

విషయానుక్రమణిక

భావకవిత్వము—వేలూరి శివరామశాస్త్రి గారు	...	...	3౬౧-3౭౫
ఏల?—“విద్యార్థి”	...	...	3౭౫
నందిమల్లయ్య-ఘంటసింగయ్య-ప్రబోధచంద్రోదయము—తేకుమళ్ల			
అచ్యుతరావు గారు	...	...	3౭౬-3౮౭
ఋతుసంహారము—మోచర్ల రామకృష్ణయ్య గారు	...	...	3౮౭
ఊంకణాదిత్యుని కుమారసంభవము—పి. సర్వోత్తమాచారి గారు	...	...	3౮౮-౩౯౨
కుచేల—సి. కామేశ్వరరావు గారు	...	...	3-3-౪౦౫
సంప్రార్థనము—పురిపండా అప్పలస్వామి గారు	...	...	౪౦౫
కచ్చితమైన జబాబు—శ్రీపాద సుబ్రహ్మణ్యశాస్త్రి గారు	...	...	౪౦౬-౪౩౩
హృదయార్పణము—తన్నీరు కృష్ణమూర్తి గారు	...	...	౪౩౩
దేశభక్తి—చింతా నీక్షితులు గారు	...	...	౪౩౪-౪౩౬
డాక్టర్ సన్ యట్ సేనుగారి జాతీయపునర్నిర్మాణవిధానము—ప్రతివాది			
భయంకరం రంగాచార్యులు గారు	...	...	౪౩౭-౪౪౫
కవిప్రబోధము—మంగిపూడి వేంకటశర్మ గారు	...	...	౪౪౫
వెండ్లూరుశాసనము—వంగోలు వెంకటరంగయ్య గారు	...	...	౪౪౬-౪౫౦
కళింగదేశములోని శాసనములు—తేదీలు—గొ. రామదాసు గారు	...	...	౪౫౧-౪౫౯
కుమారుడు—పురాణం సూర్యనారాయణ తీర్థులు గారు	...	...	౪౫౯-౪౬౨
అర్ధనారీశ్వరుడు—లింగం వీరభద్రయ్యచౌదరి గారు	...	...	౪౬౩-౪౬౭
ప్రేమ—వజ్జుల వేంకటేశ్వరకవి గారు	...	...	౪౬౭
నా నెల్లూరుమండల యాత్ర—మల్లంపల్లి సోమశేఖరశర్మ గారు	...	...	౪౬౮-౪౭౯
బాఫ్ విహారములు—వాటియందలి చిత్తరువులు—తలిశెట్టి రామారావు గారు			౪౮౦-౪౮౬
హెచ్చరిక—తుమ్మల సీతారామమూర్తిచౌదరి గారు	...	...	౪౮౭
కలగూరగంప—విశ్వేశ్వరభూపతి-విన్నకోట పెద్దన; శ్రీ ముకుళదేవుగారు; క్రొత్త			
గుప్తరాజు; డాక్టరు సుధీంద్రబోసుగారు; మట్టుననుండి పై మెట్టు			
నకు; దేశభాషలు-విశ్వవిద్యాలయము; డెన్నార్కునందు కోఆప			
రేటిపు ఉద్యమము; శిక్ష-జీవనసమస్య; భారతనారీమణులు-శాస			
నములందు వారికి గలస్థానము; జీవితదశాపట్కము; బరోడా సంస్థా			

నము-అనువత్సర విద్యాభివృద్ధి; యువకుల కొకసంవత్సరము కీ. శే.
డేమ్ ఎల్లెన్ టెర్రీ; వ్యాయామము; ప్రథమభారతీయ క్రీడనికుడు;
మిస్ మేయో గారి దేశపు వివాహనీతి; గోవా పరగల్హా పుస్తకము.
గన్ గారు; మిస్ కె. హిటోమి. ... ..

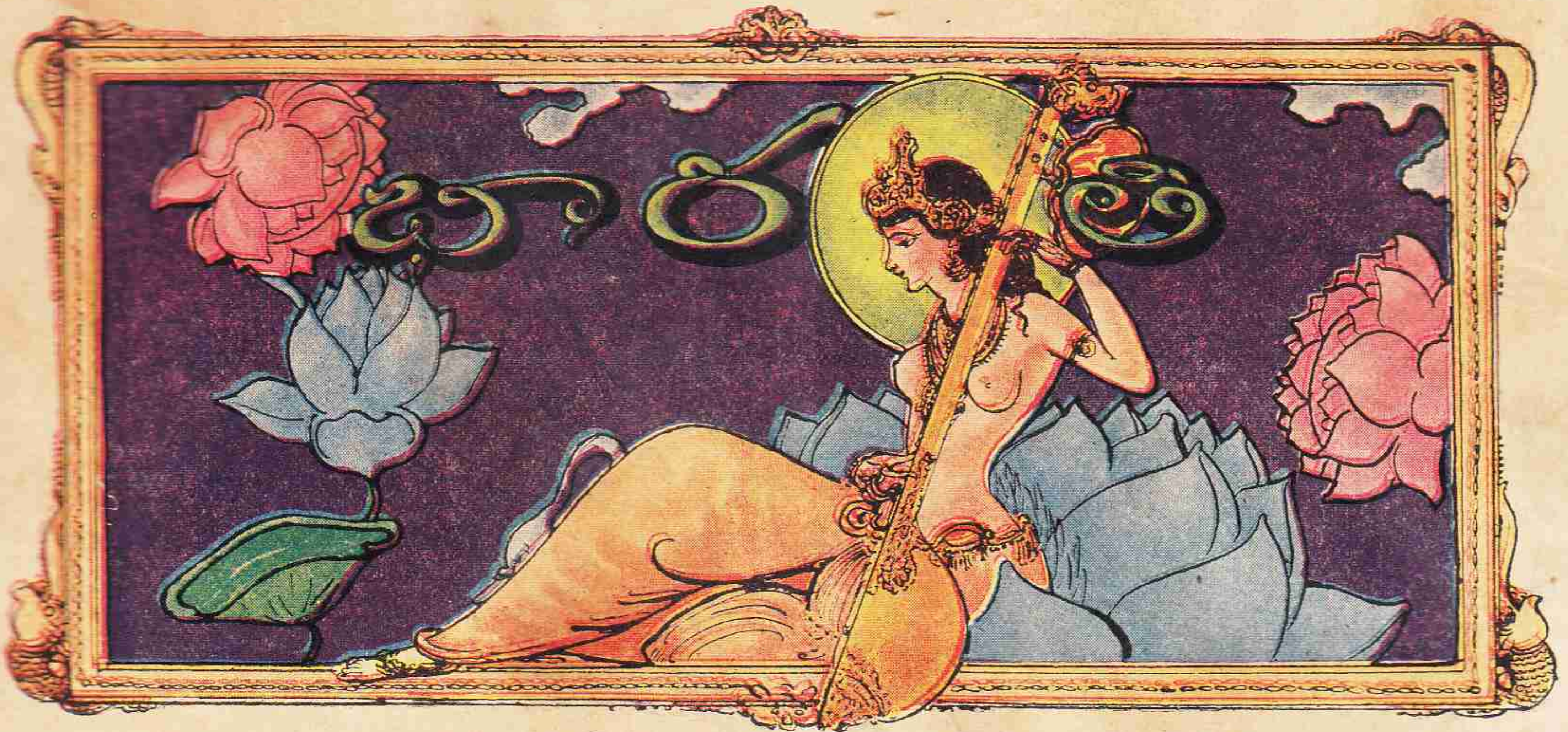
బార్డోలీ విజయము—పెమ్మరాజు లక్ష్మీపతి గారు	...	...	...	ర౪౯-గి౧౨
అంధ్రనాటకరంగము—గ. సు.; కొంపెల్ల జనార్దనరావు గారు	...	...	...	గి౧౩-గి౧౪
పునర్విమర్శనము—				
అహదనకరశాసనము—వేటూరి ప్రభాకరశాస్త్రి గారు	...	...	...	గి౨౦-గి౨౯
ఆంధ్రాభ్యుదయము—	...	...	...	గి౩౦
భారతీయ మహిళామండలి—	...	...	...	గి౩౧-గి౩౩
విమర్శనలు—	...	...	...	గి౩౪-గి౩౮
సాభిప్రాయవిశేషములు—	...	...	...	గి౩౯-గి౪౦

చిత్రములు

త్రివర్ణచిత్రములు:—శ్రీ గాంధీమహాత్ముడు; కరాచీము, మాలకోస్ రాగము.

ఏకవర్ణచిత్రములు:—గాంధీవిజయము; “హరిలో రూపావళి;” గౌతమీపుత్రయజ్ఞ శ్రీశాతకర్ణి ౨ (యావనదశ; వృద్ధదశ); నెల్లూరుమండల చిత్రములు ౫; శీఘ్రావృత్తి (ర౨౯ పుట); బ్రహ్మకు కొన్ని సూచనలు (ర౪౮ పుట); శ్రీ మమ దేవుగారి చిత్రములు ౨; వేలం వెట్టి (గి౦౨ పుట); సంభాషణయం దధికాభిలాష; (గి౩౩ పుట); ఏసుక్రీస్తు; ఆకస్మిక ఛాయాచిత్రములు ౩; ఇతర చిత్రములు.

చెన్న పట్టణము, సెప్టెంబరు ౧౯౨౮

1928

9-9-28

సంపుటము ౫

విభవ సంవత్సరము భాద్రపదమాసము

సంఖ్య ౯

భావకవిత్వము

శతావధాని వేలూరి శివరామశాస్త్రి గారు

ఉ. అంబ! నవాంబుజోజ్జ్వలకరాంబుజ! శారదచంద్రచంద్రికా
డంబరచారుమూర్తి! ప్రకటస్ఫుటభూషణరత్నదీపికా
చుంబితదిగ్విభాగ! శ్రుతిసూక్తివివిక్తనిజప్రభావ! భా
వాంబరవీధివిశ్రుతవిహార! ననుం గృహజూడు భారతీ!

—భార. అర. ౪-౨౧౬.

సహృదయులారా,

షణభూషణములతోడను దిక్కులు బధిరితము
లగుచున్నవి.

భావకవిత్వము భావకవిత్వమని సుమారు
పది పండ్రెండేండ్ల నుండియు తెలుగు
నాట ఒకధ్వని బయలుదేరినది. దీని ప్రతి
ధ్వనులతోడను, ప్రతిస్పందములతోడను, దూ
చున్నారు.

భావము లేనిచో కవిత్వమే కాదు కావున
*పునరుక్తమనియు, దానజేసి భావకవిత్వమని
యు, మామకవిత్వమనియు పండితులు అ
చున్నారు.

* Lyr c poetry అను వ్యవహారమునందును (Tautology) పునరుక్తి కలదు.

5.

9-

1

3౬౧

నవీనులు ఆంగ్లభాషాకోవిదులు కొందఱును, తదనుయాయులు కొందఱును భావకవిత్వమనియు, భావగీతములనియు మాటిమాటికి వ్రాతకోతలలో ఉప్పవలె వాడివేయుచున్నారు. ఏల వాడఁగూడదని కొందఱు మోరాయించుచున్నారు. అసలులోనేతగాదా.

భావకవిత్వమను నామకరణము ఏనాఁడు ఏబారసాలలో చేసిరో కాని ఇది వివాదగ్రస్తమై పోయినది.

లేనిదానికి పేరు పెట్టముకదా! ఆలు లేదు చూలులేదు అల్లునిపేరు సోమలింగము!

అయితే నవీనవస్తువులను నిర్మించి దానికి పేరు పెట్టుట చూచుచున్నాము — గ్రామోపోను మొదలగు యంత్రముల పేరులు యోగరూఢములు, రూఢములు కావా? నాసతీర్థ్యుఁడు మహా-ఉపజ్ఞ కలవాఁడు పెద్దinventor ఒకాయన వేదములను, శ్లోకములను అనుకరించి అవ్యక్తముగా గబగబా ఉదాత్తానుదాత్త స్వరితప్రచయములతో ఒకగ్రంథము సాంతత్యముగా చెప్పికొనుచుఁ బోవుచుండెడివాఁడు. యజుర్వేదము వచ్చినవా రెవరేని ఇది యేమి అని అడుగుచో ఋగ్వేదమనియు, ఋగ్వేదులడిగిన యజుర్వేద మనియు ప్రత్యుత్తరించువాఁడు. చలానా అయ్యెడిది. ఒకానొకప్పుడు ధనుర్వేదముతోఁ గూడ పని పట్టుచుండెడిది. కొన్నాళ్ల కతఁడు దానికి అర్యమణవేదమని సంకేతము సృష్టించి పాఱవైచెను. దానివలె ఈభావకవిత్వము అర్యమణ

వేదమా? నిస్సందేహముగా కాదు. సిద్ధమైన వస్తువు ఉన్నది. పేరులోనే పోరు.

పేరు

నం దిందజాల మున్నది. దంపతులు తమకుఁ గూర్చు బిడ్డనికి పేరు పెట్టుటలో వివదింతురు. భర్తకు నచ్చిన పేరు భార్యకు, భార్యకు నచ్చిన పేరు భర్తకు నచ్చదు. కొన్నాళ్లనుండి మఱచిన ప్రణయకలహము బారసాల నాఁడు మఱల మొలకెత్తి కలహ మగును. పర్యవసానము బిడ్డనికి పేరు ఉండదు. లోకవ్యవహారమునకు చిన్నవాఁడు, పెద్దవాఁడు అనుపేరులు కాయపడును.

ఈసందర్భమున ఒకటి గుర్తు వచ్చుచున్నది—ఇరువురు ధనికు లొక కొన్ని వేల యెకరముల భూమి కొనిరి. అందు నూతులు, చెఱువులు త్రవ్వించిరి. కొంతమంది రైతులను ప్రవేశపెట్టి ఇండ్లు వేయించిరి. మంచి ముహూర్తమున పీటలపై కూర్చుండి గ్రామమునకు నామకరణము చేయ నారంభించిరి. ఒకరి పేరొకరికి ఇప్టము కాలేదు. నూతు లొకరు పూడ్చుఁగా చెఱువు లొకరు పూడ్చిరి. ఒకరు కొంపలు కూల్చుఁగా ఒకరు రైతులను తఱిమిరి.

అయితే పెద్దలు What is a name? అనియు, 'నామమాత్రే వివాదః' అనియు అందురు.

ఈశ్వరుఁ డనువాఁ డొకఁ డున్నాఁడని తేలుచో ఆయనకు మనము శివుఁడనియో, విష్ణువనియో పేరు పెట్టుకొందుము.

ఇంగ్లీషులో లిరిక్ అనునది కలదు. దానికి భావకవిత్వ మని తెలుగు.

లిరిక్* అను ఈ భావకవిత్వము మన సాహిత్యశాస్త్రమున ధ్వని, భావధ్వని, రస ధ్వని ఈ మొదలుగా పరిభాషింపబడును.

అయితే లిరిక్కు-యొక్క రాజ్యమున భావకవిత్వమునకు పట్టాభిషేకముచేసి దానిని కొలుతము. 'స్థితస్య గతి శ్చింతనీయా.'

కవిత్వము

అన నేమియో తెలియనిది భావకవిత్వము తెలియదు. మృగమన నేమియో తెలియనిది కస్తూరీమృగము తెలియదు కదా!

కవిత్వమును తజ్జులు అనేక-మంది అనేక విధములుగా నిర్వచించిరి. కేవలము ఆనిర్వచనములను ఒకచోఁ జేర్చుచో ఒకకోశ మగును. అందులో పరస్పరభేదములు పరస్పరాసము. వాని వివాదతో వాణివీణాతంత్రులు తెగుటయేకాక వీణబుర్రయు, వినువారి బుర్రయు పగిలిపోవును. అయినను విభిన్నములగు ఆ ధ్వనులలో కవిత్వమును గూర్చి తెలిసికొనవచ్చును.

చంద్రుఁ డేడి అని యడుగుచో మనము చూపఁగలము. చంద్రుఁ డనఁగా ఏమిటి? అనుచో ఆలోచింతుము. ఒకఁడు మంచుముద్ద యనియు, ఒకఁడు ఒకానొక దేవుఁడనియు,

ఒకఁడు గ్రహవిశేషమనియు కల్పనలచే, మత విశ్వాసములచే, శాస్త్రములచే మెలమెల్లగా పరిష్కరింతురు. అన్నిటిలో సత్యము లేకపోదు గాని ఏదియు సంపూర్ణసత్యము కాదు. అనుభూతియే సత్యము.

ఆరీతిగనే కవిత్వమును శృంగ గ్రాహికగా చూపఁగలము. కాని అవ్యాప్త్యతివ్యాప్తులు లేకుండ నిర్వచించుట సులభముకాదు. ఎంత నిర్వచించినను చక్రవాళమువలె ఆవలనే యుండును. తెలిసినవారికే ఆనిర్వచనము లుపయోగించును. తెలియనివారికి ప్రత్యుత భ్రాంతి జనకముకూడ నగును.

కుర్రఁడొకఁడు బడిలో ఏనుఁగుపాఠము చదివికొనెను. చదివిన కొలఁదినాళ్ల కే బందరు వెళ్లెను. అచట విచ్చలవిడిగా విహరించుపండులను చూచి, 'నాయనా! ఈయూర ఇన్నియే నుఁగు లున్న వేమి?' అని అడిగెను.

కవిత్వమనఁగా నేమియో తెలియుటకు కవిత్వమునకు విషయ మేమో, దానిప్రయోజన మేమో ఈ మొదలగునవి విచారించుట లగ్గు. మన మీ బాటను నడిచి కవిత్వమన నేమియో తెలిసికొందము. మనకు దారిబత్తెముమాత్రము సాహిత్యశాస్త్రము పెట్టిన బిచ్చమే.

మంత్రములు, ఉపనిషత్తులు, పురాణములు, కావ్యములు, నాటకములు, లహరులు,

* లైర్ అనునది చితారువంటి జంత్రము. ఒంటితీగ తంబురాశ్రుతితో బొబ్బిలికథ మొ. పాడినటులు లైర్ శ్రుతితో పాడు పాటలకు లిరిక్ అని తొల్లిటివ్యవహారము. తరువాతఁ దరువాత లాక్షణికముగా వ్యవహరింపబడుచున్నది. గ్రీసులో క్రీస్తు పూర్వము ౬౦౦ నాట సాఫో అనునామె గొప్ప లిరిక్కులు చెప్పెనట.

భావశతకములు, చాటువులు, అన్వేషములు, శిశుక్రందీయములు—ఈ మొదలుగా లెక్కి డుటకు వీలులేనన్ని భేదములతో నిండిన గ్రంథ రాశిలో కవిత్వమున్నది. ఋషులు, దేవమనుష్యులు, మనుష్యులు వీనికి కర్తలు.

వీని యన్నిటియందును 'ముత్తైపునగుల్ పోహళించినలీలఁ దమలోన దొరయు శబ్దములు'ను, చక్కని అర్థములును కలవు. 'రమణీ యార్థప్రతిపాదకః శబ్దః కావ్యమ్' అని జగన్నాథపండితులు. The best words in the best order అని కోల్రిడ్జి.

వీనిలో మనస్సు అందుకొనఁగలిగినపదార్థమునుండి అంచఁజాలని పదార్థము వఱకు, కుటీరస్పృష్టినుండి చిన్మయస్పృష్టివఱకు, ఉన్మాదమునుండి ఆనందమువఱకు, ఉత్తేజనమునుండి తన్మయతవఱకు మనము చూచుచున్నాము.

ఇటులు కవిత్వము ఆబ్రహ్మస్తంభ పర్యంతము వ్యాపించియున్నది. కవితకు విషయము కానిది లేదు; శక్తిమాత్రము ఉండవలయును గాని. కవి కాంచనిచో రవి కాంచనేర్చునే?

కవి, కవియొక్క జీవితము, విశ్వము, విశ్వముయొక్క జీవితము, ఈశ్వరుఁడును కవితాదర్పణమునందు ప్రతిబింబించుచున్నారు. కాఁగా కవిత్వమును ఒకవిధముగా లోకవృత్త మనఁజెల్లును. 'నాటకం లోకవృత్తంస్యాత్.' ఇదియే

Interpretation of life. 'సారం విశ్వస్య' అని గోవర్ధనుఁడు.

కవిత్వము యశస్కరము. కాళిదాసు నెవ రెఱుంగరు? తెలుఁగునాటిలో తిరుపతివేంకటేశ్వరులకు తిరుపతి వేంకటేశ్వరులకు భేదము లేదు. టాగోరు జగ మెఱిగిన బ్రాహ్మణుఁడు. 'కావ్యం యశనే.' అన్నిటికంటె కవిత అప్పటి కపుడు అతినంతోప జనకము. 'సద్యః పరనిర్వృతయే.'

కవియొక్క సంకల్పము భావనచే సత్యముగా, సుందరముగా ఉద్దీపిత మగుచున్నది. మఱియు ధ్వనిచే ఆత్మవంతమయి తన్మయత కలిగించి ఆనందమున ముంచియెత్తుచున్నది.

* భావన-సృష్టి-అలంకారము

కవి కొక దివ్యదృష్టిగలదు. అతఁడు దానితో విశ్వమునందలి సత్యసుందరరూపము కనును. దానిని సహృదయులకుఁ గూడ గోచరింపఁ జేయును.

ఒక్కొక్కచో యధార్థమునే రమణీయముగా సృజించును.

ఉ. శారదరాత్రు లుజ్జ్వలం

సత్తరతారకహారపంక్తులం

జారుతరంబు లయ్యె విక

సన్నవక్తరవగంధబంధురో

దారసమీరసారభముఁ

దాల్చి సుధాంశువికీర్యమాణ క

* భావనకు సాధర్మ్యములు వీజము. భావనామహిమచే సత్యము సృజించును. దానిచే కవి వివిధముగా, సుందరముగా సృష్టిచేయుచున్నాఁడు.

హృదయపరాగపాంశురుచి

పూరములం బరిపూరితంబు లై.

—భార. అర. ౪-౧౩౧.

చ. అరు దగు తత్ప్రయోదనమ

యంబున నొక్కట విస్తరిల్లె నం

బరమున నంబుదస్వనియుఁ

బల్బలభూముల భూరిదర్శనో

త్కరరవముల్ మహీరుహా?

ఖండములందు శిఖండితాండవాం

తరమృదుమంజులస్వన ము

దారతరం బగుచున్ వనంబునన్.

—భార. అర. ౪-౧౩౨.

కొన్నిచోటుల కొంచెము దవ్వుగ :

సీ. కులిశధారాహతిసాలుపునఁ బై నుండి

యంచు మోనఁగ జేగు రై నతలులఁ

గనుపట్టులోయ గంగానిర్మలమువాఱఁ

జలువ యానయ్యేటి కెలఁకులందు

ఇసుక వెట్టిననేల నేచి యర్కాంశులఁ

జొర నీక దట్ట మై యిరులు గవియు

క్రముకపున్నాగ నారంగరంభానాళి

కేరాదివిటపికాంతారవీధిఁ

గెరలుపికశారికాకీర కేకిభృంగ

సారసధ్వనిఁ దనలోని చంద్రకాంత

దరులు ప్రతిశబ్ద మీన గంధర్వయక్ష

గానఘూర్ణితమగు నొక్కకోన గనియె.

—మను. ౧-౧౭.

ఇది ప్రకృతి కనుకృతి, లేక ప్రతిస్పృష్టి.

సీ. అఖిలలోకానందుఁ డగుచంద్రుఁ డెందేని

గలిగె నుజ్జ్వలఘోనకంబుమాడ్కి

* విరావతాదిమహాకరు లెందేనిఁ

బ్రభవించె మకరశాబములపగిది

* ఈయుపమ దోష జుష్టము.

కమనీయ సురతరుసమువయం బెందేనిఁ

జనియించె శైవాలచయము భంగి

భువనైకమాత మాధవుపత్ని యెందేనిఁ

బొడమె మాణిక్యంపు బొమ్మపోల్కి

ఆదిమత్స్యకూర్మములు విహారలీలఁ

దనరు నెందేనిఁ బ్రకృతిసత్వములకరణి

అట్టి యంభోధి యొప్పారు నద్భుతైక

సారమహనీయమహిమ కాధార మగుచు.

—నృసింహపురాణము.

ఈసముద్రము వట్టి నల్లనీరు కాదు.

కవికి సుందరమైన యిల్లు, సుందరమైన తోట, సుందరి యగు సుందరి, సుందరమగు ప్రపంచము—ప్రతిది సుందరమైనదే కావలయును. అతని సృష్టిలోని ప్రతిపరమాణువు నందును ఎత్తుకెత్తుగా సౌందర్య మిమిడి యున్నది.

అందఱకు లత లతగానే కానవచ్చును. కవి కది ఉద్యానలన.

చ. అతిరుచిరాగతుం డయిన

యాతనికిన్ హృదయప్రమోద మా

తతముగ నవ్వనంబున ల

తాలలనల్ మృదులానిలాపవ

ర్జితకుసుమాక్షతాశులు

నేసలా వెట్టినయట్టు లైరి—

—ఆది. ౪-౧౭.

చంద్రుఁడు రాఁగనే కలువ వికసించును.

కవి అందలి సాధర్మ్యము గొని ప్రణయము లోనికి వడియఁగట్టెను—

సీ. కటికిచీకటితిండికరములగిలిగింత

నెవ్వఁడు తొగకన్నె నన్వఁజేయు.

—సును. ౧-౧౮.

ఇచట చంద్రుఁడు నాయకుఁ డాయెను;
కిరణములు చేతులు. కలువ కన్నె. గిలిగింత
వెట్టఁగా కన్నె నవ్వుచు నీకు ఆనంద మిచ్చు
చున్నది.

ఇటులే నదులు, పర్వతములు మొ.
నాయికానాయకులుగా సృజింపఁబడు చున్నా
రు. వసుచరిత్రము మొ. అట్టివే. సాంఖ్యుల
ప్రకృతిపురుషు లట్టివారే. ప్రకృతి గుడ్డి; పురు
షుఁడు కుంటియట. స్వర్గము కవిస్వప్నియే.
అచటివారు నిత్యయావనులు. ప్రాయమున
సంఖ్యలో వారికి ముప్పదికి పైని లేదు. నిత్యసుం
దరులు! గంధర్వులు, అచ్చరలు వీ రంద
ఱెవరు?

కవి కడు వత్సలుఁడు. ఎంతవాత్సల్యము
లేనిదే జగతిని సుందరముగా చూడఁగలఁడు?
అతఁడు విశ్వచేష్టితమందు తన చేష్టితమును
చూచును.

సీ. వేదుకఁ జేతులు విచ్చియాడెడునట్లు

లోలోర్మిపంక్తులఁ గ్రాలికాలి.

—అరణ్య. ౪-౨౨౮.

చ. దలితనవీనకందశక

దంబకదంబక కేతకీరజో

మిళితసుగంధబంధుర స

మీరణుఁడ౯ సఖుఁ గూఁచుచుండఁగా

సులియుచుఁ బువ్వుగుత్తులను

నుయ్యెల లొప్పఁగ నెక్కి యూఁగె ను

ల్లలదళినీకులంబు మృదు

లధ్వనిగీతము విస్తరించుచుక.

—అరణ్య. ౪-౧౩౮.

ఇచట కవి తరంగకల్లోలమును చేతు
లెత్తుకొని యాడుటలోఁ జూచెను. తుమ్మెదలు
పూగుత్తుల నెక్కి మ్రోయఁగా ఉయ్యెల
లెక్కి పాడుట అను మనుష్యచేష్టితములుగా
తీసికొనెను. మనుష్యునకు తనయందు, తన
చేష్టయందు ఎంతప్రీతియో! అవ్యక్తశబ్దము
లకుఁగూడ తనయర్థము ముడివెట్టుట చూచు
చో కవి విశ్వవిశ్వమును తనలోనికి తెచ్చు
కొనుట విశద మగును.

*సీ. ఇవి రాజసుతులు చేయవలసినపనులు

కావు కా వంచుఁ గాకంబు లఱచె.

—బుద్ధచరిత్ర.

కాకులు కావుకావని కూసినవి. ఇవి
రాజసుతులు చేయవలసిన పనులు కావుకావని
కూసినవట.

యేషాం శ్రీసుద్యోదాసుతపదకమలే

నాస్తి భక్తి ర్నరాణాం,

యేషా మాభీరకన్యాప్రియగుణకథనే

నానురక్తా రసజ్ఞా;

యేషాం శ్రీకృష్ణలీలా లలిత గుణరసే

సాదకా నైవకర్ణా,

ధిక్తాః ధిక్తాః ధిగేతాః కథయతి సతతం

కీర్తనస్తో మృదంగః.

ధిక్ అనఁగా ఛీ. ధిక్ తాన్ అనఁగా

వారిఁ గూర్చి నింద లగుఁగాక. మద్దెల కృష్ణ

* ఈశ్రోవకు భట్టుమూర్త్యాదులు, శ్రీహర్షాదులు ప్రాచీనాచార్యులు.

భక్తి లేనివారిని ధిక్తా ధిక్తా అనుచున్నదట.

ప్రబంధ మిటులు అపూర్వముగ సృజింపబడును. ప్రవరవరూఢినీసృష్టి అపూర్వము. మెల్లీ - ఎసిపైకిడియను.

భావన ఇంకొక మెట్టెక్కినది. మంత్రద్రష్టులు ఇటులు చెప్పిరి—

ద్వా సుపర్ణా సయుజా సఖాయా
సమానం వృక్షం పరివస్వజాతే;
తయో రన్యః పిప్పలం స్వా ద్వ
త్యనశ్చ స్నశ్యో అభిచాకశీతి.

మంచి రెక్కలుగల రెండుపిట్టలు చెలిమితో ఒక చెట్టుననే ఉన్నవి. దాని తీయని పండు ఒకపిట్ట ఆరగించుచున్నది. రెండవది తినక చూచుచున్నది.*

ఈరెండు పిట్టలమాలన జీవేశ్వరులు దాగియున్నారు. లేక జీవేశ్వరులే యిట పిట్టలుగా సృజింపబడినారు.

ఈరీతిగా భావన భూమికిని స్వర్గమునకును నిచ్చిన వైచుచున్నది.

కవికి భావన యోగశక్తి. దీనిచే దూర శ్రవణము, పరకాయప్రవేశము మొదలగు మహిమలు పొందియు కవి ద్రష్టయే. అతని నాగ బెత్తము తాకుచో శూన్యమునందు నగరములు పుట్టును; భరద్వాజవిందులు జరు

గును. అతడు దేనిని సంకల్పించునో అది సిద్ధమగును. 'సత్యకామః సత్యసంకల్పః, స తత్ర పర్యేతి జక్షా క్రీడన్ రమమాణః. తస్య సర్వేషు లోకేషు కామచారో భవతి' అని శ్రీ సగుణముక్తునివిషయమై ఛాందోగ్యము చెప్పినటులు మహాకవియు మానసజగత్తునందు సత్యకాముడు, సత్యసంకల్పుడు; అతడు తినుచు తిరుగుచు నిత్యసంతోషి; అన్ని లోకములందును అతనికి కామచారము.

ధ్వని, లేక వ్యంగ్యము

ఒక గృహస్థు సభాగృహమున విద్వాంసులతో మాటలాడుచున్నాడు. తెరలోనుండి మోమువెట్టి కాంత మృదుమధురముగా పిలిచెను. మాటలసందడిలో ఈధ్వని యేమి? అని అటు చూచి ఆలకించెను.

ధ్వని ఒకానొక లోపలి పిలుపు. దాని యాకర్షణము మెండు. ధ్వనియొక్క గాఢం తయు, గాంభీర్యమును అక్షరాలా ఎంత మొత్తుకొనినను రాదు.

ఆవశ్యకములగు పనులలో మునిగి తేలుచున్న తల్లితో అమ్మా నాకు అన్నము పెట్టుమని అడిగినచో, ఆమె పనులు ముగించుకొని అన్నము పెట్టును. అమ్మా! ఆకలియగుచున్నది, లేక కడుపుమండుకొని పోవుచున్నది

* ఆలంకారికులు దీనిని రూపకాతిశయోక్తి అని అందురు. Mystic poetry అని కొందఱు. Allegory కి రూపకాతిశయోక్తియే బీజము.

శ్రీ మా. బ్రహ్మసూత్ర. సంకల్పాధికరణము.

అని యనుచో, పనుల నన్నిటిని పాటవైచి మునిముందు అన్న మిడును.

సంభాషణమునందును ఇట్టిధ్వనులు ఉపయోగించువారు కలరు. వారిమాటలు మంత్రములు. వారిని వినుటకు సభ్యులు చెవులు కొసికొందురు. పెద్దిభట్టుగారు, బులుసు పాపయ్య శాస్త్రి గారు, మంగళంపల్లి సర్వేశ్వర శాస్త్రి గారు-వీరి ప్రసంగములు ధ్వనిపూరితము లయి ఉండెడివట. లోకులు వీరిమాటలు నేటికిని చెప్పుకొందురు.

సోక్రటిస్, జానక అట్టివారు; రామ కృష్ణపరమహంస ధ్వనిసరస్వతి. నేటి తెలుగు వారిలో వేంకటరాయశాస్త్రిగారు, సాంఖ్యాయనశర్మగారు, లక్ష్మీనృసింహము గారు; వేంకటశాస్త్రిగారి సంభాషణములన్నియు ఎవరును వ్రాయలేదు గాని అది ఒక గ్రంథము. ఇట్టివా రరిది.

వ్యంగ్య మనఁగా తోఁపఁజేయఁ దగినది మొ. అర్థము. అదియు పదముచేఁ గాని, అర్థముచేఁ గాని.

మూగవారు చేతులతో కనులతో సంజ్ఞ చేసి ఒక యర్థమును తోఁపఁజేయుదురు. అటులే పదముగాని అర్థముగాని మూగలై ఒక అర్థమును తోఁపఁజేయును. గంగలో గొల్ల గూడెము కలదు అనువాక్యము వినఁగనే గంగలో గొల్ల గూడె ముండుచో, 'నదీనాం సాగ రో గతిః' అని కొట్టుకొనిపోయెడిదే కాన గం

గలో గొల్ల గూడె ముండఁజాలదు అని తోఁచును. అయినను ఇట్టివాక్యము ఉన్నది. గంగలో గొల్ల గూడెము ఉండుటకు వీలులేదు కాన గంగాపదము మూగ. ఇది యేమి అర్థము తోఁపఁజేయును? ఆమూగది గొల్ల గూడెము కడు చల్లనిది, పవిత్రమైనది అని తోఁపఁజేయును.

లేక గంగాపదము తాఁగ. అది నాలో గొల్ల గూడెము 'ఉండదో, ఉండదో' అని కరటములచే ఘోషించును. కాఁగా గంగయొడ్డున గొల్ల గూడె మున్నది. అని చెప్పటకు గంగలో గొల్ల గూడె మున్నది అనుకొందుము. గంగయొడ్డున గొల్ల గూడె మున్నది. అనుట యేల? అను నాలోచనము కలుగును. అపుడు గంభీరమైన గంగలోనుండి ఈధ్వనిబయలుదేరును— 'నాలోని చల్లదనము, పవిత్రత గొల్ల గూడె మున ఉన్నవి' అని.

ఇటులే సూర్యుడు అస్తమించెను అనఁ గనే ఒకఁడు సంధ్యావందనము చేయలేచెను; ఒకఁడు పనులను కట్టఁబోయెను; మరియొకఁడు సంకేతస్థలపుదారిఁ బట్టెను. ఇట్టి వ్యంగ్యములు రమణీయములు.

ఒక్కొక్కప్పుడు వాచ్యార్థమే రమణీయమై వ్యంగ్యార్థమే లొచ్చుగ నుండును.

* క. సిరి గలవానికిఁ జెల్లును

దరుణులఁ బదియాఁజువేలఁ దగఁ బెండ్లాడక

దిరిపెమున కిద్దఁ జేలా?

పరమేశా! గంగ విడుము పార్వతి చాలుక.

* దీపాల పిచ్చయ్య శాస్త్రిగారిచే సంపాదితమగు చాటుపద్య రత్నాకరమునుండి తీసికొనఁబడినది.

విష్ణు వసలే సిరి కలవాడు కావున అతనికి పదాలు వేలభార్య లున్నను చెల్లును. ఆది భిక్షువు ఉన్న భార్యనే అమ్మకొనవలసి యుండగా ఇద్దరే? అను వాచ్యార్థము చమత్కారముగా నున్నది.

శ్రీనాథుడు పల్నాటిసీమలోఁ దిరుగాడుచు నడిదారిలో నీరు దొరకక తంటాలుపడి దవ్వల ఒకచెలుపు చూచి శ్రమించి అటకు పోవఁగా అందును నీరు లేకపోయెను. అపు డీ పద్యము చెప్పెనట! ఇందు జలముయొక్క అత్యంతభావము గూఢ వ్యంగ్యము. ప్రకరణము తెలియనిచో తెలియదు. మిగిలిన ధ్వను లన్నిటికంటె వెంటనే స్ఫురించును గాన రస ధ్వని మొ.వానినే సాహిత్యశాస్త్రము మేలు తరముగా నెన్నెను.

మహాకవు లందఱు వ్యంగ్యవైభవము తోడనే పుట్టిరి. ధనికుడు బంగారు పిచ్చుక యగుచో కవి వ్యంగ్యకలహంసము. ధనికుడు golden spoon తో పుట్టుచో కవిని 'జిహ్వతే మధుమత్తమా' అని యందుము.

సీ. ఎవ్వనివాకిట నిభమదపంకంబు

రాజభూషణ రజోరాజి నడఁగు.

—విరాట. ౨-౧౯౧

ఎన్నియేనుఁగు లుండుచో వాని మద ధారలు బురదకావలయు? లోని కేఁగుటకు ఎంత ఒఱపిడియుండి వారినగలు రాచుకొని రజము రాలవలయు? ఎంతరజము రాలి ఆ

బురద గట్టిపడవలయు? అన్ని యేనుఁగులు, అందఱు సామంతులు ధర్మరాజు హజారమున ఉన్నారు అని వ్యక్తమగుచున్నది.

ఈరీతిగా *కథా కథా, ప్రబంధమూ ప్రబంధమూ, నాటకమూ నాటకమూ వ్యంగ్యముగా చూచుచున్నాము. వేదములందలి స్తావకము లట్టివే. పురాణములందఁ, ఇతిహాసము లందు కథ లట్టివే. నేటి ఉపకథ (Short-story) లట్టివే. అందును విశేషించి టాగురువి.

కవిత్యమునందు కూర్పబడు రతి, కోధము, కరుణ మొదలగు చిత్తవృత్తి విశేషము లన్నియు వ్యంగ్యము మొగముమీఁద వ్రాసికొనియే పుట్టినవి.

నాయకానాయకులకు ప్రీతి కలిగినది అని కాని, ఇందు శృంగారరస మున్నది అని కాని చెప్పచో, రసోత్పత్తి కలుగదు. రసాదులు వాచ్యము లగుచో వమన మను దోషమును లాక్షణికులు చెప్పదురు.

దప్పి తీటుటకు నీరునీరని పలుమాఱు లనుకొనినచో దప్పి తీటకపోవుట యటుండ మఱి కొంచెము దగయెత్తును.

ప్రియుల పరస్పర విలోకనములు, సుందర మగు ఏకాంతము, శృంగారలజ్జ, వెల్లిపోవుచు, చేతిలోని తారహారము ఏపొదరింటినో చిక్కుపడినట్లుచేసి వెనుదిరిగి ప్రియుని చూచుట-ఈ మొదలగునవి చక్కగా చెప్పచో పాఠకుల

* గృధ్రజంబుకోపాఖ్యానము. —చూ. భార. శాం. ౩-౩౬౫.

సుగాత్రీశ్వరీకోపాఖ్యానము. —చూ. కళాపూర్ణోదయము.

హృదయమున ప్రణయము వ్యక్తమగును.
కావుననే రసము వ్యంగ్యము. 'విభావాను
భావవ్యభిచారిసంయోగా ద్రసనిష్పత్తిః' అని
భరతుడు.

చ. నిలయము శూన్య మౌట గని

నెమ్మదిఁ బాన్పున లేచి కల్లని

ద్రలు గను నాథుమోమును ని

దానముగాఁ గని నమ్మకంబుతో

జిలిబిలి ముద్దు వెట్టి నును

జెక్కులు చెమ్మగిలంగఁ గాంచి మో

మలఁతిగ వంచు బాల నగి

యాతఁడు ముద్దుల ముంచి తేలిచెకా.

—అనురుకము.

ఇందు ప్రేయసి, ప్రియతముడు, ఏకాం
తము, నిదానపు చూపు, సిగ్గు ఈ మొ. అన్ని
యుఁ గలిసి ప్రణయము వ్యక్త మగుచున్నది.

* ప్రణయము మొదలగు ఈచిత్తవృత్తు
లు కార్యకారణ భావములచే చక్కగా వ్యక్త
మగుచో రసధ్వని అని సాహిత్యశాస్త్ర సంకే
తము. దీనినే శ్రిశ్చత్తమోత్తమ కవిత్వ మందు
రు. కావుననే మనుష్యభిన్నములగు జడాజడ
ములకుఁగూడ చేతనధర్మములును, అందును
విశేషించి ప్రణయము, కరుణ మొ. చిత్తవృత్తు
లను, ఆగోపించి కవులురసింపఁ జేయుచున్నారు.

ఆనందజనకమయిన ధ్వని సత్యసుందర
మగు భావనను వేయిరెట్లు సత్యముగను, సుం
దరముగను జేయును. ఇట్టి ధ్వనికావ్యము
సృజింపఁగలుగుట మహాభాగ్యము. కవితా
కుటుంబమున వ్యాసవాల్మీకి కాళిదాసప్రభృతు
లే యైదాటుగురో వ్యంగ్యవైభవపట్టభద్రులని
ధ్వన్యాలోకమున ఆనంద వర్ధనాచార్యులు
గారు.

ఈరీతిగా ముత్తైములవంటి పదములు,
తేనెలవంటి అర్థములు, నిత్యవైభవము పచ్చ
తోరణ మగు నృప్తి, బ్రహ్మానందసబ్రహ్మ
చారి యగు రసానందము మొదలగునవి
కావ్యములందు కానిపించుచున్నవి. అటువంటి
కావ్యములందు శ్రిశ్చత్తమకవిత్వము కల దను
చున్నాము.

ఇప్పటికి కవిత్వమన నేమియో తూచాలు
తప్పకుండ తార్కికముగా నిర్ధారించకపోయి
నను అందుగల విశేషములను చూచాయగా
తెలిసికొన్నాము.

ఇంక-

భావకవిత్వము

కూడ ఇపు డనుకొన్న శ్రిశ్చత్తమకవిత్వమే.

* రతి, హాస్యము, క్రోధము, ఉత్సాహము, శోకము, జుగుప్స, భయము, విస్మయము, నిర్వేదము.

శ్రి అనుబంధము చూచునది.

† ఈ పేరు అసలు పేరు కాదనుకొందును. అయినచో యోగరూఢ మేమో!

1 కేవల-ధ్వని దృష్టితో ధ్వనికారుడు ధ్వనియుండిననే కావ్య మగు ననెను. దాన అలంకారప్రధానము
లైన రచనలకు కావ్యత్వము లేకపోయెను. లేకపోవలె ననియే అతని మతము. ఇటులే రసాత్మకమే కావ్యమని
సాహిత్యదర్పణమున విశ్వనాథకవిరాజు. 'మిగిలిన రచనలకు కావ్యత్వము లేకపోయినా మా బాగే' అని అతఁ
డనెను. ఇటులే రీతివాదులు, ఔచిత్యవాదులు, ప్రక్రిక్తివాదులు మొ. వారు కలరు.

గ్రంథము లన్నియు కవితాగ్రథితము లయ్యును ఒకదానికి పురాణమని, ఒకదానికి ప్రబంధమని, ఒకదానికి నాటకమని, ఒకదానికి శతకమని- యిటులు వ్యవహారము వివిధముగా నున్నది.

పురాణము

ఇది కొన్నియేండ్లు, కొన్నిమాసములు చదువఁదగిన మహాగ్రంథము: కొన్ని జగత్తుల కూడలి; శాస్త్రములకు ఏకసభ; కథలకు కాణాచి; నీతులకు నిధి. అందు కవి తన కవితా స్వర్ణమణి సోకించి ప్రతివిషయమును కవితగా మార్చివైచినాఁడు. ఇక-

ప్రబంధము

ఒకనాఁడుగాని, కొన్నాళ్లుగాని చదువఁదగినది. నాటకము కొన్నిగంటలు చూడఁదగినది. ప్రబంధమునందును, నాటకమునందును పురాణమునందువలె గాక ఒకకథయే యుండును. అంతరాళికముగా మరొకకథ యున్నను అదియు ప్రధానకథకు అంగముగనే యుండును.

వానియందు కొన్ని నియతపాత్రములను సృజించి మనోవృత్తులను స్ఫుటముచేసి రసప్రదమున ప్రవేశించు సహృదయుల మనస్సును నావకు కవి కర్ణధారుఁడై యుండును.

ఈగ్రంథములం దన్నిటియందును కవి కథకుఁడైనను కానఁబడక నిలీనుఁడై యుండును.

శతకము

నందు విడిగా నాయికానాయకుల కల్పన లేదు; శృంగారశతకములందు ఉన్నను కవియే నాయ

కుఁడు, కథకుఁడును. భక్తిశతకములందు తన భక్తికి తానే కథకుఁడు.

అనోక్తి

ఉ. ఈకలు నల్లనైనవని

యెంచి విశాల రసాలశాఖ యు

తేకముతోడనెక్కి విక

సించి ఫలంబులు నీవు మేయుచుకొ

గోకిలరీతి నుండు నను

కొన్నను నంటివి కాక పాపపుం

గాకమ! నీకు నమ్మధుర

గానము గల్గునె యెన్ని వల్కినకొ.

ఇత్యాదులందు కవియే నిందకుఁడు గాని, భూషకుఁడు గాని; కవియే కథకుఁడును.

అన్నియు బంగారుతోడనే చేయబడినను హారమని, కంఠేయని, నాగరమని, జిగినియని, గొలుసని భిన్నవ్యవహారము కలదు. అయితే ఇది యెల్లను బంగారమే. 'వాచారంభణం వికారో నామధేయం మృత్తికేత్యేవ సత్యమ్.'

భావకవిత్వ (లిరిక్) చిహ్నములు

సామాన్యము గలపద్యములతో ముగియును. అమరుకము, గాథాసప్తశతి, ఆర్యా సప్తశతి మొదలగువానియందు ఒకొక్క పద్యమే. కొన్నికొన్నిచోట్ల ఏదదివఱకును కలవు. ఇది సంఖ్యావిషయము.

దీనిని కొన్నినిమిషములలో చదివికొనవచ్చును. కొన్నిసంవత్సరములు మఱవకుండ నుండవచ్చును.

ప్రబంధమునందుగాని, నాటకమునఁ గాని ఒకకథయే యైనటులు దీనియందు ఒకటియే

విషయము. కోకిల, నాయిక, నాయకుడు, చూపు, ప్రపంచము, ఈశ్వరుడు-ఏదైన నగు గాక—ఒకటి.

కవికి తన్మయజ్యోతి మెలుపు వలె చరాలున ఒక్కసారి మెలయును. దానికి ప్రతి ఫలమే ఉత్తమకవిత, లేక భావకవిత.

అట్టి తన్మయత మెలుపువలె ఎంతో కాలము ఉండజాలదు.

ప్రబంధములు, నాటకములు అన్నియు ఈమెలుపు తునియలచేతనే కూర్పబడినవి.

భావకవిత్యమున ఇంకొక విశేషము: ఇందు కవి సాక్షాత్తు తన సొంత విషయమును గాని, అనుభవమునుగాని చెప్పకొనును. శత కాదులందువలె రంగమున తానే నిలువ బడును.

పురాణములందుఁగూడ కవి తన్మయుడై, ఒకానొకట శ్రీకృష్ణునివలె—‘ఉర్ధ్వబాహు ర్విరా మ్యుచై చ్చర్మ చ కశ్చి చ్ఛృణోతి మామ్. ధర్మా దర్థశ్చ కామశ్చ-’

‘చేతు లెత్తుకొని బిగ్గటగా అటుచుచున్నాను. ఎవ్వఁడును నన్ను వినఁడు. ధర్మము వలన అర్థము, కామము కలుగును. ఆధర్మమును మీరనుష్ఠింపరు’ అని వ్యాసులు రంగమున కుఱికెను.

సీ. కవిరాజు కంకంబు కాఁగలిచెనుగదా
పురవీధి నెదురెండ పొగడదండ
సార్వభౌముని భుజాస్తంభ మెక్కినుగదా
నగరివాకిట నుండు నల్లగుడు

అంధ్రనైషధకర్త యంఘ్రి యుగ్మంబునఁ
దగిలి యుండెనుగదా నిగళయుగము
వీరభద్రారెడ్డి విద్వాంసు ముంజేయి
వియ్య మండెనుగదా వెదురుగొడియ
కృష్ణ వేణమ్మ గొనిపోయె నింతఫలము
బిలబిలాక్షులు తినిపోయెఁ దిలలు పెసలు
బొడ్డుపల్లెను గొడ్డెటి మోసపోతి
నెట్టు చెల్లింతుఁ డంకంబు లేడునూర్లు.

సీ. కాశికా విశ్వేశుఁ గలిపె వీరారెడ్డి
రత్నంబరంబు లేరాయఁ డిచ్చు?
కైలాసగిరిపైని మెలారువిభుఁ డుండె
దినవెచ్చు మేరాజు తీర్వఁగలఁడు
రంభఁ గూడఁ దెనుంగు రాయరాహుత్తుండు
కస్తూరి కేరాజుఁ బ్రస్తుతింతు
స్వర్గస్థుఁ డయ్యె విస్సన మంత్ర మఱి హేమ
పాత్రాన్న మెవ్వని పంక్తి గుడుతు
భాస్కరుఁడు మున్నె దేవునిపాలి కరిగె
కలియుగంబున నిక నుండఁ గష్ట మనుచు
దివిజకవివరు గుండియల్ దిగ్గురనఁగ
అరుగుచున్నాఁడు శ్రీనాథుఁ డమరపురికి.

ఇది మేలిభావకవిత్యము లేక లిరిక్కు. సాహిత్యశాస్త్రమున ఇది రస ధ్వని. ఇందు వీరారెడ్డి మొదలగు మహారాజులు చనిపోవుటయు, ఏనూఱుటంకములు చెల్లింపలేకపోవుట చేతనను ఎండలో నిలువఁబెట్టుట, బండ ఎత్తుట లోనగు దైన్యమును, ‘దివిజకవివరు గుండియల్ దిగ్గురనఁగ’ అనునెడ పాండిత్యవీరత అంగముగాఁ గల కవ్యాలంబనమగు మృతియు- ఇవి యన్నియుఁ గలిసి కరుణరసము వ్యంగ్యమగుచున్నది.

సంబోధ్యుఁ డైనరాజు నెదుటను, ఈశ్వరాదుల యెదుటను కవి తానయి నిలువఁబడుచున్నాఁడు.

సీ. విభిలధూధరదరీ నిమ్నోన్నతస్థలీ

విహరణాగతమైన వెనుక బెనుకు

యమిరక్షణార్థమై యమహృత్కవాటంబు

పగులఁ దన్నిననాటి ప్రాతనొప్పి

బ్రహ్మదీపకల నిర్జర కృతార్చనకాల

మున నిల్వఁబట్టిన మొనయ గుదులు

ఏకాంఘ్రిపై నిల్చి నృత్య మత్వంతంబు

విరచించునాటి తిమ్మిరియుఁ దీఱ

తోమి గ్రుద్దవఁ బిసికెద ధూళి దుడిచి

వ్రేళ్లు విఱిచెదఁ జాపవే కాళ్లు తండ్రి!

నిగమనుతకీర్తి యెలకు రి నగరవర్తి

యీశ మల్లేశలింగ క్షమాశతాంగ!

ఇవి యన్నియు మంచి లిరిక్కులు. సాహిత్యశాస్త్రము దీనిని భావధ్వని అని అను ను. కవిగత భగవదాలంబనమగు భక్తి ఇచట వ్యంగ్యము.

కవి తాను సాక్షాత్తు ప్రవేశము కలిగించు కొనుట, తనసొంత తన్మయత, అనుభవము మొదలగునవి ఉల్లేఖించుట అనునవి భావకవి త్వమునకు భేదక మని అందురు. అటులు కవి తాను పొడుచుకొని వచ్చినను, తన సొంత అను భవాదులే వర్ణించినను అవియన్నియు సాధారణీకృతములై public property వలెనే అను భవింపఁబడును. రసము ననుభవించు దశలో కవి కానఁబడఁడు.

ఒకసారి సింహావలోకనము సేయుదము. కవి సాక్షాత్తు ఉండుట, తన అనుభవము చెప్పి కొనుట, ఏదో ఒకానొక విషయమును గుఱించి కొలఁది పద్యములలో ఉత్తమోత్తమ కవిత్వ

ము ఉండుట - ఇవి భావకవిత్వము(లిరిక్)న చూపట్టును.

భావకవిత్వ మనుషేరు బాగుగా నున్నదా?

పురాణములందును, ప్రబంధములందును, నాటకములందును, శతకములందును, చాటువు లందును అవిశేషముగా ఈ ఉత్తమకవిత్వ మున్నది. ఈ పైఁ జూపిన శ్రీనాథునిపద్యము లకు భావకవిత్వ మనుషేరు తొడుగుదమా? నాలుక వెనుకాడుచున్నది.

భావకవిత్వము అనునది ఒక పుస్తక మునకు పేరు కాఁజాలదు. మంచికవిత్వము అను నర్థముగల ఈపదము ఒకజాతి గ్రంథ మునకు పే రెటులగును? ఆజాతిగ్రంథమునకు లాక్షణికముగనో, వ్యంజకముగనో ఒక పేరు కావలయును.

అమరుకము, గాథానస్తోత్రశతి, ఆర్యానస్తోత్ర శతి ఇవి మంచి లిరిక్కుల సంపుటము. ఏపద్య మున కాపద్యమే ఒకగ్రంథము. 'అమరుక కవే రేకః శ్లోకః ప్రబంధశతాయతే.' అందులకే అమరుకుఁ డనుకవి తనభావకవిత్వములకు (లిరిక్కులకు) అమరుకమని తనపేరే పెట్టుకొన్నాఁడు. శాతవాహనుఁడు తాను సేకరించిన 'ఏడువందల గాథలసంపుటి' అను నర్థ మిచ్చు గాథానస్తోత్ర శతి యనుపే రిడెను. గోవర్ధనుఁడు ఏడువందల *ఆర్యులు అనునర్థ మిచ్చు ఆర్యా నస్తోత్ర శతి అని పేరుపెట్టుకొన్నాఁడు.

* సంస్కృతమున ఆర్య అనునది జాతి అనుశ్లోకము. తెనుఁగు కందమునకు దీనికి కొంచెము చుట్టటికముకలను. బహుశా అప్పాసెల్లెండు కావచ్చును.

అటులే ఇప్పటి తెలుగుకవులు గూడ ఊహగానము, హృదయేశ్వరి, జడకుచ్చు లని, సంధ్యారాగమని, ముని మాపని, కృష్ణపక్షమని ఈ మొదలుగా వ్యంగ్యముగనే తమ పుస్తకములకు నామకరణము చేయుచున్నారు.

కావున భావకవిత్వ మనఁగా ఉత్తమ కవిత్వమనియు అట్టి ఉత్తమ కవిత్వములు గలిగి పైని చెప్పిన కొన్ని చిహ్నములు కల గ్రంథజాతికి పేరులు పైయే యున్నదనియు గ్రహింపఁ గలిగితిమి.

ఆ పేరునకు మనకు అంతగా తొందర లేదు. ఆ గ్రంథజాతి బహుళముగా ఎపుడు పెరుగునో అపుడే తన పేరు తాను సంపాదించుకొనఁ గలదు. సౌందర్యము పరిమళము కలపూలుపూచు ఒకజాతితీగలు మన ఉద్యానమున మొలిచిన వనుకొందము. దేవతార్చన దైనందినము ఆపూలతోడనే. అట్టి తీగలు గేస్తులచే వెంటనే మధురమైన పేరు పెట్టించుకొనును.

ఇక నీచర్చ విరమించి భావకవిత్వము (లిరిక్కు)నుగూర్చి తుదిమాటలు ఒకటి రెండు చెప్పెదను.

భావకవిత్వము (లిరిక్కు) వేదాంతము వలె కవితాంతము. గ్రంథము కొలఁది, ఆనందము హెచ్చు. పిట్ట కొంచెము, కూత ఘనము. కవిత్వమున కిది శిరస్సు. తెలుగు భాషలో లోఁగడ నున్న లిరిక్కులను ఉద్ధరించుట ఆవ

శ్యకము. తెలుగుకవులును దీనిప్రాశస్త్యమును గుర్తించిరి. అమితముగానే వ్రాయుచున్నారు. ఇంకను వ్రాయుటకు పండితులు ప్రోత్సాహమిత్తురు గాక. ప్రకృతమున లిరిక్కులు వ్రాయువారి—ఒకటి రెండు:—

విరహము *

గీ. హేమపాత్రలఁ జందన మెండిపోయె
ద్వారములు మోయుచున్నవి హారములు
సానలం దింకె స్నానకషాయ గంధ
మబల! యెవనికోసము సగ మయి కృశింతు?

గీ. చెక్కుచెవరని పాపట చిక్కువడియె
వేణిబంధము శిథిలమై పిఱుదు లందె
కరఁగి చెరగిన తిలకరేఖలను దుడువ
వతివ! యెవఁ డాహరించె నీయార్ద్రహృదిని?

గీ. పాలు పొంగిన గతిఁ బొంగు ప్రణయరక్తి
నాఁపుకొనలేని పడుచు ప్రాయంబు తోడ
నమ్మి యెవనికి నీమన మ్మమ్మకొంటి
వునిద? యీ మేఘమాస నవోదయముల.

ఇది భావకవిత్వము (లిరిక్కు). సాహిత్య శాస్త్రమున ఇది రసధ్వని. విప్రలంభము వ్యంగ్యము.

చిత్తకుబ్ధి

ఎన్ని మార్గములకొ నిరంతర
మెంతసాధన చేయుచున్నను
పోవకున్నది వక్రగమనము
బుద్ధియం దుండి.
కుబ్ధి నీ వొకమారు ప్రీతిని
గ్రుచ్చి కౌగిటఁ జేర్చినంతనె

* రాయప్రోలు సుబ్బారావుగారి జడకుచ్చులు.

—చూ. 3౬ పుట.

గీ ఇది తల్లావధుల శివశంకరశాస్త్రిగారిది. ఆంధ్రభారతిలో రెండవసంపుటము ౧౧-వ సంచికనుండి.

వదలిపోయిన దంట ఆయన
వక్రమము కృష్ణా!
ఎల్ల వేళలయందు నీకై
యెదురుమాచుచు నున్న దెపు డీ
చిత్తకుబ్జును నీదు కాగిటు
క్షేరువో కృష్ణా!

ఇదియు భావకవిత్వము(లిరిక్సు). వక్ర తా
సాధర్మ్యమున చిత్తము కుబ్జగా రూపింపఁ బడి
నది. ఆరూపకము శృంగార భక్తికి తాళము
వేసినది. అవాఙ్మానన గోచరమైన భగవంతుని
మహిమచే, దయచే అను భావితమై, కలిగిత
భగవదాలంబనమగు శృంగారభక్తి, అందును
విప్రలంభము ధ్వనించుచున్నది. సాహిత్య
శాస్త్రమున దీనికి భావధ్వని అని పేరు.

తెలుఁగుకవులారా ! నూతనస్పృష్టి ఒక
అక్షరమే యగుఁగాక, అది యొక ప్రపంచము.
శిక్షాజన్యమై ప్రతిభ లేని ప్రాచీన స్పృష్టి
యొక్కనకలు స్కాందముకంటె ఎక్కువ అగుఁ
గాక, అది యంతయు ఒక యక్షరమేని గాదు.

ఈజాతి (లిరిక్) కవిత్వము నిక్కముగా
కవియొక్క సర్ ఫకాస్ (సొంత ఆస్తి) (private-
property). ఇందు కవి దానవీరుడై, (జీమూత
వాహనుఁడు మొ. వారికన్న నెక్కువగా—
వారు శరీరము మాత్రమే కోసియిచ్చిరి. కవి
మనస్సును ద్రాక్షవలె పిండి యిచ్చును) 'న మ
మ' అని సంకల్పించి తన సర్వస్వమును లోకు
లకు ధారపోయును. ఇది హృదయముయొక్క
విల్లు (will).

ఏల?

“విద్యాధి”

నీలవసనావృతసుషుప్తి నీలవేణి
యంకతలిఁ దన్మయతఁ గన్నయట్టి నన్ను
జాలువాఱఁగఁ బ్రేమ; మే జలదరింప
మేలుకొల్పంగనేల చామికరాంగి ?
మేలుకొని నిద్రమంపునఁ గేలునఁ గను
దోయి నులుముచు దిక్కులు తోఁపకున్న
నుజ్జ్వలచ్ఛంచలాలతికోపమాన
కాంతి వెలయించి కన్గిటగాన దేల ?
ఆశముదున కలసతాపాశ మాచి
వెన్న లాగ గాధేయ దివిం జరింపఁ

గౌను జవ్వాడఁ బయ్యెద గదలియాడఁ
గేలు మెల్లన నూపి నన్నేల పిలువ ?
డెంద మస్ఫుటభావాల సందడింప
ననుకరించుచునున్న న న్నతులప్రేమఁ
గేలుగీలించి సుమధుర లీల వింత
వింత దోహదముల మఱపింతువేల ?
భవదమలప్రేమఁ గ్రోలి ని న్బడయఁగోరి
వేగ వెన్నాడి పిలుచు న న్విసక గగన
హర్మ్యతలముల మేఘవాహనముమీఁదఁ
జెలఁగియాడుచు నన్ను వంచింతువేల ?

నందిమల్లయ్య-మంటసింగయ్య-ప్రబోధచంద్రోదయము

తేకుమల్ల అచ్యుతరావుగారు, యం. ఏ., యల్: టి.

ద్రాబగుంబ నారాయణకవిని గుఱించి వ్రాయు నప్పుడు దుదయగిరి రాజ్యప్రభువగు బసవరాజును గుఱించియు, మఱి దగ్గుబల్లి దుగ్గనామాత్యునిగుఱించి వ్రాయునప్పుడు బసవరాజుమంత్రియైన చెందలూరి గంగ యామాత్యుని గుఱించియు వ్రాయుట తటస్థించినది. ఆకాలముననే మఱియొక గ్రంథ మాసచివ్వగ్రాణియగు *గంగయామాత్యునకే కృతీయాయబడినది.

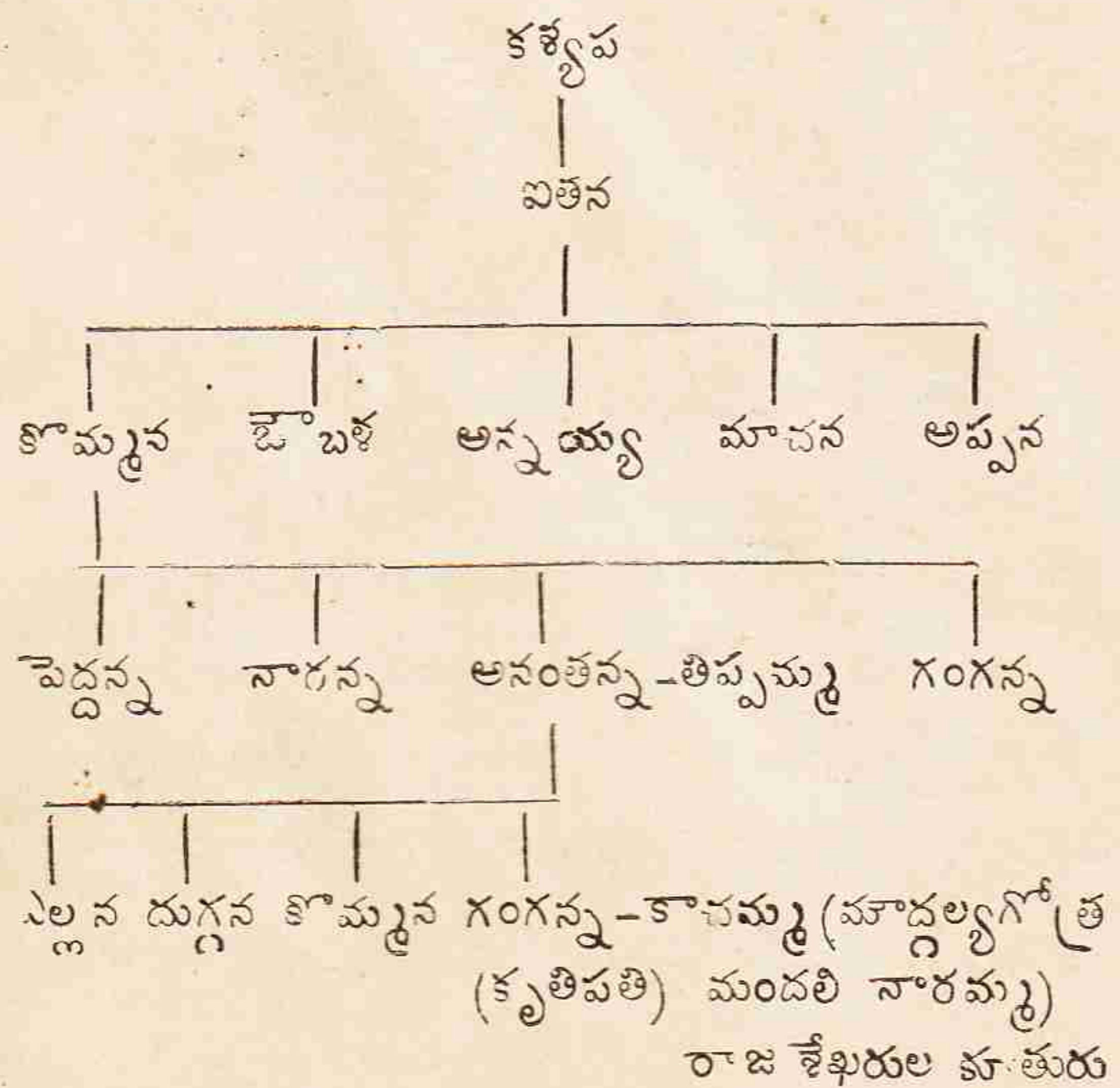
నందిమల్లయ్య, మంటసింగయ్య యను నిద్దఱు కవులు తాము కలిసి గచించిన “ప్రబోధచంద్రోదయ” మనుప్రబంధము నీగంగయామాత్యుని కంకితముచేసిరి. ఈ గ్రంథమువలన బసవరాజునుగుఱించియు, గంగయా మాత్యుని గుఱించియు మఱికొన్ని సంగతులు విశదమగు చున్నవి.

మాధవవర్మ సంశ్లేష్ఠుడైన యాబసవరాజు ఉదయ గిరిరాజ్యము నేలుచుఁ గళింగాధీశ్వరులైన గజపతులకు సామంతుడై వారిపక్షమునఁ దనయావృద్ధులమును విని యోగించుచుండెను. బసవరాజుో లేక యతనితండ్రి యగు తమ్మరాజుో యుదయగిరి రాజ్యమును గజపతుల కొఱకు జయించి దానిని వారిస్వాధీనములో నుంచిరి. సాళువ నృసింహరాయలు విజయనగర రాజులపక్షమున నాప్రాంతదేశమునంతయు లోబఱచుకొనినను ఉదయ గిరిదుర్గముమాత్ర మతనికిఁ గైవసముకాలేదు. కాబట్టి బసవరాజు గజపతుల కొకగొప్పప్రాంత రక్షకుఁడుగా నుండెను. ఈవిషయము ప్రబోధచంద్రోదయమున నిట్లు చెప్పబడినది :

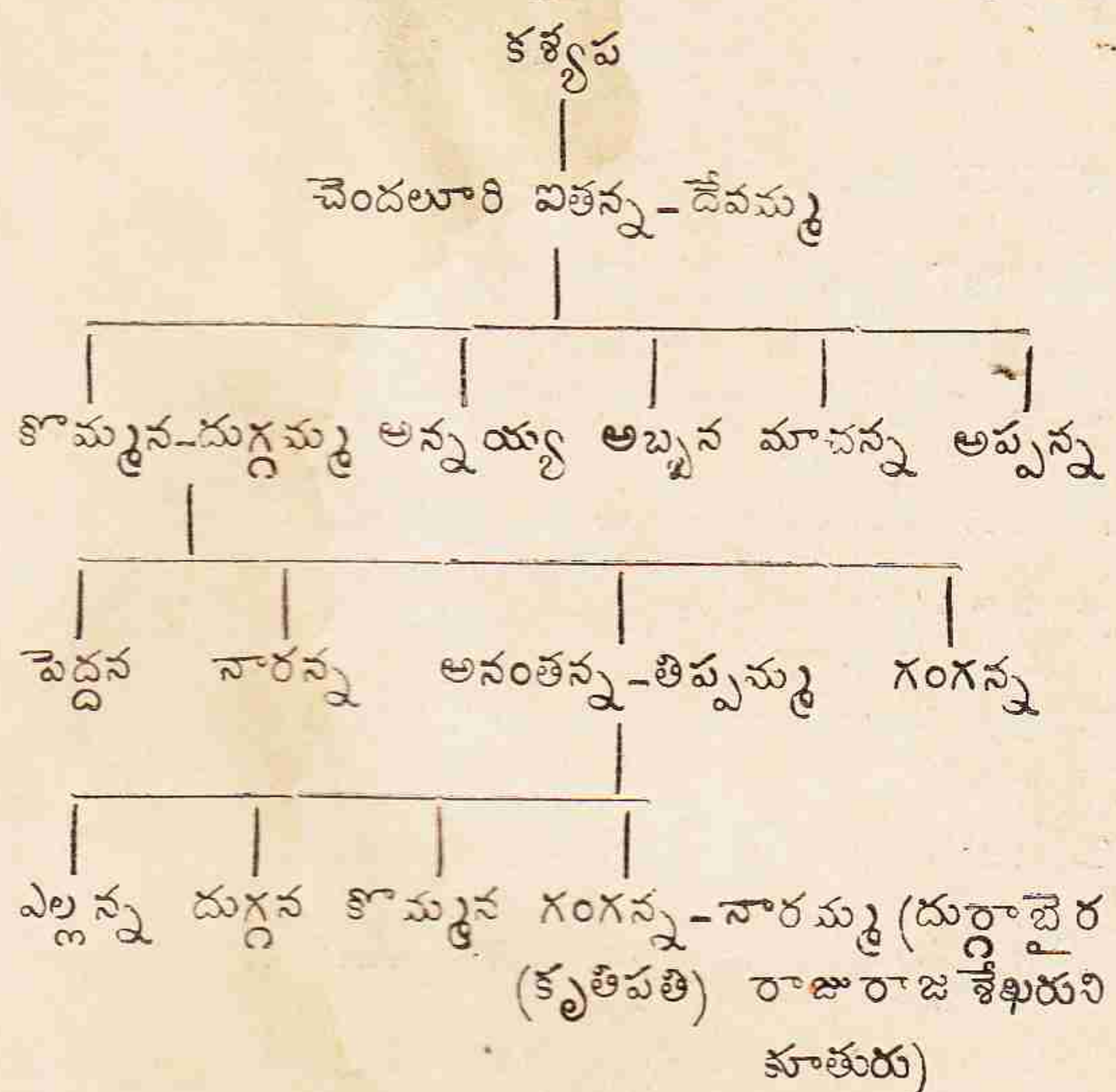
సీ. మాధవవర్మ భూమండలేశ్వర సంశ్లే
జలధికి నేరాజు చందమామ

* గంగమంత్రి వంశవృక్షము

[ప్రబోధచంద్రోదయము ననుసరించి]

[నాచికేతూపాఖ్యానము ననుసరించి]

యేరా జాదయశైల మెలమి విభేదించె

గవటాహితమదాంకార మడంగ

గజపతి సురధాణి గడిగుర్గముల కెల్ల

నేరాజు వజ్రంపు బోరుతల్పు

మాహిమచే నేరాజు మఱపించె నలభగీ

రథ పృథు...రామ రఘురమణుల

నట్టిగుణశాలి తమ్మిరాయనికుమార

వీరబసవతుమాచక్రవిభ నిచేత

మన్ననలు గాంచి మించినమహితుఁ డెతఁడు,

మనుజమాత్రుండె గంగయామాత్యవరుఁడు.

ఈ బసవరాజునొద్ద ప్రధానసచివుఁడుగా నుండిన చెండలూరి గంగయామాత్యుఁడు పెసరువాయనంశ్ఠుఁడు. ఈయన యదివఱలో నాసికేతూపాఖ్యానము కృతి పొందిన విషయ మీప్రబోధచంద్రోదయమునఁ గూడ ముచ్చింపఁబడినది.

“ప్రఖ్యాతనాచికేతూ

పాఖ్యానమహాకవిత్వపరిమళితసుధీ

వ్యాఖ్యానశ్రవణోదిత

సౌఖ్యా సంఘటితచిత్త శంకరసఖ్యా.”

ఈ మంత్రీశ్వరుఁడు రాజనీతియం దసమానప్రజ్ఞ గలిగి యుదయగిరి రాజ్యమును దమకుఁ బ్రబలశక్తువులైన విజయనగర రాజులకు లోబడకుండఁ గాపాడుటయే కాక యారాజుల దండనాయకుఁడైన సాళువ నృసింహ రాయలను ఓనకు వశునిఁగాఁ జేసికొనెనట. “నృసింహ నృపతి వశీకరనయవిద్యాకరణ” అని ప్రబోధచంద్రోదయ మునఁ జెప్పఁబడినది. ఈ వశీకరణవిధాన మేదో యిద మితమని గ్రంథమున లేదుకాని సాళువనృసింహరాయ లొకానొకసమయమున యుద్ధములో జీవగ్రాహముగా పురుషోత్తమ గజపతికిఁ జిక్కినట్లు గ్రంథాధార ముండుటచేతను, రాజనీతికోవిదుఁ డగు గంగయ్య తన నయ నై పుష్కమున నిట్లు నృసింహరాయలను పట్టించెనేమో

యని యూహింపఁదగియున్నది. ప్రతాపరుద్రగజపతి రచించిన “సరస్వతీవిలాసము” అను ధర్మశాస్త్రగ్రంథ ములో,

మిత్రం శేషధరస్య దాతృపరిష

ద్యవైవ సూనో స్సహం

సౌందర్యాతిశయా శుకీర్తిసమతౌ

న్న త్యేతు నై వాపరః;

జీవగ్రాహ మరి ప్రగృహ్య సమరే

కర్ణాటభూమిధవం

దీనోక్తిప్రవణం నృసింహమనుజా

ధీశంపున స్మక్తవాన్.

ఈశ్లోకమందలి విషయము ప్రతాపరుద్రుని తండ్రియగు పురుషోత్తమ గజపతినిగుఱించి యె యున్నది. దీనినిబట్టి నృసింహరాయలు పురుషోత్తమగజపతిచే జీవగ్రాహము గాఁ బట్టువడెననియు, దరువాత విడువఁబడెననియు స్పష్టపడుచున్నది.

మ. ర. రా. కం. వీరేశలింగంగారు యీవిష యమునుగుఱించి వేఱభిప్రాయమును గనుపఱచినారు. ఆయన తనయాంధ్రకవుల చరిత్రములో నందిమల్లయ్య, ఘంటసింగయ్యలను గుఱించి వ్రాయుచు, “నృసింహనృప తివశీకరనయవిద్యాకరణ” అను విశేషణమును గుఱించి యీక్రిందివిధముగా నూహించినారు : “గంగయామా త్యుఁడు ముందు జైమినిభారత కృతిపతియైన సాళువ నృసింహరాయలయొద్ద సచివుఁడై యుండినట్లు నెఱుంగ వచ్చును.” ఈయూహ సరికాదని నాకుఁ దోచుచున్నది. ఏలయన, గజపతులయొద్ద మంత్రిగా నున్న కాలములోఁ గృతినందిన గ్రంథములో శత్రురాజునొద్దఁ దాను మంత్రి గా నుండినట్లు వ్రాయించుకొనునని యూహించుట యసంగతమని తోచుచున్నది. కనుక నృసింహరాయ లను జీవగ్రాహముగాఁ బట్టించుటయే గంగమంత్రియొక్క నయవిద్యాకరణమహాత్మ్యమని నిర్ణయింపవచ్చును.*

*పురుషోత్తమగజపతి సాళువనృసింహరాయలను యుద్ధములోఁ బట్టుకొనఁగా ఆతఁడు అభయయాచనాంజ లితో నుదయగిరిరాజ్యము నిచ్చివేయఁగా నతనిని విడిచిపెట్టినట్లు కొడుకగు ప్రతాపరుద్ర గజపతి తనయనంత వరము కాసనములోఁ బ్రకటించినట్లు శ్రీయుత వేటూరి ప్రభాకరశాస్త్రిగా రీసంవత్సరాంధ్రప్రతిక ఁ గాది

గంగమంత్ర మహాశివభక్తుడును, నిత్యవైదికసంప్రదాయాచరణుడును నని యిదివఱకే మనకుఁ దెలిసినది. ఆయనచిత్తవృత్తి తాను గృతినందిన రెండుగ్రంథములఁ బట్టియుఁ గొంతవఱకు గ్రహింపవచ్చును. నాసికేతూపాఖ్యానము శాంతరసప్రధానమై, యాధ్యాత్మికవిషయప్రపూర్ణమై, పూర్వపాపక్షయవిచక్షణమై, స్వర్గనరకవివరణద్యోతకమై జ్ఞానోపదేశకగ్రంథములలో నగ్రస్థాన మలంకరించుచున్నది. ప్రబోధచంద్రోదయము గూడ నటువలెనే యాధ్యాత్మిక తత్త్వప్రభావకలాపమును గథారూపముగాఁ బ్రవర్తించుచున్నది. ఈ రెండుగ్రంథములు గేవల మాముష్మికదృష్టితో జీవయాత్ర గడపుచు ముముక్షుమార్గము నవలంబించెడువారికే యభిరుచియు, నభినివేశమును గలిగించుచుండును. హనిఁ బ్రత్యేకముగాఁ గృతినొందుటఁ బట్టి గంగయ్యమంత్ర కాధ్యాత్మికవస్తు విచారము మెండుగా నుండియుండవలెను.

ఈ బుద్ధివిశేషము నుద్దేశించియే కాబోలు, ప్రబోధచంద్రోదయమున నీమంత్రపుంగవుగుఱించి తదాశ్రితకవిషండితలోక మిట్లు పల్కెనట :

సీ. “సరిలేని నీతిచాతురిచేత రాజ్యతం

త్రంబును నడపిన నడపుఁ గాని

యనిశంబు పుష్పచందనవనితాదిసౌ

ఖ్యంబుల నంఠననందుఁ గాని

సంగీతసాహిత్యసకసవిద్యావినో

దంబులఁ దగిలినఁ దగులుఁ గాని

స్వామిహితాసక్తి సవననాసదనుశా

సనలీల జరపిన జరపుఁ గాని

నీళ్లలోపలి సరసిజినీదళంబు

సరవి నిర్దేవుడైన సంసారయోగి

సందియము లేదు ప్రత్యక్షశంభుమూర్తి,

యాయనంతయ గంగమంత్రీశ్వరుండు.”

సంగికలో వ్రాసినారు. శాసనములో నీట్లోక మిట్లున్నది:

“యస్మై నిత్యతరప్రతాపదహన జ్వాలాయమానధ్వజ, స్తంభా బద్ధకుసుంభ రక్తనసన ప్రేక్షావిభగ్నద్విషే;
సంధాయాభయ మాచనాంజలిమహోగ్రత్వోదయాద్రింభయా, దాత్మానంముముచేన్మసింహన్మపతికర్ణాటదేశాధిపః.”

కాబట్టి యీ యనంతయ గంగమంత్రీశ్వరుం డపారరాజకార్యనిర్వహణలౌకిక ప్రవాహములో మునిగి తేలుచుండిన వాడైనను, నీటిలోని తామరాకులఁ బ్రాపంచికవిషయానురక్తి యంతుండ నిర్దేవుడై సంసారయోగివలె మనుచుండెనట. ఇట్టినియతాత్ముండు నిజాత్మతేజః పుంజంబున నజ్ఞానతిమిరంబును విచ్ఛేదంబు చేసిప్రబద్ధుడైనకతన “ప్రబోధచంద్రోదయ” మనుగ్రంథ మీతని కెక్కుడుమలభముగా బోధపడఁగలదు. కాన నాగ్రంథమును సత్కవులచే వాంఛీకరింపించి కృతినం దయగినవాడని యాశ్రితాశేష కేముషీ భూషణబృంద మాశీర్వదించినదట:—

ఉ. ఈదృశవర్తనంబునకు

నెక్కుడు బోధమగున్ బ్రబోధచం

ద్రోదయ మాలభభావ నతి

యోగ్యకపింధులచేత నంకితం

నై దిశలం బ్రసిద్ధముగ

నందిఁ గన్తురీతావి నైదికిన్

మేదుర హేమకాంతి ధర

ణిన్ మృగనాభికిఁ బల్కెనునన్.

అట్లు బుధాశీర్వాదపురస్కృతుడై యాయనూన గ్రంథ మను గృతినంద నుద్యోగించి దరినున్న పండితావళి నిట్టి మహనీయగ్రంథము వాంఛీకరింప సమర్థు లెచ్చట నైన నున్నారా యని ప్రశ్నింప వా రీకవిస్వయమును జేర్కొనిరట—

సీ. కలరు కాశికగోత్రకలశాంబురాశిమం

దారంబు సంగీతవంది నంది

సింగమంత్రీకిఁ బుణ్యశీల పోచచ్చుకు

వాత్మసంభవుండు మల్లయమనీషి

యతని మేనల్లుఁ డంచితభరద్వాజగో

త్రారామ చైత్రోదయంబు ఘంట

నాగధీమణిః బుద్ధ్యాచరిత్ర యన్ములాం

బహుః గూర్మితనయుండు మలయమారు

తాపాయుండు సింగనార్యుండు నమృతవాక్కు

లీక్ష్మీరాధాధకులు శాంతి లీలఁ బ్రసిద్ధు

యథాయభావల నేర్పరు లుపమరులు స

మధు లీకృతిరాజ నిర్మాణమునకు.

అమాటలు విని సంతోషవికసితవదనారవిందుండై మీత
లంపు నాతలంపు నేకంబయ్యె నిదియ సరిలేని శుభనిమి
త్తం బని వెంటనే యాకవిపుంగవుల నిరువుర రావించి,
చిత్రవర్ణాసనంబున నాసీనులం జేసి, శివపూజావిధాన విలి
ప్తసుగంధపరిమళితంబైన హస్తంబున కర్పూరతాంబూ
లంబు లిచ్చి,

క. నేరుపరి పోహణించిన

హారము వెల యెక్కులీల నతిశయముగ నా

పేరఁ దెలిఁగింపవలయును

సారపుఘణితులఁ బ్రబోధచంద్రోదయమున్.

అని యాకవిద్వితయమును సవినయగాఁ గోరెనట.
అందులకు వా రంగీకరించి కృష్ణమిత్రునిచే రచింపఁబ
డిన ప్రబోధచంద్రోదయమును గీర్వాణనాటకరాజ
మును బ్రబంధరూపముగాఁ దెలిఁగింపఁ బూనిరి.

నందిమల్లయ్య, ఘంటసింగయ్య

ఈ ఘంటకవుల సంశాదివిషయముల గూర్చి వారు
రచించిన రెండుగ్రంథములే మనకు ముఖ్యాధారములు.
మొదటఁ బ్రబోధచంద్రోదయమును వ్రాసి గంగయా
మాత్యునికిని, దరువాత వరాహపురాణమును రచియించి
తుళుమనరసనాయకునకును నంకితముచేసిరి. ఆగ్రంథముల
యవతారికలలో తమకులగోత్రముల గుఱించి యిట్లు చెప్పి
కొనిరి.

* మలయమారుతకవి యని బిరుదు బహుశః ఈతనికవిత్వమందలి గుణవి శేషములవలన వచ్చియుండును. మల
యమారుతమందు శైత్యము, సౌరభ్యము, మృదుత్వమునున్నట్లు తెలిసిన విషయమే. ఈతని కవిత్వమునందు నీగుణ
వి శేషములే యుండుటచేత ఈ బిరుదు మీయఁబడినది. మొత్తముమీఁద ప్రబోధచంద్రోదయ వరాహపురాణము
లలోని కవిత్వము చాలమృదువుగాను, సమరసభావయుతముగాను నుండుటచే హృద్యమై, యాబిరుద నామమున
కీతఁడు తగినవాడని నైపుణ్యము.

ప్రబోధచంద్రోదయమున వీరినిఁగఱించి చెప్పిన
పద్యము పైన నుదాహరించితిని. వరాహపురాణమున
వీరిని గుఱించి యిట్లు చెప్పఁబడినది :

సీ. అపుడు సభావేదికాగ్రస్థితులమైన

మమ్ము వాగీశ్వరీమంత్రరాజ

సిద్ధిపారగులఁ గౌశికభరద్వాజగో

త్రుల మహాదేవాంఘ్రిజలజభక్తి

పరతంత్రమతుల నాపస్తంబసూత్రుల

గురుదక్షిణామూర్త్యుగోరశివుల

శిష్యుల నతిశాంతచిత్తులఁ దనకునా

శ్రీతులభాషాద్వయ కృతినీరూఢ

శేముషీభూషణుల నందిసింగనార్య

తనయు మల్లయకవికులతో త్రముని ఘంట

నాగధీమణి కూర్మినందనుని మలయ

మారుతాంకితు సింగయమంత్రుఁ జూచి.

క. మీరిరువురు నెప్పుడును శ

రీరప్రాణములక్రియఁ జరింతురు మిగులం

గూరిమిఁ గృతిఁ బ్రతిపద్యముఁ

జారుఘణితిఁ జెప్పఁగలరు చాటువుగాఁగన్.

పైపద్యములఁబట్టి వీరినిఁగఱించి తెలిసినసారాంశ
ములు:—

నందిమల్లయ్య కౌశికగోత్రుండు, ఆపస్తంబసూ
త్రుండు; తండ్రి సింగన్న; తల్లి పోచమ్మ; శివభక్తుండు,
వాగీశ్వరమంత్రోపాసకుండు, దక్షిణామూర్తిశిష్యుండు.
ఘంటసింగన్న భారద్వాజగోత్రుండు, ఆపస్తంబసూ
త్రుండు; తండ్రి నాగన్న; తల్లి అమ్మలమ్మ; శివభక్తుండు;
వాగీశ్వరీ మంత్రోపాసకుండు; అఘోరశివశిష్యుండు.

ఈఘంటసింగయ్యకు మలయమారుతకవి * యని
ప్రత్యేకబిరుదాంకము గలదు. ఈతఁడు నందిమల్లయ్యకు

మేనల్లుడు కాబట్టి యీయిద్దఱు కవులు నొక్కకుటుంబములోనివారు.

* వీరిద్దఱును ఎల్లప్పుడును శరీరప్రాణములనలె అభేదాధ్యవసాయమున నుండిరి. వీరు రచించిన గ్రంథముల యాశ్వాసాంతగద్యములలో నైత మిద్దఱిషేళ్లును చెప్పికొనిరి: “ఇది శ్రీమదుమామహేశ్వరప్రసాదలబ్ధసార సారస్వతాభినంది నందిసింగయామాత్యపుత్రమల్లయమనీ పితల్లజ మలయమారుతాభిధాన ఘంటనాగయప్రధాన తనయ సింగయ కవిపుంగవ ప్రణీతంబైన...”

కృష్ణ దేవరాయలకాలములోనివాడైన నందితిమ్మన్న లేక ముక్కుతిమ్మన్న అనుకవీశ్వరుడు తాను రచించిన “పారిజాతాపహరణము” అను కావ్యమును కృష్ణ దేవరాయల కంకితముఁజేసి తన కులగోత్రములఁ జెప్పికొనుచు ‘మలయమారుతకవి’ యని బిరుదనామముకల యీఘంటసింగయ్యకుఁ దాను మేనల్లుడనని చెప్పికొనెను:

నీ. కాశికగోత్రవిఖ్యాతుఁ డాపస్తంబ
సూత్రుఁ డార్వేలపవిత్రకుఁడు
నందిసింగమాత్యునకును దిమ్మంబకుఁ
దనయుండు సకలవిద్యావివేక
చతురుఁడు మలయమారుతకవీంద్రునకు మే
నల్లుఁడు కృష్ణరాయక్షీతీశ
కరుణాసమాలబ్ధసునచతురంతయా
నమహాగ్రహారసన్మానయుతుఁడు
తిమ్మయార్యుండు శివపరాధీనమతి య
ఘోరశివగురుశిష్యుండు పారిజాత
హరణ మనుకావ్య మొనరించె నాంధ్రభాష
నాదివాకర తారాసుధాకరముగ.

కాబట్టి యీకవులపంశము పండితవంశమై పెక్కిండు కవిపుంగవులచే శోభితమైయుండెను. నంది

సింగయ్య, ఘంటసింగయ్యయను కవులుకూడ నుండినట్లు తెలియవచ్చుచున్నది.

ప్రబోధచంద్రోదయము

ప్రబోధచంద్రోదయ మను గీర్వాణనాటక మొక ప్రత్యేకమైన విచిత్రగ్రంథము, సామాన్యముగఁ గావ్య నాటకములయందు మానవజాతులలోని స్త్రీపురుషులలో, లేక నీలింపవర్ణములలోని స్త్రీ పురుషులలో పాత్రములు గా నుండి కథాక్రమమును జరిపింతురు ఈగ్రంథమందట్లుగాక మానవస్వభావమందుండెడు సుగుణదుర్గుణములే పాత్రములుగా నుండి, మనుష్యుని యాధ్యాత్మికజీవితనాటకము ప్రదర్శింపఁబడుచున్నది. కావున నీగ్రంథమందలి పాత్రములు ప్రతిపురుషుని యందును, బ్రతిస్త్రీయందును స్వాభావికముగా గోచరించుచున్నవియే. ఈనాటకము గ్రహించుటకు మనుష్యస్వభావము తప్ప మఱియేగ్రంథములను బరిశీలింప నక్కఱలేదు. మహాభారతమందుఁ గౌరవులకును భాండవులకును, శ్రీమద్రామాయణమందు రామరావణులకును ఘోర యుద్ధము జరిగినట్లుగ నీప్రబోధచంద్రోదయమందు మానవప్రకృతియందలి సుగుణదుర్గుణములకు నిత్యము జరుగుచున్న సంకులసమరము నిరూపింపఁబడినది. ఇట్టియాధ్యాత్మికయుద్ధమును సమస్త దేశములవారును దమతమ మతగ్రంథములయందు వాక్రుచ్చుట తఱచు కానంబడునుగాని రసప్రధానములగు కావ్యనాటకములయందట్టి విలక్షణపాత్రములచేఁ బరస్పరవిజగీషాసంఘట్టనము నిరూపించుట చాలనరుదు.

ఆంగ్లేయభాషలో ‘బనియను’ అను మహామేధావి యొకఁడు “యాత్రికుని పర్యటనము” (Pilgrim's Progress) అను ఐదవగ్రంథమును వ్రాసెను. ఆయాత్రికుఁడు క్రైస్తవుఁడు. అతనియాత్ర భూలోకమునుండి స్వర్గలోకమునకు. ఆదారిలో నతనికి సంభవించిన యానుకూల్యాంతరాయములును, సుఖదుఃఖములును బహుచతు

* కవులు కవలుగానుండుట యొక ప్రతిభాగౌరవవిశేషమని తలంపఁబడుచుండిన యీకాలమున జంటకవుల కృతినిర్మాపద్ధతులు సులభగ్రాహ్యములు. ఈకాలమున విడికవులకంటె జంటకవులపేళ్లే లెక్కకుమిక్కిలి యున్నవి. తిరుపతి వెంకటేశ్వరకవులు సుప్రసిద్ధులు. వారిఁబడి నెన్నియేని జంటలు పెరిగినవి. రామకృష్ణకవులు శేషాద్రమణకవులు, వెంకటపార్వతీశ్వరులు, కొప్పరపుసోదరకవులు ఇత్యాదులు.

రతతో వర్ణింపబడినది. జర్మనీభాషలో “గీటే” అను ముద్రాపిత కవిపుంగవుడు ‘ఫాస్టు’ అనేదు లోకోత్తర మైన నాటకరాజమును తనయజ్ఞసాన దశయంతరమున రచించి మానవజీవిత మంతయు నుత్తరోత్తరాభివృద్ధి మార్గముగాను, మహదాదర్శలక్షితముగాను నన్యూప దేశకర్మితముగాను జిత్రించెను.

సంస్కృతభాషయందే యీ ప్రబోధచంద్రోదయమునకు, బోటిగా “సంకల్పసూర్యోదయ” మను షేర శ్రీవైష్ణవమత పరివ్రాజకవర్గములో నొకరగు వెంకట నాథవేదాంతదేశికులవారు రచించినారు. ప్రబోధచంద్రోదయమం దద్వైతమతము నిర్ధారింపఁ బడినట్లు సంకల్పసూర్యోదయమున విశిష్టాద్వైతమతము స్థాపింపఁ బడినది.

పైఁ బేర్కొనఁబడిన ప్రసిద్ధగ్రంథములతో సమానముగాఁ జెప్పఁదగిన మఱియొక గ్రంథ మాండ్రవాజ్మయమందే యున్నది. అది పింగళి సూరనార్యుఁడను కవిశిఖామణి రచించిన “కళాపూర్ణోదయము” ఇందు మనుష్యుని ఆధ్యాత్మిక జీవితచరిత్రము సామాన్యశృంగారరసప్రధానముగు కథలో నంతర్లీనము చేయఁబడి యతివతులముగాఁ గూర్పఁబడినది. దీనిలో సైతము మనుష్యుని ఆధ్యాత్మికతత్త్వమందలి సుగుణదుర్గుణము పోరాటము చామరూపముగాఁ జిత్రింపఁబడినది.

కాని పైఁ బేర్కొనఁబడిన అంతరర్థకథాగ్రంథము (allegories) లన్నిటిలో కథా విస్పష్టతలోను, పాత్రసంపాషణములోను, క్రమనిర్వక్తతలోను అపారజ్ఞానవిజ్ఞానసంపత్తిలోను ప్రబోధచంద్రోదయము మిన్నయని చెప్పక తప్పదు. ఈనాటకమందుఁ జరిత్రాత్మకమైవిగాని, సాంఘికమైనవి గాని అన్యోపదిష్టభావములంతర్నిబద్ధము లగుటలేదు. కావున కథానిర్మాణము చాలవిశేషముగాను, నిరాడంబరముగాను గల్పింపఁబడినది.

కృష్ణమిశ్రుఁడు

అసమానమైనదియ, నద్వితీయ మైనదియు నగు నిట్టి నాటకరాజమును కల్పించిన మహామహాఁడు కృష్ణమిశ్రుఁడను కవివర్యుఁడు. ఈకవిపుంగ

వుఁడు క్రీ.వె. పదవొకండవ శతాబ్ద్యంతమున నుండినట్లు కానఁబడుచున్నది. ఈతనిగుఱించిన కాలనిర్ణయాదుల కాధారము లీగ్రంథమందే కొంతవఱకుఁ గాన్పించుచున్నవి. ఈనాటకమందలి ప్రస్తావనభాగములో నటీనూత్రధారు లీనాటక రచనమును గుఱించియు, నాటకప్రయోగమును గుఱించియు సవిస్తరముగా, సవిశేషముగాఁ బ్రస్తావించియున్నారు. వారి హాస్పరసభాషణాదికముచేఁ దెలియవచ్చిన చరిత్రాంశము లేవన:—

చంద్రవంశపురాజైన కీర్తివర్మయను నృపాఁడు చేదిదేశపుప్రభువైన కర్ణునిచే పరాజితుఁడై రాజ్యమును గోల్పోయెను. పదంపడి కీర్తివర్మ మహీపాలుని నేనానియైన గోపాలుఁ డనుభూసురోత్తముఁడు కర్ణుని నోడించి కీర్తివర్మను మరల రాజ్యస్థాపితునిఁ జేసెను. ఈగోపాలుఁడు బ్రాహ్మణుఁ డగుటచే యుద్ధానంతరమునఁ దన సహజమైన శాంతరసమును పొందినవాఁడై, తుత్త్రియకులహంతయైన పరశురామునివలెఁ దనయుజ్జ్వలకోపాగ్నినిఁ జల్లార్చుకొని శాంతజీవితమును స్వీకరించెను. ఆయన యజ్ఞానుసారముగా నతని గురువగు కృష్ణమిశ్రునిచే నీనాటకము రచింపఁబడి కీర్తివర్మ భూపాలుని సమక్షమునఁ బ్రవర్తింపఁబడవలసివచ్చినది.

ఈకీర్తివర్మ చాండిల్యవంశస్థుడైనట్లును, క్రీ.వె. 1098 సం. ప్రాంతములో రాజ్యము చేయుచుండినట్లును కొన్ని శాసనములవలనఁ దెలియవచ్చుచున్నది. అంతయకాక ఈతని శత్రువైన కర్ణుఁడు పడమటిచాళుక్యరాజులలో నొకఁడగు త్రిభువనమల్లుఁడు, లేక విక్రమాంకదేవుఁ డను పేరుగల నృపాలునకు సమకాలికుఁ డైనట్లు బిల్లుణ చరిత్రమువలనఁ దెలియవచ్చుచున్నది:

కాలః కాలంజరగిరిపతే ర్యః ప్రయాణే ధరిత్రీం
తుక్ఖారాణాం ఖురపుటరవైః క్షౌపశూన్యాంచకార,
శ్రీదాహలక్షితిపరివృధః సోఽపి యం ప్రాప్య వృత్తమ్
కర్ణః కర్ణామృతరసభరాస్వాద మంత స్తతాన.

(బిల్లుణ-విక్రమాంకదేవచరిత్ర)

అనఁగా బిల్లుణుఁడు దాహళదేశపురాజైన కర్ణునికడకు వెళ్ళి సన్మానమును బొందెను. ఈబిల్లుణుఁడు

విక్రమాంకదేవుని యాస్థానకవియై తనవిక్రమాంకదేవ చరిత్రమును ఆరాజున కంకితముచేసెను. విక్రమాంకదేవుడు క్రీ. వె. 1076 మొదలు 1126 వఱకు రాజ్యము చేసినట్లుగాఁ దెలియవచ్చుచున్నది. కాబట్టి కర్ణుడు, విక్రమాంకదేవుడు, కీర్తివర్మ వీరుముగ్గురు సమకాలికులగు ప్రభువు లని యేర్పడుచున్నది.

ఇట్లుండఁగా కీర్తివర్మ నరపాలుని యాస్థానకవియగు కృష్ణమిశ్రుడు బహుశః విక్రమాంకదేవుని యాస్థానమునకును బోయి యాతనివలన రాజపోషణాది సత్కీర్తయలను బొందెనాయని సంశయము గలుగుట కొక యాధారము కానఁబడుచున్నది.

శ్రీవిక్రమాంకో జగతీతలేఽస్మిన్
జీయాన్ మనుప్రఖ్యయశా నరేంద్రః,
ప్రపోష యం కోటిసువర్ణతో వా
సబాంధవం సప్తతివత్సరాణి.

(కృష్ణమిశ్రః-ఫలరత్నమాల)

అని యొకానొక కృష్ణమిశ్రుడు తన ఫలరత్నమాల యనుశ్లోకగ్రంథమున వ్రాసికొనెను. ఆకృష్ణమిశ్రుడును, మననాటకకర్తయగు కృష్ణమిశ్రుడును ఒకఁడా, కాదా యని నిర్ణయింపఁదగినది.

ప్రబోధచంద్రోదయ నాటకనిర్మాతయగు కృష్ణమిశ్రుఁ డొకమహాపండితుడైన సన్న్యాసియనియు, ఆతనికి కనేకులు శిష్యులుండిరినియు, వారిలో నొకశిష్యుఁడు వేదాంతవిషయములను చదువనొల్లక, కాన్యనాటకాది గ్రంథముల మాత్రమే చదువుచుండెననియు, ఆతనికి వేదాంతమార్గ ముపదేశించుటకుఁ గృష్ణమిశ్రుడు వేదాంతచారము నీప్రబోధ చంద్రోదయ నాటకరూపముగా రచించినఁ డనియు, నొకవిద్యత్సంప్రదాయక్రమాగత గాఢ కలదు. మొత్తముమీఁదఁ గృష్ణమిశ్రుడు ఔత్తరాహుడును, గౌడదేశియును నగు కవివర్ణుడు క్రీ. వె. పదునొకండవ శతాబ్దాంతమున నుండినవాఁడు; అతఁడు విష్ణుభక్తుడు; వేదవేదాంతాభ్యాసకుడు; నిర్మలయశస్కుడు, వైదికాచారతత్వకోవిదుడు, మృదుమధురకాన్యరచనానిపుణుడు, వాణీవిశారదుడు, అప్ర

తిమభావభావనావిచక్షుణుఁడునై గీర్వాణ వాఙ్మయమం నక్షీణకీర్తి సంపదల గడించెను.

కథాసారము

జ్యోతిర్మయంపుఁ గోటలును, అమృతంపుఁ బరిఖలును, నైర్మల్యంపుమేడలును గల చిదానందనగరియందు ఈశ్వరుఁ డనురాజు రాజ్యపాలనము చేయుచుండెను. అతనికి మాయయనెడు పట్టమహిషివలన మనస్సు అనెడు తనయుఁడు కలిగెను. ఆరాజకుమారునకుఁ బ్రవృత్తియనియు, నివృత్తియనియు నిద్దఱుభార్యలు గలరు. ప్రవృత్తిదేవివలన మహామోహుఁడు మున్నగు సతులును, నివృత్తిదేవివలన వివేకుఁడు మొదలగు పుత్రులును జనించిరి.

ఈ యిరువురు సపత్నులపుత్రులయందును సమానమగు రాజ్యకాంక్ష యుద్భవించినకతనఁ గౌరవపాండవులకు రాజ్యవిషయమునఁ బోరు కలిగిన ట్టియుభయపక్షములవారికిని భువనై కాధిపత్యముకొఱకు నిరంతరము తగవు గలుగుచుండెను. జ్యేష్ఠవర్గమగు మహామోహదులయందు జనకునకుఁ బక్షపాత ముండుటచే వివేకాదులు సమరమున నిలువలేక చెల్లాచెదరై పాటిపోవలసినచ్యెను.

మహామోహుఁడు రాజ్యమును స్వీకరించి సాపత్యేయలగు వివేకాదులను నిర్మూలముచేయ నుద్దేశించి వా రెక్కడెక్కడ దాగియుండిరో వెతకించుటకుఁ జారులను బంపెను. వారు విశ్వంబునంగల పురంబుల నన్నిట నెమకి, యచ్చటచ్చట వివేకాదులు పొడసూపుట వినిన వారై తమయేలికకు విన్నవించిరి. మహామోహుఁడుగ్రుండై పేరోలగంబునఁ దనతమ్ముల విలోకించి వివేకాదుల నెట్లు భంజింపవలయునో తగు నుపాయంబులఁ దల్పుడని, సోదరామాత్యవర్గంబుల కాజ్ఞాపించెను. అందుఁ గాముఁడు తన యద్భుతప్రాభవంబునుఁ బ్రకటించుకొనుచు వాసంతిక నవమల్లికావిక సితవల్లీమతల్లుల వలె నుల్లసిల్లెడు పల్లవాధరలు దన బలానీకంబులో నుండ వివేకాదు లెట్లాహవంబున నిలువనోపుగుగని యుత్కటగర్వంబునఁ బ్రగల్భించెను.

మహామోహమహారాజు సభాంతరమున రహస్యా లోనినము చేయుచున్న సమయంబున దుర్గుణం డనువేగుల వాడు వచ్చి వివేకమహారా జుపనిషద్దేవిని పునఃపరి గ్రహించుటకును, ఆ యిరువురిసంయోగమువలన విద్యా ప్రబోధచంద్రు లుడయించుటకును ఎల ను ప్రయత్న ములు జరుగుచున్నవనియు, నవి నిర్విఘ్నముగా నెఱవేఱుటకు శేషమహామహులు సకల పుణ్యతీర్థంబులకుఁ బోయి దేవ తాప్రార్థనంబులు చేయ సమకట్టియున్నారనియు పిడుగు వంటివార్త వినిపించెను. మహామోహుడు భయవిహ్వ లుడై తన ముఖ్యసచివుండగు దంభుని జూచి, “మిత్రమా, పుణ్యతీర్థంబులలోఁ బ్రశస్తమగు కాశీనగరంబునకుఁ బోయి వివేకుని ప్రయత్నంబులకు భంగము గావింప వలయు” నని చెప్పిపంపెను.

మహామోహుఁ డొనరించిన యాలోచనంబును, దంభాదులకు నియోగించిన యాజ్ఞావిశేషంబులును రహస్యముగాఁ గనిపెట్టి సదాచారుఁ డనెడు చారుడు తవ్వతాంతము పూసగుచ్చినట్లు వివేకమహారాజునకు నివేదించెను. ఆమహివల్లభుడు చింతాకులుండై తన యగ్రమహిషియగు మతిని రావించి యాయుదంతమును సర్వంబు నామెకు విన్నవించెను. విద్యాప్రబోధచంద్రు లెట్లుద్యవించుతురని యామె ప్రశ్నింపఁ దనతోఁ గల హించి చిరవియోగానలమునఁ గృశించుచున్నయు పనిష ద్దామినికిఁ దనతోఁ బునఃసమాగమము గలిగెనేని విద్యా ప్రబోధచంద్రులు ప్రభవించుతురని చెప్ప నాసాధ్యలలామ సవత్సీ పునరాగమమున కియ్యకొనెను.

మహామోహునిచే నాజ్ఞాపితుడై దంభుడు వార జాసీపురవరంబున కేగి, యచ్చట నివాస మేర్పఱచుకొని రాజకార్యనిర్వహణదీక్షితుడై యుండెను. కొండొక దివసమున నొకానొకపురుషుడు వానియింటికి యాదృ చ్చికముగా నేతెంచి, యాతిశ్యమును గ్రహింపనొల్లక దురహంకృతి, గనుపఱుప, వారి కిరువురకు జరిగిన సంభాషణక్రమమున నానూతనపురుషుఁ డహంకారుడని తెలి యవచ్చినది. అప్పుడు దంభుఁ డహంకారునకు మ్రొక్కి నను లోభునికుమారుఁ డనియు, గావున నహంకారునకు మనుమఁ డనియు భాంధవ్యమును జెప్పికొనెను. పిమ్మట

నిరువురును దమతమ యాచరణీయవిషయములను దెల్పు కొని మహామోహుని యాజ్ఞానుసారముగ నుభయులును కాశీక్షేత్రమునకు వచ్చిన టైఱింగికొనిరి.

ఇట్లుండ మహామోహమహారా జుసమయమున కాశీపురంబున సపరివారంబుగఁ బ్రవేశించెను. దంభాది బంధువర్గమును, క్షుపణకబాధకాపాలికాది పరివారనికర మును నామహారాజును జుట్టికొని సంతోషసంక్రమ కోలాహలంబునఁ జెలరేగిరి. మహామోహమహారాజు బంధు మిత్రానుచరులకుఁ దన నాస్తికమతప్రకారమును సర్వంబు నుద్బోధించి శరీరము వేఱనియు, నాత్మ వేఱనియుఁ జెప్పు వేదవాక్యము లబద్ధములనియు, బంధభూతపరి పాకప్రాప్తచైతన్యమగు నీయొడరే యాత్మయనెడు సిద్ధాంతము సత్యమనియు వాక్రుచ్చి, వేదచోదితకర్మా చరణచణులను నిర్మూలము గావింపవలసినవని మేఘునిస్వ నితగాంధీర్యమునఁ జెప్పుచుండఁ, దన మతాచార్యవర్మ ఁ డగు చార్వాకుడు శిష్యసహితుడై విచ్చేసి, మహారా జును దీవించి, సమస్తము దేవరపంపున సాధింపఁబడెనని నివేదింప, మహామోహాదిసమస్తరాఽన్యలోకము గడుంగడు సంతసించె. విష్ణుభక్తి యను కల్లరిపిల్లమాత్ర మింకను లొంగకుండ సిలుగులు జెట్టుచున్నదని కొంతసంకోచ ముగాఁ జెప్పిన చార్వాకునిమాటలు విని మహామోహుఁ డించుక నిట్టూర్పు నిగిడించి, యామూర్ఖురాలు పట్టినపట్టు విడువదుగాని కామక్రోధాదులముండట నామె త్రుళ్ల గిం తలు సాగవని యూహిడిల్లి, అయినను శత్రువర్గములోని దైన నిసువునైనను నుపేక్షింపఁగూడదని తనభృత్యవర్గ మును పొచ్చరించెను.

ఆలోన నొకప్రతీహారి వచ్చి పురుషోత్తమ దేవా లయమున నున్న మదమానులు దేవరవారి నొకవిజ్ఞాపన పత్రికఁ బంపిరని చెప్ప, మహామోహమహారా జుపత్రికఁ గైకొని శ్రద్ధయును, ఆమెదుహితయగు శాంతియును గలసి వివేకమహివల్లభ నకును, ఉపనిష ద్దామినికిని బొత్తు గలుగునట్లు నౌత్యము నడుపుచున్నారనియు, ధర్మము, వైరాగ్యము మున్నగు పెద్ద లీకార్యసంఘటననిమిత్తము సహా కారులుగా నున్నారనియును వ్రాసినసంగతులను జదివి కొనెను. పిమ్మటఁ గామక్రోధలోభులను బిలిచి ధర్మ

మును గట్టిపెట్టుచుని కామునికిని, శాంతిని బంధింపుచుని శ్రోధలోభులకును నానకు లిచ్చి శ్రద్ధను వశీకరించుటకు నాస్తికత తప్ప వేరొకరు సమరులు గారని యూహించి, మిథ్యావృష్టి పేరం బరగు నాస్తికతను తోడితెమ్మని విభ్రమావతి యనుదాసిం బంపెను. ఆమె శీఘ్రమహాయి మిథ్యావృష్టిని దోడ్కొనివచ్చెను. అంత మహామోహ భూకాంతుడు తన కత్యంతప్రియ విలాసినియైన మిథ్యా వృష్టిని జూచి పరమానందభరితుడై యామెను గాఁగిట గ్రుచ్చిగ్రుచ్చి యాలింగనస్పర్శ సుఖమునఁ జొక్కిచొక్కి కొంతనుక నామెతో శృంగారలీల నోలలాడి తుద కామెతోఁ దాను పనివడి రప్పించిన కార్యమును జెప్పి శ్రద్ధ నేదో మాయోపాయంబున బద్ధురాలిం జేయఁజలసిన దని నియమించి పంపెను.

అట్లు మహామోహుని యజ్ఞానువర్తినియై మిథ్యా వృష్టి శ్రద్ధాలలనయొద్దకుం జని తనకపటోపాయంబులు నెఱసి యామెను వేదమార్గంబునం దప్పించి పాపండుమత వశేనదం కేసి మఱుగువెట్టిన, శాంతికన్య తనతల్లిని గాన లేక విభ్రాంతి నొంది తిరుగులాడుచు, విలపించుచు నామె పాపండుసదసంబులనైన నున్న దేమో యని వెదకికొనె నుద్దేశించి తననెచ్చెలియగు కరుణతోఁ గూడ బోవుచున్న సమయంబున నొకవికృతాకారుడైన పురుషుఁ డాదారిసే యెరురేఁగుచుండఁ జూచెను. వా రాతని వీక్షించి రాక్ష సుఁడో పిశాచమో యని సంశయించి భయభ్రాంతులై కొంతసేపటికిఁ దప్పితిల్లి యానూతనపురుషుఁ డొకది గంబర సన్నాసియని తెలిసికొనిరి. ఆఘ్రామ శాంతి తనతల్లి యామనుష్యునియొద్ద నుండునేమోయని కనుఁ గొనుట కచ్చటనే నిలువఁబడెను. ఇంతలో నాదిగంబ రుఁడు “అర్హంత, అర్హంత” యని తనశ్రావకవర్గమును బిలిచి స్వయతోపదేశమును జేయుచు శ్రద్ధను ధావించి వారికి నూడిగములు చేయుచుని నియోగించెను. ఆసచ్చిన స్త్రీని శాంతి చూచి తనతల్లి యనుకొని భ్రమించెను కాని మఱికొంతసేపటికి తనతల్లి కాదనియు, తామసియనియు నిశ్చయించుకొనెను.

తరువాత బౌద్ధమందిరములనైన తనతల్లి యుండు నేమో యని వెదకుటకుఁ దిరుగులాడుచుండ నంతలో

బౌద్ధభిక్షు వొకఁడు చేతఁ బుస్తకములకట్ట పట్టుకొని యెదురుపడెను. ఆతనియొద్దనైనను దామసియే యున్నది గాని తనతల్లి యగు నిజమైన శ్రద్ధ లేదని నిశ్చయముగా దెలిసికొనెను.

ఇట్లుండ నాదిగంబరుండైన కై నక్షపణుఁడు బౌద్ధభిక్షువుతో మతవిష యున వాదములాడ మొదలిడి తుదకు వాని మాషింపసాగెను. వీరిద్దఱు కలహమాడు చుండఁగా సోమసిద్ధాంతుఁ డొకఁడు చేతఁ గరవాలముఁ బూని యటఁ జేరెను. వీరుమువ్వరు మతాభినివేశమునఁ దమతమమతములఁ గూర్చి చర్చింపసాగిరి. కొంతకాల మనకుఁ గాపాలికుఁడు రోషరూషితవేత్తకొఁబడె కర వాలముం ద్రిప్పుచు కై నక్షపణునిఁ బొడుచుటకుఁ జేయి సాచెను. అంత బౌద్ధుఁడును, కై నక్షపణుఁడును దేగిదుపడి యాభైరవాకారు డగు సోమసిద్ధాంతిని క్షమింప వేడి కొనిరి. అంతట సోమసిద్ధాంతుఁడు తాను గ్రోలుచున్న మదిరాతమును గొంత వారి కిచ్చి తనమతమునకు వారిని మార్చికొనెను. వారు మువ్వ రిట్లు సఖ్యపడి, “అద్దిరా, మనచక్రవర్తియగు మహామోహుని యజ్ఞాను మఱచి యిచ్చటఁ గాలవిలంబము చేయుచున్నాము. శ్రద్ధా దేవిని బట్టితెమ్మని మనతేనియానతికదా. ఆమె విష్ణు భక్తిచెంతను దాఁగియున్నది; కాబట్టి యామెను వెంటనే కొని తేవలయు” నని కాపాలికుఁడు తన భైరవీశక్తి నాకర్షించి పంపెను. ఇంతలో శాంతియు, గరుణయు శ్రద్ధయొద్దకుఁ బోయిరి. వీ రిట్లుండఁగా రాద్రరసావిష్ట యగు భైరవీశక్తి భీకరాకారముతో గగనమున కెగసి, పావురమును దేగపట్టుకొనినట్లు, శ్రద్ధాలలనను బట్టికొని యెగిరి వచ్చుచుండఁగా విష్ణుభక్తి యద్భుతపడి భైరవిని బాఱఁద్రోలి శ్రద్ధను విడిపించెను.

విష్ణుభక్తిమహాదేవి శ్రద్ధను విడిపించి యామెతో నిట్లు చెడివెను: “శ్రద్ధా, నీవు వేవేగమేహాయి, వివేక మహారాజతో నిట్లు చెప్పవలెను. మోహాదివిరోధవర్గ మును నిర్జించుటకు నైన్యముల నన్నిటిని జేరఁ గూర్చు కొని యాయత్తపడియుండవలెను. విష్ణుభక్తిమహాదేవి కావలసినసాయ మొనర్చుటకు సిద్ధముగానున్నది” ఆమా

టలు విని శ్రద్ధాదేవి యవిలంబితముగా వివేకమహారాజును జేరి విష్ణుభక్తిదేవి నుడివినపలుకులు యథావిధిగా వివేదించెను. అంత వివేకనృపాలుఁ డెదిరిబలుములన్నిటిలోఁ బ్రోడయగు కాముని జయింప సమర్థుఁ డెవ్వఁడని యోచించి వస్తువిచారునకు వర్తమానముఁ బంపెను. అంత వస్తువిచారుఁడు వచ్చి కాము ననాయాసముగా జయింపఁగలనని ప్రతిజ్ఞ చేసెను. క్రోధుని భంజించుటకు క్షుమను, లోభుని నిరోధించుటకు సంతృప్తిని నియోగించి, తదితర బూనీకంబులనెల్లఁ గలయఁజూచి యందఱును ద్వరితముగఁ గాశికానగరంబునకు సమరోత్సాహంబునఁ బ్రయాణ మగుటని యాజ్ఞాపించి జయభేరిని మ్రోగింప శాసించెను.

వివేకపృథ్వీకుఁడు మహానీకసమేతుడై కాశీనగరంబుఁ జొచ్చి యాదికేశవుం దర్శించి స్తుతించి ధర్మయుద్ధమునకు సిద్ధముగా నుండెను.

మహామోహాదీపీరుఁడు సంగ్రామమునకుఁ దమతమ చేనలన గూర్చుకొని వేర్వీ కాశీనగరంబుననె విడిసి యుండిరి. ఇట్లుభయవైన్యంబులును జయధ్వానంబులతో దిక్కులు పిక్కటిల్లి నార్పుచు సమరకోలాహలమున సంధ్రమించుచుండిరి. రుధిరధారానీక్తమగు నాహవభూమిని జూడనొల్లక విష్ణుభక్తిమహాదేవి “శ్రద్ధా! యుద్ధానంతరమున బయాపజయముల పర్యవసానము సత్యముగా నాకుఁ జెప్పు”మని యాజ్ఞాపించి, శాంతితోఁ గూడ సాలగ్రామశిఖరసమీపమున నున్న చక్రతీర్థంబునకుఁ బోయెను.

యుద్ధము ప్రారంభించెను. వివేకాదియోధులయెదుర మహామోహాదీపీరులు నిలువలేక పరాజితులై పికలై చెదరి పాటిపోయిరి.

మహామోహుఁ డెక్కడ నణఁగెనో యెఱుకపడలేదు. వివేకమహారాజు జయధ్వానములతోఁ గాశీనగరంబుఁ బ్రవేశించెను. ఈవృత్తాంతమునంతను శ్రద్ధాదేవి చెచ్చెరఁ బోయి విష్ణుభక్తిమహాదేవికి నివేదించెను.

మహామోహాదులపరిభవమువిని తండ్రయగు మనస్సు పలువిధముల శోకించి పలువరించుచున్న సమయమున

విష్ణుభక్తిమహాదేవి వ్యాససరస్వతిని బంపి మనస్సునకు వైరాగ్యము గలుగునట్లుగా నుపదేశముచేయుచు నియమించెను. వ్యాససరస్వతియు నట్లే మనస్సునకు ననేకవిధముల బోధించి భావంబు లనిత్యము నియు, పాంచభౌతికములగు శరీరములు నశ్వరములనియు, బ్రహ్మమే నిత్యమనియు, దక్కినవన్నియువికల్పితవికృతులనియు నిత్యాదివేదాంతవిషయములను జక్కఁగాఁ దెలియఁజెప్పి విచార ముడుగుమని యుపదేశించెను. కాని యామె యెంత చెప్పినను మనస్సునకు దుఃఖ ముపశమింపలేదు. వేదాంత సరస్వతిమాత్రము విసువు చెంచక సకలలోకరక్షణ డత్తుఁడగు నిందిరాధవునిఁ గాని, యిందుధరునిఁగాని పొండఁగ సదా తలంచియుండుమనియు, మోహపాశబంధంబులు తమంతట తామే సడలి విడిపోవుననియుఁ జెప్పిన, మనస్సునొసెల్లి కృతార్థుఁడ నై తినని వ్యాస సరస్వతీదేవి పాదంబుల కెఱిగిన, నామె మనస్సును జూచి, “వత్సా! నీహృదయం బుపదేశక్షుచుంబయ్యెను గాన మఱియొకరహస్యము జెప్పెద” నని “జడునకసార సంసారవిభ్రాంతి కలుగునుగాని వివేకవంతునకుఁ గలుగదు. వివేకున కిదియంతయు విరక్తికారణంబే”యని వేదాంత పరమరహస్యము దెల్పెను. ఇంతలో వైరాగ్యుఁడు రాఁగా భారతీదేవి మనస్సుతో “వత్సా, నీ తనయుఁడు వైరాగ్యుఁడు వచ్చి నాఁడు. అతనిసంభావింపు” మని కోరెను. అప్పుడు మనస్సు వైరాగ్యునిఁ గొనిలింపుకొనెను. అంత సరస్వతీదేవి మనస్సుతో నిట్లనియె—

ప్రళమభార్యయగు ప్రవృత్తిదేవి పుత్రుతోకానలమున మరణించినది కాన విచారింపక రెండవపుత్నియగు నివృత్తిదేవిని రావించి మాడియుండ వలసినదనియు, దశ్శంజనితులగు వివేకాదులను యావరాజ్య స్థాపితులఁ జేసి సామ్రాజ్యము వహింపుమనియు నుపదేశించి దీవించి, శ్రద్ధను జీవమహారాజునొద్దకుఁ బోయి చేయవలసిన కార్యంబుల ననుసంధింపుమనియు శాంతిని వివేకమహారాజుకడ కేగియూడిగంబులు సలుపుమనియుఁ జెప్పి మిగిలిన కార్యములను సంఘటించుటకుఁ దా వెడలి పోయెను.

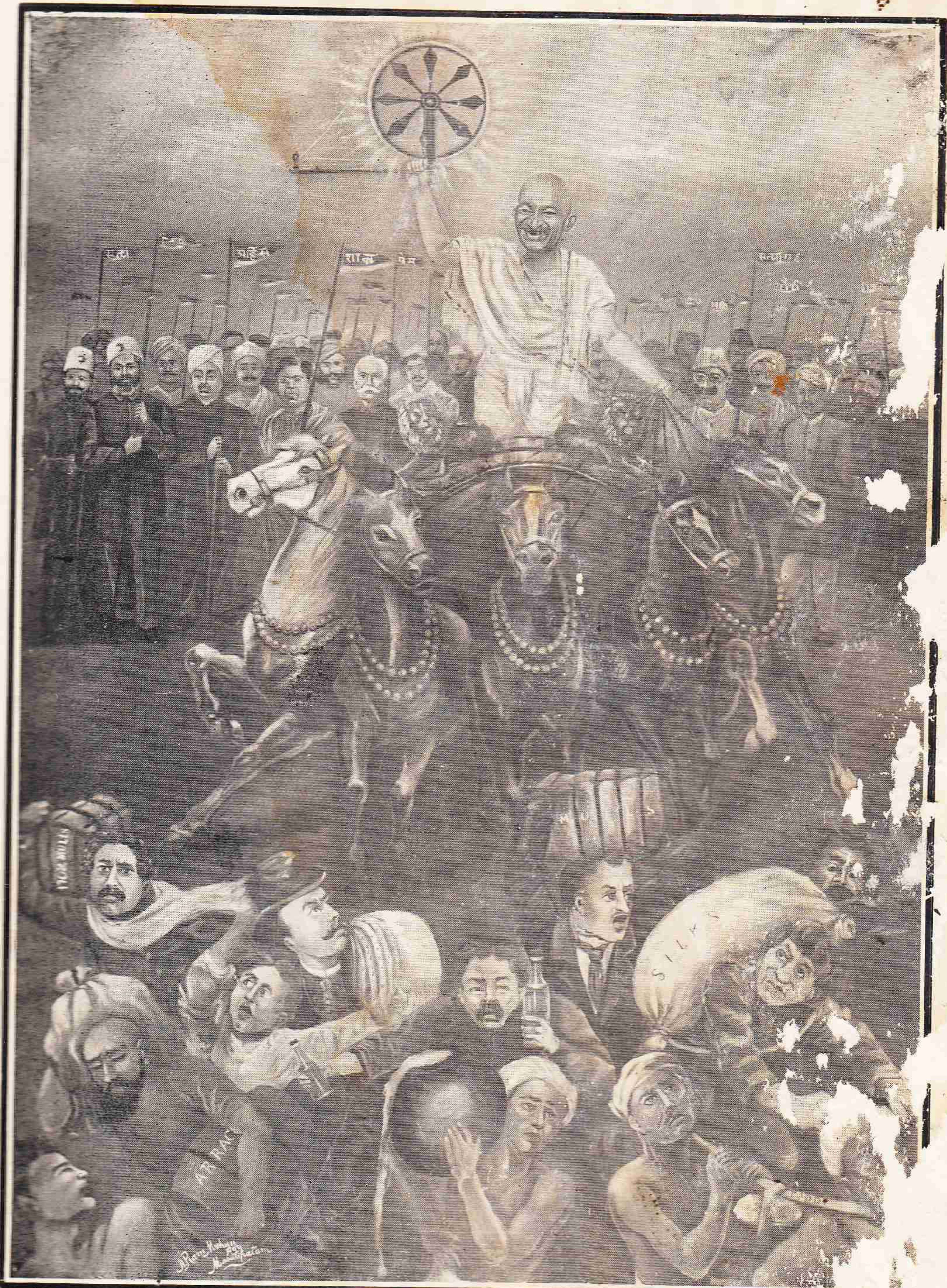

వివేకముహూరాజు శాంతితోఁ దనప్రేయసియగు నుపనిషద్వేదమునకుఁ తోడితెచ్చుచు చెప్పి పంపెను. ఆమె యిట్లు పుచ్చుచుండఁగాఁ దల్లియగు శ్రద్ధను దారిలోఁ జూచి నందభరితురై యామె యెచ్చటికి ససం ప్రసంగి బోవుచున్నదని ప్రశ్నించెను. జీవేశ్వరుఁడు నిష్కంఠముగ సామ్రాజ్యమేలుచుండఁగ విచారమునకుఁ హేతువేఁచుని మాటుపల్కి మహామోహుఁడట్లు యుద్ధము గర్జించునను జీవపురుషుని వశీకరించుటకు మధుమతి ము మోహినీ స్త్రీని బంప నామె తనయింద్రజాల విద్య జూపి జీవేశ్వరుని మోహపాశ బద్ధునిఁ జేయుటకు నానావిధంబులగు నింద్రియ సుఖభోగంబులఁ గల్పించుతనిఁ బరిభ్రమింపఁజేసి, తనవలలో వేసికొని నదని చెప్ప, శాంతి వివక్ష హృదయయై, యింతశ్రమపడి నను దుదకు ఫలము గలుగలేదని దుఃఖించి, యీపరిణామమునకుఁ బ్రతీకారవిధాన మెద్దియేని కలదో యని యిదిగను. అంత శ్రద్ధాదేవి శోకించుచున్న పుత్రికను సింపి, “తనయా, ఊరడిలుము, ఊరడిలుము. ము నీశ్వరుఁడు జీవేశ్వరునియొద్దకుఁ బోయి, శ్వరా, యిట్లేల సంసారవిభ్రాంతిజ్వాలలఁ జిక్కుచున్నావని’యదుగ జీవేశ్వరుఁ డదరిపడి, ‘తర్కా, లుంబు. నే నెంతమాఘండు నైతిని. నన్ను మేలు ప్రతి మేలు చేసితిని’ యని మెచ్చుకొనుచు, పురుగుని గాల ధిక్కరించెను. కావున మనకు శిశువుముగ నానంద దాయకంబులగు వైభవోత్సవంబు లగుచున్న”వని శ్రద్ధ చెప్పి తాను వివేకుని జీవేశ్వరునికడకుఁ దెచ్చుటకుఁగాను బోవుచున్నానని నుడివెను. అంత శాంతి తానుగూడ నుపనిషద్వేదని వివేకునికడకుఁ దోడితెచ్చుటకుఁ బోవుచున్నానని తోఁపగఁగింపి. తనదారిని బోయెను. అంత జీవేశ్వరుఁ డిహము క్రిడేవిగుహిమకుఁ గడుసంతసించి తాను ముల మన్ని నతిక్రమించి నిత్యనిర్మలసుఖమును గలుగుట యాదేవికృపాకటాక్షముననే యని వాంతోషించు సమయమున వివేకముహూరాజు మేలుకొని జీవేశ్వరుని సన్నిధి కేతెంచెను.

వివేకముహూరాజు జీవేశ్వరునకు మ్రొక్కి దీననలు పొంది సుస్తుతించుసమయంబున నుపనిషద్వేదని శాంతిలల నను దోడ్కొని వివేకముహూరాజుసమక్షమునకు నొయ్య నొయ్యనఁ జనెను. అంత జీవేశ్వరుఁ డపనిషద్వేదనిని సంభావింప నామె వివేకున కభివందనము లొనరించి యుపాంతస్థలమున నధిష్ఠించెను. జీవేశ్వరుఁ డుపనిషదం గనతో, “లలనా! నీవు భర్తనలన నెడఁబాటు నెంది, పెక్కుకడగిండ్లు పడి, కాలము గడుపుచుంటివని మేమె టుఁగుదుము. ఎచ్చటెచ్చట నేవిధములైన బాధల నొంది తివో మాకుఁ దెలియఁ జెప్పు”మనిన నామె యిట్లు పల్కెను. “కృష్ణాజినాజ్యసమిదాదిగృహీతహస్తయైర్జ్య విద్యాదేవి నన్ను నొల్లక నాతోఁబురుడించి వేటుచోటికి నన్నరుగుమని వెళ్లఁగొట్టెను. అంతఁ గర్మమీమాంసా తరుణియొద్దకు నే బోవ నామెయు యజ్ఞవిద్యాలలన ఎలెనే న న్నోర్వలేక పొమ్మని నాకు దారిఁజూపెను. తరువాతఁ దర్కవిద్యలచెంత నే జేరగ వారు నానావిధ కర్కశభాషణంబుల రెచ్చఁగొట్టి చెలరేగి నన్ను బంధిం చుట కనుసంధించుచుండ నే భయభ్రాంతి నై పొలుచున్న జూచి, విష్ణుభటులు వెఱవకు వెఱవకు మని నా కభయ మిచ్చి యాకఠినహృదయలగు తర్కవిద్యలను మోది చెదరఁ గొట్టిరి. అంత నాపుత్రియగు శ్రీత మచ్చికంబునఁ జేర వచ్చి క్షాణిలించి నన్ను రడించెను. ఇట్లవన్యసామాన్యవిష మావస్థలను బొంది తిరిగి యేలినవారిప్రాపుఁ జేరఁగలిగితి” నని యుపనిషద్వేదని పల్కి, జీవేశ్వరునితో “నీవు పరమాత్మ పు. నీకును బరమేశ్వరునకును భేదములే”ని చెప్పిన జీవేశ్వరుఁ డామాటయూధార్థ్యమును గ్రహింప లేక వివేకుని వంకఁ జూచెను. ఆమహానుభావుఁ డుపనిషద్వేదనిమాటల యర్థము వివరముగా వినిపింప జీవేశ్వరుఁడు గ్రహించి సంతసించుచున్న సమయమున నిదిధ్యాసమును నొకశాతో దరి వారిని సమీపించి యుపనిషద్వేదనికి సంజ చేసి యిట్లు చెప్పె: “విష్ణుభక్తిచుహాదేవివలన ఈసందేశమును నీకుఁ గొనివచ్చితిని. వివేకముహూరాజు సన్నిధానంబున నీ వుండిన మాత్రంబున సంకల్పజననివై విద్యాప్రబోధ చంద్రుల నీగర్భంబున దాల్చితివి. నీవు నీతనూజయగు విద్యాకన్య ను మనస్సునందుఁ బ్రవేశపెట్టి, ప్రబోధచంద్రునిఁ బురు

గాంధీవిజయము

చిత్రకారుడు : శ్రీ ఆ. రామమోహనరాయగారి

తేంకణాదిత్యుని కుమారసంభవము

పి. సర్వోత్తమాచారి (యువకవినుండలి)

౧

ఆంధ్రవాఙ్మయ సామ్రాజ్యమున కాదీకవిరాజ శిఖామణి యని యీరాజేంద్రుని కుమారసంభవ కావ్యమును, ౧౯౧౨ వ సంవత్సరమున మానవల్లి రామ కృష్ణయ్య, (యం.వి.) గారు ప్రకటించిరి. వేయియేండ్లకు పైగా విస్మృతికుహరమున బడిపోయిన యీ కవిరాజ శిఖామణి కావ్యమధువు నాంధ్రులకు పంచిపెట్టిన కీర్తి కవిగారిది.

వా రీకవికాలనిర్ణయము నేయుచు కొన్ని పేతువులు చూపి, యితడు క్రీ. శ. ౯౪౦ నాటివాడనియు, తత్కాలమున నాంధ్రకవితా పిత యని పిలువబడు నన్నయకు నూరేండ్లు పూర్వుడనియు సిద్ధాంతీకరించిరి. నాటినుండియు నేటిదాక ఈ కవిరాజ శిఖామణి కాలమును గుఱించి యాంధ్రలోకమున పెక్కు వాదోపవాదములు జరిగినవి. ఆంధ్రవాఙ్మయస్రప్త యని తాము చెప్పుచున్న నన్నయ కిత డిటీవలినాడనియు, పూర్వ డగుట సంభవింపజూయు వీరేశలింగ ప్రభృతులు వాదించిరి. కాని యీవాదించిన బుర్రా శేషగిరిరావు, వీరేశలింగం, వీరభద్రరావు ప్రభృతు లెవ్వరును రామకృష్ణకవి గారు కాలనిర్ణయమునకు జూపిన యాధారముల సరిగా ఖండింపజాలరైరి. కొందరు తెలుగుమాటలు సంస్కృతీకరించియు, వాచ్యమునకు గౌఠార్థము లుపన్యసించియు నన్నయ్యొక్క యాంధ్రకవితా ధాత్మత్వము నకు నష్టము రాకుండ వాదించిరే. కాని సత్యమునకు మాత్రము తొలగి తొలగియే పోయిరి. కొంద రిది యింద్రజాలచునియు, మాయాశక్తియనియు తమ వక్తృత్వ నైశిత్యపుటంచు తళ తళ లాడించిరి.

ఇది యిట్లుండ, జయంతిరామయ్య పంతులుగారు రామకృష్ణకవిగారు ద్వితీయ భాగమున ప్రశంసించిన

పెదచెఱుపారి మల్లిదేవుని కావనము నాధారముగా గొని యితడు నన్నయ్యకు ౧౦౦ సంవత్సరములు పిమ్మటివాడని సిద్ధాంతీకరించిరి. ఉపరినిర్దిష్టములను వారివాద సామంజస్యమును నడకుదిటి వీరరాజు పంతులుగారు కొంతవరకు ఖండించిరి. మనమును వీరివాదముల ఫణితిని కొంత మీమాంసితము.

౨

బుర్రా శేషగిరిరావుగారు సంవత్సరాది సంచికలో (౧౯౧౩) చేసిన కాలనిర్ణయము వీరరాజుగారిచే చిద్రుపలైనది. వీరు సత్యాశ్రయకుల దీపకుడగు రాజనరేంద్రునే సత్యాశ్రయునిగా భ్రమించి, 'మునుమాగ్గకవిత' యను పద్యమునకు పెడయర్థము దీసినవారిలో ప్రథములు. వీరివాదమున మన మంత జోక్యము కలుగ జేసికొన నవసరములేదు.

ఇక వీరభద్రరావుగారు: వీరు తమయాంధ్రుల చరిత్రలో సామ్రాజ్య పరిపాలకుడు గాని సామాన్య డగు బేట విజయాదిత్యుని కుమారుడగు సత్యాశ్రయుడే 'మునుమాగ్గకవిత' యను పద్యములోని సత్యాశ్రయుడనియు, కాన నన్నయ్యకు ౧౦౦ సంవత్సరములు పూర్వమునుండి తెలుగున గవిత్య మున్నదనియు నెల విచ్చిరి. వీరేశలింగం పంతులుగారిదుర్బలాదమును నమ్మి సత్యాశ్రయుడు కుబ్జవిష్ణువర్ధనుని యన్న గాకపోవుటచే కవిగారి కాలనిర్ణయము (౯౪౦) తప్పనిచెప్పుచు నేమేమియో వ్రాసిరి. వీరేశలింగం పంతులుగారు వార్ధక్యమున వ్రాయుటచేత గాబోలు, స్వవచన వ్యాఘాతాంశములు క్రొత్తమార్పు కవిచరిత్రలో బహుశముగ గనబడుచున్నవి. నన్నయ్య చరిత్రమన నీసత్యాశ్రయుని గుఱించి వ్రాయుచు నీతడు కుబ్జవిష్ణువర్ధనుని యన్నగాన తెలుగుకవిత నన్నయ కాటునూరేండ్లనుండి పరిచుచున్నదని వ్రాసిరి.

వీరేశలింగం పంతులుగారు చూపిన 'మాబల', దీని వ్యాఖ్యానములును చాల దుర్బలములు. రామకృష్ణకవి గారు చూపిన కొన్నికొన్ని శబ్దములనే గ్రహించి, చోళు డీశబ్దముల గన్నడమునుండి దొంగిలించెనని వ్రాసినారు. ద్రావిడభాషలలో సమానపదములని కవిగారు చెప్పిన ముక్కలు దుర్బలసమాధానమొసంగినారు. శంభు దాస తిక్కనాదులనుండి ప్రయోగసహస్రములు చూపించునన్న వాక్యమునకు సంజాయిషీయే లేదు. క్రౌంచపదము విషయమున గూడ వీరు వ్రాసినది నిరాధారము. చోళుడు కర్నాటకసంప్రదాయము ననుసరించి వ్రాసెనట! ఆధారమేమి? నన్నెచోళున కొక్క యీ క్రౌంచపదవృత్తమున మాత్రమే కర్ణాటకభాషాభిమాన మేల కలుగవలెను? ఇది దురూహ్యము. అతనిబాస తేనెతేటవంటి జానుదెనుంగు. అందములు పొదిగిన రతి నపుమొలక లాతనిపలుకులు. చోళునికి కర్ణాటమున బాండిత్య మున్న దనుట కేమిప్రమాణము?

నన్నెచోళుని సర్వాత్మనా అనుకరించిన పాల్కురికి సోమన కన్నడమునగూడ గొప్పకవి. అతడు వ్రాసిన క్రౌంచపదము నన్నెచోళుని దానివలె లేదే. అది యర్వాచీన సంప్రదాయము గలది కన్నడమున మహాకవియని పేరొందిన సోమనకులేని తద్భాషాభిమానము కన్నడము వచ్చునో రాదో యన్న చోళునికేల యుండవలయునో తెలియదు! నిష్కారణముగ చోళునికి కర్ణాటభాషా పక్షపాతిత్వము గట్టుట తొందరగలచేత.

రుద్రభట్టువ్రాసినజగన్నాథవిజయమునుండి నన్నెచోళుడే భావము దొంగిలించెనని వీరేశలింగము వారి వాదము. దీని కాధారము శూన్యము. ఈ పద్యముకంటె వేయిరెట్లు మనోహరములైన పద్యములు వ్రాసినమహాకవి చోళుడు. రుద్రభట్టు జగన్నాథవిజయమును, చోళుని కుమారసంభవమును బోల్చి చదివినచో, రుద్రభట్టు చోడునిపాదములవద్ద కొంత శుశ్రూష చేయవలసియుండునని గోచరించుచున్నది.

అన్నిటికంటె విచిత్రమైన విషయ మొకటి గలదు. త్రైలోక్యమల్లుని(౧౧౨౭) కాలమునాటి జైనమతమున

గల తెలుపురంగు వస్తువుల జాబితా గల శ్లోకముచూచి, నన్నెచోళుడు కుమారసంభవమున 'హరహాసాకాశగంగా' యనుమహాస్థగరను వ్రాసినాడట! జై నులు శబ్దార్థచార్యమునకు వెనుదీయరని రామకృష్ణకవిగారు వ్రాసిన దానికి గవచీప్! ఇంత చక్కని ప్రాథకావ్యము వ్రాసిన చోళునికి శ్వేతపదార్థముల జాబితాపద్యమున చార్య మొడిగట్టుట ద్రోహము!

వీరేశలింగముగా రెట్లయిన రామకృష్ణకవిగారి కారణము లన్నిటిని నెదురుగ నన్వయింపజూచితే కాని, తదన్వయములు దుర్బలాధార గగనసౌధము లని గుర్తెలుగక పోవుట శోచనీయము.

3

జయంతి రామయ్యపంతులు గారు పెదచెఱి మూరి శాసనమును జూపించిరి. ఆశాసనము నన్నెచోళునిది గాదుగాని, యిందు చోళుడు తనతండ్రియని చెప్పుకొన్నచోడబల్లి కనబడుచున్నాడు.

చోళశాసనములలో చోడబల్లులు, నన్నెచోళులు పెక్కురున్నారు. వీరెవరో!—ఇది ఘుణాక్షరన్యాయముక్రిందకు వచ్చునేమో యని మాసంశయము!

వీరు నన్నెచోళుడు. తనగురువని చెప్పుకొన్న కాలాముఖమల్లి కార్జునుని గురించినదని చెప్పుచు శాసనము జూపించుచున్నారు. నన్నెచోళుడు తన కావ్యమున 'పూని మహాగ్రహార' యను పద్యమున జంగమమల్లయ పేర 'సప్తసంతానముల నొప్ప సల్పుదు'నని వ్రాసికొన్నాడు. అట్టి శాసనము లేవియు మనకు గన్పట్టుటలేదు. ఏవియోశాసనములు దెచ్చి అందొక మల్లి కార్జునుని పట్టుకొని, యింకొకశాసనమున ఘుణాక్షరము గన్న చోడబల్లి కుమారుని నన్నెచోళుని లాగుకొనివచ్చి, ఆతడే మనకవి, ఆ దైరాగియే మనకవి గురువు—అని వాదించుట దుర్బలవాదము! నన్నెచోళుడు తన కావ్యమున స్పష్టముగ నొరయూరి కథిపతినని చెప్పుకొన్నాడు! అట్లు చెప్పుకొనుట చోళుల కాచారమును సిద్ధాంతము ఎప్పటినుండి యాచారమును పూర్వపక్షము నెదుర్కొన

వలసియున్నది. నన్నెచోళుడు తన నివాస మొరయూ
రని యబద్ధమేల చెప్పుకొనవలసివచ్చినదో తెలియదు.
మిత్రాన్వయముల శేఖరుడను, వివిధయజ్ఞముల పవిత్రీ
కృత దేహుడనని చెప్పుకొన్న మహానుభావున కసత్య
దోషము గట్టుట యవిమృశ్యకారిత్యము. చోళుని కాత్మ
స్తుతియం దిష్టమని కవిచరిత్రకారుడు తన మనోదౌర్బ
ల్యమును బయలు వెట్టుకొనినాడు.

౪

ఘోరకాదిత్యుని తొల్లొల్ల పరామర్శించిన అధ
ర్వణుని కాలమునుగూర్చి ఏమియు దేలలేదు. త్రిలింగ
శబ్దానుశాసన కర్తయగు నధర్వణుడును, కారికావళీ
కర్తయగు నాతడును భిన్నులు వలె కన్పట్టుదురు. ఒక
డే రెండు వ్యాకరణములు వ్రాయుట, అందొకదాని కిం
కొకటి సంబంధహీనమైయుంట, ఇవియన్నియు చూడ
కారికావళీకర్తకు శబ్దానుశాసనకర్త పూర్వుడని తోచు
చున్నది. అధర్వణునికి ద్వితీయాచార్యుడని తొల్ల నామ
కరణము చేసిన అహోబలపండితు డాతని కారికావళిని
బట్టియే చేసెను. కాని ఐతిహ్యము నన్నయాధర్వణులు
సమకాలీనులని చెప్పుచున్నది. బలవంతమైన శాసనాది
సాక్ష్యము లేనప్పు డీదృశైతిహ్యములే (tradition)
ప్రమాణముగా చరిత్రజ్ఞు లంగీకరింతురు.

అధర్వణాచారి తొల్ల ఘోరకాదిత్యుని తన
ఛందస్సులో పరామృశించెను. కాని మనకవి నన్నయా
త్పూర్వుడే యగుననుట కిదియెందు చాలదు. అధర్వ
ణుని కాలనిర్ణయము మనకవికాలనిర్ణయమునకు సహ
కారి యగును గాన, అధర్వణాచ్చందమును రామకృష్ణకవి
గారు ప్రకటించి, తత్కాలనిర్ణయమునకు తోడ్పడుదురు
గాక యని కోరుచున్నాము.

౫

నన్నెచోళునికి ఘోరకాదిత్యు డనునది మరి
యొక నామమనియు, అతడు పరాంతకుని కుమారు డగు
రాజాదిత్యునికి పూర్వమున నున్న ఆదిత్యుడే యనియు,
అతడు క్రీ. శ. 880-900 లో నొరయూరు పాలించు

చుండెననియు వెంపరాల సుబ్రహ్మణ్యంగారు 'Andhra
Historical Research Journal' లో వ్రాసియు
న్నారు.

చోళచరిత్ర పరిశోధింపగా నందు నాదిత్య
నామధారు లిర్వురు గన్పట్టుదురు. ఆయిర్వురిలో మొదటి
యాతడే మన ఘోరకాదిత్యుడని సుబ్రహ్మణ్యంగారి
వాదము.

ఇది మాకును సమంజసముగనే కన్పట్టుచున్నది.
ప్రాచీనుండగు మనచోళుని లక్షణగ్రంథములును, జన
శ్రుతియుగూడ ఘోరకాదిత్యు డని పేర్కొనుచున్నవి.
కన్నడమున 1105 లో మల్లి నాథపురాణము వ్రాసిన
నాగచంద్రుడు చోళుని భావములు గ్రహించినాడు.
తత్సమీపకాలీనుడైన రుద్రభట్టుగూడ ఘోరకాదిత్యుని
పెక్కుచోట్ల ననుకరించినాడు. ౧౧౭౭ లోని త్రైలో
క్యముల్లని మతముమీది శ్లోక మీకవిరాజశిఖామణి పద్య
మునకు బుత్రియై తీరవలెను! కన్నడ విక్రమార్జున విజ
యము వ్రాసిన ఆదిపంపడు వేంగీవాస్తవ్యుడు. అతడు
తన విక్రమార్జున విజయమునకు కృతిపతియైన అరికేసరికి,
యర్జునునకు నభేదముగ నాశ్వాసాంతపద్యముల వ్రాసి
నాడు. ఆదిత్యుని కుమారసంభవమునగూడ నాశ్వాసాంత
పద్యముల కృతిభర్తయగు జంగమమల్లికార్జునునకును, పర
మునకును నభేదత్వము గల్పితమైనది. ఈసంప్రదాయము
ప్రాచీనాంధ్ర కావ్యముల సంప్రదాయమని మన మను
మానింపవచ్చును. తెలుగువా డైన ఆదిపంప డీపద్యతిని
కన్నడమున దొల్లొల్ల వ్యాపింప జేసినవాడు. కావున
నీకవి కాలము చెఱుమారిశాసనముప్రకారము ౧౭ శతా
బ్దము కాజాలదు. ఇంకను, ఒరయూరు నేలిన ప్రాచీన
చోళరాజుల తమిళశాసనములు పరిశోధించినచో మన
కవి చరిత్ర చిక్కక పోదని మాయుద్దేశ్యము. కాన,
బహుభాషావేత్తలగు పరిశోధకు లీభారము బూని యాం
ధ్రభాషానేప జేతురుగాక!

ఈకన్నడకవులకు (రుద్రభట్టు, నాగచంద్రుడు
మొ.) తెలుగు వచ్చునాయని ప్రశ్నించినచో రాదని

చెప్పుట కాధారము లేదు. తెలుగు వచ్చిన కన్నడ కవులు పెక్కురున్నారు; కన్నడము రాని తెలుగు కవులును పెక్కురున్నారు; ఆకాలమున నాభాసల కంత యన్యోన్య ముండెడిది. నవీన విమర్శనలప్రకారము, ప్రాచీన తమిళకావ్యముల సాక్ష్యమునను, కన్నడభాష తెలుగు తమిళముల మిశ్రణముని తెలియుచున్నది. 12 శతాబ్దములో ప్రసిద్ధ తమిళకవియగు జయకొండన్ కన్నడమును గుఱించి యిట్లు చెప్పెనని ప్రసిద్ధవిమర్శకులు వ్రాయుచున్నారు.—

‘Jayamkondan the prince of the poets of the early years of the twelfth century speaks of Kanarese being of jumble of some Telugu and much Tamil.’

‘Tamil; & Andhras’ by Pandit Raghava Iyengar, *vide* Triveni, vol. I, no. 2.

౬

నన్నెచోళుని గుఱించి వ్రాయునప్పు డింకొక విషయ మున్నది. అది చోళు డాంధ్రకవిత యెప్పుడు పుట్టినదో తెలియజేసిన పద్యమును గుఱించి. ఆపద్యమునగల ‘సత్యాశ్రయునితోట్టి చాళుక్యనృపుల్’ అను పాత మసత్పాతమనియు, ‘చాళుక్యరాజు మొదలుగఁ బూర్వుల్’ అనునది సత్పాతమనియు మన విమర్శకుల సిద్ధాంతము.

వారివ్యాఖ్యప్రకారము—లోకములో సంస్కృతకవిత ప్రచలితమై యుండ దేశికవిత (అనగా, కర్ణాటాంధ్రాదిదేశభాషల కవిత) పుట్టించి—ఆంధ్రవిషయమున తెలుగు నిలిపిరి—అనగా, తెలుగునగూడ కావ్యములు పుట్టించిరనుట.—ఎవరు?—రాజరాజనరేంద్రుడు మొదలుగాగల చాళుక్యరాజులు—అని యర్థమట!—

దేశికవితలో కర్ణాటకవితగూడ జేరునుగదా! లేక దేశికవిత బుట్టించి యనగా తెలుగుకవిత బుట్టించి యనియే యైన, నాంధ్రవిషయమున తెలుగు నిలిపిరని మరల చెప్ప ననవసరము!—కాన దేశికవిత యన కర్ణాటకవితగూడ సంతర్భూతమగును! రాజరాజనరేంద్రుడు తెలుగుమాట యేమైనను కర్ణాటకవిత పుట్టించినా డనుట

నట్టికల్ల. రాజరాజు తాతలనాటికే కన్నడమున అమోఘవర్షనృపతుంగుని కవిరాజమార్గము(క్రీ. శ. 850) తత్పూర్వకవుల ననేకుల బేర్కొనుచున్నది. జైనవాఙ్మయ మాకాలమునాటి దాభాషలో కావలసినంత యున్నది. దేశికవిత యన నింకేమి యర్థ మిచ్చెదరు?

ఇక తెలుగునుగుఱించి: తెలుగుకవితను రాజరాజనరేంద్రుడు పుట్టించి యాంధ్రవిషయమున నిలిపెనా?—అని నన్నయ్య భారతములోగలదా! రెండవరాజరాజ శ్రీహర్మశాసనములో ‘అంధ్రీచకార వర భారతసంశ్లేష త్తం’ అనినాడేకాని యాదికావ్యమును రచియింపిం చెననినాడా? నన్నయ నూటక భారతసంహితను తెనుగున రచియింపు మధికధీయు క్తిమెయి ననెనేకాని, యాంధ్రకవిత పుట్టించి యాదికావ్యము వ్రాయు మనినాడా? నన్నయ్యయు తా నోపినకొలది భారతభారతీ సముద్రము నీదుడు నన్నాడు: కాని యాంధ్రకావ్యము తొల్తొల్ల పుట్టించుచున్నానని చెప్పుచున్నాడా? లేదే!

తత్సమకాలీనుడైన నారాయణభట్టు సంస్కృత కర్ణాటప్రాకృత పైశాచికాంధ్రభాషలలో గవిరాజ శేఖరుడని నన్నయ్యయే దాను స్వయముగ వ్రాసినాడే. వీరిర్వు రేగురువువద్ద ప్రాచీనాంధ్రవాఙ్మయము నభ్యసించిరోకదా!—మత్యమరాధిపాచార్యుడ నని తన్నుగుఱించి వ్రాసుకొన్నవాడు కావ్యవిధాతయేయైన కావ్యముఖమున నేల ప్రశంసించుకొనడు?

నన్నయ్యకు రెండువందల యేండ్లనుండి పద్యములు గలిగిన శాసనములు గన్నట్లుచున్నవి. కాని అవి దేశీయచ్ఛంధోబద్ధములనియు, సంస్కృతవృత్త కవిత నన్నయయే ప్రారంభించినా డనియు నింకొక పుల్ల వేసినారు. అసలు, శాసనముల యుద్దేశ్యము దానధర్మముల ప్రశంస. అది యందఱ కెఱుకయగు నట్లుండవలెను కాన సుపరిచితచ్ఛందములలో మన ప్రాచీనకవులు వానిని వ్రాసినారు. నన్నయ్యభారతము పిమ్మట పుట్టిన సోమలదేవి శాసనము నీసపద్యములో నుండుటయేమి? సంస్కృతచ్ఛంధోబద్ధమగు రచన లేకయా? దీర్ఘాసి శాసనము మాట యేమి? కాన నిట్లు వాదించువారితో మనకు పనిలేదు.

కాన 'సత్యశ్రేయనితొట్టి చాళుక్యవృత్తి' అనునదియే సత్యమువలె గన్పట్టుచున్నది. దీనివలన నన్నయ్య కాలువంద లేండ్లనుండి తెలుగుకవిత యుండె నని తెలియుచున్నది. ఇది కవి చరిత్రకారుడును నొప్పు కొనియున్నాడు. కన్నడ కవితయు నీకాలముననే పుట్టి యుండును. నృపతుంగుడు పూర్వులగు వారి నెందఱి నో శేర్మొనియున్నాడు.

మన టేంకణాదిత్యుడు నృపతుంగునికి సమకాలినుడును గానగును. ఈకాలముననే పండరంగని యద్వంకిశాసనము పుట్టినది. అందు తరువోజు గలదు. టేంకణాదిత్యుడును దన కావ్యమున దరువోజులు వ్రాసియున్నాడు. మధ్యాహ్నం లటుపిమ్మట ప్రచారమునకు వచ్చినవై యుండవగును. పండరంగని శాసనములో శిథిలద్విత్యమున్నట్లే కుమారసంభవమున గూడ నున్నది.

నాటి పెక్కుశబ్దములు నన్నయనాటికి లుప్తములై పోయినవి.

ఇతని గురువు జంగమ మల్లికార్జునుడుగూడ గొప్పకవి. ఇతని కృతులను కాలము తన పొట్టును బెట్టుకొన్నది. ఆమహాసాగరమునుండి యేతరంగము హనిని ఒడ్డున కీడ్చునో తెలియదు.

* * * * *

మన మాండ్రకవిత నన్నయ్యయే పుట్టింపినాడని పోరాడనిండు! నన్నయ్యకు బూర్వము గావ్యము లున్నవన్న వారిమాట లింద్రజాలములగు నేమోయనివేటూరివారు జోష్యము చెప్పుచున్నారు. కాని కాలమే యెవరివిభిందజాలములో వెలి బెట్టగలదుగదా! "ఎక్కడిదొంగలక్కడే!" సంగములనాటి తొలకాప్పయరను తమిళచ్చంధోవేత్త కాలమున తెలుగు తమిళముతో సరిసమానముగా నున్నదని, ప్రఖ్యాతతమిళ విమర్శకులు చెప్పుచున్నారు.

"Kakkaipadiniyar, also an ancient Tamil poet, mentions distinctly that Vadugu, the land where the Telugu language is current, formed the northern limits of Tamil; it

will thus be patent that long before Tolakapiyar's times, Tamil and Telugu had been current side by side as two independent languages. To judge by the Tamil literature now available, Telugu would seem to be entitled to an antiquity equal to that of Tamil.

Pandit Raghavaiah, 'Tamils & Andhras'—*Vide* Triveni, vol. I, no. 2.

మఱియు వీరు నన్నయ్య యే మాండ్రకవితాధాతయను వారి కిట్లు సమాధాన మిచ్చుచున్నారు:

'The Yapparungala Vritti' a renowned commentary which must be attributed to the 10th or 11th century, A. D., cites an old prosodical work in the Andhra language said to have been written by one Vanchi. Though the reading in the printed books is 'Vanji' some manuscripts may be taken to yield the reading 'Avaranji'—(Aparanji).

The existence of so early a prosodical Treatise show that the Andhra literature must have been rich. Here, we have proof positive that the absence in the present day of Telugu works earlier than those of Nannayya Bhatta (11th century A. D.) cannot support the view that there was no Telugu literature prior to his days. —*I bid.*

తమిళములో 'యాప్పరుంగళవృత్తి' అను ప్రాచీనచ్చంధోవ్యాఖ్యలో ఒక ప్రాచీనాంధ్ర చ్చందస్సు పరామృశింపబడినది. ఆవ్యాఖ్య ౧౦, లేక ౧౧ వ శతాబ్దముది. ఆచందస్సు వ్రాసినయాత దపరంజి యనువాడు. మన పండితులెవ్వరు నీతని సుర్తింప లేక పోయిరి.

ఈ ఛందస్సొక్కటియే 'మను మార్గకవిత'యను పద్యమున గల చాళుక్యరాజు రాజనరేంద్రుడు గాడని ముక్తకంఠముగ ఘోషించుచున్నది.

ముఖ్యపాత్రలు:—

పురుషులు

1. శ్రీకృష్ణుడు-ద్వారకానాథుడు
2. కుచేలుడు-అవంతి నగరవాసి; శ్రీకృష్ణ
3. నారదుడు-దేవర్షి [భక్తుడు]
4. నావికబాలుడు, ఛద్ద వేషధారి శ్రీకృష్ణ
కావడివాడు } ఘోషుడు
5. బిచ్చగాడు-కుచేలుని సంగడిడు
6. సాత్యకి-శ్రీకృష్ణానుజుడు
7. రాముడు, భీముడు-దొంగలు
8. రోగి

స్త్రీలు

1. రుక్మిణీదేవి-ద్వారకరాణి
2. వానాక్షి-కుచేలునిభార్య
3. సన్న్యాసిని-ఛద్ద వేషధారిణి రుక్మిణీదేవి
4. మణిల

ప్రథమాంకము

దృశ్యము ౧.

రాజమార్గము

[కుచేలుడు పాటపాడుచు బ్రవేశించును]

మరణి(భైరవి)రాగము - ఆదితాళము

- ప. జయజయ గోకులబాల - జయసకలాగమ మూల
దయయా మారి గోపాల - దీనం పాలయ బాల!
1. దేవ మయా చరిత మిదం - దీనధియా అపరాధం
శ్రీవసుధాధర కృపయా - కేవల మిహ ధునీహి.
  2. ఈక్షే తావకదేహే - ఈశ జగంతి నిరీహే
విహితక్షితమోహే + వేదాంతాగమ గేహే.

3. జగదండకోటితనో - జగదుదరాంతర సుతనో ..

అగణిత సంజాతమనో - అపరిమితాశిత ధేనో!

4. వితర మ యీశ్వర కరుణాం-విఘటయ మోహావరణం
సతతం మే భవ శరణం - సాధయ సంస్మృతితరణం.

5. ఇతివిధి నా పరిగీతం - శ్రుతివచసా హరిచరితం
యతినారాయణకథితం-యదుకులభూషణ ముదితం.

గీ. నీకృపారసమధురాబ్ధినిందుడనము
తలుగునా యొక్క బిందువు కొఱతనడిన,
నిన్ను వేడెడఁ జేదోయి నిటలతలముఁ
జేర్చి, నందనందన, దరిఁ జేర్చు నన్ను.

[పాటపాడుచు బిచ్చగాడు ప్రవేశించును]

ఎన్ని జన్మము లాయెనో

నేటి కందెందు జన్మించినానో,

నన్ను దరిఁ జేర్పగదవే

యికనైన నాతండ్రి నారాయణా!

బిచ్చగాడు

కుచేలా, హరిప్రేమామృత పానమున నున్న
త్తుడవైతివి. నీముఖమున దివ్యతేజము స్ఫురిం
చుచున్నది. నిక్షిప్తధనము దొరికినదా ఏమి?
నీవంటిభక్తునికి హస్తగతము కాకుండిన మఱి
యెవ్వరికి లభించును!

కుచేలుడు

తమ్ముడా, అది నిక్షిప్తధనము కాదు; అది
యొక యమూల్యరత్నము. ఆరత్నమూల్యముక
బ్రహ్మరుద్రేంద్రాదులకైన గణింప నలవికా
దనిన నావంటి యధమునకు గణింపదరమా?

నిజముగా శ్రీహరి నాయెడ దయాప్రసన్నుడై యాయనితర సులభసాధ్య ధనమును బ్రసాదించునా?—

(భావావేశమున) ఓబృందావనచంద్రా!

గీ. విశ్వవేదాంత వీధుల విహరణంబు

సలుపు నడుగుడమ్ములకుఁ, (బశాంతి?)

భరిత, త్రిభువనాధార, శుభప్రసార

లోచనములకుఁ గృష్ణ! కేల్దోయి మోడ్తు.

గీ. మనులు కన్నులుమోడ్చి కాంచినయమోఘ

కాంతి, గోపకామినులు నిరంతరంబు

హృదయముల నింపుకొను కమనీయకాంతి,

కనులు చల్లగ నెన్నడు గాంచగలనో.

బిచ్చగాఁడు

(స్వ) హరీ, హరీ! యని రాత్రింబగళ్లు నలుచు వీనివెట్టికి మేరయున్నదా? వీధిలో హరి, సంత లో హరి, ఎల్లప్పుడు నెల్లచోటుల హరిశబ్దమే! ఇట్టివెంగలితో నాకెట్లు సరిపడును? వీనికి హరి చింత; కడుపుచింత నాకు. ఆలుబిడ్డల నెట్లు పోషింతును, ఇల్లు వాకిలి నెట్లుపరిపాలింతును, అనుచింత నాది; వీనికో రాత్రింబగళ్లు హరి చింత. ఇట్టివానితో మాటలాడుచుండిన మూట నిండునా? ఈరోజులలో మాటతోఁ బనియేమి యును లేదు; మూటయే సర్వస్వము. మూట నిండుసదుపాయము వెదుకనివాఁడు నిరర్థకజీవి. నేనింక మసలరాదు. ప్రొద్దెక్కినది. (రెండడుగులు నడచి) ఈకుచేలుఁడు నితాంత దరిద్రుఁడయ్యు మహనీయ త్యాగమూర్తి. పెక్కు సారు లీవిశాలనగరమున రిక్తహస్తములతో గృహోన్ముఖుడనై పోవునపుడు, మహోదార

మూర్తి యీకుచేలుఁడు తన ముష్టి గింజలను నాచెంగున ముడివేసి శ్రీహరీ! యనియానంద తాండవమొనరించి యుండెను. తనకడుపునిండ కుండినను, పరులయాకలి చూచి సహింపలేని దయాశీలుఁడు ; పరోపకారపరాయణుఁడు.

(ప్రకాశముగా) కుచేలా! హరినామరసాస్వాదనమున నాకలి మఱచితివా?

కుచేలుఁడు

తమ్ముడా, జన్మజన్మాంతరములనైన నా కి యాకలి తీరునా? ఓ పురుషోత్తమా! అనంత కలాణ్య గుణాభిరామా!

బిచ్చగాఁడు

(స్వ) వీనితో నిట్లు మాటాడుచుండిన ముష్టి గింజలు మునుఁగుటయేకాని మఱియెట్టి లాభ మును లేదు.

(ప్రకాశముగా) కుచేలా! నీవు హరినామ స్మరణముఁ జేయుచుండుము. దాత బిచ్చగానికై యెదురుచూచుచుండు ననుకొంటివా? మన పొట్టనిండకుండిన వానికిఁ గొఱతవాటిల్లునా? నేఁబోయి వచ్చెదను.

కోతికి జలతారు కుళ్లాయి యేటికి,

విరజాజిహ్వాదండ విభవకేల?

(నిష్క్రమించును.)

కుచేలుఁడు

నన్ను సుస్థిరనిర్వాణపదవీచ్యుతు నొనరింప నెందఱెందఱు నిష్ప్రయోజనప్రయత్నము లొనరించుచున్న వారలు! ఈనడివీధిలో నాగోకుల

చూడమణిని స్మరించుటకు నా కధికారము లేదా? నానయన చకోరచంద్రుని, నాముద్దుల గోపబాలుని, నాచిన్ననాటి చెలిమికానిని, నాహృదయమున నారాధించు భాగ్యమునాకు జన్మజన్మాంతరములఁగూడ లభించుఁగాక! ఓ యదువంశరత్నమా, గోపాలచూడామణి!

సౌరాష్ట్రరాగము - ఆదితాళము

- ప. శరణం భవ కరుణాం మయి కురు దీనదయాళో,
కరుణారస వరుణాలయ కరిరాజకృపాళో!
- ఆ. ఆధునా ఖిలు విధినా మయి సుధియా సురభరితం,
మధుసూదన మధుసూదన హర మామక దురితం.
1. వరనూపురధర సుందరకరశోభితవలయం
సురభూసురభయవారక ధరణీధర కృపయా,
త్వరయా హర భర మీశ్వర సురవర్య మదీయం
మధుసూదన మధుసూదన హర మామకదురితం.

[నిష్క్రమించును.]

దృశ్యము. ౨

[నిజకుటీరాంతరమున కుచేలుఁడు]

2. ఘృణిమండలమణికుండల ఘృణికుండలశయన
అణిమాది సుగుణభూషణ మణిమంటపసదన,
వినతౌసుతి ఘనవాహన మునిమానసభవన
మధుసూదన మధుసూదన హర మామకదురితం.
3. అరిభీకర హలిసోదర పరిపూర్ణ సుఖాబ్జే
వరకాంతక నరపాలక పరిప్రాలిత జలధే,
హరినేవక శివనారాయణతీర్థ పరాత్మక
మధుసూదన మధుసూదన హర మామకదురితం.
4. ఎచని యున్నరూపెఱుంగక ఋషులు సురలు
వ్యవధిమఁ డని యెఱుఁగెత్తి చాటినారొ,
యెచఁడు దుఃఖౌషధంబని యెఱుఁగఁజేయు
శ్రుతులు, నతని సద్గతిని సన్మతినిఁ దలఁతు.

గీ. యదుకుల మణిదీప మగుచు నవతరించి,
పార్థసారథియై ధరాభర మణించి,
యేప్రవీణుఁడు ధర్మసంస్థాపనంబు
నెఱపె; నాచిరంజీవి నేమటకతలఁతు.

(వామాక్షి ప్రవేశించును)

వామాక్షి

(స్వ) ఆహా! పేదటికంబుకంటె గరంబు భరం
బైన దురితంబు గలుగునే?

గీ. రూపమును మాపు; నెడలేని పాపచింతఁ
గలుగఁజేయు; నుద్యోగముఁ దలఁపనీదు;
మానముఁ గృశింపఁగా బ్రతిమాలిపించు;
తేమికంటెను దుర్గతిలేదు జగతి.

అనంతదారిద్ర్య పీడాగ్రస్తులమై యెన్నొల్లి
ట్లు దురపిల్లువారము! విపులసంసారమున సుఖా
భావయోగమునకు మా పేదకుటుంబమే నిర్దే
శింపఁ బడినదా? జీవనసుఖానుభవము మాకు
గగనకుసుమప్రాప్తియేనా? సాందీపముష్మాశ్ర
మంబున మేము గడపిన దినములు మఱచి
పోవుదమన్నను మఱపునకు రావు. ఆహా!
ఆదివ్యాశ్రమనివాస మెంత శాంతిదాయకము!
ఇప్పు డీబిడ్డలతో నియ్యాశ్రమవాస మెంత
విపరీతముగా నున్నది! (భర్తనుజూచి) రాత్రిం
బగల్లు శ్రీహరీ! శ్రీహరీ! యని యీ మహా
త్ముఁడు బాహ్యజగంబు మఱచియుండును.
ఈతని యనూనపదవీ ప్రాప్తికై సంతోషింతు
నా? చిఱుతప్రాయంపు బిడ్డల పేదటికంబు
నకై దుఃఖింతునా? సాందీపమునిచంద్రుని
యాశ్రమోపాంతమున నేశ్రీపదములసందర్శన
మయ్యెనో, యాశ్రీపదముల నాశ్రయించిన దుః
ఖాంధకారము దూరముకాకుండునే? ఆబృం

దావనవనధిపూర్ణచంద్రుని సందర్శించి సిరులు
వేడినఁ గరుణింపఁడా? లక్ష్మీనిలయుని యను
కంపాతిశయమున సకలకల్యాణములు చేకూరఁ
గలవు. ఆతఁడు భక్తవరదుఁడు; మేమాశ్రితు
లము. విశేషించి నాప్రియభర్త కాతఁడు కడుం
గడుఁగూర్చు నెచ్చెలికాఁడు. అవశ్యము మా
మొఱులించును.

(ప్రకాశముగా) నాథా! ఇదియేమి? నిరం
తరధ్యాన మగునలరైయుండిన సంసారచక్ర
మెట్లు దిరుగును? ఆలుబిడ్డలు లేనివారు
తపోనియమంబుఁ బాటించినఁ జెల్లుఁగాని,
గృహస్థుల కీ యప్రతిమానప్రతిభ చెల్లు
నే? తల్లిదండ్రులఁ గలిగియు లేనివారైరి మన
యీ చిటుతప్రాయంపు బిడ్డలు! వీరి దుర్దశ
కణుమాత్రమైనఁ జలింపరేమి! మనము బ్రతికి
యుండఁగనే మనబిడ్డలు దిక్కుమాలిన వార
లగుదురా? కడుపుతీసి యెఱుంగని మిమ్మే
మనంగనేర్తు? శిశువులగోడు గమనింపని పితృ
హృదయము దోషభూయిష్ఠమని యార్యులు
వచింపరే? నాథా, పిల్లలముద్దు చెల్లింపలేక
పోయితిని కదా యని నాగుండె నీరయి చలించు
చున్నది. ఆఁడుదానను; అబలను; పవిత్రవిప్ర
కులమున జనించినదానను; పరమపవిత్రుల
రగు. మీచేయిఁ బట్టినదానను; పుత్రవతిని.
నే నెట్లు దేహియని నడివీధిలోఁ దలచూపఁ
గలను? పురుషుఁ డుద్యోగనిపుణుఁడు; స్త్రీ
యాతని యాశ్రితప్రాణి. మి మ్మాశ్రయించి
మీ పౌరుషభంగమెట్లు కావింప నేర్తును?

మహాత్మా, నా యలజడిచైవమెఱుంగు! (కన్నీ
రుదుడుచుకొనుచు)

నీ. నారగోచరకాని నాజెంపుఁగోకలు

బుడుత లేనాఁడైనఁ దొడుగుకొనిరె?

పాలపూసలెకాని బంగారు నగలు నా

బిడ్డ లేనాఁడైనఁ బెట్టుకొనిరె?

పేదగంజియెకాని పితికినపాలు నా

తనయు లేనాఁడైనఁ ద్రాగినారె?

ఆకులందు నెకాని యపరంజిగిన్నెల

నిసువు లేనాఁడైన మెసవినారె?

పేదవారలు లేరె? ఇవ్విధమ యధమ

గతులు గాంచినారె? మఱి సుఖంబు మనకు

విధి లిఖింపలేదె?—సిరుల విట్టవీఁగు

సొరుగు వారలు చేసిన పుణ్యమేమి?

కుచేలుఁడు

అబ్బా, నీ వెడఁగుమాటలు మానవుకదా?
అజ్ఞానజనితదుఃఖము నుపసంహరింపుము. జగ
ములు నిర్మింప, రక్షింప నిర్వాణదాయకుం డగు
శౌరియే కర్త. మృగములకు మేత బెట్టినవాఁడు,
నట్టడవుల వృక్షములకు నీళ్లుపోసినవాఁడు, తాతి
లోఁ గప్ప కాహారమిడినవాఁడు మర్త్యులకుఁ
బట్టె డన్నమిడఁడా?

వామాత్మీ

నాథా, ఈ రిత్తపేదాంతములవలనఁ గడుపు
నిండునా? దైవమానుషములు సమములని
యెఱుంగరే! పంచభక్యోన్నములు పల్లెర
మున నిడి భుజింపకున్నఁ గడుపు నిండునా?
మీరు శ్రీహరిని నమ్మిన నిష్కాములు; మేము
మిమ్ముల నమ్మితిమి. మమ్ము రక్షించుట మీకుఁ
బరమధర్మము. మా 'కన్యథా శరణం నాస్తి!'

శ్రీకృష్ణుడు మీ చిన్ననాటి నెచ్చెలి. ఆతని వర్ణించిన బహుళైశ్వర్యములు బ్రసాదించును.

కుచేలుడు

(సవితర్కముగా) వామా, నీ మృదువచనములు నాహృదయమును సంతోషతరంగములఁ దేల్చివేయుచున్నవి. నీ యీ యుపదేశమునఁ దీర్థమును స్వార్థమును ఘటిల్లును.— కాని, (మానమూనును.)

వామాక్షి

నాథా, ఊరకుంటి రేల ?

కుచేలుడు

వామా, సర్వనదీనదాంబువులకుఁ బట్టయిన వారాళికి మంచు బిందువులు బరితోషమును గూర్చునా? సర్వసంపన్నుడగు హరికిఁ గానుక లీయ మనమెంతటి వారము! ఇచ్చినను, అది లాభమే యతనికి? కాని చంద్రునకు నూలు పోగన్న సామెతవినలేదా?

వామాక్షి

(స్వ) సాందీపముష్యాశ్రమంబున మేము వసించిన దినములందు నందానందుడు నన్ను జేరఁ జేరి, “అమ్మా, నీవిచ్చిన యడుకులు దినుటకు నా కెంతయో యభిలాష” అని యడిగి పుచ్చుకొనెడువాడు. మా పేదకుటుంబమున నాతనికిఁ బ్రయమైన వస్తు వేమికలదు. నేడు నే నుపవసించి, ధాన్యములు మిగిల్చి యడుకులు దంచి, ప్రేమోపహారముగా శ్రీకృష్ణ దేవున కంపెదను. ఆతఁడేల నిరాశరించును? మా పేదటికము జగద్విఖ్యాతమేకదా?

(ప్రకాశముగా) నాథా! నిజము, మన మాతనికేమైన నీయకున్న మన కాయఁడేల సంపదలిచ్చును? ముంజేయి యాడినఁ గదా మోచేయి యాడును. ఆ జగదానందమూర్తి కొఱకు నివ్వరియడుకులు సేకరించెదను. మీ చేలమునముడిచికొని పొండు.

కుచేలుడు

మగువా, నీవొసంగ నెంచిన కానుక కేమి గాని, నీ యుదారహృదయమునకు ధన్యవాదము! నీవు లోని కరుగుము. నేను పూజావిధానము ముగించి భోజనమునకు లేచెదను.

[నిష్క్రమింతురు.]

దృశ్యము. 3

ద్వారకారాజసౌధము

[చింతానిమిత్తుడై శ్రీకృష్ణుడు ప్రవేశించును]

కృష్ణుడు

కుచేలా, నీపేదటికము నా యేకాంతహృదయమును గలంచివేయుచున్నది. ఈ రాజ్యభోగము విషతుల్యమై పొడకట్టుచున్నది. నీ వంటి బ్రాహ్మణుడేకదా నా యిష్టదైవము; నా యిలువేల్పు. నీదారిద్ర్యదుఃఖభంజనమునఁ గదా నా సుఖసర్వస్వము. భక్తుని సామాన్యదుఃఖమున నాదుఃఖ మసామాన్య మగును. సఖా, నీ యాశీర్వాదమున నీ దుఃఖమోచనముఁ గావించెదను.

(రుక్మిణీ దేవి ప్రవేశము)

రుక్మిణీ

నాథా, మీసరసవదన మేటికి విరసంబై చూపట్టుచున్నది? ఎవ్వని యార్తస్వరము హృదయకుహరమునఁ బ్రతిధ్వనించు చున్నది? ఆర్తతాణసరాయణా! ఎవ్వని కెట్టి యాపద సంభవించెను?

కృష్ణుడు

ప్రేయసీ, ఆపదకాదు; సంపద!

రుక్మిణీ

ధన్యుఁ డాభాగ్యవంతుఁడు! సంపత్సమయమునఁగూడ మిమ్ము స్మరించుచుండెనా?

కృష్ణుడు

ఆమహాపురుషుఁ డొకదరిద్రబ్రాహ్మణుఁడు; నా చిన్ననాటి నెచ్చెలి.

రుక్మిణీ

దరిద్రుఁడు సంపన్నుఁడయ్యె నెట్లు?

కృష్ణుడు

ఎవ్వఁడు నిష్కాముఁడై నాధ్యానమున నీరవ నిశ్చలుఁ డగునో, యాతఁడు దరిద్రుఁడయ్యె సంపత్సము పేతుఁడు.

రుక్మిణీ

ఆమహానీయుఁ డెవఁడు?

కృష్ణుడు

మగువా, నీవోతనిఁ జూచియుండలేదు. కొలఁది దినములలో మన కాయని దర్శనభాగ్యము లభింపఁగలదు.

(పాటపాడుచు నారదుఁడు ప్రవేశించును)

ముఖారిరాగము - ఆదితాళము

గోవర్ధనగిరిధర గోవింద,
గోకులపాలక పరమానంద.

శ్రీవత్సాంకిత శ్రీకృష్ణభధర,
భావకభయహర పాహిముకుంద. గో.

కృష్ణుడు

దేవర్షీ, త్రిభువనముల నెట్టి యలజడియును లేదుకదా?

నారదుఁడు

ప్రభూ, నీకరుణాతిరేకమున జగంబుల నిత్య కళ్యాణ మగును.

కృష్ణుడు

మీరాకకుఁ గారణమేమి?

నారదుఁడు

దేవా, ఉద్దేశపూర్వకముగా నీ సమక్షమున కరుదెంచుటలేదు. చాలకాలమునుండి మర్త్య భువనమునకు వచ్చియుండలేదు. ఆకారణమున మనంబు నిలకడలేనిదయ్యె. జగత్పిత వగు నిన్నును, లోకమాతయగు రుక్మిణీ దేవినిఁజూచి పోదమని వచ్చితిని. (రుక్మిణీ నుద్దేశించి) అమ్మా, ఎన్నా క్లిట్లు ద్వారద్వారములఁ దిరుగ నాకు విధించితివి?

రుక్మిణీ

శూన్యహృదయుండవై తిరిగిన బాధలేదు. నీ వడుగిడినచోటఁ గలహబీజములు వెదచల్లు చుందువు. నారదా, నిన్నుఁజూచిన నా కెంత యో భయమగుచుండును.

కృష్ణుడు

అవును. ఆనాడు పారిజాతకుసుమము నర్పించి
మాయంట శాంతిభంగముఁ గలిగించితివి.
చక్కఁదనములసీమ మాసత్యభామయు, సాధు
శీల రుక్మిణీదేవియు నా లతాంతము కారణ
మున నెట్టి యలజడి వడిరో, నే నెన్నఁటికిని
మఱవజాలను. నారదా, నిజముగా నిన్నుఁ
జూచిన నాకుఁగూడ భయమగుచుండును.

నారదుడు

ఆహా! నేధన్యుండనైతిని! ఎవ్వని నామస్మరణ
మాత్రమున సమస్తభయములు దూరమగు
నో యాతఁడు నన్నుఁజూచి భయపడునేని,
నా యాన్నత్యము వర్ణనాతీతముగదా? తల్లీ,
భయకారణ మేమియునులేదు. నే నూరకయే
యిటు కరుదెంచితిని. దాసునిపై నీలాపనిందలు
మోషఁదగునా?

కృష్ణుడు

(నవ్వుచు) మునికులనాయకమణీ, చాలదినము
లకు మఱల మాద్వారకకు వచ్చితివి. కొన్ని
దినము లీసాధమున విశ్రాంతి వడయుము.
నేనిప్పు డొక మహత్తరకార్య నిర్వహణమున
కై పోవుచున్నాను. జాగు సేయరాదు

నారదుడు

నీముఖమున నావేగము స్ఫురించుచున్నది.
నీవు సంకల్పించిన కార్యము నిశ్చయముగా
గురుతరమై యుండును.

కృష్ణుడు

కార్యము నిశ్చయముగా గురుతరము. నీవు
స్వర్గ మర్త్య పాతాళముల నిరంకుశభ్రమణ

మొనరింతువు. నీకు గోచరింపని దుష్టభ
పదార్థ మేదియును లేదు; గాని నీవెన్నఁడును
గని విని యెఱుంగని యపూర్వవస్తుప్రదర్శనము
గావించెదను. ఆకారణమున నేఁ డింతయస్థిర
మనస్కుఁడ నైతిని.

నారదుడు

దేవా, స్వర్ణముహూర్తమున నేను బయలు
దేరితిని!

ఆనందామృత వారిధిఫేల,
అలఘుపరాక్రమ అనుపమలీల,
శ్రీనందాత్మజ శ్రీతజనపాల,
శ్రీకరకిసలఁచు లాలనలోల. గో.

(నిష్క్రమించును.)

కృష్ణుడు

ప్రేయసీ, రమ్ము పోదము.

[నిష్క్రమింతురు.]

ద్వితీయాంకము

దృశ్యము. ౧

నదీతీరము

(పథిక వేషధారి కుచేలుడు ప్రవేశము)

కుచేలుడు

ప్రళయ సమయ సముద్రగర్భమువలెఁ దరంగః
ములు విశ్వమును గబళింప నెగయు
చున్నవి. వినీలమేఘమాలిక లాకసమును గప్పి
వేయుచున్నవి. ఆహా! ఎట్టి భయంకరదృశ్య
ము! నే నెట్టి విపదంధకారమునఁ బడిపోయి
తిని. స్త్రీ బుద్ధి ప్రళయకారణము గాకుండునే?

ఈ వృక్షమూలమున క్షణకాలముఁ గూర్చుం
డెదను; నావికుఁ డెవ్వఁడేని కానవచ్చునేమో.
(కూర్చుండి) ఆహా! ఈ సెలయేలు దాటుటే
యింతకష్టముగదా! సుదీర్ఘమును, గభీరమును
నగు భవనది నెట్లు దాటనగును! ఆ చెలిమి
కానికే గోచరము. కృష్ణా, వసుదేవనందనా!
(జపతత్పరుడగును.)

(నావిక బాలుని వేషము ధరించి కృష్ణుఁడు
ప్రవేశించును)

నావిక బాలుఁడు

ఆలుబిడ్డలును అన్నదమ్ములును
అప్పటి కప్పుడే సుమ్మి,
కాలకర్మమున గాటికిబోయిన
కలిసిరారు నీ వెంట!

కుచేలుఁడు

ఆహా! ఈ లోకోత్తర మధురగాన శ్రవణమున
నాప్రాణము శాంతిసంతోషములలో మునిగి
పోవుచున్నది.

నావిక బాలుఁడు

సారహీన మీసంసారాంబుధి
సా రెకు మునిగెద వేలా?
తీరమునేరదు కోరిక లుడిగిన,
తెలివి తప్పితివె బేలా?

కుచేలుఁడు

ఆహా! ఇట్టి మనోమోహనగీతము నే నెన్నఁడు
నాలించియుండలేదు.

నావిక బాలుఁడు

బాబయ్యా, దణ్ణాలు! దణ్ణాలు! నది దాటా
ల్ని ఉంటే బేగిరా.

కుచేలుఁడు

ఈ దుర్దినమున, నీజడివానలో, నీవటదలో నీ
వెట్లు సాహసించి పడవ నడుపుచున్నావు!
నీచిటుతప్రాణమునకు భయములేదా! మహా
నందమూర్తివై పాటలుకూడ పాడుచున్నావు!

నావిక బాలుఁడు

బాబయ్యా, బయపడితే మాపని నేనేవా
ల్లోరు? ఎండావానా, గాలిముసురూ, అని
ఇంటికాడ కూకుంటే పొట్ట నిడుతాదా?
తాతలనాటి మూటుంటే హాయిగా తిని
కూకోమా?

కుచేలుఁడు

నీయిల్లెక్కడ? నీపేరేమి?

నావిక బాలుఁడు

నాపేరు “అనాది;” నా యిల్లా?—

కుచేలుఁడు

ఇల్లా? యని యూరకుంటివేమి? నీ కిల్లులేదా?

నావిక బాలుఁడు

నేనెక్కడుంటే అక్కడే నాయిల్లు.

కుచేలుఁడు

ఇదేటిమాట! నీతలదండ్రు లున్నారా?

నావిక బాలుఁడు

నాకామాటతెల్లు. నాకోరు నేను.

కుచేలుఁడు

ఇది మఱియు నాశ్చర్యముగా నున్నది. నీవు
స్వర్గమునుండి జారిపడితివా?

నావికబాలుడు

ఏమో, పుట్టినప్పుడు గ్యానం ఉంటాడా బాబయ్యా!

కుచేలుడు

(స్వ) బాలకుడు వెళ్ళివాడా? లేక నా యీ జరాజీర్ణ కళేబరమునుగాంచి హాస్యము లాడుచుండెనా?

(ప్రకాశముగా) నీవు నన్ను వదిలాటింపగలవా?

నావికబాలుడు

రా బాబయ్యా, కన్నుమూసి తెరిసినంతలో ఆవలి ఒడ్డు సూపితాను. పెద్దపెద్ద జాలారోళ్లు నాతో పందెమోసి ఓడిపోయారు ఓడనడపడంలో. నరదొత్తే బయమేటి-జగమంతా సంద్రమైనా బయంలేదు.

కుచేలుడు

బాలకా, ధన్యము నీసాహసము!—కృష్ణా, నీ భక్తుడను; నిన్నే నమ్మితిని. నిన్ను నమ్మి యెవడు తరింపలేదు!

నావికబాలుడు

ఏటాలోసిత్తున్నావు? బేగిరా బాబయ్యా!

కుచేలుడు

(నావయెక్కి) చావో, బ్రతుకో! నుదుట నెట్టి వ్రాత కలదో!—కృష్ణా, కృష్ణా!

నావికబాలుడు

(నావనడుపుచు) బాబయ్యా! వణుకుతా వేటి? — నాకు నాలుగుడబ్బులు దొరుకుతాయా?

కుచేలుడు

ఏమిరా, డబ్బునుచుంటివి? దరిద్రబ్రాహ్మణుడను. నాదగ్గర డబ్బెక్కడ?

నావికబాలుడు

(సవ్యచు)

దగ్గర నేడు డబ్బు

నావెక్కడాని కుబ్బు!

కుచేలుడు

కాసుకు బదులుగా నిన్నాశీర్వాదించెదను. నేను గర్భదరిద్రుడను; బ్రాహ్మణుడను; నీకు దయ కలుగదా?

నావికబాలుడు

చరే! మంచి ఆచీర్వాదం చెయ్యి, జాలారి పిన్నోడు మంచి మేడకట్టాలని.

కుచేలుడు

(సహర్షముగా) బాలకా, భగవానుడు నీ మనోవాంఛను పూర్ణ మొనరించును గాక! నీ కళేశ మంగళప్రాప్తి యగునుగాక! (నావమునుంగనుండుటగాంచి) బాలకా, బాలకా, నావ కదలుచున్నదేమి? అయ్యో! అయ్యో! మునిగిపోవుచున్నది!—

నావికబాలుడు

బాబయ్యా, మఱి నా నేతకాదు. తెడ్డు నడిపి నడిపి నాసెయ్యి ఇరిగిపోయింది. నువ్వే చనంలో నా వెక్కావో! నాపుట్టిమునిగింది.

కుచేలుడు

నిజమా! నిజమా! నీ పుట్టిమునుగుటే కాదు; నాపుట్టికూడ మునిగినది. ఇంట సురక్షిత

ముగ నున్న మా వామాక్షి పుట్టికూడ
మునిగినది! — బాలకా, మఱి యెట్టి యుపా
యమును లేదా?

నావికబాలుడు

మఱి నేడు బావనయ్యా, మఱిదారి నేడు. నీ
దేవుణ్ణి తలుసుకో, బావనయ్యవు కదా. ఏమో
పిలుస్తే దేముఁ డినఁడా?

కుచేలుడు

నా దైవము శ్రీ కృష్ణభగవానుఁడే! ఆతని
దయతప్ప విముక్తిమార్గ మింకేమియును లేదు.
ఓ కృష్ణా, ఆపద్బాంధవా! మమ్ము రక్షిం
పుము. (నావ సమముగా నడచిపోవును.)

నావికబాలుడు

బాబయ్యా, మఱి బయం నేడు. అదిగో, ఒడ్డు
కనపడుతోంది.

సమ్మిన వోళ్లూ నమ్మని వోళ్లూ
నన్ను నేరగలరు,
నమ్మి నమ్మనినాయ నమ్మలు
నన్నెఱుంగ లేరు.

[నిష్క్రమింతురు.]

దృశ్యము. ౨

అడవిదారి

(ప్రవేశము-కుచేలుడు)

కుచేలుడు

ఆడుదానిమాటవిని నే నీ విపదంధకారమునఁ
బడిపోయితిని. ఆగోపాలబాలుని యవ్యాజ
కారుణ్యమునను, ఆనావికబాలుని యద్భుత
సాహసప్రదర్శనమునను నాకు జలగండము

తప్పినది. (నలువైపులు పరికించి) ఒత్తుగాఁ
బెరిగినవృక్షలతాగుల్మముల దట్టంపునీడ లీవన
ప్రదేశమున సూర్యకిరణములకుఁ దా వొసం
గుట లేదు. అంతయు నంధకారమయము.
ముం దడుగిడుదమన్న దారికనబడదు. ఇప్పు
డేమిసేయుదును? — హా! శ్రీహరి! (కూర్చుండి)
కృష్ణా, రుక్మిణీవల్లభా,

సీ. శరదించుచంద్రికా సమవైవస్వనుహాస

కాంతితో మధురపీక్షణముతోడ

శ్రుతిసౌఖ్యసంధాన సుకమారవేణుని

స్వనముతో కరుణారసముతోడ

నునుకంపు జిగిపెంపు విమమడించెనుమగ్గు

మోవితో చందురుమోముతోడ

భువనమోహనవేష భూషణరూపని

భ్రమముతో నీలగాత్రముతోడ

దేవకీవసుదేవుల జీవత్న

మమలమతిరుక్మిణీహృదయాబ్జమిత్రుఁ

డఖిలలోకాధినేత, నాయాత్మిసఖుఁడు

కృష్ణదేవుఁడు సాక్షాత్కరించుఁగాత!

(కన్నులుమూసి ధ్యాననిమగ్నుఁ డగును)

(రాముఁడు భీముఁడు-ప్రవేశింతురు)

రాముఁడు

భీమా, బెబ్బలి యుబ్బునడచిన నాదెబ్బ
చూచితివికదా?

భీముఁడు

(ఆశ్చర్యానందముల నభినయించి) రామా,
చూడు, ఆచెట్టుకింద దట్టంపునీడలో నెవ్వఁ
డో ముక్కుమూసికొని కూర్చున్నవాఁడు.
వానిపెడతెక్కలు విఱిచికట్టి—

గ్రంథము లన్నియు కవితాగ్రథితము లయ్యును ఒకదానికి పురాణమని, ఒకదానికి ప్రబంధమని, ఒకదానికి నాటకమని, ఒకదానికి శతకమని- యిటులు వ్యవహారము వివిధముగా నున్నది.

పురాణము

ఇది కొన్నియేండ్లు, కొన్నిమాసములు చదువఁదగిన మహాగ్రంథము: కొన్ని జగత్తుల కూడలి; శాస్త్రములకు ఏకసభ; కథలకు కాణాచి; నీతులకు నిధి. అందు కవి తన కవితా పృథ్విమణి సోఁకించి ప్రతివిషయమును కవితగా మార్చివైచినాడు. ఇక-

ప్రబంధము

ఒకనాఁడుగాని, కొన్నాళ్లుగాని చదువఁదగినది. నాటకము కొన్నిగంటలు చూడఁదగినది. ప్రబంధమునందును, నాటకమునందును పురాణమునందువలె గాక ఒకకథయే యుండును. ఆంతరాళికముగా మరొకకథ యున్నను అదియు ప్రధానకథకు అంగముగ నే యుండును.

వానియందు కొన్ని నియతపాత్రములను సృజించి మనోవృత్తులను స్ఫుటముచేసి రసప్రదమున ప్రవేశించు సహృదయుల మనస్సును నావకు కవి కర్ణధారుడై యుండును.

ఈగ్రంథములం దన్నిటియందును కవి కథకుడైనను కానఁబడక నిలీనుడై యుండును.

శతకము

నందు విడిగా నాయికానాయకుల కల్పన లేదు; శృంగారశతకములందు ఉన్నను కవియే నాయ

కుఁడు, కథకుఁడును. భక్తిశతకములందు తన భక్తికి తానే కథకుఁడు.

అన్యోక్తి

ఉ. ఈకలు నల్ల నైనవని

యెంచి విశాల రసాలశాఖ యు

తేకముతోడ నెక్కి విక

సించి ఫలంబులు నీవు మేయుచున్

గోకిలరీతి నుందు నను

కొన్నను నంటివి కాక పాపపుం

గాకము! నీకు నమ్మధుర

గానము గల్గునె యెన్ని వల్కినన్.

ఇత్యాదులందు కవియే నిందకుఁడు గాని, భూషకుఁడు గాని; కవియే కథకుఁడును.

అన్నియు బంగారుతోడనే చేయబడినను హారమని, కంఠయని, నాగరమని, జిగినియని, గొలుసని భిన్నవ్యవహారము కలదు. అయితే ఇది యెల్లను బంగారమే. 'వాచారంభణం వికారో నామధేయం మృత్తికేత్యేవ సత్యమ్.'

భావకవిత్వ (లిరిక్) చిహ్నములు

సామాన్యము గై-పద్యములతో ముగియును. అమరుకము, గాథాసప్తశతి, ఆర్యా సప్తశతి మొదలగువానియందు ఒకొక్క పద్యమే. కొన్నికొన్నిచోట్ల ఏబదివఱకును కలవు. ఇది సంఖ్యావిషయము.

దీనిని కొన్నినిమిషములలో చదివికొనవచ్చును. కొన్నిసంవత్సరములు మఱవకుండ నుండవచ్చును.

ప్రబంధమునందుఁగాని, నాటకమునఁ గాని ఒకకథయే యైనటులు దీనియందు ఒకటియే

రాముడు

(పరికించిచూచి) సెబాస్; భీమా, పిల్లివలె,
గ్రుడ్లగూబవలె చీకటిలో నీచూపులానగలవు!
(కుచేలుని సమీపింతురు.)

కుచేలుడు

(కన్నులువిప్పి, తస్కరులఁజూచి స్వ.) కృష్ణా!
నీమధుమయరూపమును జూపుమని ప్రార్థించి
నందుకు నాపైఁగోపమా! ఆహా! ఎట్టిభయం
కర హృత్కంపమాన ప్రళయాభీలదృశ్యము!
సంపత్కుబేరులగు బేహారులు ధనరాసులు
సంగుప్తముఁ గావించుకొని ప్రయాణము సేయు
దురు. వారివలెనే నేనుగూడ నవరత్నములు
మూటగట్టుకొని పోవుచున్నానని వీరుభావించి
నానిలువెల్లఁ బరికించుచున్నవారలు. ఆహా!
వీరి విశ్వాసమునకును, అవిశ్వాసమునకును
దారతమ్యములేదుకదా?

(ప్రకాశముగా) అయ్యలారా, నావద్ద హరినా
మముతప్ప, శ్రీహరిపై నచలవిశ్వాసముతప్ప-
నొండుధనం బేమియును లేదు. మీరేటికి
వ్యర్థసందేహమున నూఁగులాడెదరు?

రాముడు

(మొలనుండి చూఱక తిదూసి) ఇచ్చెదవా,
చచ్చెదవా?

భీముడు

సగము చచ్చితివి; ఇచ్చెదవా, లేదా! విచ్చు
కత్తితో నీపీక నుత్తరించెదము.

కుచేలుడు

పౌరుష మింకేమికలదు? హా! శ్రీహరి! కృష్ణా!
ఆపదుద్ధారకా!

(రాముడు కుచేలు నాక్రమించి, యటుకుల
మూట దీసికొని)

రాముడు

భీమా, ఈరూకలమూట విప్పి లెక్కపెట్టుము.

భీముడు

కాసైనలేదని బాసచేసిన వేసగాఁడు.

(మూటతో నడిచిపోవును.)

(రాముడు కుచేలుని నిరీక్షించి చూచు
చుండును.)

భీముడు

రామా, రామా, మోసము, మోసము!

రాముడు

(పరుగెత్తిపోయి, భీమునిఁ గలిసికొని) ఏమిరా
రూకలు లెక్కిడుమన్న మోసము మోసమని
కేకవేసెదవు?

భీముడు

ఇవి రూకలుకావు, నూకలు!

రాముడు

అబ్బా! దొంగల యెకిమీఁడ నైన నాయెదుట
కపటనాటకమా? రూక లీయకున్నఁ బీక నులిమి
వేసెదను!

భీముడు

(భయముతో) ఆఁ! ఆఁ! నేను రూకలు
చూడలేదు!

రాముడు

ఇచ్చెదవా, చచ్చెదవా! ముచ్చెమటలుగ్రమ్మిన
నీయొడలుచీల్చి వెచ్చని పచ్చినెత్తురు దొర
లించెదను—జాగ్రత్త!

(భీముఁడు భయభ్రాంతుఁడై పారిపోవును.
రాముఁడు వాని వెన్నంటి పరుగెత్తును.)

కుచేలుఁడు

(అడుకులు మూటగట్టి) ఈ మూర్ఖులు వృథా
కలహకారణమున దూరమైరి.—ఆహా! నికృ
ష్టులగు నీ దొంగలకుఁ బనికెమాలిన యీ
యడుకులు లోకోత్తర మహారాజుగ శ్రీ
కృష్ణున కెట్లుపహారయోగ్యులు లగును!
వామా, నీవు నాపాలిటి విధివై నన్ను నడపు
చున్నావు!

[నిష్క్రమించును.]

దృశ్యము. 3

ద్వారకా నగరమున నొకవీధి

(ప్రవేశము కుచేలుఁడు)

కుచేలుఁడు

ఆహా! ఈ సౌధముల యాన్నత్యము, నీ
పూదోటల పచ్చందనము, నీ మాణిక్యవేడు
లు, నీ తిన్ననివీధులు, ఎంత మనోహరముగా
నున్నవి! అదె, శ్రీ కృష్ణభగవానుని సౌధ
రాజము. నటీనటుల కాటపట్టగు రంగస్థలం
బులు, మృగమద కాశ్మీర సిక్త శృంగాటకము
లు, మరకత ముక్తామణిమండితతోరణములు
గలిగి యీ సౌధరాజము కన్నుల పండువుగా
నున్నయది. ఓ సౌధాగ్రకేతనమా!

గీ. రాత్రియుఁ బగలు పులకిత గాత్రనగుచు,
స్తోత్రమొనరింతు నీరదగాత్ర జయము;
అందునంజేసి కాదె సౌధాగ్రసీమ
నిలిపినాఁడు, భక్తులయాత్మ నిలుచువాఁడు.

(ఉపక్రమించి)

ఓ ద్వారపాలకులారా! బ్రాహ్మణుఁడను; శ్రీ
కృష్ణభగవానుని సందర్శింపవచ్చితిని. ఆ దీన
బాంధవుని సమక్షమునకు దారిచూప వేడెద.

ద్వారపాలకులు

(కుచేలునకు నమస్కరించి) మహాత్మా! “బ్రా
హ్మణో మమదేవతా”, యని మా చక్రవర్తి
నిరంతరము నిడుమనంబునఁ బల్కుచుండును.
బ్రాహ్మణులు శపింపఁ గలరు; శాపంబులు
గ్రమ్మింపఁ గలరు. మహిషతుల రాజ్యభోగ
వైభవములు బ్రాహ్మణాధీనములు! మారా
జ్యమున బ్రాహ్మణుఁడే గురువు; బ్రాహ్మణుఁడే
దేవర; బ్రాహ్మణుఁడే యఖిలధర్మార్థ నిర్ణయ
దత్తుండు. ఓ ధన్యాత్మా! మీ యధీనుండగు
భగవానుని సందర్శింప వచ్చితిరా? మీ
స్వగ్రీయ మహాదారబుద్ధి కంజలిఘటించి
మ్రొక్కుచున్నాము.

కుచేలుఁడు

ఓ పుణ్యాత్ములారా!

గీ. శౌరిసామిప్యవాసము, శౌరిభజన
శౌరిసందర్శనార్చనత్, శౌరికొలుపు
ఎంతపుణ్యమచేసి సాధించినారా
మీకు మీరలేసాటి ముల్లోకములను.

౧ ద్వారపాలకుఁడు

భూసురోత్తమా, మీజన్మస్థానమేది?

కుచేలుఁడు

అవంతినగరము.

౧ ద్వారపాలకుడు

మహాత్మా! సకలదీవులరాజులు పరివేష్టించ
క్రీకృష్ణచక్రవర్తి నిండుకొలుపునఁ బేరొలగం
బున్నవాడు. ఈ స్వర్ణసమయమున మీ
రాతని జూడవచ్చును. పీఠభటపాలితం బైన
యామహాద్వారముఁ గ్రమించి నడువుడు.

కుచేలుడు

(నడచుచు) ఆహా! ఏకన్నులతో నాడు సాం
దీప గురుదేవుని పవిత్రాశ్రమమున నా పచ్చని
కోకవానిం జూచితినో, ఆకన్నులతో మఱల
సద్వారకారాజసౌధమున, రాజన్యవర్గ పరివే
ష్టితుని, నామహారాజుఁజూచు భాగ్యము
లభింప నున్నది. ఒక్క యాశ్రమవాసమున
వధ్యయనముఁ గావించితిమి; ఒక్కగురుదేవుని
పాదారవిందము లాశ్రయించితిమి. నేఁ డాతఁ

డు రాజచూడామణి; నేనన్ననో పేదబాపఁ
డను. ఆకాంచనచేలుఁ డీకుచేలు నానవాలు
పట్టఁగలఁడా?—నే నిం దరుదెంచుట దుస్సా
హసముగాదే? వామా, సీమాటలు నేనేల
పెడచెవిని బెట్టనైతిని?—దుర్గమ మార్గాయా
సమున కోర్చివచ్చితినిగదా; నాచిరంతన తపః
ఫలమును, నానయనచకోరచంద్రుని, నాకృష్ణ
భగవానునిఁ గన్నులారఁజూచి, యమృతము
కన్న మధురములైన యాతనిపలుకులు చెవు
లార నాలించి, మృతకళేబరమునఁ బ్రాణ
ప్రతిష్ఠఁ గావింపఁజాలు నాతనికరుణారసమును
మనసారఁ గ్రోలి, నాష్ణకుటీరమునకు మఱలి
పోయెదను గాక!

[నిష్క్రమించును.]

(సశేషము)

సంప్రార్థనము

ఏమనోన్నత పర్వత శృంగవీధి

జన్మమెత్తిన నేమి ! విశాలవనుల

మృగకులము ఖగతతి గళమెత్తిపాడ

నెన్నిగీతాలఁ బాడిన నేమి ! తుదకు

ఈ చిలుతసెల యెప్పుడైన ఈ నికృష్ట

పురిపండా అప్పలస్వామిగారు, కవితాసమితి

వాలుకాభూమి మధురజీవనము విడిచి

సర్వనాశమ్ము గనుట నాజమ్మెకాదె !

ప్రభువ ! ఆఘోరదుస్థితి రాకమున్నె

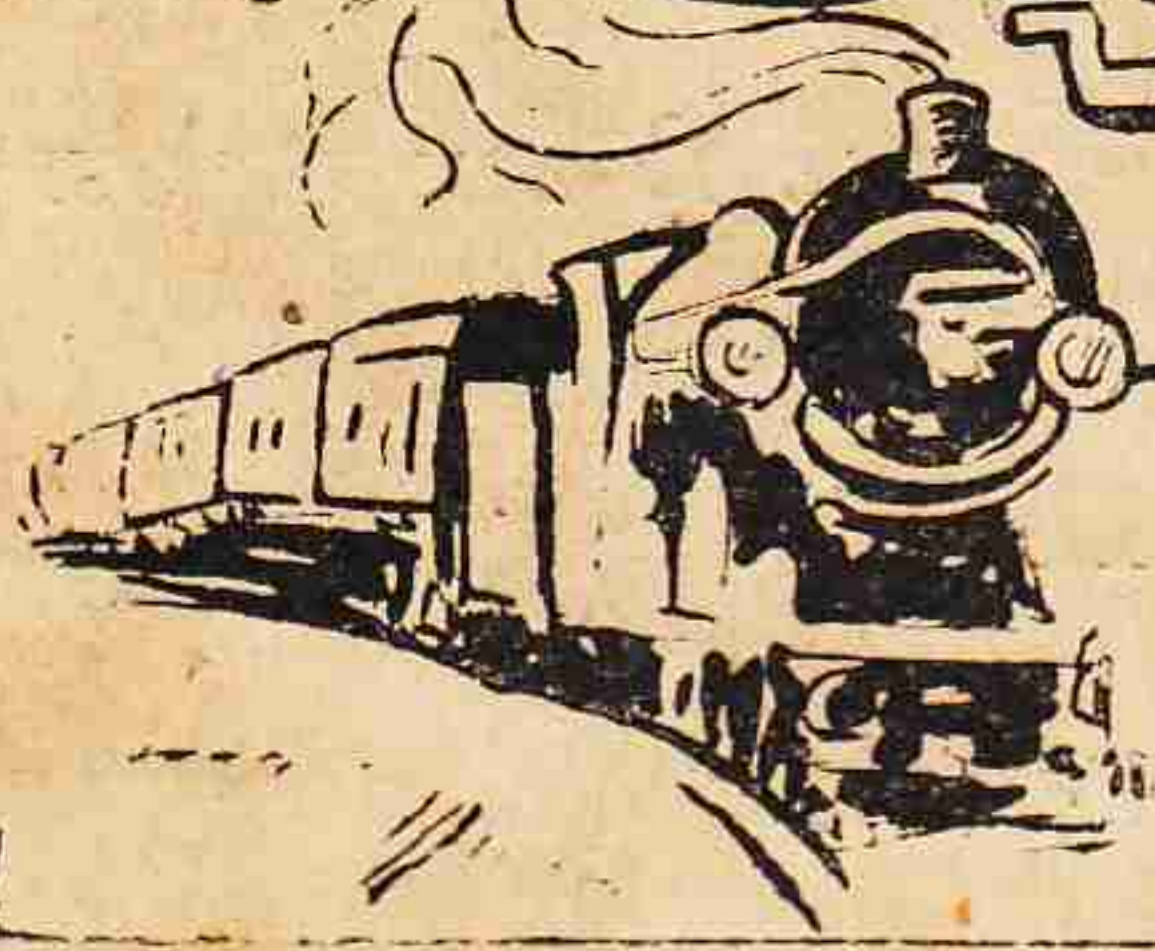
దీనఁ బొరలు శీతలకణమేని యుపక

రింప నిమ్మాయి ! పావనప్రేమ మొదవ

యుష్మదంచితపూజామహోపకృతికి.

కచ్చితమైన జబ్బు

పండిత శ్రీ పాద
సుబ్రహ్మణ్యశాస్త్రిగారు

“ఎక్కణ్ణుంచిరా సీతారామయ్యబావా” అంటే
“ఎందాకానురా జానకిరామయ్యబావా” అని చామ
ర్లకోట రైల్వే ప్లాటుఫారమ్మీద మేనత్త మేనమామ
బిడ్డ లిద్దరూ వొక్కమాటే పలకరించుకున్నారు. ఇద్దరూ
కూడా బెజవాడ నుంచి వచ్చిన బండే దిగినా, దిగి
దాకా మాత్రం వొకరినీ వొకరు చూసుకో లేదు.
ఆచూసుకోవడంలో కూడా యిద్దరూ వొక్క మాటే
చూసుకున్నారు. తరవాత లై సెన్సుకులీచేత సామాను
పట్టించుకొని పెళ్లి కాకినాడ గూప్లి కేటులో యిద్దరూ
వొక్క గదిలోనే కూచున్నారు. కూచునీ లోపల
కుశలప్రశ్నాదికం అంతా అయిపోయింది.

సీతారామయ్యది క్రాపింగూ, కుచ్చు మీసాలూ
నూ. జానకిరామయ్యది యిసలా. అతను మీసాలువుం
చుకోడానికి పితామహుడు వొప్పుకోలేదు. తక్కిన
వేషం అంతా—అంటే బిళ్ళగోచీలూ, నెక్ట్ యిలూ, వేస్టు
కోట్లూ, రిస్టువాచీలూ, బూటులూ, కళ్ల కద్దాలూ—
అంతా సమానమే. కానైతే సీతారామయ్య కొంచెం
పొడుగూ, చామనచాయానూ. జానకిరామయ్య కొంచెం
పొట్టి, దబ్బపండు లాంటి పచ్చనానూ.

సీతారామయ్య సిగరుట్టి తియ్యగా జానకిరామ
య్య కారాకిల్లి తీశాడు. ఇద్దరూ కూడా మంచి అడా
వుడితో వున్న సమయంలో అనాఘ్రూతపుష్పం లాంటి
వొక శాలవితంతువు దగ్గరనుంచి చకచకా నడిచి పోయి
పక్క గదిలో కూచుంది. సీతారామయ్య చూపులు

మెరసిపోతూ అలా తిరగ్గా జానకిరామయ్య “యిలా
చూడూ” అన్నాడు.

“వారేయి! మహా చెడ్డ పని తలపెట్టా వని తెలి
సిందిరా, నిజమో అబద్ధమో గానీ. చిన్నప్పణ్ణుంచీ మా
యింట్లో పెరగడంచేత నీ తత్వం తెలుసును కనక నీ
కిలాంటి బుద్ధులు పుడతా యని మే మెవళ్లమూ
యెప్పుడూ అనుకోలేదు. వెనవముండని పెళ్లాడా లని
ప్రయత్నిస్తున్నావుట యేమిటిరా నువ్వు? ఇటు నాట
కాంతం సంస్కృతమూ, అటు బి. యే. దాకా యింగ్లీ
షూ చదవడంచేత వచ్చిన తెలివితేటలా యేమి టివి?
నువ్వాపని చేశా వంటే నీ పూర్వులు స్వగర్భవ్రాతలు
కావడం అలా వుండగా, యిక మీ యమ్మ గోల చెప్ప
తర మాతుందా? పోనీ మంచి, చెడ్డా యేర్పరించుకో
తగ్గ ప్రతిభ లేనినాడ వేమో అంటే, ముప్ప య్యేళ్లు
ఖరాగా నిండడమే కాకుండా, మంచి విచార్యకుడ వని
పేరు కూడా పొందావు. కొంచెం నిదానించా వంటే
నువ్వు ప్ర యో జ కు డ వు కూ డా అ యి నా
వు కనక, యే పిల్ల జమీందార్ రై నా పది పన్నిండు వేల
కట్నంతో బతిమాలి పిల్ల నిస్తాడు; కాని నీకు మళ్లీ
పెళ్లి కాదని భయమా? కృష్ణుడు తరవాత మన బ్రహ్మ
గాళ్లలో అంత చక్కనివాడవు; నీ కండ్ల మైన కన్యలు
దొరకరా? నీ కీ దుర్బుద్ధి యెలా పుట్టిందో కాని యీ
పాటికి మళ్లించుకో. తాతయ్య వింటే గోలపెడతాడు.
నాయనమ్మకి తెలిసిం దంటే యిక చెప్పనా? చివరికి

పెద్ద గంధర్వగోళం పుడుతుంది. నా మాట విని యీ పాటికి మంచి దారికి రా" అని జానకిరామయ్య చెప్పగా సీతారామయ్య చిరునవ్వు నవ్వి పూరుకున్నాడు.

ఈ మందహాసం జానకిరామయ్యకి వుండేకం కలిగించింది. "నువ్వే మహా తెలివైన వాడ వనుకోకు; నీ తల మీద యెగిరిపోయిన నాళ్లు లోకంలో లక్షలున్నారు. విధురుడు వితంతువుని పెళ్లాడ్డంలో కొంచెం చమత్కారం వున్నా, కాస్త పస్తాయించి చూసుకుంటే అందులోవున్న అవకతవకలు నీకే తెలుస్తాయి. అనేకాలు మాతా నాభాసదాంపత్యాలు నేను. అందులో నువ్వు కూడా చేరిపోవడం నా కిష్టం లేదు. ఆడదానికి వైధవ్యం వస్తే ఐహికవాంఛల్ని తెగ తెంచుకోవడంలోనే వుంది ప్రశంస. అలా తెంచుకో లేనిదాన్ని పెళ్లాడ్డం-యేమి చెప్పనూ? ఇంతకీ మంచి వంశంలో పుట్టి, మంచి సాంప్రదాయాల్లో పెరిగిన పణ మైన వితంతువు మా చెల్లెల్లాగ వైరాగ్యంతో కాలం గడిపేస్తుంది; కాని పునర్వివాహానికి సిద్ధపడుతుందా?" అని అతను కొంచెం దురుసుగా అడిగాడు.

సరిగా ఆసమయానికే బండి కదిలింది. ధ్వని అంత కంతకి హెచ్చింది. "మాటలు బాగా వినపడడం లే"దంటూ సీతారామయ్య పూరుకో మన్నాడు; కాని "వినిపించుకోవా లంటే వినపడక యేం చేస్తుం"దంటూ జానకిరామయ్య ధోరణి తగ్గించ లేదు. దాని మీద అతను మందహాసం చేస్తూ మొగం పక్కకి తిప్పుకున్నాడు.

మరి పది నిమిషాలకి బండి కాకినాడ బౌన్స్ వన్లో ఆగింది. ఆగి ఆగడంతోనే సీతారామయ్య దిగి కూలీచేత సామాను తీయిస్తూ వుండగా పక్క పెట్టిలో వున్న వితంతుయువతి దిగింది. అతని చూపంతా అతే వుంది. వొక యువకుడు వచ్చి ఆమె కింగ్గీ షులో స్వాగతం యిచ్చాడు. ఇద్దరూ హస్తచాలనం చేసుకుని యింగ్గీ షులో మాట్లాడుకుంటూ విలాసంగా నడిచిపోయి మోటా రెక్కారు. చూస్తూ వుండగానే మోటారు భొంయి మంటూ వెళ్లి పోయింది.

ఇదంతా చూశాటప్పటికి సీతారామయ్య మొగం మ్మిద అసంతృప్తిలక్షణాలు పొటమరించాయి. కళ్లలో నుంచి నిశితదృష్టులు పుంఖాసుపుంఖాలుగా దూసుకుపోయాయి. ఇదంతా చూసి జానకిరామయ్య "ఆవి డేనా యేమిటి పెళ్లికూతురు?" అన్నాడు. దానితో సీతారామయ్యకి మెరుపుదెబ్బ తగిలినట్లయింది. "వోరే యి! నువ్వు మంచి, చెడ్డా చూడవురా. లేని పోని వన్నీ కల్పించి, చూస్తూ వుండగా పెంచెయ్యడంలో నీయంతవాడు లేడు. వితంతువివాహానికి సిద్ధపడితే మాత్రం ఆదోరసాని యెవరి క్కావాలి?" అని అతను కొంచెం చురుగ్గా జవా బిచ్చాడు.

జానకిరామయ్య మొగం పక్కకి తిప్పుకుని నవ్వుకోగా సీతారామయ్యధోరణి మా ర్చెయ్యాలని వూహించి, "యింతకీ ను వె్వందుకు వస్తున్నా వోయి?" అన్నాడు.

"పూర్ణ యిక్కడే వుంది."

"ఎందుకు వచ్చిందీ?"

"వదినగారిని చూడడానికి."

"ఏం కథా? పిల్లల తండ్రి వాతావా యేమిటిరా నువ్వు?" ఇందుకు జవాబు చెప్పక జానకిరామయ్య మందహాసం చెయ్యగా, "అయితే నేనూ అక్కడికే వస్తాను పద" అని సీతారామయ్య చెప్పాడు. ఇద్దరూ జట్కా యెక్కి వేళాకోళాలు చేసుకుంటూ వెళ్లి పోయారు.

౨

వర్ధనమ్మా, పూర్ణా జానకిరామయ్య యివాళో రేపో వస్తాడని నాలుగు రోజులనుంచి యెదురు తెన్నలు చూస్తూవున్నారు. వర్ధనమ్మకి మూడో నెల దాటింది. ఆమె తల్లి యీ సంగతి చూచాయగా రాయగా పూర్ణ "చూడకుండా వుండలే"దంటూ తిరుగుపాలో జవాబు వచ్చినట్లు ఉత్తరక్షణంలో కాకినాడ వచ్చి వారింది. వర్ధనమ్మా, పూర్ణావదినా ఆడపడుచులై నా లోకంలో వాళ్లలా కాకుండా ఎంతో ప్రేమతోటి, ఎంతో ఐకమత్యంగానూ, వొక్క కడుపున పుట్టిన అక్కచెల్లెళ్ల

కంటేనూ అన్యోన్యంగా మసులుకుంటూ వుంటారు. ఆడపడుచుని చూసి వర్ధనమ్మ యెంతో సంతోషించింది. “నీకు నామీద దయవుంది కనక వచ్చావు. మరొకళ్ళే ‘గాజులు పెట్టించాక మన యింటికే వస్తుంది’ చడి చప్పుడూ లేకుండా వూరుకుంటా” రని వర్ధనమ్మ చెప్పగా, “దిక్కుమాలిన కర్మం యేలా వుంటారమ్మా, తెలవగానే చూడకుండానూ? మాయంటికి దీపంలాగ నువ్వెంతో వెలుగు తెస్తున్నావు. మీ యమ్మరాసిన వుత్తరం చూశా టప్పటికి నాకు బ్రహ్మానందమయింది. ‘అమ్మయ్యా! నట్టింట చంటిపిల్లలు తిరిగి అదృష్టం మల్లీ యిప్పటికి పట్టించంటూ నాయనమ్మ పొంగిపో యింది. తాతయ్య నేను బయలుదేరిదాకా తొండలు విడిపించా “డని పూర్ణ చెప్పింది. ఈ అడావడిలో ఆ పూట కాఫీ పుచ్చుకోవడం యిద్దరూ కూడా మరిచిపో యారు. వర్ధనమ్మ గర్భవతి కావడం నిజమని తేలగానే “వెంటనే రావలసిం”దని పూర్ణ అన్నగారికి రాసింది. అంచేతనే అత నిప్పుడు కాకినాడ వచ్చాడు.

జట్కాబండి గుమ్మంలో ఆగే టప్పటికి ఎప్పటి కప్పుడే “ఈబండికి తప్పకుండా వస్తా” డంటూ మాటి మాటికీ వీధిగుమ్మంలోకి వచ్చి చూసి వెదుతూ వుండే పూర్ణకి ముందు సీతారామయ్య కనిపించాడు. ఇంటికి వెళ్లా టప్పుడు తప్పకుండా రాజమండ్రిలో దిగి చూడా లనుకుంటూ వున్న మేనత్త కొడుకు అయాచితంగా కన పడడంచేత బ్రహ్మానందపడుతూ ఆమె “ఎక్కణ్ణుంచిరా బావా?” అంటూ బండి దగ్గరికి వచ్చా టప్పటికి జానకి రామయ్య దిగాడు. అతన్ని చూడడంతోనే ఆమె కం తో ఆనందం కలిగింది. వెంటనే ఆమె “ఇన్నాళ్లు చేశా వేమి టన్నయ్యా?” అంటూ ముందు దారి తీసింది. ఆ వెనక్కాల తన కాదరం తక్కు వయిం దన్నట్లుగా సం దేహిస్తూ సీతారామయ్య వెళ్లాడు. బండివాడు సామా నింట్లో పెట్టి సీతారామయ్య దగ్గర కిరాయి పుచ్చుకుని వెళ్లిపోయాడు.

జానకిరామయ్య నింట్లోకి తీసుకువెళ్లి వర్ధనమ్మని చూపించడం తొండరలో పూర్ణ సీతారామయ్యకి ఉప

చారాలు చెప్పడం మరిచిపోయింది. వర్ధనమ్మ తల్లి కాళ్లు కడుక్కోడానికి నీ ల్లిచ్చి కుశలప్రశ్న చేసింది; గాని అతని కలాగో వుంది. పూర్ణ కంగా రంతా అర్థం అవుతూనే వున్నా—అయినా తా నేదో తప్పు చేసి నట్లూ, దాని కామె శిక్ష చేస్తూ వున్నట్లూ,—ఇలాగ ఏమి తేమిటో నిరుత్సాహాలు పెరిగిపోయి అతని మన స్సుని గజిబిజి పెట్టాయి.

“సిగ్గుపడతా వెందుకూ? ను వ్వంటే ను వ్వంటూ రోజూ నువ్వు చదరంగం ఆడివాడే కాదూ మా అన్న య్యా? ఇవాళ నీకు కొత్త అయినాడా?” అంటూ పూర్ణ ఆగడం చెయ్యగా “వుండవో. చెయ్యి విడిచి పెట్టవో” అంటూ వెనక్కి తీస్తూనే గదిలోకి వెళ్లి వర్ధ నమ్మ జానకిరామయ్య మందహాసానికి నూత్న తేజస్సు కలిగించింది.

వెంటనే పూర్ణ యివతలికి వచ్చి సీతారామయ్య యొగ డ్రేమాలు కనుక్కుంది. “మేనల్లుడు వుడతా డన్న సంతోషంలో నీకు నేను కనపడతానా?” అని ముం దామెమీద నెపం వేసే అతను జవాబులు చెప్పాడు. వొక్క డూణం సంభాషణ జరిగా టప్పటికి పూర్ణ అమాయికత్వమూ, ప్రేమా, స్నేహమూ, ఆదరమూ యథాపూర్వంగానే వున్నా యనీ, ఆమె తనని వాక ట్లో విడిచిపెట్టి అన్నతో కూడా యింట్లోకి వెళ్ల డమూ, అదీ అస్వాభావికం కా దనీ, పైగా అప్పు డలా చెయ్య డమే గొప్ప చాతుర్యానికీ, బంధుప్రీతికీ నిదర్శనం అనీ అతను గ్రహించాడు. తోడనే ఆమెమీద ఆదరభావం ప్రబలింది. అందుకు తగ్గ స్వరంతో అతను “ఈ సంగతి మా అమ్మ పేరకూడా కాస్త రాయకూడదులే?” అనగా, “నే నిక్కడికి వచ్చీదాకా సిర మైన సంగతి తెలవనే లే దూ. రేపో యెల్లుండో యేలూరు వెదుతూ మీవూ రేలాగా వచ్చాటప్పు డిక వుత్తరం రాయడం యెందు కని మానేశానురా” అని ఆమె చెప్పింది. “ఈసంగతి తెలిస్తే నేను వొట్టి చేతులతో రాకపోగును గాదూ?” అని అతను మల్లీ అనగా, ఆమె “ఇప్పు డైతే మాత్రం మించిపోయిం దేమిటి? బజారులో దుకాణా లిప్పుడే

తెరుస్తూ వుంటారు. తాజా సరుకు మధ్యాహ్నం తేవ
చ్చునులే” అని బదులు చెప్పింది.

ఇలాగ పది నిమిషాలు గడిచా టప్పటికి జానకి
రామయ్య యివతలికి వచ్చాడు. అప్పటికి “మామీద
నీకు వయే వుంటే—నే నింకా యేలూరులో బతికే
వున్నా నని నీకు జ్ఞాపకమే వుంటే—మొన్న చెన్నాప
ట్టంనుంచి యింటికి వెళ్లా టప్పుడు మా పూల్లో దిగకపో
దువా యేమిటి? రెండు మాసాలు దాటింది నువ్వు కన
పడీ” అంటోంది పూర్ణ. దాని మీద జానకిరామయ్య
అందుకుని, “ఇక వీడికి మన మసలే కనిపించుమా. అంటే
వీడికి మనకీ మగ్గ్య పెద్ద గోడ వొకటి లేచిపోతోంది.
పరువూ, ప్రతిష్ఠా, సిగ్గు, విడియమూ విడిచిపెట్టేశాడులే
వీడు వెధవమండని పెళ్లాడతాట్ట వీడు. అంతా సిద్ధ
మైంది. ముహూర్తం నిశ్చయం చేసుకోవడం కోసమే
యీవూరు వచ్చా డిప్పుడు” అన్నాడు. ఇది విని
పూర్ణ తలక్రిపిసింది. “అవునుట్రా?” అన్నమాట

నామె సరిగా వుచ్చరించలేకపోయింది. వొక మెరుపు
నవనాడులూ కుంగతియ్యగా వెంటనే యింకోమెరుపు
అమె కొత్తరక్తాన్ని వుడు కత్తించింది. “నీ దగ్గర దాచ

డం యెందుకూ? నే నలాగే నిశ్చయించుకున్నా”నన్నా
డతను. “ఎవర్రా పెళ్లి కూతురూ?” అని ఆమె మళ్ళీ
అడగ్గా, “చూస్తావు కాదూ? మీరు వచ్చినా రాకపో
యినా మిమ్మల్ని పిలవకుండా పెళ్లి చేసుకుంటానా
నేనూ?” అని సీతారామయ్య బదులు చెప్పాడు. ఇంత
ట్లో గదిలో నుంచి వర్ధనమ్మా, వంటింటో నుంచి అత్త
గారూ వస్తూ వుండడం కనిపెట్టి, జానకిరామయ్య
“నుంచి పనే. ఈపాటికి వూరుకో. ఎవరేనా వింటే
నవ్విపోతారు. చెమట ఆరీదాకా వొక్కక్షణం వీధిగ
దిలో కూచుందాం రా” అంటూ సీతారామయ్యని
చెయ్యిపట్టుకుని తీసుకు పోయాడు.

తొమ్మిదింటి దాకా ఏలూరులో స్టేడరీ గొడ
వలూ, రాజమండ్రిలో షాపు సంగతులూ చెప్పుకుని
భావమరుదు లిద్దరూ యివతలికి వొచ్చి స్నానాలూ,
భోజనాలూ చేశారు. భోజనసమయంలో జానకిరా
మయ్య అత్తగారూ, మామగారూ సీతారామయ్యని
చాలా ఆదరించి మాట్లాడేరు. భోజనానంతరం పురు
షులు హాలులో పడక కుర్చీల మీద కూచునే టప్పటికి
వర్ధనమ్మ తాంబూలాలూ తెచ్చి యిచ్చింది. ఆమెతండ్రి
కలెక్టరు కచేరీకి వెళ్లి పోయాడు.

స్త్రీలు భోజనాలూ చేసిదాకా భావమరుదు
లిద్దరూ మళ్ళీ లోకాభిరామాయణం విడేశారు.
భోజనం దగ్గర పూర్ణ మందకొడిగా వుండ
డం చూసి వర్ధనమ్మా, తల్లిగూడా “ఏం చెప్పా” అను
కున్నారు; గాని కారణం బోధపడలేదు. చివరి కెలాగో
వొకలాగ భోజనా లయినాయి. దక్షిణపు వనారాలో
వున్న వుయ్యాలలో కూచుని తాంబూలం వేసుకుంటూ
వర్ధనమ్మ “రాత్రి నిద్ర చాలదేమోనో” అంది. దాని
మీద పూర్ణ “అవునో. నా కేనా తోచింది కాదేమిటి?”
అంటూ యివతలికి వచ్చి, “రాత్రి నిద్రచాలదేమో పడు
కుంటావా యేమి టన్నయ్యా?” అని జానకిరామయ్య
నడిగింది. దాని కతను “ఇంతా అంతా కాదు నిద్ర.
వొంటిగంటకి మెళుకువ వచ్చింది. వెంటనే స్తేషనుకు
వచ్చాను. అయితే యింటివా రేమేనా కాస్త-పడత

వా చూపిస్తారేమో కనుక్కో చెల్లీ" అన్నాడు.
చెవిని పడగా యింటియజమానురాలు కూతురు
వెదికి, ఆమె మేడమీద కనబడగా, "సరే" అని
అనుకుంది. ఇక్కడ పూర్ణ, సీతారామయ్య ఆమాట
సరాగాల కందుకోగా, జానకిరామయ్య యాదా
లాభంగా పెక్కి చూసి, అక్కణ్ణుంచి వర్ధనమ్మ కనుసన్న
గా, "చెల్లీ! నెలవెతోంది. వారే బావా! కాస్త
మంటానరా. ఇప్పుడుండే పనితోందరలో
ను; గాని వస్తే రా" అంటూ మెల్లిగా
చూడు. "పెట్టి పుట్టావు కనక సుఖంగా
నిద్ర పు పువ్వు. నేను నుంచున్న పళంగా జగన్నాథ
పురం వెళ్లా" అంటూ సీతారామయ్య లేచాడు. "నువ్వు
గూడా పడుకుంటే బాగుండును. అంతపని వుంటే
యేలాగా మరీ? తొరగా రారా" అంటూ పూర్ణ
వీధిగుమ్మందాకా సాగనంపి యజమానురాలి దగ్గి
కూచుంది.

అతను వెళ్లేటప్పటి కక్కడ గుమ్మంలో వాక
కూటారు సిద్ధంగా వుంది. "ఎవరేనా వచ్చారా, వెడ
గారా?" అంటూ అతను గుమ్మం యెక్కేటప్పటికి,
అల్లులో కలిసి వచ్చిన తరుణి చకచకా యెదురువచ్చి
"మీరు వచ్చారా? నేను కొంచెం తొందర పనిమీద
వాకచాటికి వెడుతున్నాను. నాలుగయితే గాని యిం
టి రాను. మళ్లీ అయిదంటికి వీచికి పికారు వెడతాం.
క మీరు రేపుసాధున్న తొమ్మిది దాటాక వస్తే
మట్లాడుకోడానికి వీలు కావచ్చును." అని చెబుతూనే
కూటా రెక్కి "రామారావుపేట" అని డ్రైవరుతో
వ్పింది. సీతారామయ్య మొగం చిట్టించుకుంటూ
మ్మం దిగాటప్పటికి కారు వెళ్లిపోయింది. "వాలకం
గాస్తే మొగాడికంకే కూ న్వచ్చగా వుండీలా వుంది.
గ్రామంలో తొం షడం చూసి అదంతా చదువు
కోసం అనుకున్నా చాలు చాలు" అనుకుంటూ
అల్లు యెక్కే "బయలుదేరిన చోటికే" అని
చెప్పాడు.

వచ్చాప్పు డతనికి "బావ చెప్పిన మాటల్లో
సారం వుందా? అని సందేహం తోచింది.

"కాని అందరూ వాకలాగే వుంటారా?" అని
ఎవరో ప్రశ్నించినట్లు కాగా, "మంచి చెడ్డలన్నింటిలోనూ
వుంటాయి. ఇంత మాత్రానికే సిద్ధాంతాన్ని కొట్టేయ్య
డానికి, సంస్కర్తల్ని నిందించడానికి వల్లకా"దని నిశ్చ
యం చేసుకున్నాడు. "పోనీ, వరణసామర్థ్యం లేకపో
యినా, కాపరానికి రావడం ఆలస్య మైనా కన్యనే
పెళ్లాడితేనో" అని యింకోమాట తోచింది; కాని
"మంచికో చెడ్డకో వితంతువుని పెళ్లాడా లని బుద్ధి
పుట్టింది. అదేదో చివరిదాకా చూడవలిసిందే" అని
దృఢనిశ్చయం చేసుకున్నాడు. అప్పటికి బండి గమ్య
స్థానం చేరింది. వెంటనే బండివాణ్ణి పంపేసి అతను
గుమ్మం యెక్కేడు. వదినగారితో మాట్లాడుతూ వాక
ట్లో నుంచుని వున్న పూర్ణ చల్లపడిందాకా రా డను
కున్న మేనత్తకొడుకు అప్పుడే రావడం చూసి, "రారా,
బావా" అంటూ యెదురు వచ్చి లోపలికి తీసుకు వెళ్లిం
ది. కొంతసేపు ఆమాటా ఈమాటా అయినాక, అతను
నిద్రవొస్తోందనగా, మేడమీదకి తీసుకు వెళ్లింది.

3

పొద్దున్న యేడు స్వర అయింది మొదలుకొని
యెదురు చూస్తూ వున్న యేకాంతం యిప్పటికి దొరికింది
పూర్ణకి. దక్షిణపు గది వసారాలో జానకిరామయ్య
గాఢనిద్రలో వున్నాడు. ఉత్తరపు వసారాలో సీతా
రామయ్య మడత మంచంమీదా, పూర్ణ పడక కుర్చీ
లోనూ కూచున్నారు. అతను నడుం వాలుద్దా మను
కుంటూ వుండగా ఆమె అందుకుంది:

"ఏమిరా బావా! నిజం చెప్పవూ?"

"నే నెప్పుడేనా అబద్ధం చెప్పడం యెరుగుదువా?"

"అంచేతే నమ్మలేకుండా వున్నాను. భమిడి
పాటివారి యింట్లో పుట్టి నోరివారి యింట్లో పెరిగావు.
ఇలాంటి సాహసం కలగడం—"

"ఆశ్చర్యం యెందుకూ? చదివింది యింగ్లీషూ.
దేశం అంతా చూశాను. అనేకసంఖ్యల ఆచారాలు
పరిశీలించాను. బ్రాహ్మణ్యం వాకటే ముక్తిసాధనమనీ,
మన ఆచారాలు మాత్రమే మంచివనీ చెప్పడానికి వల్ల

గౌతమీపుత్ర యజ్ఞ శ్రీ శాతకర్ణి (యావనదళ)

29 సంవత్సరములు ఆంధ్రరాజ్యము నేలిన ఆంధ్రరాజు. క్రీ. శ. 173

సమీపానికి

అలాంటి

అం

లాంటి

అం

గాయ

కం

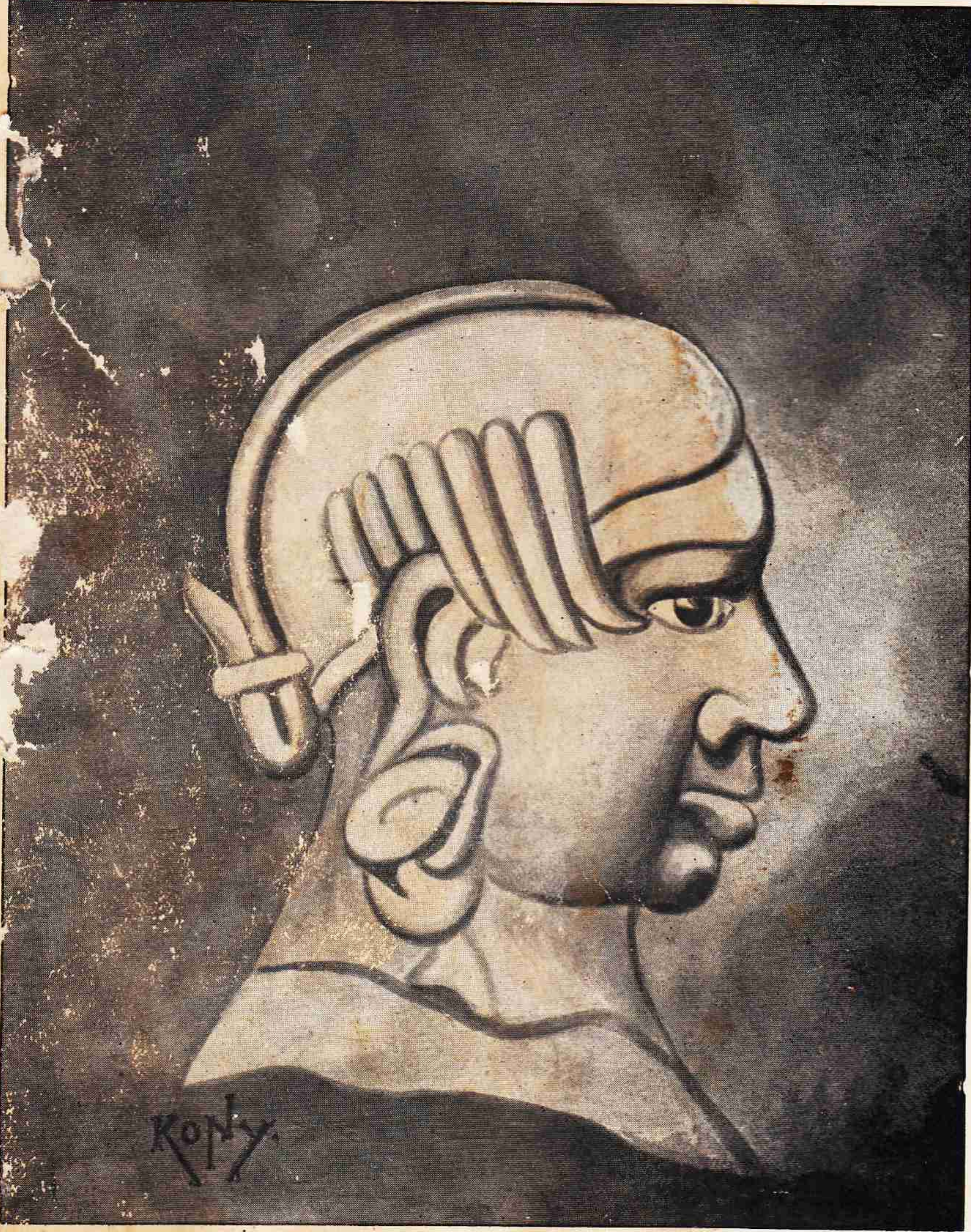
ఈతని నాణెములపై నున్న చిత్రమునుండి పెంపొందింపబడినది

చిత్రకారుడు : కె. నరసింహ గారిగారి చిత్ర

గౌతమీపుత్ర యజ్ఞ శ్రీ శాతకర్ణి (వృద్ధదశ)

29 సంవత్సరములు ఆంధ్రరాజ్యము నేలిన ఆంధ్రరాజు. క్రీ. శ. 173

ఈతని నాణెములపై నున్న చిత్రమునుండి పెంపొందింపబడినది

చిత్రకారుడు : కె. నరసింహాచారిగారు, చెన్నపురి

కాదు. నైగా అన్ని దేశాల్లోనూ కాలాన్ని పట్టి ఆచారాలు మారుతూ వచ్చాయి. మారుతున్నాయి. ఇంకా మారతాయి."

"అంతా యిప్పు డెందుకు?"

"నా నిశ్చయాన్ని గురించి సమాధానాలు వినాలంటే కొంచెం వోపిక పట్టాలి. వార్ధకంచేత నడవలేక, రై లెక్కితే బ్రాహ్మణ్యం చేసిపోతుందనీ, వృద్ధాప్రయాణం మానుకున్న తాతయ్య నన్ను, బావనీ విధవాన్ని బోధించే యింగ్లీషు చదువులో ప్రవేశపెట్టాడు."

"అదే కొంపమంచీలా వుంది చివరకి."

"ముంచదు ముంచదు; తేలుస్తుంది. ఇంగ్లీషు విద్యకి మనం చాలా ఋణపడి వున్నాం. నిజంగా యింగ్లీషు మన కళ్లు తెరిచింది. ఒక సంగ తడుగుతాను: శాంతంగా విని, జాగ్రత్తగా ఆలోచించి, సరిగా సమాధానం చెబుతావా?"

"అడుగు."

"ఎనిమిదో యేట నీకు పెళ్లయింది; పదకొండో యేట మోడు వైపోయావు; ఇప్పు డిరవై రెండో యేడు నడుస్తోంది. ఈడు వచ్చినప్ప ణ్ణించీ—అంటే యే డెనిమి దేళ్ల నుంచి నువ్వు నిజంగా యమయాతన అనుభవిస్తున్నావు."

"పూర్వజన్మలో చేసిన పాపం—"

"నువ్వు, తాతయ్యా? అడిగీవాడు లేక కాని కళ్లు తెరవని వయస్సులో నీకు పెళ్లి చెయ్యడానికి, మొగు డంటే యేమిటో తెలవందే ముండామోశా వనడానికి, నీజీవితాన్ని యిలా బగ్గంపాడు చెయ్యడానికి, యెందు కధికారం వుందీ? పోనీ నువ్వు పూర్వజన్మలో యేమో పాపం చేశా వనీ, అది యిప్పు డిలా అనుభవిస్తా వున్నా వనీ, అనుకుంటూ వూరుకున్నవాళ్లంతా నువ్వు వళ్లి—"

"అయ్యో!"

"ఏమీ?"

"మొగుడు చచ్చిపోతే ఆడాళ్లు మళ్లీ పెళ్లాడడం బ్రాహ్మణ్యం యెప్పు డేనా వుందా?"

"ఎప్పు డేనా వుందా అంటే దానికి సమాధానాలు చరిత్రలో కావలసినన్ని వున్నాయి. మళ్లీ పెళ్లాడితే నిజంగా కొంప మునిగిపోతుందా? సంసారంలో పురుషుని కెంత విలవ వుందో స్త్రీకి అంతే వుంది. ఈశ్వరసృష్టిలో పురుషు డెలాంటివాడో స్త్రీ కూడా అలాంటిదే? సౌఖ్యమూ, ఆనందమూ అనుభవించడానికి పురుషుని కలాంటి హక్కు వుందో స్త్రీకి అలాంటిదే వుంది. పెళ్లిఅనేది యిద్దరికీ సమానమే. స్త్రీ అం రా యికాదు; బొమ్మ కాదు. నా శరీరం యెలాంటి నీ శరీరమూ అలాంటిదే. ఎన్నిమాట్లా నా పెళ్లాడే మొగా డికి పుణ్యమే వస్తే మళ్లీ పెళ్లాడే ఆడదానికి వస్తుంది. గార్హస్థ్యం అంటే పురుషుడు వొక్కనితోటే లేదు."

"మన శాస్త్రాల్లో అలా యెందు కుందీ?"

"అలా రాశారు కనకా. అలా యెందు కంటే అప్పు డెలాంటి అవసరం యేం వచ్చిందో. ఆరే తరాసిన తరవాత యెన్ని సంవత్సరాలు $\times 2$ గా యెన్ని ఆచారాలు మారిపోయాయో. ప్రపంచం వున్న తక్కిన జాతు లన్నీ కాలానుగుణ్యంగా మారుతుంటూ—"

"వాళ్లంతా బ్రాహ్మణ్యం గొప్పవాళ్లా?"

"వాళ్లదగ్గర యీమాట అంటే బ్రాహ్మణ్యం కంటే అధము లేవళ్లంటారు. బ్రాహ్మణ దారి గొప్పది మైనది; తురకలదారి వొకమోస్తరూ; కిరస్తానీల దారి మాదిరి; పార్శీలది మరోరకం, అక్కడిదాకా యెదుకూ? మేనరికం. అంటే మనం చెవి కోసుకుంటే ద్రావిడదగ్గర ఆమాట యెత్తితే ఫీ ఫీ అంటారు."

"ఎంచేతా?"

"వాళ్ల కలా తోచింది కనక."

"ఇవన్నీ మనవాళ్లేర్పరుచుకున్న వంటావా?"

"ఇంకా నింపాదిగా అడుగుతావా?"

తని పట్టి ఒక్కొక్క తెగవాళ్ల గుక్క-వి ఆచారా లేర్పరుచుకున్నారు. తరవాత కాలాన్ని

మంచి చెడ్డలు గమనిస్తూ అవసరమైన ఆచారాలలో మార్పులు చేసుకుంటూ ఆమార్పులు ధర్మశాస్త్రాల్లోకి ఎక్కించుకుంటూ వచ్చారు. అలాగే మనవాళ్లలో కూడా వితంతువివాహాలు—

“లోకం హర్షిస్తుందా?”

“లోకం అంటే యెక్కడికీ? మనవాళ్ల సంగతి యిప్పుడేలా వుందంటే, ఎవడిచుట్టుకు వాడు శాస్త్రాన్ని దూరంగా తన్నేసి, తన ఆనుకూల్యాన్ని పట్టి నడుచుకుంటూ, ఎదటివాడికి పంగనామాలు పెడుతున్నాడు. కనకనే మనసంగతి యిలా వుంది. ఇక లోకం హర్షిస్తుందా అంటే హర్షింపక యేం చేస్తుంది? ఏం చెయ్యగలమా? ఏం చెయ్యగలుగు తోంది? మాపెత్తండ్రి మనమరాలి మొగుడు లండను వెళ్లి వచ్చాడు. మాపెత్తాత మనమరాలి కొడుకు అందరితోటీ బాహుంగా భోజనం చేస్తాడు. మామేనత్త కొడుక్కి మొన్న మొన్న—పదహారో యేట అయింది వొడుగు. వాడి మేనత్త కూతురికి రజస్వల అయిన తరవాతే పెళ్లికావడం అంతా యెరుగుదురు. వాళ్ల నెనళ్లం చేశారా?”

“అలాగే నువ్వు వెగవని పెళ్లాడతానంటావా?”

“ఇంకా సందేహమా?”

“అయితే యెవరిని పెళ్లాడతావు రా?”

ఈ ప్రశ్న అడిగేటప్పుడు పూర్ణ హృదయం గుబుగుబ లాడింది. పాదాదిశిరఃపర్యంతమూ రక్తమంతా వొక్కమాటు వుడుకెత్తి ఏదో మెరుపుదెబ్బ తగిలినట్లయింది. అచ్చంగా తనలాంటి తరుణి వొకతె పూర్ణస్త్రీ వేషంతో పిల్లలతోటీ, మొగుడుతోటీ, జన్మ కల్లా నిగ్గయిన తృప్తితోటీ, ఆనందంతోటీ ముఖమీద హృదయాకృతి అంతా అచ్చపడుతూ వుండగా, సుఖమయసంసార సరస్సులో నాకావిహారం చేస్తూ వున్నట్లాక దృశ్యం ఆమెకి కొన్నాళ్లకిందట సినీమాలో చూసినట్లు తోచింది. ఇలాంటి భావనల వల్ల తమ కృత్రిమ నిబంధనల నెక్కడ జవదాటి పోతుందో అని భస్మధారులూ, కుండలధారులూ అయిన

బోసినోటి శాస్త్రులవార్లు కొందరు, సుఖావేషంతో మెల్లి మెల్లిగా—హృదయం బలవంతం చేస్తూ వుండగా, జడుస్తూ జడుస్తూ ముందుకడుగు వేస్తూ వున్న తనని రెక్కలుపట్టుకుని వెనక్కి లాగుతూ “రా వెంక్కి. బుర్ర గొరిగించుకో. చేతుల వున్న మరుగులూ, మెడలో వున్న గొలుసుూ మాకిచ్చేయ్యి. మల్లుపంచె విప్పేసి నైనుగుడ్డ కట్టుకో. ఆవుపేడా అలుగుడ్డా పుచ్చుకొని పదకంటింతో” అని బలవంతం చేస్తూ వున్నట్లు తోచింది. ఇంకా సుఖమయాలూ, దుఃఖపూరితాలూ అయిన యిలాంటి ఆశలూ, కష్టానుభవాలూ హృదయాన్ని కలతపెడుతూ వుండడంచేత “ఇంకా నిశ్చయం కాతే” దని సీతారామయ్య చెప్పిన సమాధానం ఆమెకి వినపడలేదు. ఆమె శిరస్సు వంచుకుని మాట్లాడుకుంటూ వుండడం చూశాడతను. వొక్కక్షణం వూరుకుని “మాట్లాడవేమే?” అన్నాడు. చివరకి “నేనన్న మాటలికి కోపం వచ్చిందా?” అని అడుగుతూ లేచి నుంచున్నాడు.

అప్పుడు పూర్ణ జొటజొట కన్నీరు కారుస్తూ, “నువ్వన్న టేడెనిమి దేశ్యమంచి నేను యమబాధ అనుభవిస్తున్నాను. నాలాగ కుళ్లిపోతూ వున్నవాళ్లు వేలూ, లక్షలూ వున్నారు. ఆడాళ్ల బతుకింత తేలిక యెందుకయిపోయింది? దేవుడు మొగాళ్లని కుశిచేత్తోటీ, ఆడాళ్లని యెడంచేత్తో నీ చేశాడా?” అంది.

“ఇప్పటి దాకా హిందూస్త్రీకి ఇలాంటి ఆవేశం కలగలేదు. ఆమె పురుషు డంటే దేవు డనుకుంది. అతను రాజనీ, తాను నౌక రనీ నమ్మింది. మొగాడు ఏం చేసినా వొప్పుకుంది. అన్నం తినమంటే తింది. నిద్ర పొమ్మంటే పోయింది నువ్వు మనిషివి కాదంటే వొప్పుకుంది. ఈకారణాలచేత మొగాడికి కళ్లు మూసుకుపోయాయి.”

“బావోయి! నిన్నుకూడా తిడుతున్నా ననుకోకు. మొగాళ్లకంటే రాక్షసులు నయం. అందులోనూ వేదాలూ, శాస్త్రాలూ చదువుకున్నవాళ్లు నల్లరాళ్ల కంటేనూ కఠినులు. కన్న కూతుళ్ల గొంతుకులు కూడా వాళ్లు నదురూ, బెదురూ లేకుండా పరపరా

కోపిస్తారు. రామరామా! నా జుట్టు తీయించేయ్యమని తాతయ్య చేసే రభసం చెప్ప తరమా? నా మూలా లాన్ని నాటి వాళ్లలో తనకి తలవంపులుగా వుండిట. ఏమీ యెరగందే నేను ముండామోశా ననడం నానాటి వాళ్లలో నాకు తలవంపులుగా లేదూ? నాపెళ్లి నే నెరగమ; నామొగు జ్ఞానగను; ముండామొయ్యడం వొక్కటే నాకు కనబడుతోంది. నా పెళ్లి నాకోసమా? ఇతర్ల కోసమా? నే నెరగని—నా కోసం కాని—పెళ్లివల్ల నాకు వెధవరికం యేమి టోయి?”

“నీలాగ కుళ్లిపోతూ వున్న పడుచులు లక్షలున్నా రన్నావు. వాళ్లందరూ యెందుకు సాహసించ కూడదూ? శాస్త్రాల విలవ నాడే గంగలో కలిసింది.”

“బతికడానికి వీలేని ధర్మాలు చెప్పి అలా నడవ మంటే శాస్త్రాల నెవళ్లు గౌరవిస్తాయా?—”

“ఇక సంఘం వుంది. సంఘంలో యిప్పు డెవళ్ల దారి వాళ్ల దీ. విధినిషేధాలు పోయాయి.”

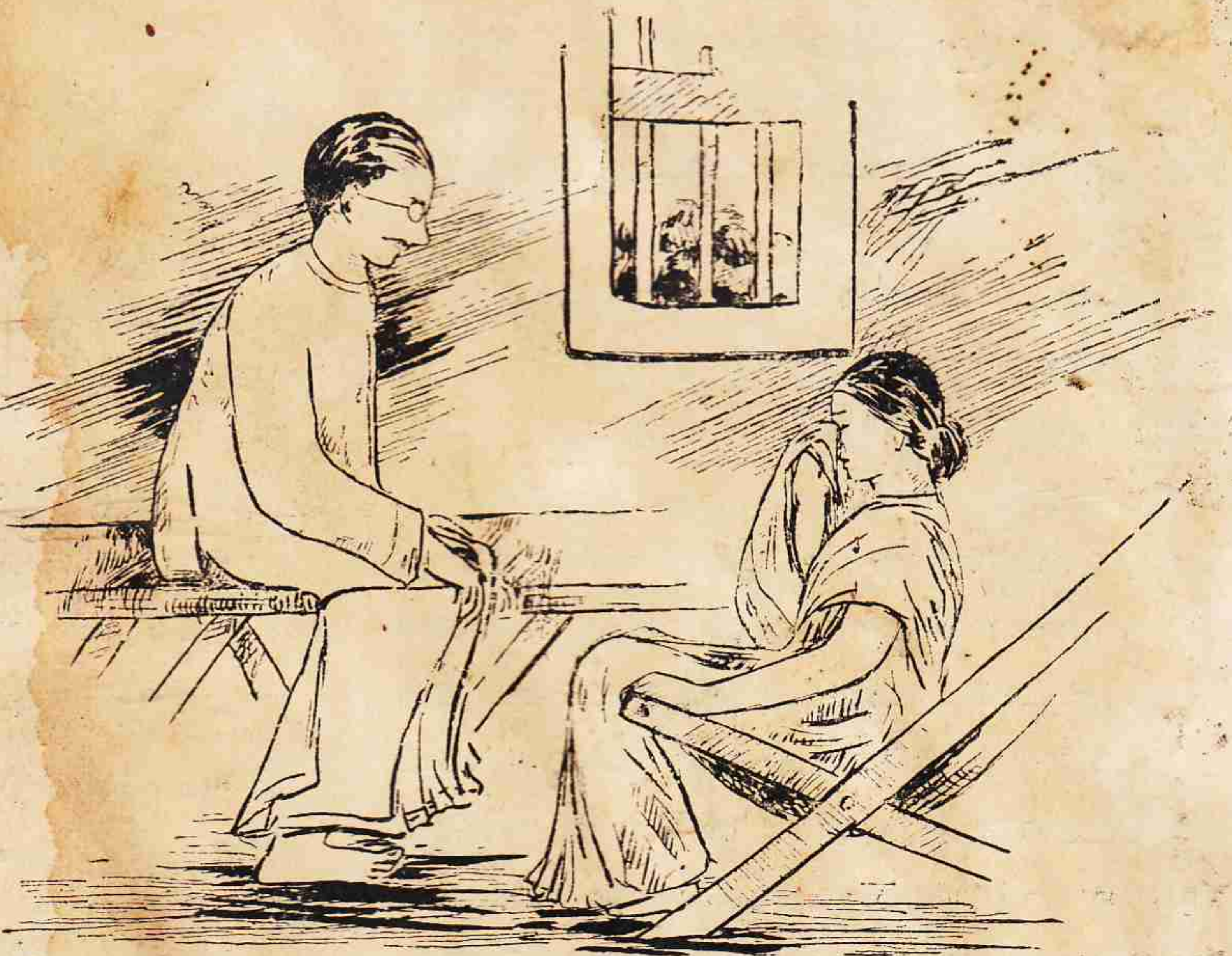
“అయినా తరతరాల నుంచి వస్తూవున్న విశ్వాసం వొకటి వుంది కదూ? ఈయమబాధని కూడా నిర్లక్ష్యం చెయ్యడానికి కారణం అదీ. శాస్త్రాలు దేవుని వుపదేశాలు అనే నమ్మకం వున్నంత కాలమే వాట్లకి విలవ. తరవాత మనశాస్త్రాలన్నీ కొల్లేటిపాలే. మనుష్యుల నిన్ని విధాల విడతీసిన శాస్త్రాలు యింకా లోకంలో యెక్కడేనావున్నాయా?”

“ఈ కర్మభూమిలో— ఈ పుణ్యభూమిలో—సారంవిరిగి పోయిన యీ చౌటిపరలో తప్ప మరెక్కడా లేవు.”

“బావా! ఇం కెందుకూ? వెధవలు మళ్లీ పెళ్లాడితే పనికిరాని మతం వెధవలుంటే పనికివస్తుందా?” వొకదారి, వొకతెన్నూ లేని మతాన్ని లక్ష్యపెట్టడం యెందు

కూ? ఎవళ్లేం చేసినా యెవళ్లూ యేమీ చెయ్యలేనప్పుడు నువ్వు “ఇక గతిలే”దని నిరాశ చేసుకొని వున్న వొకవితంతువుని ఉద్ధరించడం తప్పు కాదు. ఆడదానివుసురు మహాచెడ్డది. బావా! నావంటివాళ్లంతా యీ దుర్గతి దేవుడు కలిగించిందే అనుకుంటున్నారు; గాని మనుష్యులు—అందులోనూ మొగాళ్లు—వేదశాస్త్రాలు చదువుకున్న బ్రాహ్మలు కలిగించిందని తెలుసుకున్నారంటే వాళ్లవుసురు తగిలి యీదేశం అంతా వొక్కక్షణంలో బుగ్గయిపోతుంది. కనక వొక్క ఆడదాన్ని రక్షించినా రక్షించడమే. బావోయి! మానకు; ఇక సందేహించకు; ఆలస్యం చెయ్యకు. ఎవరి పుణ్యం పుచ్చిందో, యెవరి అదృష్టం పండిందో, నీ కిలాంటిబుద్ధి పుట్టింది. వితంతువునే పెళ్లాడు బావా! పెళ్లాం చచ్చిపోతే మొగాడు దుఃఖించడం నిజమే కావచ్చును; కాని ఆదుఃఖాని కంతం వుంది. మాబతు కేం చెప్పను బావా? అయ్యో! ఈ బ్రాహ్మజాతిలో పుట్టడం కంటే పురుగై పుట్టడం మంచి దేమోనోయి!”

పూర్ణ యిలా చెప్పడం మాసి సీతారామయ్య నిర్విణ్ణుడైపోయాడ. ఆమె విశాలనేత్రాలలో నుంచి

చెక్కుల మీదుగా ప్రవహిస్తూ వున్న కన్నీరు యావ
ద్భారతమహిళామండలియొక్క కరిగిపోయిన హృదయాల
లాగ తోచిందని. రావిరేకల లాగ కదలిపోతూ
వున్న ఆమె పెదవులు చూసి అతను యీ భరతవర్షం
అంతా గడగడ వాణికిపోడాని కింకతో నేపు పట్టు
దని భయపడ్డాడు. పొద్దున్న తాను బండి దిగే టప్పు
టికి కలకల లాడుతూ వున్న ముఖంమీద యిప్పు డింత
విచారం అంకితం కావడం చూడగా అతనికి ప్రపంచకం
అంతా మహాంధకారంలో మునిగిపోతూ వున్నట్లు తో
చింది. ఈ కారణాలచేత అతని హృదయం కంపించిపో
సాగింది. చూస్తూ వుండగా ఆమెను కాళ్ళలోనూ,
పెదవుల్లోనూ, మాటల్లోనూ కూడా కనపడింది. ఇక
కూడా లేకపోయాడు. తూలుతూ తూలుతూ లేచి
నుంచుని, అతను “వదినా! నీ కిలాంటి సాహసం కలుగు
తుందని నే నెప్పుడూ అనుకోలేదు. నీ హృదయం
యింత దయాపూరిత మనీ, నీ మన స్థితి నవనీతకోమల
మైనదనీ నే నెప్పుడూ అనుకోలేదు. నా సంగ తంతా
ఆమూలాగ్రంగా తెలిసిన నువ్వు ఇప్పు డిలా చెబుతూ
వుండగా నా కింక సందేహం యెందుకూ? నువ్వు చెప్పిన
ప్రకారం నేను తప్పకుండా వితంతువునే పెళ్ళాడి హిం
సాపరుషులు స్త్రీజాతికి చేసిన ద్రోహంలో అణుమా
త్రమైనా తగ్గిస్తా” నన్నాడు; కాని పూర్ణ కింకా శోకా
వేగం తగ్గలేదు. ఆమె యింకా వెక్కిరిస్తూ యేడుస్తూ
నే వుంది.

జానకిరామయ్య సరిగా యిలాంటిప్పుడు కళ్లు
నులుముకుంటూ వచ్చాడు. అతను పూర్ణను చూసి అది
రిపడి, “ఎందుకే చెల్లీ?” అంటూ ఆమె దగ్గర నుంచుని
సీతారామయ్య కేసి పులుకూ పులుకూ చూశాడు.
దానితో యిద్దరూ కూడా పులికిపడ్డారు. సీతారా
మయ్య యింకా తేరికోక ముందే పూర్ణ అందుకుని
మరింత వెక్కిరిస్తూ యేడుస్తూ, “నిజేపంలాంటి బావ
యెక్కడో యెవరినో వితంతువును పెళ్ళాడి మనకి
దూర మైపోతాడుట. అదే నిజ మైతే వీ డిక మనకళ్లకి
కనపడతాడా?” అంటూ మరింత గుఱిచింది. అం
తట జానకిరామయ్య చెయ్యి పట్టుకుని ఆమెను లేవతీసి,

“ఇంతేకదా? బుద్ధిపూర్వకంగా కులం చెడతా నంటే
యెవళ్లేం చెయ్యగలరూ? ఇంతకీ మనకి దూర మైనా
ఆకొత్త పెళ్ళామూ వాడూ సుఖంగా వుంటే అంతే చాలు”
అని వోదార్చి, సీతారామయ్య కేసి తీవ్రంగా చూస్తూ,
“చూశావా, అప్పుడే యెంత గోల మొదలయిందో?
ఇప్పుడేనా బుద్ధి తెచ్చుకో” అన్నాడు. వొక్క ట్టుణం
దాకా యెవరూ యేమీ పట్టాడలేదు. తరవాత పూర్ణ
చెయ్యి విడిపించుకొని “నువ్వు పద వస్తా” ననగా జాన
కిరామయ్య కళ్ళు బాగాతుడుచుకుని, “మరి రా కిందకి”
అంటూ వెళ్లి పోయాడు. మెట్లమీద వర్ధనమ్మ యెదురు
పడింది. అతను “కిందకి రా” అనగా ఆమె “మీకు
చొక్కా తెస్తా”నంది; కాని అతను “ఇప్పు డక్కర
లేదులే” అంటూ చెయ్యి పట్టుకుని కిందకి తీసుకుపో
యాడు.

అక్కడ పూర్ణ అప్రతిభుడై వున్న సీతారామ
య్యతో “బజారుకి వెళ్లి రా” అంది. దానితో అతను
ప్రకృతిలో పడి మేడ దిగి, బజారుకి వెళుతూ, “వదిన
కథ అంతా అలా మార్చేసిందే” అని చర్చించుకోవడం
మొదలు పెట్టాడు.

౪

“మీ బావ యెక్కడికి వెళ్ళాడో?”

“ఎందుకూ?”

“కాస్త కాఫీ—”

“వొట్టి కాఫీ యిస్తావుటో మా బావకి?”

“మా అమ్మ యేం చేస్తోందో చూశావా?”

“పుయ్యాలామంచంమీద పడుకుని—”

“చాల్లే నేర్చుకుపోయావు. దుడుకూ దుడుకూ
మాట లనెయ్యడమే కాదూ యెప్పుడూనూ!”

“మ రేం చేస్తోందో చెప్పావా యేమిటి నువ్వు?”

“నువ్వడిగావా?”

“ఏ పోకుండలో, యే వుండ్రాళ్లో—”

“సిగ్గుసిగ్గు. డోరుకో యీపాటికి.”

పూర్ణ, వర్ధనమ్మ యిలా సరాగా లాడుకుంటూ వున్న సమయంలో సీతారామయ్య వొక అర్ధమణుగు మికాయీ, మైసూరుపాకూ, జహంగీరూ, కోవాబి క్లబ్బా, మొదలైన మధురపదార్థాలున్నూ, మరో యెత్తెను కారపు సరుకున్నూ తెచ్చి వాకట్లో బల్లమీద పెట్టాడు. వెంటనే పూర్ణ అవన్నీ యింట్లోకి పట్టుకు వెళ్లి, “ఏమండోయి అత్తగారూ, మీరూ, మీ అమ్మ యీ వొక మాటు మడి కట్టుకు రండి. మీ తాహ తెక్కడ, మా తాహ తెక్కడ? మీతో సమానంగా మేము పెట్టగలమా పొయ్యగలమా! అయినా యేదో కాస్త—తొరగా లేవా”లంటూ వాట్లని వర్ధనమ్మ తల్లి యెదట పెట్టింది. పాపం ఆవిడ హఠాత్తుగా చూసి, యెవరు తెచ్చారో గ్రహించలేక “ఇవన్నీ యెందుకు తెచ్చా రమ్మ, నేను చేస్తూ వుండగానూ?” అంది. “మీరు చేస్తున్నా రని మాకు కల వచ్చిందా యేమిటి? కాకపోయినా మీ రెప్పుడో చేసే దాకా మేం వుండ లేము సుమండీ. మీరు చెయ్యడమే నిజమైతే దాచు కోండి; మేం వెళ్లాక తలుపులు బిడాయించుకుని మీరూ, మీ అమ్మయీ తిందురుగాని” అని పూర్ణ మళ్ళీ అనగా, వర్ధనమ్మ అందుకుని, “వదినె తెప్పించిం దనుకున్నావా యేమిటే, సొంతడబ్బు ఖర్చుపెట్టి? అన్నయ్యగారు తేగా యీవిడ మనకి బంతివేస్తా నంటోంది. పోనీ వోపని చెయ్యవో వదినా. మా అమ్మ చేసినవీ, మా అన్నయ్య గారు తెచ్చినవీ నువ్వన్నట్లే దాచుకుని తలుపులు బిగించుకుని మేం తింటాం నువ్వు, మీ అన్నయ్య వుండ లేరు కనక తొగిగా కాఫీహోటలుకి వెళ్లిరండి” అంది.

మళ్ళీ పదినిమిషాలు వేళాకోళాలు జరిగాయి. తరవాత యజమానురాలు పడమ టింట్లో వొక గోడ దగ్గర రెండుపీటలూ, వొకగోడ దగ్గర రెండుపీటలూ వేసి, జానకిరామయ్యకి, సీతారామయ్యకి, వర్ధనమ్మకి, పూర్ణకి ఫలహారాలు పెట్టింది. వారు వొక్క రొక్కరే వచ్చి కూచుని మిఠాయివుండలు వొకరూ, జహంగీర్లు వొకరూ, చిరుపుతున్నారు. సరిగా పూర్ణ పూరీ విరిచీ సమయంలో ఇంటి యజమానుడు చక్కావచ్చాడు. అతన్ని చూసి అంతా తెల్ల పోయారు. వెంటనే సీత

రామయ్య “రండి బాబుగారూ; పిన్నిగారూ, బాబు గారికికూడా వడ్డించండి తొరగాను” అన్నాడు. అత నలా అంటూ వుండగానే వర్ధనమ్మ పీట తెచ్చి సీతా రామయ్యదగ్గర వేసింది. “మీరు కానిస్తూ వుండండి” అని వెళ్లి యజమానుడు చేతులూ కాళ్ళూ కడుక్కొని వచ్చాటప్పటికి యజమానురాలు అతనికూడా వడ్డించింది. అతను పెద్దవాడు కనక యెదట కూచుని ఫల హారం చెయ్యడానికి పూర్ణ కొంచెం సందేహించింది; గాని వర్ధనమ్మ, యజమానురాలూ తప్పులేదని బలవంతం చేసి కూచోపెట్టారు. “మావర్ధని యెలాంటిదో నువ్వు అలాంటిదానవే. బిడియం యెందు కమ్మా? కూచో కూచో. నలుగురమూ కూచుని ముచ్చటగా ఫలహారం చెయ్యవచ్చు ననే ఇవాళ అడావుడిగా యింటికి వచ్చా” నని యజమానుడు కూడా చెప్పేదాకా పూర్ణ పూరీ ముట్టుకో లేదు. తరవాత అంతా ఫలహారం ప్రారంభించారు; గాని వొకళ్ళూ మాట్లాడలేదు. దానిమీద యజ మానుడు “ఏం పూరుకున్నారేం? మీ వేళాకోళాలిక్కి, సరాగాలిక్కి నే నడ్డు వచ్చానా యేమి?” అనగా వర్ధనమ్మ, జానకిరామయ్య వోరకంటితో చూసుకుని లోపల లోపల నవ్వుకున్నారు. పూర్ణ మొగం వంచు కొనే నవ్వుకోగా, సీతారామయ్య “బాబుగారు బాగా కనిపెట్టారు. వేళాకోళాలు లేకపోయినా మీరు వుండ డంచేత బంతి చాలా నిండుగా వుంది. అన్నీ దగ్గర పెట్టేసి పిన్నిగారు కూడా కూచుంటే బాగుండు” నన్నాడు. “మనం అవతలికి వెళ్లాక వదినా, అత్తగారూ చాటుగా కూచుని యెలాగా మళ్ళీ తింటారు” అని పూర్ణ అనే టప్పటికి వర్ధనమ్మ అందుకుంది. దానిమీద జానకిరామయ్య అందుకున్నాడు. మొత్తంమీద వారంతా యిలాగ వొకరి తరవాత వొక గందుకోబట్టి కాని లేకపోతే యజమానురాలు కాళీ అయిన పళ్లేలు వెంట వెంటనే భక్తి చెయ్యలేకే పోవును.

ఎలా గైతే యేమి? ఫలహారం లయినాయి. వర్ధనమ్మ తండ్రికి, సీతారామయ్యకి, జానకిరామయ్యకి మళ్ళీ తొంబూలా లిచ్చింది. యజమానుడు మళ్ళీ కచ్చేరికి వెళ్లి పోయిన తరవాత వీధిగదిలో కూచుని ఆయువకులూ,

పుయ్యాలామంచమీద కూచుని ఆయువతులూ జాతే హాలు మొదలు పెట్టారు. యజమానురాలు “రాతికి మువ్వంకాయ. వండనా, బంగాళాదుంపలు వేయించనా?” అని ఆలోచనలో పడింది.

౫

అయిదయిన తరవాత జానకిరామయ్య “బీచికి వెడదాం లె” మృనగా, సీతారామయ్య “సినిమాకి వెడదాం ర” మృన్నాడు. బీచిలో వుండే ఆధిక్యాన్ని తను ఆర్థ్య చెయ్యగా సినిమాలో వుండే విశేషా లితను జాబితా వేశాడు. తీర్చుకోసం జానకిరామయ్య పర్వన మృనీ, సీతారామయ్య పూర్ణనీ అడగగా, వారిద్దరూ యజమానురాలితో ఆలోచించి “సినిమాకే వెడదాం” అన్నారు.

టిక్కెట్లు పుచ్చుకునే టప్పుడు సీతారామయ్య “వోరేయి బావా! మన వాళ్లని కూడా మన దగ్గరే కూచో పెట్టుకుందాం” అనగా “సరే” అని జానకిరామయ్య నాలుగూ పెద్ద టిక్కెట్లు తెచ్చాడు. పర్వనమ్మా, పూర్ణా వరసగా కూచోగా, పర్వనమ్మవైపున జానకిరామయ్య, పూర్ణ వైపున సీతారామయ్య కూచున్నారు. ఆవరసలో వారు నలుగురే వున్నారు.

ఫిలిము మొదలయింది. మొదట వొక ఇంగ్లీషు ప్రహసనం చూపించారు. తరవాత “చెల్ల తగ్గ పెళ్లి” అనే కథ వచ్చింది.

మొదట నల్లబై యేళ్ల బ్రాహ్మడు తెర యెక్కిాడు. అప్పటి కతనికి మూడు పెళ్లి శ్లయినాయి. తరవాత మూడో పెళ్లి తాలూకు పదహారేళ్ల పెళ్లాం కొన్నాళ్లు కాపరం చేసి చచ్చిపోయింది. అతని దగ్గర చాలా డబ్బు వుండడంచేత రోజులు వెళ్లకుండానే మళ్ళీ పెళ్లి కుదిరింది. మూడో పెళ్లాం చచ్చిపోయిన పద మూడో నాడు నాలుగో పెళ్లి చేసుకొని అతను మనుగుడుపులికి వెళ్లాడు. దానిమీద సీతారామయ్య “పెళ్లాం చచ్చిపోతే రవ్వం తేనా దుఃఖంయెరగడే. వాడు నల్లరాయా, పుక్కుతునకా?” అనగా జానకిరా

మయ్య “మళ్ళీ పెళ్లాడకపోతే వాడి బతుకెలా గడుస్తుందీ?” అన్నాడు. “ఆనూత్రం స్త్రీలకిమాత్రం చెల్లదూ?” అని సీతారామయ్య టాకాయించి అడిగాడు; గాని జానకిరామయ్య జవాబు చెప్పలేదు.

ఆపిల్ల కాపరానికి వచ్చింది. అంటే పిల్ల బొడ్డు గా వుండడం చూసి రజస్వల కాకుండానే ఆ బ్రాహ్మడు పోరి నిషేకం చేసుకుని ఆమెని తన యింటికి తెచ్చుకున్నాడు. చిన్నతనంచేత ఆపిల్ల కాపరం చెయ్యడానికి భయపడగా, అతను యినపపెట్టిలో వున్న డబ్బు చూపించి, “నన్ను సుఖపెడితే యీ డబ్బుతో నువ్వు కోరిన నగలు చేయిస్తా” నన్నాడు. నగల కాశపడి ఆపిల్ల చెప్పినట్లే నడుస్తూ “మరి నగలు చేయించండి” అనగా, “నువ్వొకా చిన్నపిల్లవు. రెండేళ్లకి బాగా యెదుగుతావు. ఇప్పుడు నీకు నగలు చేయిస్తే అప్పుడు సరిపోవు. కనక రెండేళ్లు వోషిక పట్ట” మన్నాడు. తరవాత నాలుగైదుమాట్లామె “నేను యెదుగవలసినంతా యెదిగాను. కనక నగలు చేయించ” మంది గాని “ఇదిగో” “అదిగో” అని అతను మాయ మాటలు చెప్పి కాలం గడిపేశాడు. చివరి కతను పెట్టిన రెండేళ్ల గడు వూదాటే టప్పటి కాపిల్ల పురుడు వచ్చి నెలపురుట్లో చచ్చిపోయింది. నెల తిరక్కుండానే అతను మళ్ళీ పెళ్లాడాడు. ఆసందర్భంలో కూడా భావమరుదు లిద్దరూ కొంచెం వాదం చేసుకున్నారు; గాని పర్వనమ్మా, పూర్ణా కూడా పైకి యేమీ మాట్లాడలేదు.

ఇలాగ మొత్తాని కతనికి యాభై యేళ్లు వెళ్లా టప్పటికి యేడు పెళ్లి శ్లయినాయి. ఏడో పెళ్లి పెళ్లాం యీకాలపు మనిషి. హోమ్మోనియం వాయిచడమూ, గూడకట్టు కట్టడమూ, పక్కసాపిడి తియ్యడమూ, కాఫీ తాగడమూ, సినిమాలకి నాటకాలకి వెళ్లడమూ— ఇలాంటి వతని కేమీ సరిపడలేదు. అయ్యకి కంగారె త్తింది. అది చూసి పర్వనమ్మ “రాక్షసుడికి ఇప్పటికి తగిన పెళ్లాం వచ్చింది” అనగా, పూర్ణ “మొదణ్ణుంచీ వొక్క విధంగానే రాలిపోయాడు. చివరి కయింది వెధవ పని. దేవుడు లేనూ?” అంది.

సీతారామయ్య మధ్యమధ్య వుదేకంతో వాడి బతుకు విమర్శిస్తూ, “వోరే బావా! హిందూకుటుంబంలో పురుషుని నిరంకుశత్వం యెంత దుస్సహంగా వుందో చూశావా? కర్మకోసం పురుషుడు మళ్ళీ మళ్ళీ పెళ్లాడ న్నప్పుడు ఋషుల వాక్యా లెలా వికటిస్తున్నాయో చూశావా? స్త్రీల విషయంలో యిలాంటి దుష్ప్రవృత్తి మాలికి కారణం లైన నికృష్టసిద్ధాంతాలు ప్రకటించిన మన భారతదేశం పుణ్యభూమా? పాపభూమా?” అని యిలాగ తీవ్రంగా ప్రశ్నిస్తూ వచ్చాడు గాని జానకిరామయ్య “తరవాత మాట్లాడుకుందాం” అని జవాబు చెప్పి, “ఈకథలో అతిశయోక్తి వుందా? మన ధర్మాలు చివరికిలాగ పర్యవసించి వేనా?” అని తర్కంలో పడ్డాడు.

తరవాత అబ్రాహ్మడు తలదువ్వ మంటే ఆపిల్ల అతని బట్టలకి ఆముదం రాయడమూ, తమలపాకులు మెత్తగా నూరి పెట్టమంటే పెండలపాకులు నూరి నోట్లో పెట్టడమూ, అన్నం మెత్తగా వండమంటే బిరుసుగా వార్చడమూ, ముద్దపప్పు వండమంటే అప్పడాలూ, వొడియాలూ వేయించి వూరుకోవడమూ, చలిమిడి, చిమ్మిలీ చెయ్యమంటే సెనగలు వేయించి పొయ్యిడమూ, చిద్దన్నం తినవద్దంటే వుల్లిపాయల పులుసు వండడమూ, సొత్తుపంచె కూడా తడిపి ఆరవేస్తే గాని పనికిరాదంటే వంటిల్లు దానీదానిచేత బాగుచేయించడమూ, అమావాస్యనాడు వుప్పుపిండి చెయ్యడం బుద్ధిపూర్వకంగా మానేసి, “అయ్యో! మరిచిపోయా నండీ, ఇంట్లో పిండికూడా లేదూ. దానీపీసుగు చెప్పినమాట వినడం బొత్తిగా మానేసింది. పున్నం మొదలుకొని పోరుతున్నామ గాని గిద్దెడు బియ్యమేనా విసిరిందికాదు. మళ్ళీ అమావాస్యకి తప్పకుండా చేస్తాను. ఈవేళకి—కూడక పోతే మజ్జిగతో మాత్రమే తినండి అన్నం” అనీ—ఈ విధంగా అతన్ని నానాతిప్పలూ పెట్టింది. అది చూసి వర్ధనమ్మ, పూర్ణా కడుపులు ఉబ్బిపోయాలాగ నవ్వేరు. సీతారామయ్య “తగిన పెళ్లాం” అని మెచ్చుకున్నాడు గాని జానకిరామయ్య కిక్కురుమనలేదు.

ఇలాగ వొక్కసంవత్సరం గడిచే టప్పటికి ఆ బ్రాహ్మణ్ణి చచ్చిపోయాడు. నెలరోజు లేనా తిరక్కుండా ఆపిల్ల వీరేశలింగంపంతులుగారి ఆనందాశ్రమంలో చేరి రెండో నెలలో చక్కని యువకుణ్ణి పెళ్లాడి తనడబ్బూ, జీవితమూ అతనికి ధారపోసింది.

ఆట అయిపోయింది. ఎవళ్ల యింటికి వాళ్లు వెళ్లి పోయారు. వర్ధనమ్మ మేలుకున్నంతనేపూ ఆమెగుడ్డూ పెళ్లాల గొడవలే చెప్పి జానకిరామయ్యని నవ్వించింది. పూర్ణ వర్ధనమ్మ తల్లిని నవ్వించింది. సీతారామయ్య “వదిలకి యీకథ కొంచెం ధైర్యం కలిగించవచ్చు” ననుకున్నాడు.

మర్నాడు జానకిరామయ్య పూర్ణతో “వెళ్లి పోదాం” అనగా వర్ధనమ్మ ప్రయాణం సాగనిచ్చింది కాదు. సీతారామయ్య “వెళ్లి పోతా”ననగా రహస్యంగా పూర్ణా, బహిరంగంగా జానకిరామయ్య, వర్ధనమ్మ, యజమానురాలూ “వల్లకా” దని ఆపేశారు.

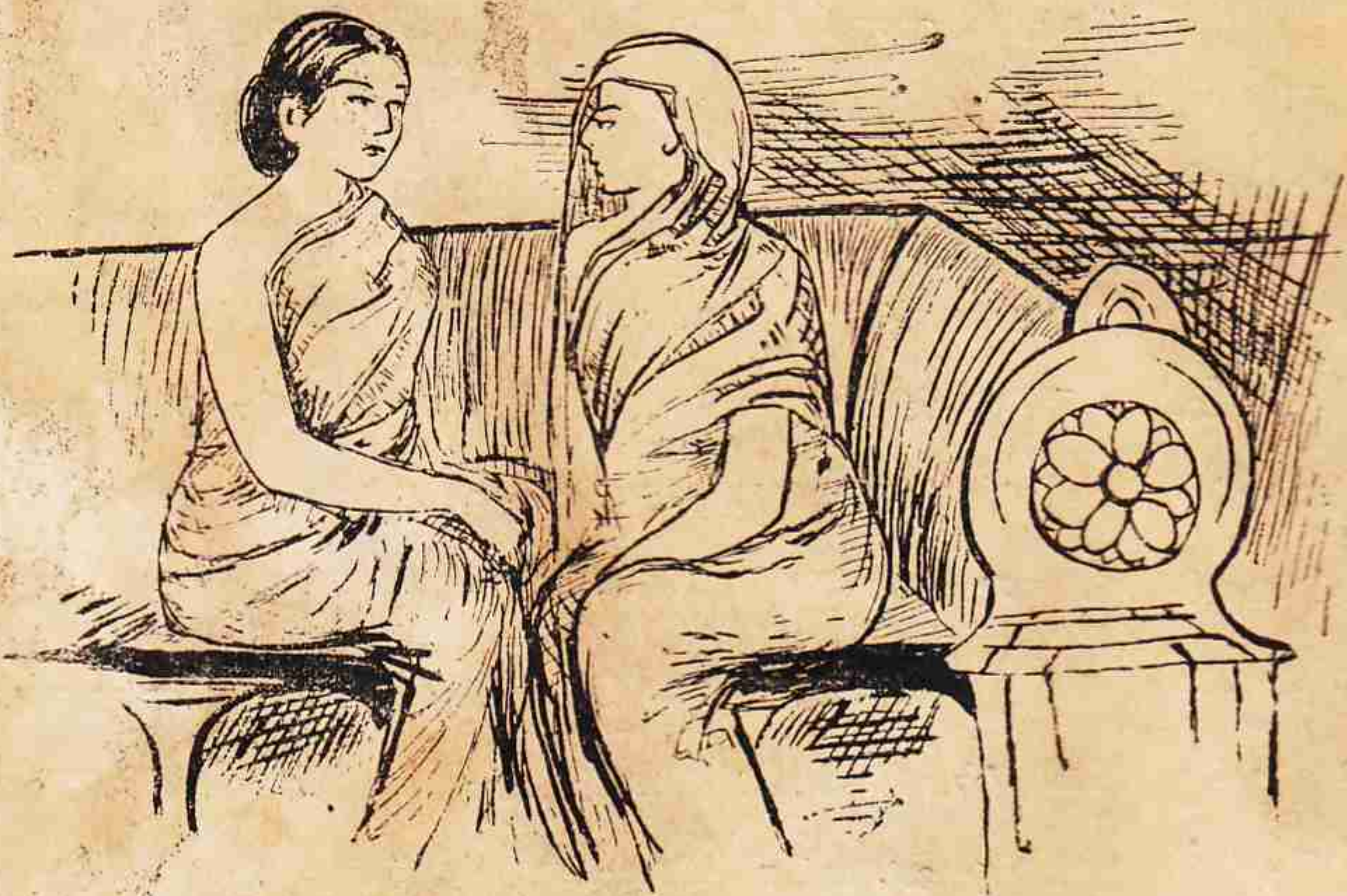
మరి రెండుదినాలైన తరవాత ముగ్గురూ బయలుదేరారు. స్టేషనులో టిక్కెట్లు కొనేటప్పుడు సీతారామయ్య బలవంతం చెయ్యగా, “ఇప్పటికి పూర్ణని తీసుక వెళ్లు. నేను వారంరోజులలో దాన్ని తీసుక వెళ్లడానికి వచ్చి రెండురోజులు తప్పకుండా వుంటా” నని చెబుతూ, జానకిరామయ్య తనకి యేలూరికే టిక్కెట్టు పుచ్చుకున్నాడు. అతను పూర్ణనీ, సీతారామయ్యనీ రాజమండ్రి స్టేషనులో గేటుదాకా సాగనంపి, “మళ్ళీ శనివారం మధ్యాహ్నం బండిమీద తప్పకుండా వస్తా” నన్నాడు. పూర్ణని కొంచెం యెడంగా పిలిచి, “అత్తతో చెప్పి బావని చీవాట్లు పెట్టించు” అని కూడా చెప్పి వెళ్లి బండిలో కూచున్నాడు.

౬

“బావ పిల్లల తండ్రి అవుతాట్ట” అని సీతారామయ్య చెబుతూ వుండగా పూర్ణ వచ్చి చిట్టెమ్మని కాగిలించుకుంది. మేనత్తా మేనగోడలూ చూసుకుని అప్పటికి రమారమి ఆరు మాసాలయింది. ఇద్దరికీ కూడా కళ్లు కాయలు కాసిపోయాయి. “ఎన్నాళ్లకి చూ

కానే పూర్ణ" అంటే "ఎన్నాళ్లకి కనపడదా వమ్మ అత్త" అని యిద్దరూ పలకరించుకుని అలా కాగిలించుకునే వుండి, వెనక్కివెళ్లి, అక్కడ వొక సోఫా వుంటే దానిమీద కూచున్నారు. తరువాత యిద్దరూ ప్రశ్నలతోటి, జవాబులతోటి వొక్క-గడియ వుక్కిరిబిక్కిరై పోయారు. "సుందరమ్మతల్లి బతికివుంటే యీపాటికి మా అబ్బాయిగూడా పిల్లలతోడే అయివుండు"నని చిట్టెమ్మ చెప్పగా, పూర్ణ తాను విన్న సంగతి చెప్పి, "నీకు తెలుసునా? నిజమే?" అని అడిగింది.

"తాతయ్య మండిపడతాడు. నాయనమ్మ గోల పెడుతుంది. బావా నువ్వు కూడా, యిక మాట్లాడరు. కన్నెత్తిచూడనై నా చూడరు. అయినా నా నాయన మాటకి నే నడ్డుచెప్పను. లోకంలో జరుగుతూ వున్న సంగతులన్నీ చెప్పి వాడు నన్ను వొప్పించాడు. సమర్థాడిన పిల్ల నేనా సరే, వితంతువు నేనా సరే, బావ యేపిల్లని పెళ్లాడినా నాకు సంతోషమే. నా కొడుకూ, నా కోడలూ సిరిసంపదలతో పది కాలాలు బతికి నలుగురు బిడ్డల్ని కని పెంచి హాయిగా వుంటే బంధువులు నా యింటికి రాకపోయినా నాకు బెంగ లేదు" అని చిట్టెమ్మ చెప్పగా పూర్ణ ఆశ్చర్యపడింది.

కొంత నేపటికి అత్తా కోడల్లిద్దరూ గోదావరికి వెళ్లి వచ్చారు. పూర్ణ పైపనులు చేస్తూ వుండగా, "ఏం కూర వండ మంటావే? పులుసు చెయ్యనా, చారు కావ నా? లేకపోతే పుల్లని పెరుగు పొగన మంటావా?" అని

అడుగుతూనే చిట్టెమ్మ క్షణంలో వంట చేసేసింది. సీతారామయ్య పాపునుంచి పదకొండింటి కింటికి వచ్చి పూర్ణ అందివ్వగా వేన్నీళ్లతో స్నానం చేశాడు. తరవాత చిట్టెమ్మ పూర్ణకి, సీతారామయ్యకి యొకబంతిని వడ్డించింది. వా రిద్దరూ వేళాకోళా లాడుకుంటూ భోజనాలు మొదలు పెట్టాక చిట్టెమ్మ నట్టివాకట్లోకి వచ్చి, "సూర్యనారాయణమూర్తి, తండ్రీ! నా మేనగోడలి బుద్ధి మల్లించు. నాకొడుక్కి దాన్ని చేసుకునే అవ్వ ట్టం నాకు కలిగించు" అని మొక్కుకుంది.

ఈసమయంలో "బావకి నెయ్యి కా వాలిట అత్త" అని పూర్ణ పిలవగా, "వదినికి కూర కావాలిటే అమ్మ" అంటూ సీతారామయ్య పిలిచాడు. చిట్టెమ్మవచ్చిచూడగా కూరకావలసి సీతారామయ్య, నెయ్యికావలసి పూర్ణ యెరుగుచూస్తున్నారు. ఆమె వారికిద్దరికీ అవ్వే కాకుండా పులుసులోవున్న వంకాయమక్కలూ, గుమ్మడికాయబద్దలూ, మునక్కాడలూ కూడా వేసి, యెదట కూచుని కబుర్లు మొదలుపెట్టింది.

సీతారామయ్య పెళ్లిగొడవలు వచ్చాయి. "వారే బావా! మా అన్నయ్య చెప్పినట్లు

నువ్వు పెద్ద ఆస్తిపరుడవు కదా? అందమైనవాడవుకదా? వితంతువుకాకపోతే మంచిపిల్ల దొరకదుట్రా నీకూ?" అని పూర్ణ అడగగా సీతారామయ్య అందుకున్నాడు: "బావాయి చెబుతున్నా ననుకోకు. కన్యకలు కావా లంటే లక్షమంది నాకాళ్లమీద పడేసీవా ళ్లున్నారు. ఇదివరకీ ఈయేళ్లలోనూ పద్దానుగు సంబంధాలువచ్చాయి. సుందరి పోయిన యేడాది దాకా నాకు పెళ్లిమీదే దృష్టి లేకపోయింది. తరవాత వితంతువుని పెళ్లాడాలని తోచింది. వొకనాడు వీరేశలింగంపంతులుగారి దగ్గరికి వెళ్లగా ఆసంకల్పాన్ని ఆయన దృఢపరిచారు. ఈ కోరిక మనస్సులో పెట్టుకుని ఎన్ని సంబంధాలు వచ్చినా తిప్పేశాను. తిప్పేయడం నువ్వు యెరుగుదువు. నా కిప్పుడు ముప్పయే ళ్లున్నాయి. లోకంలో యెంత వెదికినా పన్నిం డేళ్ల పిల్లకంటే పెద్దది దొరకదు. పోనీ, సమర్థాడిన పిల్లని పెళ్లాడ

కూడదా అంటే బ్రాహ్మణ్ణి అలాంటి పిల్లలు దొరకరు. ఎక్కడైనా వొక శ్లిద్ద రుంటే నచ్చకపోవచ్చును. పన్నిండ్ల కన్య దొరకినా నామా ఆపిల్లకి పద్దెనిమిదేళ్ల తేడా వుంటుంది. మొగుడూ పెళ్లాల మధ్య పదేళ్లకంటే హెచ్చుతగ్గు లుండకూడదు. అంటే నాకిప్పుడివ్వై యేళ్లైనా వుండే పిల్ల దొరకితే గాని మాయిద్దరకీ కూడా సుఖం వుండదు. మనస్సులు కలవవు. రుచులే వేరుగా వుంటాయి. ఇప్పుడు బ్రాహ్మణాశ్ల లో యివ్వై యేళ్ల పిల్ల కావా లంటే వితంతువులే దిక్కు. మనలో వితంతువుల సంఖ్య అనంతంగా వుంది. వారిలో చాలామంది నిజంగా రత్నాలకంటే గూడా మంచివాళ్లున్నారు. కొందరు నైరాగ్యంతో కాలం గడుపుతూ వున్నా, కొందరు అక్రమమార్గాల్లో ప్రవర్తిస్తూ వున్నా, అన్నిమాత్రం లాంటివాళ్లు అనేకమంది వున్నారు. వాళ్ళందరూ ప్రేమ అంటే యేమిటో, సంసారసుఖం యెలాంటివో, జీవితానందం యెంత విలనైనదో, దాంపత్యంలో యెంత పావిత్ర్యం వుందో, ఈజీవితం యెంత గొప్ప దుర్లభపదార్థమో బాగా తెలిసి, తమ కా అదృష్టం లేనందుకూ, తమకు అట్టి నికృష్టదళ సంభవించినందుకూ విచారిస్తూ, ఉత్తరజన్మలో నై నా చాలాకాలం అనుకూలభర్తలతో సుఖపడా లని తపస్సు చేస్తూ కాలం గడిపేవాళ్ళు వేలూ, లక్షలూ వుంటారు. అలాంటివాళ్ళలో సాహసం వున్న రత్నాన్ని యేరి పెళ్లాడితే ఎంత సుఖమో, ఎంత పరమార్థమో, ఎంత పుణ్యమో ఆలోచించూ. ఇదీగాక, మన బ్రాహ్మణ్ణి ప్రేమించడం యెలాగో తెలుసుకోడానికి వితంతువులకు మాత్రమే అవకాశం లున్నాయి. కన్యకలకు ప్రేమ యిలాంటి దని తెలవని స్థితిలోనే పెళ్లి అయిపోతుంది. తరవాత ఆపిల్లకి ఆపిల్లవాడికి కలిస్తే కలుస్తుంది, లేకపోతే లేదు. వితంతువివాహంవల్ల ఈచిక్కులు కలగవు. వయస్సు సంబంధించిన హెచ్చుతక్కువల బాధ వుండదు. నేను వితంతువునే పెళ్లాడా లని నిశ్చయించుకోడానికి కారణం లీవీ. నాపుణ్యంవల్ల చాలా కష్టంమీద నై నా మాఅమ్మ యిందు కంగీకరించింది. నలుగు రైదుగురు వితంతువులు నాదృష్టిలో

వున్నారు. వొకామె యింకొకణ్ణి నరించింది, వొకతె అంగీకరించేలాగ కనపడింది కాని వాకబు చెయ్యగా చాలా పెంకిమనిషి అని తెలిసింది. వొకామెని మద్రాసులో చూశాను; ఆమె తల్లిదండ్రులతో మాట్లాడాలనే మొన్న కాకినాడ వచ్చాను; గాని పిల్లసంగతి చూడగా ఆమె మొగుడులాగా, నేను పెళ్లాంలాగా మనులుకో వలసి వుంటుందని తోచింది. ఇక బందరులో వొకామె వుంది. అన్నీ బాగానే వున్నాయి; గాని తల్లిదండ్రుల కేకసంతానం. అల్లుణ్ణి యిల్లరికం తెచ్చుకోవాలని వారి సంకల్పమట. అది నాకు సరిపడదు. ఆషరతు వారు వొదులుకుంటే ఆమెను పెళ్లాడవచ్చును. మొన్న మా అమ్మకూడా చూసిం దామెని" అని సీతారామయ్య చెప్పగా, "పిల్ల అన్నివిధాలా బాగుండే. ఇల్లరికం చిక్కు లేకపోతే మాఅబ్బాయికి చేసుకుంటా నని నే ననగా 'యింటికి వెళ్లి ఆలోచించి రాస్తా' నని పిల్ల తండ్రి చెప్పాడు" అని చిట్టెమ్మ చెప్పింది. తరవాత మాట్లాడవలసిన వంతు పూర్ణకి వచ్చింది; గాని ఆమె మాట్లాడలేకపోయింది. అది వుత్సాహమో, ఆందోళనమో, తపాతహో, బెంగో, బిడియమో, ఉద్రేకమో, మ్రాన్నాటో యేవో ఆమెని స్తబ్ధురాలుగా చేసేసింది. సీతారామయ్య, చిట్టెమ్మకూడా అది కనిపెట్టి కళ్లతో యేమిటో చెప్పుకున్నారు; గాని ఆసంగతి పూర్ణ యెరగదు.

2

భోజనం లయినాయి. తాపితాపంచె విడిచి, గ్లాస్టామల్లు కట్టి, సిల్కుపర్టు తొడుక్కొని, తాంబూలం వేసుకోడానికి సీతారామయ్య పాందాను తీసికొని రాగా, పూర్ణ "నేను చిలకలు చుట్టి యిస్తాను లేరా బావా" అంటూ ఆపాందాను పుచ్చుకుంది. తరవాత యిద్దరూ పడమట టింట్లోకి వెళ్లి చిట్టెమ్మ భోజనం చేస్తూవుండగా ఆమె యెదురుగా హుచున్నారు. పూర్ణ పాందాను తెరిచి తమలపాకులు తియ్యగా చిట్టెమ్మ కబుర్లందుకుంది—

“ఇక మాయిల్లు తొక్కి చూడవుకామా కోడలా?”

“చూశావురా బావా, మీయమ్మయిక రావ ద్దం టోందీ?”

“ఉన్నమా టంటే వులు కక్కువట.”

“ఇప్పు డేం వచ్చిందీ?”

“అంతానూ—”

“ఏం?”

“నేను వితంతువివాహం చేసుకుంటే నిజంగా నువ్వు మాయింటికి వస్తావా?”

“రా ననీ నిశ్చయం యేమిటి?”

“బావ చెప్పిన మాటలు జ్ఞాపకం వున్నాయా?”

“చివరికి మా వాళ్లుగూడా అంగీకరిస్తా రేమో!”

“లేకపోతే రావు కదూ?”

“ఆమాట అనకు”

“ఏమన మంటావు కోడలా, మరి?”

“మేంనచ్చినారాకపోయినా పిలవడంమీవంతు.”

“మేము పిలిస్తే తరవాతా?—”

“రావడం మా వంతు.”

“అంటే యిందులో వొకటి జరిగితే రెండోది కూడా జరుగుతుం దన్నమాట.”

“మూడు వంతులు—”

“రాకపోడాని కా కాస్త సందూ చాలు.”

“ఇంతెందుకూ? నే నిక్కడ యింకా వారంరోజు లుంటానుకదా! ఈలోపుగా నువ్వు పెళ్లాడు: నేను వుంటానో వుండనో చూద్దువుగానీ.”

“నిజంగా?”

“తరవాత యేం జరిగినా ఆ మహోత్సవంలో నా వంతు అనుభ వించే—”

“సెబాస్. అదీ మాట. కో డలా! కోట్లు వెలగలమాట చెప్పావు. నువ్వు ఆమాత్రం ధైర్యం చెబితే మా కింక లేని దేమిటి? ఇక నీదే లోటురా నాయనా.”

“అవునా వాదినా?”

“ముమ్మాటికీనీ.”

“ఆమాటమీద వుండు. తాం బూలం యేదీ?”

నీతారామయ్య చెయ్యి చాపగా మందహాసం చేస్తూ పూర్ణ వక్కలూ, చిలకలూ అతని కందించింది. నీతారామయ్య తల్లి కేసి చూసి చిరునవ్వు నవ్వుతూ తాంబూలం వేసుకున్నాడు.

“నువ్వుకూడా వేసుకోవే అమ్మా. ఇక్క డెవ్వ రూ చూడరు లే.”

“ఔనే వదినా! మూ డాకులు వేసుకో.”

“అదివఱకు లేదు గాని వదిన కాపరానికి వచ్చాక చాలా మాట్లు బలవంతం చేసింది. తాతయ్య పూల్లో లే నప్పుడెప్పుడేనా మూ డాకులు—అదేనా నాయనమ్మకి తెలవకుండానూ—మా అమ్మ వేసుకోమనే అంటూ వుంటుంది. నాకే సందేహం. వొకమాట అన్నయ్య మాశాడు. ఏ మంటాడో బాబూ అని భయపడ్డాను గాని చూసీచూడ నట్లు మాట్లాడకుండా చక్కాపోయా డు. పాపం, వాళ్ల నాన్న వెల్లురులో వుద్యోగం చేసి నప్పుడు వదిన చూసింది. అక్కడ వితంతువులు కూడా మంచికుటుంబాల్లో తరుచు తాంబూలం వేసుకోవడం వుందీటే అత్తా!”

“ఔనుట నువ్వుకూడావేసుకో అమ్మా!”

“నాకు నువ్విచ్చావు కనక నీకు నే నిస్తాను తాంబూలం. ఏం వదినా?”

“ఇవ్వరా నాయనా!”

వెంటనే నీతారామయ్య తమలపాకులు తుడిచి, సున్నం రాసి, చిలకలు చుట్టి అందించాడు. పూర్ణ అవి పుచ్చుకుంది; గాని “చూశావుటే అత్తా, బావ చుట్టిన

చిలకలు యెంత వంకరటింకరగా వున్నాయోనూ?" అని వేరొకరికి చెప్పింది.

"చిలకలు చుట్టి యివ్వడం ఆడది చెయ్యవలసిన పని కాదుకే వెర్రిదానా? నీమీద వుండే ఆదరంచేత చుట్టి యిచ్చాడు; గాని బావ కేం చేత నానమ్మా?" అని చిట్టెమ్మ చెప్పింది.

ఇలాగ అరగంట అయేటప్పటికి చిట్టెమ్మ లేచింది. "ఇక షాపుకి వెడతానే వదినా" అంటూ సీతారామయ్య లేచాడు. "ఎనిమిదైతే గాని రావు కామోసు" అని పూర్ణ అనగా, చిట్టెమ్మ "ఇవాళ తొరగా రారా నాయనా" అంది. "మామూలుగా యెనిమిదింటికి వస్తాను. నువ్వు ఇక్కడ వున్నన్ని రోజులూ ఆరింటికి వస్తానులే" అని బసులు చెప్పి సీతారామయ్య వాకట్లోకి వెళ్లాడు. చిట్టెమ్మ "రాత్రి కేమీ కూరలు లే"వంటూ అతని నగ్గరికి వెళ్లి, "అయిదుగంటలికి మల్లి మొగ్గులు పొట్టం కట్టి పంపు" అని రహస్యంగా చెప్పింది. సీతారామయ్య కళ్లతో జవాబు చెప్పి వెళ్లి పోయాడు.

౮

వొంటిగంటకి చిట్టెమ్మకి పని ముగిసింది. మేనత్త, మేనకోడలూ వీధితలుపులు బిగించి వచ్చి వాకట్లో వున్న సోఫామీద కూచున్నారు. విశాల మైన మండు వాలో నుంచి తీక్షణ మైన చైత్రమాసపు యెండ కడప రాళ్లతో చప్టా చేసిన వాకట్లో పడుతోంది. అది చూసి జ్ఞాపకం రాగా చిట్టెమ్మ "విజయదశమికి వోమాటు యెండవేశాను సుందరమ్మ చీరలు. మళ్ళీ వోమాటు యివాళ యెండవేద్దామా?" అనగా పూర్ణ "అలా చేస్తేనే మంచిదీ" అంది. తరవాత యిద్దరూ లేచి వస్తామీద జపాక తుంగచాపలు పరిచి, బీరునాలో వున్న చీర లన్నీ తెచ్చి, దులిపి, చాపలమీద పెట్టారు. తరవాత చిట్టెమ్మ బీరువా దులుపుతూ వుండగా రైక లన్నీ పూర్ణ వొక్కరే పరిచింది. చీరలు రమరమి యిరవైదాకా వున్నాయి, వుప్పాడ వైతే నేమి, బనారసు వైతే నేమి, బెంగుళూరు వైతే నేమి, మధుర వైతే నేమి, సునహా వైతే నేమి, పుల్లంపేట

వైతే నేమి, జపాను వైతే నేమి-అన్నీ జరీ ముద్దలు. వొక్క చీర కూడా నలిగిపోకుండా అప్పుడు షాపులో నుంచి తెచ్చిన ట్టున్నాయి. రైకలు కూడా అన్నీ రకాలూ, వాట్లకి తగిన విలవగలవి, ఉన్నాయి. "అన్నట్లు మరిచిపోయా" నంటూ లేచి మళ్ళీ యింట్లోకి వెళ్లి చిట్టెమ్మ రెండు డజన్ల పట్టు చేతిరుమాళ్ళు తెచ్చి, "ఇవి దానికోసం యిక ఆరు మాసాలికి పోతుం దనగా కొన్నాడు మా నాయన. ఇందులో యే నాలుగు దో తప్ప తతిమ్మావి మడతే విప్పలేదు సుందరమ్మ" అని చాపమీద వేసింది.

మళ్ళీ యిద్దరూ సోఫామీద కూచున్నారు. చిట్టెమ్మ సుందరమ్మకి పుట్టింటివారు పెట్టిన వేవో, తాము కొన్న వేవో వివరించి చెప్పగా, పూర్ణ "అన్నీ మూడువేల ఖరీదు వుంటాయి. ఏమే అత్తా?" అని అడిగింది. "వీట్లలో పాతికరూపాయలకి తక్కువ విలవ అయినదీ, రెండువందల యాభైయింటికి ఎక్కు వైనదీ లేదు. పాతికవందలకి తక్కువ ధర వుండదు" అని చిట్టెమ్మ చెప్పగా, పూర్ణ గుండెలమీద చెయ్యి వేసు కుని, "అమ్మబాబోయి! చీరలే యింతైతే నగ లెంత వుంటాయో? కాని పాపం సుందరక్కయ్యకి యోగం లేకపోయింది" అని విచారించింది. దానిమీద "నగలు కూడా వోమాటు చూద్దాం రావే అమ్మా" అని చిట్టెమ్మ ముందు దారి తియ్యగా, "పద" అంటూ పూర్ణ వెనక్కాలే వెళ్లింది.

"ఆయినప్పటికి బావది. ఇది సుందరమ్మది. దాని నగలకోసమూ, వెండిసామానుకోసమూ ఇది పుట్టింటివారే యిచ్చారు. అది పోయాక వారు పెట్టిననగలూ, చీరలూ, ఈపెట్టీ, ఆబీరువా, ఆమంచమూ, తతిమ్మా సామానూ పట్టించుకుని వెళ్ళవలసిం దని యెంతమంది చేత యెన్నిమాట్లు ఎన్నివిధాల కబు రంపినా మా అమ్మ యితో పాటు ఆవస్తువులు మీ కిచ్చేశాం. అవి మావి కావు. మేం చేసుకున్న పాపంవల్ల మా అమ్మయి మమ్మల్ని విడిచి వెళ్లిపోయింది; గాని మా అల్లుడున్నాడు. ఆవస్తువు లన్నీ అతనికి చెందవలసినవే,

అతను మళ్ళీ యింకో పిల్లని పెళ్లాడి ఆపిల్ల ఆవస్తువులు వాడుకుంటే ఆమెని మాసుందరమ్మ అనే భావించుకుంటాం' అని మళ్ళీ కబురంపారు" అని చెప్పి పెట్టి తెరిచి, వొక్కొక్క వస్తువే పైకితీసి చాపలో పెట్టింది. అందుకు "చాపమీదవద్దు. వుండవే అత్తా" అని చెబుతూ పూర్ణ లేచి సీతారామయ్య తువ్వలు తెచ్చి పరిచింది.

వస్తువు లన్నీ చూశాటప్పటికి యిద్దరికీ కూడా కళ్లు చెదిరిపోయాయి. పచ్చని బంగారంమీద యెర్రనివీ, తెల్లనివీ రాళ్ళూ, ఆణిముత్యాలూ ధగధగ మెరిసి పోతున్నాయి. "ఇవి దుడ్డులు. పద్దానుగు రాళ్ళూ పద్దానుగు వండలకి కొన్నాడు నాయన. ఈవొడ్డాణానికి మజూరీ ప్రత్యేకం రెండువంద లయింది. ఈవంకీల రాళ్లు యెనిమిదివందలకి కొన్నాడు. జడ చూశావా, యెంత బాగాచేశాడో పనివాడూ? కాసుకి అయిదుకాసుల రకం కూడా మోటుని సుందరమ్మ పదికాసుల రకం చేయించుకుంది పోరీ కట్టకాసుల పేరు. పాము మీసంలాగ యెంత నాజూకుగా వుందో చూశావా?" అంటూ యిలాగ చిట్టెమ్మ వాట్లని వివరించి చెప్పింది. పూర్ణ "ఎంత బాగుందో", "ఎంత మెరసిపోతోందో", "ఎంత చక్కగా వుందో", "జౌను", "మరే", "దేవుడు చూడలేకపోయాడు", "అంతే", "బతికి వున్నంతకాలమూ దీవ్యభోగం అనుభవించింది" అని యిలాగ సమాధానాలు చెబుతూ, వొక్కొక్క వస్తువే తీసి కళ్ల కద్దుకుని, "నన్నిలా మోడుగా చేసెయ్యకపోతే నా ఆయు వంతా సుందరక్కయ్యకి పొయ్యగూడనూ ఈశ్వరుడూ" అంది. చిట్టెమ్మ తరవాత కంచమూ, గిన్నెలూ, సాసర్లూ, కోపాలూ, స్నానులూ, పన్నీరుచెంబూ, గంధపుగిన్నీ, పళ్లెమూ వగైరా వెండిసామాను కూడా చూపించి, "యివి రెండుమట్లు వుంటాయి" అంది. వాట్లని చూసి కూడా పూర్ణ చాలా ఆనందించి, "అక్కయ్యకి యోగం లేక పోయింది" అని మళ్ళీ అంది. తరవాత వొక్కొక్క వస్తువే పూర్ణ అందించగా చిట్టెమ్మ పెట్టిలో పెట్టి, ఒక్క గడియమాత్రం వేసింది. "తాళం వెయ్యవా" అంటే "ఆనక వేస్తానులే" అంది.

తరవాత యిద్దరూ ఫోనో గ్రాఫుదగ్గరికి వెళ్లారు. చిట్టెమ్మ ప్లేట్లు పైకి తియ్యగా పూర్ణ తన కిష్టమైనవి యేరి పాడించింది. ఇలా వొక అరగంట గడిచాక ఫోటోల దగ్గరికి వెళ్లారు. చిట్టెమ్మ తానూ భర్తా వున్న పటమూ, తన ఆడపడుచుపటమూ, తాను ఒక్కర్తీ ఉన్న పటమూ, తను లక్షనర్తీప్రతం చేసుకునే టప్పుడు తీయించిన పటమూ—ఇలాంటివన్నీ ముందు చూపించి తరవాత కొడుకూకోడళ్ల పటాల దగ్గరికి తీసుకువెళ్లింది. వొక పటంలో సీతారామయ్య కుర్చీమీద కూచోగా సుందరమ్మ కుర్చీపట్టుకుని నుంచునివుంది. ఇంకోదాల్లో సుందరమ్మ కూచునీ, సీతారామయ్య నుంచునీ వున్నారు. వొకదాల్లో సుందరమ్మ యీజీచెయిరుమీద కూచుని వుండగా సీతారామయ్య కింద కూచుని వున్నాడు. వొకదాల్లో ఇద్దరూ నుంచుని వున్నారు. ఇంకోదాల్లో ఇద్దరూ చదరంగం ఆడుతున్నారు. మరోదాల్లో గవ్వలాడుతున్నారు. ఇంకోదాల్లో సీతారామయ్యకి సుందరమ్మ తాంబూలం యిస్తోంది. ఇలాగ వారి ఫోటోలు అనేకరకాలు వున్నాయి. వాట్ల నన్నింటినీ చూపించిన తరవాత చిట్టెమ్మ "హాల్లో వున్న సుందరమ్మ పెద్దపటం చూశావు కాదా?" అంటే పూర్ణ "చూశా" నంది.

౯

అప్పటికి నాలు గయింది. చీరలమీద. యెండ పోయింది. ఆసంగతి చెప్పి పూర్ణ "చీర లిక దాచేద్దాం" అనగా చిట్టెమ్మ ఆమెని దగ్గరిగా తీసుకుని, "నాబ్బిడ్డా! వొక్క మాట చెబుతాను వినవూ?" అంది.

"వినకేం?"

"విన కే మంటే చెవులతో మాత్రమే కాదు వినడం; అలా చెయ్యాలి."

"ఏమిటో చెప్పు."

"చేస్తా నను."

"నీమాట తీనేస్తానా? అదేమిటో చెప్పు."

"నీకు వీలులేనిమాట చెబుతానా? వింటా నను."

“సరే.”

“ఏమీ లేదే నాకూనా! నావి పాడుకళ్లు కాక పోతే నా కిలాంటి యోగం పట్టదు. దిక్కుమాలింది, ఏమీ లేనిదే మా నాయన తండ్రికి, మీ నాయనకి మాట పట్టింపులు వచ్చాయి. ఆపట్టింపులు రెండేళ్లు వుండి పోయాయి. ఆరెండేళ్లు రాజమహేంద్రవరంకాకి యే లూరులోనూ, యేలూరుకాకి రాజమహేంద్రవరం లోనూ వాలలేదు. ఆసమయ లోనే నీకు మీ నాన్న పైసమ్మంథం కుదిర్చాడు. ఆముహూర్తానికే మా నాయన పెళ్లి చెయ్యా లని మావారు సుందరమ్మని కుదిర్చారు. ఏలూరులోనూ, బెజవాడలోనూ వొకటే లగ్నంలో మీ పెళ్లిళ్లు అయిపోయాయి. తరవాత సుందరమ్మ అర్ధ యువ్యపు చావైనా మొన్నటిదాకా అనుభవించింది. కాని, కసలే లేకపోయిందే నాతల్లి. ఎనిమిదో యేట పెళ్లి, పదకొండో యేట గంగాప్రవేశమూనూ. రాను రామా, గుండెలు చెరు వై పోతున్నాయి. పరికిణీలమీదే గాని కోకలమీద నిన్ను చూడడానికి యోగం లేక పోయింది. సుందరి చక్కదనం నీచక్కదనంలో యేమూ లకమ్మా? కాని అంతా అడివిలో కాచిన వెన్నెలలాగ అయిపోయింది. అయినా ముసలిదా న్నయిపోతున్నాను. ఇంకెన్నాళ్లో బతకను. బతకా లని కూడా లేదు. నా తండ్రికి పెళ్లయి వొక్క బిడ్డ పుడితే చాలు. తరవాత సంతోషంతో వెళ్లిపోతాను. వెధవరికం వచ్చినా నా కన్ని ముచ్చటలూ తీరాయి. రెండుమాత్రం తరవాయి. మొదటిది వొక్క కూతు రేనా లేకపోవడం. రెండోది నువ్వీలా అయిపోవడం.....అమ్మా! చెప్పనచ్చిందేమీ లేదూ. వీధి తలుపులు వేసే వున్నాయి. ఇక యీవేళకి తియ్యను. బ్రహ్మభేద్యం. వొక్కమాటు— వొక్క ఊణం వాట్లలో యిష్టం వచ్చిన చీరా, రైకా ధరించి, నగలు పెట్టుకుని, యీపాడుకళ్ళకి— యీ దరిద్రపు కళ్ళకి— దించుకుపోవలసిన యీకళ్ళకి వెలుగు చూపిం చవూ తల్లీ? మా అమ్మవు కామా? లే అమ్మా వొక్క ఊణం అలా వుంటే చాలు. తరవాత—తరవాత— నా చిట్టి తల్లివి కామా? నాబంగారు కొండవు కామా?” అంటూ కళ్ళలో నీళ్ళు పెట్టుకుంటూ అడిగింది. దాని

మీద పూర్ణకి యేడుపు వచ్చింది. ఆదుఃఖం వుబ్బెత్తుకొని రావడంచేత మాట వచ్చింది కాదు. అది గ్రహించి చిట్టెమ్మ ఆమెని పొదివి పట్టుకుని, “మాఅమ్మా! ఏడ వకు నేను కటికిపీనుగుని. కా నై లే యిది మంచి కోరిక కాదు; కాని నిన్ను దుఃఖపెట్టా లని కోరలేదు. నువ్వు పుణ్యస్త్రీవేషంలో వుండగా వొక్కమాటు చూస్తే యిక నాకు కూతుళ్ళు లేని బెంగ వుండదు. నువ్వు నా కోడలివే అని అనందిస్తాను. లే తల్లీ! లే మా అమ్మా నువ్వు ఆగదిలోనే వుండువు గాని, యివతలికి రానే వద్దు. మాఅమ్మవు కామా?” అని వోదార్చింది.

తరవాత పూర్ణ దుఃఖం కొంచెం తగ్గిందని గ్రహించి చిట్టెమ్మ సందిట పట్టుకుని లేవతియ్యగా, ఆమె అడ్డు చెప్పకుండా లేచి నుంచుంది. గదిలోకి తీసుకు వెళ్ల గా మాట్లాడకుండా వెళ్ళింది. దానిమీద, “నాతల్లీ! నాఅమ్మే! మేనత్త నైనందుకు మాట తీసె య్యకుండా—ఇక్కడ కూచో తల్లీ నువ్వు” అంటూ ఆమెని నిలుపుటద్దం యెదట కూచోపెట్టి, అగరునూనీ, దువ్వెన్నా తెచ్చింది. వాట్లని చూసి పూర్ణ “తల గూడా దువ్వెతోవా అత్తా?” అనగా చిట్టెమ్మ “నాత ల్లివి కామా? ఇక దేనికి అడ్డు చెప్పకమ్మా నువ్వు” అంది. అప్పుడు పూర్ణ మళ్లీ కళ్ళుమ్మట నీళ్ళు తెచ్చు కుని చిట్టెమ్మ వొడిలో చేరబడి, “అత్తా! ను వ్వేం చేసినా సరే. నన్ను బావకిమాత్రం చూపించకు” అంది. “నీ కిష్టం లేకపోతే ఆలాగే లే అమ్మా” అంటూ చిట్టె మ్మ ఆమె తలకి నూని రాసింది.

వొక్క ఊణంలో నాగరం పెట్టి చాలుజడ వెయ్యడం అయిపోయింది. తరవాత నీళ్లు తెచ్చిపూర్ణని సబ్బుతో మొగం కడుక్కో మని సీతారామయ్య కండు వాతో తుడిచింది.

“వాట్లలో నీయిష్టం వచ్చిన చీరా, రవికా తీసు కో తల్లీ!”

“నీయిష్టం”

“నాయిష్టం కాదు నీయిష్టం. వాట్లలో అన్ని రంగులూ, అన్నిరకాలూ వున్నాయి. తీసుకో అమ్మా!”

“నీమచ్చుకోసం నేను ఈవేషానికి వొప్పున్నాను. నీకళ్ళకి ఏవి బాగుంటే అవి తే.”

“అలా అయితే నాకళ్ళకివి నచ్చాయి.”

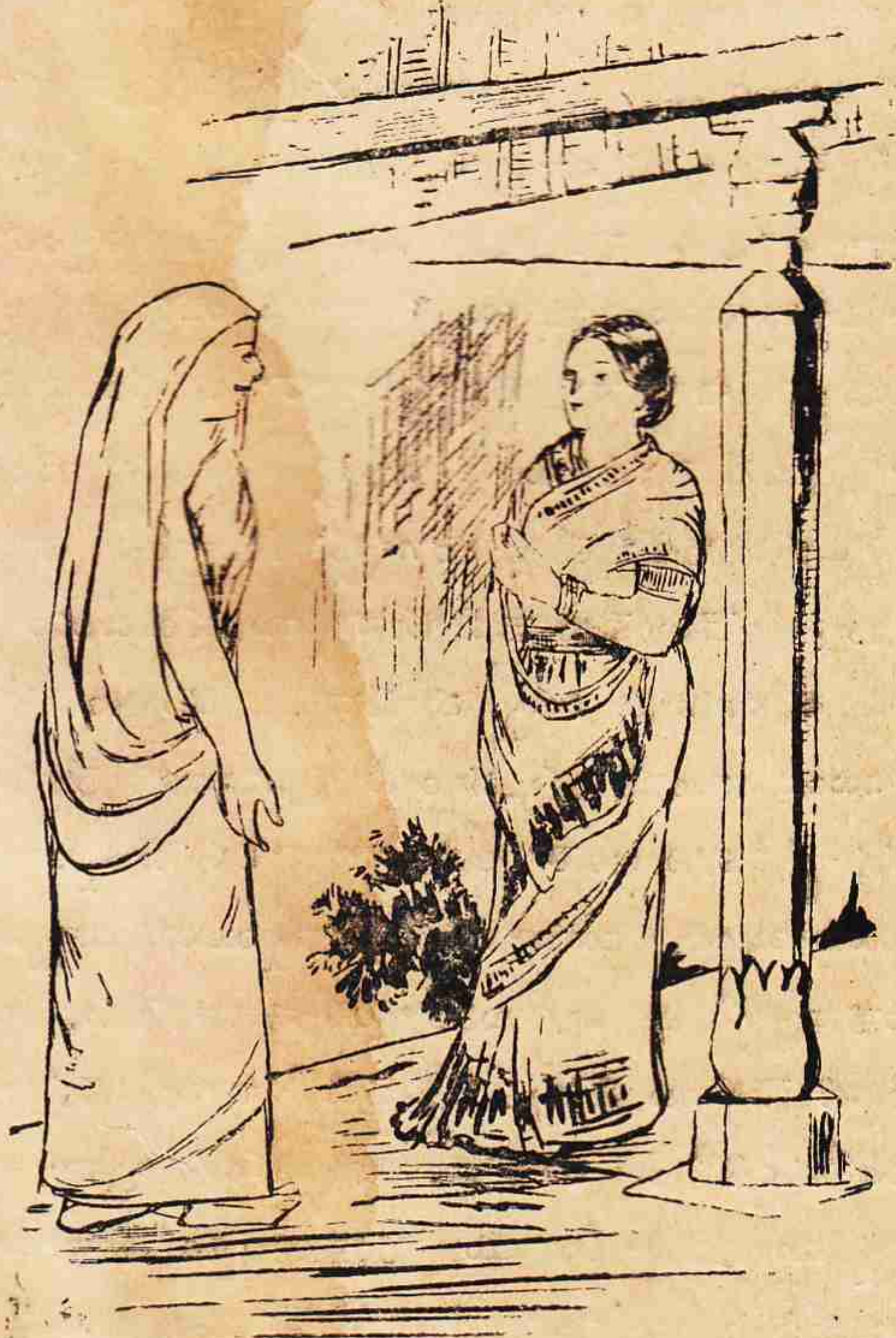
ఇలా చెబుతూ చిట్టెమ్మ జరి పువ్వులు గల వూదా బనారసు చీరా, జరిచార లున్న ఆకుపచ్చని దక్షిణాది రవికా తీసి చేతి కివ్వగా, పూర్ణ అందుకుని, “సరిగా నాకు మనసైనవి తీశావు. నాకు కట్టుకునీ యోగం లేకపోయినా వూదాచీర అంటే యిష్టం. అంచేత పోరి మాఅన్నయ్యచేత మావదినికి ఇలాంటిచీరే కొనిపించాను. నామద్దు తీర్చడం కోసం మావదిన మాయింట్లో వున్న ప్రతీ పండుక్కి ‘ఏచీర కట్టుకో మంటా’ వని నన్నడగడమూ, నేను ‘వూదాచీర’ అని చెప్పగానే, పాపం, మారుచెప్పకుండా—సంతోషిస్తూనే ఆచీర కట్టుకోవడమూ జరుగతూ వుంటుంది. నువ్వు సరిగా నా రుచి కనిపెట్టావు” అని చెబుతూ వాట్లాని ధరించింది.

తరవాత చిట్టెమ్మ పూర్ణని సుందరమ్మ యినప పెట్టిదగ్గరికి తీసుకు వెళ్ళి వొక్కొక్కటే పుదుచ్చేరి నానూ, గజ్జెల పట్టెడా, పుస్తెల నానూ, కట్టకాసుల పేరూ, చంద్రహారమూ మెడలో వేసింది. చేతులికి రెండుమూడు జతలబంగారుగాజులూ, నాగపురివంకీలూ తొడిగి యెడమచేతి అనామికకు సుందరమ్మ రవ్వల వుంగరం పెట్టింది. అది పూర్ణకి సరిగా సరిపోగా, “మా అమ్మే, మాతల్లే, ఇది నీకోసం చేయించినట్లే సరిపోయింది” దని చిట్టెమ్మ చెప్పగా పూర్ణ ఆవుంగరాన్ని చూసి మందహాసం చేసింది. తరవాత ఆవిడ చెవులికి కమలాలూ, ముక్కులికి ముక్కుపుడకలూ పెట్టి, చంప సరాలు తగిలించింది. కాలివేళ్ళకి మట్టెలూ, కాళ్ళకి పాంజేబు గొలుసులూ పెట్టింది. నడుముకి గజ్జెల వొడ్డాణం పెట్టి, జడకి బంగారపు జడ కట్టింది. కళ్ళకి సన్నంగా కాటుకా, నుదుట సెనగబద్దంత చుక్కాకూడా పెట్టి, “ఇది చేత్తో పుచ్చుకో” అని పట్టుచేతిరుమా లిచ్చింది.

చిట్టెమ్మ యిలా అలంకరిస్తూ వుండగా పూర్ణ “యేవ రేనా వస్తా రేమో” అని పదిమాట్లంది. దానికి

చిట్టెమ్మ “వీధి తలుపులు వేసే వున్నాయి కదూ? వొక వేళ తలుపులు తియ్యవలిసివచ్చినా వచ్చిన పనేమిటో హాల్లోనే అడిగి అక్కణ్ణుంచే పంపేసి మళ్ళీ తలుపులు బిగించేస్తాను” అని పదిమాట్లూ జవాబు చెప్పింది.

అలంకారం పూర్తి అయిన తరవాత చిట్టెమ్మ పూర్ణని వసారాలోకి తీసుకు వెళ్ళి చూడగా పూర్ణ అప్పేరసూ వుంది. “నాతల్లి నాకోరిక తీర్చింది. నా

మేనగోడలు కనక నామాట తీసెయ్యకుండా—నా కూనా! లక్ష్మీ, సరస్వతీ, పార్వతీ కూడా అందానికి నీకు సాటిరారు. తల్లీ, ఇంత సౌందర్యం యిచ్చినదేవుడు నిన్ను వితంతువుగా చేస్తాడా? నీకు అలాంటి గతి మనుష్యులు కల్పించింది కాని దేవుడేర్పరిచినది కాదు. ఇప్పుడు నిన్ను చూస్తే నీకు మొగుడు లేడని యెవ శ్మన గలరూ? నిండుచంద్రుడులాంటి నీముఖమీద అలాంటి అయిదువుతనం మెరిసిపోతూ వుండగా నీకు వైధవ్యం అంటే యేమిటి నామాటా! ఈ చీరా, ఈరవికా, ఈనగలూ సుందరమ్మకి కంటే నీకు బాగున్నాయి. ఏదీ? వొక్క

మాటు యిలా చూడు కోడలా? నా కళ్ళకి నే డెంత వెలుగు వచ్చిందే? అమ్మా! వొక్కక్షణం యిలాగే వుండు. నువ్వెవ్వరికీ కనపడవు. దేవతలు కూడా నిన్నిప్పుడు చూడలేరు. ఇంకొక్క లో టుంది. ఎవరి నేనా బజారుకి పంపి మల్లి —”

చిట్టెమ్మ యిలా చెబుతూ వుండే సమయంలో “అమ్మా” అని సీతారామయ్య తలుపు తట్టాడు. దాని మీద “బాబోయి బావ వచ్చాడు. తలుపు తియ్యకే అత్తా అంటూ పూర్ణ కాగిలించుకోగా, చిట్టెమ్మ “బావకి తలుపులు తియ్యకపోతే యెలాగ తల్లీ? నీ కిష్టం లేక పోతేయిగదిలోకి రానివ్వనులే. భయపడకు” అని వోదాల్సింది కాని పూర్ణకి నమ్మకం కలగ లేదు. “వాడే అత్తా కలుపు తియ్యకే. బావ యిగదిలోకి తప్పకుండా వస్తాడే. నే విలా వుండగా చూస్తే వెక్కిరిస్తాడే. నామాట విన వూ!” అని ఆమె మళ్ళీ చెప్పగా, చిట్టెమ్మ “భయం లే దమ్మా! నామాట నమ్మ. బావకి నిన్ను కనపడనివ్వ మలే. వొకచో బావ నిన్ను చూస్తే మాత్రం నీ అందాన్ని చూసి, ఆపాడువేమం తీసేసి నువ్వు ఈమంగళవేషం వేడుకున్నయకూ బ్రహ్మానందపడతాడు; గాని వొక విశుకువుని పెళ్లాడి ఆమె కిలాంటి వేషం వేయించా లని మచ్చటపడుతూ వున్నవాడు ని న్నెక్కిరిపిస్తాడా? భయపడకమ్మా! నీకేమీ ఘరవా లేదు” అంటూ ధైర్యం చెప్పి తలుపులు తీసి, సీతారామయ్య యింట్లోకి వచ్చాక మళ్ళీ వేసేసింది.

“ఎవని యేడే?”

“ఇంట్లో వుంది నాయనా!”

“ఏం చేస్తాందీ?”

“ఏమీ లేదూ. ”

“ఈచీర లన్నీ యిక్కడ వున్నాయేం?”

“ఆరవేశానురా”

“ఇంకా తీశావుకాదేం?”

“చెయ్యి వూరుకుంది కాదు.”

“ఏం చేస్తున్నా వేమిటి?”

“వొక పనేమిటి? ఆపాట్లం యేమిటోయీ?”

“మల్లెపువ్వుల్లా, దండలూనూ.”

“ఇలా తే. ఎందుకు తెచ్చావు?”

“వేసుకోడానికి; అలా అడిగా వేమే అమ్మా?”

“నా కిప్పుడు మల్లి పువ్వుల పని వచ్చింది. నువ్వు చెప్పినట్లు తెచ్చావు.”

“ఆ పనేమిటే అమ్మా?”

“రేపు చెబుతాను లే.”

తరవాత తల్లి, కొడుకూ వొక్క క్షణం కళ్ళతో మాట్లాడుకున్నారు. అప్పుడు చిట్టెమ్మ “ఇంట్లోకి రాకు రా నాయనా” అంటూ గదిలోకి వెళ్లి లోపల గడియ వేసింది.

“అమ్మయ్యా; బావ లోపలికి వస్తా డేమో నని నాగుండే బేజారై పోయింది.”

“నేను వద్దంటూంటే వస్తాడా అమ్మా అలాగా? నాకొడుకు అంత మోటవా డనుకున్నావా? నాకొడు కుని నేను మెచ్చుకోవడం కాదు. నా కొడుకులాంటి వాడు పృథివిమీద వున్నాడా? మీ నాన్నకి పనికి వచ్చాడు కాదు గాని అలాంటి పెళ్లికొడుకు కోట్లు కట్నం యిచ్చినా దొరుకుతాడా? వాడు మొన్నటి దాకా మీతోపాటు ఏలూరులో మీయింట్లోనే పెరి గాడు కనక వాడిమనస్సు యెంత మంచిదో నీకు తెలిసే వుంటుంది.”

చిట్టెమ్మ యిలా చెప్పి పొట్లం విప్పి నాలుగైదు మొగ్గలు పూర్ణ తలలో పెట్టి సోఫామీద కూచుని ఆమెని దగ్గరగా కూచో పెట్టుకుంది.

“బావ వొక్కడూ వున్నాడే పాపం వాక ట్లోనూ!”

“నూతిదగ్గరికి వెళ్లాడు కాళ్లు కడుక్కోడానికి. పోనీ వోమాటు—”

“బాబోయి!”

“ఏం తల్లీ?”

“వొద్దు బాబూ!”

“నాకళ్లు చల్లబడ్డట్టే నాకొడుకు కళ్లుగూడా చల్లపడవొద్దూ? నేను దగ్గరదాన్నీ, బావ దూరపువా డూనా నీకూ? నిన్ను చూస్తే బావ కెంత ఆనందం?

అందులో యిప్పుడు చూశాడంటే యిక పొంగిపోయా? వొక్కమాటు చూడని య్యమ్మా!"

"బావకళ్ళ పడి నేను సుంచోలేను బాబూ."

"పోనీ కూచో అమ్మా! నామాట విను. వొక్కమాటు బావ ముచ్చటకూడా తీర్చు నాతల్లీ! ఏ మమ్మా!"

"ను నిండాకా బావకి చూపించ నన్నావూ ?"

"నీ కిష్టం లేకపోతే యిప్పుడూ చూపించనూ. క్కమాటు చూడని య్యమ్మా. చూస్తాడు, వెళ్లిపోవు. అంతే. సుంచోనివ్వనులే నేను. నీ కిష్టం లేకనే పలకరించనివ్వను కూడాను."

"....."

"ఏం తల్లీ? నామాట వినవూ?"

"....."

"మాటలు నాకూనా?"

"....."

"తీర్మానానా?"

"వాద్దంటే నీకు కోపంవస్తోంది."

"తప్ప అమ్మా? బావ చెడిపోయాడా?"

"మరిఅయితే చూడాలి, వెళ్లిపోవాలి. అంతే."

"అలాగే లే, నీవగ్గి రికి రాడు; ముట్టుకోడు; ఏం?"

"....."

"మా అమ్మే. మా తల్లీ. నామాట తీసెయ్యవమ్మా నువ్వూ! నిన్ను నాకొడుక్కంటే యెక్కువగా చూచుకో. మీ నాన్న నా కిలా తెచ్చిపెట్టాడు ముప్పూ."

ఇలా చెబుతూ చిట్టెమ్మ వాకట్లోకి వచ్చి రామయ్య అప్పుడే సూతిదగ్గర నుంచి వచ్చి ట్లె తుడుచుకుంటూ సోఫామీద కూచుని ప్నాడు. అతన్ని చూడగానే నవ్వు రాగా, చిట్టెమ్మ నిని చాలా ప్రయత్నం చేసి ఆపుకుని, "వోమాటు ట్లోకి రా నాయనా నువ్వు." అని చెబుతూ గది తలుపులు బారుగా తెరిచేసింది. సీతారామయ్య మంద ఈసంగీ గుమ్మం యొక్కాడు.

"ఆపిల్ల యెవ్వరా నాయనా?"

"మొగం కనపడ్డం లేదు."

"వోమాటు యిలా తిరుగమ్మా."

"అక్కరే దక్కరేదు. అద్దంలో—ఆహా! పూర్ణ! ఎంత మంచి రోజూ నేడూ! అమ్మా! కళ్ళు న్నందుకు నేడు ఫలం కలిగింది. నాజన్మలో యిలాంటి ఆనందం యెప్పుడూ కలగ లేదు."

"కళ్ళు చల్లపడ్డాయిరా యివాళా."

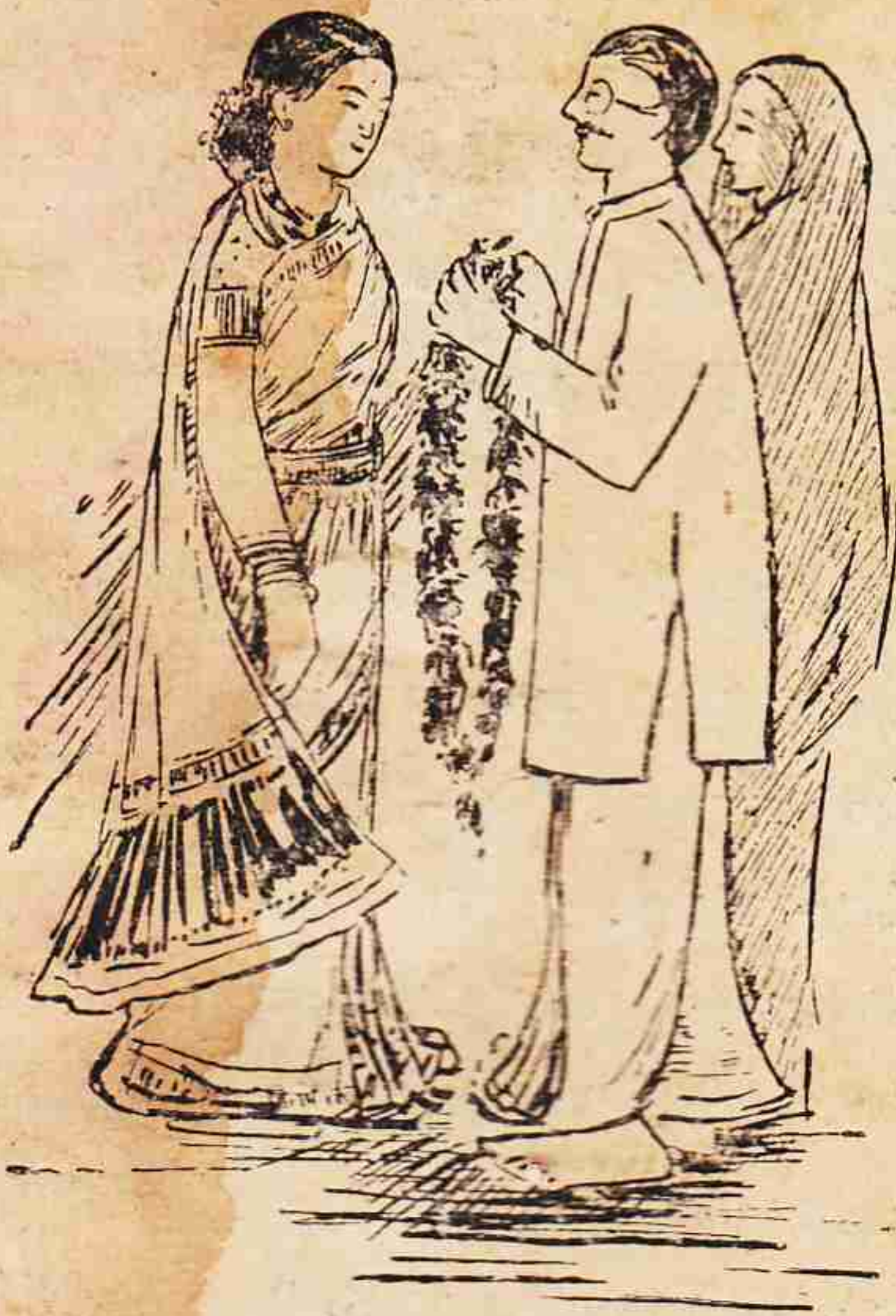
"సందేహమా? అమ్మా! మన పాడు శాస్త్రాల వల్ల యిలాంటి తరుణీమణు లెందరూ జీవచ్ఛవా లై పోతున్నారో చూశావా?"

"....."

"మాట్లాడ వేమమ్మా? అంచేతే మన దేశం యింత పాడైపోయింది. నిరపరాధ లగు ఇలాంటి బాలి కల ఉసురువల్లనే మన జాతి యింత దుర్బల మై పోయింది."

"ఈదండ వదినికి వెయ్యరా నాయనా."

చిట్టెమ్మ వొక దండ ఇవ్వగా పుచ్చుకుని సీతా

రామయ్య పూర్ణదగ్గి రికి వెళ్లాడు. సిగ్గుచేత పూర్ణ మొగం పక్కకి తిప్పుకోగా, "సిగ్గుపడకమ్మా! రోజూ చూసీ బావే కాదా? బావ ఆదండ నీ మెడలో వేశాక ను

ఆడరానివీ
కంగా ఆమె జీవితం
పతిబంధం మీర్పడి
ఆమె పేరు.

ఆరాధనము

వీరుండ బావ మెడలో వెయ్యి. తప్పు లే దమ్మా! లిడియపడు నా కూనా!" అని చిట్టెమ్మ ధైర్యం చెప్పి పూర్ణని సరిగా నుంచో పెట్టింది. వెంటనే సీతారామయ్య బ్రహ్మానందంకో పూర్ణమెడలో పూల దండ వేశాడు. చిట్టెమ్మ ప్రోత్సహించేత పూర్ణకూడా చాలా సిగ్గుపడుతూనే రెండో దండ సీతారామయ్య మెడలో వేసింది. ఆవేశాటప్పు డామె చిటికెన వేలు ఫాలతలమ్మిద తగలగా సీతారామయ్య పరవశు డైపోయాడు.

తరవాత "యిక ను వ్యవతిలికి వెళ్ళరా నాయవా" అని తల్లి చెప్పగా, కొడుకు "తలుపులు వేసెయ్యి మవ్వ" అంటూ పూలదండ బల్లమీద వుంచి, కోటు తీసేసి, బెత్తం పుచ్చుకుని పికారు వెళ్ళిపోయాడు. "నే నిప్పుడే వస్తా నుండవే అమ్మా" అంటూ చిట్టెమ్మ వాడోకి వెళ్ళింది.

౧౦

జరిగిపోయినదాన్ని తలుచుకోగా పూర్ణకి వల్లమాలిన సిగ్గు వచ్చింది. వెంటనే ఆవేశం తీసేసుకోవా లని ఎడంచేతి గాజుల మీద కుడిచేయ్యి వేసుకుంది. కాని పైనుంచి యెవరో "యేం తప్పు?" అని అడిగినట్లుంది. వెంటనే నిలువుటద్దం దగ్గరికి వెళ్ళి చూసుకుని తన స్థానంలో మరెవరో వొక అందకత్తె నుంచుని వుందని బెదిరింది. నిదానించగా తానే; కలగాదు. ఆకళ్లు మునపటివే; గాని వాట్లా కిప్పు డపార మైన నూత్న తేజస్సు కలిగింది. ఆకపోలాలూ, ఆనుదురూకూడా మునపటివే; అయితే వాట్లమీద యిప్పు డంతం లేని నవలామ్యాం తోణికిపోయాలాగ ప్రవహిస్తోంది. పెదవులు కూడా మునపటివే; అయినా ముఖ్యంగా అధరోష్ఠం మీద యేదోనవీనతం కనబడింది. మునుపు వాడిపోయినట్లుండే చేతు లిప్పుడు నవనవలాడే తామరతూడుల్లాగ కనపడ్డాయి. ఆశరీరంకూడా మునపటిదే; గాని యిప్పుడది తనవలాడే మాధవీలతలాగ ముద్దొస్తోంది. మునుపు దుఃఖభారంచేత కుంగిపోయి వుండే హృదయం యిప్పుడానందపారవశ్యంచేత, పుత్సహాతిశయంచేత, భవిష్యజీవితములో నూత్న పథాన్వేషణం ప్రారంభించింది.

పరికిణీలు కట్టుకునే సమయంలో మల్లుపంచె లామెమీద అమాంతంగా విరుచుకు పడిపోయాయి. శరీరం బాగా యోగడమూ, బుద్ధి బాగా నికసించడమూ, మనస్సు ప్రాపంచికవృత్త పరిశీలనలో మంచి చాతుర్యం సంపాదించడమూ ఆమెకి తరవాతనే జరిగాయి; కాని ఆతరవాత జరగవలసిన ముచ్చటలూ, వేరకలూ, లాంఛనాలూ, మర్యాదలూ, గౌరవాలూ, సుఖ సుభవాలూ-ఇలాంటి వన్నీ మాత్రం ఆమెకి మచ్చకేనా దొరక్కుండానే పోయాయి. స్త్రీలకీ పురుషుల గాడా సంసారంలో వున్నంతనేపూ యేవేనా దుఃఖా వచ్చినా, అవి హద్దు కలవి కావడమూ, తరవాత మునుపెన్నడూ కలగడమూ, ఆ సుఖానుభవాలవల్ల పూర్వపు దుఃఖాలు పూర్తిగా మరుపు రావడమూ జరుగుతూనే వుంటాయి; కాని పూర్ణ సంగతి అలా లేదు. తీగకి ఆకులు దూసెయ్యడమూ, ముగ్గుల సయ్యడమూ కాక మూలచ్ఛేదం యే టిడో పూర్ణకి నెడవ్యం అలాంటి దయింది. ఆమె యేమి యెరగని వయస్సులోనే యేమీ లేకుండా పోయింది. ఐహికవాంఛలమీద సహజమైన నిర్లిప్తత కలక్కుండానే ఆమె కవి సాంఘికదౌర్జన్యం ల్ల అంలనివీ, కోరరానివీ, తెలపరానివీ, చివరకి డరానివీ కూడా అయిపోయాయి. ఈవిధంగా ఆమె జీవితలతకి సహజపరిణతి కాక నిర్బంధప్రతిబంధం యేర్పడిపోయింది.

ఇంతకీ చెప్పవచ్చుం దేమి బంటే: ఆమె వేసుకొన్న లాగులూ, పరికిణీలూ, పైటపరికిణీలూ, పల్లెటటులూ, చీరలూ, తరవాత—నయస్సు మల్లేక—అంతానికి—అప్పుడేనా క్యాచిత్కంగానూ, యేదో దురవల్లనూ మాత్రమే సైనుపంచెలూ—ఇలాంటి పరిమాన్ని పొందక, పరికిణీలలోనుంచే సైను—మల్లుపంచెలలోకి దిగిపోయింది. అందుచేత పైటపరికిణీ వాటులూ, చీరలూ ధరించినపుడు తన రూపం యెలా వుండునో పూహ కేనా అందని విషయం అయిపోవుండగా, తరవాత ముగ్గుల దొర్లగ్యవేషం చాలా కాలాన్నుంచి పుత్రమే, జ్యేష్ఠమే పోయి వుండగా

యిక లేనే లేదనుకున్న యీమంగళవేషం ఆయాచి తంగానూ, తలవని తలంపుగానూ, ఆకస్మికంగానూ, ఆశ్చర్యంగానూ, తటస్థించడంచేత నిలువుటద్దంలో మనోహర-దివ్య - సుఖమయ - హృదయోత్తేజకరూపం కనపడగా పూర్ణకి తాను తానేనా అనే సందేహం కలిగింది. అయితే యీసందేహం చివరి కామెకి మంచి ఫలాన్నే కలిగించింది. దేశానికి, కాలానికి, పాత్రకి తగిన యీశోభనవేషం తీసేసుకొని తలచుకోడాని కుక్కడా—రామరామా! మళ్ళీ ఆబురదగుండలో—ఆ అగ్నిగుండంలో పురకడం యేమిటి?

ఆమె అద్దం యెదుట నిలుపునా నుంచుని కళ్ళు

చేరడేసి చేసుకుని తన వేషాన్నీ, రూపాన్నీ బాగా చూసుకుంది. ఓహో! ఎంత సుఖమూ! ఆమె వేషం ఆమెకే మోహజనకంగా వుంది. ఇందాకా చిట్టెమ్మా, నీతారామయ్యచేసిన స్తుతిలో ఎంతయాధార్థ్యం వుందో ఆమె కిప్పుమ బోధపడింది. ఆమె తనకిట్టి ఆనందపార

రవశ్యాన్ని కలిగించిన మేనత్తయొక్క శుభచింతనాన్ని మెచ్చుకుని జన్మజన్మాలు పొదనేవ చేసినా ఆమెబుణం తీర్చుకోలే ననీ, కనక అందుకు కృతజ్ఞతగా ఆమె చెప్పి నట్లు నడుచుకోవాలనీ నిశ్చయించుకుంది.

సరిగా యీసమయంలో మళ్ళీ చిట్టెమ్మ వచ్చింది. “ఏం చేస్తున్నావు కోడలా” అని ఆమె పిలవగా, “ఎందుకే అత్తా?” అని పూర్ణ గుమ్మంలోకి వచ్చి యెదురుగా నుంచుని అంతటో కొంచెం వెనక్కి తగ్గి, “వీధితులుపులు వేసే వున్నాయా?” అంది. చిట్టెమ్మకి కోడలు రూపం చూశా టప్పటికి బ్రహ్మానందమూ, ఆమె మాటలు వినగా నవ్వు వచ్చాయి. “నేనే కాదు శ్రీ బావ పికారు వేళ్లాక తలుపులు బిడాయించి వచ్చా నూ?” అని ఆమె అడిగింది.

“ఏమో బాబూ! ఎవ రేనా చూస్తే యింకేమే నా వుందా?”

“ఎవళ్ల సొమ్మేనా పట్టుకువచ్చామా యేమిటి మనం? ఎవ శ్లేనా చూడడం మాత్రం యెందుకు వస్తుందీ?”

“నిజమే అత్తా. అదుటు అలా వుంది.”

“కాదమ్మా మరి? అయితేలే. పొద్దు పోయింది కదూ? మడి కట్టుకున్నాను. వంటింట్లో కూచుందువు గాని రా, పిచ్చా పాటీ చెప్పుకోవచ్చు.”

“పద.”

ఇలా చెప్పి పూర్ణ ఎడమచేతితో కుచ్చెళ్ళు పట్టుకొని, వీధిగుమ్మంకేసి తిరిగితిరిగి చూస్తూ భీతహరిణం లాగ జడుస్తూ జడుస్తూనే చిట్టెమ్మతో కూడా వంటింట్లోకి వెళ్లి ఆమె ముక్కాలిపీట వెయ్యగా దానిమీద కూచుండి చిట్టెమ్మ వొక సాయ్యమీద అన్నానికి యెసరు పెట్టి, దొండకాయలు తరగడానికి కత్తిపీటమీద కూచుంది.

మార తరగడం ఆయిపోయే టప్పటికి సంధ్యారాగం బలిసింది. అది చూసి దీపాలు వెలిగించడానికి చిట్టెమ్మ లేవగా “నేను వెలిగిస్తాను, అగ్గి పెట్టి యివ్వవేఅత్తా” అని పూర్ణ లేచింది. “నువ్వు కాదమ్మా! హాల్లోకి వీధి కిటికీలు తెరిచి వుంటాయి. దీపాలు నేను వెలిగిస్తాను;

గాని చీరలూ అట్టి వాకట్లో మరిచే పోయాం. గదిలో పెద్దలాంపు వెలిగించి వాట్లని బీరువాలో సద్దుతావా? చూడూ; రాత్రి పడుకునే టప్పుడు నువ్వు కట్టుకోడానికి ఉప్పాడ చీరా, ఇమిటేషను సిల్కురవికా తీసుకుని మరీ సద్దుసుమా తతిమ్మావీ" అని చిట్టెమ్మ మళ్ళీ అనగా, "అలాగే" అని పూర్ణ అగ్గిపెట్టి పుచ్చుకొని గదిలోకి వెళ్లింది. తతిమ్మా దీపాలు చిట్టెమ్మ వెలిగించేసి మళ్ళీ వంటింట్లోకి రాగా పూర్ణ కూనిరాగం తీసుకుంటూ చీరలు సద్దడం మొదలుపెట్టింది.

౧౧

వంట అయిపోయింది. చిట్టెమ్మ చెప్పకుండానే లేచి వెళ్లి పూర్ణ వేషం మార్చేసి—అంటే పుప్పాడ చీరా, ఇమిటేషన్ సిల్కు రవికా తొడుక్కుని, నగలలో కాసులపేరూ, చంద్రహారమూ, పుస్తెలనానూ మట్టుకు తీసి మంచంమీద పెట్టి వచ్చి, చిట్టెమ్మ సీతారామయ్యకోసం గంగాళంలోకి నీళ్ళు తోడేటప్పటికి పడమటిల్లు తుడిచి పీటలు పరిచింది.

“ఇనపపెట్టి తీసి వెండి గిన్ని తెచ్చుకోవే కోడలా!”

“ఈపూట బావ లేచి వెళ్లాక నువ్వు నేనూ వొక్కమాటు కూచుందామే.”

“ఇంకా నువ్వు వారంరోజు లంటావు కదూ? తరవాత నాదగ్గరే కూచుందువుగానిలే. ఈపూటకీ కూడా బావదగ్గరే కూచో తల్లీ!”

“నేను కూచోలేను బాబూ బావదగ్గర. పోనీ నాకు వంటింట్లో వడ్డించు.”

“తన అందం నీ అందానికి చాలింది కానప్పుడు నీదగ్గర కూచోడానికి బావే సిగ్గుపడాలి; గాని నీ కేమీ? అయినా మధ్యాహ్నం వాడిబంతిని కూచుని యిప్పుడు కూచోకపోతే నాతండ్రి మనస్సు యెలాగో అయి పోదూ?”

“ఏమో నమ్మక, నాకు భయం వేస్తోంది.”

“పోనీ నిన్నిందాకా యేమేనా వెక్కిరించాడా బావా?”

“లేదు పాపం. అబద్ధం లెందుకూ?”

“ఇక నేమీ? ఇక భయం యెందుకూ?”

“.....”

“లేనిపోని మొగమాటాలు తెచ్చుకోకమ్మా. గిన్ని పట్టుకురా. చూడు పుచ్చుకోడానికి దొన్నికూడా తెచ్చుకో. బావ వెండికంచం ఆలలమరులో వుంది పీట దగ్గర. అదేమే? నీకూ బావకీ మధ్యాహ్నంలాగే రెండు పీటలూ వరుసగా వేస్తే సిగ్గుపడతా వెందుకే నాతల్లీ?”

“.....”

“ముసలిదాన్ని చేసి నన్ను బుట్టలో పెట్టేద్దామని చూస్తున్నావా గడుసుపిల్లా? నన్నప్పుడే లోకువ చేనేశావులే?”

“.....”

“తొరగా రాఅమ్మా! వెర్రిపిల్ల, పుబలాటమే గాని పెంకితనం యెరగదమ్మా చిన్నప్పట్లంచీ గూడానూ.”

నవ్వుకుంటూ వెళ్ళి పూర్ణ గిన్నీ, కంచమూ పీటల దగ్గర పెట్టేటప్పటికి సీతారామయ్య వచ్చాడు. చిట్టెమ్మ తలుపు తియ్యడానికి వెళ్ళగా పూర్ణ వంటింట్లోకి చక్కాపోయి తలుపుచాటున న క్కింది. తరవాత సీతారామయ్య చొక్కాలు తీసేసి రంగుపంచె కట్టుకుని నూతిదగ్గరికి వెళ్లి, “ఈపూట ఏం చేశావమ్మా?” అని అడుగుతూ పెరటిగుమ్మంలోనుంచి యాదాలాభంగా వంటింట్లోకి రాగా, పూర్ణ వొక్క అంగలో పడను టింట్లోకి, యింకో అంగలో మండువాలోకి వురికింది. అది చూసి చిట్టెమ్మ “అదేమిటిరా నాయనా, దాన్నలా బెదరకొడతావా?” అనగా, సీతారామయ్య “నేను చూడలే దమ్మా” అంటూ నూతిదగ్గరికి వెళ్లి పోయి స్నానం మొదలుపెట్టాడు.

అతను తాపితా కట్టుకుని వచ్చి పీటమీద కూచునే టప్పటికి వడ్డన పూర్తి అయింది. ఇంకా పూర్ణ రాక పోవడంచేత పరిషేచన చెయ్యడాని కతను సందేహం

చగా, చిట్టెమ్మ “వెళ్లి నువ్వు కూడా కూచోవే అమ్మా! బావ నీకోసం కనిపెట్టుకున్నాడు చూడూ” అంది. ఇలా మేనత్త రెండుమూడుమాట్లు చెప్పాక పూర్ణ యిక బాగుండదని వచ్చి కూచుంది. ఇద్దరూ వొక్కమాటే ప్రారంభించారు భోజనం. చిట్టెమ్మ వారికి నెయ్యి వడ్డించి నంటింటి గుమ్మంలో కూచుంది.

“నీ కేం కానాలే పూర్ణ?”

“.....”

“నిన్నే ఓహోయ్! వదినా!”

“.....”

మాట్లాడ వేమే బంగారబొమ్మా?”

“.....”

“అయితే నీకూ నాకూ మాటలు పోయాయా యేమిటే?”

“.....”

“అయితే నాకు సయించడం లేదే అమ్మా అన్నం. నేను లేచిపోతానే.”

“చూశావా? బావని అన్నం తిననివ్వవుటే పూర్ణ?”

“నే నేం చేశానే?”

“నువ్వు మాట్లాడడం మానేస్తే బావ ప్రాణం కొట్టుకోదు తల్లీ?”

“.....”

“ఈమాటు పిలవరా నాయనా”

“ఏమే వదినా?”

“ఎందుకూ?”

“ఏం కావాలే నీకూ?”

“కాస్త కూరా, కాస్త ఆవపిండి వెయ్యవే అత్తా!”

“దొంగా! కడుపు కట్టిపెట్టుకుంటున్నావా?”

“నాకు పాపం తెచ్చిపెడతావుటే కోడలా?”

“కొంచెం కొంచెం వెయ్యాలి సుమా.”

ఇలాగ వేళాకోళాలతో భోజనం లయినాక ఎవరో స్నేహితులు రాగా సీతారామయ్య హాలులోకి

వెళ్లిపోయాడు. పూర్ణ మందువాలోకి వున్న హాలు తలుపులు మెల్లిగా బిగించి వచ్చి పాందాను తీసికొని వచ్చి పడమటింట్లో మేనత్త ఫలహారం చేస్తూ వుండగా యే దట కూచుని చిలుకలు చుట్టింది.

చిట్టెమ్మయిల్లు సద్దడం తొమ్మిదింటికి పూర్తయింది. చిలుకలు చుట్టడం అయిపోయిన తరువాత పూర్ణ ఆమెకి కొంచెం సాయం చేసింది. అప్పటికి సీతారామయ్య తన పని కూడా పూర్తిచేసుకుని, వీధితలుపులు పూర్తిగా బిగించి చూడగా హాలు తలుపులు వేసివున్నాయి. అతను మొదట వొకటి రెండు మాట్లు తల్లిని పిలిచాడు; గాని జవాబు రాకపోగా తలుపు గుంజాడు. అది వినిపూర్ణ మెల్లిగా పిల్లిలాగ వెళ్లి మునివేళ్లతో గొల్లెం తీసి మెరుపులాగ పడమటింట్లోకి చక్కాపోయింది. సీతారామయ్య పూర్ణ సిగ్గు చూసి ఆనందిస్తూ గదిలోకి వెళ్లి గ్లాస్లో మల్లుపంచె కట్టుకుని, వాకట్లో మడతకుర్చీ మీదకూచుని ఏదో ఆలోచనలో పడ్డాడు. తరువాత మేనత్తతోకూడా పూర్ణ గదిలోకి వెళ్లింది.

లోపల యేవో గుసగుసలలాగ ధ్వని వినిపించింది. అది వుండివుండి వొకటిరెండుసార్లు వినిపించే టప్పటికి సీతారామయ్య మొగం వెనక్కి తిప్పుకుని చూడగా, వెండిపల్లెంతో తాంబూలం పట్టుకు వచ్చి పూర్ణ సిగ్గుపడుతూ కుర్చీవెనక్కాల నుంచుని వుంది. వెంటనే అతను లేచి నుంచుని, “మాట్లాడకుండా అలా యెంతసేపు నుంచుంటావే పూర్ణా” అన్నాడు. అప్పుడు కూడా ఆమె మాట్లాడలేదు. “మాట్లాడవుటే పూర్ణా” అని అతను మళ్లీ అడిగినా మాట్లాడలేదు. అందు కతను “మాట్లాడ్డానికి పనికిరాని వాణ్ణి తాంబూలం యివ్వడానికి మాత్రం పనికివస్తానా యేమిటి? నా కక్కరే లేదు” అంటూ కొంచెం వెనక్కి తగ్గాడు.

పూర్ణ కేమో మాట్లాడకుండా వుండా లనే వుంది గాని యిక మేనత్త అందుకుంటుంది. యిక అలాగే వుంటే సీతారామయ్యకి కష్టం తోస్తుందని వకమూల భయంకూడా వుట్టింది. “వారే బావా” అంటూ అస్తమానూ పాకులాడే తా నంతసిగ్గుపడడం

౧౨

కూడా యేమిటనితోచింది మాట్లాడడానికే సిగ్గుయితే అతని యెదుట అంతనేపు సుంచోడంమాత్రం సిగ్గు కాదు? ఇదంతా ఆలోచించుకుని ఆమె “ఇదిగో తాం బూలం” అంది. కానయితే ఆమాట చాలాదూరా న్నుంచి వినపడ్డం వీణాధ్వనిలాగే వుంది. అయినా సీతా రామయ్య దానికే పొంగిపోయాడు. ఇంకా ఆలస్యం చేస్తే తమ మోటతనం చేసిన ట్లవుతుం దని కూడా జంకా డతను. ఆభయముతో పూర్ణా, యీజంకుతో సీతారామయ్య రాజీపడ్డారు. పళ్లెం జారిపోయిందా, పూర్ణ యిచ్చిందా అని సందేహం. కాని ఆమె చేతి లో వున్న పళ్లెం అతనిచేతిలో వుంది. చూడగా పూర్ణ గదిలో వుంది.

ఇదంతా చూసి బ్రహ్మానందపరవశురా లవుతూ వున్న చిట్టెమ్మ వొక్క నిమిషం గడిచాక ముందుకు వచ్చి, “నువ్వెక్కడ పడుకుంటావురా నాయనా?” అని అడిగింది.

“పూర్ణో?”

“అదీ, నేనూ గదిలో పడుకుంటాం.”

“అయితే నా కాంపుకాట్టు తెచ్చి యిక్కడ వెయ్యి.”

“గాలి చాలుతుందా?”

“ఎలాగో బాధపడతా నివాళకి.”

పూర్ణకి “మరి రేపో?” అని అని యెవరో అడి గిన ట్లయింది. దానిమీద యేదో మెరుపు తగిలినట్లు కూడా అయింది. వొళ్లు ఝల్లు మంది. వొక్కనిమిషం యిలా గడిచింది. అప్పుడు చిట్టెమ్మ యింట్లోకి రాగా పూర్ణ యెంతో మెల్లిగా “పోనీ మనం పడమటింట్లో పడుకుందామే” అంది. కాని చిట్టెమ్మ అంగీకరించ లేదు. తరవాత కాంపుకా ట్టిద్దరూ విప్పి సాగతీసి సీతారామయ్య చెప్పిన చోట వేశారు. చిట్టెమ్మ పరు పు వేయగా పూర్ణ దుప్పట్టి పరిచి, తలగడపెట్టి, చిక్కగా మల్లి పువ్వులు చల్లి వెళ్లిపోయింది. తరవాత చిట్టెమ్మ గుమ్మంలోనూ, పూర్ణ కొంచెం తలుపు చాటునా కూచోగా, సీతారామయ్య కుర్చీ వారి కభిముఖంగా తిప్పుకున్నాడు.

చిట్టెమ్మ గ్రామోహనుకేసి యాదాలాభంగా మాశాటప్పటికి దానిమీద అరవిచ్చిన పూలదండ కన పడింది. దానిమీద “అయ్యో! బావ దండ మరిచేపో యాడే. వేసిరా తల్లి” అని యామె చెప్పగా పూర్ణ వొకటి రెండు తూణాలు గునిసిగునిసి వేసి చక్కా వచ్చింది. తరవాత వారు కొంత నేపు ఆమాటా యీ మాటా చెప్పుకున్నారు. గడియారం పదకొండు కొట్టింది. అప్పుడు పూర్ణకి ఆవలింతలమీద ఆవలింతలు రావడం చూసి చిట్టెమ్మ “నాయనా! పూర్ణకి నిద్ర వస్తోం దిరా. ఇక పడుకుందాం లే” అంటూ లేచింది. “అవు నవును. పొద్దుపోయింది. పూర్ణని యివాళ చాలా కష్టపెట్టాం మనము. పడుకోండి” అని తన పక్కమీ దకి వెళ్లిపోయాడు. చిట్టెమ్మ “మిగిలిన పువ్వులు నీపక్కమీద—ఏమే? వొక్క పువ్వుకూడా లేకుండా చేసుకున్నావా?” అనగా “నేను తెస్తున్నా నుండవే అమ్మా” అంటూ తన పక్కమీది పువ్వులు సగంకంటె పైగా తెచ్చి సీతారామయ్య పందిరిమంచం మీద చల్లి చక్కాపోయాడు. అప్పుడు చిట్టెమ్మ “నాతండ్రి కన్నీ తెలుసును. నీపక్కమీద పువ్వులు లేకపోతే వాడు సహించగలడా? నాకొండా! నువ్వు చేసిన పనీ, నాతండ్రి చేసిన పనీగూడా బాగానే వున్నాయి. వెళ్లి పడుకోవే తల్లీ” అంటూ తన మామూలుచొప్పున జపానుచాప పరుచుకుని పడుకుంది. పూర్ణ ఆమెకి సమాధానం చెప్పకుండానే లోపల్లోపల నవ్వుకుంటూ లేచి గుక్కెడు మంచినీళ్లు తాగి, వసారా లోకి వున్న కిటికీరెక్కలు నాలుగు బారుగా తెరి చేసి పడుకుంది.

వొంటిగంటకు హఠాత్తుగా మెళుకువ వచ్చి చిట్టెమ్మ లేచి చూడగా మంచుతెర వంటి వుప్పాడ చీర కట్టుకొని వున్న పూర్ణ వెన్నెలవంటి పాన్పుమీద బంగారుసలాకలాగ కదలకుండా పడుకుని వుంది. మూడు గంటలకి మళ్లీ మెళుకువ వచ్చి చూడగా పూర్ణ గోడ వేపుకి తిరిగి పడుకునే వుండి వెక్కివెక్కి దుఃఖిస్తోంది.

అది చూడగా చిట్టెమ్మ గుండె బేజార్త పోయింది. ఆమె మనస్సు పరిపరి విధాలపోయింది. వాకట్లోకి తొంగి చూడగా సీతారామయ్య గాఢనిద్రలో వున్నాడు. ఆమె కారణాన్ని పోల్చుకో లేకా, యిక వుండలేకా, తటా లున లేచి వెళ్లి ఆమె పక్కలో కూచుని, “ఏం తల్లీ? ఏం మామూ?” అంటూ కంగారుపడుతూ అడిగింది. ఆమె యిలాగ రెండు మూడుమాట్లడిగే టప్పటికి పూర్ణ దుఃఖం కొంచెం సమాళించుకొని, లేచి కూచుంది. చిట్టెమ్మ మళ్లీ అడ్డగా అప్పుడు పూర్ణ “ఏమీ లేదు. పూర్వపు సంగతు లన్నీ—ఇవాళ మధ్యాహ్నం దాకా నేను వేసిన పాడు వేషమూ, నే ననుభవించిన యమ యాతనా జ్ఞాపకం వచ్చి, హృదయాన్ని గొడ్డలిపెట్టుగా బద్దలుకొట్టేశాయి. దుఃఖాంధకారంలో సుఖానికల్లా నిగ్గయిన రోజులు—పదకొండేళ్లు వ్యర్థంగా గడిచిపో యాయి. పరాపాదిత మైన అలాంటి దారుణాశిక్ష ననుభ విస్తూ నేను బతికి యెలా వుండగలిగానూ? అనే ఆవేదన కలిగి దుఃఖం వుబ్బెత్తుగా పొంగిపోయింది. ఎన్ని విధాల ప్రయత్నించినా అది తగ్గలేదు” అని చెప్పింది.

ఇది విని చిట్టెమ్మపెద్ద నిట్టూర్పు విడిచింది. సన్నసన్నంగా భాగ్యదేవత చెవిలో యేదో చెప్పినట్లయింది. ఆరాటపెడుతూ వున్న హృదయభారం తగ్గి పోయింది. అది విజయమో, భ్రాంతో-గర్వం మాత్రం కలిగింది. చిట్టెమ్మకి కంఠస్వరమే మారిపోయింది.

“తల్లీ! యింకెందుకూ? ఆపత్సముద్రం దాటి వొడ్డేక్కేక కూడా దుఃఖించడం యెందుకూ? నీకళ్ల మ్మట నీళ్లు రావడం—దుఃఖోద్రేకంచేత నీపెదవు లలా రావిరేకల్లాగ వొణికిపోవడం నేను చూడలేను. ఇక్కడ కాదు. వసారాలో కూచుందాం రా మాట్లాడుకోవచ్చు” నంటూ చిట్టెమ్మ ఆమెని లేవతీసుకుని బయలుదేరింది. ఇద్దరూ సోఫామీద కూచున్నారు. పూర్ణని తన వొడిలోకి తీసుకుని చిట్టెమ్మ లాలిస్తూ మాట్లాడింది—

“అమ్మా! నావుద్దేశమూ, బావ వుద్దేశమూ ను విద్వివరకే యెరుగుదువు. నీ వుద్దేశం కూడా స్పష్టంగానే

వుంది. అయినా అవి వాగ్రూపంగా పైకి వచ్చి యేకం కాలేదు. నా కూనా! ఇంకెందుకూ దాపరికాలూ? నిన్ను నాకొడుక్కి—”

“బావకి నామీద దయ వుందా? నిజం చెప్పవె అత్తా! మోసం చెయ్యకు.”

“మోసమా? బావ యిప్పుడు చక్రవర్తికూతురు—”

“ఎలా నమ్మనే? నిన్న భోజనం చేశా టప్పుడు—నువ్వు గూడా బందరుపిల్లమీద ఆశగా—”

“రామరామా! అప్పు డలా అనకపోతే యేమన మంటావు చెప్పు? నీఅభిప్రాయం కొంచెమేనా—”

“నాలుగు రోజుల నాడు బావతో కాకినా డలో నేను స్పష్టంగానే—”

“అయితే బావ నిన్ను—”

“అలా చెప్పడానికి వల్ల కాదూ. కొంచెం ఆశా వుంది. కానయితే అది నామనస్సుయొక్క దౌర్బల్యం..”

“నిజంగా అంతే. పోనీ బావచేత క్షమాపణ కోరిస్తా నుండూ..”

“వొద్దువొద్దు. బావని నేను క్షమించడమా? అత్తా! ఇక నే నాపాడువేషం వెయ్యలేను. ఆనికల్ప జీవనం గడపలేను. నా చూపు సంసారసుఖంమీదకి పోయింది. దాన్నిక తిప్పుకోలేను. నన్ను నీ కడుపులో పెట్టుకోవూ?”

“నువ్వీలా అంటే నా కేడుపు వస్తోంది. మీ నాన్న నాకొడుకుని తోనేసి నిన్ను పైవాళ్ల కిచ్చినప్పుడు నే నెన్ని విధాల యెంతగా యేడ్చానో దేవుడి కెరుక. తరవాత యింకేం లాభమూ?—”

“వారం రోజుల కిందటే నాకూ యేలూరుకి రుణం చెల్లి పోయింది. మా అమ్మా, మావదినా నామీద చూపిస్తూవచ్చిన ప్రేమ జ్ఞాపకం వస్తే కొంచెం ఆశకనపడు తూనే వుంది. కాని నమ్మలేను. ఇక నాబతుకు బావ చేతిలోనూ, నీచేతిలోనూ వుంది. నన్ను కాపాడవుటే అత్తా?”

“వెరిచావా! కాళ్లు పట్టుకుంటున్నావా? కాస్త వోటికి పట్టా వంటే ఇవాళ బావ నీకాళ్లే— తీసుకువస్తా నుండు.”

“వొద్దు వొద్దు. రేపు—తెల్లవారేక—”

“వే నుండలే నమ్మా! నాయింటికి సాక్షాత్తు లక్ష్మీ వస్తూ పున్నప్పుడు—నాయనా!”

“నిద్ర చెరపకే, లేపకే పాపం!”

“తండ్రీ!—తీసుకు వస్తా నుండు.”

“నువ్వు లేచా వంటే—చుళ్ళీ పిలిచా వంటే నమ్మ చంపుకు తిన్నట్లే. ఇదిగో...కూచో. మాట్లాడకు. వొక్కమాట చెప్పు. నే నింక బతుకుమీద నిరాశచేసుకో నక్కరలేదా? నువ్వు రక్షిస్తావా?”

“అయ్యో! ఇంకా సందేహం యెందుకే తల్లీ! నిన్నమధ్యాహ్నం భోజనాలవేళ దగ్గిర్నుంచి నీకోసం అటవంటించి పోతున్నాను నేను. నాతండ్రీకి మనస్సు

మనస్సులోనే లేదూ. ఇప్పటి కేనా నువ్వు నాకోడలి వై నందుకు—ఇంతకీ యిప్పటి కీవిధంగా వుండి యోగం.

ఇక వారు పడుకో లేదు. ఇలాగే మాటలతోలే మిగిలివున్న ఆకాస్త రాత్రీ కడిచిపోయింది. ఉషఃకాంతిలో అరవిచ్చివున్న గులాబీమొగ్గలూ, వెన్నముద్దలూగ విప్పారివున్న నందివర్ధనం పువ్వులూ, విరజిమ్మినట్లు నేల మీద రాలివున్న పారిజాతపుష్పలూ పూర్ణకి స్వాగతం యివ్వగా వాట్లమీద మూగుతూ వున్న కొదమతుమ్మెదలు భవిష్యజ్ఞీవితం యొక్క ఆనందమయవిలాసాలిని గానం చేశాయి.

మందువాలోనుంచి దూసుకు వచ్చి ప్రభాతవాయువు మేలుకొలపగా సీతారామయ్య అప్పుడే లేచి కూచున్నాడు. చీటెమ్మ గాలిలో దూదిపింజలాగ యెగిరి వచ్చి, “నాయనా! నీదే తరవాయి. నిమిషాల మీద ఆయిపోవాలి పెళ్ళి” అంది.

హృదయార్పణము

తన్నీరు కృష్ణమూర్తిగారు

పాండులోకంబుపైన నిష్ఫలముగాను
రిక్తహస్తుండనాచు వ్రాలితిని దేవ!
దేని నర్పించి మిమ్ము ప్రార్థింతు నిపుడు
అన్నవస్త్రంబులే కఱవయ్యె నాకు!

యేదుపులతోడ వత్సరా లెగిరిపోయె
మాతుమన్నను నెత్తురుచుక్క లేక
జీవములతోడ శల్యావశిష్టుడనయి
నిలచియున్నాడ; నన్ను గాంచితివా? లేదా?

కటికకఱపులలోన ముక్కలయిపోయి
అహరహంబులు తుత్ బాధ కాగలేక
అవయవంబులు రక్తంబు నపహరింప;
రంధ్రములతోడ నిదిగొ డొల్లయిపోయి;

ఈక్షణమొ; ఆక్షణంబునో; యెగిరిపోవు
హృదయమున్నది; దాని నందించుచుంటి
స్వామి! గైకొమ్ము నా మనశ్శాంతికొఱకు.

౧

మే మిద్దరమున్నూ సహాయ నిరాకరణోద్యమములో ప్రవేశించి చాలా పనిచేసిన వాళ్లమే. ఈమధ్యను దేశం చప్పచప్పగా ఉండడంవల్ల మేమున్నూ వెనకకు తగ్గము కాని మాదుస్తులలోనూ, వేషభాషలలోనూ, మనస్సులోనూ ఏమీ మార్పులుమాత్రం కలగలేదు. ఆనాటినుండి నేటివరకూ ఖాదీబట్టలు కట్టుకొని గాంధీటోపీ పెట్టుకుంటూనే ఉన్నాము. దేశముకు స్వరాజ్యము వచ్చే పనందైన ఉద్యమం మళ్లీ వచ్చిందంటే మేము ఆశాంతి యుద్ధములో ప్రవేశించి దేశముకోసము ప్రాణత్యాగమైనా చెయ్యడానికి సిద్ధముగా ఉన్నవాళ్లమే. మా దేహములు, మా ఆత్మలూ దేశభక్తితో నిండి ఉన్నవి. మా మాతృభూమి అన్నప్పడు మా దేహములో రక్తము వేగముగా ప్రవహిస్తుంది. దేహము గగుర్పొడుస్తుంది. మా ఆత్మ తాండవిస్తుంది.

౨

ఒకయేటి శివరాత్రికి మేము శ్రీశైలపర్వతము వెళ్లినాము. తెలుగు దివ్యక్షేత్రమును కల్లారా చూడగానే మాకు మా మాతృభూమిదుర్దశ కళ్లకు కట్టినట్లయినది. అక్కడ మల్లిఖార్జునుడికి మ్రొక్కుకున్నాము. భ్రమరాంబముందు సాగిలబడ్డాము. కృష్ణ వేణికి అంజలులు ఘటించి

నాము. మాకు దాస్యవిమోచన చెయ్యరా అని ప్రార్థించినాము. మా ప్రార్థనలకు బదులు వచ్చినట్లు మా ఆత్మలు గ్రహించ లేదు.

శ్రీశైలప్రాకారములోపల పశ్చిమగోపురములో అరుగుమీద ఒక ముని కూర్చుని తపస్సు చేసుకొంటున్నాడు. ఆతని సమీపించాము. అతడు కళ్లు మూసికొని సమాధిలో ఉన్నాడు. చుట్టుపట్టుల అనేకమంది చేరి ఆయనమహత్తు ఉగ్గడిస్తున్నారు. మనస్సును చిక్క బట్టి, ఇంద్రియముల జయించి, పరమాత్మ సాన్నిధ్యమును కల్పించుకొని ఎప్పుడూ మననము చేస్తూ ఉంటాడట ఆమహానుభావుడు.

ఆయనతో ప్రసంగిస్తేనే కాని తిరిగి రాకూడదని మేము నిశ్చయించుకొన్నాము.

రాత్రి అయినది. చీకటులు బాగా ఆవరించుకొన్నవి. అక్కడి వాళ్లందరూ ఒకరితరువాత ఒకరు వెళ్లిపోయారు. అర్ధరాత్రి అయినది. తైర్థికు లందరూ నిద్రపోయేవారూ, ప్రసంగించుకొనేవారూ, భజనచేసేవారున్నూ. వారందరూ దూరముగా ఉన్నారు. ముని ఇంకా తపస్సులోనే ఉన్నాడు. రాత్రి మూడుజాములు గడచి నాల్గవజాము ప్రవేశించినది. తీర్థయాత్రాపరులు చాలామంది నిద్రపోతున్నారు. జాగరణమున్నవారు మాత్రము తడిబట్టలతో కళ్లు తడుపుకొంటున్నారు.

మీకు మేలైన సువాసనగల అత్తరులు కావాలేనా?

అట్టలైన అత్తరులకు రాజని పిలువబడు ఆటోదిల్ బహార్ ను పుపయోగించుడు

కొన్ని బిందువులను మీ చేతుమాలపై చిలికినతోడనే యింపగు, పుష్పసంబంధమగు సువాసన నీచుట్టుపట్లవ్యాపించును.

ఇంతటిరమ్యమైన, మనోహరమైన సువాసనను నీవు బజారులోకొను యితర అత్తరులలో సొందజాలవు.

‘ఆటోదిల్ బహార్’ అను పేరును యిపుడు జ్ఞాపకమునకు తెచ్చికొనుడు. దానిని ఒకమారు పయోగించుడు. దాని మనోహరమైన, శాశ్వతమైన సువాసనకు తన్మయత్వమును చెందుదువు.

$\frac{1}{2}$	బొమ్మ	బుడ్డి	వెల	రు.	2-0-0
$\frac{1}{4}$	“	“	“	రు.	1-4-0
1	ద్రాము	“	“	రు.	0-12-0
	మాదిరిసీసా		“	రు.	0-2-0
	సువాసనగలకార్డులు			రు.	0-1-0

వి. పి. చార్జీలు ప్రత్యేకము

కొనునపుడు దయచేసి ‘ఆటోదిల్ బహార్’ అను పేరును జాగ్రత్తగా పరిశీలించి కొనుడు. అన్ని నోట్లను అమ్ముబడును. సోత్ ఏజెంట్లు:—

ఆంగ్లో యిండియన్ డ్రగ్ అండు కెమికల్ కంపెని,
285, జుమ్మామసీదు బజారు, బొంబాయి.

నొప్పులుగాని, తీపులుగాని, ఏవైనను సరియే తొలగింపవచ్చును

మీరు ఏల నొప్పులవలన బాధపడవలెను. ఆ నొప్పులు తలయందైనను సరే, దేహమున యితరచోట్లనైనను సరియే, నడుమునొప్పి, వాయువునొప్పులు, పడిశిము, గొంతు రాపిడి, కాళ్లనొప్పులు, కీళ్లనొప్పులు, నాడినొప్పులు, బెణుకునొప్పులు, మొదలగు నొప్పులైనను సరియే, తప్పక త్వరలో

‘ఆడమేస్ నైప్రెస్ సాల్వ్’

అనువానిచే మాన్పవచ్చును. ఇది వుపశాంతికర మగు అంజనము కాదు. ఇది చాలా మేలైన తైలము. ఇది చాలా విలువగల ఓషధులచే తయారుచేయబడినది. దీనిచే నొప్పులు మొదలంటపోయి తత్తుణమే నిన్ను ఆనొప్పియొక్క బాధనుండి తొలగించును. వేలకువేలు దీనివల్ల లాభపడిరి.

వెల బుడ్డి 1 కి రు. 1-0-0.

వి. పి. చార్జీలు ప్రత్యేకము.

ఈ అత్యద్భుతమగు బాధనివారిణి ఫలమును కనుగొనుటకు యీ క్రింద పేర్కొనిన అంగడినుండి 2 అణాలకు క్యాంపెలుడబ్బీ తెప్పించుకొనవచ్చును.

మెస్సర్లు:—ఎ. బి. పార్కర్, 259, చైనాబజారు, మద్రాసు.

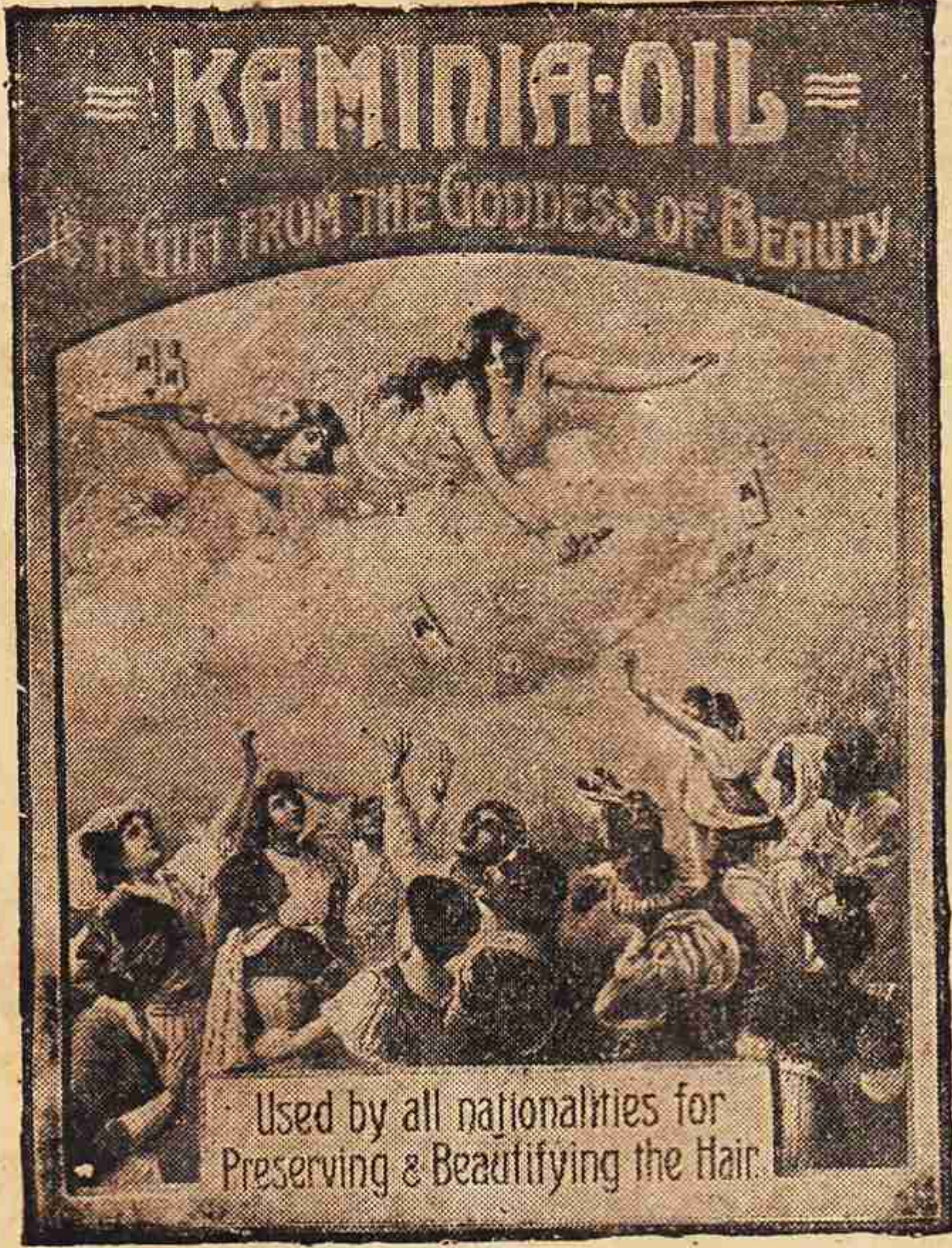
సోత్ ఏజెంట్లు:—ఆంగ్లో యిండియన్ డ్రగ్ అండు కెమికల్ కంపెని,

285, జుమ్మామసీదు బజారు, బొంబాయి.

ఏల మీరు కామినియా తైలమును మాత్రమే వాడవలెను ?

(రిజిస్టరు చేయబడినది)

ఎందుకనగా :

కామినియా తైలము వెంట్రుకలకు చాలలాభకరమైనది

కామినియా తైలము వెంట్రుకలు ఊడిపోవుటను ఆపును.

కామినియా తైలము వెంట్రుకలు పొడవుగాను, దళముగాను కాంతిగాను పెరుగుటకు తోడ్పడును.

కామినియా తైలము సువాసన తైలము మాత్రమే కాదు. అయితే వెంట్రుకలు పెరుగుటకు కావలసిన ఓషధులు ఇందులో గలవు.

కామినియా తైలము పుట్టెను చల్లదనమును గలిగించి మేదమును విశ్రాంతి నిచ్చును.

చదువుడు,

ఆలోచింపుడు,

ఆర్థును పంపుడు.

కలకత్తాలోనున్న ఫార్వర్డ్స్ పత్రిక తెలిపినది:—“ఆంగ్లో ఇండియన్ డ్రగ్ అండ్ కెమికల్ కంపెనీ వారిచే పంపబడిన అత్తరులు, వాసన తైలములు విభజింపబడి, పరీక్ష చేయబడుటవలన అందులో హానికరమైన వస్తువులు లేదని రుజువుపరచబడినది. కామినియా వాసన తైలమునందు మనోహరమైన అత్తరు చేర్చబడినది. మేదమును చిలువను గలిగించును.”

సి. యు. ఆర్. కార్వెల్లా, ఎస్. ఏ. సర్జను, పెరా ద్వీపమునుండి వ్రాసినది:—“కామినియా తైలము విక్రిలి మంచిదనియు, తృప్తికరమైనదని నిస్సందేహముగా కనుగొంటిని. ప్రత్యేకముగా చుండుకు, పుట్టెకు త్వరలో గుణమును గలిగించును. ప్రస్తుతము వాడుచున్న నా రోగులకందరికిని దీనిని శిషార్చుచేసితిని.”

బుడ్డి 1 కి ధర రూ. 1-0-0

వి. పి. ఖర్చులు రూ. 0-6-0

బుడ్లు 3 కి ధర రూ. 2-10-0

,, ,, ,, 0-12-0

హెచ్చరిక:—ప్రతిపట్టణమునందును, గ్రామమునందును యున్న సుప్రసిద్ధమైన దుకాణములందు కామినియా తైలము విక్రయించబడుచున్నది. మీరు అడుగునట్టి దుకాణమునందు దొరకనిచో అతని పేరును మాకు తెలుపుచూ, ఆర్థును మాకు నేరుగా పంపుడు కొందరు వర్తకులు ఎక్కువలాభమునకై ఆశపడి పేరులేని వర్తకుగుఱుతులు గలవి, తక్కువరకమువి “శ్రేష్ఠమైనదని” తెలుపుదురు. గనుక అట్టి తంత్రములను నమ్మి మోసపోకుడు. ఎల్లప్పుడును కామినియా తైలమునే పట్టుపట్టి తెప్పించి వాడుడు. ఇతరమైనవాటిని తెప్పించవద్దు.

ఆంగ్లో ఇండియన్ డ్రగ్ అండ్ కెమికల్ కంపెనీ.

285, జుమ్మా మసీదు, బాంబాయి.

నాల్గవజాము పగము గడిచింది. అప్పుడు ముని కళ్లు తెరిచాడు. లేచాడు. అది కనిపెట్టి మేమాయనకు నమస్కరించాము. ఆయన కను రెప్పపాటుతో మానమస్కార మందుకొన్నట్లు తోచినది. నక్షత్రకాంతిలో ఆయన మా ముఖములు పరిశీలించి చూచాడు. ఒక్కనవ్వు నవ్వాడు. నవ్వి స్నానార్థమై బయలుదేరాడు. మేమాయన వెంట బడ్డాము.

3

ఒకతాళముల నూతిలో ఆయన ప్రవేశించి స్నానము చేస్తున్నాడు. మేము నూతి గుమ్మము దగ్గర నిలబడ్డాము. ఆయన స్నానము చేస్తూ స్నానము చేస్తూ బయటికి వచ్చి నాన్నే హితుణ్ణి ముట్టుకొన్నాడు. ముట్టుకొని వింటున్నావా అన్నాడు నాతో.

“చిత్తం, వింటున్నాను” అన్నాను.

అతడు మావాడిని ఈవిధముగా ప్రశ్నించాడు: “మీది ఏదేశం?”

“ఇంగ్లాండు.”

“నీకు ఉద్యోగ మేమిటి?”

“మంత్రివర్గములో ఉన్నాను.”

“హిందూ దేశపు విషయాలు నీకు బాగా తెలుసునా?”

“ఆవిషయమై నేను కృషిచేసి బాగా చదువు కొన్నాను.”

“వాళ్లు స్వరాజ్యానికి అర్హులేనా?”

“ఆసంగతి నేను నర్పించను.”

“పోనీ, వాళ్లకు స్వరాజ్యం ఇవ్వడానికి నీకే మైనా అభ్యంతరం ఉందా?”

“ఉంది.”

“ఏమిటది?”

“మా దేశక్షేమము ముందు చూచుకోవడం మావిధి. మా దేశక్షేమానికి భంగకరం కాబట్టి స్వరాజ్యం వాళ్లకు ఈయ పీలులేదు.”

ముని నావైపు తిరిగి చూశాడు. ఆమాట్లాడుతున్నది మావాడేనా అని సందేహం తోచింది నాకు.

“అమాట్లాడుతున్నది మీవాడే. మీ వాడిప్పుడు భారతీయుడు గాడు. ఆంగ్లేయుడు” అన్నాడు ముని.

“అయితే మీమహత్తువల్ల ఆలాగున మాట్లాడించా రన్నమాట.”

“ఇందులో నామహత్తు ఏమీ లేదు. అతని మనస్సు నేను మార్చలేదు. దేశము మాత్రము మార్చాను” అన్నా డాముని.

నాన్నే హితు డిట్లా మారుతాడని నే నెప్పుడూ అనుకోలేదు.

ఇంతట్లోకే ముని వచ్చి మావాడిని మళ్లీ ముట్టుకొన్నాడు. ముట్టుకొని ఈరీతిగా ప్రశ్నించాడు: “ఏ ఊరు నీది?”

“అమెరికా.”

“ఏమిటి నీ ఉద్యోగం?”

“ప్రజాసభలో సభ్యుడను.”

“హిందువులకు పౌరస్వత్వము ఇచ్చుటకు నీ కే
మైనా అభ్యంతరమున్నదా?”

“ఆ.”

“ఏమి టది?”

“అది మా దేశముకు క్షేమకరము కాదు.”

ఏరంగు చిమ్నా పెట్టితే ఆరంగు దీపకాంతి
వచ్చినట్లు నా స్నేహితుడు మారిపోవడం
చూచి నే నాశ్చర్య పడ్డాను.

“చాలునా?” అన్నాడు ముని నావంక తిరిగి.

“చాలును” అన్నాను.

“అయితే వెళ్లండి. నీవూ నీ స్నేహితుని వంటి
వాడవే. ఈవిషయములో నిజమైన హిందూ
త్వమే మీలో ఉంటే ఎక్కడ నున్నా ఒక్కటే
పటుకు పలికేవారు. వెళ్లండి. దిగులుపడకండి.
ఈదేశంలో మీవంటి వాళ్ల నేకు లున్నారు.
మానవభ్రాతృత్వం అంటే ఏమిటో తెలిసిన
మీగురువును బాగా అర్థముచేసుకోండి.” అని
ఆయన నా స్నేహితుణ్ణి వచ్చి ముట్టుకొన్నాడు.
నా స్నేహితుడు నిద్రలోనుండి మేల్కొన్నాడు.
మే మిద్దరమూ ఆయన్ని మళ్ళీ పలకరించాలని
ప్రయత్నము చేశాము గాని ఆయన పలకలేదు.
మేము తరిగివచ్చాము.

౪

నే నడిగాను నా స్నేహితుణ్ణి—“ఏమి జరిగిందో
నీకేమైనా జ్ఞాపకమున్నదా” అని.

“నాకేమీ జ్ఞాపకము లేదు. అంతా స్వప్న
ప్రాయముగా ఉన్న” దన్నాడు. “స్వప్న మేమై
నా జ్ఞాపకమున్నదా” అన్నాను.

“ఏమీలేదు కాని, ఈ నా బానిసత్వము పోయి
నట్లూ, స్వాంతత్ర్య మదముతో నే నున్నట్లూ
అనుకొన్నాను. ఆ ఉత్సాహవాసన ఇప్పు
డిప్పుడే క్రమంగా నామనస్సును విడిచిపోతూ
ఉన్నది.”

“సరే కాని, నేను నిన్ను రెండుప్రశ్న లడుగు
తాను, పమాధానం చెప్పు.”

“అలాగే.”

“నీవే ఇంగ్లీషువాడ వై, వాళ్ల మంత్రవర్గంలో నీ
వే ఉన్నట్లయితే మన దేశానికి స్వరాజ్యం
ఇప్పించడానికి ప్రయత్ని స్తావా?”

“ప్రయత్నించడమా! రేపటికి వచ్చేలాగ చె
య్యనూ?”

“సరే, ఆగు. నీవే ఆమెరికాదేశస్థుడ వై ప్రజా
సంఘములో సభ్యుడ వై నట్లయితే హిందువు
లకు పౌరస్వత్వము ఇప్పిస్తావా?”

“తప్పకుండా.”

డాక్టర్ సన్ యట్ సేనుగారి జాతీయపునర్నిర్మాణవిధానము

ప్రతివాది భయంకరం రంగాచార్యులుగారు

ఈక్రింది యిరువదియైదు కార్యక్రమములును చీనాదేశమున జాతీయపునర్నిర్మాణము గావించుటకై డాక్టరు సన్ యట్ సేనుగారు కాంటను ప్రభుత్వమున కధ్యక్షుడుగ మండినప్పుడు, వారిచే నిర్ణయింపబడినవి.

డాక్టరు సన్ యట్ సేను తమ జీవితసర్వస్వమును భక్తిప్రకారముగ దేశమాత పాదములకడ నర్పించుకొన గల్గిన ధన్యులలో నొకడు. ఇరువదియేండ్లయిన నిండక మునుపే యాసికోమల హృదయమున స్వదేశపారతంత్ర్యము ప్రయత్నాండన మొనర్చెను.

ఇంక వాహ్మదయమునకు చిశ్రాంతి యెక్కడిది? చీనాదేశమున నింగ్గీషువారు, అమెరికనులు మున్నగు విదేశీయుల ప్రాబల్య మధిక మయిపోయినది. చీనాదేశపు రాజసంశయములోనివారే, యెవరో యొకరు పింహాయమున గూర్చుండుట సాంప్రదాయకముగ నచ్చుచునేయున్నను, నిజముగ బరిపాలనాధికారమంతయు విదేశీయుల హస్తముననే యున్నది. క్రమముగ చీనాదేశపు పాభాగ్యమంతయు నంతరించుచున్నది. సన్ యట్ సేను కీయచంద్రుర్రు మయ్యెను.

ఈమరచంద్రుని నంతరింపజేయుటెట్లు? ఎల్లవిధముల జాతీయభివృద్ధియే పరమాశయముగ గలప్రజాప్రభుత్వమును నెలకొల్పి, తన్మూలమున స్వాగతపరులగు విదేశీయుల యాధికారమునకు లోబడియున్న ప్రభుత్వము నడుగంట జేయవలయునని సన్ యట్ సేను ఉద్దేశించెను అట్లుపై దన 19వ యేడు మొదలొక్కిని నిరంతరముగ నతడు తన ఈశ్వరమును సఫలము గావించుకొనుటకై ప్రయత్నముల గావించుచునే యుండెను. తుదకు 1922 సం. న నెడతెగక నిర్ణయముగ ద స్నేదుర్మొనుచున్న పరాజయ పరంపరలే మార్గదర్శకములుగ గలిగిన యాధి

రుడు తనయాశయమునకు చీనాదేశమున నిలువ నీడ గల్పింపగలిగెను.

సన్ యట్ సేను కాంటనునగరమును ముట్టడించి యందు తన ప్రజాప్రభుత్వమును నెలకొల్పెను. తత్త్వం తములనున్న తిరుగుబాటుదారుల నణచివైచెను. తన ప్రయత్నముల ప్రారంభదశలో నొకసారి యతడు యూరపు ఖండమున సంచార మొనర్చుచున్న కాలమున సాన్ మిన్ సిద్ధాంత మనునొక ప్రజాప్రభుత్వ సిద్ధాంతమును గనిపెట్టెను. దీని ననుసరించియే యతడు చీనాదేశమున ప్రజాప్రభుత్వవిధానము నేర్పరచెను.

సన్ యట్ సేను తనయాశయము పూర్ణముగ ఫలింపకుండగనే యిరువదియవయేట—1926 సం.న— నీలోకమును విడిచిపోయెను. ఐన మహాత్ము లమోఘసంకల్పులుగదా! డాక్టరు సన్ యట్ సేను స్థాపించినయాప్రజాప్రభుత్వమే నేడు చీనాదేశమున విజృంభించి సంపూర్ణ సాఫల్యము నందుచున్నది. చీనాదేశపు బానిసత్వము శీఘ్రముగ నంతరించి పోవుచున్నది.

కార్యక్రమములు

○

సాన్ మిన్ సిద్ధాంతము ననుసరించియు, ప్రభుత్వములో ఐదుప్రత్యేకములైన స్వతంత్రములైన శాఖలుండవలయునన్న పద్ధతిని బట్టియు ప్రజాప్రభుత్వమువారు చీనాదేశములో జాతీయ పునర్నిర్మాణము గావించెదరు.

[సాన్ మిన్ సిద్ధాంతము, ప్రజాప్రభుత్వము అను పదములనుగూర్చిపైయుపోద్ఘాతమున తెలుపబడియున్నది. జాతీయ పునర్నిర్మాణము అనగా ధనము లేకపోవుటచేతను, ప్రజలలో వ్యాపించిన యితరదురాచారములచేతను, చదువు లేకపోవుట చేతను, ప్రజలజీవనమునకు

తగిన వసతులు, ఆరోగ్యముమున్నగు సౌకర్యములు నశించుటవలనను, ఒకజాతి ప్రజలు హీనదశలో నున్నప్పుడు పైలోపముల నన్నిటిని సవరించి వారిని సరియగుస్థితిలోనికి దెచ్చుట. 'ఐదు ప్రత్యేకములైన, స్వతంత్రములైన శాఖలు' అను దానినిగుఱించి 19 వ పేరాలో వివరముగ జెప్పబడినది.]

2

ఈపునర్నిర్మాణకార్యక్రమములో మొదటి మట్టు అన్నవస్త్రములకు, వసతులకు, రాకపోకలకు దగిన సౌకర్యములను ప్రజలకు సమకూర్చుటలో శ్రద్ధ వహించుట. అందుచే ప్రభుత్వమువారు ఆహారసౌకర్యము పుష్కలముగ నుండునట్లు వ్యవసాయమును వృద్ధిచేసెదరు. వస్త్ర సౌకర్యమునకై స్రత్తి పరిశ్రమలను నెలకొల్పెదరు. పరిశుభ్రముగా నుండి ప్రజలు సుఖముగా నివసించుటకు దగియుండునట్లు ఎక్కువగా వసతులను నిర్మించెదరు. రాకపోకల సౌకర్యమునకై నీటిదారులను, ఇనుపదారులను నిర్మించెదరు.

3

తరువాతి సిద్ధాంతము ప్రజల హక్కులకు సంబంధించినది. వోటునిచ్చుట (Suffrage), ప్రభుత్వమునకు పరిపాలనపద్ధతులను నూచించుట (Initiative), ప్రభుత్వమువారు నూచించు పద్ధతులను ఆమోదించుట లేక త్రోసివేయుట (Referendum), ప్రభుత్వోద్యోగులను తొలగించుట (Recall) అను నీనాలుగు హక్కులను ప్రజలకు ఉండవలయును. ప్రజలు ఈహక్కులను అనుభవములోనికి దెచ్చుకొనుటకు దగినట్లు ప్రభుత్వమువారు వారికి ర జకీయప్రబోధము నొసంగెదరు.

[Suffrage, Initiative, Referendum, Recall అను నీనాలుగు (ప్రజల) హక్కులకును ప్రభుత్వము సంపూర్ణముగ లొంగియున్నప్పుడే యది బాధ్యతాయుత ప్రభుత్వ మగునని రాజ్యాంగవేత్తల యభిప్రాయము. బాధ్యతాయుతప్రభుత్వము అనగా సంపూర్ణముగా ప్రజలయిష్టమునకు లొంగియుండు ప్రభుత్వమని యభిప్రాయము. ఈనాలుగు హక్కులలోను వోటునిచ్చుట

యనగా మనకు దెలియును. రెండవది ప్రజలలో కొందరు (ఎంతమంది యనువిషయము మొదట పరిపాలనపద్ధతులలోనే నిర్ణయింపబడియుండును) ప్రభుత్వమువారు ఫలానాపద్ధతి నవలంబింపవలయునని యభిప్రాయపడుదురనుకొనుడు. అట్టి సందర్భములో, ఆపద్ధతి ప్రవేశపెట్టవలయునా, అక్కరలేదా యను సంశయ నిర్ణయించుటకు, దానిని ప్రభుత్వమువారు దేశము మొత్తముపై నున్న ప్రజలయభిప్రాయమునకు వదిలివేయుదురు. మొత్తముపై ప్రజలలో నెక్కువమంది యెట్లు నిర్ణయించిన ప్రభుత్వమువా రావిషయమున నట్లు చేయవలెను. ఇంక మూడవది ప్రభుత్వమును నడుపునద్యోగులు ఏదైన ప్రధానమగు నొకపద్ధతిని ఆములులో బెట్టవలయునని నూచింతురనుకొనుడు. అట్టి సమయమున దాని నమలుజరుపవలయునా, అక్కరలేదా యను సంశయ ప్రజలకు వదిలివైచి, ప్రజలలో నెక్కువమంది యభిప్రాయము ననుసరించి వర్తింపవలయునేకాని ప్రభుత్వమువారు స్వతంత్రించి దాని నమలుజరుపరాదు. (ఈ సందర్భమున, ఈ విధముగా ప్రజలనిర్ణయమునకు వదిలివేయదగిన యంశము లేవి యనువిషయము మొదట పరిపాలనపద్ధతిలోనే వివరింపబడియుండును.) నాల్గవది: ఇప్పుడు మనదేశములో మనము శాసనసభలు మున్నగు వానికి వోటులనిచ్చి కొందర నెన్నుకొనుచున్నాము. అట్లెన్నుకొనబడువారు ఒకసంవత్సరమో, మూడుసంవత్సరములో, ఐదు సంవత్సరములో ఏదో కొంతకాలమువరకు - శాసనసభలు మున్నగువానిలో మనతరపున సభ్యులుగా వ్యవహరించుచున్నారు. ఇట్లు వ్యవహరించునప్పుడు అనేకులు మొదట తాము ప్రజల కొనర్చిన వాగ్దానములకు వ్యతిరేకముగా వర్తించుటను గూడ మనము చూచుచున్నాము. అయితే యిట్లు ప్రజలయిష్టమునకు విరుద్ధముగా, తమమొదటి వాగ్దానములకు భంగకరముగా వారు ప్రవర్తించినను, ఇన్నాళ్లని మొదట యేర్పాటై యున్నవారి సభ్యత్వపు కాలము ఆఖరగువరకు వారిని తొలగించు నధికారము మనకు లేదు. అందుచే సదరుసభ్యులు మున్నగువారు ఒక్కొక్కప్పుడు స్వలాభమునే చూచుకొని, ప్రజలక్షేమమునకు భంగకరములగు కార్యములను జేయుట తట

సింఘమున్నది. ఇట్టిలోపమున కవకాశము లేకుండునట్లు చేసి, ప్రజలయిష్టము ననుసరించి ప్రభుత్వపుటుద్యోగులు నడచుకొనియే తీరవలయును, లేకున్న నధికసంఖ్యాకులగు ప్రజలు కోరికప్పుడు వారు తప్పక రాజీనామా నొసగవలయును అనుటయే పైన జెప్పిన నాల్గవహక్కున కర్తవ్యము.]

౪

మూడవది ప్రజలలోనిసంఘములకు సంబంధించిన సమాన్య. దేశములో వెనుకబడియున్న సంఘములవారికి ప్రభుత్వము పాయపడి వారిని తమ్ము దాము పరిపాలించు కొనుటకు-తమవ్యవహారములను దాము సవరించుకొనుటకు-దగినవారినిగా జేయును. చీనాదేశముపై విరోధము గలిగియుండు దేశములకు చీనాదేశమున నెట్టి సౌకర్యములను గలుగనియ్యకుండ ప్రభుత్వమువారు చేయుదురు. చీనాదేశము ఇతరదేశములతో సమానముగ నుండునట్లు చేయుటకై యింతకుమున్ను విదేశములతో గావింపబడిన రాజీనామాలో తగువిధమున సవరణ కావింపబడును.

౫

జాతీయపునర్నిర్మాణ కార్యక్రమమునకు మూడు మొట్టలు: (1) సైనికప్రభుత్వకాలము (The Period of Military Government); (2) ప్రబోధక ప్రభుత్వకాలము (The Period of Educative Government); (3) శాసనమూలక ప్రభుత్వకాలము (The Period of Constitutional Government.)

[ప్రతిలో మొదటిదాని కర్తవ్యము: ప్రజల నందరూ ఒక్కప్రభుత్వముక్రిందికి దీసికొనివచ్చుటలో అవసరము వచ్చినప్పుడు సైనికబలము నుపయోగించుట. రెండవదాని యభిప్రాయము: ప్రజలకు ప్రభుత్వమునకు నుండవలసిన పరస్పరసంబంధములను గురించియు, హక్కు-ధర్మములను గురించియు బోధనము మూలమునను, క్రమముగ ప్రజలకు ప్రభుత్వములో బాలాసంగుటచేతను ప్రజలనుభవములోనికి దెచ్చుకొనునట్లు చేసి, వారిని స్వపరిపాలనమునకు సంస్థిదపరచుట. మూడవదానిభావము:

ఇట్లు ప్రజల నందరూ క్రమముగ నొక్కప్రభుత్వము క్రిందికి దీసికొనివచ్చి, ఆప్రభుత్వము నడుచుటకు దగినశాసనములను, పద్ధతులను ఏర్పాటుచేసి, ప్రజలయిష్టము ననుసరించి పరిపాలనము నడుపుట. ఈవిధానమంతయు గ్రమక్రమముగ నెట్లమలులో నుంచవలయునో యీక్రింద విశదముగ వర్ణింపబడినది.]

౬.

సైనికప్రభుత్వ కాలములో సాధనములన్నియు సైనికప్రభుత్వముయొక్క ప్రత్యక్షాధికారముక్రింద నుంపబడును. దేశములోని తిరుగుబాటులను అణగద్రొక్కుటకై ప్రభుత్వము తన సైనికశక్తి నుపయోగించును. దీనితోపాటుగ ప్రజలందరును తుదకు ఒకేయధికారముక్రిందికి వచ్చుటకు తగుమార్పును సంఘములో గలుగజేయుటకు ప్రజలలో ప్రబోధము కలుగజేయబడును.

[అనగా, ప్రజలు తమకు స్వాధీనము కానప్పుడు ప్రభుత్వమువారు తమ సైనికబలమును ప్రయోగించి నిర్బంధమున ప్రజలను లోబరచుకొందురు. ప్రజలకు తమయభిప్రాయములను, ఆదర్శములను బోధించి, స్వాధీనపరచుకొనుటకుముందు ప్రయత్నించెదరు. ఇట్లు తమబోధనలకు లొంగనప్పుడు సైనికబలమును ప్రయోగించుటకు ప్రభుత్వమువారు వెనుదీయరని దీనియభిప్రాయము.]

౭

ఇట్లే రాష్ట్రముయినను సంపూర్ణముగ సైనికాధికారముక్రిందికి వచ్చినపుడు సైనికప్రభుత్వకాల మయిపోయిన దన్నమాట. అటుపై ప్రబోధకప్రభుత్వకాల మారంభించును.

[దేశము కొన్ని రాష్ట్రములుగాను, ఒక్కొక్క రాష్ట్రము కొన్ని జిల్లాలుగాను విభజింపబడును. పైనియమమునుబట్టి, ౬ వ పేరాలో సూచింపబడినపద్ధతి మొట్టమొదటనే దేశమందంతటను ప్రవేశపెట్టబడదని యెరుంగవలయును. ముందేదియో యొక రాష్ట్రమును దీసికొని ప్రజాప్రభుత్వము దానిలోనిజిల్లాల నన్నిటిని సంపూర్ణముగ వశపరచుకొనును.]

౮

[ప్రబోధక ప్రభుత్వకాలములో ప్రభుత్వమువారు ప్రజలను స్వపరిపాలనకు సంసిద్ధులనుగా జేయుటకై వారిలో ప్రబోధము గలిగించుటకు అర్హులైన యుద్యోగులను ప్రతిజిల్లాలోనికిని బంపుదురు.

[ఈప్రచారకులు ప్రతిజిల్లాలోనికిని బోయి, స్వపరిపాలనముయొక్క ఫలములను గురించియు, పద్ధతులను గురించియు ప్రజలకు బోధింతురు.]

ఒకజిల్లా యీక్రిందిలక్షణములను గలిగియున్నప్పుడే సంపూర్ణముగ స్వపరిపాలనమును బొందినదని చెప్పవచ్చును. ఆలక్షణము లివి: జిల్లామొత్తముపై జనాభాలెక్క తీసికొన బడవలయును. భూముల కొలతలు నిర్ణయింపబడవలయును. ప్రజలలో శాంతిని కాపాడుటకై పోలీసుపద్ధతి యేర్పడవలయును. రహదారిలు జిల్లాయందంతటను నిర్మింపబడవలయును. ప్రజలలో తమ నాలుగుహక్కులును అనుభవములోనికి దెచ్చుకొనుటకు దగుజ్ఞాన ముండవలయును. జిల్లాను పరిపాలించు నొక యధికారి నెన్నుకొనుటకును, జిల్లాలో ప్రభుత్వపద్ధతులను నిర్ణయించు ప్రతినిధుల నెన్నుకొనుటకును ప్రజలు తగిన వారై యుండవలయును.

[ప్రతినిధులనగా ప్రజలపక్షమున వారియిష్టముననుసరించి పరిపాలనము నడుపునట్లు ప్రభుత్వమునకు సలహా లొసంగు వారు ప్రజలచే నెన్నుకొనబడినవారే ప్రజాభిప్రాయమును సరిగ ప్రభుత్వమునకు దెలుపగలరు. ప్రజలచే నెన్నుకొనబడినవారు కాక ప్రభుత్వముచే నియమింపబడినవారుగూడ నేడు మనదేశమున కొన్నిసంఘముల ప్రతినిధులుగ నుండుట మనము చూచుచున్నాము. వారు నిజమగు ప్రజాభిప్రాయమును దెలుపజాలరు. ఇదియే యెన్నికలయొక్క యభిప్రాయము. అందులకే ప్రభుత్వమువారి నామినేషనులపద్ధతి - అనగా వారు ప్రత్యేకముగా కొందరిని నియమించుపద్ధతి - యంతరింపవలయునని మనదేశములో రాజకీయనాయకు లనుచుందురు.]

౯

సంపూర్ణ స్వపరిపాలనము గలిగినజిల్లాలోని ప్రజలు పైన 3 వ పేరాలో దెలుపబడిన నాల్గుహక్కులను గలిగియుండవలయును.

౧౦

స్వపరిపాలనమునకు తయారగుచున్న జిల్లాలలోని భూములన్నిటికిని విలువ ముందుగ నిర్ణయింపబడవలయును. ఈ విషయమును భూమిఖామందులు ప్రభుత్వమువారికి దెలుపవలయును. అప్పుడు ప్రభుత్వమువారు పన్నులను విధించుటకాని, యవసరమైన చోట పైన నిర్ణయింపబడిన విధమున విలువ నిచ్చి ఖామందులవద్దనుండి భూములను కొనుటకాని చేయుదురు. రెజిస్ట్రేషన్ అయిపోయిన తరువాత రాజకీయ స్థిరత్వముచేత (Political Stability) గాని, సంఘముయొక్క అభివృద్ధిచేత (Social Progress) గాని భూముల విలువ పెరుగవచ్చును. ఇట్లు పెరిగినవిలువయంతయు జిల్లామొత్తముపై గల ప్రజలకందరకును జెందునే కాని యేభూమి ఖామందు యొక్కయు ప్రత్యేకముగ నాస్తిగ నుండకూడదు.

[రాజకీయస్థిరత్వముఅనగా, పరిపాలనపద్ధతులలో గాని, దేశమున బ్రబలియున్న శాంతిలో గాని యెట్టినూర్పును కలుగకుండుట. సంఘముయొక్క అభివృద్ధియనగా జనసంఖ్య హెచ్చుట; విశ్వేంద్రము, విద్య మున్నగునవి వృద్ధిబొందుట. పైకారణములను బట్టి భూములవిలువ పెరిగినప్పుడు భూమిఖామందులు వారివారికిగల ప్రత్యేకములైన ఆస్తులతో క్రొత్తగభూములనుగొనియు, ఎక్కువఖరీదులకు భూముల నమ్మియు, ప్రత్యేకముగ నెవరికివారు ఎక్కువ ధనవంతులు కావలయునన్న యాశలతో దేశమున నలజడి గలిగింపవచ్చును. ఇట్టి స్వార్థపరత్వమునకు అనకాశము లేకుండ పెనిధమున జెరిగిన విలువలను ప్రభుత్వమువారు వశపరచుకొని జిల్లామొత్తముపై ప్రజలందరకును ఉపయోగపడుకార్యములలో వినియోగింతురు. ఇందుచే దేశముమొత్తముపై పేదవాండ్రకు గూడ లాభము గలుగజేయుటయే యానియమముయొక్క యుద్దేశము.]

౧౧

ఈ క్రింది యాదాయములన్నియు స్థానికప్రభుత్వమునకు-అనగా జిల్లాప్రభుత్వమునకు-జెందును: (స్థానిక, ప్రధానప్రభుత్వములను గురించి ౧౨వ పేరాలో వివరింపబడును.) భూములపై ఏటేట వచ్చు పన్ను, పెరిగిన భూములవిలువ, సార్వజనికములగు భూముల (public lands గనులు, కొండలు, అడవులు, నదులు) ఆదాయము. ఇట్టి యాదాయము బాలన్యధులను, నిరుపేదలను, కరవుచే బాధపడువారిని రక్షించుటకొరకును, ప్రజలక్షేమమునకై యాసుపత్రులు మున్నగుసార్వజనిక సంస్థలు (public institutions) నేర్పాటుచేయుట కొరకును వినియోగింపబడును.

సార్వజనికములగు భూములు: అనగా ప్రత్యేకముగా వ్యక్తియొక్కపోషణపైను ఆధారపడక ప్రకృతివల్ల నేర్పబడియుండుచుండు స్థలములు కొన్ని యుండును. అవి కొండలు, అడవులు, గనులు, నదులు మున్నగునవి. వాని మేరయోగించుకొను నధికారము జిల్లామొత్తముపై గల ప్రజల కందరకు నుండును. అందుచే నివి సార్వజనికములగు భూములు అనబడును. ఇట్టిభూములవిషయమున ప్రభుత్వమువా రేమియు జోక్యము కలుగజేసికొనకున్నచో, ప్రజలలో బలవంతులైనవ్యక్తులు వానిని తమ సొంతముగా వాటిగ జేసికొని, యితరులకు వానిపైగల యధికారము దొలగించుటకు, వానిపై వచ్చునాదాయము దాము వ్యవహారమున ననుభవించుటకు బ్రయత్నింపవచ్చును. కావున నట్టిదాని కవకాశము లేకుండ ప్రభుత్వమువారే వానిని వశపరచుకొందురు. జిల్లామొత్తముపై గల ప్రజలందరిపక్షమునను జిల్లాయొక్క పరిపాలనము నడుపువాడు ప్రభుత్వమువారగుటచే జిల్లామొత్తముపై గల ప్రజలందరకును జెందునాప్తిని స్వాధీనపరచుకొనుటకు ప్రభుత్వమువారి కధికారము కలదు. సార్వజనిక సంస్థలు అనగా మొత్తముపై ప్రజలకందరకును ఉపయోగపడు ఏర్పాటులు: విద్యాలయములు, ఆసుపత్రులు, పత్రములు మొదలయినవి. ఇట్లు మొత్తముగ ప్రజలకందరకును జెందు ఆస్తిపైవచ్చు ఆదాయము మొత్తముగా ప్రజలకందరకును ఉపయోగపడు కార్య

ములయందే వినియోగింప బడవలయును కాని ప్రత్యేకముగా నెవ్వరికిని చెందగూడదు. ప్రభుత్వమువారైనను దమసొంతభర్తుల నిమిత్తము అట్టియాదాయము వినియోగించుకొనరాదు. ఇదియే పైనియమములయొక్కయర్థము.]

౧౨

ప్రకృతిసంపదలను ఉపయోగములోనికి దెచ్చుటయు, మరియుతరములగు గొప్పగొప్ప యేర్పాటులను జేయుటయు ప్రత్యేకవ్యక్తుల సామర్థ్యమునకు అసాధ్యమైపోయి పైసాయము కావలసివచ్చినప్పుడు అట్టిపనులకు ప్రధానప్రభుత్వమువారు సాయ మొసంగెదరు. ఇట్టి ప్రయత్నములవలన వచ్చుఆదాయమును స్థానికప్రభుత్వమువారు (Local Government), ప్రధానప్రభుత్వమువారు (Central Government) సమానముగ బంచుకొందురు.

[ప్రకృతిసంపదలనగా గనులు, నదులు మున్నగునవి. స్థానికప్రభుత్వము అనగా నొకప్రత్యేకస్థానమునకు జెందినప్రభుత్వమని అర్థము. అందుచే నీసందర్భమున స్థానికప్రభుత్వము అనుమాటకు జిల్లాప్రభుత్వము అనియర్థము. అట్లే దేశమునంతను బరిపాలించు ప్రభుత్వము ప్రధానప్రభుత్వము. ప్రధానప్రభుత్వము దేశము మొత్తముపై అన్నిజిల్లాలకును సమానముగ సంబంధించియుండు వ్యవహారములను జక్కచెట్టుచుండును. స్థానికప్రభుత్వము ప్రత్యేకముగ దనక్రిందనుండు వ్యవహారములను- అనగా బ్రత్యేకముగ దనపరిపాలనలోగల ప్రదేశమునకు సంబంధించిన వ్యవహారములను-సరిచూచుచుండును. ఉదాహరణార్థముగ మనదేశములోగల స్థానికస్వపరిపాలనసంస్థలు అను నేర్పాటులను దీసికొనవచ్చును: ఇవి గ్రామపంచాయతీలు, మునిసిపాలిటీలు, తాలూకాబోర్డులు, జిల్లాబోర్డులు. గ్రామపంచాయతీ ఆగ్రామమునకు సంబంధించినంతమట్టుకు విద్య, ఆరోగ్యము, పారిశుధ్యము, రాకపోకల యేర్పాట్లు మొదలైన వ్యవహారములను నిర్వహించుచుండును. అట్లేమునిసిపాలిటీ తనపట్టణమునకు ప్రత్యేకముగా సంబంధించిన వ్యవహారమును నడుపుకొను చుండును. తాలూకాబోర్డు తన తాలూకావ్యవహారములను జిల్లా బోర్డు

తన జిల్లావ్యవహారములను నిర్వహించుచుండును. ఊరక ఊదాహరణమునకై మనదేశములోని స్థానికస్వపరిపాలన సంస్థలను చూపితిని. అంతేకాని మనయీసంస్థలు నిజమైన యధికారము గలిగియున్నవని కాదు. మనదేశములోని యీసంస్థలు నేతివీరకాయ సంస్థలని యెల్లరకు దెలిసినయంశమే.]

౧౩

ప్రతిజిల్లాయును తనయాదాయమునుండి నూటికి పదికి తక్కువకాకుండగను, ఏబదికొద్దువ కాకుండను గల సాముతో ప్రధానప్రభుత్వమునకు తప్పక సాయపడవలయును. సరియైన లెక్క యేటేట బ్రజలయొక్క ప్రతినిధులచే నిర్ణయింపబడును.

[ప్రతినిధులన నేమో ౮-న పేరాలలో వివరింపబడినది.]

౧౪

స్థానిక ప్రభుత్వము స్థాపింపబడిన తరువాత ప్రతి జిల్లాయును ప్రతినిధిసభలో బాల్గాని ప్రధానప్రభుత్వమునకు సాయపడుటకై యొకప్రతినిధి నెన్నుకొనవలయును.

౧౫

ప్రభుత్వములో పదవులను గోరి ఎచ్చువారు ప్రభుత్వముచే నియమింపబడు పదవులకైనను సరే, ప్రజలచే ఎన్నుకొనబడు పదవులకైనను సరే, స్థానిక ప్రభుత్వమునకైనను సరే, ప్రధాన ప్రభుత్వమునకైనను సరే- ప్రధాన ప్రభుత్వమువారు నిర్ణయించిన యర్హతలను (qualifications) గలిగి యుండవలయును.

౧౬

ఒకరాష్ట్రము (Province)లోని జిల్లాలన్నియు స్వపరిపాలనమును బొందినప్పుడు ఆరాష్ట్రము శాసన మూలక ప్రభుత్వకాలమున బ్రవేశించుచున్నది. ప్రతినిధిసభ రాష్ట్రముయొక్క స్వపరిపాలనమును విడిపించుటకై యొక యధికారి నెన్నుకొనును. ప్రభుత్వములోని జాతీ

యసమస్యలకు సంబంధించినంతవరకు రాష్ట్ర ప్రభుత్వము ప్రధాన ప్రభుత్వముయొక్క యజ్ఞాల ననుసరించును.

[రాష్ట్రము, స్వపరిపాలనము బొందుట, శాసన మూలక ప్రభుత్వము, అను మాటలు వరుసగా 7, 8, 9 పేరాలలో వివరింపబడినవి. రాష్ట్ర ప్రభుత్వము అనగా, ప్రత్యేకముగా నొకరాష్ట్రముయొక్క పరిపాలనమును నడుపు ప్రభుత్వము. జాతీయసమస్యలు అనగా, జాతిమొత్తమున దేశమునం దంతటను గల ప్రజలకు సంబంధించిన సమస్యలని యర్థము. ఇట్లు జాతిమొత్తమునకు సంబంధించిన సమస్యలను నిర్వహించుటలో రాష్ట్ర ప్రభుత్వము తనరాష్ట్రమునకుమాత్రమే లాభము గలుగునట్లు చూచుకొనక ఇతరరాష్ట్రములకు వేనికిని దనమూలమున నష్టము రాకుండ, ప్రధాన ప్రభుత్వము చెప్పినవిధమున వ్యవహారము నడుపవలయునని యభిప్రాయము. రాష్ట్ర ప్రధాన ప్రభుత్వములకు గలసంబంధము ముందు వచ్చుపేరాలలో వివరింపబడును.]

౧౭

ఈ కాలములో పరిపాలనాధికారములు రాష్ట్ర ప్రధాన ప్రభుత్వములకు చెంది కిని సమానముగ విభజించి యొసంగబడును. జాతిమొత్తమునకు సంబంధించిన పరిపాలనసమస్య లన్నియు (administrative problems) ప్రధాన ప్రభుత్వమునకు విశేషరూపబడును. ఆయా రాష్ట్రములకు ప్రత్యేకముగ సంబంధించిన వ్యవహారము లన్నియు రాష్ట్ర ప్రభుత్వముక్రింద నుండును. ప్రత్యేకముగ సంయోజనపద్ధతి (Centralisation) కాని, ప్రత్యేకముగ విభజనపద్ధతి (De-centralisation) కాని యవలంబింపబడును.

[సంయోజనము అనగా దేశముయొక్క పరిపాలన పద్ధతుల నన్నిటిని గూడబెట్టి ప్రధాన ప్రభుత్వముచేతిలోనే యుంచుట. ఇట్లు చేయుటవలన ప్రధాన ప్రభుత్వమునకు భార మెక్కుడుగును. అంతే కాక, ఒక రాష్ట్రముయొక్క ప్రత్యేకస్థితిగతుల ననుసరించి యా రాష్ట్రముకొరకే ప్రత్యేకముగ జక్కబెట్టవలసిన వ్యవహారముల నేకము

లుండును. అట్టివానిని నిర్వహించుటకు, ఎప్పుడును విడువకుండ రాష్ట్రములోని పరిస్థితులను గనిపెట్టుచుండున దగుటవలన; రాష్ట్రప్రభుత్వమే తగియుండును. ప్రధానప్రభుత్వ మాపనిని జేయజాలదు. ఒక రాష్ట్రముయొక్క ప్రత్యేక పరిస్థితులను గనిపెట్టుచుండుటకు దానికి తీరుబడియుండదు. అందుచే సంయోజనపద్ధతిగూడదు. ఇంక, ఇదియది యమ భేదము లేకుండ నన్ని సమస్యలను రాష్ట్రప్రభుత్వముల కప్పించివేయుట విభజనపద్ధతి. అప్పటికి ప్రధానప్రభుత్వముయొక్క అక్కరయే లేదు. ఒక్కొక్క రాష్ట్రమును తనలాభమునే చూచుకొని ఇతర రాష్ట్రముల కవ్యాయము గలుగజేయుట కవకాశమున్నది. అందుచే సంపూర్ణముగా విభజనపద్ధతియు బనికిరాదు. కావున పైవవివరింపబడినరీతిని, రాష్ట్రప్రధాన ప్రభుత్వములకు రెంటికిని పరిపాలనసమస్యలను సమానముగ బంచిపెట్టుటయే యాత్మమను నిర్ణయింపబడినది. ఉదాహరణమునకై మనదేశములోని ప్రధాన రాష్ట్ర ప్రభుత్వములను దీక్షికోపమమును, పోస్టుఆఫీసులు మొన్నగుదేశమున కంతకును సంబంధించిన వ్యవహారములు ప్రధానప్రభుత్వము (ఫీల్డ్ కై స్రాయ్ గారి ప్రభుత్వము) క్రింద నున్నవి. విద్య మొదలగునవి, ప్రత్యేకముగ నాయా రాష్ట్రములకు సంబంధించినవివస్యలు, రాష్ట్రప్రభుత్వములచేతులలో నున్నవి.]

౧౮

జిల్లా స్వపరిపాలనమునకు పరిమాణము (unit) గా మండలమును. రాష్ట్రప్రభుత్వము జిల్లా ప్రధానప్రభుత్వములకు రెంటికిని మధ్యస్థముగ నుండి రెంటికిని బలీయముగా పరస్పరసహాయమును సమకూర్చుచుండును.

[పరిమాణము అనగా కొలత. స్వపరిపాలనమునకు పరిమాణము అనగా స్వపరిపాలనము ఎచ్చటనుండి యారంభింపబడుచున్నదో ఆ మొదటిమెట్టు. మనదేశములో గ్రామము పరిమాణము. గ్రామపంచాయతీయొక్క యేర్పాటులో నర్థమిదియే. ఇచ్చట జిల్లా పరిమాణము. జిల్లా ప్రభుత్వము మొదటిమెట్టు, ప్రధానప్రభుత్వము పైమెట్టు; రాష్ట్రప్రభుత్వ మీరెంటికిని మధ్యస్థముగ నుండి, ప్రధానప్రభుత్వము పరిపాలించెడి దేశము మొత్తమున కంతకును

సంబంధించిన సమస్యలలో, తనజిల్లాల కన్నిటికిని ఇతర రాష్ట్రములలోని జిల్లాలతోపాటు సమానముగా న్యాయమును గలుగజేయుచు, ప్రధానప్రభుత్వమునకు తనజిల్లాల సాయపడవలసినరీతిని దప్పకుండ జూచుచు, రెండు ప్రభుత్వములతోడను సమానముగా సంబంధమును గలిగియుండి, ఇటు వ్యక్తులసౌకర్యములను, అటు జాతీయతాభావమును వృద్ధి పొందించునదిగ నుండవలయునని పైనియమముయొక్క యుద్దేశము.]

౧౯

శాసనమూలక ప్రభుత్వకాలమున ప్రధానప్రభుత్వము తాను చక్కబెట్టవలసిన యెదుకార్యముల కొరకును విద్యప్రత్యేకములైన శాఖలను గలిగియుండవలయును. (1) పరిపాలన పద్ధతులను అమలులో బెట్టునది (కార్యనిర్వాహకశాఖ); (2) పరిపాలనపద్ధతులను నిర్ణయించునది; (3) ప్రజల నేరములను విచారించి న్యాయము గలుగజేయునది; (4) సివిల్ పరీక్షలను జరుపునది; (5) ప్రజల యాదాయమునుబట్టి పన్నులను విధించునది.

౨౦

పైశాఖలలో మొదటిశాఖయందు ఈ క్రింద సూచింపబడిన మంత్రివర్గము లుండవలయును: (1) దేశములోని ఆంతరంగిక వ్యవహారములను చక్కబెట్టునది; (2) విదేశములతో సంబంధించిన వ్యవహారము నిర్వహించునది; (3) యుద్ధకార్యములను చక్కబెట్టునది; (4) ప్రభుత్వముయొక్క ఆదాయవ్యయములను సరిచూచునది; (5) వ్యవసాయముయొక్కయు గనులయొక్కయు వ్యవహారమును నెరవేర్చునది; (6) కూలీపాండ్రయొక్కయు, వర్తకముయొక్కయు వ్యవహారమును నిర్వహించునది; (7) విద్యావిషయములను నిర్వహించునది; (8) రాకపోకలకు సంబంధించిన వ్యవహారము నడుపునది.

౨౧

ప్రభుత్వవిధానము నమలులో బెట్టుటకు ముందొకయధ్యక్షుడు ఆయా శాఖల ముఖికారులను నియమించి,

తనయధికారమున నుంచికొని తొలగింపవలయును.

[అనగా ప్రధానప్రభుత్వము ప్రజలచే నెన్నుకొనబడక పూర్వము ప్రధానప్రభుత్వములోని యుద్వ్యోగులను నియమించుపద్ధతి యీవిధమున నుండవలయునని యర్థము. ప్రధానప్రభుత్వముయొక్క యెన్నికనుగూర్చి ముందు పేరాలో వివరింపబడును.]

౨౨

పరిపాలనపద్ధతులయొక్క నిర్ణయము జాతీయ పునర్నిర్మాణముయొక్క పద్ధతులపైనను, ప్రబోధకశాసన మూలక ప్రభుత్వకాలములలో జరిగినపనిమీదను ఆధార పడియుండును. ఈపరిపాలనపద్ధతులను శాసననిర్మాణ శాఖవారు (19 వ పేరాలో సూచింపబడిన రెండవ శాఖవారు) తయారుచేయుదురు. ఇట్లు తయారుచేయబడిన ప్రభుత్వవిధానము క్రమక్రమముగ - తుదియంగీకారము బడయువరకు - ప్రజలయొద్ద నుంచబడుచుండును.

[శాసననిర్మాణ శాఖవారు ప్రధానప్రభుత్వముయొక్క పద్ధతులను నిర్ణయించునప్పుడు, రెండుసంగతులను దృష్టియందుంచుకొందురు: (1) జాతీయ పునర్నిర్మాణమునకు మనము తయారుచేయు ప్రభుత్వపద్ధతి యెంతవరకనుకూలముగ నున్నది? (2) దేశముమొత్తముపై ప్రజలుస్వపరిపాలనమున కంతవరకు తగియున్నారు? అని. ఇట్లు తాము నిర్ణయించెడి ప్రభుత్వపద్ధతిని ఆయాసమయములందు ప్రజలకు దెలియజేయుచు, వారియభిప్రాయములను దెలిసికొనుచు, ఆవశ్యకములయిన మార్పులను జేయుచు, తుదకు తమపద్ధతులను ప్రజలంగీకరించువరకట్లే చేయుచుండురు. ప్రజలయనుమతి లేక తాము తయారుచేసిన పద్ధతుల నమలులో నుంచరు.]

౨౩

దేశములోని రాష్ట్రములలో నధికసంఖ్యాకముల శాసనమూలక ప్రభుత్వకాలమును జేరినప్పుడు, అనగా ఆయా రాష్ట్రములలో బలీయములైన రాష్ట్ర

ప్రభుత్వము లేర్పడినప్పుడు, పరిపాలనపద్ధతిని నిర్ణయించి యమలుజరుపుటకుగాను ఒకమహాజనసభ సమావేశము చేయబడును.

[ఒక రాష్ట్రము శాసనమూలక ప్రభుత్వకాలమును జేరుట యనగా నేమో 11 వ పేరాలో వివరింపబడినది. దేశములోని ప్రజలలో నధికసంఖ్యాకులు స్వపరిపాలనమునకు సంసిద్ధులైనప్పుడు ప్రధానప్రభుత్వము ప్రజలయొద్దకు వదిలివేయబడును. అంతవరకును ఒక్కొక్కజిల్లానీ, యొక్కొక్క రాష్ట్రమునీ పైపేరాలో వివరింపబడినపద్ధతిని స్వపరిపాలనమునకు సంసిద్ధముగ నొనర్చుటకు ప్రజాప్రభుత్వమువారు పాటుపడుచుండురని యభిప్రాయము.]

౨౪

ప్రధాన ప్రభుత్వముయొక్క పరిపాలనవిధానములలో నుంచబడినతరువాత ప్రధానప్రభుత్వముయొక్క అధికారము మహాజనసభకు స్వాధీనపరుపబడును. ఈమహాజనసభకు ప్రధానప్రభుత్వములోని కార్యనిర్వాహకుల నెన్నుకొనుటకును, తొలగించుటకును (Suffrage & Recall), పరిపాలనపద్ధతులను నిర్మించుటలో ప్రజలపక్షమున పద్ధతులను సూచించి నిర్ణయించుటకును (Initiative), ప్రభుత్వమువారిచే సూచింపబడు పద్ధతుల మంచిచెడ్డలు నిర్ణయించి యమలులో బెట్టుటకును (Referendum) అధికారము లుండును.

[కార్యనిర్వాహకులనగా పరిపాలనపద్ధతుల నమలుజరుపునుగోగులు.

ఈనాలుగధికారములును ౩ వ పేరాలో వివరింపబడినవి.]

౨౫

పరిపాలనపద్ధతి నమలులో బెట్టినదినముననే శాసనమూలక ప్రభుత్వ మారంభమగును. జాతిమొత్తముపై నెన్నికలు జరుగును. ఎన్నికలు జరిగిన మూడునెలలకు ప్రజాప్రభుత్వము తనపరిపాలన బాధ్యతలను పరిత్య

జించును. అటుపై నాబాధ్యత ప్రజలచే నెన్నుకొన బడిన ప్రభుత్వమున కప్పగింపబడును. ఇంతటితో జాతీయపునర్నిర్మాణ కార్యక్రమము సంపూర్ణమగును.

[మొదట నొకజిల్లాలోని ప్రజలను నయభయము లచే ప్రజాప్రభుత్వము వశపరచుకొని తనస్వపరిపాలన పద్ధాంతములను దానిలో నమలుజరుపును. అటుపై నా స్వపరిపాలనపద్ధతి క్రమముగ రాష్ట్రమందంతట వ్యాపింపజేయబడును. ఆనంతరమున దేశము మొత్తముపై రాష్ట్రము లిందుమించుగ నన్నియు స్వపరిపాలనమునకు

సంసిద్ధములయినప్పుడు, దేశమందంతటను ప్రజలయనుమతితో ప్రధానమగు నొకప్రభుత్వము నిర్మింపబడును. అనునదియే ప్రజాప్రభుత్వముయొక్క కార్యక్రమము. ఈకార్యక్రమము నడుపుటలో (1) జాతీయపునర్నిర్మాణము, (2) ప్రజలను తమ్ము దాము పరిపాలించుకొనుటకు దగినవారినిగా జేయుట, (3) దేశములోని ప్రజలందరలోను జాతీయత దృఢముగ నాటుకొనునట్లు చేయుట. అను నీమూడుఆవశ్యములను ప్రజాప్రభుత్వమువారు ఏమరకుండ పాటించుట గమనింపదగిన యంశము.]

కవిప్రబోధము

మంగీపూడి వేంకటశర్మ గారు

(నెనుకటిసంచిక తరువాయి)

ఈదివ్య భరతఖండము - నాదినుమీ దీని కేను నాధుడను జుమీ
నాదేశముపై నొరులకు - లేదునుమీ హక్కునుచు చలింపక నిలుచి.

వీరిచ్చును గాలిచ్చును - కోరినభోగముల నెల్ల గూర్చును సౌఖ్య
గార మగుజన్మదేశము - కూరిమి విడనాడు నరుడు క్రూరుడు గాడే.

భారతదేశమునకు తగు - తీరున గల్పించె గాంధీధీరు డశాంతో
దార సమరంబు దానిని - నేరుపుతో నెరపి జయము నెరయగ రండి!

ప్రేతాన్నము దిను కాకుల - రీతిని వేయేల్లుబ్రతికి రిత్తగ జావన్
ఖ్యాతియగునొ నీతియగునొ - బాతిగ మనవలయు ప్రజలు బళియనవలయున్.

అదిగో నిద్రాణంబై - నది దేశము వారె దొంగ లాయాసిరులన్
గదిసి హరించుచునుండిరి - పదిలంబుగ మేలుకొలుపవలదే ప్రజలన్.

తెండయ్యా దీక్షితులై - రండయ్యా దేశభక్తి రక్షలు ప్రజకి
య్యండయ్యా శూరు లగుచు - పొండయ్యా స్వేచ్ఛ వేగముగ తెండయ్యా!

నెల్లూరుజిల్లా రాఘవతాలూకాలో వండ్లూరును అగ్రహారము గలదు. ఇది కండ్లూరు నాబరగు కణ్వాన దీతటమున నున్నది. విజయనగరవంశములోని విజయ దేవరాయలు మల్లి నాథుడను విద్వాంసుని కీయగ్రహారమును “శాకాద్దే వసురామవహ్ని శశభృత్ సంజ్ఞే గతే మన్మథే, వరే కాతికశుక్ల విష్ణుదివసే సోమస్య వారే శుభే” దాన మిచ్చినటులున్నది. దీనివలన ఈ దానము శాలివాహనశకవర్షంబులు ౧౩౩౮ ది యందు జరిగినది. ఇది క్రీస్తుశకము 1416 నకు సరియగుచున్నది. దానము జరిగి 511 సంవత్సరము లయినది. విష్ణుదివస మనగ ద్వాదశి: కాలామృతమున ప్రథమబింబ ద్వితీయశ్లోకము వలన దెలియుచున్నది. కార్తికశుక్ల ద్వాదశీ పుణ్యదినమున జేసినదానము లనేకములు గలవు. బట్టరువర్తు వేణుగోపాల శెట్టిగార్లు ప్రకటించిన నెల్లూరుజిల్లాశాసనములలో పోలెపల్లి, యడవల్లి, మామిడిపూడి లోనగు గ్రామదానశాసనములు ద్వాదశీతిథియందే జరిగినవి.

ఈ దానశాసనము మాడురాగిరేకులపై నున్నది. ఒక్కొక్క రేకును $7\frac{1}{2}$ అంగుళముల పొడవును, $5\frac{1}{2}$ అంగుళముల వెడల్పును గలిగి యున్నది. ఈ మాడురేకులును దిట్టమగు నొకరాగికడియమున గూర్చబడియున్నవి. ఈ కడియముమీద రాగిరువ్వ యంతటి దిమ్మ యున్నది. ఈ దిమ్మమీద వరాహాకృతి చెక్కబడియున్నది. ఈ శాసనమున కది రాజముద్ర.

ఈ శాసనము నందినాగరాక్షరములలో చెక్కబడియున్నది. ఈ మాడురేకులలో మొదటిరేకు రెండవ ప్రక్కన పదునెనిమిదిబంతులు, రెండవరేకు ఇరుప్రక్కల ప్రక్కకు పదునెనిమిదిబంతులు, మూడవరేకు మొదటి ప్రక్కన పదమూడుబంతులు గలవు. మూడవరేకు కడను “శ్రీవిరూపాక్ష” యను నక్షరములు కన్నడమోడిగల తెలుగున నున్నవి.

ఈ శాసనము సామాన్యముగ చదువ నలవియగుచున్నది. కాలగతివలనను, శిల్పిలోపమువలనను కొన్ని యక్షరములు స్ఫుటములుగ గన్పడవు. చెక్కడమునకై శిల్పి కీబడిన వ్రాతప్రతియందు లేఖక ప్రమాదములు మొందుగ నుండినట్లు తోచుచున్నది. అవి శిల్పితప్పులు కాజాలవు. వానిలో కొన్నిటి నీక్రింద జూపుచున్నాను: ఈస్థాలిత్యములలో 2, 3, 4, 5, 6, 9, 10, 11, 12, 13 ల వలన ఛందోభంగము గలుగుచున్నది:

శ్లో	పాదము	అంశము	చెక్కబడియుండు అక్షరము	ఉండవలసిన యక్షరములు
౧	౨	౧	నేవ్య	నేవ్య
...	...	...	వక్ర	వక్ర
...	...	౨	జన	జన్మ
...	...	...	నిత్య	నిత్యం
...	...	3	కలప	కలాప
...	...	౪	నృపేశ	“శే” అధికాక్షరము
...	...	౫	సిద్ధి	సిద్ధి
౨	౧	౫	అఖండ	అఖండ
...	...	౧౦	ముఖ	ముఖ్య
...	...	౧౨	రాజాధిరాజు	“ధి” అధికాక్షరము
౨	౨	౪	గుండలూత్తర	గుండలూరుత్తర
...	...	౧౩	సయుంత	సయుంత
...	...	౧౪	కండ్లూరు	కండ్లూరు
3	౧	౪	సగ్రదిభిః	సగరాదిభిః
...	...	౫	త్రిభువన	త్రిభువన

ఈ శాసనమున “ధ”కార “ధ”కారములు విచ్చలవిడిగ నొండొరు స్రవణముల నాక్రమించుకొని యున్నవి. ఈస్థాలిత్యమున కుదాహరణములు వేరుగ నీయ నక్కరలేదు. శాసనము చదువుచుండ నెన్నియైన గోచరింప గలవు. ఇట్లు వర్ణక్రమలోపములు ఇంకను కొన్నిగలవు: “అమర్త్య” అనుటకు “అమర్త్య” యనుట; “య

స్మిక్" అనుటకుగాను "యస్మింక్" అని అనుస్వారమును జేర్చుట; "గుండ" ను "గుండ్డ" యనుట; "ధర్మ"మును "దర్మ" యనుట ఇత్యాదులున్నవి. రేఫసంయోగము వచ్చుచోట్ల ప్రాయికముగ వలపలిగిలకకు సరియగు నాగరచిహ్నము (అనగ నక్షరముపైన రేఫముయొక్క పార్శ్వ చూపబడియున్నది. అక్షరదుష్టములగు కొన్ని శ్లోకములు చక్కగ నన్వయమగుట లేదు. మొట్టమొదటి శ్లోక మిందు కుదాహరణము కాగలదు.

ఈ శాసనముననో ఆద్యంతముల ముప్పదియొక్క శ్లోకములున్నవి పదునెనిమిదివరకే శ్లోకసంఖ్య వేయబడియున్నది. శాసనలిపి నాగరమయినను శ్లోకసంఖ్య తెలుగుఅంకెలలో నున్నది. ఏసారపాటున నాల్గవసంఖ్య నాల్గవశ్లోకాంతమున బడక శ్లోకమధ్యమున బడినది.

శాసనమున దాతృవంశావళి యిటు లున్నది:—

చంద్రుడు
*
యదువు
*
సంగమమహిపతి
|
బుక్కనృపతి = మైలాంబా
|
హరిహర రాయలు = మైలాంబిక
|
దేవరాయలు = దేమాంబిక
|
విజయ దేవరాయలు = నారాయణాంబ

ఈ వంశావళి సూర్యుల గారు నిర్ణయించిన వంశవృక్షమునకును, Sources of Vijaynagar History అను విద్యానగరచరిత్రాకర గ్రంథములోని వంశవృక్షమునకును సరిపోవుచున్నది. బట్టరువర్త వేణుగోపాల శెట్టి గార్లు ప్రచురించిన నెల్లూరుజిల్లా శాసనగ్రంథమున లింగంపాడు శాసనములో బుక్కని మహిషి గౌరాంబిక యనియు, వీరికి హరిహరుడు కలిగెననియు, దేవరాయని భార్య హేమాంబిక యనియు నున్నది. హేమాంబికయే ఈ వెండ్లూరు శాసనమున "దేమాంబిక"గ వ్రాయబడినది

కాబోలు. ఈవంశవృక్షములోని బుక్కడు ప్రథమబుక్కడుగను, హరిహరుడు ద్వితీయహరిహరుడుగను, దేవరాయడు ప్రథమదేవరాయడుగను నుండవలెను. విజయదేవరాయలు తనతల్లియగు "దేమాంబ" పేర ఈ అగ్రహారదానము చేసినటులు "దేమాంబాపుర మగ్రహారమపిచ గ్రామం విధాయాఖ్యయా" యను పదనేడవ శ్లోకములోని వాక్యమువలన స్ఫురించుచున్నది. ఈ గ్రామమునకు వాడుకపేరు "వెండ్లూరు" అని శాసనమువలన తెలియుచున్నది. ఇప్పటి వాడుకపేరు "వెండ్లూరు" అయినది. దేమాంబాపురాగ్రహార మను పేరు వాడుక తప్పినది.

ఈదానము మల్లి నాథుడను విద్వాంసునికి జేయబడినది. ఈతడు వసిష్ఠమునిగోత్రజుడు. ఈతనివంశానుక్రమణిక ఇందు లేదు. "తుమ్మిళ్ళాలయ మల్లి నాథవిదుషే" యని పదునెనిమిదవ శ్లోకమున నున్నది. దీనివలన ఈతడు తుమ్మిళ్ళగ్రామ వాస్తవ్యుడగునో, లేక వీరియింటి పేరు తుమ్మిళ్ళ వాలో తెలియ వలనులేదు. రాఘూరు తాలూకాలో తురిమెర్ల అను గ్రామ మిప్పటికిని కలదు. ఈ యగ్రజన్ముడు వేదార్థవిచ్ఛేదముడని శాసనమున గలదు.

దానమీబడిన గ్రామము ఉదయశైలరాజ్యతిలకమగు రాంపూరిసీమాస్థలములోనిది. దానప్రశంస గల పదునేడవశ్లోకమున "కృత్వా దాన మనుత్తమం తిలగిరే వెండ్లూరు నామాంకితం" అని యున్నది. "తిలగిరే" యనుటలో నేమిభావమో తెలియలేదు. తిలదానాంగముగ ఈగ్రామము దానము చేయబడిన దనియో? లేక అగ్రామప్రాంతముల తిలగిరి యనునది యున్నదియో?

గ్రామసీమానిర్ణయము ఆకాలపు దేశ్యనామములతో నున్నది. శ్రీగుండలూరు (గుండవోలు?)న కుత్తర ప్రాచ్యదిక్కున కణ్వానది తటమున నుండు నీగ్రామము భోగాష్టకముతోడ దానమియ్యబడినది. గ్రామమునకు తూర్పున "బొల్లి రాళ్లు" అనియున్నది. బొల్లియనగ తెలుపుబట్టలు గలది యని యర్థము. సంస్కృతాక్షరమాలికయందు హ్రస్వఙకారము లేనందున ఈస్వరము వచ్చు

టకు “బొల్లి రాళ్లు” అనుటకు మారుగ ముందొక అక్షరమును బెట్టి “అంబొల్లి” అనియు, “అబొల్లి” అనియు శాసనమున వ్రాయబడియున్నది. ఈ ఎల్లలలో ననేకములు ఇప్పటికిని శాసనములోని పేళ్లనే కలిగియున్నవని తెలియుచున్నది. సీమానిర్ణయము బొల్లి రాళ్ల కడ బయలుచెడలి నలుదిక్కులు తిరిగి తుదకు తిరుగ ఆబొల్లి రాళ్ల కడనే సమాప్తమైనది. ఎల్లల విషయమున రెండవ రేకు రెండవ ప్రక్క 12 వ బంతిలోని యక్షరములు బాగుగ తెలియలేదు.

రెండవ రేకు రెండవముఖమునందలి పదియారవ బంతి మొదలు శాసనాంతమువరకు దానఫలమును, దానభంగమువలని దోషములను దేలుపు వాడుకశ్లోకములు గలవు. మాంధాతాచేత్యాది చాటుశ్లోకమును దీనిలోని కెక్కినది.

శాసనాంతమున నుండు మంగళవాక్యము “మంగళమహాశ్రీశ్రీశ్రీం జేయును” అని తెలుగుమాటలతో విలసిల్లుచున్నది.

అగ్రహారికులలో నొకరగు బ్రహ్మశ్రీ నెనగవరపు వెంకటసుబ్రహ్మణ్యముగా రీతామ్రశాసనమును దెచ్చి తాకు జూపిరి. వారిసమ్మతివడసి దీని నెక్లొయచ్చొత్తి తెలుగున వ్రాసితిని. దీనియందు అశ్రుతపూర్వములగు చరిత్రాంశము లేమియు లేవు. అయినను శ్రుతపూర్వముగ శ్రీవిద్యానగరరాజవంశావళి నిది రూఢి చేయుచున్నది.

మరియుచకాలపురాజులుమూలమూలలలో నుండువిద్యాంసుల కనుగొని సన్మానించి విద్యాపోషణము జేయుచుండుటయు తెలియగలదు. ఇంతియకాక యేమహాపురుషుని ప్రాపున మాధవసాయణులు వేదభాష్యముల రచించి ప్రకటించిరో, అట్టివాని పవిత్రవంశము నలంకరించిన విజయదేవరాయలును వేదాభిమానియై వేదార్థవిచ్ఛేష్టుని పోషణకై ఆచంద్రార్కుచుగు నీధూదానము జేసెను. భరతఖండము మహాన్నతదశకు రావలయుననిన నైదికమార్గాలంబన మే పరమసాధనమని శ్రీవిద్యారణ్యులు విద్యానగరరాజ్యస్థాపనామూలస్తంభముగ నెలకొల్పిరి.

నాగరాక్షర విన్యాసభేదముల నభ్యసించుట కీ శాసనము మిక్కిలి ప్రయోజనకారిగ నుండగలదు. శాసనము చిన్నదైనను అక్షరస్వరూపభేదములు మెండుగ గలవు.

ఈశాసన మిదివర కెచటను ప్రచురము కాలేదని యగ్రహారికు లొకరు చెప్పినందున దీని బ్రకటింప సాహసించితిని. దీని జదువుటయందును, తెలుగక్షరముల పరివర్తనము చేయుటయందును నే నొక్కరుడ స్వతంత్ర ప్రవర్తనము బూన నొల్లక హితపరులును, ఇవటి సంస్కృతశాస్త్రసాతశాల (Sanskrit College) లో శిరోమణి తరగత్యుపాధ్యాయులును, తర్కసాహిత్యమీమాంసావిదక్షులును నగు శ్రీమాన్ కవితార్కికసింహ గోవిందాచార్యులవారియొక్క సహాయమునువి శేషముగ బొందితిని.

మొదటిరేకు : రెండవ ప్రక్క

- ౧ అవిష్నుమస్తు! అగజోద్ధమప్రిప్రవైవ్యమానంగజవక్త్రహరిణా
- ౨ వ్యజననిత్య శివజంశివజన్మహేతుభూతంవలయేపారిష
- ౩ దాగ్రగణ్యమిష్యం! ౧! సదాపగాచంద్రజటాకలపంసదానవంవి
- ౪ త్రిదివారిమారం! సదారదేహార్థమనంతహారంసదావిరూపాక్షమముంభ
- ౫ జేహం! ౨! అస్తిప్రశస్తచరితోయదురిందువం శేవం శేస్యసంగమమహీప
- ౬ తిరావిరాసీత్! తస్మాదశేషధరణీభరణాహాబాహుశ్రీవీ
- ౭ రబుక్కున్యపతిన్యపతిందురాసీత్! ౩! యస్మిన్ స్థదత్యవనిపే శేబహుహేమరా
- ౮ శిదానానిభూసురగణాయది నేది నేపి! ౪! రూఢ్యాశ్వకణఁ ఇవ

- ౯ యక్షపతేఃప్రసిద్ధస్సహోజగత్సుధనదఃకిమితిస్తువేతం మహిషీ
 ౧౦ తస్యమైలాంబాతస్యాముత్పాదితస్సుతః రామోహరిహరశ్శత్రుయ
 ౧౧ శోహరాహరకః ౧౧ యత్ పాణిదత్తబహుదానజలస్రవంతీ
 ౧౨ సంయుక్తదీఘతరభంగకరోమహాభిః లావణ్యమామృగయత
 ౧౩ హరిదశ్వభావాద్యన్నామభీతభవతీక్షణకరోస్తమేతి ౬॥
 ౧౪ మేలాంబికాయాంతనయోస్యజాతస్సంక్రందనాభోభువిదేవ
 ౧౫ రాయః యస్మిన్ ధరాంశాసతినాకలోకాద్భూమింవిశంతీవసుదే
 ౧౬ వరాయః ౭॥ యస్మిన్ షీతీశేష్యధివీభుజంగరాజాస్యదంష్ట్రా
 ౧౭ గ్రవిహృద్ధదుఃఖం విస్మృత్యభేలత్యతులేభుజాంసేనదృత్యలాభా
 ౧౮ ద్విధమస్యహృష్టా ౮॥ యస్విద్వన్మణిమందిరాంగణగతప్రో

రెండవరేకు : మొదటిప్రక్క

- ౧ న్మత్తదంతిక్షరద్దానాంభఃపరిపూణాకృతిమనదీస్తతుంతదా
 ౨ బంధనం సేవాయాతమృగీదృశస్తనతఃసేవిన్యస్తకస్తూ
 ౩ రికాలేఖైరేవహితన్వతేసబలవా రాయఃకథంవణ్యతే
 ౪ ౯॥ యస్యాగ్రగణ్యమహిషీకులశీలయుక్తాదేమాంబికాభవ
 ౫ దమత్త్యవరాంగనాభా తస్యామఘండమహిమావిజయోజయశ్రీక
 ౬ న్యావరఃకమలనాభభవావిరాసీత్ ౧౦॥ జితాన్యనగరేభద్రదే
 ౭ తుంగభద్రదాసమన్వితే విద్యాఖ్యనగరేప్రాపత్ పితృసింహాసనంశు
 ౮ భం ౧౧॥ యస్యాస్థాననికేతనాంగణభువిప్రాతర్యధాశర్వరీ
 ౯ మధ్యాదిస్సమయోవిభాతీసతతంప్రావృడ్వధావిక్రమా సేవా
 ౧౦ యాతన్యపేంద్రహౌమమకుటబ్రహ్మప్రభాజాలకైస్తన్మత్తద్విషముఖదా
 ౧౧ వసుమహాసారాతిపాదైఘ్ననైః ౧౨॥ నారాయణాంబామహిషీ
 ౧౩ సురూపాయస్యాభరచ్ఛీతిరచక్రపాణేః తత్రేవసోయంరమ
 ౧౪ తేసుశీలశ్చేతోభిలాషంజగదేకవీరః ౧౩॥ రాజాధిరా
 ౧౫ జపరమేశ్వరవిషరామో భాషాతిలంఘ్యన్యపవారవధూ
 ౧౬ భుజంగః విఖ్యాతమువ్వరపదాన్వితరాయగండఃప్రఖ్యాత
 ౧౭ శౌర్యపరరాయభయంకరోసా ౧౪॥ ఇందురాయసురత్రాణః
 ౧౮ సోష్ఠద్విగ్రాయభీకరః రాజాధిరాజోవితరణేమాగధైః
 ౧౯ పరికీర్త్యతే ౧౫॥ కదాచిత్సంపాసరసస్తీరేవిక్రమ

రెండవరేకు : రెండవప్రక్క

- ౧ భూషణః విరూపాక్షస్యపురతస్సుగతోదానవాంచ్ఛయా ౧౬॥

వెండ్లూరు శాసనము - మూలము

౧౧ టవధే

౧౨ దగ్గ

కుంట

1 న

మే

౩

భవద్భిః

౧ రానపాలన

౩ స్వద

౪ స్వదత్తం

స్వయం

౪౪

౧౪

౧౪

౧౪

౧౪

౧౪

౧౪

౧౪

౧౪

౧౪

౧౪

౧౪

౧౪

౧౪

౧౪

౧౪

౧౪

౧౪

౧౪

౧. రెండవ రేకు - మొదటి ప్రక్క

3. రెండవ రేకు - రెండవ ప్రక్క

కళింగదేశములోని శాసనములు - తేదీలు

గ. రామ

(౫ వ సంపుటము ౭ వ సంచిక తరువాయి)

శ్రీ కూర్మదేవాలయములోని శాసనములు

నెం. 1200

పంక్తి 1 స్వస్తి శకవరుషంబులు ౧౨౬౭ గు
సేటిప్రతాప
2 వీరవర వారసింహ్యదేవస్యప్రవర్ధమానవిజయరా
3 జ్యోతిర్మూర్తిరంబులు ౨౩ శ్రాహికుంభశుక్ల
ప్రతిపద
4 బుధవారము...

క్రీ. వె. 1346 లో జనవరు ది 25 నుండి ఫిబ్రే
వరు ది 23 వరకు కుంభమాసము. జనవరు ది 24 మాఘ
శు. ౧ యి. ఫిబ్రేవరు 21 మాఘాంతము. ఫిబ్రేవరు ది 22
నుండి ఫాల్గుణమాసారంభము. కాన కుంభ శుద్ధ ప్రతిపత్తు
అంటే మాఘ శు. ౧ యైనా గావచ్చు, ఫాల్గుణ శు. ౧
యైనా గావచ్చు. కాని మాఘ శు. ౧ మంగళవార మై
నది. ఫాల్గుణ శు. ౧ బుధవార మైనది. ఈ పైశాసనము
లో తెప్పినది ఫాల్గుణ శు. ౧ యే. కాన శాసనపు తేదీ
= క్రీ. వె. 1346 ఫిబ్రేవరు ది 22 బుధవారము.

నెం. 1201

1 శ్రీశక వేదశైలేత్రిశతిపరిమలే [మా]ధ-
2 వీరు శతిభ్యాం పంచమ్యాం భానువారే

= క్రీ. వె. 1453 జనవరు ది 23 ఆదివారము.

నెం. 1202

1 శ్రీశాలివాహనశక సంవత్సరములు
2 వెయ్యేడు నూటముప్పదారు వెళ్ళగనుప్ర
మోమా
3 తమాయన వైశాఖ శుద్ధ తృతీయార్క శుభది
4 నమున ముగ్ధగిర్న నక్షత్ర మేషలగ్నమందు-

వెయ్యేడు నూటముప్పదారు ౪౩ క
డునూటముప్పదిరు అని యుండవలెను. ప్రవే
సంవత్సరమునకు సరియైన శాలివాహన శక స్వరస
1732 గాని 1736 గాదు. కాన ఈశాసన తారీ

= క్రీ. వె. 1810 మేయి ది 6 భానువారము

రోహిణి వెళ్ళగా మృగశిర. నూర్యోదయ
౧౨ విఘ్న. మీనలగ్నము; తదుపరి మేషలగ్నము

నెం. 1203

1 స్వస్తిశ్రీ || శాలివాహనశకే
౧౬౮౫ కాంగ్గా

... ..

7 ... .. శ్రీమత్స్వభాన్వ

యే ||

8 వషే మాసి చ జేష్ఠ సంజని నిజే చిత్ర
యుక్షే శుభే

9 శ్రీమత్స్వదేశమి దినే శుభకరే వారే
స్వ నై ||౨||

= క్రీ. వె. 1763 జూన్ ది 20 సోమ

రోజున చిత్రా నక్షత్రము 35
లవర కుండె.

నెం. 1204

1. స్వస్తిశ్రీ శాకవషే మణిశశిరవిగే
శుక్లపక్షే ప-

2. ఉచ్చమ్యాం జీవవారే ... ..

... ..

12. ... .. ||స్వస్తిశ్రీ||

13. శకవరుషంబులు ౧౨౮౯ గు నేండు కీ శ్రీ

నరసింహ్యదే-

14. [వ] స్య ప్రవర్ధమానవిజయరాజ్య సంవత్సరంబులు ౨౩ గు

15. శ్రాహికర్కాటక శుక్ల ౫ గురువారమున

... ..

= క్రీ. వె. 1297 జూలై ది 25 లక్ష్మీవారము.

కర్కాటక ప్రవేశము జూన్ ది 28 న. కర్కాటకాంతము జూలై ది 28. శ్రాహశుద్ధము జూలై 21 నుండి ప్రారంభము. అందుచే కర్కాటక శు. ౫ = శ్రామా శు. ౫.

 ఈశాసనము గంగవంశపురాజైన వీర శ్రీ నరసింహ దేవుగారి రాజ్యకాలములో 23 వ సంవత్సరముది. ఈ 23వ సంవత్సరము శాలివాహన శక సం. 1219 కి సమానము.

నెం. 1205

1. స్వస్తిశ్రీ [||] శాకాబ్దేరవి జాణసాగరయుతే పాషాదిశుక్లే దినే వీరశ్రీ-

2. వరభాసుదేవ నృపతి[ః] శ్రీ మామృతానాథయహి[|] వీరశ్రీ నరసింహ్యదేవ

3. నృపతేశ్చాయాంచ గంగాంబికా [||] చ్చాయాంధీపకళా ధరాప్పితకరాం ప్రాదా-

4. ప్రతాపాన్నతః|| వీరశ్రీ భాసుదేవస్య ప్రవర్ధమాన విజయరాజ్యతృతీ

5. యాంక్యే మకరస్థే రవా పాషే శుక్లప్రతిపది భృగువారే ...

... ..

శాలివాహన శక 1275 వృషభ శు. ౧ శుక్రవారము మకరమాసము. క్రీ. వె. 1353 సం. లో మకరప్రవేశము డిశంబరు ది 25 న సూర్యాస్తమయమైన తర్వాత గావున ది 27 న సంక్రాంతి దానధర్మములు. ఆదినము ప్రతిపత్తు సూర్యోదయాది 7 ఘ. 48 విఘ. లున్నది. కాన ఈశాసనకాలము

= క్రీ. వె. 1353 డిశంబరు ది 26 శుక్రవారము.

ఈశాసనమువల్ల వీరశ్రీ నరసింహదేవ నృపతి యొక్కయు, ఆయన భార్య గంగాంబిక గారియొక్కయు రూపములుగల రెండుప్రతిమలు దీపాలు పట్టుకొనేటట్లు ఉంచిన చేతులు గలవి (దీపకళాధరాప్పితకరాం) స్వామికి సమర్పించినట్లు తెలియుచున్నది. ఆవిగ్రహము లిప్పుడు ఆయాలయములోనే యుండియున్నయెడల ఆయాలయాధికారులతో జెప్పి వానిని జాగ్రత్తపరిచి చుట దేశాభిమానులకెల్లరకును ముఖ్యమైనపని. లేనియెడల అవి యేమైపోయినవో చర్చజేసి వాటిని తిరుగ సంపాదించుట గూడ నట్టిదే.

నెం. 1206

ఇందు తేదీ యివ్వలేదు.

నెం. 1207

1. స్వస్తిశ్రీ [||] శకవర్షంబులు ౧౩౦౧ అగు నేంటి కార్తీక కృష్ణదశమి

2. ని గురువారమున ... ..

= క్రీ. వె. 1379 అక్టోబరు 6 గురువారము.

నెం. 1208

1. స్వస్తిశ్రీ[||] శాకవర్షంబులు ౧౩౦౧ అగునే...

2 నరసింహ్యదేవ నృపతేస్తాత్మీయకేంకే ఘటా మానే బ్రహ్మదినే ... ..

... ..

4 ... |వీర... ..

5 సిహ్యదేవస్య ప్రవర్ధమాన విజయరాజ్య సంవత్సరంబులు...

6 ౦ కే చిహస్యమానే కుంభ శుక్ల త్రితీయాయాం గురువారే.....

శాలివాహన శకవర్షములు 1301 లో కుంభప్రవేశము జనవరు ది 25 న 54 ఘడియలకు. అనగా కుంభ మాసప్రారంభము ది 26 నుండి. ఫిబ్రవరి ది 7 నుండి

భాద్రపదమాసము]

ఫాల్గుణ శుక్ల పక్ష ప్రారంభము. కాన శుభ శుక్ల 3 అంటే ఫాల్గుణ శు 3 అనియే.

= క్రీ. వె. 1380 ఫిబ్రవరి ది 9 గురువారము.

ఈశోకాన తదియతిథి 28 ఘ. 48 విఘ. లవర కున్నది.

నెం. 1209

1 స్వస్తిశ్రీ సాకవర్షే మునినయన కరమ్మమితే
కృష్ణపక్ష శుక్లే ప్రా-

2 వాత్సత్వతీయాయుత గురుదివసే

= క్రీ. వె. 1305 మేయి ది 27 గురువారము.

ఈశోకాన తృతీయాతిథి 28 ఘ. 48 విఘ. లవర కుండె.

నెం. 1210

1 స్వస్తిశ్రీ || సకాబ్దే శశిసింధునేత్రధరణీ సం
ఖ్యావ్యతే ద్యున్యకేసు-

2 నే శుక్ల దినే దశే శుభయయే పక్షే గవాం
భాగ్దావే

= క్రీ. వె. 1319 నవంబరు ది 23 శుక్రవారము.

నెం. 1211

1 శ్రీమత్తుయ్యో నృసింహ్య బూతాశపతే చాతు
ర్థా కేం కే ఘటామా

2 నేన పితపంచమి గురుదివసే... ..

... ..

6 ... | స్వస్తిశ్రీ || శకవర్షంబులు ౧౩౦౨
అనుసేటి (1) వీర శ్రీ నరసింహ్య

7 దేవరా ప్రవర్ధమాన విజయరాజ్య సంవత్స
త్పరంబులు ౪౦ కస్తాహిషం

8 భక్త్యుక్త గురువరాన

= క్రీ. వె. 1381 ఫిబ్రవరి ది 14 గురువారము.

నెం. 1212

1 శాలివాహన శకశరదంబులును వెయిబ్బాట
త్రిదశకంబెలమ

కిలింగ దేశములోని శాసనములు- తేడీలు

2 రెండు వరప్రమోదూత సంహృత్సర వైశాఖ
మాస శు-

3 క్లతదియ మరియు భానువారము మృగశిర

4 నక్షత్రంబు రాశి మేషంబున ... ..

ఈ శాసనము నెం. 1202 శాసనమును విఫల
ముగా జేసినది.

నెం. 1213

1 శాకాబ్దే శశినేత్ర బాణనాయనేత్వాషాడక్రి

2 క్షే తిథౌ సప్తమ్యాం ...

... ..

7 ... | ప్రతప శ్రీవీరనర నారసింగ-

8 దేవంక్కర విజయరాజ్య సంవత్సర శ్రా-

9 —యిని కక్కటక క్రిష్ణ ౬ రవివారే.

శాలివాహన శకవత్సరంబులు 1252 లో కర్కా
టకప్రవేశము జూన్ ది 28 న; సింహప్రవేశము జూలై
ది 29 న. జూన్ ది 28 మొ|| జూలై ది 29 వరకు
కర్కాటక మాసము. జూన్ ది 16 మొ|| జూలై ది 16
వరకు ఆషాఢము. అందుచే కర్కాటక కృష్ణపక్షము
ఆషాఢ కృష్ణపక్షమునకు సరిపావును. ఈ శాసనము తేడీ

= క్రీ. వె. 1330 జూలై ది 8 ఆదివారము.

నె. 1214

1 స్వస్తిశ్రీ శాకవర్షే శశిగుణరవిగేచాశ్వాయు-

2 క్కుక్ల పక్షే మానేకాంలేయతిథ్యాం సుర

3 గురుదివసే ... ..

... ..

10 ... .. | స్వస్తిశ్రీ || శకవర్షం

11 భులు 1231 గుసేం [ట్రి] శ్రీజగన్నాథ
దేవర విజయరాజ్య సంవత్సరంబు

12 లు 3 గు శ్రాహికన్య శుక్ల ౫ యు గురు
వారమున ...

శాలివాహన శకవత్సరంబు ౧౨౩౧ లో కన్యా
మాసము ఆగష్టు ది 29 మొ|| సెప్టెంబరు ది 28 వరకు.

ఆశ్వయుజ శుద్ధము నెప్పెంబరు ది 5 నుండి ది 20 వరకును.
ఇదియే కన్యాశాసనములో వచ్చిన శుద్ధపక్షము. కాన ఈ
శాసనము తేదీ

=క్రీ. వె. 1309 నెప్పెంబరు ది 10 బుధవారము.

కాని గురువారము గాదు. పంచమి తిథి ఆరోజున
సూర్యోదయాది 18 ఘడియలకే పోయినది.

నెం. 1215

- 1 స్వస్తిశ్రీ॥ శాకే గ్రహేంద్విషు తనూయు
- 2 జి హేమశంభా (1) వషే విజృంభతి మథావధ
- 3 మాసిరాధే రాకాతిథా గురుదినే నిలభేచ...
- ... ..
- 23 శకవర్షంబులు ౧౫౧౯ అగు నేటి హేమశంభి-
- 24 సంవత్సర వైశాఖ శుద్ధ ౧౫ గు

=క్రీ. వె. 1597 ఏప్రిల్ ది 21 గురువారము.

ఈ ది 21 న ౧౪ తిథి సూర్యోదయముతో పోయె
ను. అప్పటినుండి పౌర్ణమి తిథియే. ఇది ది 22 న
సూర్యోదయాది ౦ ఘ 22 విఘ. వర కుండెను. రాత్రిగల
పౌర్ణమి ది 21 నే కాన ఈశాసనములో జెప్పిన వ్రత
ములు ది 21 నే జరిగియుండవలెనని భావము.

నెం. 1216

- 1 రసాగ్ని సూర్యాన్విత శాకవషే ఆపాధ
- మానేక్క- దినేద-
- 2 శమ్యాం! ... ..

=క్రీ. వె. 1314 జూన్ ది 23 ఆదివారము.

నెం. 1217

స్వస్తిశ్రీ [II] శకవర్షంబులు ౧౨౧౨ గు నేంటి
ప్రతాపవీ-

- 2 ర శ్రీనరసింహ్యదేవరు ప్రవర్ధమాన విజయ
- రాజ్య-
- 3 సంవత్సరంబులు ౧౫ గు శ్రాహిమకర శుద్ధ ౧౦
- 4 యు గురువారము ... ..

=క్రీ. వె. 1291 జనవరి ది 11 గురువారము.

మాఘ శు. ౧౦ ఆరోజున సూర్యోదయాది 41
ఘ. 24 విఘ. లకు పోయెను.

నెం. 1218

1 స్వస్తిశ్రీ [I] శాకాబ్దే శరసింధు నేత్ర ధరణీ
సంఖ్యాన్వితే

2 పాల్కునే మానే మినసితే తిథాప్రతిపది శ్రీ
చంద్రవారే

3 శుభే! ... ..

... ..

5 ... I శకవర్షంబులు ౧౨౭౫ గు నేంటి

మినశుక్ల ప్ర-

6 తిపదా సోమవారాన శ్రీవీరభానుదేవర విజ
యరాజ్య-

7 సంవత్సర 3 అంకశ్రాహిని.....

నెం. 1205 వలెనె యిదియు శ్రీవీరభానుదేవు
రాజ్యకాలములో 3 వ సంవత్సరమందు వ్రాయబడినదే.

=క్రీ. వె. 1354 ఫిబ్రవరి ది 24 సోమవారము.

ఈసంవత్సరములో మినప్రవేశము ఫిబ్రవరి
ది 23 న సూర్యోదయాది 59 ఘ. 24 విఘ. కాగా-అం
దుచే మినమాసములో ప్రథమదినము ఫిబ్రవరి ది 24.
పాల్కుణ శు. ౧ కూడా యీరోజునే సూర్యోదయాది 46
ఘ. 24 విఘ. వర కున్నది.

నెం. 1219

1 శ్రీప్రతాప వీరారి వీరనర నారసింహదేవరు

2 ప్రవర్ధమాన విజయరాజ్య సంవత్సరంబులు

3 ౭ శ్రాహిసింహ్య శుక్ల ౭ గురువారమున ...

... ..

ఇందులో శకవర్షంబు లివ్వలేదు. రాజుగారి
రాజ్యకాలపు సంవత్సర మిచ్చినారు. కావున ఈ రాజు
గారి కాలపు ఇతరశాసనములను బట్టి యీశాసనపు సం
వత్సరము శకవర్షములలో తీయవలెను.

భాద్రపదమాసము]

ఈశాసనపుతేది

= క్రీ. వె. 1332 జూలై 30 గురువారము.

ఈ సంవత్సరములో సింహప్రవేశము జూలై ది 29 నను; కన్యాప్రవేశము ఆగష్టు ది 29 నను; శ్రావణసంక్రమణము జూలై ది 23 నుండియు; భాద్రపదసంక్రమణము ఆగష్టు ది 23 నుండియు; గానశ్రావణ శు. 2, భాద్రపద శు. 2 గూడ సింహసంక్రమణములోనే వచ్చినవి. జూలై ది 30 శ్రావణ శు. 2 అయినది; భాద్రపద శు. 2 ఆగష్టు ది 28 అయినది. కాని జూలై ది 30 గురువార మైనది. ఆగష్టు ది 28 శుక్రవార మైనది. కావున శ్రావణ శు. 2 గురువారమునకు పరిమైన క్రీ. శ. తారీఖు తీసుకొంటిమి. క్రీ. వె. 1332 శాలివాహన శకవర్షము 1254కు సమానము. ఇది రాజగారు రాజ్యమునకు వచ్చిన 7 వ వత్సరము. అందుచే ఈశాసనములో జెప్పిన రాజుగారి శాసనములే నెం. లు 1181, 1191, 1195, 1200, 1213 లో నిచ్చినవి కూడ. ఈశాసనములలో నిచ్చినరాజ్య సం. లును, శాలివాహన శక సం. లును పరిశీలించి చూచిన రాజ్యకాలవర్ష గణనము విచారితముగా గన్పించును. ఇట్లే ఈగంగవంశపు రాజులయొక్కయు, వారితర్వాత పాలించిన సూర్యవంశపు రాజులయొక్కయు గణన యుండును. దీనివిషయమై ప్రత్యేకముగా నొకవ్యాసము పట్టుచు

నెం. 1220

1 శకవర్షములు ౧౨౮౩ నెంట్టి మాఘ శుద్ధ ద్వితీయా-

2 ను గురువారన... ..

= క్రీ. వె. 1361 డిశంబరు 30 గురువారము.

ద్వితీయా తిథి సూర్యోదయాది 6 ఘ. 36 విఘ. వర కుండెను.

నెం. 1221

1 శాలివాహన శకవర్షములు ౧౨౩౧

2 కాగాను శుక్ల సంహృత్సర వైశాఖ శు ౧౫ స్థిర

3 వారం ... ..

కళింగదేశములోని శాసనములు-తేదీలు

= క్రీ. వె. 1809 ఏప్రిల్ 29 స్థిరవారము.

పార్ణమి తిథి ఈ రోజున సూర్యోదయాది 59 ఘ. 24 విఘ. ల వర కున్నది.

నెం. 1222

1 స్వస్తిశ్రీ [||] శాకాబ్దే రవిలోకసాగరయుతే సంఖ్యాన్వితే వత్సరే

2 మాఘ మాస్యసితే భృగోః సుదివనే శ్రీపంచమి సంయుతే||

మాఘ శు. ౫ శ్రీపంచమి. 'మాఘే మాస్యసితే' యని యుండుటచేతను శ్రీపంచమియన్న ప్రయోగమున కేమి యర్థ మున్నట్లు దోచదు. ఈ శాసనపుతేది

= క్రీ. వె. 1322 జనవరు 8 భృగువారము.

నెం. 1223

1 స్వస్తిశ్రీ [||] శాకాబ్దే సింధురుతు భిన్నోత్తర వ్యోమ గణాన్వితే [||] రుషభే మాసి

2 శుక్లేస్మిన్పక్షే వారే విధో శృభే||

శాలివాహనశకాబ్దము 1267లో ఋషభమాసము ఏప్రిల్ ది 25 మొదలు మే ది 27 వర కుండె. వైశాఖ బహుళము ఏప్రిల్ 18 మొ|| మే ది 2 వరకు. జ్యేష్ఠ శుద్ధము మేయి ది 3 మొ|| 17 వరకు. 'శుక్లేస్మిన్పక్షే వారే విధో శృభే' యని చెప్పుటచే తిథివారములు 'పౌర్ణమి సోమవార'మని-చతుర్దశి మే ది 16 న సూర్యోదయాది 9 ఘ. 36 విఘ. లవర కుండె. తదుపరి పార్ణమి ప్రవేశించి ది 17 న 8 ఘ. 24 విఘ. లవర కుండె. రాత్రిగల పార్ణమి ది 16 ననే- ఆరోజే సోమవారము గాన-

= క్రీ. వె. 1345 మే 16 సోమవారము.

నెం. 1224

1 స్వస్తి [||] శకవర్షములు ౧౨౩౮ నేటి

అధిక శ్రావణ బహుళ చతుర్థి శని-

2 వారము నాడు.

= క్రీ. వె. 1356 జూలై ది 17 శనివారము.

నెం. 1225

1 స్వస్తిశ్రీ || సఖియ శంఖులు ౧౨౭౧ కం
డగు నేంటి శ్రీవీరా-

2 ధీవీరనర నారసింహ్య దేవ ప్రవర్ధమాన విజయ
రాజ్య సంవత్సర

3 ౨౨ శ్రావణమాస శుక్ల ౧౧ సోమవారము ... కార్తిక

శకవర్షంబులు ౧౨౭౧ లో మీనమాసము క్రీ.
వె. 1350 ఫిబ్రవరి ది 23 మొ|| మార్చి 25 వర కున్నది.
ఫాల్గుణ బహుళము ఫిబ్రవరి ది 22 నుండి మార్చి ది 10
వరకు. తదుపరి చైత్రశుద్ధము. కావున శాసనపు ణేదీ

= క్రీ. వె. 1350 ఫిబ్రవరి ది 20 శనివారము.

ఈ తిథి యారోజన సూర్యోదయాది 2 ఘ. 24
విఘ. ౮ వర కున్నది.

నెం. 1226

1 స్వస్తిశ్రీ శకవత్సరే మునిరుకున్నేత్రేందు
సంఖ్యాన్వితే మాసే

2 శాత్రురశబ్దితే ప్రతిపది శుభ్రాం శువారే శుభే||

అనగా శకవత్సరములు 1267 శ్రావణమాస శుద్ధ
ప్రతిపత్ సోమవారము-

= క్రీ. వె. 1345 ఆగష్టు ది 22 సోమవారము.

ఇది నిజభాగ్రపద శుద్ధపాడ్యమీ సోమవారము.
శ్రావణ శు. పాడ్యమి శనివార మగుచున్నది.

నెం. 1227

1 ... శాకాబ్దే రామతర్కణ శ్రవణశశియుతే
జ్యేష్ఠ శుక్లేచ

2 పక్షే పంచమ్యాం జీవవారే అభిజితి శుభదినే...

... ..

13 శకవరు[వ]ంబులు ౧౨౬౩ గున్నేంటి జ్యేష్ఠ
శుక్లపంచమీ గురువారమునా

14 ౦డు ... ..

= క్రీ. వె. 1341 మే 21 సోమవారము.

శాసనములో జెప్పినట్లు గురువారము గారు.

నెం. 1228

1 ... శకవర్షంబులు ౧౨౭౫ అగు

2 స్నేటి వీరశ్రీ గజపతి శ్రీప్రతాపరుద్రదే-

3 -న మహారాజ్యనను రుధిరోద్ధారి సంవత్సర

4 క శుద్ధ పౌర్ణమి శుక్రవారానను .....

= క్రీ. వె. 1503 నవంబరు 4 శుక్రవారము.

ఈరోజున సూర్యోదయాది 36 విఘ. లే పౌర్ణ
మి యుండె. ఈరుద్రదేవుగారు, శాసనము నెం. 1161 లో
జెప్పిన రుద్రదేవుగారు ఒక్కరు గారు. ప్రస్తుతము
పూరీరాజులు పూర్వపు ఒరిస్సారాజుల సంతతివారే.
కాన పూర్వపురాజ్యము పోయినా ఈబిరుదులు వదల
లేదు. ఈశాసనములో జెప్పిన రుద్రదేవుగారు విజయ
నగరరాజైన కృష్ణదేవరాయలతో పోరాడినవారు.

నెం. 1229

1 ... శకవర్షంబులు ౧౨౮౭ అగు

2 స్నేటి వీరశ్రీ గజపతి ప్రతాపపురుషో

3 త్తమ దేవరాజ్య విజయ శుభ సంవత్సరంబు

4 లు 3౭ అగు స్రహి రాక్షస సంవత్సర

కార్తిక

5 శుద్ధ ౧౩ మందవారానను...

= క్రీ. వె. 1495 అక్టోబరు 31 శనివారము.

ఇది వీర శ్రీ గజపతి ప్రతాపపురుషోత్తమదేవు
అనే రాజయొక్క 37వ రాజ్య సం. లో వ్రాయబడినది.
నెం. 1152 క్రింద నిచ్చిన శాసనము ఈశాసనమునకు
ఒక్క సంవత్సరమే పూర్వము. అది రాజుగారి రాజ్య
కాలములో 35వ వత్సరమని యున్నది.

నెం. 1230

1 ... శాకవర్షే జలధిగిరిసుధాధామధాత్రీసమే-

2 తే తోజీంద్రా నంగభీమ క్షితిపతి తిలకాత్.
మాసము, తిథి వారములు మరేమీ యివ్వలేదు.
సంవత్సరము క్రీ. వె. 1252.

నెం. 1232

1 కాకాద్దే గోత్రనాదక్షితి శశిగణితే...

... ..

ఇందులో మా మాస తిథి వారము లివ్వలేదు. ఈ
సంవత్సరము క్రీ. వె. 1255.

నెం. 1233

1 ... కాకాద్దే లోకరత్నావని శశిగణితే

2 చిత్తకం యతిభానా శుక్లే కందర్పతిథ్యాం

= క్రీ. వె. 1271 నవంబరు 8 ఆదివారము.

చుక్కమాసము అక్టోబరు ది 28 నుండి నవంబరు
ది 28 వరకు. అందులో అక్టోబరు 28 మొదలు నవంబరు
ది 4 వరకు కార్తీక కృష్ణపక్షము. తరువాత మార్గశిర
శుద్ధమా నవంబరు ది 19 వరకు. కావున వృశ్చిక శు. ౫
అంటే మార్గశిర శు. ౫.

నెం. 1234.

మీరాఫీయా ఇండికా vol. V, pp. 31 ff
లో ప్రకటించియున్నది.

నెం. 1235

... ..

6 ..... కాకాద్దే వైలరత్న క్షితి శశిగణితే

7 తే కార్తీకే శుక్ల పక్షే సౌమ్యే వారే దశ
మ్యాం...

= క్రీ. వె. 1275 అక్టోబరు 30 బుధవారము.

నెం. 1236

1 ... శకవర్షములు ౧౧౯౯ నేటికన్యా శుక్ల
పార్ణమావాస్యయు

2 సౌరివా [ర] మున శ్రీమూర్తినాథుని కుమార
పున్నమ ఉత్సవము .....

శాలివాహన శకవత్సరము 1199 లో కన్యా
మాసము ఆగష్టు ది 29 నుండి సెప్టెంబరు ది 28 వరకు-
అందులో ఆగష్టు ది 31 నుండి సెప్టెంబరు 14 వరకు
ఆశ్వయుజశుద్ధము. ఆశ్వయుజ శుద్ధ ౧౫ కుమార పౌర్ణమి.
ఈశాసనపు తేది

= క్రీ. వె. 1277 సెప్టెంబరు 14 మంగళవారము

నెం. 1237

1 కాకాద్దే రవిసాగరా(అ) క్షి (౦)సహితే పాషే
చ మాసే తిథౌ స.

2 ప్రమ్యాం శుక్ల [పక్షే] సితి సుతపైతే ...

... ..

4 ... .. | శకవర్షములు ౧౨౭౨ గునే-

5 ంటి శ్రీవీరాదివీర నరనారసింహ్యదేవ ప్రవ

ద్ధమాన విజయరా-

6 జ్య సంవత్సరంబు ౨౯ గునేటి ఇ పుస్య సు[క్ల]
సప్తమిని భానువా-

7 రన ... ..

= క్రీ. వె. 1350 డిశంబరు 6 ఆదివారము.

సప్తమితిథి ఆరోజున సూర్యోదయాది 48 ఘ.
36 విఘ. వర కున్నది. ఇది వీర నరనారసింహదేవుగారి
రాజ్యకాలములో 29 వ సంవత్సరములోనిది.

నెం. 1238

1 ... శకవర్షములు ౧౨౦౧ గునేంటి ప్రతా
పవీ-

2 ర నరసింహ్యదేవు ప్రవద్ధమాన విజయరాజ్య
సంవత్స

3 రంబులు 3 గు శ్రాహి చైత్ర క్రిష్ణ ౧౩ యు
గురువారము

... ..

= క్రీ. వె. 1280 ఫిబ్రవరి 29 గురువారము.

(పూర్ణిమాంత చైత్రము.) ఈ ప్రతాపవీర నరసిం
హ్యదేవుగారు నెం. 1150, 1151, 1173, 1178, 1185,

1204, 1217 లలో చెప్పినవారే. వీరి రాజ్యకాలములో
3 వ వత్సరములో ఈశానము చేయబడినది.

నెం. 1239

1 ... శకవర్షములు ౧౩౪౦ అ-

2 గునేంటి పల్లముకు 3 సోమవారాన

... ..

= క్రీ. వె. 1419 ఫిబ్రవరి 27 సోమవారము.

నెం. 1240

1 ..... శకవర్షములు ౧౨౬౭ గున్నేంటి
ప్రతాప-

2 శ్రీ వీరనరనార సింహ్యదేవరు ప్రవర్ధమాన
విజ-

3 యరాజ్య సంవత్సరములు ౨౨ గు శ్రాహిని
జ్యేష్ఠకృ-

4 వృద్ధియయి మంగళవారము నాండు...

= క్రీ. వె. 1345 ఏప్రిల్ 19 మంగళవారము.

(పూర్ణిమాంత శ్రవణ) ఈ రాజుగారు పైన
నెం. 1237 శాసనములో చెప్పినవారే. ఇది యాయన
రాజ్య కాలములో 22వ వత్సరమున పుట్టినది.

నెం. 1241

ఎపిగ్రాఫియా ఇండికా vol. V, p. 34 f. లో
ప్రకటితమైనది.

నెం. 1242

1 ... శకవర్షములు ౧౩౨౭ అగు (౦) నే

2 వైశాఖ శుద్ధ ఏకాదశి భృగువారాన

... ..

= క్రీ. వె. 1405 ఏప్రిల్ 10 భృగువారము.

నెం. 1243

1 శాకాబ్దే శశిరత్న భానుగణితే చైత్రే సితే
చాన్ద్ర

2 పుణ్యాహ్నః.....

= క్రీ. వె. 1369 మార్చి 16 శుక్రవారము.

శాసనములో వార వివృతము.

నెం. 1244

1 వీర శ్రీ నరసింహ్య దేవర విజయరాజ్యసం-

2 వ (౦) త్వర 33 అంకసాహి చై అత్ర శుద్ధ
పౌర్ణమి

3 రవివారే.....

= క్రీ. వె. 1405 మార్చి 15 ఆదివారము.

నెం. 1245

1 ... శకవర్షములు ౧౨౧౫ గునేండు శ్రీవీ-

2 ర నరనార సింహ్యరావుతు దేవరు ప్రవర్ధ
మానవిజ-

3 యరాజ్య సంవత్సరములు ౧౮ గు శ్రాహి
వృషభ

4 శుక్ల ౧౩ యు శుక్ర వారమున...

= క్రీ. వె. 1293 మే 19 మంగళవారము.

ద్వాదశి-మరునాడు త్రయోదశి ఏష్యము: చతు
ర్దశితిథి; ది 21 న పౌర్ణమియు- లక్ష్మీవారము. అందుచే
౧౩ శుక్రవార మన్నమాట తప్పు. ముందు నెం. 1249
చూడుడు.

నెం. 1246

1 శాకాబ్దే శశిరత్న భానుగణితే వై శాఖమాసే-

2 సితే పంచమాం గురువారపుణ్యదిననే

... ..

= క్రీ. వె. 1369 ఏప్రిల్ 12 గురువారము.

నెం. 1247

1 ... శకవర్షములు ౧౩౯౨ అగు

2 నేంటి పతాప విజయపురుషోత్తమదేవరా-

3 జ్య సంవత్సరములు ౭ శ్రాహి ఆశ్వజ

4 శుద్ధ ప్రతిపదా మంగళవారానను ... ..

బైత జరావు సింగార సజ్జె ఇక ఆసన జో పియరావ కహావే |
 రూప అపార రహస్య రంగరాగసా వీసి దుహునకి జోరి సుహవే |
 సుందరనారి రసీలో పియా తిన చ్చాయు సఖీజనచోర దురావే |
 యా బిధి సో మాలకోస హై రాగ గునీ జనతాహి బనాయక గావే ||

[జయపురచిత్రము: దివాన్ బహమారు చతుర్ముజదాసు గోవిందదాసు గారి యనుమతిని]

= క్రీ. వె. 1470 సెప్టెంబరు 25 మంగళవారము.

అశోక మూర్త్యోదయాది 57 ఘ. ల వరకు ప్రతి
పత్తికి.

నెం. 1248

1 ..... శకవర్షాంబులు ౧౩౯౩ అ-

2 సునేంటి ఖరసంవత్సర చైత్ర బ ౧౧ ఆదివా-

౩ రవ ... ..

= క్రీ. వె. 1471 మార్చి 16 ఆదివారము.

(పూర్ణిమాంత చైత్రము.)

నెం. 1249

1 ... శకవర్షాంబులు ౧౨౧౫ సునేండు పీఠ
క్రీ. వె.

2 రవారసింహ్యదేవరు విజయరాజ్యసంవత్సర
రంబు (ల)

౩ లు ౧౨ గు శ్రాహి నిమభ శుక్ల పౌర్ణమియు
గురువా

4 రమున

పైన నెం. 1245 వ శాసనము జూడుడు. ఈరెం
డింటి శాసనకాలపు ప్రభువు ఒక్కరే. ఇదియే నిజమైన
శాసనమువలె నున్నది.

= క్రీ. వె. 1293 మే 21 గురువారము.

నెం. 1250

1 ... శకవర్షాంబులు ౧౩౭౩ అ[గు]నేంటి

ఖర

2 సంవత్సర శ్రావణ బ ౧౦.

= క్రీ. వె. 1451 ఆగష్టు 22.

(వార మివ్వలేదు.)

కుమారుడు

పండిత పురాణం సూర్యనారాయణ తీర్థలుగారు

(వెనుకటిసంచిక తరువాయి)

దొంగతనము చేయుట యె

పుం గల్లలు వల్కుటయు గడు స్నీచులతో

సంగతమునేత యొక

పుం గూడ దటుంచు దలపు బుద్ధి గుమారా.

కోపమునకంటె నెక్కువ

తాపము బాపమును గూర్చు దగినది యిలలో

రూపిష లేదు కావున

గోప మణచుకొంటుమంచిగుణముకుమారా.

తనకంటె హెచ్చువారిని

కనుగొని దుఃఖించుకంటె గనువారలలో

దనకంటె లోచ్చువారిని

గని సంతోషించుచుంట ఘనత కుమారా.

పేదల నాక్షేపింపకు

సాదులతో నెందులకును జగడింపకుమా

వాదింపకు పెద్దలతో

నాది యనకు మన్న! పరధనమ్ము గుమారా.

పరధనమున కాసింపకు

పరుషమ్ములు పలుకబోకు పాపపుబనులన్

జరపింప బోకు నిన్నం

దలు మెత్తురు మేలు గలుగు దాన గుమారా.

పొగచుట్ట కాల్చునోటను
సిగరెట్టులు పీల్చునోటఁ జెడుమాటలు ప
ల్కఁగఁ బూనునోటఁ జడువుల
మగువ నిలువ దనుచు నమ్ము మదిని కుమారా.

నరజన్మ మెత్తినందుకుఁ
బురుషార్థ మ్మొక్కఁడేనిఁ బూర్ణముగాఁ దా
నెఱవేర్చఁ జాల కుండిన
నరుఁ డనఁగాఁ దగఁడుపశువునమ్ముకుమారా.

చలిచీమ మొదలయిన ప్రా
ణులయెడ దయ గలిగి వాని నొప్పింపకయే
మెలఁగునతఁడు నరుఁడా? భూ
తలదేవుం డనుచు నమ్మఁ దగును కుమారా.

హెచ్చు గలవారిఁ గనుఁగొని -
మచ్చరము, వహించునట్టి మానిసి నెవరున్
మెచ్చరు కావున నెపుడును
మచ్చరపడఁబోక తెలిసి మనలు కుమారా.

ఆయువు కర్మము ధన వి
ద్యాయోగమ్ములును చావు ననుపీని నజం
డీయాత్ముఁడు గర్భగతుం
డై యుండినయపుడ వ్రాయునంట కుమారా.

భయ తండ్రలు కోపము ని
ద్రయు సోమరితనము మఱి చిరక్రియతయు దు
ర్జయ మాదిగఁ జెడుగుణముల
నయమునకై విడుచు టొప్పునండ్రు కుమారా.

హితమును గోరెడిమిత్రుల
హితవచనమ్ములను విననిహీనునకు విషద్

గతి చేరువ యగు నని పం
డితు లందురు తెలిసి మెలఁగు నీవు కుమారా.

దీనజనుల బాధింపకు
హీనుల నెన్నఁటికి నాశ్రయింపకు మెపుడున్
జ్ఞానులసంగతి మానకు [రా!
మానకు మహదాశ్రయము కుమార! కుమా

ఒక్కఁడవు దారి నడువకు
పెక్కండ్రు పరుండియున్న వేళను నట నీ
వొక్కఁడవును మేల్కొనకుము
చిక్కు తటస్థించు నని వచింతు కుమారా.

మాసిన బట్టలు కట్టకు
భూసురులను నింద సేయఁ బూనకు చెడు సా
వాసములు చేయకుము పలు
దోసములు తటస్థమగును తుదకుఁ గుమారా.

నలుగురు గుమిగాఁ గూడిన
స్థలమునకుం బోయి యందుఁ దగులుకొనకు చి
క్కులు గలుగవచ్చు వానిని [రా.
దులుపుకొనుట కష్ట మగును తుదకుఁ గుమా

కొండెములు చెప్పఁ బోకుము
దుండగులను జేరఁబోక దూరముగానే
యుండుము ధనము వృథాగా
దండుగులకు వెచ్చఁబెట్టఁ దగదు కుమారా.

నినుఁ జూచి తోడిబాలురు
వినయాదిగుణములు నేర్చువిధమున నీవ
ర్తన మలవఱుచుకొనినచో
నిను మెత్తురు సకలజనులు నిజము కుమారా.

పిన్నతనమ్ముననుండియు

నెన్నఁ డనత్యమ్ము పలికి యెఱుఁగనివానిన్

మన్నింతు రన్ని యెడలను

కన్నారం గనుము సత్యగరిమ కుమారా.

చీకటిలో నొంటిగఁ బోఁ

బోకుము రిపునింటఁ గుడువఁబోకుము నీ వే

కాకిగ నాలోచింపం

బోకుము వడినీట నుఱుకఁ బోకు కుమారా.

ముందుగ నాలోచింపక

తొందరపడి పనులు నేయఁ దొడరితివేనిన్

సొందెది వాపద లందునఁ

గుంచవలసివచ్చుఁ జుమ్మ కొనకుఁ గుమారా.

ఉదయించునపుడు నస్తమ్ముఁ

గదియునపుడు గగనమధ్యగతుఁ డయినపు డ

భ్యదయాకాంక్షులు సూర్యున

కెదురుగఁ దమదృష్టిఁ బఱుప రెప్పుఁగుమారా.

పలుపలుకులు పలుకుము గా

ని లిఖింపకు మన్న! యొకటి నీచేవ్రాలున్

పలుకులు పొల్లు లనియు వ్రాఁ

తలు వ్రాణము గలవి యనియుఁ దలఁచి కు.

గురులను దేవుని వృద్ధుల

ధరణిపతిని గర్భవతిని తగ బాలకులన్

దరిసింపఁ బోవునప్పుడు

కరమున నే మయినఁ గొనుమ కాన్క కు.

వర్ణాశ్రమధర్మమ్ముల

నిర్ణయము లెఱింగి వానినిన్ నిత్యమ్మున్

పూర్ణమ్ముగ నెఱవేర్చని

దుర్ణయులకుఁ గల్గదె సుఖము తుదకుఁ గు.

ఏదేశపుమానవులకు

నాదేశపుమందె తప్ప నన్యము హిత మిం

కేదియుఁ గా దనునాయు

శ్వేదపువచనమున మనసు పెట్టు కుమారా.

హిత మయినవస్తు వయినను

[యినన్

మితముగ భుజియింప వలయు మిక్కుట మ

మతి చెడుట కాక దేహ

[మారా.

స్థితియుఁ జెడును తుదకుఁ దానుఁ జెడును గు

ఏ బాసఁ దొలుత నీక

మ్మా! బామే' అనెడిపలుకు లలవడెనో నీ

వాబాసను ప్రేమింపని

చోఁ బశు వనిపించుకొందు సుమ్మ కు.

“తింటే గారెలె తినవలె

వింటే భారతమె యెపుడు వినవలె” ననుచున్

ఘంటారవముగ బుధు లను

చుంట గలదు దీనఁ జిత్త ముంచు కుమారా.

తమ ప్రాణము తమ కెంత ప్ర

యమొ తక్కినభూతములకు నల్లె యనుచుఁ జి

త్తమునఁ దలంపని యాదు

[రా.

ష్టు మనుష్యుఁడు గాఁడు రాక్షసుండె కుమా

సర్వంసహు లగువారును

సర్వ మయినహింస విడుచుసాధులు మఱియున్

సర్వాశ్రయభూతులుఁ దుది

స్వర్వాసము చేయుచుండువారు కుమారా.

ఏపడినపండ్లొ ఆకో

సాపడినన్ కడుపుమంట చల్లాఱుఁ గదా!

ఈపాడుపొట్టకొఱ కే

లా పాపము చేయవలయు నయ్య కుమారా.

మొనగాఁ డయి పోఁగూడదు
 పని యగునే నందఱకును ఫలము నము బాఁ
 బని చెడినను పరు లడ్డిన [రా.
 మొనగాఁడే చంపబడును మొదటఁ గుమా
 తమ కోరిక లే కుండఁగఁ
 దమకు సుఖము వచ్చునట్టె తన యంతన దుః
 ఖమునయితము వచ్చును దై
 న్యము దీనను తఱుఁగుటొప్పనయ్యకుమారా.
 నేవించి ధనముఁ గొనియెడి
 నేవకు లొనరించుకొన్న చెడు గిడె తమకు
 దైవ మొసంగిన హక్కు ల
 కోవిదు లై యొరుల కమ్ముకొనుట కుమారా.
 ఎద్దాన వృత్తి జరగు నిఁ
 కెద్దానను మెచ్చుదురు మనీషులు తనుఁ దా
 నద్దానిన చూ ప్రాజ్ఞుఁడు
 పెద్దగ నొనరించుకొనును బెంచి కుమారా.
 మనసున నాలోచించిన
 పని ప్రకటన చేయఁబోకు పరు లెఱిగిన నా
 పని నెఱవేలుట కష్టము
 విను మిదినాయనుభవమున వెలసెఁగుమారా.
 రోగులు వైద్యుల కుపసతి
 త్రాగుడు మొదలయిన వున్న ధరణిపతి తదు
 ద్యోగులకుఁ బామరులు వి
 ద్యాగురులకుఁ జేతిపెట్టె లంట కుమారా!
 తనయెడ ద్రోహము చేసెడి
 మనుజులవిషయమున నెవఁ డమాయికమగువ

ర్తనమును జూపునో వాఁ డెం
 దును పరిభవ మందుచుండును జుమ కుమా.
 తొలిగుణము గొడుగుగా నా
 వలిరెండును పాదుకలుగ వ ర్తించునతం
 డిల లోకాతీతుం డని
 తెలిసికొనుము ముదము వానిది సుమ కుమా.
 నో రొకటి మంచి దగునే
 నూరంతయు మంచి దగుచు నుండును వినుమీ
 కాలులు పలికినచో నీ
 నోరే వీఁపునకుఁ దెచ్చునుజుమ కుమారా.
 నరునకు నరుఁ డెట్లును నౌ
 కరు గాఁడు ధనమ్మునకున కాని ధనముచే
 గురులఘుతలు గలుగుట సం
 సరణముధర్మమ్మ యనఁగఁ జనును గుమారా.
 శ్రీకిం బాసిరి పుణ్య
 శ్లోకులు నల ధర్మసుతులు జూదమువలనన్
 పేకయు జూదమ కావునఁ
 బేకాడకు మదియ యగును పిడుగు కుమారా.
 చదువుకొనువయసునను సం
 పద లార్జన సేయఁ దగినవయసున నెపుడున్
 చదరంగ మాడఁబోకుమ
 అది మరగిన మరలనీయ దయ్య కుమారా.
 యుద్ధమునఁ జచ్చునట్టిను
 బుద్ధిని స్వర్గమ్ముఁ బాఠిపోయి బ్రదుకు దు
 ర్బుద్ధిని నరక మెదుర్కొన
 సిద్ధముగా నుండు నని వచింతు కుమారా.

అర్ధనారీశ్వరుడు

లింగం వీరభద్రయ్య చౌదరిగారు, బి. ఏ. (ఆకుపర్ణ); బారిష్టర్ - ఎల్ - లా

కొలదిదినములక్రితము నామిత్రు డొకరి యింట నొకబ్రాహ్మణుడు స్త్రీధర్మమును గుఱించియు, పాత్రవత్యమాహాత్యమును గుఱించియు నితిహాసపూర్వకముగా నింటిస్త్రీల కుపన్యసించుచుండెను. నేనందుకొని, “స్త్రీలకు మాత్రమే మీరు ధర్మములను శాసించుచున్నారు. మీరు చెప్పుచున్న గాథనుబట్టి భార్య భర్తను గుఱయినను, బాపియైనను దేవునివలె బూజించవలెను. అతని కితర స్త్రీలను దార్చుటగూడ తప్పుకాదు. మఱి మీరు భర్తల విధ్యుక్తధర్మములనుగుఱించి మాట్లాడరు. స్త్రీలజేరి పురుషులకంటె దేవుల్ల వేరులేరని చెప్పుటకంటె, బురుషులనుజేరి వారికి భార్యల నెట్లాదరించి ప్రేమించవలసినది బుద్ధులుగరపిన, వివాహమున నెక్కుడు సౌమనస్యము, సౌఖ్యము కలుగు”నంటిని. అందుల కాయన స్త్రీలు పురుషుల నెట్లు చూడవలెనో, యట్లే పురుషులును స్త్రీలను జూడవలెనని శాస్త్రములు చెప్పుచున్నవనియు, వివాహకాలమందు బురుషుడు ‘నాతిచరామి’ మొదలైన ప్రమాణములు చేయుచున్నాడనియు జెప్పెను. ఇంగితజ్ఞుడైన యాబ్రాహ్మణునిమాటల కానందించి, యికనట్లయిన, మీరు వెంటనే మీసదుపదేశములను బురుషుల కిప్పటినుండియైన గృహపుడని కోరితిని.

సదభిప్రాయయుతుడైన యాబ్రాహ్మణునివలె మన మప్రయత్నముగ, సలవాటుచొప్పున, స్త్రీల కొకధర్మము, బురుషుల కొకధర్మము నున్నట్లు వ్యవహరింతుము. పురుషునకు జెడునడవడియందుగూడ గొంత స్వేచ్ఛయిత్తుము. స్త్రీకిమాత్రము, మంచివర్తనయందైనను స్వాతంత్ర్యమియము. మనము చెప్పు మాట లెట్లున్నను, నడవడియందు మనము స్త్రీని పురుషున కుపయోగపడు భోగవస్తువువలె, అతని సంతోషవిలాసముల కక్కరకువచ్చు ఆటవస్తువువలె చూచుచున్నాము. ఆమె మనబంగారుబొమ్మ; మనమోహంపు బరిణె; మనముద్దులగుమ్మ; మనమురిపాలపేటి; అలంకారవస్తువు; ప్రియమైనధనము; మోహకామములదీర్చుయంత్రము. అంతియే. ఆమెకు వ్యక్తిత్వము లేదు; కష్టసుఖంబులు లేవు; కోర్కెలు, ఆశలు, ఆశయములు లేవు; మనకు బూర్తిగ లోబడి మన కష్టనష్టములకు లోనై, మన మెట్లాడించిన నట్లాడవలెను. మనము రమ్మనిన రావలెను; పొమ్మనిన పోవలెను. మనము చిరునవ్వునవ్వి నుప్పొంగవలెను; మనము కండ్లెట్టజేసిన భయపడి యొకమూల నొదిగియుండవలెను. మన కిష్టమువచ్చిన దగ్గరకు దీసికొని లాలింతుము; ముచ్చటైన మల్లెపూవునువలె నాఘ్రాణిం

తుము, గులాబిపూవునువలె పెదవులతో
 స్పృశింతుము; కష్టమైన లాగి చెంపపెట్టు
 బెట్టుదుము. దగ్గరకు దీసికొని కౌగిలించుకొం
 దుము; లేదా తన్నిత్రోసి వేయుదుము.
 మనము నిరంకుశరోమకసమాట్టులము; వారు
 దిక్కు మొక్కులేని బానిసలు: మనదయా
 దాక్షిణ్యములమీద, మనయిష్టా నిష్ఠముల
 మీద నాధారపడి యుండుదురు. మానవుని
 హృదయమున నున్న స్త్రీసంబంధమైన తృప్తి,
 మదము, ఆవేశము-కసిదీరునట్లు, పగదీర్చుకొను
 విధముగ-దీయ మామిడి పండును రసవిహీ
 నముగజేసి, నిస్సారమైన తెంక నవతలికి బా
 రవేయునట్లు- లేత మొక్కజొన్న కండెను
 పండ్లతో గీరి గింజలను నమిలి బొండును దూర
 ముగ వినరివేయునట్లు, మనము మనస్త్రీ
 లయెడ వర్తింతుము. మఱియు, మానవ
 హృదయమున డాంబికము, అధికార తృప్తి
 యున్నవి. తనకంటె నితరవ్యక్తిని దక్కు
 వగా జూచుటకు, నావ్యక్తిని దనయాట వస్తు
 వుగా జేసికొనుటకు, దనదయాదాక్షిణ్య
 ములమీద నాధారపడి, తనయధికారమునకు
 లోబడి యావ్యక్తి యుండుటకు మానవ
 స్వభావము గోరును. పురుషున కాకోర్కెల
 దీర్చుకొనుటకు స్త్రీ సాధనమైయున్నది. మెత్తని
 మల్లెపూవువలె నామె యతనికూరహస్తముల
 నిమిడియుండును. మల్లెపూవును వలె నామె
 నతడు నలిపివేయగలడు. అన్నెము పున్నెము
 నెరుగక, సహజభీరువైన లేడికూనను శార్దూల
 మువలె నతడు భయపెట్టగలడు; నిర్దయుడగు

కృషీవలు డెద్దులనువలె నిరంతర మామెచే
 సేవజేయించుకొనగలడు. ఈవిధముగ నామె
 నుజూచి, ఆమెయెడ వర్తించి, పురుషుడు స్త్రీ
 వ్యక్తిత్వమును జంపివేసినాడు. ఆమె భార
 తీయవైభవమునకు, బ్రపంచనాగరికతకు జేయ
 వలసినసేవ, సాయము, అర్పించవలసిన అర్ప
 ణమును అణచివేసినాడు వ్యక్తిత్వమును జం
 పుట ప్రాణఘాతకంబు ఘోరమైనది. స్త్రీ
 వ్యక్తిత్వమును జంపి, పురుషుడు మహాపాతక
 ము నొడిగట్టుకొనినాడు. ఈ హేయప్రవర్తన
 వలన మనకు గలిగినప్రతిఫల మేమన, మనము
 ప్రపంచమున మిక్కిలి యనాగరికులముగ
 నెంచబడుచున్నాము. ఆధునికసంఘములు
 మనలను జీవరహితమైన యస్థిపంజరములుగ
 జూచుచున్నవి. మనలోని యున్న తగుణములు
 నశించిపోయినవి. మనజాతి నిస్సారమై పరా
 ధీనమై పోయినది. మన మవివేకముచేత,
 నహంకారముచేత, మాతృద్రోహము చేసి
 నాము. ప్రాచీనకాలమునుండియు బలుపుర
 చేత గౌరవమును, మెప్పును బొందిన మన
 దేశజనని యిక్కాలమునకు దిక్కులేనిదై
 యపకీర్తిపాలై పోయినది.

మానవజీవితమున భార్యస్థాన మెట్టిదను
 ప్రశ్న వచ్చినప్పుడు, మనపండితమృన్ములు విప
 రీతవాదములు చేయుదురు. “ప్రజాయై గృహ
 మేధినాం” పూర్వకాలమున బ్రమాణవాక్యమై
 యుండవచ్చును. “అపుత్రస్య గతి ర్నాస్తి”
 యను సిద్ధాంత మేకారణమున వాడుకలోనికి

వచ్చినదో యాకారణముచేతనే, బిడ్డలను గనుటకొఱకే వివాహముచేసికొనుట యను భావము పూర్వకాలమున బ్రబలియుండును. అనగా, గొప్పవైశాల్యముగలిగి, మిక్కిలిసారవంతమై, యనార్యజాతులతో నిండియుండిన యక్కాలపుహిందూదేశమున దగినంతజన మార్యసంఘమున లేకపోవుటయే. మహాభక్తులగు నారదాంజనేయులు “అపుత్రస్య గతి ర్నాస్తి” సిద్ధాంతమును తునాతునకలు జేసినారు. ప్రపంచచరిత్ర, మానవస్వభావము “ప్రజాయైగృహమేధినాం” సూత్రమును కటికి బాంకును జేసివైచినవి. స్త్రీలు బిడ్డలను పొదుగు పెట్టలుమాత్రమే యని తలంచుబుద్ధి మంతులు, పెట్టలు పొదుగకుండ బిల్లనుజేయు యంత్రములతో దృష్టి నొందుదురేమో తెలిసికొనవలసియున్నది. పిల్లలకొఱకే పెండ్లములయినచో, బిడ్డలను సంపాదించువెరవున్న, పెండ్లములపోరు తప్పించుకొనుట కెంతమంది ప్రయత్నించెదరో చూడవలసి యుండును. ‘బిడ్డలు, బిడ్డలో’ యని ఘోషించెడు వేదాంతార్థముల, గీతారహస్యముల నుపదేశించు మనయార్యశ్రేష్ఠుల కేపాశ్చాత్యపండితుడో యుపకరించకపోడు. (?) వైవాదముకంటె నసంబద్ధమైనవాద మింకొక టున్నది. దానిప్రకారము స్త్రీ తేత్రము; పురుషుడు బీజము. తేత్రము నిష్కల్మషముగా నుండనిది బీజము ఫలించదు. కాన నల్ల రేవటిపాలమువలె స్త్రీ కదలక మెదలక; ముక్కక, మూలక; అతియనక, పతియనక; మంచియనక, చెడనక;

కష్టమనక, సుఖమనక; ‘నీవు చేయవలసిన దుర్మార్గమంతయు జేయు’ మనునట్లు మత్తుగా పడియుండవలెను. పురుషుడు బీజముగదా. బీజమునకు చలన మున్నది. ఒక్కచోట నుండవలసినయవసరము లేదు. ఈరోజున రాసిలో నుండును; రేపు బస్తాలోని కేగును; ఎల్లుండి పాతరల గాపురము చేయును; ఆవలెల్లుండి పురిలో నివసించును; ఒంటెద్దులబండిమీద షికారువెల్లును; రెండెద్దులబండిమీద బరుగులిడును; దర్జాగా రైలుబండిమీద దేశయాత్రజేయును; వీలుగానున్న విదేశములకు గూడ స్త్రీమరులో నేగును. అట్టిచో బీజమునకు హద్దుపద్దుల గట్టుబడి యుండవలసినయవసర మేమియున్నది? తేత్రమునకుండవలసిననైర్మల్యము బీజమున కక్కరలేదు. తేత్ర మస్వతంత్రము; బీజము స్వతంత్రము. పండితు లిక్కడ పొరపడిన ట్లున్నారు. పురుషుడు బీజమని చెప్పటకూడ, వారి యుద్దేశ్యముప్రకారము సాదృశ్యము సరిగా లేదని తోచుచున్నది. సాదృశ్యము సరిగా నుండవలె ననిన, స్త్రీయను తేత్రమును నిష్టము వచ్చినట్లు దున్ని, సంస్కరించి, బీజము నాటు కృషివలుడు పురుషు డని చెప్పవలెను. నేను పైన వ్రాసిన గుణములు బీజమున కున్నవియాయని కించిజ్జ్ఞులు శంకింపవచ్చును. అట్టి శంకకు పురుషుడు పురుషుడే; స్త్రీమాత్రము జడస్వరూపమైన మాగాణిభూమియని చెప్పట సరియైన సమాధానము. స్త్రీని తేత్రముగా జెప్పి తృప్తిజెందు

నుపమానకాళిదాసులు చక్కగా దున్ని, మంచి యెరువువేసి, శ్రేష్ఠమైన విత్తనములు నాటిన, నేకపీఠములైన సరిపోవునని చెప్పక, ఒకటి కుంటిది, రెండవది గ్రుడ్డిది యగురెండు బక్కయెద్దలను గట్టి, సగ మరిగిపోయిన కట్టుతో నెక్కడి కలుపుమొక్కల నక్కడనే యుంచి, దున్నియుదున్న నట్లు దున్నినను, రెండు తట్టల చెత్త చెదారమైన నెరువు వేయుటకు శక్తి లేకపోయినను, సగము ముక్కిపోయి మిక్కిలి నీరసములైన గింజలను చల్లినను సరియే, 'యాక్షేత్రము నాది' యనిచెప్ప వ్యర్థ, యుద్రకపీఠముడే యాక్షేత్రమున పైరును బెంచ నర్హు డని చెప్పుదురు. వారికి గావలసిన దారోగ్యవంతము, దార్ధ్య యుతము, తేజోవంతము శౌర్యోపేతమునయి జాతిగౌరవమును నిలువబెట్టగల సుసంతానము కాదు. చచ్చో, పుచ్చో నాలుగుపిందెలు పడిన జాలును. ఈతత్త్వమును బరిశీలించి చూడగా నిజమున కీమహానుభావులు గోరు నది సుసంతానముకొఱకు వివాహముగాక, క్రొత్తగా సాగునకువచ్చు సారవంతమైన భూమివంటి, చక్కని యారోగ్యవతులైన కన్యలును, తామిష్టము వచ్చినట్లు వ్యభిచరించుటయును, భార్యలుమాత్రము నియమము గలవారై యుండి, తమ దుర్బలము, రోగ భూయిష్టమునయిన శరీరములకు నర్పితలయి బలిగా నుండుటయు నని తేలుచున్నది.

ప్రతిస్త్రీకిని బ్రతిపురుషు డర్హుడుకాడు. "శ్రీయును, కులమును, రూపును, బ్రాయము,

శుభలక్షణంబు, బాంధవ విద్యాశ్రేయము గలవరునకు" గన్య నీయవలెను. స్త్రీ సహజ ముగ శరీరకుసుమవేశల; మిక్కిలి సున్నితమైన స్వభావము గలది; అతి మృదులహృదయ; వికసించుచున్న మల్లెపువ్వు వంటిది; సౌంద ర్యోపాసకురాలు. అట్టి యామెకు గట్టికి మొరకుని, మూర్ఖుని, అవినీతిపరుని, దుర్మార్గుని, కుత్సితుని, ముదుసలిని గట్టిపెట్టుట మాతృగర్భచ్ఛేదనముకంటె మహాఘోరము. ఆమె ప్రేమింపదగినది; గౌరవింపదగినది; పూజింపదగినది; తలలో నాలుకవలె పోషించవలసినది; హృదయమున నత్తుకొనవలసినది; తలపై నెక్కించుకొనవలసినది. ఆమె ప్రణయిని, మనము ప్రేమించవలెను; ఆమె గృహలక్ష్మి, మనము గౌరవించవలెను; ఆమె మన బిడ్డలతల్లి, మన మాదరించవలెను; ఆమె మన సహవాసిని, మనము మైత్రిని జూపించవలెను; ఆమె మనక్రీనీడ, మన మాం తర్య మీయవలెను; ఆమెమనకేడుగడ, మన ము పూజించవలెను.

విష్ణువు హృదయమున బెట్టుకొనినాడు; బ్రహ్మ సదా స్మరించుచున్నాడు; ఇక శివుడో, యర్ధశరీర మిచ్చి యర్ధనారీశ్వరుడైనాడు; నెత్తిమీద బెట్టుకొని పూజించినాడు. దక్షయజ్ఞమున నామె నశింపగా, నామె కొఱకు సన్న్యాసి యైనాడు. మనోవేదనచే బూడిదబూసుకొనిదిగంబరుడైనాడు. ఆమెను కీర్తించుటకు దనయొకనాలుక చాలక ఫణి

దానిని మీకొరకే వినియోగింపుడు

మామహిళా పోషకులకు

మీరు నిలువచేయగలిగిన స్త్రీధనము—
మీ తండ్రి—సోదరుడు—భర్త—పుత్రుడు—
వీరిలో నెవరివద్ద మీ రుంచినను సరే, దానిని
మీకొరకే వినియోగింపుడు.

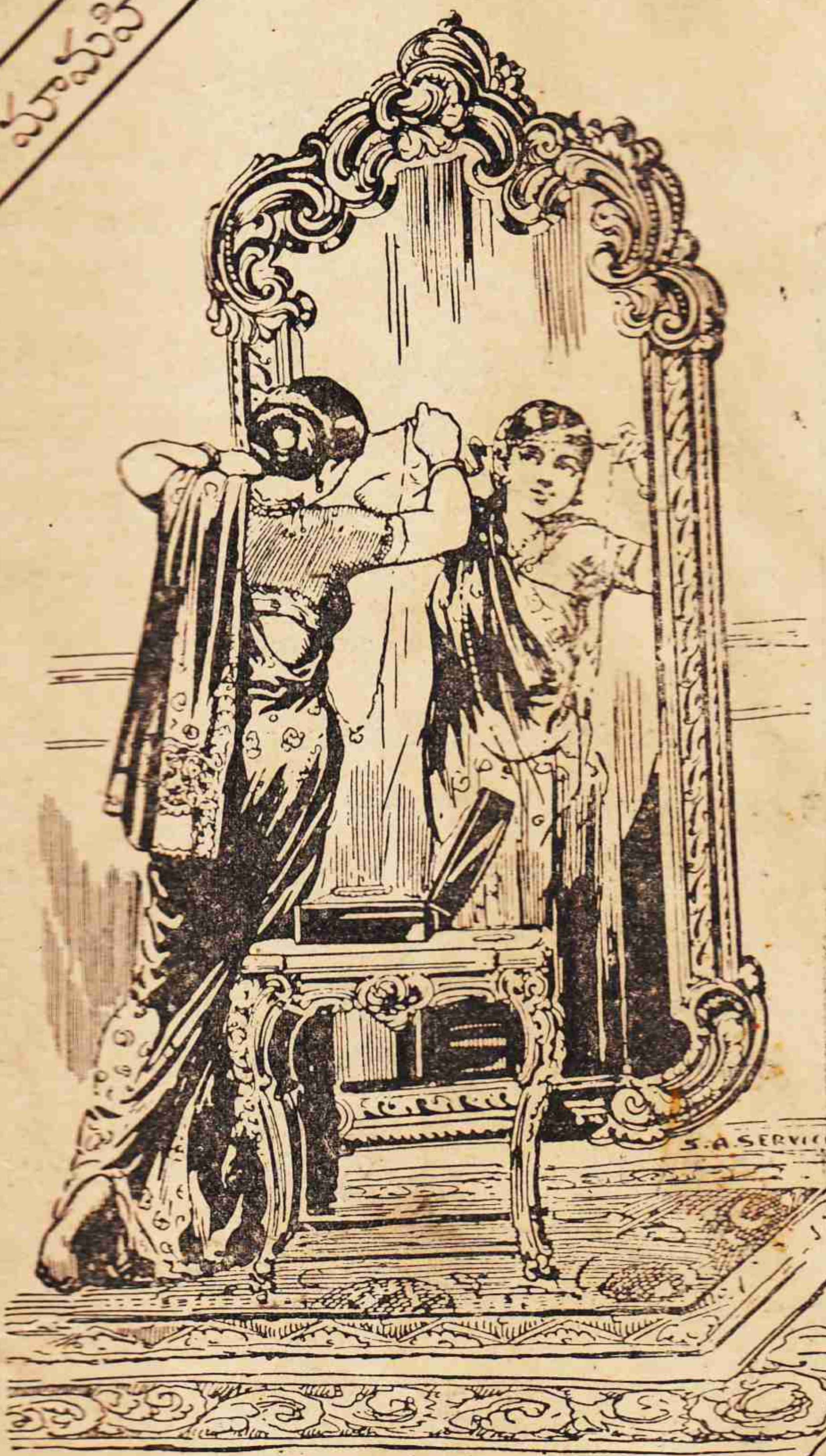
ఆధనముతో నగలుకొని వానిని
మీరు ధరింపుడు.

పురుషు లెల్ల పుడును.....
ఈసంగతి మీకు బాగుగా తెలిసియే
యున్నది. కావున మీకు హక్కు
గల స్త్రీధనము బాంకిలోను నమ్మ
కములేని వాటాలక్రిందను నిలువబడి
యుండగూడదు.

ఆధనము యెల్ల పుడును మీకంటి
యెదుటనే. మీ పంటిమీదనే యుండ
వీలగునట్లు, దానితో మీ కొరకు
సాగసైన నగలను కొనుడు.

మేముతయారుచేయించిన నగల
విలువ యెన్నటికిని తగ్గిపోదు. నగ
లను అందముగా చేయించుటయే
ప్రత్యేకాభిమతము. ఈవిషయమున
మేమే అగ్రగణ్యుల మనిగూడ సవి
నయముగ తెలుపుచున్నాము.

మీరు మొదట మావద్ద కొను
నట్టి అలంకారము మీకు మిక్కిలి
సంతృప్తికరముగా నుండుటకే
మేము ప్రయత్నించెదము. అటు
పిమ్మట మీ రెల్ల పుడును మావద్దనే
కొనుచుందురు. మీ మిత్రులకు
గూడ సిఫార్సు చేయుచుందురు.

ఉమ్మడి రామయ్యశెట్టి గురుస్వామిశెట్టి కంపెనీ,

బంగారు వెండి నగలను తయారుచేయువారు,

25, చీనాబజారు రోడ్డు

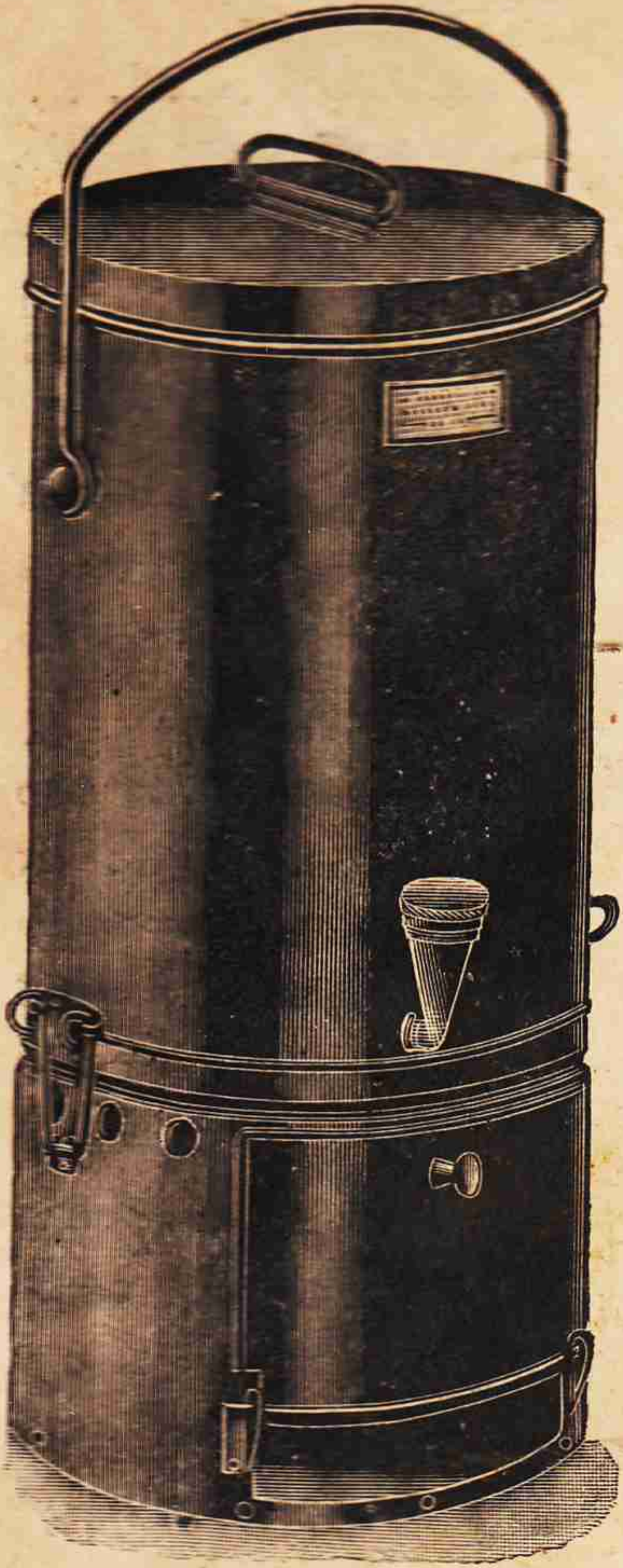
చెన్నపురి.

62, గోవిందప్పనాయక వీధి

‘వా పి ని’

వేటెంటు అభివృద్ధి చేయబడిన ఆవిరి కుక్కరు

కుక్కరులన్నిటిలోను ‘వాపిని’ అనునదియే కడప
టిది. దీనికై మీరందరును వేచియున్నారు. దీనిని చూచినంత
మాత్రముననే ఒకటి మీవద్ద యుండవలెనని మీరు తప్పక
కోరెదరు.

బాయిలరు వలె గట్టిగానుండి, ఆభరణమువలె ప్రకాశిం
చుచు, అన్నియు పూర్తిగా గల వంటసామానులు. పై భాగ
మంతయు ఇత్తడితో తయారు చేయబడినది. లోనగలపాత్రలు
అనుమానియముతో తయారుకాబడి యున్నవి. మూయుట
సులభము, పరిశుద్ధముచేయుట సులభము.

నీరు ఎంతవరకుండునది కనబడుచునే యుండును. ఇతర
కుక్కరులయందుండు లోపములేవియు ‘వాపిని’ యందు
లేదు. ఇది చక్కగా పనికి ఉపయోగించుటకే తయారు చేయ
బడినది కాని ఆటవస్తువుమాత్రము కాదు. ఏరకము మంటవస్తు
వులు అనగా బొగ్గు లేక స్పిరిట్ లేక గ్యాసు లేక కిరసన్
ఫాయి మొదలగువాటిలో దేనినైనను ఉపయోగించవచ్చును.

ధర రూ 12-8-0 నుండి రూ 25 ల వరకు గలదు.

పూర్తివివరములకు వ్రాయుడు.

బెంగాల్ కెమికల్ అండు ఫర్మాటికల్ వర్క్సు,

లిమిటెడ్; కలకత్తా.

సమూహముయొక్క నాలుకల నెరువుదెచ్చు
కొనినాడు. ఆమెను కన్నులారజూచి యానం
దించుటకు రెండుకండ్లుచాలక మూడవకన్ను
ధరించినాడు. ఆమెయందు వలపుచే దెల్ల
బారిపోయినాడు. ఆమెయందుండు ప్రణ
యముచే, మోహముచే నామెవేషము సగము
వేసినాడు. ఆమెప్రేమభిక్ష నపేక్షించుటకై
భిక్షుకుడైనాడు. అర్ధనారీశ్వరుడగు మహా
శ్వరుడు మనము, మనభార్యలయెడ నడుచు
నడవడి కాదర్శముగ నుండవలెను. అప్పుడే
మనము తేజశ్శాలురు, వీర్యవంతులు నగు
సంతతిని గందుము. జాతికి, దేశమునకు గీర్తి
తేగల కవులు, గాయకులు, నటకులు, చిత్ర
లేఖకులు, శిల్పులు, కళాప్రపూర్ణులు, విద్వాం

సులు, శాస్త్రజ్ఞులు, రాజకీయజ్ఞులు, యోధు
లు, విజ్ఞానధనులు, భక్తులు, భాగవతులు
నుద్భవించుదురు. ఆరోగ్యము, దీర్ఘకాలజీవి
తము, ఐశ్వర్యము, దయ, దాక్షిణ్యము,
సుహృదయత్వము, బౌదార్యము, త్యాగము,
ప్రేమ దేశమున తాండవించును.

ప్రీతి కేమాత్రము మనస్సునకుఁ గష్టము
కలిగినను మనకు జయము కలుగదు. “కల
కంఠికంట గన్నీ, రొలికిన సిరి యింట నుండ
నొల్లదు.” ఆమె చిరునగవులు మనకు సిరు
లిచ్చును. ఆమెయానందము, మనకు నంద
నోద్యానసౌఖ్యము నిచ్చును. ఆమెత్పత్తి మనకు
ముక్తి నిచ్చును.

ప్రేమ

వర్ణుల వేంకటేశ్వర కవిగారు

బాలిలో, యుంచు మొకముద్దుఁ బల్లెరమున,
నింక నాహారమనునది యిచ్చగింప;
హృదయసంభూతమగు దాహ మిపుడుమివులఁ
గూర్చిఁ బ్రణయామృతముఁ గ్రోలఁగోరుచుండె;
యుష్మదధరామృతమునకు యువతి, యింద్రుఁ
డమృతము నొపంగెనేని వద్దనెడువాడ.

* * * *

ము న్నొకగులాబి నీ కంపియున్నవాడ;
సరగ నొకసారి దాని వాసన గ్రహించి
ప్రీతి మెడియు నాకుఁ బరిపితివిగాదె ?
అంత నొక దివ్యవాసన యంకురించె,
నొక్క భవ్య నవ్య విలాస ముద్భవించె;
నా విలాసవాసనలు నీవగును బాల !

౧

రాజరాజనరేంద్ర పట్టాభిషేక సంచికలో ప్రాచీనాంధ్రభాషా స్వరూప మనువ్యాసం వ్రాసినప్పటినుంచీ ఆవిషయమును గురించి యింకా ఎక్కువ కృషి చేయవలెననే అభిలాష బలమైంది. అందువల్ల ప్రాచీనాంధ్ర భాషాశాసనాలు పరిశీలిస్తూ ఉండడమూ వాటిలోని విశేషాలు గమనిస్తూ ఉండడమూ జరుగుతున్నది. ఇట్లాఉండగా ఒకమారు నామిత్రులైన శ్రీయుత వేమూరి విశ్వనాథశర్మగారిని కలుసుకోవడం సంభవించినప్పుడు ఆయాశాసనాలలో నాకు పొడగట్టిన భాషావిశేషాలూ, శబ్దవైచిత్ర్యాలూ మొదలైనవాటిని గురించి ప్రసంగవశమున వారితో కొంత ముచ్చటించాను. దానిమీదట వారు, ఇటువంటి పరిశోధన చేయడానికి ముందు అటువంటి ప్రాచీనాంధ్రభాషా శాసనాలను సంగ్రహించి సరియైన పాఠాలు నిర్ణయించుకోవడం అవసరమని చెప్పినారు. ఇందులోఉండే యధార్థం కొంత కాలముక్రిందట భారతిలో నేను అద్దంకి, ధర్మవరం శాసనములను ప్రకటించినప్పుడు నాకు గోచరించింది. అందుమీదట నెల్లూరుమండల శాసన సంపుటాలలోని ప్రాచీనాంధ్రభాషా శాసన పాఠాలు సరియైనవి అవునా కాదా అని సందేహం కలిగి, వాటికి సరియైన ప్రతిబింబాలు సంపాదించి సరియైన శాసనపాఠాలు నిర్ణయించడం యుక్తమని తోచింది. ఈవిషయమును గురించి దేశోద్ధారక శ్రీకాశీనాథుని నాగేశ్వరరావు పంతులు గారితో ప్రసంగింపగా వారు సహజోద్ధార్యంతో నాకు తోడ్పడినన్న నెల్లూరిమండల పర్యటనానికి పంపినారు. నాపర్యటన విశేషాలు తెలపడమే ఈవ్యాసంయొక్క ఉద్దేశము.

నేను ముందు కోవూరుతాలూకాకు వెళ్ళినాను. కోవూరుతాలూకా విడవలూరులో నాన్నేహితులు డాక్టరు కే. యస్. ప్రసాదరావుగారున్నారు. ఆచుట్టుపట్ల గ్రామాలలో శాసనాలు ఉన్నట్లు తానువిన్నాననీ

నేను అక్కడికి వచ్చేటట్లుయితే ఆచుట్టుపట్ల గ్రామాలకు తానుకూడా వస్తాననీ ఆయన నాకు ఉత్తరం వ్రాశారు. అందుచేత కొడవలూరిస్తేషనులో రైలుదిగి విడవలూరికి వెళ్ళాను.

నెల్లూరుజిల్లాలోని చాలాగ్రామాలలో ఉన్నట్లే ఈ గ్రామంలోకూడా ప్రాచీన విగ్రహాలూ మొదలైనవి చాలాఉన్నవి. విడవలూరు గ్రామంనుంచి రెండుమైళ్ల దూరంలో ఉటుకూరికి పోయేరోడ్డుకి ఎడమపక్క మారేళ్లమ్మ, కుడిపక్క వెలగలమ్మ అని రెండు శిలా విగ్రహాలు ఉన్నవి. వెలగలమ్మ, మారేళ్లమ్మ అనేపేర్లు ప్రజలు ఇటీవల పెట్టినవిగా కనబడుతువి. ఎందుచేతనంటే ఆవిగ్రహాలను చూచినట్లయితే అవి పౌరాణిక సంబంధమైన శక్తులుగానో తాంత్రికసంబంధమైన శక్తులుగానో, కనిపిస్తవి కాని నట్టి గ్రామదేవతలవలె కనబడవు.

వెలగలమ్మ విగ్రహం చిన్నది. రాయి పొరలు లేచి పోయి శిథిలావస్థలో ఉంది. మారేళ్లమ్మ విగ్రహం పెద్దది. అయితే యిది సగంవరకు భూమిలో పూడిపోయింది. పైకి చేతులూ, తలా మొదలైనవి మాత్రమే కనబడుతున్నవి. వెలగలమ్మ విగ్రహం అంతగా చెడిపోలేదు. ఇప్పుడు లేదుకాని మారేళ్లమ్మకు పూర్వం కొంతప్రభావమూ, మహత్త్వా ఉండేదంటారు. అందుకు తార్కాణంగా ఒకకథ చెప్పుతారు. అది ఏమనంటే:

వెనుక ఎస్పూడో ఒకమాటు లంబాడీలు తండాలుగా వచ్చి ఆశక్తిఉన్నస్థలంలో దిగుతుండేవారట. ఎవరైనా వాళ్లను అమ్మకానికి ఏం సరకు తెచ్చారని అడిగితే తెచ్చిన అసలుసరకు చెప్పక మరొకసరకుపేరు చెప్పుతుండేవారట. ఇట్లా చెప్పుతుంటే ఆమరునాటి ఉదయానికి ఆ లంబాడీవాళ్లు తమసండులు విప్పిచూచుకొనేసరికి తాముతెచ్చిన సరకుకాక చెప్పినసరకే వాటిలో ఉండే

దట. అందుమీదట వారు భయపడి అదంతా తాముదిగిన స్థలప్రభావం: అమ్మవారి ప్రభావం అని ఆయమ్మకు మ్రొక్కుకొని దీపారాధనలూ మొదలైనవి చేస్తూఉంటే తిరిగి తాముతెచ్చినసరకే సంచులలో ఉండేదట. ఇట్టి కథలు చాలాచెప్పుతారు అక్కడివారు. మారేళ్ల ముద్ర ప్రభావం పూర్వం అటువంటిదట.

ఇంకా కొంచెంమారం ముందుకుపోతే కుడివైపు పోయేపుంతలో కోడ్డుకి కొంచెం సమీపంగానే 'మొండి రాయి' అనే కొండలకం ఉంది. దానిని అక్కడివారు 'సుంకుమాలక్ష్మి' అంటారు. ఈరాతిపలకమీద విగ్రహం ఏమీలేదు కాని అదికూడా ఒక శక్తి అనీ, దానికికూడా పూర్వం కొంతప్రభావం ఉండేదనీ అంటారు. 'సుంకుమాలక్ష్మి'కింద భవం పూడ్చిపెట్టి ఉన్నదని కొంత కాలంక్రితం మాలవాడొకడు దానిని తవ్వినాడనీ, కొంత లెక్క తవ్వగా వాడు రక్తం కక్కుకొని చచ్చిపోయినాడనీ చెప్పుతారు. 'సుంకుమాలక్ష్మి'రాయి భూమిలో చాలావరకు పూడిపోయి ఉంది. ఆరాతిమీద తూర్పు వైపు వ్రాతపేమీ కనిపించలేదు కాని పడమటితట్టు దిగు వభాగంలో అక్షరాలు కనిపిస్తే నామిత్రులు ప్రసాద రావుగారిని, ఉత్సాహంగల అడపాల లక్ష్మీనరసారెడ్డి గారు మొదలైన మరికొందరు యువకులనూ తీసుకువెళ్లి ఆరాతిని తవ్వించినాను. తవ్వించి రాతినికడిగి చూడగా అక్షరాలు స్పష్టంగా ఉన్నవి. అదొకపెద్దశాసనమే అంతా అరిగిపోయింది. ఇక్కడ ఒక అక్షరమూ అక్కడ ఒక అక్షరమూ కనిపిస్తున్నది. అవి చాళుక్యలిపిలో ఉండడమచేత శాసనం నన్నయభట్టారకునికి పూర్వపు దన్నమాట వాస్తవమే. కాని ఏం ప్రయోజనం? నన్నయభట్టారకునికి పూర్వపు తెలుగుశాసనం ఒకటి కొత్తది కనిపించిందన్న సంతోషం తాత్కాలికమే అయింది.

ఈ రాతికి దక్షిణంవైపు ఒకపాటి దిబ్బఉంది. ఆ దిబ్బ నెవరో యిదివరకే తవ్వినట్లు కనిపిస్తుంది. అక్కడ ఇటికలపేర్లులూ, గుట్టలూ ఉన్నవి. అవికాకుండా అక్కడ పూడిపోయిఉన్న లింగంతాలూకు ఊర్ధ్వభాగం ఇంచుమించుగా ఒక అడుగువరకు పైకి కనిపిస్తున్నది.

అక్కడ తవ్వితే ఏదైనా ప్రాచీన శివాలయంతాలూకు శిథిలా లేనైనా కనబడుతవేమో.

విడవలూరు ఊళ్లో 'పోలేరమ్మ మిట్ట' అని వుండి చిన్నదిబ్బఒకటి. అక్కడ ఒకరాయిఉన్నది. దానికి పసుపురాసి కుంకంపట్టిలుపెట్టి 'పోలేరమ్మ' అని పేరు పెట్టి అక్కడివాళ్లు పూజలుచేస్తున్నారు. దానికొక చిన్నతాటాకుల గుడిసె వేశారు. ఆరాతిదగ్గర రామ పటాలు కాబోలు పెట్టినారు. దానిమీద ఏవో అక్షరాలు ఉన్నవని చెప్పితే, అది పరిశీలించాను. తీరాచూస్తే అది పోలేరమ్మకాదు ఏమీకాదు; పెనుగొండ రాజ ధానిచేసుకొని కర్ణాటక రాజ్యం పరిపాలించిన రంగరాయ దేవ మహారాయలవారి శాసనం క్రీ. శ. ౧౫౧౨ నాటిది. కర్ణాటరాజులు కట్టించిన చెరువొకటి ఉంది విడవలూరికి. అది చాలాపెద్దది. దానిక్రింద ఇప్పటికీ చాలాభూమి సేద్యమవుతున్నది. అది రంగరాయదేవ మహారాయలవారి నాటికి ఖిలపడివుంటే విడవలూరు ప్రాంతానికి అప్పుడు ప్రభువులుగాఉన్న కోనేటి చినతిమ్మానాయనింగారు ఆచెరువు తిరిగి బాగుపడేటందుకు తగు కట్టుబాటులు చేసి ఒకధర్మశాసనం వేయించారు. ఆశాసనం యిది: ఇప్పుడు పోలేరమ్మగా మారి గ్రామస్థులవల్ల చల్లినవే ద్యాలు మొదలైనవి పుచ్చుకొంటున్నది. ఆయన చేసిన కట్టుబాటులుగల శాసనభాగ మిది:

“గ్రామాననుపండిన నానాధాన్యానకు నగరికమతాను ములువులను భటవృత్తి మాన్యాలనుసహా విత్తిన పుటికల పుట్టికి కుంచెడుమేర సాగిం స్తిమి మాన్యంచెరువు కిందను బాడవలోని దక్షిణం నూరుకుంటలు ఇ స్తిమి మాన్యం వల్లను పుట్టి కుంచాలవల్లను యాట వచ్చినవి యాంట చెరువుమీంద పనిశేయుటకు ఇట్లని యిచ్చినధర్మశాసనం”

ఈ శాసనంవల్ల విజయనగరాధీశులనాడు వ్యవసాయానుమాల్యములైన చెరువులూ మొదలైన నీటివసతులు ఎట్లా కాపాడేవారో తెలుస్తుంది. అప్పుడు 'డి.పి. డబ్ల్యు. డిపార్టుమెంటు' ఉండేదికాదు. ఒక్కొక్క గ్రామంలో ఉండే చెరువులూ, బావులూ మొదలైన

వాటిని సంరక్షించడమూ, ఆ నీటిని సరాసరి రైతులకు వ్యవసాయానికి ఇబ్బంది లేకుండా వంతులుకట్టి యిస్తూ ఉండడమూ ఈ మొదలైన అధికారాలన్నీ గ్రామస్థులకే ఉండేవి. ఏ గ్రామంలో ఉండే యిబ్బందులు ఆ గ్రామంవారికే బాగా తెలుస్తవి. అందువల్ల అటువంటి అధికారాలు వారికిందే ఉంటే తమకనుకూలమైన రీతిని నీటిని ఎట్లా సర్దుకోవాలో వారే చూచుకొంటారు. చెరువు కింద బాడవలో ఇచ్చిన మాన్యంవల్లనూ, గ్రామంలోవసూలయిన పుట్టికుంచాలవల్లనూ తిమ్మనంగారు వేయించిన ధర్మశాసనప్రకారం చెరువు మరమ్మతుచేసుకొని విడవలూరు గ్రామస్థులు సేద్యం చేసుకొంటూ సుఖాన ఉండేవారు. ఇటువంటి స్థానికవిషయాలలో పై అధికారులకు గ్రామస్థులమహజ్జరు లేవు, అధికారుల నిగ్రహానుగ్రహాలు లేవు.

కొత్తగా బయలుపడ్డ శిలాశాసనాలు ఉన్నవని ఎవరో కబురుచెప్పితే పాడవలూరి నుంచి ఆర్గపాడు వెళ్ళినాను. ఆవూళ్లో కొంతకాలంక్రితం పాటిదిబ్బలు తవ్వతుండగా లింగం, పానవట్టం, ఇంకా ఏవో కొన్ని విగ్రహాలూ, రాళ్లూ మొదలైనవి బయలుపడ్డవట. అక్కడ శిలాశాసనాలు ఏవైనా కనబడుతేమో అని చాలా వెదకినానుకాని కార్యం లేకపోయింది. ఒక పాటిదిబ్బకు కొంచెందూరాన్ని ఒక పెద్దరాతి పలక కనబడింది. అది నేలమీద పడివుంది. దాని పైభాగమున వ్రాత ఏదీలేదు. రెండోవైపు వ్రాత ఏదైనా ఉన్నదా అని గ్రామస్థుల నడిగితే 'ఏమో ఎవరికీ తెలియదు. అనాదికాలంనుంచీ అది అట్లేఉన్నదని జవాబు చెప్పినారు. రెండోవైపు ఏమున్నదో తిరగదీసి చూదామని ప్రయత్నం చేస్తే గ్రామస్థులు బ్రాహ్మణులూ మొదలైనవారు 'అది మంచిపనికాదు. రక్తం కక్కుకొని చస్తారు. ఇటువంటి పూర్వపురాళ్లు తవ్వడమూ తిరుగవేయడమూ చాలా ప్రమాదకరమని వారంతా దూరదూరంగా తొలగించుచున్నారు. నాతో ప్రసాదరావుగారూ మరికొందరూకూడా విడవలూరినుంచి వచ్చారు. గ్రామస్థులేమన్నాసకే అని నాతో వచ్చినవారి సాయంతో ఆరాతిని

తిరగదీయించాను. మేము తిరగదీస్తూ ఉండగా ఆవూళ్లో సంసారులు—నెల్లూరుమండలంలో చతుర్థవర్ణం వారిని సంసారులంటారు—కొందరు 'తెగించి' మాకు తోడు పడ్డారు.

రాతిని తిరగదీసి చూస్తే దానిమీద శాసనము ఏదీ కనిపించలేదుకాని చక్కగా చెక్కిన ఏడు శక్తి విగ్రహాలుమాత్రం కనబడ్డవి. (చిత్రాలు ౧, ౨) ఆచెక్కడపుపని బాగున్నదికాని ముఖాలు కొన్ని అరిగి, కొన్ని—పిల్లలవల్ల నో ఏమో—దెబ్బలు తినీఉన్నవి. ఆవిగ్రహాలుచూస్తే వాటిని చాలాకాలంక్రితమే చెక్కి ఉండాలని తోచింది. (బహుశా ఒకటితక్కు) అవి అన్నీకూడా పీఠాలమీద ఎడమకాలు ముడుచుకొని, కుడికాలు కిందికి వేలాడవేసి సుఖాసనమున కూర్చున్నవి. ప్రతీశక్తికీ నాలుగేసి చేతులు: రెండు కుడిచేతులూ, రెండు ఎడమచేతులూను. ప్రతీశక్తికీ ఒక కుడిచేయ్యి అభయమిస్తున్నట్టు (అభయహస్తం), ఒక ఎడమచేయ్యి ముడుచుకొన్న ఎడమకాలి తొడమీద పెట్టుకొన్నట్టు చెక్కినారు. మిగిలిన చేతులలో ఆయాశక్తులకుండే ఆయుధాలూ మొదలైనవి ఉన్నవి. ఈయేడు శక్తులకూ 'సప్తమాతృక'లనిపేరు. హిరిణ్యాక్షుని కొడుకైన ప్రహ్లాదుడు పరమభాగవతోత్తముడై సర్వసంగపరిత్యాగం చేసినమీదట అంధకాసురుడనేవాడు రాక్షసులకు రాజై చాలాకాలం హిరణ్యాక్షాదులవలెనే ఘోరతపస్సుచేసి బ్రహ్మవల్ల అనేక వరాలుపొంది దేవతలను హింసించడం మొదలుపెట్టితే వారంతా కైలాసానికిపోయి శివునితో తమబాధలన్నీ విన్నవించుకొన్నారట. అందుమీదట దేవహితం కోరి శివుడు అంధకాసురునిపైకి వెళ్లి ఘోరయుద్ధంచేసి అతనిని సంహరించాడు. ఆయుద్ధంలో శివుని బాణాలు తగిలి అంధకాసురుని వొంటినుండి రాలి నేలమీదపడ్డ ప్రతీరక్తపుచినుకులోనుంచీ మళ్ళీ ఒక్కొక్క అంధకాసురుడు పుట్టేవాడట. ఇట్లా వందలూ వేలూ కొత్తగా అంధకాసురులు తయారయ్యేవారట. ఇదంతా చూసి శివుడు అంధకాసురరక్తం నేలమీద పడకుండా ఆపడానికి తననోటి మంటలోనుంచి 'యోగేశ్వరి' అనే శక్తిని పుట్టించాడట. బ్రహ్మాది ఇతరదేవతలున్నూ ఇందునిమిత్తమే

తమతమ శక్తులనుకూడా పరిపినారట:—(౧) బ్రాహ్మి (బ్రహ్మశక్తి), (౨) మాహేశ్వరి (మహేశ్వరశక్తి), (౩) కౌమారి (కుమారస్వామిశక్తి), (౪) వైష్ణవి (విష్ణుశక్తి), (౫) వారాహి (వరాహస్వామిశక్తి), (౬) మాహేంద్రీ (ఇంద్రునిశక్తి), (౭) చాముండి (యమశక్తి), అని వాటిపేర్లు. ఇవేసప్తమాతృకలు. కొందరు యోగేశ్వరినీ, కొందరు మహాలక్ష్మినీ కలిపి వీటిని అష్టమాతృకలుంటారు. ఎవ రెవరి శక్తులు వారు వారు ధరించే ఆయుధాలూ, ఆభరణాలూ ధరించి, వారువారు ఎక్కే వాహనాలే ఎక్కుతవి. బ్రాహ్మికి హంసా, మాహేశ్వరికి వృషభమూ, కౌమారికి నెమలీ, వైష్ణవికి గరుత్మంతుడూ, వారాహికి దున్నపోతూ, మాహేంద్రీకి ఏనుగు, చాముండికి శివమూ వాహనములట. సాధారణముగ ఈ సప్తమాతృకా విగ్రహాలు అన్నీ ఒకే శిలాఫలకంమీద చెక్కుతుంటారు. కొన్ని కొన్ని చోట్ల ఈ సప్తమాతృకా విగ్రహాలతోపాటు ఆఫలకంమీదనే భైరవవిగ్రహమున్నూ చెక్కడము కలదు. ఈసప్తమాతృకా విగ్రహాలు సాధారణంగా శివాలయాలలోనూ, కొన్ని కొన్నిచోట్ల గ్రామదేవతల గుళ్ల లోనూ కూడా కనుబడుతవి. చెక్కడములో ఈవిగ్రహాలవరుస ఒక్కొక్కచోట ఒక్కొక్కమోస్తరుగా ఉంటుంది. బ్రాహ్మిశక్తి మధ్యగాఉంటే గ్రామానికి క్షేమమనీ, శత్రునాశనమనీఅంటారు. చాముండి మధ్య ఉంటే గ్రామంలో ప్రజాభివృద్ధి ఉంటుందంటారు. ఆర్లపాటిలో కనబడ్డ సప్తమాతృకా విగ్రహాలలోవారాహి మధ్య ఉన్నది. సప్తమాతృకలచేత, అభివృద్ధిపొందినవారమని తమశాసనాలలో చాళుక్యవంశపు రాజులు చెప్పుకొంటూ వచ్చారు. సప్తమాతృకాదులకు సంబంధించిన గాథలు వారికాలంనుంచే బాగావాడుకలోనికి వచ్చినవేమో.

ఆర్లపాటి కయ్య (చేను)లో ఒకచోట ఒకశాసనశిల కయ్యగట్టున జేర్ల బెట్టి ఉంది. దానిమీద 'నెల్లూరి మనుమ కేశవనాథదేవ నిధి, పెదపార్లపల్లి' అని ఉంది. ఈతెలుగుఅక్షరాలు విజయనగరంరాజుల కాలంనాటివి: పదహారవ శతాబ్దిలోని కావచ్చు.

ఆర్లపాటినుంచి విడవలూరు పోతూఉంటే ముదివర్తిగ్రామం వెట్టివాడు ఒకడు కనబడి అన్నవరప్పాడు, అలగనంపాడు 'సంధు'లో ఒకశిలాశాసనం ఉందని చెప్పినాడు. ఆమరునాటిఉదయం వెంకనపాలెం, చాకచర్ల మొదలైన గ్రామాలకు వెళ్లాలని ఉండడంచేత ప్రసాదరావుగారినీ వారిమిత్రులనూ తీసుకొని ఆరాత్రే భోజనంచేసి అన్నవరప్పాటికి వెళ్లి నాను. అన్నవరప్పాటి కాపులుకూడా మాకు కొందరు తోడుగా వచ్చారు. ఇంతమందిమీ పోయి అక్కడ చూస్తేమికదా అది 'సర్వేరాయి' కాని 'శాసనశిల' కాదని తేలింది. ఆశోపహతులమై మేమంతా వచ్చినదారినిబట్టి పోయినాము.

ఆమరునా ఉదయం మిత్రులైన ప్రసాదరావుగారినీ తీసుకొని వడ్డిపాలెం, ముసలారెడ్డిగుంట మీదుగా వెంకన్నపాలెం వెళ్లి నాను. ఆపూళ్లో మహాలక్ష్మమ్మగుడి అని ఉన్నది. ఆగుళ్లోనే శాసనశిల ఉంది. ఆశిలకు పసుపురాసి కుంకంపెట్టి దేవతగా భావించి దాన్ని పూజ చేస్తున్నారు. ఆశాసనశిలతోపాటు ఆగుళ్లో అమ్మవారి ఉత్సవవిగ్రహమున్ను, ఒకయంత్రమున్ను ఉన్నవి. ఈ శాసనశిల ఊరికి తూర్పువైపు ఎక్కడో ఒకకయ్య(చేను)లో ఉండగా దానిని వెంకనపాలెం కాపులుఉళ్లోకి తీసుకువచ్చి ఇప్పుడు మహాలక్ష్మమ్మ దేవళానికి సమీపాన్ని ఉన్న బావిదగ్గర పడవేసి కపిలకు ఉపయోగిస్తుండేవారట. ఇట్లా చేసేటప్పటికి కపిలకుట్టయెడ్లు రెండు చనిపోయినవట. ఆశిలన్నకపిలకు వాడినందువల్ల నే ఈయాపద తటస్థించిందని అప్పటినుంచీ దానిని బావిదగ్గరనుంచి తీసి నడివీధిలోకి తీసుకొనివచ్చి అమ్మవారుగ భావించి పూజిస్తున్నారు. అటుతరువాత మహాలక్ష్మమ్మగుడి కట్టడమూ, ఈశిల అందులో చేరడమూ తటస్థించింది. ఇప్పటికీ ఆ 'మహాలక్ష్మమ్మ' విగ్రహానికి ఈశాసనశిలకూ పూజాపురస్కారాలు చేస్తూ వడపప్పు పానకాలు నివేదిస్తూ ఆరాధిస్తున్నారు. శాసనశిలే ముందువచ్చిందనీ, పిదపనే 'మహాలక్ష్మమ్మ' ఉత్సవవిగ్రహమూ, యంత్రమూ వచ్చినవనీ తెలిసింది. ఆశాసనశిలమీది అక్షరాలు చదువవలసియున్నదని నేను చెప్పగా అర్చకులు స్నానంచేసి మాడి

కట్టుకొని మంత్రపూతంగా ఆశాసనశిలకు కడిగి నమ్మ దానిమీది అక్షరాలు చదువుకోవచ్చునని చెప్పినారు. ఆశాసనశిలకు ప్రతిబింబములు కూడా తీసుకొంటానని వారితో చెప్పినాను. అప్పుడు అర్చకులు మూరం సుబ్బ రామయ్యగారు—చాలా సాధువులు, వైవర్ధక్తి పాపభీతి కలవారు: ఆచారపరులు, మంచివారు—ఈయమ్మవారు మహాత్ములనే ఆగడ్డుకు విమాచీ, మహాచీ యేవిన్నీరావ డములేదనిన్నీ, ఆశిలమీదవి బీజాక్షరాలని నమ్ముతున్నా మనిన్నీ, ప్రతిబింబం తీసుకోకతప్పనిసరి అయితే మైల బట్టతో కాకుండా స్నానంచేసి మడికట్టుకొని తీయవల సిందనిన్నీ చెప్పినారు. వారిమనస్సు నొచ్చుకూడదని వారు కోరినప్రకారమే దగ్గరఉన్న బావిదగ్గరకుపోయి స్నానంచేసి వారిచ్చిన మడిబట్టలుకట్టుకొని ఆశాసనాలకు ప్రతిబింబాలుతీశాను. కపిలలో వాడుక చేసినందువల్ల రాయి చాలా చెడిపోయింది. దానికొక వైపున అరవ శాసనం ఉన్నది. క్రీ. శ. పదమూడోశతాబ్దిలో కూడా నెల్లూరుమండలం తంజావూరు చోళరాజుల పరిపాల నలో ఉండడంచేత నెల్లూరుమండలంలో అరవశాస నాలు కనబడుతుంటవి. ఈ శాసనం కొంచెమించు ఆ నాటి దే; కాని బాగా అరిగి పోయింది. శాసనానికి ఎగువభాగాన శంఖచంక్రాలు—అనుకొం టాను—చెక్కబడిఉన్నవి. రెండోవైపున విజయనగరం రాజులనాటి తెలుగుశాసనం ఉంది. అదికూడా చాలా అరిగిపోయింది. అంతేకాకుండా శాసనశిల ఆ వైపున గంటూ గుంటలూపడి చాలా ఎగుడుదిగుడులుగా ఉంది. అందువల్ల తెలుగుశాసనానికి ప్రతిబింబం తీసుకోవడానికి వీలూ, తీసుకొన్నందువల్ల ప్రయోజనమూకూడా లేక పోయింది. ఊరికి తూర్పువైపు ఎక్కడనో దేవాలయం ఉండేదనీ, ఈ శాసనశిల ఆసలంలోనుంచే ఊళ్లోకివచ్చిందనీ పెద్దలు చెప్పేవారని సుబ్బరామయ్యగారు చెప్పినారు.

ఆవూళ్లో భోజనంచేసి చౌకచర్లలో శాసనమున్న దంటే అక్కడికి వెళ్లినాము. చౌకచర్ల తలమంచినుంచి గుండ్లపాలెంవైపు పోయేరోడ్డుమీద ఉన్నది. చౌకచర్ల గ్రామందగ్గర రోడ్డుకు దక్షిణంవైపు ఒకచెట్టుక్రింద ఒక విగ్రహం ఉంది (చిత్రం 3). అది సగంవరకూ

పూడిపోయి ఉంది. అక్కడివాళ్లు దానిని 'చౌకచర్ల అయ్యపనాయను' అంటారు. ఆశిలమీద యోధుడైన అయ్యపనాయని విగ్రహము చెక్కబడి ఉన్నది. అయ్య పనాయను ఎవరినో పొడవడానికి ఈటెనెత్తినట్లున్నది. అతని మొలలో కుడివైపుకైబారు ఉంది. ఎడమవైపు ఏదో (?) ఆయుధం ఉంది. అతనికి కుడి, ఎడమవైపుల స్త్రీవిగ్రహాలుఉన్నవి. ఎడమవైపున్నవిగ్రహం కొంచెం స్పష్టముగా ఉన్నది. కుడివైపున్నది చాలా అరిగిపోయి నది. అయ్యపనాయడియొక్క శిరోవేష్టనమూ, దుస్తు లూమొదలైనవి చూస్తే అది మూడు నాలుగువందలేళ్ళ కిందట ఉన్న అమరనాయకుడియొక్కకాని, పాలేగాని యొక్కకాని విగ్రహమై ఉంటుందని తోచింది.

నేను పట్నం వచ్చిన తరువాత ఆవిగ్రహం ఫోటో తీసి పంపవలసిందని మిత్రులు ప్రసాదరావుగారికి వ్రాశా ను. ఆయన అక్కడికి వెళ్లి ఫోటో తీయడానికి ఆవిగ్ర హాన్ని బైటికి తీస్తూఉంటే ఆచౌకచర్ల గ్రామస్థులు ఆవిగ్రహం క్రింద ఏవో నిధినిక్షేపాలు ఉన్నవనీ, అవి తీసుకుపోవడానికి ఆయన వచ్చినాడనీ చాలా గండర గోళంచేసి ఆయనను తిట్టి తువకు ఆవిగ్రహాన్ని కదిపినం దుకు మేజస్ట్రేటుగారికి ఆయనమీద కంప్లెయింటుదాఖ లుచేసినారట! పూజాపురస్కారాలు లేకుండా, ఆల నాపాలనా లేకుండా ఉన్న ఈవిగ్రహముపట్ల వారి కీసందర్భమున కలిగిన ఆదరాభిమానములకు ఎంతోమె చ్చుకోవలసిందే, కాని అట్టి అభిమానం వారికి ఎప్పుడూ ఉంటేనే అది నిజమైనదని అనుకోవడం తటస్థిస్తుంది. పోలీసు సర్కిల్ ఇన్ స్పెక్టరుగారు ప్రసాదరావుగారిని కలుసుకొని సంగతి సందర్భములు విచారించిన పిదప కేసు కొట్టివేశారు. చరిత్ర తెలుసుకోవాలనే సదభిలా షతోనే పరిశోధన సాగించినప్పటికీ కొన్నికొన్నిచోట్ల ఇటువంటి చిక్కులు తటస్థిస్తూ ఉంటవి.

చౌకచర్ల అయ్యపనాయని విగ్రహం క్రీ. శ. పదిహేను, పదహారు శతాబ్దాలలో ఉండే తెలుగు యోధుని వేషమూ మొదలైనవి తెలియజేస్తూ ఉండడ ముచేత అది జాగ్రత పెట్టవలసిందగును. అభిమానవం

తులైన చాకచక్ర గ్రామవాసులు ఇప్పటికైనా దాని మీద అభిమానముంచి దాని రక్షణకు తగిన ఏర్పాటులుచేస్తే మేము చేసిన కృషి వ్యర్థం కాలేదని సంతోషిస్తాము.

అటుతరువాత ఊళ్ళోకి వెళ్లి శాసనం చూచినాము. అది శాసనంకాదు. వీజాక్షురాలు చెక్కిన కలరాయంత్రము. నెల్లూరుమండలంలో కొంచెమించుగ ఏగ్రామానికి వెళ్లి నా ఈయంత్రాలు కనబడుతుంటవి. వీటిని సాధారణంగా కర్రపలకలమీదగాని, రాళ్లమీదగాని చెక్కుతారు. ఇవి ఊరిగమిడి (మొగదల)లో పాతివేసి ఉంటవి. ఈయంత్రాలున్న ఊరికి విఘాచి, మశూచికాదులు రావని వాడుకకాని ఇవి ఉన్నప్పటికీ అటువంటి జాడ్యాలు రావడం మామూలే అవుతున్నది. కొన్నికొన్ని చోట్ల వీటిని 'శీతలయంత్ర'లని కూడా అంటారు. చాకచక్రలో ఇంతకు తప్ప వేరే శాసనంలేదు.

అక్కడనుంచి తుమ్మగుంట వెళ్లాము. ద్రావిడులలో కొందరికది కాణాచి. అందువల్ల నే వారికి తుమ్మగుంట ద్రావిడులనిపేరు. ఇప్పటికీ ఆవూరినిండా ఉన్నవారు ద్రావిడులే. ఆవూళ్లో కాశీవిశ్వనాథస్వామి ఆలయంలో గర్భగుడిగుమ్మం తనాబీరాళ్ల మీద రెండుశాసనాలున్నవి. కాని అవి చెక్కిఉన్నరాయి పొట్టిపోతున్నది. రాతికి ఏమాత్రము అదుముడుతగిలినా అది పొడిపొడి అయి పొసిరాలిపోతున్నది. అందువల్ల శాసనాలుండీకూడా ప్రతిబింబాలు తీయడానికి వీలులేకపోయింది. రాయి చాలా అరిగిపోవడంచేత శాసనాన్ని రాతినుంచి చదవడానికైనా వీలులేకపోయినది. వెనక ఎప్పుడో కొంతకాలం క్రితం కొన్నిరాగిశాసనాలు దొరికినవనీ, అవి దొరికిన తరువాత, దొరకినవారికి ఏవో అరిష్టాలు సంభవించినవనీ, అందుమీదట వారు వాటిని ఒకనూతిలోనో ఎక్కడో పారవేశారనీ చెప్పుతారొక కథ అక్కడివారు. అదికథో: నిజమో! దాని నిజంసంగతి ఏమిటో తెలుసుకోవాలని ప్రయత్నిస్తే నిజం తెలిసిందికాదు కాని పాఠాంతరాలు కొన్ని దొరికినవి. ఆశోపహతులమై మళ్ళీ విడవలూరు చేరుకొన్నాము.

ఈపర్యటనంలో నే చరిత్రప్రసిద్ధమైన ఉదయగిరి దుర్గమునూ, ప్రాచీనప్రసిద్ధికలిగిన 'దుర్గి' రవుడికోన, గుహాలయములనూ చూడవలెననుకొన్నాను. ఈవిషయం ప్రసాదరావుగారికి చెప్పేటప్పటికి ఒకటిరెండు రోజులు ఆయనకూడా నాతోవస్తానన్నారు.

మే మిద్దరమూ విడవలూరిలో బైలుదేరి కొడవలూరికి వచ్చి అక్కడ రైలెక్కి సాయంత్రం నాలుగు నాలుగున్నర గంటలకు కావలి చేరుకొన్నాము. రైలు దిగేసరికి ఉదయగిరి వెళ్లే 'బస్సు' సిద్ధంగాఉన్నది. వెంటనే 'బ'స్సెక్కి ఉదయగిరికి బైలుదేరినాము.

కావలికి ఉదయగిరి అరవైమైళ్ల దూరమున ఉన్నది. దారిలో జమ్మలపాలెం, జలదంకి, చిన్నక్రాక, కొండ్ూరు, పోలంపాడు, కలిగిరి, వింజమూరు, దుత్తలూరు మొదలైన ఊళ్ళు చాలా తగులుతవి. వీటిలో జలదంకి, వింజమూరు, కలిగిరి మొదలైనకొన్ని ఊళ్లలో మంచి చెరువులుఉన్నవి. నెల్లూరుమండలములో ఉండే చెరువులలో కందుకూరు తాలూకాలోని మాచవరం, పొన్నలూరుచెరువులూ, కావలితాలూకాలోని జూటూరు, మోపాడు ప్రాజెక్టు చెరువులూ, కోవూరుతాలూకాలోని కనిగిరి జలాశయమూ, నెల్లూరు తాలూకాలోని సర్వేపల్లి నెల్లూరు, మనుబోలు చెరువులూ, ఆత్మకూరుతాలూకాలోని అనంతసాగరం, కలువాయి చెరువులూ, గూడూరు తాలూకాలోని కోటపెణక గూడూరు యేరూరు చెరువులూ చాలా గొప్పవి. మొత్తము మీద నెల్లూరు మండలంలో చెరువులు చాలా ఎక్కువ. చిన్నవైతే నేమి, పెద్దవైతే నేమి మొత్తంమీద ఈమండలంలో 234 చెరువులు ఉన్నవి. వీటిలో కొన్నిటికి నీరు నదులలోనుంచి వచ్చినప్పటికీ వర్షాధారపు చెరువులే అనేకములుగా ఉన్నవి. ఇటువంటివి ప్రతీ తాలూకాలోనూ కనబడతవి. కాని నీటి సరఫకాలువలు చాలా చెడిపోవడంచేత కొన్నికొన్ని చెరువులు మంచినీటిలోలేవు.

నెల్లూరుమండలంలో చెరువులను కట్టుతారు కాని గోదావరి, కృష్ణా డెల్టాలలోవలె తవ్వరు. చెరువు లెట్లా

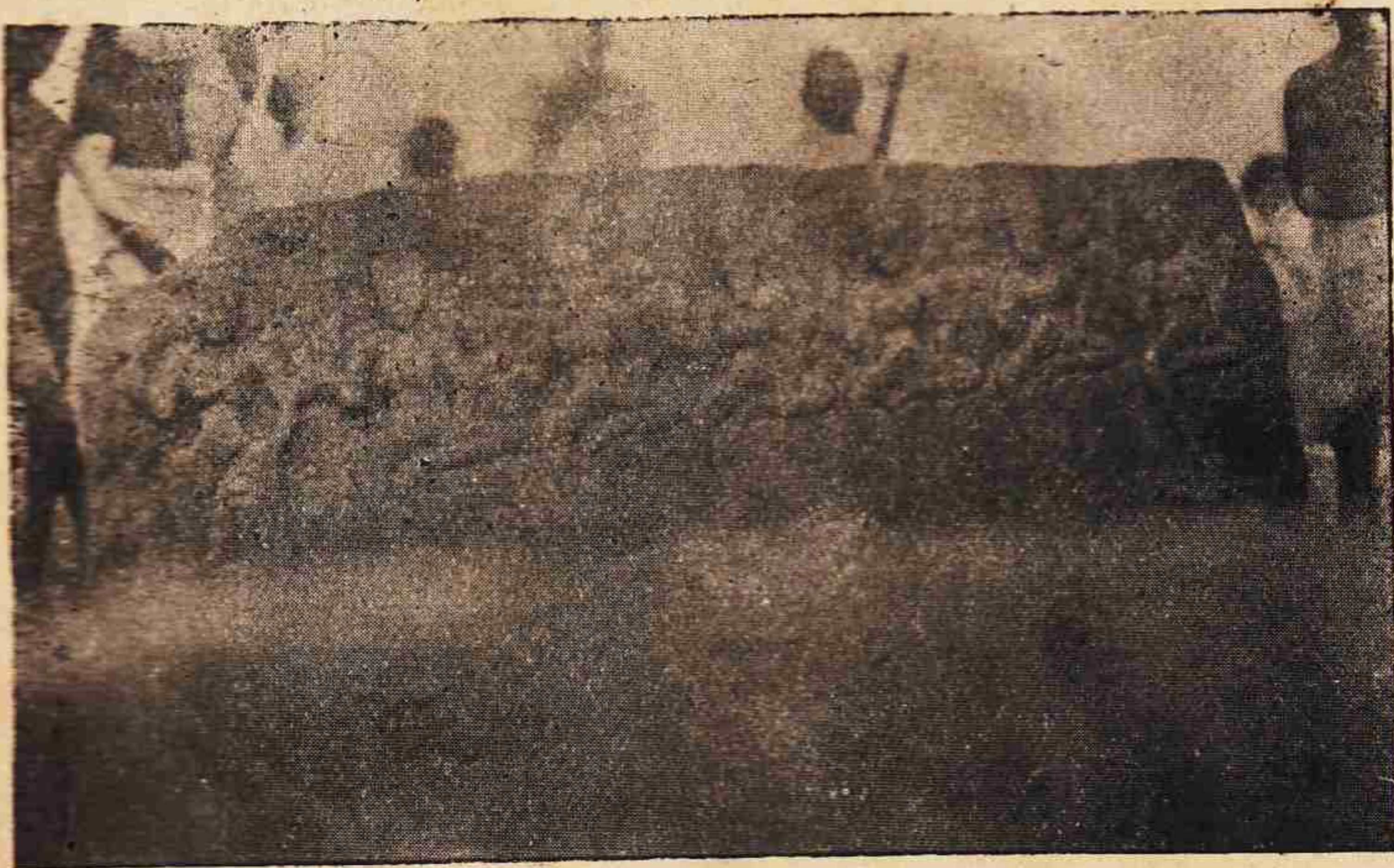
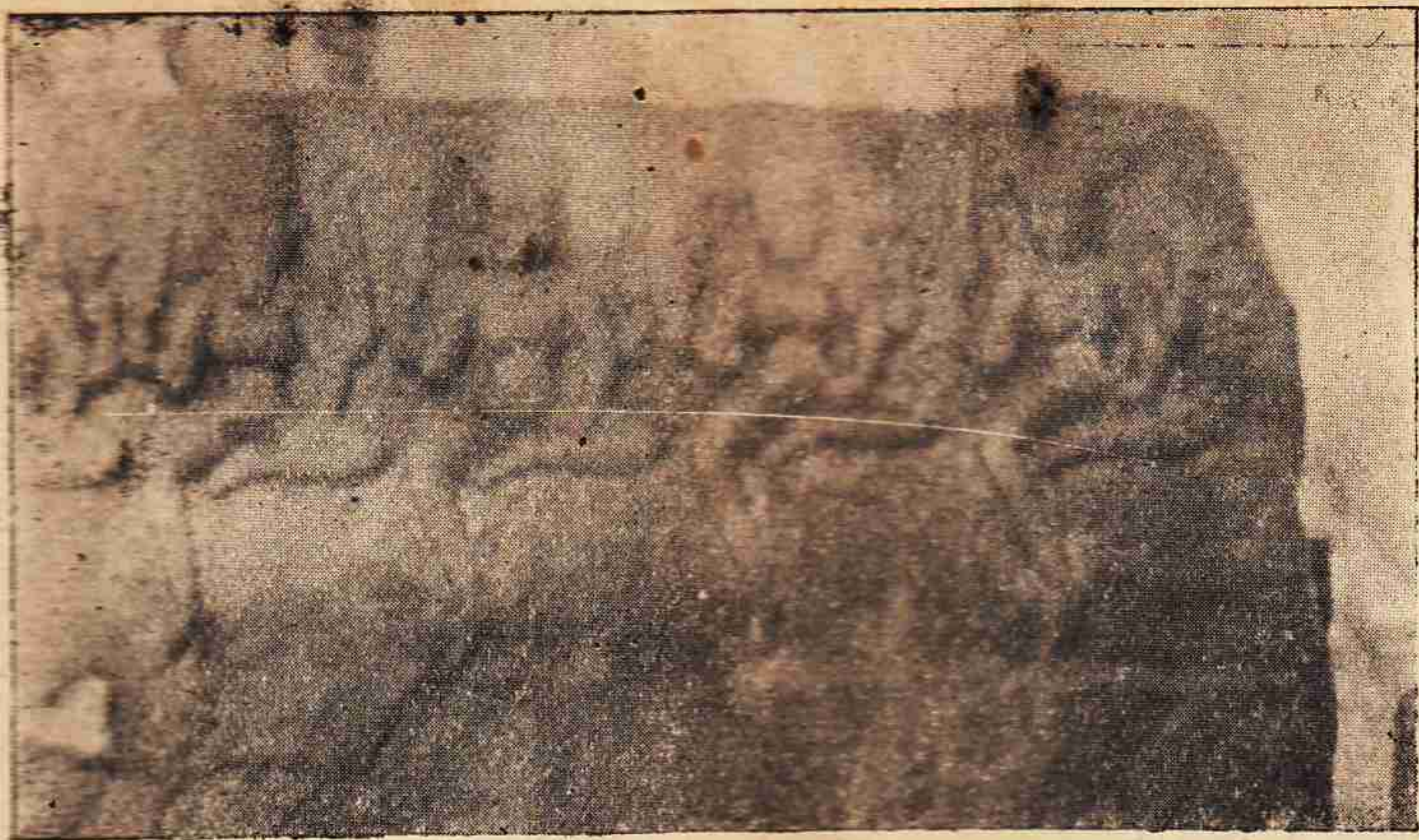
కట్టవలెనో, ఎట్టిప్రదేశాల కట్టవలెనో, మంచిచెరువుకు వుండవలసిన లక్షణాలేమిటో, ఉండగూడని దోషాలేమిటో-ఇవిఅన్నీ ఒకశాసనంలో వ్రాయబడి ఉన్నవి (చూడుడు: నా 'ఆంధ్రదేశము: తటాకములు' అను వ్యాసము-చిత్రాడ, ఆంధ్రపరిశోధక మహామండలి పంచమవార్షికోత్సవ సంచిక). సాధారణంగా ఇటువంటి చెరువులన్నీ కొండలకు పరిసరమున ఉంటవి. కొన్నికొన్ని చోట్ల కొండలే చెరువుయొక్క పోతగట్టులుగా కూడా ఏర్పడుతవి. ఒకవేళ కొండలు ఒకదాని కొకటి ఎడమెడముగా ఉన్నప్పటికీ వాటిని పోతగట్టుపోసి కలిపివేస్తారు. ఇట్లా రెండుమూడు వైపుల కొండలుంటే నాలుగోవైపు పోతగట్టుఉండి అదొక పెద్దచెరువుగా ఏర్పడుతుంది. కొండలమీదకురిసిన వర్షమంతా చెరువుగా ఏర్పాటుయిన పల్లంలోకి చేరుకొంటుంది. కొండలమీద కురిసినవర్షపు నీరు ప్రవహించేమార్గాలే చెరువులకు నీటివనరులుగాను సప్తకాలువలుగాను ఉంటవి. ఇటువంటి వర్షాధారపు చెరువులవల్ల నెల్లూరుమండలంలోని కొన్నికొన్ని తాలూకాలు కృష్ణా, గోదావరి డెల్టా ప్రదేశాలవలె పచ్చని వరిపైరుతో కలకలలాడుతుంటవి. కావలినంత ఉదయగిరి పోయే మార్గమంతా-అది అసలు రాతిప్రదేశమైనా-చక్కని వరిపంటతో చూడ ముచ్చటగా ఉంటుంది. ఈచెరువుల ఆధారమున రైతులు రెండవపంట(దాళవా) కూడా పండిస్తారు.

ఈచెరువులలో చాలాభాగం విజయనగరంరాజులనాడు కట్టించినవే. నెల్లూరు మండలంలోని విజయనగరం రాజులనాటి శాసనాలు తిరగవేస్తే వాటిలో చెరువు ధర్మశాసనాలే ఎక్కువగా కనబడుతవి. కొత్తగానిర్మించిన చెరువులకు సంబంధించినవో, లేక ఖిలపడివున్న చెరువులను 'పూర్జితం' చేయించడమునకు సంబంధించినవో. తటాకనిర్మాణం సప్తసంతానాలలో ఒకటి గనుక పుణ్యం కలుగడానికి పూర్వులు ధర్మచింతతో చెరువులు కట్టించేవారు. కట్టించిన చెరువులన్నీ సురక్షితంగా ఉంటవనీ, పూడిపోకుండా ఉంటవనీ ఎవరు చెప్పగలరు? ఇటువంటి నీటివనరులు కాపాడడానికి ఇప్పటివలె డి. పి. డబ్ల్యు. డిప్యూమెంటు ఉండేది కాదు.

అందువల్ల వాటిరక్షణ ప్రజలమీదను అది కట్టించిన వారిమీదను పడేది. ఏవిధమైన ప్రతిఫలమూ లేకుండా వాటిని సంరక్షిస్తూ ఉండవలసినదని ఎవరినడిగితే ఎవ రంగీకరిస్తారు? అందువలననే ఇట్టి సందర్భాలలోనే 'దశబంధమాన్యం' అనే మాన్యంపుట్టింది. ఇది ఈనాము. చెరువులు పూడిపోకుండా జాగ్రత్తపెట్టుకుండే కొరకును, వాటిని అవసరమయినట్లయితే మరమ్మత్తులు చేసేటందుకును ఆచెరువునీటి ఆధారమున సాగయ్యే ఆయకట్టు పరిమితంలో సాధారణంగా పదవ వంతుభూమిని ఈనాముగా ఇచ్చేవారు. దీనికే 'దశబంధంఈనాం', 'దశబంధమాన్యం' అని పేరు. తరువాత తరువాత ఈనాంగా ఇవ్వబడే భూమిపరిమితం కొన్ని కొన్ని చోట్ల ఆయకట్టుపరిమితంలో నాలుగవవంతు వరకూ, అయినవ వంతువరకూ కూడా పెరిగినది. చెరువు మరమ్మత్తు పరిగా జరుగుతున్నదీ లేనిదీ తనిఖీచేసే అధికారము గ్రామస్థులకుండేది. దశబంధం ఈనాందారు తనపనిని తాను చక్కగా నిర్వహిస్తూ ఉండకపోయినట్లయితే గ్రామస్థులు ఆయానాందారును తప్పించి ఆ మాన్యమును మరొకరికిచ్చి పనిచక్కగా నిర్వర్తింపజేసుకొనేవారు. ఈవిధంగా చెరువులను పూర్వం సంరక్షించేవారు. ఇట్లే నూతులు (బావులు) కూడా కాపాడేవారు. ఇట్టివాటికి దశబంధం చెరువులనీ, దశబంధం నూతులనీ కూడా పేరు. ఇటువంటియేర్పాటు చాలాపూర్వకాలం నుంచి ఉన్నది. పూర్వం చెరువులనూ, నూతులనూ సంరక్షించే పద్ధతులలో ఇదొకటి. కొండప్రదేశాలలోనూ, రాతినీలనూ ఎంతెంతదబ్బు ఖర్చుపెట్టి ఇటువంటి చెరువులుకట్టించేవారో. ఇటువంటి ధర్మకార్యాలవల్లనే, రాతిప్రదేశములనుకూడా ఇట్లా సుక్షేత్రములుగ మార్చినందువల్లనే 'రాయలవారి' పరిపాలనమీద ప్రజలకు భక్తిగౌరవాలు కుదురుకొని ఉండడానికి కారణము. విజయనగరం రాజులకు నరపతులనిపేరు. సైన్యంలో జనమే ఎక్కువగా ఉండేవారు కనుక వారికి నరపతులు (నరబలం ఎక్కువగాగలవారు) అనిపేరు కలిగిందంటారు. కృష్ణ దేవరాయలవద్ద ఎల్లప్పుడూ పదిలక్షల సైన్యం సిద్ధంగా వుండేదనీ, అవసరమైతే ఆతడు ఇరవైలక్షలజనా

* నా నెల్లూరుమండల యాత్ర

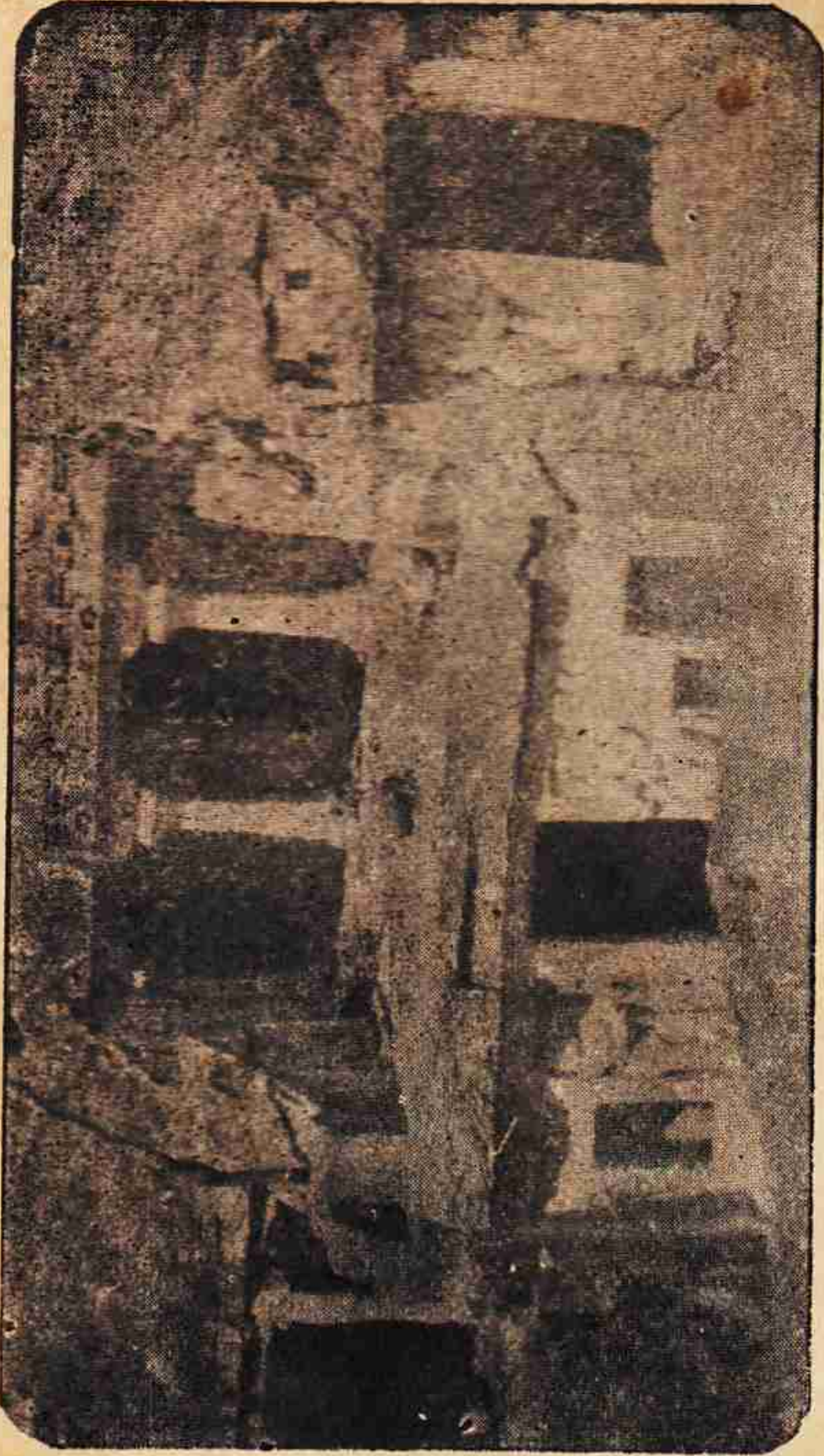

చిత్రము, (అ) సప్తమాతృకలు (ఎడమపైపు) చిత్రము, (అ) సప్తమాతృకలు (కుడిపైపు)

చిత్రము ౨, సప్తమాతృకలు

* ఈ ఛాయాచిత్రములు డాక్టరు కే. యస్. ప్రసాదరావుగారు తీసినవి.

చిత్రము ర, భైరవునికోన

చిత్రము గి, ఉదయగిరిదుర్గము

చిత్రము 3, చౌకచెర్ల అయ్యప్పనాయడి విగ్రహము

వై నా యుద్ధానికి సిద్ధంచేయగలడనీ పేయస్ చెప్పు
తున్నాడు. ఆశ్చర్యమేమున్నది దేశం సుభిక్షంగా
ఉండేట్లు ఇటువంటి ధర్మకార్యాలు చేసిన విజయ
నగరం రాజులకు నరపతులని పేరు రావడానికి? ఇటు
వంటి ధర్మకార్యాలు చేసి ప్రజల హృదయం మార
గొన్న కర్ణాటరాజుల నైన్యాలలో పదాతి నైన్యం
ఎక్కువగా ఉండేదంటే మాత్రం ఆశ్చర్య మేమున్నది?
తిన్నగా మానే పూర్వపు కర్ణాటరాజ్య వైభవాన్ని
గుండె రాయిచేసుకొని దేశమే వర్ణిస్తుంది.

వింజమూరు కావలికి ఉదయగిరికి సగం దూరంలో
ఉన్నది. ఈచూరు తమలపాకులకు చాలా ప్రసిద్ధు.
ఇక్కడ తమలపాకుల తోటలు చాలా ఉన్నవి. ఇక్క-
డినుంచి ప్రతిదినమూ బండ్లకొద్ది తమలపాకులు నిజాంరా-
ష్ట్రానికి ఎగుమతి అవుతుందంటారు. ఈతమలపాకులతో-
టల కన్నీటికి వింజమూరు చెరువే ఆధారము.

వింజమూరికి సమీపముననే ఈనడుమనే కొత్త
గా రాగిగనులు దొరకినవట. అందు ఇక్కడ దొరకే
రాగి చాలా ప్రశస్తమైనదనీ, గనిలో రాగిపాలే చాలా
ఎక్కువగా ఉన్నదనీ చెప్పుతారు. అప్పుడే విదేశీయులు
దొరలువచ్చి ధూమి పరిశోధన చేయడమూ, ఆప్రదేశము
కాలుకు త్రుచ్చుకొని యంత్రాలు తెప్పించి పనిచేయడ
మూకూడా జరుగుతున్నది. కావలినుంచి మాబస్సులోనే
మైనింగ్ ఇంజనీరుకూడా నచ్చాడు. సాంకేతికవిద్య
లపట్ల ఆంగ్లయువకుల నిరాదరణకు ఫలిత మిది. ఆదరణ
ఉన్నప్పటికీ కార్యంలేని ఈరోజులలో అసలే ఆదరణ
లేకపోవడం ఇతరులకు మరింత మేలుకాదా? ఎప్పటికీ
కూలిమాత్రం మనదీ లాభం ఇతరులదీని. మన మొకరి
క్రింద పనిచేసి కూలి సంపాదించుకోవడానికి మాత్రం
దండుగ ఉండవలసివచ్చును.

మేము ఉదయగిరికి వెళ్లేటప్పటికి— దారిలో
అయిన ఆలస్యాలకల్ల రాత్రి పదిన్నరగంటలలో పడకొం-
డుగంటలో అయినది. దారిలోనే 'దుగ్గిభైరవునికోన'
ను గురించి వాకబులు చేశాము. చివరకు అది మేమను
కొన్నట్లు ఉదయగిరికి పది పన్నెండు మైళ్ళలోగాక

రమారమి ఇరవై మైళ్ళో, ఇరవై అయిదు మైళ్ళో మారా
న్ని ఉన్నట్లు లేలింది. ఎట్లయినా ముందు దానినే
మాచిరావత్తననీ, పిదపనే ఉదయగిరిని చూడవలెననీ
నిశ్చయించుకొన్నాము. కావలినుంచి ఉదయగిరికి మోటా
రువేసినవారే సీతారాంపురంనుంచి బద్వేలు (కడపజిల్లా)
కూ, బద్వేలునుంచి సీతారాంపురానికికూడా మోటారు
వేశారు. కడప, నెల్లూరుజిల్లాలను 'వెలిగొండలు'వేరు
చేస్తున్నా మోటారు 'బస్సులు' వాటిని కలిపి ప్రయాణీ
కులకు సౌకర్యం కలుగజేస్తున్నవి. ఈమోటారులు కను
మల (కొండ్రోవల)గుండా 'వెలిగొండల'లోనుంచి
పోతవి.

వెలిగొండలు ఉత్తరమునుంచి దక్షిణానికి వ్యా
పించి నెల్లూరుమండలానికి పడమటిసరిహద్దుగా ఉన్నవి.
ఇవే కడప, కర్నూలు మండలాలనుండి నెల్లూరుమండ-
లమును విడదీస్తున్నవి. ఈపర్వతపంక్తి వెంకటగిరి దక్షిణ
మునుంచి బైలుదేరి కొంచె మించుమించుగ వాయవ్య
దిశగా కంభం (కర్నూలుజిల్లా)వరకు పోతవి. సాధార-
ణంగా ఇవి సముద్రపుచుట్టమునకంటె రెండువేలు మొద-
లు మాడువేల అడుగులవరకు ఎత్తు ఉంటవి. కడపమం-
డలంవైపు ఈకొండలమీద గొప్ప అడవులు ఉన్నవి.
నెల్లూరు మండలంవైపు అట్టి గొప్ప అడవులులేవు. ఈ
కొండలను బద్దలుకొట్టుకొనే పెన్ననది సముద్రంలోకి
వస్తుంది. ఈ 'వెలిగొండల' చీలికలలోనే 'దుగ్గిభైరవుని
కోన' ఉన్నది.

మేము ఉదయగిరి చేరేటప్పటికి బద్వేలునుంచి
సీతారాంపురం పోయే మోటారు అదివరకే వచ్చి, పోన
డానికి సిద్ధంగా ఉన్నది. సీతారాంపురం, బద్వేలు
మోటారులు ఉదయగిరిమీదుగానే పోతవి. మాసామా-
నుకొంత మోటారు యజమానుల స్వాధీనంలో ఉంచి
వెంటనే సీతారాంపురం మోటారెక్కి 'దుగ్గిభైరవుని
కోన'కు బైలుదేరినాము. ఆకోన సీతారాంపురమునకు
దగ్గరగా ఉన్నదట. అర్ధరాత్రివేళ ఆకరకురాతి ఎగుడు
దిగుడు నేలను చిన్నవాగులలోనుంచీ చిట్టడవులలోనుంచీ
వెనుతుంటే మోటారు పెద్దలెట్ల వెలుతురున దేశం

చాలాచిత్రంగా కనిపించినది. మేము క్రమంగా ఉదయ
గిరి, గుర్రపల్లి, బసిచేపల్లి మొదలైన ఊళ్లు దాటి
అయ్యవారిపల్లికి వచ్చాము. ఉదయగిరికి అయ్యవారి
పల్లికి పన్నెండుమైళ్ల ప్రయాణము. 'భైరవకోనకు'
పోదలచినట్లయితే సీతారాంపురం పోవవలసినది లేదనీ,
అయ్యవారిపల్లినుంచే వెళ్లవచ్చుననీ, ఒకవేళ సీతా
రాంపురం వెళ్లివా దిగువకు మళ్లి రావలసే ఉంటుందనీ
బస్సులోని ప్రయాణీకులు చెప్పినందువల్ల అయ్యవారి
పల్లి దగ్గరే మేము దిగినాము. అయ్యవారిపల్లికి మోటారు
'రోడ్డు'కూ ఆరమైలులోపు. బహుశా అప్పటికి ఒంటి
గంట అయివుంటుంది ఆరాత్రి అయ్యవారిపల్లిలో ఎవ
రోఒకరి ఆరుగుమీద పరుండి ఉదయముననే లేచి చారి
మాపడానికి ఒకమనిషిని కురుర్చుకొని 'దుగ్గిభైరవునికోన',
కు బైలుదేరినాము. దారిలో సింగారెడ్డిపల్లి, దేవిసెట్టి
పల్లి, పోకలింగాయపల్లి మొదలైన గ్రామాలు గడచి
నాము. వాగరికత కింకా ఈవూళ్లున్నట్లు తెలియలేదు.
ఊళ్లన్నీ చాలా 'పూర్వోత్తరం'గా ఉంటవి. ఈ వూళ్ల
లో మంచినీటికేమిటి, సేద్యానికేమిటి దిగుడుబావులే
ఆధారం. వాటివల్ల ఆరికెలూ, వరిగెలూ, కొర్రలూ మొదలై
నవి పైరవుతవి. ఆప్రాంతాల 'సుగ్గళ్లు' చాలాఅరుదు.
ఉంటే ఎక్కడో అయిదారేసి గ్రామాల కొక్కొక్కటి.
పోకలింగాయపల్లి దాటిన దగ్గరనుంచి అంతా అడవే.
అయ్యవారి పల్లికి 'భైరవునికోన' బరువుగా రెండు
పరుగు లుందనీ, తేలికగా మూడు పరుగు లుందనీ
అక్కడివా ర న్నారు. ఆప్రాంతమంతా 'పరుగుల
లెక్క' వాడుకలో ఉన్నది. పరుగుంటే రెండున్నర
మైలు. కాని మాకు మాత్రం నడచిమాస్తే కోన రమా
రమి పదమూడు పదునాలుగు మైళ్ళదాకా ఉన్నట్టుతో
చింది. వాళ్లు ఎప్పుడూ తిరుగుతూ ఉండడముమూ
లాన్నీ, ప్రదేశాలు పరిచయమైనవి అవడంమూలాన్నీ
ఎక్కువదూరం ఉన్నా కొంచెం ఉన్నట్లు కనబడడం
సహజం. వాళ్లు చెప్పిన మాటలనూ, మారాన్నీ నమ్మి
మేము మధ్యాహ్న భోజనానికి ఏవిధమైన ప్రయత్నా
లూచేసుకోకుండా తిరిగి రావచ్చుననే ఉద్దేశంతో వెళ్లి
నాము. అదిన్నీగాక కోనకు చేరువనే రెండుపరుగుల

లోపున కృష్ణంపల్లె, రావవారిపల్లె అనే ఊళ్లున్నవికూ
డా అన్నారు. ఈకారణాలవల్ల భోజనానికి ఏమీ ఏర్పా
టులు చేసుకోకుండా వెళ్లి నాము. అందుకు కాస్తా ఆమధ
వించినాము. ముందుముందు అక్కడికి పోయేవారికి మా
అనుభవమే ఒక హెచ్చరిక. ఆ యడవులలో ప్రక్క
ప్రక్కల ఉన్న కొండ లెక్కి వెళ్లి తే కోనకు దగ్గరదోవ
ఉన్నది చప్పున చేరుకొంటామని మాకుడా వచ్చిన
మనిషి చెప్పినాడు. కాని కొండ లెక్కడమూ దిగడమూ
వచ్చినదంటే అలిసిపోయి కోనలో తీసుకోదలచిన కాస
నాలూ, ఫోటోలూ తీయడానికై నా ఓపిక ఉంటుందో
లేదో అని కొంచెం చుట్టయినా నాటుతోవనే పోయి
నాము. అడవి ఎంత నడచినా తరగనట్లు కనిపించింది.
'ఎర్రచెలకల' తరువాతనుంచి సరాసరికోనలోకి అడవి
గుండా అడ్డము పడిపోవచ్చు నన్నారు దారిలో కన
బడ్డ పొరుగుూళ్ల గొల్లబోయలు. తుప కెట్లయితే నేమి
కొండవాగులుదాటి కోనవంకలుదాటి, కారడవులుగడచి
చిలపరాళ్ళతో గువ్వరాళ్ళతో చాపరాళ్ళతో కత్తెర
రాళ్ళతో బొమ్మరాళ్ళతో పెద్ద నల్ల బండలతో
నిండిఉన్న దారిని నడచినడచి కోనకు ఉదయం పది
న్నరకో పదకొండు గంటలకో చేరుకొన్నాము. దర్శనీ
యమైనది 'దుగ్గిభైరవుడికోన'. (చిత్రం ౪) ముండ్ల
పొదలతోను నల్లరాతి నిలువుబండలతోను కప్పబడి
ఉన్న ఆ దారికానిదారిలో నడవవలసివచ్చినందుకు నిట్ట
నిలువుగ బెరిగిన ఆచెట్లు ఒకదానినొకటి పెనవేసుకొని
నీడే ఇవ్వక పోయినట్లయితే ఆ ఎండ దెబ్బకు మా
ప్రాణాలు గిలగిలలాడేవే.

ఇటువైపునుంచి ఒకకొండ, అటువైపునుంచి ఒక
కొండ—అయిమూల వాటంలోవచ్చి ఒకదాని నొకటి
కలుసుకొంటవి. ఈఅంతః ప్రదేశానికే కోనఅని పేరు.
ఈకోనలోనే కొండకొమ్మలు కలుసుకొనే ప్రదేశములో
కొండనే మనపూర్వశిల్పులు ఆలయలూ, విగ్రహాలూ,
స్తంభాలూ మొదలైనవాటికింద చెక్కివేశారు. ఇది
దుగ్గిభైరవులస్థానము: అందువల్లనే దీనికి 'దుగ్గిభైరవుని
కోన' అని పేరువచ్చినది. 'సుగ్గి' రూపమే యిక్కడ
వాడుక. ఈఆలయాల ముందునుంచి ఆకోన నడిమిగా

ఒక్క నెలయేరు ప్రవహిస్తుంది. మేము వెళ్ళినది వేసవికాల మవడంచేత అంతవిశేషం నీరులేదు. పైనుండివచ్చే నెల యేటిసీతంతో ఆలయాలమందుండే దొన (గుండ్రువంటి పల్లము)లో చేరుకుంటుంది. ఆ ప్రదేశం కుడివైపు ఆలయాలతోనూ, ఎడమవైపు ఆలయాలతోనూ, వీటిమధ్య నెలయేటి నీటిపడియతోనూ చూడడానికి చాలా ముచ్చటగా ఉంటుంది.

ఎంతకష్టపడ్డా రమణీయమైన కోన చేరుకొన్నాము. దాని దర్శనము చేసుకొన్నాము. పడ్డ కష్టమంతో ఉప్పున తాదేసి మేము ధన్యుల మనుకొన్నాము. పడిన దెంత కష్టమో మేము పొందిన దంతటిసంతోషము. అంతటి ఆనంద మిచ్చింది కోన. అందమంతా అక్కడ పొగువేసుకొని కూర్చున్నట్టున్నది కోన. ఓహో! ఆవిగ్రహ శిల్పకళానైపుణ్య మేమిటి? కొండనే నక్కని ఆలయాలుగా మలిచివేసిన మనపూర్వశిల్పుల ఆ ప్రజ్ఞావైభవమేమిటి? చూచాము చూచాము; ఆనైభవమును అనిమిషాలమై చూచాము; తన్మయుల మైనాము; కొంతసేపటికి చేరుకొన్నాము.

ఆసిద్ధహస్తుల సంతతివారమే మనము. మనకే వారీయమూల్యనిధి. ఈశిల్పసంపదను విడిచిపెట్టి పోయినారు. కాపాడుకో గలుగుతున్నామా మనం దీనిని? వారి సంతతివారమైన మనము ఆశిల్పకళాతంత్రువు తెగిపోకుండ పాగింపగలుగుతున్నామా? పోనీ తుడకు గుర్తింపవై నా గుర్తించి ఆరాధింప గలుగుతున్నామా ఆకళావైభవము? తమప్రాచీన సంపద్విశేషాన్ని తెలుసుకొని ఆరాధింపలేని జాతికి ఆభ్యుదయమెక్కడ? నాగార్జున కొండ, గుమ్మడిదొర్రు మొదలైనచోట్ల ఉన్న తమ అమూల్య నిక్షేపము—శిల్పసంపద—రాష్ట్రాంతరములకు తర్లిపోతుంటే వేదనాఘోషము పొంగులుదేరి ఇంకా పైకి వినబడనిజాతికి ఆభ్యుదయమెక్కడ? సర్వతోముఖమైన అభివృద్ధి యెక్కడ? ఎట్టిస్థితి! అని కన్నీ రోడ్చి వనలక్ష్మి సింగారించుకొనే అట్టిస్థలాలలో మనకు కళా సంపద నిక్షేపించి కీర్తి శేషులైన ఆశిల్పచారులకు నమస్కరించి, ఆ నెలయేటి తేటనీరింత దాహము పుచ్చుకొని

అక్కడ రాతిబండలమీద సంకులములైన తలపులతో దిక్కులు కలియజూస్తూ అట్టే కూర్చుండి పోయినాము.

ప్రతీశివరాత్రికి గొప్ప ఉత్సవం జరుగుతుందట అక్కడ. తిరునాళ్లు సాగుతుందట. యాత్రికులు తండో పతండాలుగా వస్తారట. ఆ శివరాత్రిదాటితే మళ్ళీ అక్కడి కెవ్వడూ రాడు.

ఆలయాలుదాటి ఇంకా ఎగువ మిట్టప్రదేశానికి కొండమీదుగా నెలయేటిజాలు ననుసరించి పోతే పెద్ద రాతిగోడవలె నిట్టనిలువుగా లేచిన కొండదరికి పోతాము. ఆ కొండమీద బుగ్గలున్నవి. అక్కడనుంచి ఆకాశధారలు పడుతూ ఉంటవి. వేసవిలోనైనా ఈధారలకు కొద్దవలేదు. ఆధారలనీరు ఆకొండ మొదలనున్న దొనలో చేరుకొని అక్కడనుండే నెలయేరు ప్రారంభమవుతుంది. నేలమట్టమునుంచి పాతికముప్పై అడుగుల యెత్తుమీద నిట్టనిలువుగా ఉన్న కొండలో సారంగముగా దొలిచిన ప్రదేశమున్నది. ఆ ప్రదేశంలో లింగమూ పానపట్టమూ కొన్ని విగ్రహాలూ ఉన్నవి. కొండమీదనుండి పడే నీటి ధారలు అభిషేకము చేస్తున్నమాదిరి బొట్టు బొట్టుగ ఆ లింగముమీదా ఆవిగ్రహాలమీదా పడుతూ ఉంటవి. ఎక్కడానికి సాధ్యముకాని అనిట్టనిలువు కొండగోడను అంతయెత్తున ఎట్లాదొలిచారో, అక్కడికి విగ్రహాలూ మొదలైనవి ఎట్లా చేర్చారో? ఆకాశధారలు వాటిమీద పడేబట్టు వాటి నక్కడ అమర్చడం ఆశ్చర్యంకదా!

ఈ దుగ్గి భైరవునికోసం ఆలయాలను గుర్తించి వేరొకపర్యాయము వ్రాస్తాను. అక్కడ శాసనాలకు ప్రతిబింబాలున్ను, కొన్నికొన్ని దృశ్యాలకు ఘోటాలున్ను తీసుకొనేసరికే మధ్యాహ్నము రెండో రెండున్నర గంటలలో అయినది. కడచినరాత్రి వింజమూరిలో చేసిన భోజనము. రాత్రి నిద్రలేదు. మధ్యాహ్నము మళ్ళీ భోజనం లేదు. ఇంకా అక్కడ చేయవలసినపని ఎంతైనాఉంది. కాని వీమిచేయము? అక్కడ ఒక్కరోజుకాదు కదా ఒక్కపూటయినా ఆగడానికి తయారై వెళ్లలేదు. ఆ ప్రదేశముయొక్క స్వభావమెట్టిదో, అక్కడ చేయవలసిన పని ఎంతఉండునో కూడా అంతకుపూర్వము తెలియదు.

మాతో దారిచూపడానికి వచ్చినవానికిమాడా భోజనము లేదు. అరణ్యప్రాంతము: నిర్జనప్రదేశము. ఇట్టి సందర్భాలలో పని సంపూర్తిగా కాకపోతేమాత్రము ఎట్లా ఆగ గలము? మరునాడు వద్దామనుకొన్నా చేరువా చెంతా కాదు. ఇంతమారము నడచి మళ్ళీ రావలెను. సీతారాం పురంనుంచి అయితే ఒంటెద్దుబండో రెండేడ్లబండో కో నకు కడతారట. కాని కిరాయి చాలాజాస్తీ. ఇంక చేనేది లేక మిగిలిన పనికి మళ్ళీ ఎప్పుడో ఇంకొక మారు వద్దా మని పని దిగడిపోయిందే అన్న విచారంతోను, ప్రశాంత మైన ఆసాందర్యావాసం విడిచిపెట్టి వెళ్ళిపోతున్నా మే అన్న మనస్సుకలకతోను కోనకు అధిదేవత అయిన భైరవునికి నమస్కారం చేసి ఆలయాలవంక చూస్తూనే 'తిరుగుముఖం' పట్టినాము.

అక్కడికి చేరువలో కృష్ణంపల్లీ, రాచవారిపల్లీ కలవట; కాని మరునా డింక అచ్చటికి మళ్ళీ రాదలచుకో లేదు. ఇట్టిస్థితిలో ఆపల్లెలకు వెళ్ళడమెందుకు? తిన్నగా అయ్యవారిపల్లెకే వెళ్ళినట్లయితే ఉదయగిరిపోయే 'బస్సు' దొరుకుతుందని అక్కడికే ప్రయాణమైనాము. పొద్దున్న పదునాలుగు మైళ్లు నడక: మళ్ళీ పదునాలుగు మైళ్లు నడక: దారి చూపడానికి మాతో వచ్చిన అతనుమాడా మాతో సమానంగా తిండిలేక మాడినాడు.

ఆలయాలకు చేరిక గానే ఉన్న ఒకగుహనుమాడా చూచి మళ్ళీమాదారి మే మందుకొన్నాము. నడచాము: నడచాము చాలాదూరం నడచాము. మంచివేసవి ఎండ: తీక్షణమైన గాడుపు: ఉసూరుమనే ఘటాలు: కోనలోతాగిన నీళ్ళకాని ఎక్కడా మరి నీళ్ళచుక్కలేదు: వాగులూ, వంక లూఅన్నీ ఎండిపోయినవి. ఆస్థితిలో ఎంత నడచినా తర గని దూరం. విపరీతమైన వహం. ఘర్పుంటూ లేస్తూ మా మూటా మళ్ళీతో ఉన్న రస్సురంటూ ఒక్క అడుగు వెట్టినా వెట్టడమే అని నడిచాము. పోకలింగా యపల్లికి పోతేకాని-నడుమ గ్రామమేమీలేదు- నీళ్లు లేవు. ఆవురుపంటున్నవి ప్రాణాలు: తడి యార్చుకు పోతున్నది గొంతుక. ఏమిటి సాధనము? ఏమిటి చెయ డము? పరుగులెక్క మాప్రాణాలు తీసింది. మిత్రు లైన ప్రసాదరావుగారు—కావైతే డాక్టరుగారే—

చెట్టుక్రింద కూలబడ్డారు—నేనూ చతికిలబడ్డాను. ఆయన పరకాయించి మోశాడు: దాహానికి మంచిమందు కని పెట్టినాడు: నాగ జెముడుపళ్లు మాకాసమయంలో అమృతఘటికలైనవి. అవే మమ్మల్ని పోకలింగాయ పల్లి వరకూ నెట్టినవి. అక్కడ కడుపునిండా పట్టినన్ని మంచినీళ్లు తాగినాము. ప్రయాణం మంచిపాఠం నేర్పిం దనుకున్నాము—అంతేకదా: అనుభవంతో మనిషి బుద్ధి మంతునూ అవుతాడు: ప్రాజ్ఞతా వస్తుం దతనికి. ఇక ఇటు నంటి ప్రయాణా లెట్లా చేయవలెనో తెలిసింది. రాత్రికి అయ్యవారిపల్లి చేరుకొన్నాం. అక్కడ భోజనంచేసి రాత్రి కక్కడనే కయించి ఉదయాన్నే ఉదయగిరి మోటా రెక్కినాము.

ఆవిద్య ప్రబలమున్న విద్యతక్కువా అవడముచేత ఊళ్లుకొంచెం మోటుగా ఉంటవి. జనసంఖ్య కూడా చాలా పలుచన. ఈఉదయగిరి తాలూకాలో చదరపు మైలుకు నూరు—నూట యాభైమంది జనం ఉంటారు. ఇది ఎంతవిపరీతమో గోదావరిడెల్టా ప్రదేశాలతో పోల్చి చూస్తే తెలుస్తుంది. గోదావరిడెల్టా తాలూకాలలో చద రపుమైలుకు ఆరువందల యేభై మొదలు వేయిమంది వరకూ ఉంటారు. తెనాలితాలూకాలోనూ ఇదే లెళ్ళి. గుంటూరు, గుడివాడతాలూకాలు ఇంకాకొంచెం వెనక పడుతవి. అక్కడ చదరపుమైలుకు అయిదు వందలు మొదలు ఆరువందలయ్యాభైవరకూ ఉంటారు. వీటితో పోల్చిచూస్తే ఉదయగిరితాలూకా ఏమూల? చదువు కొన్నవారి సంఖ్య చూస్తే గవర్నమెంటువారి లెక్క ప్రకారం మొత్తంమీద ఈమండలంలో నూటికి ఏనిమిది మందో పదిమందో—ఇంతే. అది అటుండగా ఈతాలూ కాఅంతా వర్షాధారమీద ఆధారపడిఉండే దేశం: ఒక యేడు పండితే రెండవయేడు ఎండుతుంది. దారిద్ర్యం అధికం. ఇట్టిస్థితిలో కొన్నికొన్నిచోట్ల దొంగతనాలు ఎక్కువ! కూనీలే జరుగుతుంటవి అంటే ఆశ్చర్య మేము న్నది? మేము అయ్యవారిపల్లె చేరినరాత్రో ఆమరునా టిరాత్రో బ్రెలను కొనుక్కునేటందుకు పోయేఒకణ్ణి సీతారాంపురం ఉదయగిరిబాటమీద డబ్బున్నదనిఅనుమా

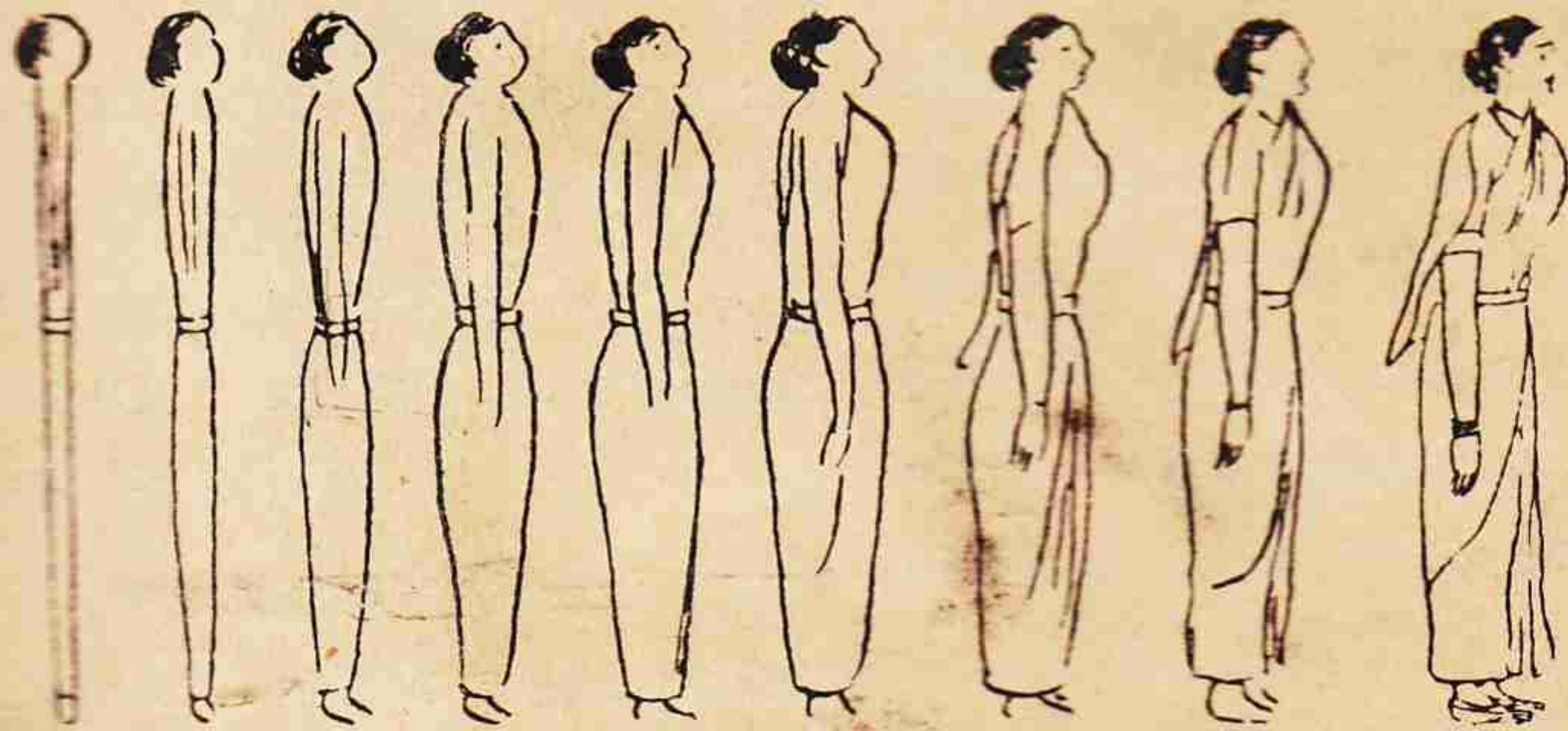
నించి—అట్లుని చెప్పుకొన్నారు: నిజమే అబద్ధమే—
చిత్రసభచేసి చెట్టుకు పడదీసి కట్టి నారత్తి.

అయ్యవారి పల్లెలో మోటారెక్కి ఉదయం
తోమ్మిదిన్నర పదిగంటలకు ఉదయగిరి చేరుకొన్నాము.
భోజనానికి ఆక్కడ పూటకూటిల్లున్నది. బసకు ప్రసాద
రావుగారి మిత్రులు— ఏ. వెంకటసుబ్బారావుగారు—
దొరకినారు. వారింట్లో బసచేసి వంటపూటింట భోజనం
చేసి మధ్యాహ్నం ఉదయగిరి చూచినాము.

ఉదయగిరి చాలా చరిత్రప్రసిద్ధమైన స్థలము.
ఇప్పటికీ దానికి ప్రాచీనతాకళ పోలేదు. అమగడుగు
కి వూరు 'శేమ పూర్వపు పట్టనా'న్నది తెలుపుతూనే
ఉంటుంది. ఇప్పటికీ అది శత్రువులు కొద్దికాలం కిందటే
వచ్చి పాడుపరిచినట్లుంటుంది. ఇప్పటికీ ఆవూళ్లోకనబడే
శిథిలావశేషాలు మణిగిపోయి కాంతివిహీనమై మూల
మూలల మినుకు మినుకుమంటూ ఉన్న ప్రాచీన హిందూ
రాజకళాభిరుచిని గురించి రహస్యంగా మనకు ముగ్ధ

వచోవిన్యాసంతో ఐర్లిస్తూనే ఉంటవి. సమరాధ్వర
దీక్షితులైన పూర్వపు హిందూమహమ్మదీయ రాజుల
నెత్తుటివెల్లువలతో తడిసి ఆగడ్డఅంతా చిట్లంకట్టుకొని
పోయింది అటువంటిది ఉదయగిరి. ఈ పుడయగిరిని
గురించి అందలి దుర్గాన్ని గురించి వేరొకప్పుడు వ్రాస్తాను.

ఆమరునాడు ఉదయం ఉదయగిరి దుర్గాన్ని
చూడడానికి బైలుదేరినాము. (చిత్రం ౫) అవశాత్తుగమాకు
దుర్గాన్ని చూడడానికి బైలుదేరిన ఉద్యోగస్థులు కొందరు
తటస్థపడ్డారు. వారూ మేమూ కలిసి దుర్గానికి పోయి
నాము: అదంతా చూసి సాయంత్రం ఆరున్నర ఏడుగం
టలకు ఇంటికి వచ్చాము. ఆమరునాడు దుదయాన్ని బైలు
దేరి బస్సుమీద తిరిగి కావలి చేరుకొన్నాము. నాతో
సమానంగా నాకష్టసుఖాలు అంతవరకూ పంచుకొన్న
మిత్రులు ప్రసాదరావుగారు కావలినుంచి మళ్ళీ విడవలూ
రు వెళ్లి పోయినారు. నేను ప్రాచీనాంధ్రశాసనసంపా
దన నిమిత్తం ఆసాయంత్రం కావలిలో 'బస్సు'మీద
బైలుదేరి కందుకూరికి వెళ్లి నాను.

శిష్యువృత్తి
(చిత్రకారుడే బ్రహ్మయ్యనాథ)

బామ్మ విహారములు వాటియందలి చిత్తరువులు / / / చవిశెట్టి రామారావు గారు

౧

పురాణములందు చిత్రశాలల వర్ణన లుండు

టచే భూపాలకుల నివాసములందు కొన్ని గదులైనను చిత్తరువులచే నలంకరింపబడి యుండెననుట నిర్వివాదాంశము. ఈ నివేశము లన్నియు మన్నుతోను, శిథిలమగు సామగ్రితోను నిర్మింప బడుటచే ఎండకు, వర్షముల తాకుడుకు ఆగజాలక నశించుటవలన వాటియందలి చిత్తరువు లెవ్వియు మనకు లభింపకపోయెను. పరాధీనస్థితి యందైనను తలయెత్తి నలుగురిలో మనము తిరుగుటకు మతదీక్ష యన్నివిధముల మనకు దోడ్పడెను. సన్న్యాసులు విహారముల నేర్పరచుకొని వాటియందు చిత్రరచనను జేయించుటచే సనాతన చిత్రకారు లెట్టినిరుపమాన కాశల్యమును జూపిరో తెలిసికొనుట కవకాశము కలుగుచున్నది. ఈ విహారములు కొండశిలలందు దొలువబడుటచే వర్షమునకు జెడక యిప్పటికిని నిలిచియున్నవి. ఇట్టివి మన కిప్పుడు అజంత, బాఘ్, రాయఘడ్ మొదలగు కొన్ని స్థలములందు కానవచ్చుచున్నవి. కాని బాఘ్ చిత్తరువుల గూర్చి విన్నవారిసంఖ్య యల్పము. ఇప్పుడీ చిత్తరువులన్నియు ననేకములగు కారణములవలన మలినములైయున్నను చిత్రకళాప్రపంచమున వాటివిలువకు మితిలేదని చూపరులకు తోపకమానదు.

౨

గ్వాలియరు సంస్థానమున ఆష్టేరాజిల్లాయందు 'బాఘ్' ఒక గ్రామము. ఇది వింధ్యపర్వతశ్రేణికి దక్షిణమున గలదు. ఈ గ్రామమునకు సమీపమున నుండుటచే నీ విహారములు బాఘ్ విహారము లని పిలువబడుచున్నవి.

మొదట నీస్థల మెట్టిప్రాముఖ్యము వహించియుండెనో తెలియదు కాని యిప్పటిస్థితినిబట్టి చూచినను సన్న్యాసుల కెంతయు సమకూలమైనదని తోపకమానదు.

నర్మద కుపనదియగు 'వాఘ్' లేక 'బాఘ్' నది వింధ్యకు దక్షిణమున ప్రవహించుచున్నది. దీనికంటె 150 అడుగుల యెత్తుగనున్న యొకకొండయం దీబాఘ్ విహారము లత్యంతనిపుతతో దొలువబడినవి. నదికంటె ఈవిహారములు సుమారు 30 అడుగులయెత్తున నుండుటచే ఎట్టి వర్షకాలమునందైనను ఇందు నివసించువారి కపాయము లేకపోవుటయే కాక స్నానమునకు, పానమునకు జలము సులభముగ లభింపగలదు. చుట్టును చిన్న యడవి; జలసమూహమునకు దూరములగు గుహలు; ఎండకు, వర్షమునకు లక్ష్యపెట్టని నివేశము; భక్ష్యములు, పానీయము సులభముగ లభించెడి యవకాశము; సృష్టికర్తయొక్క గొప్పతనమును జాటజాలు ప్రకృతిదృశ్యము: ఇంతకు మించిన యవకాశము లింకెవ్వి సన్న్యాసులకు కావలెను? ఈకారణములవలననే అజంతవిహారములకూడ ఇట్టి వసతులుగల స్థలముననే నిర్మింపబడినవి. ముంచుభాగమున నుండిన 220 అడుగుల పొడవుగల వరండా ఇప్పుడు నశించుటచే విహారద్వారములు భిలద్వారములవలె కానబడును. ఈ వరండా (చిత్రము ౨) లేకపోవుటకూడ ఈగుహల శిథిలావస్థకు తోడ్పడెను.

విహారములపైని బరువగుశిల లుండుటచే వాని బరువువలనను, మీదినుండి ప్రవహించు వర్ష పునీటివలనను విహారములు త్వరగా నశించుచున్నవి. కొన్ని భాగములు, స్తంభములు పడిపోయినవి. తక్కినవి త్వరలో పడుననుభయము కలదు.

చిత్రము ౩

3

బాప్ విహారములందలి చిత్తరువుల కాలమును నిర్ణయించుట కచ్చటగాని, మరెచ్చటగాని శాసనములు కానరాకదు. భారతదేశమున నిట్టి శిలానిర్మాణములు క్రీ. పూ. 3 వ శతాబ్దము మొదలు క్రీ. 15 వ శతాబ్దము వరకు నిర్మింపబడెనని పండితులు నిర్ణయించిరి. ఇచ్చట గల రాళ్లు మెత్తనివగుటచే తొలుత శాసనములుండినను త్వరలో నివి నశించెనని యుచున్నానపడవచ్చును. 4, 5 వ గుహలయందు గల చిత్తరువుల దిగువ నొకరచన యుండి నటులు నిదర్శనము కలదు. ఇదియు నశించెను కాని “క” యను అక్షరముమాత్రము ఎరుపువర్ణమున గానవచ్చుచున్నది. ఈ అక్షరము 6 లేక 7 వ శతాబ్దములకు జేరినదని శాస్త్రజ్ఞుల యభిప్రాయము.

బాప్ గ్రామమునకు రెండు మైళ్లదూరమున కొన్ని యిటుకపువాదులు కానవచ్చుచున్నవి. ఇవి మయూర ధ్వజు డను పారాణికవృత్తివని యచ్చటి ప్రజలు చెప్పుకొందురు. ఈ ప్రాంతములందే కల సప్తమాతృకల శిలా విగ్రహము 5 లేక 6 వ శతాబ్దము నాటిదని చెప్పవచ్చును. మహాకాశ్యపుని దేవాలయము, బ్రహ్మయొక్క విగ్రహము, బాప్ కేళ్యుని దేవాలయము మొదలగునవి 11 వ శతాబ్దమునకు తరువాతి వగుటచే చిత్తరువుల కాలమును నిర్ణయించుటకు సహాయపడవు.

కాలమును నిర్ణయించుటకు విహారములే చాల తోడ్పడుచున్నవి. బాద్గులచే నిర్మింపబడిన ఇట్టిగుహలన్నియు తొలుత స్తూపములుగ నుద్దేశింపబడెను. నాసిక యందుగల ఇట్టి స్తూపములు నహపానునికాలము, అనగా

సుమారు క్రీ. త. 100 సంవత్సరములనాటివని తెలియుచున్నది. రానురా నీచైత్యములు బౌద్ధవిక్షుకుల యాశ్రమములుగ బరిణమించెను. వీటిని విహారము లందురు. బాప్ “గుహ” లీతరగతికి జేందును.

అజంతా విహారములతో వీటిని పోల్చిచూచిన కాలనిర్ణయము సులభ మగును. నెం. 1 రు గుహ అన్నిటి కంటె సనాతనమనియు, నెం. 2, 3 రు గుహలు అజంతా నెం. 12 రు గుహను పోలుననియు, నెం. 4 రు గుహ యందలి చిత్తరువులు అజంతా నెం. 15, 17 రు గుహలకు సమకాలికములనియు గార్డేగారి యభిప్రాయము.

చిత్రరచనను బరిశీలించినను ఇవి 5 లేక 6 వ శతాబ్దములనాటి అజంతాచిత్తరువులను బోలియున్నవి.

ఈ నిదర్శనములను బట్టి బాప్ చిత్తరువులు మహాయాన బౌద్ధులకాలము-అనగా 5, 6 లేక 7 వ శతాబ్దములనాటి వని నిర్ణయింపవచ్చును.

౪

క్రీ. త. 1818 సం.కు పూర్వము సన్న్యాసులకు, పల్లెటూరిప్రజలకు, చరిత్రమునందును, చిత్రరచనయందును అభిలాష లేని వారికి దప్ప తక్కినవారి కీవిహారములు తెలియలేదు; తెలిసినను వారు వీటియాధిక్యమునుగూర్చి ప్రపంచమునకు దెలియజేయలేదు. ప్రయాణయోగ్యులగు మార్గములచేత నివి లేకపోవుటవలనను, కాలవశమున జేడి ప్రాముఖ్యము లేని శిథిలనిర్మాణమువలె పైకి కనబడుచుండుట వలనను, చిత్తరువులు విశేషము మలినమై చూపరుల నాకర్షింపక పోవుటవలనను

ఈ విహారములు దూరప్రదేశములనుండి పండితుల వాకర్నింపలేదు.

బొంబాయియందు పైకికోర్కొగి మండిన డేంజరుఫీల్డుగారు 1818 సంవత్సరమున వీటినిగూర్చి వ్రాసిరి. ఈతనికి సవాతన హిందూదేశపుచరిత్రయం దభిలాష లేకపోవుటచేతను, ఆకాలమున చాయాచిత్రగ్రహణ యంత్రము (camera) లేకపోవుటచేతను, ఒకదినముమాత్ర మచ్చుటనుండి తొందరగ కొన్నివిషయములను మాత్రము కనిపెట్టుటవలనను ఈతని వర్ణన ముపయోగకరము కా లేదు. ఎర్స్క్లయియగారును వీటినిగూర్చి వ్రాసిరి కాని ఇందు చరిత్రాంశ మల్పము. డాక్టరు ఇంపేగారు విహారములందలి శిల్పమును, చిత్రరచనను విపులముగ వర్ణించిరి. ఈతడు వర్ణించిన పిమ్మట కొన్ని చిత్రపులు నశించుటచే నీతనివ్రాతలే యాచిత్రపులు గొప్పతనమును దెలుపుట కా భారములయినవి. ఆనాడీతడు బాఫ్తుకు పోనియెడల మనకు కొన్ని చిత్రపులు వర్ణన లభింపక పోయియుండెడిది. ఈ విషయమై కర్నూల్ లుఅర్డుగారు చేసిన పరిశ్రమ వర్ణనాతీతము. 1907 లేక 1908 వ సంవత్సరమునం దీతడు విహారములను జూచి డాక్టరు ఇంపేగారివ్రాతను విమర్శించి వీటిగొప్పతనమును ప్రపంచమునకు చాటుటచే మిగిలిన చిత్రపులైనను మనకు లభించెను. వీరి ప్రోత్సహమువలననే ఆస్థారు ఆలీఖానుగారు శిల్పముల చిత్రములను గొన్నింటిని వ్రాసిరి. వీరు ప్రచురించిన చాయాచిత్రములవలన వీటియాధిక్యము వెల్లడియయ్యెను. పిమ్మట హల్దార్డుగారు బర్లింగ్డును పత్రికయందు వీటినిగూర్చి యొకవ్యాసమును 1923 వ సంవత్సరమున ప్రచురించిరి. తదనంతరము ముకుళదేవుగారు 1925 వ సంవత్సరమున “అజంత బాఫ్తులకు నాయాత్ర” అను గ్రంథమును వ్రాసిరి.

వీరందరు ప్రచురించినవాటియందు పాండిక లేకపోవుటవలన మనకు సంపూర్ణముగ వర్ణన లభింపలేదు. ఈపనిని గ్వాలియరు సంస్థానపు పురాతనవస్తు పరిశోధన శాఖ (Archaeological Department) వారిసహాయమున భారతదేశపు సంఘము (India Society) వారు పూర్తిచేసి చక్కనిగ్రంథమును ప్రచురించిరి.

ఇప్పటిరాళ్లు పిండిరాళ్లు గుటలవలనను, విహారముల మీద బరువును శిల యందుటవలనను చాలభాగము పడిపోయెను. ద్వారములన్నియు గప్పబడియుండుటచే లోపల నేమున్నదో బాగుగ జూచుటకు గూడ పిలులేకుండెను. పడిపోయినరాళ్ల కుప్పలను, మమ్మను పైకి తీయించి, చెడినకుడ్యములను బాగుచేయించి, విరిగిన స్తంభములను మరల నిర్మించి, పడిపోవుచున్న కప్పున మాతలను నిర్మించి, గ్వాలియరు సంస్థానోద్యోగియగు గార్డేగారి విహారముల నిప్పుడు చూడ యోగ్యముగ జేసిరి. ఇంతే కాదు: ఈమధ్యను కలకత్తానుండి నందలాలుబోసు, అజితకుమారహూద్దారు, సురేంద్రనాథకార్ గార్లను; బొంబాయినుండి భాంస్లే, శిష్టేగార్లను; గ్వాలియరునుండి భాండ్, జగ్జగ్గార్లను రప్పించి యీ చిత్రపులు నమూనాలను రంగులతో బాగుగ వ్రాయింపి, ప్రచురించి, అసలుచిత్రపులు నశించు నన్న భయమును దీర్చిరి. ఇట్టి యమూల్యమగు పనిని జేయించినందులకు గ్వాలియరుమహారాజుగారి యెడల చిత్రకళాకోవిదులు, చరిత్రకారులు కృతజ్ఞతా బద్ధులు.

గీ

బాఫ్తువిహారములు తొమ్మిది. ఇవి యన్నియు కలసి లేకపోవుటచే సుమారు 750 గజముల పర్వత భాగము నాక్రమించియున్నవి.

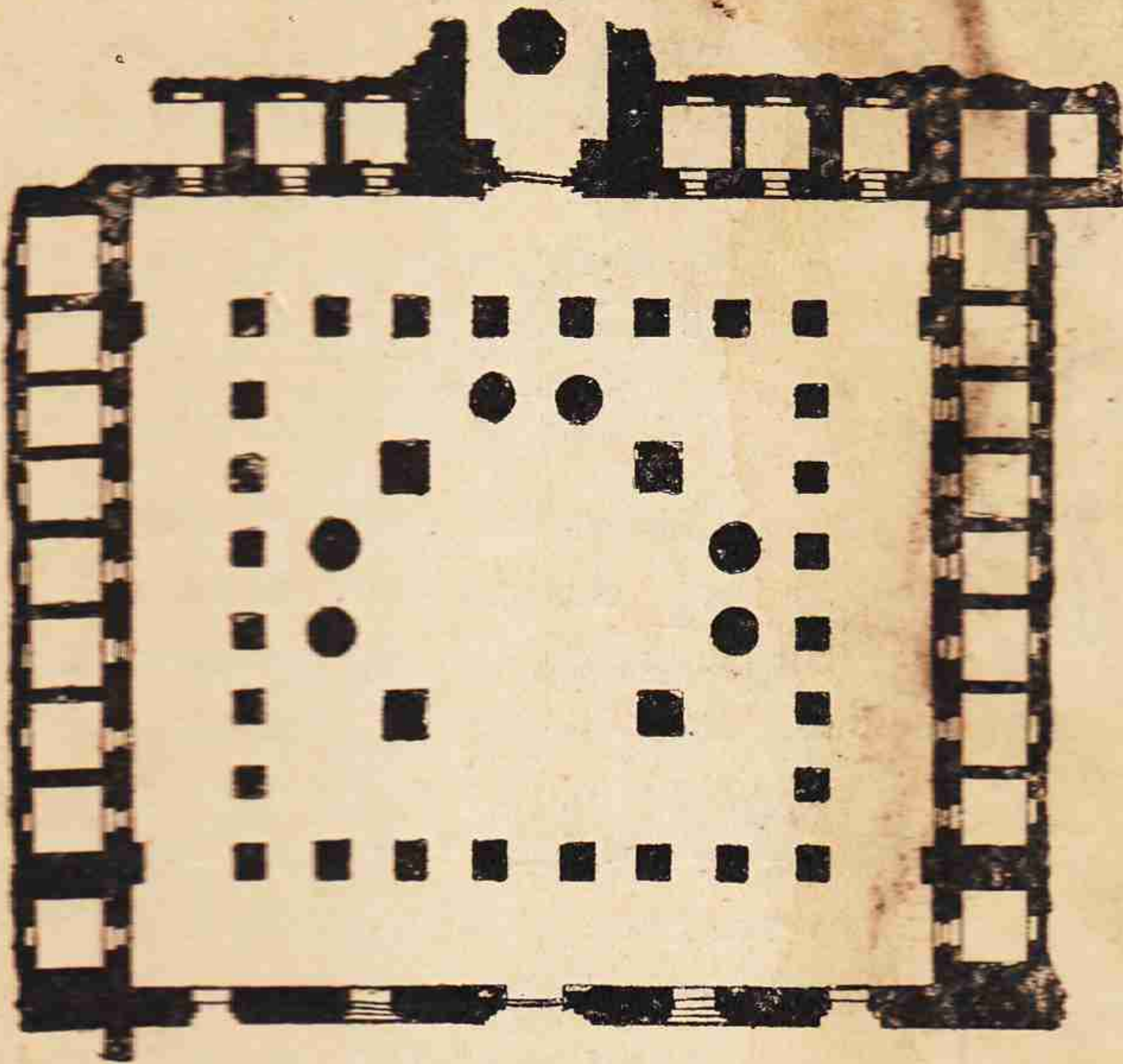
1 వ విహారము: ఇది చాల చిన్నది. విహారవిస్తీర్ణమునందుకాని, శిల్పమునందుకాని, చిత్రరచనయందుకాని దీనికి ప్రాముఖ్యము లేదు.

2 వ విహారము: దీనిని పాండవొంకిగుహ, లేక పాండవులవిహారము అని పిలిచెదరు. ఇది విశాలమైనది. కప్పు కొంత పడిపోయినను దీనిని శుభ్రముచేయు సమయమున పద్మము, వ్యాఘ్రము మొదలగు చక్కని శిల్పములతో నలంకరింపబడి యుండెనని చెప్ప జాలుటకు తగిన నిదర్శనములు లభించెను. ద్వారముచేత పరివారముతో నున్న బుద్ధుని విగ్రహ మొకటి కలదు.

3 వ విహారము: దీనిని హత్తిఖానా (వీనుగుల చావడి) యందురు. రెండవ విహారమువలె నిదియు భిక్షు

మల నివాసముకొరకు నిర్మింపబడెను. చాలభాగము శిథిలమయ్యెను. తక్కినభాగమున బుద్ధునివిగ్రహములు కలవు.

చిత్రము 3

4వ విహారము: (చిత్రము 3) దీనియం దిప్పుడు చిత్రపులు కానవచ్చుటచే రంగమహల్ అని పిలిచెదరు. స్తంభములు,వరండా పడిపోయినను దీనివై శాల్యము,సౌందర్యము జూపరులకు గోచరము కాకమానదు. ఇందు గ్రీసు పిరియను దేశముల శిల్పవిధానములు కానవచ్చుచున్నవి.

5వ విహారము: ఇది నాల్గవ విహారమున కనుబద్ధముగ మండినటులు గోచరించుచున్నది. పూర్వము కప్పునందు, స్తంభములందు, గోడలయందు చిత్రపులుండెను. ఇప్పుడు మిగలినవి చాల నల్పము.

6వ విహారము: ఇది 4, 5 వ గుహలతో గలసియున్నది. మనవిర్భ క్షిప్రమునను పనికిరాదు.

7, 8, 9 వ విహారములు శిథిలములైనవి.

౬

మిగలియున్న చిత్రపులు 4, 5 వ గుహలముందుభాగమున గలవు. దీనిని వర్ణమునుండియు, ఎండనుండియు గాపాడజాలు రాతికప్పు పడిపోవుటవలన నీయ

మూల్య రత్నములం దనేకములు మంట గలసెను. 220 అడుగుల గోడయందు పూర్వము చిత్రపులుండె ననుటకు తినర్హములు కలవు. ఇప్పుడు 45 అడుగుల కుడ్యభాగమున మాత్రము మలినమైనవి కానవచ్చును. ఎన్నియోవందలసంవత్సరములకు పూర్వము ఈకప్పు పడిపోయెను. భారతదేశపు జలాపాతము, తీవ్ర మగు సూర్యరశ్మి వీటినాశనమునకు కారణములు. పైనుండి జారిన మంటిక్రింద పూడిపోయియుండిన భాగమునందలి చిత్రపులన్నియు నాశనమైనవి. ఉన్న చిత్రపులందును మధ్యమధ్య నేమియు కానరావు. బాటసారులు రగిల్చిన నిప్పుసాగవలన కొంతభాగము నల్లనయ్యెను. వీటిని జూచుటకు వచ్చినవారు వారి పేర్లను చిత్రపులమీద జెక్కి వినాశమునకు దోడ్పడిరి.

ఇచ్చటను గరకుగనున్న గోడపైని పీచు గలపిన మన్ను నలమి, దానిపైని సున్నమును బూసి చిత్రరచనను గావించిరి. అజంతయందలి పూతకంఠె నిది దుర్బల మగుటవలన చిత్రపు

లింతగా చెడుట కవకాశము కలిగెను.

మొదట గోడలపై నిట్టి యద్భుతములైన చిత్రపులున్నటులు గానరాదు. నీటిని జల్లినయెడల చిత్రపులందున్న వ్యక్తులు సనాతనకాలమునుండి వెలువడుచున్నవో యమనట్లు గోచరమై జూపరులకు దిగ్భ్రమకలుగజేయును.

అజంతయందు చిత్రపులు విడిగ నున్నవి. ఇందు 220 అడుగుల గోడయం దధికభాగ మొకేయంశము చిత్రింపబడుటచే వీటి తొకవిధమగు ఘనత, వైశాల్యము, స్వేచ్ఛ కలదు. ఈ పటములు దేనినిగూర్చిన వని నిర్ణయించుట సాధ్యము కాదు. ఏదో జాతకమును లేక అవదానమును గూర్చి యుండునని డాక్టరు వోజల్ గారి యభిప్రాయము. ఇది యొకయుత్సవమనియు తరుచుగ రాజపుత్రస్థానమునం దిట్టివి జూడనగుననియు హేవెలు గారు వ్రాసిరి. ఇదియే సరియని తోచుచున్నది. ముఖ్యమగు జమిందారీస్థలములం దీయుత్సవము లిప్పటికిని జూడనగును.

చిత్రము ౪

ఇరువురు స్త్రీ లొకచోట గూర్చుని యున్న యామె నోదార్చుచున్నట్లు గలదు. (చిత్రము ౪) వీరి విచార మెట్టిదోకాని చూపరుల మనస్సున కీవిచారము కొంత యంటకమానదు. వీరి యలంకారములు చాల చక్కగ నున్నవి.

మరియొకచోట నిరువు రలంకారతోభితులగు మ

చిత్రము ౫

కుట్రాదులు పాపాహ్నులగు మరి ఇరువురితో మాటలాడుచున్నట్లు గలదు. (చిత్రము ౫) వెనుకభాగమున గానవచ్చు చెట్టుచిహ్నములవలనను, ఆకుపచ్చని వర్ణమువలనను వీ రేయదవియందునో, లేక యుద్యానవనమునందునో కూర్చునియున్నట్లు స్పష్టమగుచున్నది. దేహవర్ణము నలుపు. వీరి సమాలోచన మెట్టిదియో యెట్టి మహత్తరమగు కార్యమును జేయుట కాలోచన గావించుచున్నానో తెలియరాదు.

తరువాత కొన్ని ఘరువవిగ్రహములు కలవు. మీదనున్న ఆరుగురును ఆకాశయానమును జేయుచున్న ఋషులలో, లేక స్వర్గనివాసులలో కావచ్చును. దిగువ నున్నవారు స్త్రీగాయకులవలె గానవచ్చుచున్నారు. వీరి దిగువభాగము కానరానందున వీరి విషయమై విశేషముగ చెప్పుట కవకాశముచాలదు. అజంతయందువలెనే వీరి శిరోజము లలంకృతములై యున్నవి.

తరువాతిచిత్రపులన్నియు నొక యుత్సవమును బ్రదర్శించుచున్నవి. వీటిని విడిగ వర్ణించుటవలనను, చిత్రపులను వ్రాయుటవలనను చిత్రకారుని భావవైశాల్యము చదువరులకు గోచరము కాజాలదు. మరియొకమార్గము లేకపోవుటచే నిదియే శరణ్యము.

తొలుత నటకులు, గాయకులు కలిసిన సమూహములు రెండు కలవు. మొదటిదానియందు (చిత్రము ౬) సద్గురు

చిత్రము ౬

స్త్రీలమధ్య నొకపురుషుడు విచిత్రవస్త్రములను దాల్చి నాట్యముచేయుచున్నటులుగలదు. వీనిశిరమునగల జడలు కొంతవీణతగనున్నవి. నాట్యముచేయువా రందరు నిట్టివి పూర్వము ధరించుచుండిరనియు, ఇందుకు దక్షిణమునగల నటరాజవిగ్రహము నిదర్శనమనియు, హేవెల్ గా రభి ప్రాయపడుచున్నారు. మరికొన్ని నిదర్శనము లున్నగాని ఇట్టియూహను బలపరచుట సాధ్యము కాదు. ఒకతె మృదంగమును వాయించునట్లు గలదు. ముగ్గురు చిరుతలను వేయుచున్నారు. తక్కినముగ్గురు తాళమును వేయుచున్నారు.

రెండవసమాహము మొదటి దానివలె మన్నది కాని ఇం దార్గురుస్త్రీలుమాత్రము కలరు. ఇవి సంత ముతో గూడుకొన్న హల్లీసకమను నాట్యములని విష్ణు టుస్మిత్తుగారి యభిప్రాయము.

తరువాత పదునేడు రత్నారూఢులై పోవుచున్న టులు గలదు. ఇందు ఛత్రచామరములతో గలవృషతి వానియుద్యోగులు గలరు. చామరమురంగు నీలముగ నున్నది. కాలవశమున తెలుపువర్ణ మిటులు మారియొండ వచ్చునని పండితుల యభిప్రాయము.

సనాతన హైందవ చిత్రకారులను, శిల్పులను ఏనుగును చక్కగ తమనిర్మాణములందు జూపగలిగిరి. ఈ విషయమున అజంతా, సాంచిమొదలగు కళానిర్మాణము లకు బాహుచిత్తరువు లెవ్విధమునను వెనుకబడవు సుర్రపు రాతులతరువాత ఆరు ఏనుగులును, మూడుగురములును కలవు. ఒకయేనుగుపై పురుషశ్రేష్ఠు డొకడు కలడు. (చిత్రము 2) ఈతడు పుష్పాలంకృతమైన తెల్లనిటోపీని ధరించియున్నాడు. చేత నొకపద్మము కలదు. ఏనుగును నలంకృతమైయున్నది. చెంత నొకసేవకుడు చామరమును విసరునట్లుగలదు. మరియొకడు ఛత్రమును బట్టినట్లుహిం పవచ్చును కాని ఛత్రము పైభాగమిప్పుడు కానరా లేదు.

ఈ చిత్తరువులకు దక్షిణమున కొన్ని యేనుగులు గుఱ్ఱములుగల చిత్తరువులున్నటులు ఇంపేగారువర్ణించిరి; కాని యవి ఇప్పుడు కానవచ్చుట లేదు. అరటిచెట్టు క్రింద బుద్ధుడున్నటు లొకచిత్తరువునందు వీరుచూచిరట.

నాల్గవవిహారమునందలి ముఖ్యద్వారమున కుత్తర మున కొన్ని చిత్తరువుల చిహ్నములు కలవు. ఇంపేగారు చూచినప్పటికే యివి మలినమై యుండెను. ఒకరోగికి మరియొకవ్యక్తి పరిచర్య సలుపుచున్నటు లిందూహిం పవచ్చును.

తరువాత నిరువురు దుఃఖినిమగ్నలగు స్త్రీలను, ఆనందముతో నున్నశిశువును కానవచ్చినటులు ఇంపే గారు వర్ణించిరి.

మరికొన్ని చిత్తరువులు కొంచెముగ గనబడు చున్నవి; కాని వీటినిగూర్చి విశేషము గ్రహింప నలవి కాకున్నది. ఇం దొకడు యత్నుడై యుండవచ్చును.

ఈ వ్యాసమునందు ప్రచురించిన చిత్తరువులు విడివిడిగ నుండుటవలన బాహుచిత్రకారుల విశాలభావ ముల ఘనత పాఠకులు బాగుగ గ్రహించుట కష్టము. హల్దారు, నందలాలుబోసు, ఆప్తేమొదలగు సుప్రసిద్ధ చిత్రకారులు వ్రాసినప్రతులుకూడ చాలవని హేవెల్ గారి యభిప్రాయము. ఛాయాచిత్రము లెక్కువనమ్మ దగ్గవని వీరు తలంచుచున్నారు. అసలుచిత్తరువులు మలి నమై తడిపినగాని కనబడకుండుటచే వీటిప్రతులను తయారుచేయుట సులభమైనకార్యము కానేరదు.

చిత్రము 2

చిత్తరువులం దెరువు విశేషముగ గలదు. కొన్ని చోట్ల గాఢమగు నీలి, పసుపు, ఆకుపచ్చ, తెలుపు వర్ణములుండుటచే మనోహరమగు భిన్నరూపములను జూపుచున్నవి. ఎరువునందు చిత్రకారులు తొలుత జూపిన సౌందర్య మిప్పుడు నశించియుండవచ్చును. కొన్ని వర్ణములు మారిననుటకు నిదర్శనములుకలవు. విశేషమేల? అన్ని వర్ణములును మారినవి. ఈ కారణములవలన వర్ణ నిరూపణమునుగూర్చి విమర్శచేయుట భావ్యముకాదు.

మనుష్యవిగ్రహములందే కాక అలంకారములందును బాహుచిత్రకారు లత్యంతాధికమైన కాశలమును

చిత్రము ౮

జూపిరి. (చిత్రము ౮) ఇట్టి యలంకారలు స్తంభములపైనను, లోకప్పునకును గలవు. లతలయందు హంసలు, పద్మములు, జంతువులు మొదలగువాటిని విచిత్రరీతిని బొందుపరచిరి.

అజంతయందుగల భిన్నరూప లిందు కానరావు. కాని యచ్చట మతమునకు సంబంధించినవి విశేషముగనుండ ఇచ్చట ప్రపంచ వ్యవహారములకు సంబంధించినవి విశేషముగ గలవు. హల్లీ సక నృత్యము, ఉత్సవము మొదలగునవి దీనికి నిదర్శనములు. మతమునకుగాను సృజింపబడిన విహారములం దట్టిచిత్తరువులను వ్రాయుట కవకాశమెట్లుగలిగెనో తెలియదు. మహాయాన బౌద్ధమతము దీనికి

కారణమై యుండవలెను, బౌద్ధమతపతనమునకు గోడపడిన కారణములలో గొన్నిటి నివి నూవించుచున్నవేమో? ప్రపంచమును విశేషము మరచుట భావ్యము కాదని అజంతచిత్రకారులకు నేర్పిన నీతియేమో? ఏది యెటులున్నను ఈ చిత్రకారు లాకాలపు తదితరచిత్రకారుల కెవ్విధమునను వెనుకబడరు. ఒకచోట బుద్ధుని పాదములుమాత్రము మిగిలియున్నవి. వాటిసౌందర్యమును జూడ తక్కినచిత్తరువులేల లేకపోయెనా యను విచారము కలుగునని కజిన్నగారు వ్రాసిరి. భారతభాగ్య మంతరించినటు లివియు మాయమయ్యెను.

అజంత చిత్తరువులందువలె నిచ్చటను రేఖావిన్యాస మత్యద్భుతముగ గలదు. చిత్రవైశాల్యమునందు బాహు అజంతాను మించెను.

హల్లీ సకమునందు నాట్యము, సంగీతము, చిత్రరచన అన్నియు గలసి యుండుటచే నీ రెండు చిత్తరువులును

సుందరస్త్రి విగ్రహములతోగూడిన కళాగుచ్ఛములాయనిపించును.

ఈ చిత్తరువులను జూచిన సనాతనహిందూదేశపు ప్రజలతో మనమొకపర్యాయము కలసిమెలగినటులుండును. వారియానందము, వారివిచారము, వారియాలోచన, వారిఘనత, వారిసాంఘిక మతదీక్షలు మనల నాకర్షించి ప్రస్తుత ప్రపంచమును మరచునట్లు చేయును. చిత్రకారుల “అహం” ఎచ్చటను కానరాకపోవుటచే నీచిత్తరువులు మనకమూల్యములు. నూతనముగ ప్రపంచమున కీ చిత్తరువులను లభింపజేసిన వారికి మనము కృతజ్ఞులము.

నీ నతి లాఠివాని నొకనిం బొరపాటునఁ గాంచెనేని బల్
రోసముఁ బూని “నీ శిరముఁ ద్రుంచెదనో చెడిపా” యటందు వీ
దోసమె భారమైనఁ బెరతోయ్యలులన్ వలపించి కొంపలన్
దీసెడు నీ ప్రవర్తన మదిం దలపోయ వదేమి సోదరా?

ఉ. కూడును గుడ్డ లేక మదిఁ గుందుచు “బాబయ! దండ”మంచు నీ
తోడినరుండు వెంటఁబడి దోసిలిన్ గొని నుతింప వానిపెన్
గోడు నొకింత చూడ కెదఁ గొంకక జంకక పట్టణాలలో
మాడలఁ బాడునేసె దిది మానవధర్మ మటయ్య సోదరా!

ఉ. నీతి విహీన యైన తరుణిం గుల దేవతఁగా భజించి య
ప్యాతకి కూతలన్ నిగమపాఠము లంచు భ్రమించి కాటికిన్
జేతులుఁ గాల్చుఁ జూచిన విశుద్ధచరిత్రులఁ దల్లిదండ్రులన్
ద్రోతువు కూడు వెట్ట కిది దుర్గతి హేతువు గాదె సోదరా?

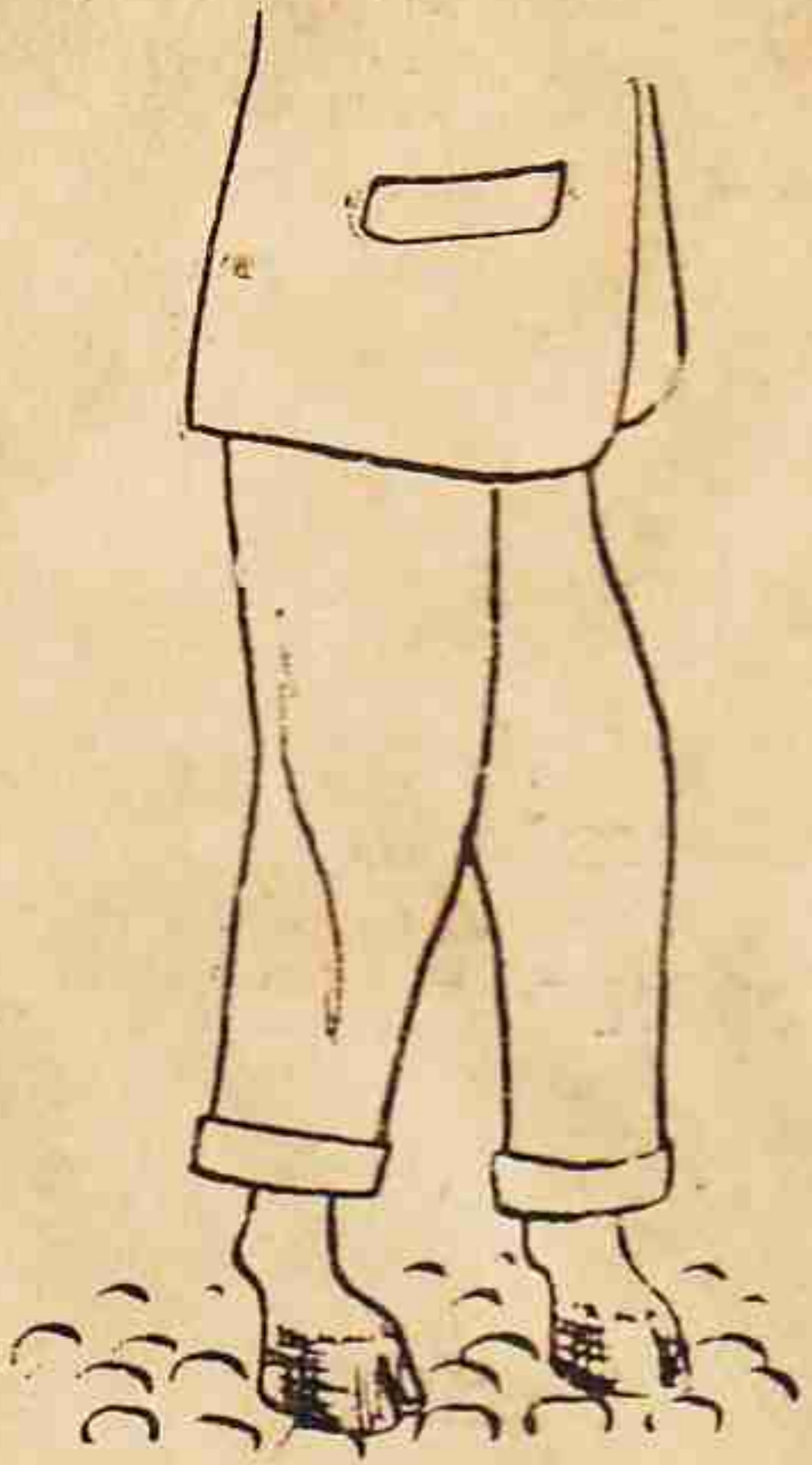
ఉ. ఆడినమాటఁ దప్పిన మహా దురితం బని నీదుపూర్వు ల
ల్లాడిరి దాని నిల్పుకొన నాపద లే పదివేలు వచ్చినన్
నేఁ డది యేమి పాపము? మనీషు లిసీ యనఁ గూటసాక్షి వై
బేడకు మూఁడణాలకు లభించుచు నుంటివి నీవు సోదరా!

ఉ. పగలు విరాగివేషమునఁ బ్రాకృతలోకముచెంతఁ జేరి “యీ
జగమున నెద్ది శాశ్వతము? సంసరణం బతి హేయ”మంచుఁ బె
క్కుగతుల సూక్తు లాడి రవి గ్రుంకుడుఁ గన్నముఁ ద్రవ్వి విత్తమున్
నగలను దస్కరింతు విది నారకమూలము గాదె సోదరా?

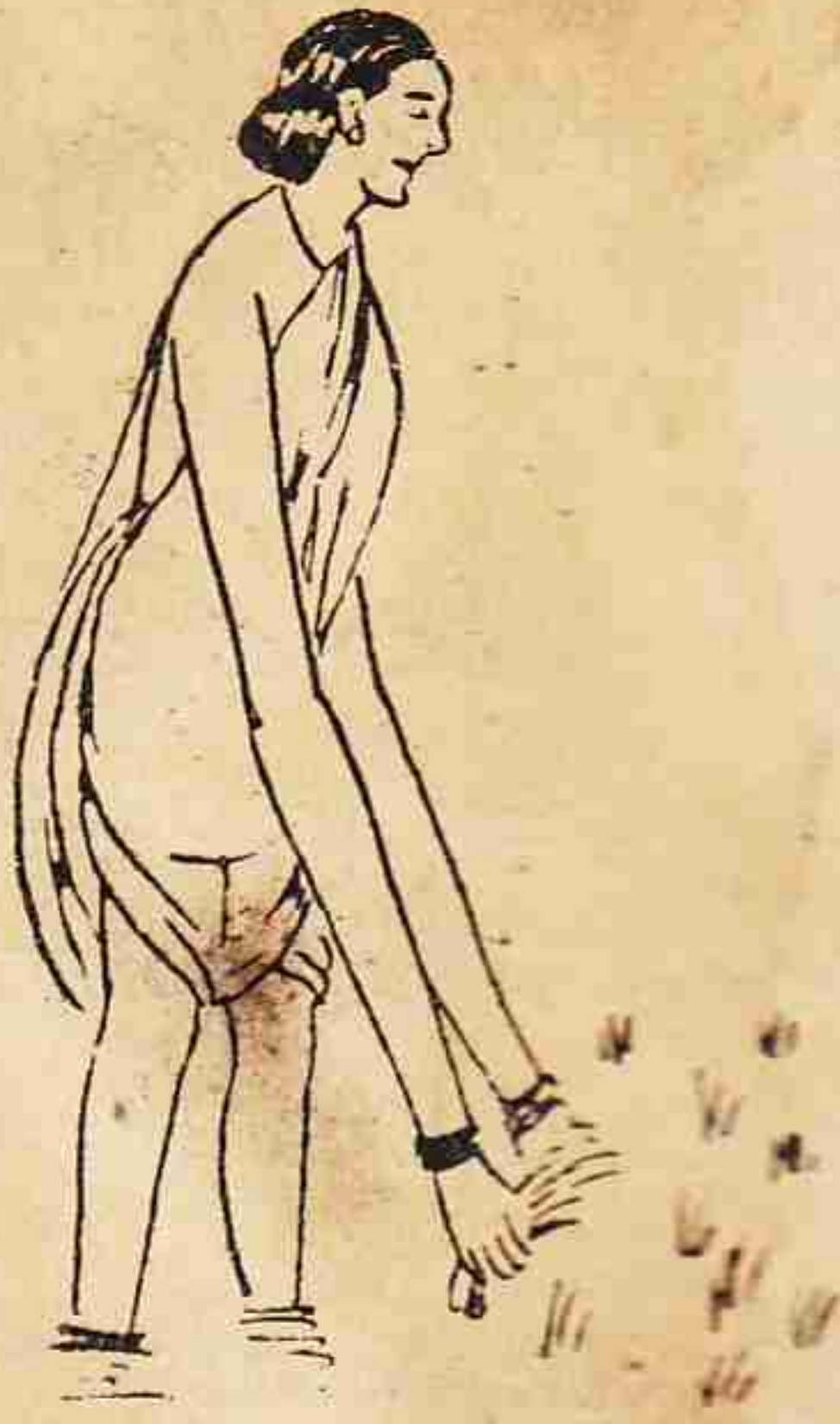
ఉ. నీ యసమర్థతం దెలియనేరక ధీనిధు లైన వార ల
య్యా! యిది కూడ దన్నఁ గడు నాగ్రహ మందుచుఁ బెత్తనంబులం
జేయుదు నంచు వచ్చెదవు చెల్లరె! సంతకమైనఁ బూర్తిగాఁ
జేయఁగలేవు నీ వతి విచిత్రము నీ చరితంబు సోదరా!

బ్రహ్మకు కొన్ని సూచనలు
 “నాగరికత” వ్యాపించుటవలన సృష్టియందు కొన్ని మార్పులు చేయవలసిన యావశ్యకత కలదు

కొళ్లకు డెక్కలున్నచో యిరుకు జోళ్ల బాధ
 యుండదు. జోళ్లదొంగలు యాటలు పోవు.

పొడుగు చేతులున్న
 బదలకు లాభము

మూడు కొళ్లున్నయెడల ముక్కయిపేట
 వేరే సులభముగ నిలువబడ వచ్చును.

తోకల నోయ న్యాయమరాగమును పెంపుచేయును.

నాలుగు చేతులున్నయెడల కేటలాగూయున్న
 అన్నిరకముల గాజులను ధరింప వచ్చును

వెనుకను కమ్మికలున్నచో మోటారు ప్రమా
 దములు తగ్గును.

ముక్కుపొడుగైన చుట్ట కొల్చుట సులభము.
 పత్తిశెట్టి రామారావు.

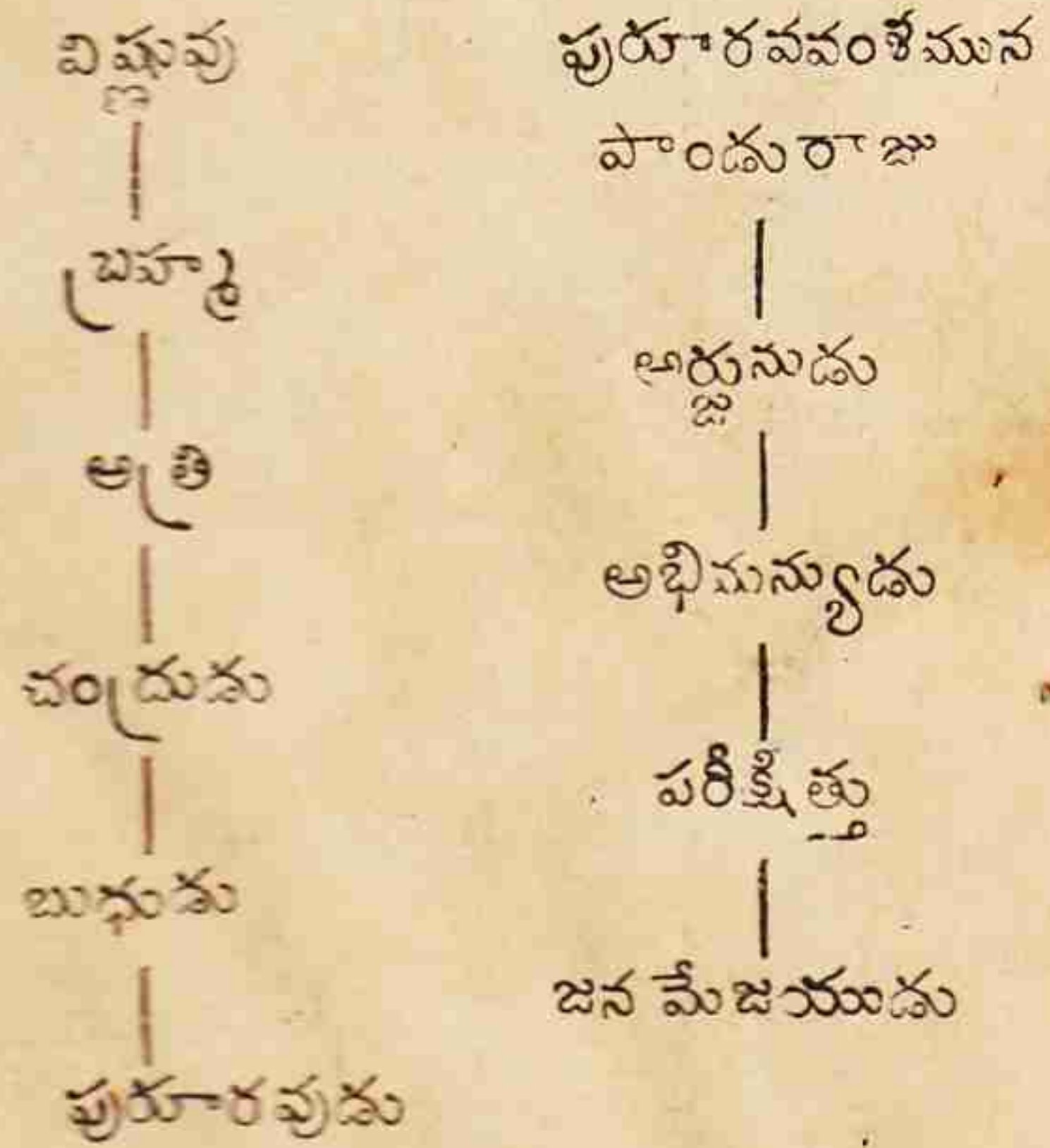
విశ్వేశ్వరభూపతి-విన్నకోటపెద్దన

(ధర్మలింగేశ్వరాలయశాసనము)

విశ్వేశ్వరభూపతి యొక్కయు, ఆతని యాస్థాన కవియు, కావ్యాలంకార చూడామణి కర్తయు నగు విన్నకోటపెద్దన యొక్కయు కాలమును నిర్ణయించుటకు పూనుకొనువారి కెల్లరకు పంచధారలలో ధర్మలింగేశ్వరస్వామి ఆలయములోని విశ్వేశ్వర భూపతియొక్క శాసనమే కొంచె మించుమించుగ ప్రధానాధార మగుచున్నది. ఆశాసనముయొక్క శుద్ధప్రతి ఇంతవర కెచ్చుటను ప్రకటింపబడక పోవుటవలన అందలి విషయములు సరిగా తెలియక పెద్దనాదుల కాలనిర్ణయాదికములు చేయుటలో తప్పింపులు కలుగుచున్నవి.

ఇప్పుడాశాసనమును మొట్టమొదటిమారు ఎపి గ్రాఫియా ఇండికా గ్రాఫియా సంపుటము ౧౬౪-వ పుటలో జర్మనీ విశ్వవిద్యాలయపు జే. నోబెల్ (పి.హెచ్. డి) దొరగారు ప్రకటించియున్నారు. ఇది విశ్వేశ్వర భూపతియొక్కయు, తద్వారమున విన్నకోటపెద్దన కవియొక్కయు సరియైన కాలమును తెలుపుటయే కాక అందలి చాళుక్యవంశావతార పరిక్రమమును గురించిన యపోహములనుగూడ దొలగింపగలదని అందలి విషయములను పై పత్రికలో ప్రకటితమైన శాసనమునుండి గ్రహించి తెలుపుచున్నాను.

అందు తెలుపబడిన చాళుక్యవంశావతార క్రమమిది: ఎట్లనిన—

జనమేజయుని వంశములో చాళుక్యపర్వతము మీద తపోజీవితమును గడపిన విష్ణువర్ధనుడు: ఈ విష్ణువర్ధనుని చాళుక్యాన్వయములో చాళుక్య భీమేశ్వరుడుదయించెను. ఈతడీశాసనమున నిట్లు పేర్కొనబడినాడు:

ఆసీదిందుకులాగణీజానపతిః చాళుక్యభీమేశ్వర
స్తస్యమైత్ర పవిత్రైవపదవీ వృత్తం విచిత్రం భువి;
తేనై నాప్పితవై భవాత్ ఖలుసదాచాళుక్యభీమేశ ఇ
త్యాఖ్యా మాపద పూర్వీకా మిహ కుమారా
[రామభీమేశ్వరః.

ఈ చాళుక్యభీమేశ్వరుని వంశములో

విమలాదిత్యుడు

రాజమహేంద్రుడు అను నామాంతరముగల

రాజనరేంద్రుడు

కులోత్తుంగచోడకేశరి

ఈ కులోత్తుంగచోడభూపతి సంశయలో
విజయాదిత్యుడు (భార్య) చందాంబిక

(మొదటి) మల్ల పదేవడు (భార్య) లక్ష్మి

(మొదటి) ఉపేంద్రుడు (భార్య) గంగాంబ
(ఉపేంద్రునికి కరవాలభైరవ ధరణీవ
రాహుబిరుదములు కలవు)

(రెండవ) మల్ల పదేవడు (భార్య) చోడాంబిక

(రెండవ) ఉపేంద్రుడు (భార్య) మల్లాంబిక
(ఈ రెండవయుపేంద్రుడు పితృపరితృప్తికై
చోడమల్ల పురమను అగ్రహారమును
ప్రతిష్ఠించెను.) ఈతనికి

పరగండభైరవ నామాంతరముగల
కొప్పభూపతి (భార్య) గంగమాంబ

(మూడవ) ఉపేంద్రుడు (భార్య) బింబాంబ
(ఈ యుపేంద్రుడు రాజనారాయణ
బిరుదాంచితుడు.)

మనుమోపేంద్రుడు (భార్య) లక్ష్మాంబిక

విశ్వేశ్వరభూపతి

ఈ పై పంశావతారక్రమము ననుసరించి విమలా
దిత్యుడు చాళుక్యభీమేశ్వరుని కొడుకు కాదనియు, విజ
యాదిత్యుడు (విమలాదిత్యుడు కాదు) కులోత్తుంగచోడ
భూపతి కొడుకుకాదనియు స్పష్టపడగలదు. పంశావతా
రక్రమము వున్నంతవరకు సరిగనే ఉన్నది.

ఈ శాసనముననే విశ్వేశ్వరభూపతి మండపము
కట్టించిన సంవత్సరముకూడ తెలుపబడినది. ఆశ్లోకమిది:

శాకాద్దేవనవాహురామ శశిసంఖ్యాతేశుచో భాసితే
సప్తమ్యామినవారభాజి మహితఃసంస్థాపితోమండపః
కల్యాణోత్సవ సిద్ధయే సవిభవః శ్రీపంచధారాపురీ
ధమేశ్వర చాళుక్యవిశ్వధరణీ భద్రావిచిత్రాస్పదం.

ఈ పై శ్లోకము ననుసరించి విశ్వేశ్వరభూపతి
యీ మండపమును శకవర్షములు ౧౩౨౯-వ జ్యేష్ఠ
శుద్ధపక్షమీ ఆదివారమునాడు కట్టించినట్లు విస్పష్టము
గుచున్నది. అందువలన విశ్వేశ్వరభూపతి క్రీ. శ.
౧౩౧౭-వ సంవత్సరప్రాంతమున రాజ్యమేలుచుండినట్లు
నిర్ణయ మగుచున్నది. విన్నకోటపెద్దనకూడ ఈకాల
మున నున్నవాడే.

ఈకవి కావ్యాలంకారచూడామణి నెపుడు
రచించెననుటకుకూడ గొంతయాధారము కలదు. శాసన
మున విశ్వేశ్వరభూపతి సర్వసిద్ధిప్రాంతమున ఆంధ్రసైన్య
ము నోడించినట్లు తెలుపబడియున్నది. ఆశ్లోక మిది:

గతిబాహుశక్తి భూమితిమసి గణయ

త్వన్వసిద్ధి పశభగ్నం,

సతిచిత్రభాను సాక్షిణి ధరణీ

ఎరాహదధావ దాంధ్రబలం.

ఈ పై శ్లోకములోని కట్టకడపటిభాగము దొర
గారు సంస్కరించిన పాతము. “ధరణీవరాహోదావదం
ధ్రబలం” అని అసలుశాసనపాతము. ఈ శ్లోకమునకు
సరిగా సరిపోవు తెలుగుపద్యమే కావ్యాలంకార చూడా
మణి ఏడవయుగ్లాసమున నిట్లు కలదు:

చతురుపాయ బాహుశక్తి క్షమావలిః

బాట విడిచి చిత్రభానుసాక్షిః

బాట సర్వసిద్ధిపద మేలి ధరణీ వ

రాహమునకు నోడి రాచకదుపు.

ఈ పద్యము కావ్యాలంకార చూడామణిలో
కలదనియే మనకు తెలియును గాని ఇంతవరకిందలివి శేష
మేమో మనకు తెట్టలేదు. నోబెల్ దొరగారు పైశాసన
శ్లోకములోనుండి విశ్వేశ్వరభూపతి సర్వసిద్ధి (పట్టణ)
పథ (తెలుగుపద్యములోకూడ ఇది ‘పథ’ అనియే యుం
డదగు ననుకొందును) ప్రాంతమున ఆంధ్రసైన్యమును గతి
(౧) బాహు (౨) శక్తి (౩) భూమి (౪) వీటిగణనమున
నేర్పడిన శకవత్సరములలో అనగా ౧౩౨౧-వ శకవర్ష
మున చిత్రభాను సంవత్సరమున నోడించెనని చిత్రముగ
లేల్చియున్నారు. ఇది ఎంతయు చక్కగ నున్నది. కవి

(శ్రీ) ముకుళ దేవుగారి చిత్రములు*

౧. గ్రహణము

* ఈ చిత్రముల దిమ్మలను 'త్రివేణి' సంపాదకులు దయతో నొసగిరి.

యలంకారము పెపమున విశ్వేశ్వరభూపతి విజయవత్స
రము నిట తెలిపియున్నాడు. ఈశ్వోకపు తెలుగునేతయే
కావ్యాంకార చూడమణిలో గాన్పించుటవలన అది
విశ్వేశ్వరభూపతి విజయలక్ష్మీపరిగ్రహణానంతరమే
రచియింపబడినదని సిద్ధాంతమగుచున్నది. అయితే దొర
గాన గతికి అయిదు లెక్కవేసినారు. దానము, భోగము,
వాళము అని భవగతులు మూడేయని శబ్దరత్నాకరము
తెలుపుచున్నది. దీని ప్రకారమైనచో గతికి మూడు
లెక్కవేయవలెను. అప్పుడు విజయసంవత్సరము శకము
౧౩౨౩ అగును. కాని కావ్యాంకార చూడమణిలోని
పద్యము ప్రకారము అది [చతురుషాయ (౪) బాహు
(౨) శ్రీ (౩) క్షు (౧)] శకము ౧౩౨౪ అని స్పష్ట
మగుచున్నది. 'చతురుషాయ' అన్న పదము నుపయోగిం
చినందువలన ఆసంఖ్య నాలుగునుటలో సందేహింప నవసర
ములేదు. అందువలన శాసనములోని 'గతి'కి చతుర్విధ
గతులని నాలుగులెక్కనె తీసికొనవలెను కాని మూడు
కాని, అయిదుకాని తీసికొనవీలులేదు. దేవగతి, మను
వ్యగతి, జుకుగతి, నరగతి యని గతులు నాలుగుని
మాడ ప్రసిద్ధమే (చూడుడు, సంఖ్యార్థనామ ప్రకాశిక
శ్రీమత్కృష్ణపత్రి వేంకటరామ శ్రీవిద్యానంద నాథ
విరచితము). కొన్నిప్రాచీనశాసనములలో గూడ 'గతి'ని
'నాలుగు' లెక్కనే వాడియున్నారు. ఈ
కారణమువలన విశ్వేశ్వరభూపతి శత్రువులను శకము
౧౩౨౪ లోనే అనగా క్రీ. శ. ౧౪౦౨ లోనే
జయించె ననియు, కావ్యాంకార చూడమణి
క్రీ. శ. ౧౪౦౨ తరువాతనే రచియింపబడియె
ననియు నిర్ణయమగుచున్నది. శాసనము నందలి
సంస్కృత శ్లోకమునకు తెలుగునేతయే కావ్యాంకార
చూడమణిలో మండుటవలన ఆ శాసనరచయితగూడ
విన్నకోట పెద్దనయే అగునేమోయని సంశయింపవలసి
వచ్చుచున్నది.

ఈవిశ్వేశ్వరభూపతికి 'రాయగండగోపాల' బిరుద
మున్నట్లును, తండ్రి పేరిట కాదగును—ఇతడు ఉపేంద్ర
వరాగ్రహార ప్రతిష్ఠ గావించినట్లును ఈక్రింది శాసన
శ్లోకమువలన తెలియుచున్నది.

కించు తదుత్తర దిక్సముదంచితసాలం విశాలముత్తలం
ప్రాకల్పయదాకల్పం విశ్వనృపోరాయగండగోపాలః.

విష్ణుప్రతిష్ఠా మకరోత్ససాధాం

విశ్వేశభూపో ధరణీవరాహః

స్వాపాదితో పేంద్ర పరాగ్రహారే

మట్కచుభిస్తప్త మరుద్విహారే.

[మల్లంపల్లి సోమశేఖరశర్మ]

శ్రీ ముకుళ దేవుగారు

సుప్రసిద్ధకళావిమర్శకులగు గంగోలీగారు
మేమాసపు "త్రివేణి" ద్వైమాసపత్రికయందు
ముకుళ దేవుయొక్క చిత్రరచనావిధానమును
భాగడుచు చక్కని వ్యాసమును వ్రాసిరి.
అందు విద్య నభ్యసించుటకు పాశ్చాత్యదేశ
ములకు బోయిన హైందవ యువకులు తమ
జాతీయమానసమును గోల్పోయి పాశ్చాత్య
మార్గములను ద్రొక్కుచున్నారు. ఇందుచే
వీరుగావించు మార్పులకు హైందవ చిత్రకా
రులును బలియయిరనిరి; కాని

సాధారణముగ విదేశములకుబోయిన చిత్రకా
రులవలెగాక ముకుళదేవుగా రెన్నదగినటులు గౌరవప్రద
ముగ బ్రవర్తించి ముమ్మందు గొప్పదియు, భావపూరిత
మును గాజాలెడు విలువగల మార్గమును జూపజాలిరి.
ఏలయన పాశ్చాత్యదేశమునకు పోకపూర్వమే ఆవేశజన
కమగు అవనీంద్రనాథ తామరగారి బోధనవలన వీరు
బాగుగ జాతీయభావములతో నిండిన చిత్రగచనమున
ప్రవీణులై యుండిరి. వీరి సుప్రసిద్ధరూపచిత్రమాలయం
దును, ప్రారంభదశయందే వ్రాయబడినవానిలో నొకటగు
"గ్రహణము" (ఈ సంచికయందు గలదు) అను నీటి
రంగుల చిత్రమునందును బాగుగ వీరి స్వీయచిత్రలేఖన
సామర్థ్యము కానవచ్చుచున్నది.

అని తరువాత పాశ్చాత్యవిధానము ననుసరించి లోహఫలకములపై చక్కని చిత్తరువులను చెక్కుటయందు ముకుళదేవుగారు ప్రవీణులనిరి.

ఇదివరకు సంఘచితముగ నీటిరంగులనే యాశ్రయించియున్న నవీనభారతచిత్రరచనకు, ఇతిరులయొక్క సాహసకరమైన నూతనభావప్రదర్శనమునకు వీరి విజయము శ్రోతమార్గమును జూపుచున్నది.

ఇంతేకాదు. వీరి రూపచిత్రములు సుప్రసిద్ధములు. వీనినిగూర్చి గంగోలీగారి రిట్లు చెప్పిరి.

వీరిచే రచియింపబడిన ఈస్టిన్, ఆర్. బి. కన్నింగ్ హాము, గ్రాహమ్, డబుల్ యూ. డబుల్ యూ. పియర్సను, డాక్టరు రవీంద్రనాథ ఠామారుగార్ల రూపచిత్రములందు కానవచ్చు రూపశీల పరిపోషణము, ముఖ్యాంశగ్రహణము వీరు చాలసంవత్సరముల క్రిందట లావణ్యముగ, లలితముగ పెన్నిలుతో చిత్రించిన దక్షిణ హిందూదేశపు సుప్రసిద్ధ సంగీతవిద్వాంసులగు శ్రీ శేషన్నగారి చిత్తరువునందు (ఈ సంచికయందు గలదు) చూడనగును.

ఈ కాలమున భారతీయ చిత్రరచనకు పోషణలేదనిగంగోలీగారువిచారించుచున్నారు. అందరి దృష్టియు స్వరాజ్య సంపాదనముపై నిలిచియున్నది గాని భారతీయ నాగరకతాభివృద్ధికావశ్యకములైన యితరముఖ్యవిషయములవంకకు మరలలేదనుచున్నారు. వారన్నారు:

ఒక నందలాలుబోసు, ఒక రామరావు, ఒక క్షితిన్ ముజుందారు, ఆదరించువారులేక, ఏకాకులై ప్రయాసముకొల్పి, ప్రపంచపుటాధ్యాత్మిక సంపదకు హిందూదేశముయొక్క యుక్తృష్టుమగు కానుకగా, తమజాతీయకళయొక్క సాంప్రదాయములను, భావాన్నత్యమును నిలిపియున్నారు. ఆదంబరహితులై భారతదేశము

యొక్క ఆధ్యాత్మికభవిష్యత్తుకొరకు వీరు ప్రత్యేకము తమజీవితములను ధారపోసి కావించుచున్న కార్యములందు మహత్తరమైన సందేశము కలదు.

సుప్రసిద్ధభారతీయ చిత్రకారులతో నాంధ్రులగు కీ. శే. దామెర్ల రామాగావుగారిని గణించినందులకు గంగోలీగారి నభినందింపదగును. భారతపుత్రు లిపుడిపుడు మేల్కొని నూతనముగ తమ జాతీయకళయొక్కయాధిక్యమునుగ్రహించుచున్నారు. వారిలో నీ గంగోలీగారొకరు. వీరు వ్రాసినటులు ముకుళదేవువంటి నూతనచిత్రకారులు భారతీయచిత్రకళయొక్క ప్రత్యేకవ్యక్తిత్వమును బ్రదర్శించి, ఆకళకు నూత్నభావములను చేకూర్చి దానియభివృద్ధికెంతయు దోడ్పడగలరని నమ్మవచ్చును. ఆంధ్రదేశపు చిత్రకారులును ఎల్లవిధముల పరిశ్రమించి యీకళయందు ప్రత్యేకసామర్థ్యమును గడించి పేరుగాంతురు గాక!

శ్రోత గుప్తరాజు

బీహారు ఒరిస్సా రీసర్చిసొసయిటిజర్నలు (జూన్ ౧౯౨౮ సంచిక)యందు కాశీవిశ్వవిద్యాలయమున ప్రాచీనభారతేతిహాస పండితులగు శ్రీ ఏ. యస్. ఆల్టెకర్ (యం. ఏ., యల్ యల్. బి)గారు గుప్తవంశమునుగూర్చి నూత్నచారిత్రకాంశమును వెల్లడించు నొక పెద్దవ్యాసమును ప్రకటించినారు. ఆవ్యాసముయొక్క సారము నీక్రింద గాంచనగును:

యం. సిల్వెయిసు లెవి అనువారు ౧౦౩౩ వ సంవత్సరమున జర్నల్ విషియాటిక్ అను పత్రికలో

కమకు నూత్నముగ నుపలబ్ధమయిన నాట్యదర్పణమును
 గూర్చి వ్రాయుచు నందు ముద్రాదాక్షిణ్యనాటకకర్త
 యగు వికాఖదత్తుడు రచించిన దేవీచంద్రగుప్తమును
 నాటకముమండి లక్ష్యములుగా గైకొన్న ఆరుదాహరణ
 ములను బ్రకటించి వానినిబట్టి యానాటక నాయకుడగు
 చంద్రగుప్తుడు రెండవచంద్రగుప్తుడే యని వ్రాసినారు.
 ౧౯౨౪వ సంవత్సరమున శ్రీ ఆర్. డి. బెనర్జిగారు కాశీ
 విశ్వవిద్యాలయమున నొసగిన యుపన్యాసములలో
 గుప్తరాజుల చరిత్రమునకు ఉదాహృతనాటక భాగ
 ములను పురస్కరించుకొని కొన్నినూత్న విషయములను
 సమకూర్చి చెప్పినారు. 'లెవి'గారి ప్రకటనము భారత
 దేశమున కంతగా దెలిసియుండదు. బెనర్జిగారి యుప
 న్యాసము లింకను నమూనాములు. కావున పైయాధా
 రములను, ఇంకను ఇటీవల నుపలబ్ధములైన ఇతరాధార
 ములను బురస్కరించుకొని ప్రాచీనగుప్తరాజుల చరిత్ర
 మును ఇట్లు వివరించుచున్నాను. ఈగుప్తరాజుల పరిపాల
 నకాల మింతవఱకు సరిగా నిశ్చయింపరాకున్నది. మొదటి
 చంద్రగుప్తుని రాజ్యప్రారంభము—గుప్తశక మితని
 రాజ్యపరిపాలన ప్రారంభ సం. తోనే ప్రారంభమయి
 వనో—క్రీ.శ. ౩౧౮-౩౨౦ కంటె పూర్వమునకుబోజా
 లదు. రెండవ చంద్రగుప్తుని పరిపాలనకాలము క్రీ. శ.
 ౪౧౨-౪౧౩ వఱకు గలదని చెప్పుట కాధారము గలదు.
 ఇట్లయినచో మొదటి ముగ్గురి (మొదటి చంద్రగుప్తుడు,
 సముద్రగుప్తుడు, రెండవచంద్రగుప్తుడు) కాలము ౯౩
 సంవత్సరము లగును. దీనితో తరువాతివాడగు కుమార
 గుప్తుని కాలమును జేర్చుకొన్నచో నీనలుగురికా
 లము ౧౩౦ సంవత్సరములకు ఇంచుమించుగా నేర్ప
 డును. క్రొత్తగా దొరకిన ఆధారములనుబట్టి సముద్ర
 గుప్తునికి తరువాత రామగుప్తుడొక డున్నట్లు తేలుచు
 న్నది. ఆయాధారము లివి.

రామచంద్ర, గుణచంద్రులు విరచించిన నాట్య
 దర్పణమున 'దేవీచంద్రగుప్తము'లోనివిగా నుదాహృత
 ములయినవని యాక్రిందియా ఋదాహరణములను యం.
 లెవి గా రిచ్చినారు.

౧. భిన్నస్య ప్రస్తుతాదన్యస్య త్రిగత మనేకార్థగతం
 త్రిశబ్ద స్యానేకార్థత్వా త్తేన ద్వ్యర్థమపి. యథా "దేవీ
 చంద్రగుప్తే" ద్వితేయేంకే ప్రకృతీనా మాశ్వాస
 నాయ శకస్య ధ్రువదేవీసంప్రదానే అభ్యుపగతే రాజ్ఞా
 రామగుప్తేన లరివధనార్థం ఇయాసుః ప్రతిపన్నధ్రువ
 దేవీనేపథ్యః కుమారచంద్రగుప్తౌ విజ్ఞాపయ న్నుచ్యతేః
 యథా:

ప్రతిష్ఠాత్మ నఖి ల్వహం త్వం పరిత్యక్తు ము
 త్యహే.

ప్రత్యగ్రయావనవిభూషణ మంగ మేతత్

రూపశ్రియంచ తవ యౌవనయోగ్యరూపామ్;

సక్తిం చ మ య్యనుపమా మనురుధ్యమానో

దేవీం త్యజామి బలవాం స్వయి మేఽనురాగః.

అన్యస్త్రీశంకయా ధ్రువదేవీ—

యది భక్తిం అవేక్షసి తదో మ మంచభాషిణి
 పరిచ్ఛయసి.

రాజా:—అపిచ,

త్యజామి దేవీం త్యజావ త్వదన్తరే,

ధ్రువదేవీ:—అహంపి జీవదం పరిచ్ఛయంతీ అజ్ఞాతం

పథమపరంయ్యేవ పరిచ్ఛయిస్సం.

రాజా:—త్వయా వినా రాజ్య మిదం హినిష్ఫలమ్;

ధ్రువదేవీ:—మమవి సంపదం నిష్ఫలం జీవలోక సు

హపరిచ్ఛయణీక భవిస్సది.

రాజా:—ఉద్ధేతి దేవీంప్రతి మే దయాలుతా,

ధ్రువదేవీ:—ఇయం అజ్ఞాతస్య ఈదిసీ దయాలుదా

జం అణవరద్దోజణో అణుగాదో ఏవం పరి

చ్ఛయది

రాజా:—త్వయి స్థితం భావనిబంధనం మనః.

ధ్రువదేవీ:—అదోయ్యేవ మందభాగా పరిచ్ఛయ్యామి.

రాజా:—త్వయ్యుపాశోపితక్షేమాత్వదర్శయశసాసహ,

పరిత్యక్తా మాయాదేవీ జనోఽయం జనవీచమే.

ధ్రువదేవీ:—నాంజే, ఇయంసా అజ్ఞాత త్తకరుణదా.

సూత్రధారి:—దేవీ పడంతి చందమండలా చూడలే?

కిమేత్త కరియ్యది

రాజా:—దేవీవియోగదుఃఖార్తాం స్వ మస్మాక్
రమయిష్యసి.

ధ్రువదేవీ:—వియోగదుఃఖంపి దే అకరుణాస్స అతి
జ్ఞేవ.

రాజా:—త్వద్దుఃఖస్యాపనేతుం శతాం శేనాపినక్షమా.
ఇతి.

ఏతత్ స్త్రీవేషధారి చంద్రగుప్తబోధనార్థ
మభిహితమపి విశేషణామ్యేన ధ్రువదేవ్యా స్త్రీవి
షయం ప్రతిపన్నం ఇతి భిన్నార్థాభియోజకమ్.

౨. ఆర్తిః ఖేదో వ్యసన మిష్టా ద్విరోధః. యథా
“దేవీచంద్రగుప్తే” రాజా చంద్రగుప్తమాహ:

త్వద్దుఃఖస్యాపనేతుం సా శతాం శేనాపినక్షమా,
ధ్రువదేవీ సూత్రధారి మాహ:

హంజే, ఇయం సా ఈదినీ అజ్ఞాతస్స కరుణా
పరాహీణదా

సూత్రధారి:—దేవి, పడంతి చందమండలా ఉ వి చుడ
అలిఉ కిం ఏనుకరిష్టా.

రాజా:—త్వ య్యుపారోపితప్రేక్షా త్వదర్థే యశసా
సహ

పరిత్యక్తా మయా దేవీ జనోఽయం జనవీవమే.

ధ్రువదేవీ:—“అహంపి జీవిదం పరిచ్ఛయం తీ పథమ
పరం య్యేవ తుమం పరిచ్ఛయిస్సం.

అత్ర “స్త్రీవేషనిహ్నుతే చంద్రగుప్తే” ప్రియవ
చనై స్త్రీప్రత్యయా ధ్రువదేవ్యా గురు మనుసంతాప
రూప వ్యసనస్య సంప్రాప్తిః.

౩. భావానాం సాధ్యభావోచితానాం రతిహర్షో
త్సవాదీవాం యాచనం ప్రార్థనా. తథా “దేవీచంద్ర
గుప్తే చతుర్థేఽకేః”

చంద్రగుప్త:—ప్రియే, మాధవనేనే, త్వ మిదానీం మే
బద్ధ మాశ్లాపయ,

కంఠే కిన్నరకంఠి బాహులతికా

పాశేః సమాసజ్యతాం

హారస్తే స్తనబాన్ధవో మమ బలాత్

బధ్నాతు పాణిద్వయమ్

పాదౌ త్వజ్జఘనస్థలప్రణయినీ

సందానయో న్యేఖలాం

పూర్వం త్వద్గుణబద్ధమేవ హృదయం

బంధం పున ర్నార్హతి.

అత్ర రఠేః ప్రార్థనా.

౪. తథాచ వేశ్యాయాం నాయకాయాం వినయరహి
తమపి చేష్టితం నిబద్ధ్యతే, యథా “విశాఖదత్తకృతే”
దేవీచంద్రగుప్తే మాధవనేనాం సముద్దిశ్య కుమారచంద్ర
గుప్త స్తోత్రః:

ఆనందాశుజలం సితోత్పలరుచో

రాబన్నతా నేత్రయోః,

ప్రత్యంగేషు వరాననే పులకిషు

స్వేదం సమాతన్వతా,

కుర్వాణేన నితంబయో రుపచయం

సంపూర్ణయో ర ప్యసౌ

కేనా ప్యస్పృశేతా ప్యథో నివసనగ్రంథి

స్తవోచ్ఛ్వాసితః-ఇతి.

౫. యథా “దేవీచంద్రగుప్తే” పంచమేంకే

ఏసో సియకరవిత్తగపణాసియా నేసవేరతిభిరోహః,
నియవిహవరేణచందోగయణంగహలంధియోవిస ఇ.

ఇయం స్వాపాయశంకినః కృతకోన్మత్తస్య
కుమారచంద్రగుప్తస్య చంద్రోదయవర్ణనేన ప్రవేశేపతి
పాదికేతి.

అంకాంతే అంకమధ్యేవా సనిమిత్తం రంగా
త్పత్రస్య బహిర్నిస్సరణం నిష్క్రమః. తత్ప్రియోజ
నానుశక్తికాదే రాకృతిగణత్వాది కన్యభయపద
వృద్ధౌ నైష్కామికీ; యథా “దేవీచంద్రగుప్తే పంచమాం
కాంతేః”

బహువిహకజ్జవినేసం అఇగూడ నిణవావే ఇమయ
ణాదో నికలయి ఖుద్దుచిత్తా ఉరన్నా..... త్తంమ
నోరిఉణో.

ఇయ మున్ముత్తస్య చ ద్రగుప్తస్య మదనవికార
గోపనపరస్య మనాక్ శత్రుభీతస్య రాజకులాగమనార్థం
నిష్క్రమసూచికేతి.

౬. భావస్య పరాభిప్రాయ స్యాథవా భావ్యమాన
స్యార్థస్యోహ ప్రతిమాదివశా నిర్ణయో యథావస్థితయా
పనిశ్చయః క్రమః బుద్ధిస్తత్రక్రమతే నప్రతిహన్యత ఇత్య
ర్థః యథా “దేవీచంద్రగుప్తే” ధ్రువదేవీం దృష్ట్వా స్వగత
మాహ, ఇయమపి సాదేవీ తిష్ఠతి, యేషా

రమ్యాం చారతికారిణీంచ కరుణా

శోకేన నీతాదశాం

తత్కాలోపగతేన రాహుశిరసా

గుప్తేన చాంద్రీకలా;

పత్యుః క్లిబజనోచితేన చరితే

నానేన పుంస స్సతః

లజ్జాకోపవిషాదభీత్యరతిభిః

క్షేత్రీకృతాతామ్యతే.

అత్ర ధ్రువదేవ్యభిప్రాయస్య చంద్రగుప్తేననిశ్చయః.

ధారానగరాధీశ భోజకృత మనబడుచున్న శృంగార
రూపకమునం దుదాహృతములయినవని శ్రీ ఆర్. సర
స్వతిగారు (ఇండియన్ ఆంటిక్వరీ 1923 p 181.)లో
ఈదేవీచంద్రగుప్తనాటక భాగములను మూటిని ప్రక
టించినారు. అవి ఈక్రిందివి:

౭. “ప్రీతేమనిహ్నత శ్చంద్రగుప్త శ్చత్రో స్స్రం
ధావార మరిపురం శకపతివధా యాగమత్.

౮. దేవీచంద్రగుప్తే విమాషకంప్రతి చంద్రగుప్తః

సద్వంశా స్మృణువంశీ విక్రమబలా

దైష్ట్యేన్ముతా న్దన్తినః,

హాసన్యేన గుహాముఖా దభిముఖం

నిష్క్రమితః పర్వతాత్;

ఏకస్యాపి విధూతకేసర జటా

భారస్య భీతా మృగాః,

గంధాదేన హరే ర్ద్రివన్తి బహవో

వీరస్య కింసంఖ్యయా.

౯. దేవీచంద్రగుప్తే విసంతనేనా ముద్దిశ్యమాధవోక్తిః

ఆనందాశ్రుజలం సితోత్పలరుచా

రాబధ్నతా సేత్రయోః

ప్రత్యంగేషు వరాననే పులకిషు

స్వేదం సమాతన్వతా,

కుర్వాణేన నితంబయో రుపచయం

సంపూర్ణయో రప్యసా,

కేనా ప్యస్పృశతా ప్యథోనివసన

గంధి స్తవోచ్ఛ్వాసితః.

రాజశేఖరుడు తన ‘కావ్యమీమాంస’ యందు
‘ముక్తకకథోత్థ’ మను ‘వస్తుస్వరూప’ భేదమున కుదా
హరణముగా నీక్రిందిశ్లోకము నిచ్చినాడు.

౧౦. దత్వా రుద్రగతిః ఖసా ( ) శకా? ధిపతయే

దేవీం ధ్రువస్వామినీం,

యస్మా త్ప్రతితసాహసో నివృత్తే శ్రీ

శర్మ (v. 1. నేన) గుప్తా నృపః;

తస్మిన్నేవ హిమాలయే గురుగుహా

కోణ త్వణాత్కిన్నరే

గీయంతే తవ కార్తికేయ నగర

ప్రీతాంగణైః తీర్తయః.

795 వ శకవత్సరమునాటి ఒకటవ అమౌఘ
వర్షుని ‘సంజ్ఞ’ తామ్రశాసనమున (E. I. Vol. XVIII
P. 248) ఒకగుప్తరాజు వితరణమున అమౌఘవర్షుని
మిగిలినవాడు కలడని వర్ణించుశ్లోకమున్నది. అదియీ
క్రిందిది:

౧౧. హత్వా భ్రాతరమేవ రాజ్య మహరే

దేవీంచ దీన స్తథా

లక్షం కోటి మలేఖయన్ కిల కలా

దాతా సగుప్తాన్వయః;

యే నాత్యాశి తను స్వ రాజ్య

మసకృద్భావోర్ధ్వైః కా కథా

హీ స్త స్యాన్న తి రాష్ట్రములు
తిలకో దాతేతి కీర్త్యా మపి.

ఈ శకధ్రువదేవుల విషయమునుగూర్చిన పైపదు నొకం దుదాహరణములు కాక బాణుని హర్ష చరితమున నొక యుల్లేఖనము గలదు. ఇది చిరకాలమునుండి ఎఱిగినదేయైనను చరిత్రకారులదృష్టి నాకర్షింపకుండెను. అది యిట్లుకలదు:

౧౨. అరిపురేచ పరకశత్రుకాముకం కామినీవేషగుప్త శ్చంద్రగుప్తః శకపతి మశాతయత్.

ఈ హర్ష చరితవ్యాఖ్యాకారుడగు శంకరాచార్యు డీ విషయమునే యింకను వివరించి యిట్లు వ్రాసెను:

౧౩. శాకానామాచార్యః శకాధిపతిః చంద్రగుప్తభ్రాతృజాయాం ధ్రువదేవీం ప్రార్థయమానః చంద్రగుప్తేన ధ్రువదేవీవేషధారిణా స్త్రీవేషజనపరివృతేన వ్యాపాదితః.

ఈ యుదాహృతభాగముల * నన్నిటిని యతికి సమన్వయింపగా నిట్లు తేలుచున్నది:

రామగుప్తుడను భీరువు, అసమర్థుడు నయిన రాజౌకడుండెను. తత్ కాలీనుడును, బలవంతుడును నగు శకరాజౌక డాతనిరాజ్యముపై దండెత్తెను. తన్ను, తన రాజ్యమును, ప్రజలను కాపాడుకొనుట కాతడు తనపట్టమహిషియగు ధ్రువదేవిని శత్రురాజు కామతృప్త్య కరచేయు నంగీకరించెను. భీరుడు సాహసి యగు నాతని తమ్ముడు చంద్రగుప్తుడు తనకుటుంబగౌరవమును కాపాడుకొనగోరి ధ్రువదేవి వేషమున శత్రుశిబిరమున బ్రవేశించి కామాతురుడయిన యాశకని జంపనెంచెను. స్త్రీవేషధారులయిన కొందఱు భటుల నాతడు తనవెంట గొనిపోయెను. తాను కావించుకొన్న సంధి ననుసరించి అనుక్షణమును ధ్రువదేవిరాకృత నిరీక్షించుచున్న శకరాజు పరీక్షింపకయే వారిని శిబిరములోనికి రానిచ్చెను.

అంత శకరాజు చంద్రగుప్తుని చేరరాగా నాతడు వానిని పైబడిచంపెను. చంద్రగుప్తుడు రాజ్యమునకు తిరిగివచ్చిన కొలదికాలముననే—వీకారణముననో కాని—యాతనికి రామగుప్తుతో విరోధము కలిగెను. చంద్రగుప్తుడు తన ప్రాణములకు భీతిల్లుచుండెను. తన్ను కాపాడుకొనుటకు తనకామోన్మాదమును కప్పిపుచ్చి(?) అన్నను జంపుట కనకాశమునకయి వేచియుండెను. తుదకు రామగుప్తుడు హతుడయ్యెను. తరువాత చంద్రగుప్తుడు రాజయి అన్నభార్యయగు ధ్రువదేవిని పెండ్లాడెను.

ఇట్లేర్పడిన కథాభాగమున కాధారములయిన పైయుదాహృతభాగము లెంతవఱకు విశ్వాస్యములగును? పదుమూ దుదాహరణములలో మొదటిఆరును నాట్యదర్పణములోనివి. నాట్యదర్పణకర్తలగు రామచంద్రగుణచంద్రులు C 1143-1173 లలో నుండిన 'అణహి లపాటక' చాళుక్య వంశీయుడగు కుమారపాలునికి సమకాలికుడును, సుప్రసిద్ధుడును నగు హేమచంద్రుని శిష్యులు. ఈదేవీచంద్రగుప్తకర్త విశాఖదత్తుడని తెలియవచ్చుచున్నది. ఈతడు ముద్రారాక్షసకర్తయగు విశాఖదత్తుడే యగును. చాణక్యునిచే తలక్రిందు కాపింపబడిన రాజ్యముయొక్క చరిత్రమును నాటకముగా రచియించిన విశాఖదత్తు డంతకన్నను భావోదేక జనకమగు నీచంద్రగుప్తగాథను వినియోగస్వయము కనియోయిట్లు నాటకముగ రచియించియుండును. కాని విశాఖదత్తునికాలము సైతము నిశ్చయము కాలేదు. ఇతడు క్రీ. ౫ వ శతాబ్దమునగాక, ౬, లేక ౮ వ శతాబ్దములయందున్నవాడయినను దేవీచంద్రగుప్తముయొక్క ప్రధానేతివృత్తము చారిత్రకమనుట కాధారములు గలవు. విశాఖదత్తుడు రెండవచంద్రగుప్తునికి సమకాలికుడని పలువురు చరిత్రజ్ఞు లంగీకరించియున్నారు. అట్లయిన నీనాటకమందలిగాథ నాతడు కనియేయుండును. లేక ౬, ౮ శతాబ్దులలోవాడయినను చంద్రగుప్తుని కాలమునకు చాలా కాలము తరువాతివాడు కామిచే చరిత్రాంశముల నన్య

* ఈ సంస్కృత ప్రాకృత భాగములందు తప్పు లున్నవి.

ధాకరించియుండునన జనదు. బాణ, శంకరార్కుల గ్రంథభాగములు, సంజన్ శాసనము నీయభిప్రాయమునకే తోడగుచున్నవి. శ్రీరంగస్వామిసరస్వతి, కృష్ణస్వామి ఆయ్యంగార్, ప్రితుగార్లన్నట్లుగాక బాణ శంకరార్కులయొక్క గ్రంథస్థాపనాపరణములు విశ్వసింపదగినవే.

తరువాతివగు శృంగారరూపకమునందలి మూడు దాహరణములలో నొకటి నాట్యదర్పణమునందలి యుదాహృతభాగమువలన సరిగా సరిపోవుచున్నది. మీదుమిక్కిలి తద్వంత కర్తయగు భోజుడు కేవలమాలంకారికుడే కాక స్వయము మహారాజు; గొప్పరాజనీతిజ్ఞును. ఇట్టి యాతడు ఆప్రమాణములగు చరిత్రాంశములుగల గ్రంథములనుండి లక్ష్యములను స్వవిరచితలక్షణ గ్రంథములోనికి గైకొనియుండును. సంజన్ శాసనము పేర్కొన్న గుప్తరాజు స్థానము ప్రవిక్రమాదిత్యుడని డాక్టరు భండార్కరుగారు చెప్పియున్నారు. కాని ఆతడు రెండవ చంద్రగుప్తదేవుడు. (ఇందుకు పెక్కుకారణములను నీ వ్యాసకర్త పేర్కొన్నాడు.)

పదవ ఉదాహరణము రాజశేఖరుని కావ్యమీ మాంసలోనిది. ఇందు శర్మగుప్తుడని కలదు. చంద్రగుప్తునకు కేవలగుప్తుడను నామాంతరమున్నట్లే రామగుప్తునకు శర్మగుప్తుడను నామాంతరముండియుండవలెను. లేక మాతృకలోని 'రామ' అను పదమును పొరవడి 'శర్మ' అని చదువుటవలన నిట్లు పొసగియుండవలెను. ఇం దీగుప్తునిభార్యపేరు 'ధ్రువస్వామిని' అని యుండుటచేత ఆక్షరములను పొరవడిచదువుటయే నిశ్చయముగా తలపవచ్చును. మఱియు నిందు 'ఖస'రాజు అని కలదు. కవి తాను వర్ణింపదలచిన యంశమున కనుకూలముగ మండునట్లు స్వతంత్రించి చరిత్రవిషయము నించుకమార్చి యుండవచ్చును; లేక 'శక' అనుటకు మారుగ 'ఖస' అని పారపాటు చదువుటచేత నీపాఠముపుట్టి యుండవచ్చును. రెండవదియే ఉపపన్నముగదోచుచున్నది.

నీనివైనాక్షరణలు-సమాధానములు.

౧. ఉపలబ్ధములయిన గుప్తరాజుల శాసనములన్నిట నెందును ఈరామగుప్తునిపేరే కానరాదు. సమా

ధానము. ఆంధ్రరాజులశాసనములలో కృష్ణరాజుపేరు నేశాసనమును పేర్కొననంతమాత్రమున నాతనియునికిని కాదందుమా? ఇందు పారాణికాదు లగు నితరగాథలను ప్రమాణములుగా నంగీకరింపలేదా! ఇట్లే ఈరామగుప్తుని యునికియు విశ్వసింపదగినది. మరియు సమద్రగుప్తుని 'ఈరాను' శాసనమునను ముద్రగుప్తునికి కొందఱు పుత్రులున్నట్లు కలదు. ఈరామగుప్తుడు వారలలో నొక్కడో లేక సర్వజ్యేష్ఠుడో కాదగును.

౨. అన్న పెండ్లామును రెండవ చంద్రగుప్తుడు పెండ్లాడెననుట నమ్మదగినదికాదు. సమాధానము. మువదేవి చంద్రగుప్తుని పట్టమహిషియనుట కాధారములు గలవు. వైశాలిలో నీధ్రువదేవిముద్రికలు లభించినవి. వానియందీమె మహారాజాధిరాజ చంద్రగుప్తునికి పట్టమహిషియనియు, మహారాజశ్రీ గోవిందగుప్తునికి తల్లియనియు మన్నది. దేవీచంద్రగుప్తమువలన నీమె చంద్రగుప్తుని అన్నయగు రామగుప్తునకును భార్యగా నుండెనని తెలియవచ్చుచున్నది. ఈవిషయమునే శంకరార్కుని వ్యాఖ్యానమును, సంజన్ శాసనమును రూఢిపరుచుచున్నవి. వీనివలన చంద్రగుప్తుడు అన్నను చంపుటయేకాక ఆతని భార్యను పెండ్లాడెననికూడ తేలుచున్నది.

శకరాజెవ్వరు?

భారతదేశచరిత్రమునకెక్కిన శకక్షాత్రపరాజులు రెండుకాఖలకు చెందియున్నారు: ౧. మధురశకులు; ౨. ఉజ్జయినిశకులు. వీరిలో ధ్రువదేవిని అప్పగింపకొరి నయాతడు పశ్చిమక్షాత్రపుల (మధురశకుల)లోని రెండవ రుద్రసేనుడు కాదగునని నేను తలతును. ఈతని నాణెములు క్రీ. ౩48 మొదలు ౩78 వఱకు ముద్రితములయినవి కలవు. ఆకాలమున నీతడే గుప్తులకు ప్రబలశత్రువుగా నుండియుండును. చంద్రగుప్తు డీతనిని సపుత్రునిగా జంపుటచేతనే యితని తోబుట్టువుకొడుకు సింహసేను డీతనితరువాత రాజ్యమునకు వచ్చియుండును.

ఇట్లు సువిపులముగను, సోపపత్తికముగను జర్పించి తుదకు వ్యాసకర్త యీక్రిందిసిద్ధాంతములను తేల్చినారు:

(౧) సముద్రగుప్తునికి తర్వాత రాజ్యమునకువచ్చినవాడు రామగుప్తుడుకాని రెండవ చంద్రగుప్తుడుకాదు

(౨) రామగుప్తుడు దుర్బలుడు; పిటికి; అసమర్థుడు; కావున నీతని కాలమున నుండిన శకరాజు (పశ్చిమశక షాత్రపుడు) గుప్తసామ్రాజ్యముపై నెత్తినట్టి తనకతని పట్టచుహిషియగు ధ్రువదేవి వప్పగింప నిర్బంధించెను.

(౩) రామగుప్తుని తమ్ముడు చంద్రగుప్తుడు ధ్రువదేవి వేషమును వేసుకొని శకరాజునొద్దకుబోయి యాతనిజంపి యాయుపద్రవమును తొలగించెను.

(౪) చంద్రగుప్తుడు మరలవచ్చినపిదప నాతడో, నాతనిచే ప్రేరితులయినవారో రామగుప్తుని చంపిరి.

(౫) మృతుడయిన అన్నయొక్క పెండ్లామును చంద్రగుప్తుడు వివాహమయి యామెను పట్టపుదేవిని జేసికొనెను.

ఈవ్యాసకర్తయొక్క పరిశోధన సిద్ధాంతములు సంశయగ్రస్తముగనున్న గుప్తవంశ చరిత్రమున కెంతవఱకు తోడ్పడగలవను విషయమును చారిత్రజ్ఞులు పరిశీలింతురుగాక !

[గ. సు.]

డాక్టరు సుధీంద్రబోసుగారు

డాక్టరు సుధీంద్రబోసుగారు ఒకపాతిక శతాబ్దము విడిచియుండినపిదప తమ మాతృదేశమును సందర్శింపవచ్చి కొలదికాలముమాత్రమే యిచట నుండగల్గిరి. వారిచట నెవ్వరికి నెగ్గు నేయలేదు. ఆమెరికానుండి అభ్యాగతుడుగా నేతెంచి భారతదేశమున నున్నంతకాలము వీరపాయకరముగ వర్తించినట్లు 'నిరంకుశ'వాదులలో పెద్దమొదలు చిన్నవఱకు నొక్కడును తలంపలేదు. అయినను వీరు తమ్మికముం దీదేశమునకు యాత్రికుడుగగాని, నిత్యనివాసిగగాని రానిత్తురను నిశ్చయత యేమియు సిగ్గు 'దేవతల'నుండి పడయలేదు.

వీరిని బ్రిటిషు, ఇండో బ్రిటిషు నిరంకుశప్రభుత్వము విసిగించుట వీరేమహాపరాధములు; దుష్ప్రవర్త

నలు గావించిరనియో తెలియదు. యుద్ధసమయమున వీరు అమెరికాయందు పౌరస్వత్వము బడయుటయే వీరిమహాపచారమని యొకప్పుడు వదంతి ప్రబలెను. కాని అట్లనేకు లై రోపీయులును, ఆం దెందఱో బ్రిటనులు సైతమును అచట పౌరస్వత్వము బడసియుండిరి. అట్టివా రెవ్వరు నిచ్చవచ్చినపుడు తమ జన్మదేశముల సందర్శించుటనుండి కాని, అచట నివసించుటనుండికాని నిషిద్ధులైనట్లు తెలియరాలేదు. కావున డాక్టరుబోసుగారు గౌరవరణముగాక బూడిదరంగు దేహమువా రగుట చేతనే యిట్లు శిక్షాపాత్రులైరనుట తెల్లము; అదికాక వారు బ్రిటిషు ప్రజగా జనించు దుర్భాగ్యమునకు పాల్పడుటచే, అమెరికనులయి విముక్తులగుటకు సంకల్పించియుందురు. కాని బ్రిటిషుప్రభుత్వమునకును, బ్రిటిషువారికిని కులవిశ్వాసమున్నది—ఒక్కసారి (బ్రిటిషు) ప్రజ యైనవారు ఎప్పటికిని (బ్రిటిషు) ప్రజయే. భారతదేశపు బ్రాహ్మణోత్త

మేము మాత్రమే మీ ఆదరణ

కర్నూలమనుట కేమి కారణము?

మావద్ద వక్కలేధరగాని బేరములేదు గాన దళారులతో పనిలేదు. వృథా ధనవ్యయమును కాలవ్యయమును కలుగదు.

మావద్ద కొనిన నగలన్నిటికిని మేము పూచీ పడెదము. ఉత్తరువు (ఆర్డరు) చేసిన పిమ్మటనైనను మేము పంపిన నగలు నచ్చనిచో వాటిని తిరిగి పుచ్చుకొని వానికి బదులుగా మరొకొన్ని నగలనుగాని లేక రొక్కమునుగాని కోరినప్రకార మిచ్చెదము.

నగల నన్నిటిని మాకర్మాగారముసందే మాస్వంత పరిశీలనక్రింద చేయించెదము.

మాకు 30 సంవత్సరములనుండి నగలవ్యాపారములో అనుభవముకలదు గాన మీరు మావద్ద నగలనుకొనుటలో పనితనమునందు మీకాలాభము కనబడును.

మేము పనివాండ్రమును నగలను చేయుటలో ప్రవీణులమునుగూడ నగుటచే మీకు తృప్తికలుగునట్లు నగలనుచేసి పంపగలుగుదుము.

మావద్ద నగలుచాల నమ్మకమైనవనుటకు 30 ఏండ్లనుండి మే మీ వ్యాపారమును జరుపుచుండుటయే ముఖ్యనిదర్శనము.

మీరిచ్చిన సొమ్ముకు సరియగుమూల్యమునే మీకు చెందజేసెదము.

మావద్ద నొకసారికొనిన మీకే నమ్మకము కలుగును.

సురాజ్ మల్ లల్లాభాయ్ అండు కో,

నమ్మకమునకు వాసికెక్కినవారు,

313 ఎస్.ప్ల నేడు, మదరాసు.

కలకత్తా తిరుచునాపల్లి బొంబాయి రంగూను

12, లాలుబజారు స్త్రీటు. 135, బిగ్ బజారు స్త్రీటు. 359, కాల్ప దేవీరోడ్డు. 134, మొగలు స్త్రీటు.

ఆంధ్ర గ్రంథ మాల

నెం. 7 తంబుశెట్టివీధి, మద్రాసు.

ఈ గ్రంథమాలయందు విజ్ఞానాభ్యుదయమునకు సాధనములై వివిధ విషయములకు సంబంధించిన గ్రంథములు రెండుమాసముల కొక గ్రంథము వంతున బ్రచురింపబడును.

వెలువడిన గ్రంథములు

1. శతకమంజరి (భక్తిసంపుటము): వృషాధిప, సర్వేశ్వర, దేవకీనందన, ఒంటిమిట్టరఘువీర, నారాయణ, కాళహస్తీశ్వర, దాశరథి, రంగ శాయి, రామతారక, రామచంద్ర శతకములు పది యిందు గలవు. ఒక్కొక్క శతకమునకు పీఠికయు, పాఠభేదములును గలవు. (ఈ శతకములు విడిగను దొరకును.) ౧-౪-౦
2. బసవపురాణము (ద్విపద): పాల్కురికి సోమనాథుడు. అనేక తాళ పత్రమాతృకలను బరిశీలించి కూర్చిన మూలము. పాఠభేదములు సూచింపబడినవి. శ్రీ వేటూరి ప్రభాకరశాస్త్రిగారు వ్రాసిన విపుల మగు పీఠిక గలదు. ౨-౪-౦
3. గాంధీమహాత్ముని బెల్లాము కాంగ్రెసు అధ్యక్షోపన్యాసము ౦-౪-౦
4. కమలాక్షి (చిన్న విచిత్రకథ): శ్రీ రాయసం వేంకటశివుడుగారు, యమ్.ఏ., యల్.టి. ౦-౪-౦
5. నీతినిధి: ఇది యొక యుత్కృష్టనీతిగ్రంథము. ఇది తొలుదొల్త రెండువేలేండ్లకు ముందొక భారత పండితునిచే తిబేతుభాషయందు రచియింపబడి పదపడి యనేకభాషల బరివర్తితమై వ్యాప్తిని గన్నది. అనువాదకులు: శ్రీ వేటూరి ప్రభాకరశాస్త్రిగారు ౧-౪-౦
6. త్యాగరాజస్వామిచరిత్రము (పద్యకావ్యము): శ్రీ పసుమర్తి కృష్ణమూర్తిశాస్త్రి కృతము. శ్రీరామభక్తాగ్రణియు, గాయకపితామహుడు నగు శ్రీ త్యాగరాజుగారి చరిత్ర మిందు సరసముగ వర్ణింపబడినది. సందర్భానుసారముగ త్యాగరాజుగారు రచియించిన కృతులును నిందు జేర్చబడినవి ౦-౧౦-౦

7. ధమ్మపదము (వచనము) : బౌద్ధమత ధర్మప్రబోధక గ్రంథ మగు ' త్రిపిట కము ' నందలిది. బౌద్ధమతధర్మతత్త్వము లిందు జక్కగా ప్రతిపా దింపబడినవి. అనువాదకులు: శ్రీ కిళాంబి రంగాచార్యులుగారు, యమ్.ఏ., యల్.టి. 0-00-0

8. భీష్ముడు (అయిదంకముల నాటకము) : నా ర్వేదేశపు కవిశిఖామణి యగు ఇబ్ సను గారి బ్రౌండు అను నాటకమున కనువాదము. అనువాద కులు: శ్రీ పొణకా పిచ్చిరెడ్డిగారు, బి.యే. (ఆనర్సు) 0-0-0

9. చీర్లవిజయనగరచరిత్రము : శ్రీ కుంమారి ఈశ్వరదత్తుగారు, బి.యే. శ్రీ కృష్ణదేవరాయ సామ్రాజ్యలక్ష్మీపీఠ మగు విద్యానగరము (హంపిశిథిలముల)యొక్క ప్రాచీనచరిత్రము, ప్రకృత జీర్ణాస్థి నర్ణితము లైనవి. 0-0-0

కాశీనాథుని నాగేశ్వరరావు, వ్యవస్థాపకుడు.

ఆంధ్రదినపత్రిక

ఆంధ్రదినపత్రిక	పొరుగుూరివారికి	చెన్నపట్నంవారికి
సంవత్సరమునకు	౨౪-౦-౦	౨౦-౦-౦
ఆరుమాసములకు	౧౨-౦-౦	౧౦-౦-౦
మూడుమాసములకు	౬-౪-౦	౫-౪-౦
మాసమునకు	౨-౨-౦	౧-౧౨-౦

వారపత్రిక

వారపత్రికకు సంవత్సరచందా ౪-౦-౦

వారపత్రిక సంవత్సరమునకు తక్కువ కాలమునకు పంపబడదు.

విభవ సంవత్సరాదినంచిక వెలువడినది

త్వరలో ఆర్డరులను పంపుకొనుడు.

దినపత్రిక చందాదారులకు	౧-౧-౦
వారపత్రిక చందాదారులకు	౧-౪-౦
చందాదారులు కానివారికి	౨-౦-౦
పాతసంచికలు సంచిక ౧ కి	౧-౦-౦
సంచికల సంపుటకు తపాలఖర్చులు ప్రతి ౧ కి	౦-౪-౦

! ఆంధ్రపత్రికాకార్యాలయము, నెం. 6, 7 తంబుశెట్టి నీధి, మద్రాసు.

భారతి - ప్రకటనలు

వీటియొక్క సుగుణములను గుఱించి యిదివరకే అందరికిని బాగుగా

ఎల్లచోట్లయందును తెలిసియున్నది

అట్లు తెలియనివారు ఆలసింపక తక్షణమే

మా లోకామయహార కస్తూరి మాత్రలను

Regd
Trade Mark

తెప్పించి, ఒకదాని వాడిన మీరు మిక్కిలి తృప్తిచెందెదవని మా నిశ్చితాభిప్రాయము. ప్రతిదినము మాకు వచ్చుచున్న ప్రశంసాపత్రములే ఇందుకు ప్రబల నిదర్శనము.

ఇవి మేలైన కస్తూరి, కుంకుమపువ్వు, అపూర్వమైన ఓషధులు మొదలగునవి చేర్చి, శాస్త్రోక్తముగా తయారుచేయబడినది. తాంబూలముతోగాని, విడిగాగాని ఉపయోగించవచ్చును. పలువిధ జ్వరములు, దగ్గులు, శీతలము, అజీర్ణము, ప్లేగు, అజీర్ణ భేది, కడుపుజ్వరము, కడుపునొప్పి, పిల్లల పడిశము, ప్రక్కలఈడ్పు, అగ్నిమాంద్యము, మలబద్ధము, బలహీనత మొదలగువాటికి వ్రజాయుడమువలె పనిచేయును. స్త్రీలు, పసిపిల్లలు, ముసలివారు మొదలగువారికి అమృతసమానము. 250-300 మాత్రలుగల బుడ్డి 1-కి ధర రు. 0-4-0 పోష్టుకర్చు 0-4-0 6 బు. పోష్టులిచ్చుతో సహా రు. 1-8-0 12-కి రు. 2-13-0 25-కి రు. 5-3-0.

భిషగ్ రత్న పాశ్యపు వెంకటాచల వండితులు, ప్రొవైటరు.

శ్రీ సీతారాఘవ వైద్యశాల, మైసూరు.

మద్రాసులో నెం. 6, బందరువీధిలోనున్న ప్యాంకంపెనీవారివద్ద దొరకును.

ఆశ్చర్యము! జయవశీకరణి లేక అద్భుతమైన తాయత్తు అత్యాశ్చర్యము!!

ఈ తాయత్తు అద్భుతమైన క్రియతో తయారుచేయబడినది. ఇది ధరించిన ప్రతిమనుజునకును, వారికోరికలు తప్పక యీడ్చుచుండును. ఇది ధరించినవెంటనే మనసునకు సుతాపామను, ఆధికారుల యాదరణయును, వాణిజ్యమునందు లాభమును, ఉద్యోగలాభము, పరీక్షలయందు గెలుపొందుటయు, మొదలగు కుభములు జరుగుచుండును. ఇవియేగాక మనల నావహించియుండు పిశాచములను పోగొట్టి యితరకష్టములనుండి తొలగించి పరమేశ్వర కృపా ప్రాప్తులజేయును. పసిపిల్లలనానించిన బాలగ్రహాది ప్రతిబంధకములుగూడ తెప్పించి, వారికి సంతోష మొనగూర్చును. గ్రహచారమువలన కలిగినసర్వరోగములను ఉపశాంతింపజేసి న్యాయధర్మబద్ధములందు జయముకలుగుటకై కావలసిన చో ప్రత్యేకపు తాయత్తులు పంపబడును.

ఒక్కొక్క తాయత్తు రు. 2-0-0; 10 తాయత్తులు రు. 15-0-0 } పోస్టేజీ ప్రత్యేకము.
ప్రత్యేక కార్యలాభములకొరకు ప్రత్యేకపు తాయత్తులు ఒక్కొక్కటి రు. 50-0-0 }

గాంధీమహాత్ముని కారాగృహ విముక్తితెల్పిన దైవజ్ఞశిరోమణియొక్క యపూర్వజ్యోతిషము.

హనుమాన్ ఆరూఢము! మీరు మీభవిష్యత్తును తెలియగోరెదరా?

అయినచో తిరుగు టపాలో కావలసిన ప్రశ్నలను పంపుడు. ప్రతిప్రశ్నకును నెంబరు వేయవలెను. మాపిలా సముపాధికారిగా తెలియజేయవలెను. జాబువ్రాయు సరియైన కాలముగూడ తెలియజేయవలెను. వెంటనే సరియైన జవాబులను పొందుగలరు. 5 ప్రశ్నలకు రు. 1-0-0 వి. పి. చేసినచో రు. 1-4-0. పై ప్రశ్నలకు ఒక్కొక్కదానికి రు. 0-4-0 చొప్పున చార్జీ చేయబడును.

వి. కె. శరగోపాచార్యులు,

హనుమాన్ ఆరూఢము, జ్యోతిషుడు, తిరుత్తణి, చిత్తూరుజిల్లా, మద్రాసు రాజధాని.

ములు శూద్రకులకాకుడు బ్రాహ్మణుడు కాజాలడని విశ్వసించినట్లే బ్రతుకుదేశపు గౌరవబ్రాహ్మణులు భారత దేశపు రాజకీయశూద్రుడు ఐరోపా అమెరికాల రాజకీయబ్రాహ్మణకాతికి చెందరాదని విశ్వసించుచున్నారు.

[మాడరన్ రివ్యూ ఆగస్టుసంచికనుండి]

మట్టుననుండి పైమెట్టునకు

డాక్టరు ఆనీ బెసంటుమ్మగారి కుమారుడును, సుప్రసిద్ధ గ్రంథకర్త యగు పీ వాల్టరు బెసంటుగారి భ్రాతృ

వ్యుడు నగు ఆరర్ డిగ్రీ బెసంటుగారు రెండువత్సరములకాలము ఇన్స్టిట్యూట్ ఆఫ్ ఆక్సుఫర్డ్ (జనన మరణముల సంఖ్యలు మొదలగువాని గూర్చిన లెక్కల తయారుచేయు కార్యాలయము)న కధ్యక్షులుగనుండి మానుకొనినవారు. వా రింకను

క్లారికల్, మెడికల్ అండ్ జనరల్ లైఫ్ అన్యూరెన్సు సొసైటీకి జనరల్ మేనేజరును, ఆక్సుఫర్డియన్, ఆసంఘముయొక్క చరిత్రమును గ్రంథముగ వ్రాసినవారు. ముందుకు మంచి యవకాశము లుండు ఫస్టుక్లాసు సివిల్ సర్వీసులో చేరుకలంపుతో వీరు పోర్టుస్మత్ లోని యొకమ్మాయినుండి లండనులోని యూనివర్సిటీ కళాశాలకు వచ్చిరి. వారు లండను విశ్వవిద్యాలయమున బి. ఏ. పట్టుము నందుకొనునప్పటికి సివిల్ సర్వీసునం దొకవిరామము కలిగినందున వీరిని భీమాకంపెనీలయందు వృత్తి వారంధింపు డని పెద్దలు సలహాల నొసగిరి. వీరి ప్రస్తుత కార్యాలయముయొక్క అప్పటి నిర్వాహకునితో పరిచయముకలిగినపైని, వారమున కొక పాండు వేతనముచొప్పున తాత్కాలికోద్యోగము వీరికి లభించెను. మఱికొన్ని శ్ల కే చిన్న గుమాస్తాయొకడు జబ్బు పడిపోయి యతనిస్థానము ఖాలీగా నుండుటచే బెసంటుగారు ఆయుద్యోగమునకు సంబంధించిన చిల్లరపనులన్నియు తాను చేయుదునని నొక్కిచెప్పుటచే ఆయుద్యో

గము వీరి కీయబడెను. మఱికొన్ని నెలలకే వీరు యాక్సుఫర్డ్ యత్ శాఖకు మార్పబడి, కొలదికాలములో దాని ముఖ్యోద్యోగియైరి. తొమ్మిదేండ్లవెనుక వీరు అసిస్టెంట్ యాక్సు ఆరీగా నియమింపబడి 1906 సంవత్సరములో, నప్పటి యాక్సు ఆరీ తనయుద్యోగముచాలించుకొనిన పిదప, నతని పదవికి వీరిని హెచ్చించిరి. ఆరోగ్యభీమాకు సంబంధించిన యన్ని సమస్యలను పరిశీలించుటకై ప్రభుత్వము వారు హెల్తుకమిషనును నియమించినప్పుడు, ఈ బెసంటుగారి నాసంఘమునం దుద్యోగము స్వీకరింప నాహ్వానించియుండిరి.

[‘స్పియరు’-14-7-28]

దేశభాషలు—విశ్వవిద్యాలయము

శ్రీయుత గోపాల హల్దారుగారు ‘వెల్ఫేర్’ అను వారపత్రికయందు బోధనమున దేశభాషను ద్వారభాషగ త్వరలో నేర్పఱుపవలెనను విషయము చర్చించుచు చివరను సమంజసమగు ఈక్రిందిసూచనను గావించిరి: మన విశ్వవిద్యాలయ సదస్సు లిది గమనింపదగుదురు:

మనము మన విద్యాశాలలనుండి యాంగ్లమును పూర్తిగ తొలగింపగోరుటలేదు. ఉన్న పరిస్థితులయందు సర్వకాలమునకు గాకున్న గొంతకాలము వఱకైన అది నెకండరీ విద్యాభ్యాసకులు చాలినంత జ్ఞానము గల్గియుండదగిన ముఖ్యవిషయముగ నుండవలెను. కాని నిర్విశేషముగ దేశభాషల సత్వరోజ్జీవనమును మనము వాంఛింతుము; దానికై తప మొనరింతుము. దానినే మనము ముఖ్యముగ నుపాసింపవలెను; వెలుపటియాశయ ప్రపంచమునకు మనల ననుబంధించుకొనుటకు ఆంగ్లము నొకయుపకరణముగ మనము గావించుకొనవలెను. ప్రతిభారతీయ విశ్వవిద్యాలయమునను, తద్రాష్ట్రమున నిత్యనివాసులును, చిరనివాసులునగు ప్రతివిద్యార్థియు దిగవిడుపులేకుండ,

తద్రాష్ట్రభాషయందు తగినంత పరిజ్ఞానము గల్గియుండ వలెనను నియమ ముండవలెను. ఇట్లు కలకత్తా విశ్వవిద్యాలయము వంగీయులను, వంగేతరభారతీయులను, ఆంగ్లో ఇండియనులను, విశోషియులను—అందఱును వంగభాషా పరీక్షకు కూర్చుండి జేయవలెను. పరిశోధనమునకై బయటనుండి యేతెంచిన విదేశీయ విద్యార్థుల విషయ మునమాత్రమే యీనియమము సడలింప జేయును.

డెన్మార్కునందు

కో ఆపరేటివు ఉద్యమము

‘సరస్వతీ’ (హిందీ) పత్రిక జూలై సంచిక యందు శ్రీయుత రమేశప్రసాదు, బి. యస్. సి. గారు వ్రాసిన వ్యాసమునుండి:

డెన్మార్కు దేశమున కోఆపరేటివు సంస్థలు మిక్కిలి వ్యాప్తిలోనికి వచ్చినవి. క్రీ. ౧౯౧౯ సం.న డెన్మార్కునందు ౧౬౯౧ కోఆపరేటివు సంస్థలుండెను. క్రీ. ౧౯౨౬ సం దచట నొక్క సహయోగ (కోఆపరేటివు) సంస్థ నెలకొనెను. ఈసమితి సంయుక్తసమితుల కావశ్యకములగు వస్తుజాలమును కొనుటయేకాక, అనుదినము నుపయోగపడు వస్తువుల గొన్నిటి దయారు చేయుటకై యొక కర్మాగారమునుగూడ తెఱచెను. దీని యెక్కువపేరులు గ్రామములందు గలవు; ఎక్కువ మెంబర్లు రయితులు. డెన్మార్కు తన యభ్యున్నతి నిట్లు సహయోగమువలన నెక్కువగ గావించుకొన్నది.

డెన్మార్కునందు అప్పిచ్చు సహయోగసమితుల ప్రచారము జరుగలేదు. ఇందులకు గారణ మచ్చట రైతులకు ధన మావశ్యకము గాకుంటయుగాదు, అప్పిచ్చు సంఘముల సంస్థాపనమున వారు కృతకృత్యులు కాకుంటయు గాదు. దేనిప్రభుత్వము రైతులకు వేరొండు రీతిని ధనసహాయత గావించుటయే యిందులకు ప్రధాన హేతువు. భూమిని దుమ్మువాడే భూమికి ఖామందు గావలెనను నుద్దేశముతో దేనిప్రభుత్వము చిన్నచిన్న

భూమండములను గొనుటకుగాను రైతులకు సామగ్రిచ్చుచుండును. క్రీ. ౧౯౧౧ సం.న డెన్మార్కునందు ఒక కోఆపరేటివుబ్యాంకు స్థాపిత మయ్యెను. దీనిపేరులు కోఆపరేటివు సంఘములు మాత్రమే కొనవలెను. ౧౫ వ సం.న ౧౭౦౦ కోఆపరేటివు సంఘములు ఈబ్యాంకుతో సంబంధ మేర్పరచుకొనెను.

...ఇంక ననేకవిధములగు సంఘములు డెన్మార్కునందు గలవు. ఇంచుమించు వ్యవసాయ విభాగము లన్నిటను, రైతుల సర్వకార్యము లందును సహయోగ సిద్ధాంతముననుకరించి దేనిపు రయితులు తమ యార్థికాన్నత్యము గావించుకొనిరి. తొలుదొల్ల సహయోగోద్యమప్రచారము గావించిన వారి యాశయ మేమన, ప్రతివ్యక్తియు పూర్ణ వికాసమునందు విధమున సహయోగముద్వారా సాంఘికవ్యవస్థను గావించుటయే ఈయాశయముయొక్క సాఫల్య మింకను చాలమారముననున్నను, ఈసహయోగప్రచారము వలననే డెన్మార్కు రయితుల యం దాత్మశక్తి యుద్భవించినది. దేశసంబంధములైన కార్యములన్నిటియందును దేనిపురయితులు పాల్గొనుచున్నారు. వారిమూలముననే డెన్మార్కుదేశము నేటి యీపదమున నారూఢమైనది. ఈదేశపురయితులును డెన్మార్కు రయితులనుండి శిక్ష గఱచి తమకును, తమదేశమునకును ఔన్నత్యము ఘటియించుకొందురు గాక!

శిక్ష—జీవనసమన్య

‘సరస్వతీ’ (హిందీ) పత్రిక జూలై సంచిక యందు శ్రీ హరిశంకరద్వివేదిగారు వ్రాసిన వ్యాసమునుండి:

శిక్షాప్రణాళిని సరసమును, హృదయంగమము నొనర్చుటకు పెక్కుపాఠములు గావింపబడినవి. హెచ్. ఫ్రీన్లే జాన్సనుకన్య చెప్పిననాటకపద్ధతిని శిక్ష గఱపుట యన్నిపద్ధతులను మించినది. ‘The Dramatic Method of Teaching’ అను తనగ్రంథమున నామె నాటకమూలమున నెల్లవిషయములను బోధింపవలెనని

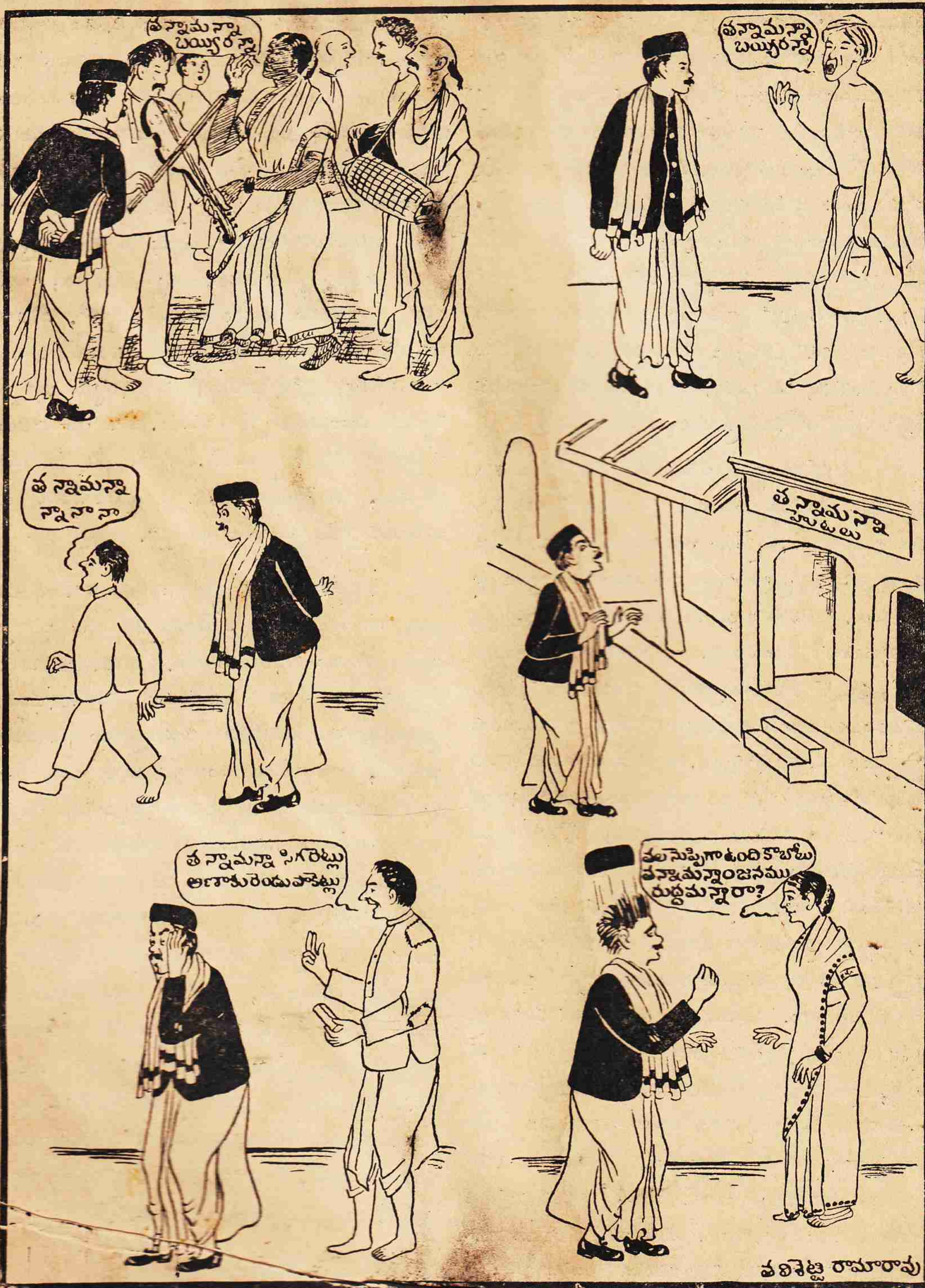
నుడివినది. నాటకముద్వారా సాహిత్యమును, ఇతిహాసమును చక్కగ బోధింపవచ్చునుగాని తక్కినవిషయముల బోధించుట యెట్లో యాలోచనీయము. 'పార్శ్వస్కూలు' ఉపాధ్యాయులగు కార్త్యాయనీకుక్కుగారు విద్యార్థులకు బోధనతోపాటు మనోరంజనము గూర్చుటకు నాటకమే కాక యింక ననేక పద్ధతుల నేర్పఱచిరి. తమకళాశాల యందు తమసామర్థ్యము సంపూర్ణముగ ప్రదర్శించుటకు విద్యార్థు లెంతయు మత్సహు లగుచుందురు. వా రొక్కొక్కపుడు తమలో దాము వాదవివాదములు గావించుకొందురు; ఒక్కొక్కపుడు చిన్నచిన్న యుపన్యాసము లిచ్చుచుందురు; ఒక్కొక్కపుడు కవిత్వము చెప్పుచుందురు; వేరొకప్పుడు తోచినచిత్రములు గీయుచుందురు.

ఇట్టిబోధనపద్ధతు లనేకములు కనిపట్టి పాశ్చాత్యులలోకము శిక్షావిషయమున నొక నూతనయుగము సిద్ధపఱచినది. ఇంద్రధికశ్రేయ మమెరికా గడించినది. అచటి యధ్యాపకులు ప్రజాతంత్ర పక్షపాతులు; స్వాతంత్ర్య ప్రేములు. కనుకనే వారు శిక్షణయందును స్వాతంత్ర్య ప్రచారమునకే కడంగుదురు. ఆ యాశయధార అట్లాంటిక్, పసిఫిక్ మహాసముద్రముల విశాలవక్షముల భేదించుకొనియింగ్లండువందును, ఆసియాలోనికొన్ని భాగములందునైతమును అలజడిగూర్చినది. కాని యింకను నది భారత దేశమును చేరినదో లేదో సందేహస్పదము. చేరినను ఇచ్చటి నివాసులు తమసహజమాంద్యమువలనను, ఔదాసీన్యమువలనను తగినంతగ దానికి స్వాగత మొసంగజాలకున్నారు. నేటివఱకు వారు తమప్రాచీన గౌరవస్వప్నముల గాంచుచున్నారు. ప్రపంచమున నింతనేగముగ జరుగుచున్న పరివర్తనమునకు తా మెంతమారమున నున్నారో అదికూడ వారికి తెలియదు. నిజమునకు మనప్రాచీనగౌరవమునెడ శ్రద్ధ వహించుట మంచిమాటయే; కాని మనవర్ణాశ్రమములను, జ్ఞానవిషాసము, సంఘభావమును, ధార్మికభావములను తిరిగి యుద్ధీర్ణింపజేయు నాలోచన యేమైన జరుగుచున్నదా? వైజ్ఞానిక సిద్ధాంతముల ననుసరించి ప్రతివారును పూర్వజన్మ సంస్కారములతో జనింతు రనునది సత్యమని యంగీకృతమైనది. ప్రతిమనుజునికిని సంస్కారానుసార మెట్లాకవ్యక్తిత్వ మున్నదో యట్లే ప్రతిజాతి

కిని సంస్కారగతమగు నొక ధర్మ మున్నది. ఒకబాలకుని స్వతంత్రప్రకృతి నుపేక్షించుటచే నెట్లతని వ్యక్తిగత జీవనమునకు సంగ్రధనము లేకపోవునో యట్లే జాతీయ విశేషత నుపేక్షించుటచే సాంఘికజీవనమునకును సంగ్రధనము సాధ్యపడదు. ఈజాతీయసత్త్వ మనునది జాతీయాచార విచారములకంటె పూర్తిగ వేరైనది. ఆచారాదులు జాతికి బహిరంగరూపములు; జాతీయసత్త్వము జాతికి అంతరాత్మ. జాతిఅంతరాత్మ అక్షయము, అమరము, సనాతనము. ఆచారాదికమం దన్ననో, దేశకాలపాత్రభేదముల ననుసరించి మార్పులు గలుగుచుండును. దేశాచారము, లోకాచారము, యుగధర్మము మున్నగు శబ్దములే యిందులకు ప్రమాణములు. కాని యాజాతీయ సత్త్వము నేడును స్థాయియే. భారతదేశపు మతము, దర్శనము, సాహిత్యము, కళ మున్నగువానియం దా జాతీయసత్త్వయే ప్రతిఫలించుచున్నది.

మనదేశమున శిక్షాపద్ధతి సఫలము కాకుండుటకు ముఖ్యకారణ మేమన, జాతీయసత్త్వము తగిన సమ్మానమును, శ్రద్ధయు లభింపకుంటయే. మనశిక్షానాక కెవ్వరు కర్ణధారులూ, ఎవరు మనదేశమున నేటిశిక్షాపద్ధతిని ప్రచారము చేసి శిక్షానీతిని నియంత్రణము నేయుచున్నారో, వారిజాతీయ సంస్కారములు మనజాతీయ సంస్కారములకంటె నెల్లవిధముల భిన్నములు. కనుకనే వారు శుభచింతన గల్గియు మనజాతీయ శిక్షయందలి విశేషతను గుఱుతింపజాలకున్నారు. మనజాతీయసంగ్రధనమున కేశిక్ష యుపయోగకర మనునదియు వారు నిర్ణయింపజాలకున్నారు. ఈవిషయమున శిక్షితసమాజము ఉదాసీనత వహింపక, అమెరికా, ఐరోపాలయందలి యుద్యోగ శీలురైన యధ్యాపకులవలె జాతీయశిక్ష నున్నతమొనర్చు ప్రయత్నముల గావించినచో, జాతీయ శిక్షాప్రవాహము నేడు వేరుమార్గమున నుండెడిది. సంఘ సంస్కర్తలును, దేశనాయకులును ఇక శిక్షమూలమున సంఘసమస్యలను, దేశసమస్యలను సాధింప సమకట్టవలెను. అప్పుడే వాస్తవోన్నత్యము లభించును.

భారతనారీమణులు - శాసనములందు వారికి

గల స్థానము

‘డక్కా’ విశ్వవిద్యాలయమున న్యాయ శాస్త్రపండితులగు శ్రీనిర్మలచంద్రపాల(యం. ఏ., బి.యల్.)గారు ఆగస్టు మాడరక్ రివ్యూ ప్రతికయందు భారతదేశమున స్త్రీలకు ప్రతి కూలములగు శాసనములవలన కలుగుచున్న ఇబ్బందులనుగూర్చి చర్చించుచు నొకవ్యాసమును ప్రకటించినారు. అం దాయన ప్రాచీన కాలమునుండియు ప్రపంచమున స్త్రీలు కేవలము దాసీజనముకన్న నికృష్టముగ పరిగణింపబడుచున్నారనియు, వారికి పురుషులపై నెట్టి యధికారమును లేకపోవుట యట్లుండ తమ శరీరములయెడను, తమస్వత్వమునెడను సైతముఇంతయైన నధికారము లేకున్నదనియు, తరువాత క్రమముగా నేర్పడిన శాసనములు కూడ వారి కేయనుకూలమును కలిగించి యుండలేదనియు నుడివిరి. ఇటీవల నితరదేశములయందు కొన్ని శాసనములు పుట్టి స్త్రీల నిర్బంధములను సడలించుచున్నను భారతదేశముమాత్ర మున్నచోటనే కదలక యున్నదనిరి. మనదేశమున నెల్లజాతుల స్త్రీలకును పట్టినగతి యిట్టిదే యగుననిరి. మొదటినుంచి దిజ్మాత్రముగ నీచరిత్రనంతయు చెప్పి చివర కిట్లుచెప్పిరి:

భారతదేశమున...భార్యయైనను, తల్లియైనను, కూతురయినను, సోదరియైనను - స్త్రీకి కుటుంబమున నెప్పుడు, నెట్టియధికారమును లేదు. ఇందువలన మనకు స్త్రీలయెడగల గౌరవప్రతిపత్తులు ఏయితర జాతికంటెను ఇంత

యేని కొంతవడినదని నేననుటకాదు. ప్రత్యుత్త, ప్రాచీన కాలమునుండియు స్త్రీలు గృహములకు అధికారిణులుగ నున్నారు. స్త్రీలయెడ గౌరవభావము గలిగియుండుట ఆర్యావర్తనివాసులకుగల గొప్పగుణములలో నొక్కటియై యున్నది.

మనువు ఇట్లు చెప్పినాడు:

శ్లో. యత్ర నార్యస్తు పూజ్యస్తే రమస్తే తత్ర దేవతాః; యత్రైతాస్తు నపూజ్యస్తే సర్వాస్తత్రాఫలాః క్రియాః.

[ఏయింట స్త్రీలు పూజింపబడుదురో ఆయింట దేవతలు తృప్తిగాంతురు. ఎచ్చట వారు పూజింపబడరో అచ్చట (దేవతా ప్రసాదాభావముచే యాగాది) సర్వ క్రియలు నిష్ఫలము లగును.]

‘శతాపరాధములు గలనయినను స్త్రీని పూవుచే సయితము కొట్టరాదని’ మఱియొక మహనీయుడు నుడివెను. మనకు స్త్రీలయెడ గల గౌరవము గాఢమేయగుగాక! ప్రతికూలశాసన నిర్బంధములచే వారిని మనకన్న నికృష్టమయిన స్థితియందుంచుట అనుచితము. స్త్రీని గాని, పురుషునిగాని, కేవలసాంఘిక శక్తులు పేక్షించినపుడు వారిని రక్షింపబూనుట శాసనముల ముఖ్యకృత్యము. మనుజుడు పిచ్చివాడు, మూఢుడు, బాలుడు అయినపుడు—అనగా సామాన్యమానవునికంటె బుద్ధియందుకాని, ఈడునందుకాని కొరవడినపుడు— శాసనప్రతిబంధము వలన బాధచెందును. ఈనాటి పురుషుడెవ్వడు నాడుది తెలివితేటలయందు గాని, ఏయితర గుణములయందుగాని పురుషునికంటె తక్కువయని వివదింపడు. ఒక్క-స్త్రీని, పురుషుని ప్రత్యేకము పరిశీలించెను. పెక్కురు మగవారికంటె నసంఖ్యాకులగు నాడువాండ్రే యెల్లవిషయముల చాల నుత్తములుగా నున్నారు. ఇక భారతదేశమున స్త్రీలకు ప్రతికూలశాసన విధానమేల? ప్రపంచమునందలి యెల్ల నాగరకజాతులును స్త్రీలకు పురుషులతో సమానాధికారము నంగీకరించినవి. భారతీయులుమాత్ర మాలసించి వెనుకబడియున్నారు. ప్రపంచమున మనముమాత్రమే యింకను మధ్యయుగము

నారి కనుకూలములయియుండిన కాసనములతో తృప్తి చెందియున్నాము.

మనకుటుంబమునందలి స్త్రీలకు మనతో సమాన మగు హక్కును, బాధ్యతలను మనమొసంగవలసివలెను విదేశీయులు మనలను తిరస్కారదృష్టితో కాచుచుందురు. మనీయు ప్రపంచమునందలి యితర నాగరక జాతులతో సమాన పరభ్రాజనులముగ మనల నామోదింపగోరుట యన్యాయము. మన మీ విషయమున దేశకాలముల ననుసరించి చాలిమార్గము ముందుకు పోవలసియున్నాము. ఇప్పుడు భారతదేశమున స్త్రీలకు కొంత స్వాతంత్ర్యము లభించినది. కాన తమకీ క్రింది వినియోగించి తమకు పురుషులతో సమానముగ హక్కు బాధ్యతల నొసగుటకయి కాసనములను నిర్మింప కాసననిర్మాణసంస్థలను కోరవలసిన బాధ్యత వారిపై నే కలదు.

పురుషులు స్త్రీలయెడ న్యాయైకదృష్టితో ప్రవర్తించనపుడు స్త్రీలు తమ యభ్యుదయము కొరకు తాము ప్రయత్నించు టావశ్యకమే యగును.

జీవిత దశాపట్కము

భావప్రకటనముల యొక్కయు, వేషధారణాదులయొక్కయు చోద్యమైన అనుశీలము.

భారతదేశ వ్యవసాయమును గూర్చిన రాయల్ కమిషనునం దొక సభ్యుడుగనుండిన డాక్టరు నగేంద్ర నాథ గంగోలీ గారి సాక్షుడు శ్రీ సురేంద్రనాథ గంగో పాధ్యాయగారు మానవునిజీవిత దశాపట్కమును ప్రకటించుటకై తాల్చిన రూపముల చిత్రముల నిందుతో ప్రచురించుచున్నాము.

జీవితకాలపు విషధవయస్సులందలి మనోవృద్ధిని నిరూపించుటయు, ముఖవైఖరుల పరివర్తనములను ప్రవర్తించుటయు, సామాన్యప్రతిభ కతీతమైన కార్యములు. భావప్రకటనరీతుల మార్పులను చేయుటయందు శ్రీ గంగోపాధ్యాయ గారసామాన్యప్రజ్ఞ గలవారు.

25 వ సంవత్సరమున

35 వ సంవత్సరమున

55 వ సంవత్సరమున

65 వ సంవత్సరమున

75 వ సంవత్సరమున

95 వ సంవత్సరమున

బంగాళీనాటకరంగమునందు ప్రత్యేకగుణయుత మగు భారతీయహర్షాంతనాటకములను ప్రవేశపెట్టి తమప్రయత్నములందు విజయవంతులై నవారిలో నీతడే ప్రథము డనదిగును.

1919 వ సంవత్సరమున నితడు ఇండియన్ ఫిల్మ్ కంపెనీని స్థాపింపజేసెను. జయప్రదము లగు పెక్కు ఫిల్ములను తయారుచేసిన లోటస్ ఫిల్మ్ కంపెనీ కితడు సర్వాధిపతి.

నాటకరంగమున శ్రీగంగోపాధ్యాయగారు భారతీయ హర్ష నాటకనటులలో కల్ల గొప్పవాడని పేరుపడసిరి. యద్భుతనటనాకాశలమును, గుణానుభవప్రదర్శనములును, అతనియత్యున్నత కళావాసనలను బహిరంగ పరచుచున్నవి. అతనిసర్వతోముఖ కాశలమును విరూపించు ననేకచిత్రముల సంపుటములు నేడు అమ్ముడు పోవుచున్నవి.

సినిమావిచారణ సంఘమునెనుట నతనిసాక్ష్యము బంగాళములోని ఫిల్ముపరిశ్రమకు గొప్పచురుకుదనమును కలుగజేసినది. అతనిసూచనలును, సలహాలును ప్రభుత్వోద్యోగవర్గమునందును మంచియామోదమును, పొగడ్తను గాంచినవి.

అతడు బంగాళమున ఫిల్ములతయారుచేయు కంపెనీ నొకదానిని పెద్దయెత్తుమీద ప్రారంభింప ప్రయత్నములు సాగించుచున్నాడని తెలియవచ్చుచున్నది.

(ఇండియన్ డేయిలీ మెయిల్, ఆగస్టు, 2.)

బరోడా సంస్థానము-అనువత్సరవిద్యాభివృద్ధి

“బరోడాసంస్థానమున కడచిన సంవత్సరమునందు సమకూడిన విద్యాభివృద్ధిని వివరించు నుపదేశప్రాయము యిన యీక్రిందివాక్యములను బ్రిటిషు భారతదేశ ప్రభుత్వము గుర్తించి తాను భారతీయులకు సమకూర్చిన విద్యాభివృద్ధి మార్గములతో పోల్చి చూచుకొనదగును.

‘సంస్థానమందలి పట్టణములయు, పల్లెలయు సంఖ్యనుబట్టి చూతుమేని సరాసరి ప్రతిపట్టణమునకును, ప్రతి పల్లెకును ఒక్కొక్క పాఠశాల గల దనవచ్చును.

పురుషుల జనసంఖ్యలో సరాసరినూటికి పదు నేడుగురు బాలురు చదువుకొనవలసినవయసులోనివారున్నారని నిశ్చయింతుమేని పాఠశాలలలో గతసంవత్సరమున నూటికి ౮౮.౪ బాలురుండగా నీసంవత్సరమున ౮౯.౫ గలరనియు, అట్లే స్త్రీల జనసంఖ్యలో నూటికి పందెండుగురు బాలికలు చదువుకొనవలసినవయసులోనివారున్నారని నిశ్చయింతుమేని గతసంవత్సరమున నూటికి ౫౫.౧ బాలికలుండగా నీసంవత్సరమున ౫౬.౬ గలరనియు లెక్కలు లేల్పుచున్నవి.

పంచమబాలురకు ౨౨౯ విద్యాశాలలుగలవు. వానిలో నాలుగుబాలికలవి. వానియందు ౯,౫౨౦విద్యార్థులు చదువుచున్నారు. ఇదిగాక సాధారణ గుజరాతి పాఠశాలలలో ౪,౭౬౩ పంచమ విద్యార్థులు చదువుచున్నారు. అచ్చట అస్పృశ్యతాపిశాచముయొక్క పట్టు పడుచున్నది. ఉన్నతజాతులవార మనుకొను హిందువులీ పాఠశాలలయందు పాఠ్యాయులుగను, పరీక్షాధికారులుగను ప్రవేశించుచున్నారు. బరోడా, అమ్రేలి, పటాను, నవసారులలో నాలుగు అంత్యజనసత్తిగృహములున్నవి. వాని యాశ్రయపోషణములనుబడసి ౧౩౭ పంచమబాలురు చదువుకొనుచున్నారు.

పట్టణ, మండల పుస్తకభాండాగారము లచ్చట ౪౫ గలవు. గ్రామపుస్తకభాండాగారములు ౧౪౪ గలవు. పుస్తకభాండాగారశాఖకు జేందిన భిన్నభిన్న విభాగములు—స్త్రీ, శిశుపుస్తక భాండాగారములు మొదలయినవి—తమవిధులను తృప్తికరముగ నిర్వహించుచున్నట్లు చూపట్టుచున్నది.

[మాడరన్ రివ్యూ, ఆగస్టు]

యువకుల కొకసందేశము

శ్రీయుత టి. యల్. వాస్వానిగారు ‘స్కాలరు’ అను పత్రికయందు ప్రకటించిన ‘యువకుల కొక సందేశ’ మను వ్యాసము

మానవు డొకమహత్ప్రయోజనము నుద్దేశించి
ఆత్మసమర్పణము కావించువిధానమును తార
స్వరమున గానము చేయుచున్నది.

ఉత్పాదనశీలురు కందు. అనుకరణశీలురు కా
కుడు.

సులభములయిన అనుకరణమార్గములు సాధనమార్గ
ములు గావు.

భారతదేశమును క్రొత్తగావించుటకయి వలసిన
సామగ్రికొఱకు రషియావంకకు జూడకుడు; ఇటలీవం
కకు జూడకుడు; ఇంగ్లాండువంకకు జూడకుడు.

ప్రతిజాతియొక్క అనుభవములను దెలిసికొనుడు.
దేనిని ఆచరింపకుడు.

అనుకారులు కాకుండుడు; మీరు మీరుగ నుం
డుడు.

ప్రతిజాతియు తన యాదర్శములందును, ధీశక్తి
యందును నడగియున్న పరిణామసిద్ధాంతమునకు తల
యొగ్గవలెను.

అనుకరణము ఆత్మహననము; స్వాతంత్ర్యము
ఆత్మన్యక్షికరణము. (Self Realization)

భారతదేశము తానుగ నుండవలెను; కేవలము
తనదిగ నే యుండవలెను.

గాఢజ్ఞోభను జెందియున్న భారతదేశ మాకాం
క్షించుచున్నదానిని రషియనుల సాంఘికవాద మొసగ
జాలదు; బ్రిటిషువారి పారిశ్రామికవాద మొసగజా
లదు; దుస్సాహసమునకు, కలహములకు మూలమయిన
పాశ్చాత్యవాగరకత మొసగజాలదు.

భారతదేశము విశ్వోపదేశక మయినది.

కాబట్టి మీరు మహర్షులయు, మహాసిద్ధులయు
పవిత్రసందేశముల నాలకింపుడు. సనాతనజ్ఞానముయొ
క్కయు అనునాతనవిజ్ఞానముయొక్కయు శక్తులను

మేళగించి భారతదేశమును బలవంతుల దేశముగను,
స్వతంత్రుల దేశముగను క్రొత్త నిర్మింపుడు.

డి. శే. దేము ఎల్లెను పెర్రీ

ఆంగ్లనాటకరంగమున పెద్దపేరు కన్న నటకు
రాలు. ఈమె రియేండ్ల వయసుననుండి పెక్కురక
ముల స్త్రీపాత్రలనుధరించి కీర్తినిగాంచినది. షేక్స్పియరు
మహాకవి నాటకములయందలి నాయికల పాత్రములను
ఈమె అద్వితీయముగా ప్రదర్శించెడిది.

వ్యాయామము

శ్రీయుతులు స్వామి సత్యదేవవర్మవాజు
కులు జర్మనీయందలి వ్యాయామమునుగూర్చి

యొక మంచి సచ్చితవ్యాసమును 'సరస్వతీ' (హిందీ) పత్రిక జూలై సంచికయందు ప్రకటించిరి. అందు వారు పాశ్చాత్యదేశము లెన్నియో దుర్వర్తనములకు లోనయ్యు పతనము నొందకుండుటకు బాలబాలికలును, యువతీయువకులును నిత్యము వ్యాయామము సల్పుచుంటే కారణమని ప్రసంగించుచు నిట్లు వచించిరి;

పరస్పరచేత జర్కసుయువకులు మాతృభూమిధ్యానము చేయుచు వ్యాయామము చేయుచున్నారు.

'వ్యాయామము! వ్యాయామము!' నిజముగ నిది జాతియొక్క జీవ రసప్రవాహము. ఆరోగ్యమున కిది భీమా. అరుగ్భావముల కిది మిత్రము. నిర్భయత కిది ఖజానా. జీవనానందమున కిది మంత్రము. గ్రీకులు వ్యాయామ ప్రియులై యుండినకాలముననే కళావిజ్ఞానదర్శనాదులకు పునాది వైచిత్రిని. వారి ఆనాటి లక్ష్యమే నేడు ఐరోపాకు స్ఫూర్తి నిడుచు నాటి ప్రాచీననామముల నమరముల గావించుచున్నది. గ్రీకుదేశపు చెక్కడపు

నమూనాలును, మల్లలయు, వీరులయు మూర్తులును నేడును వారి యానిర్మలకీర్తిని దలపించుచున్నవి. ఏజాతి తనపిల్లలను వ్యాయామశాలలకు పంపుచుండునో, ఏజాతి చాలినంతయుత్సాహము, నుత్తేజనయు నొసంగి తనవీరుల పిల్లల జేయునో, ఏజాతి తనస్త్రీలను పురుషులవలె నారోగ్యవతులు, వికాసవతులు, చుటుకుదనముగలవారు నగుటకై వారిచే వ్యాయామము చేయించుచుండునో, అది సర్వదా స్వతంత్రమును, బలయుతమునై విలసిల్లును. జర్మనీ ఆతత్త్వము నధిగమించినది. బాలురు నాట్యశాలకు పోవుదురు; బాలికలు నాటకాదిప్రదర్శనములందు

తమ ప్రియులతో గలియుచుందురు; మద్యమాంసములు మస్తుగ జెల్లునుండును; స్త్రీ పురుషులు దండిగ సిగరెల్లు త్రొగుచుందురు; ఇన్నియు చేయుచున్నను వారు తమ దేహమును, వ్యాయామశాలను మఱసరు. జీవనరసము నుత్పన్నము చేసికొనుటకు వారు నిరంతరము యత్నించుచుందురు.

సత్యమై సుఖదమై యొప్పు సాత్వికాదర్శమును బడసి, అఖండజీవనదీప్తి జాడలు గనిపట్టి, జీవనరసామృతాస్వాదనముగావించి, విశుద్ధమార్గము ననుగమించి,

తా నాదివ్యస్రవంతి వంకకు ఐరోపాఖండపు పరమపురుషార్థమునుగూడ వెంట గొంపోవు దేశ మేదేని నున్నచో మహాభాగ్యమే. పవిత్రతాశయసంకలితు లగు బాలబాలికలు, ఆధ్యాత్మిక భావము లుగ్ధగా పెరిగిన నాగరికులు వేలకొలదిగ ప్రాతస్నానములు వ్యాయామశాలలనుండి వెలువడునపుడు, దేశాన్నత్యపు జయనాదములతో ఆవీరులును, పీరాంగనలును నలుదెసల మార్మోగించునపుడు, లోకమున నొక నూతనమగు— అభయదాయకమగు—

యుగము ప్రాదుర్భవించిపోవును. ప్రాసు విప్లవముత్పన్నమొనర్చిన జాతీయతాయుగము భీకర భూకంపగ

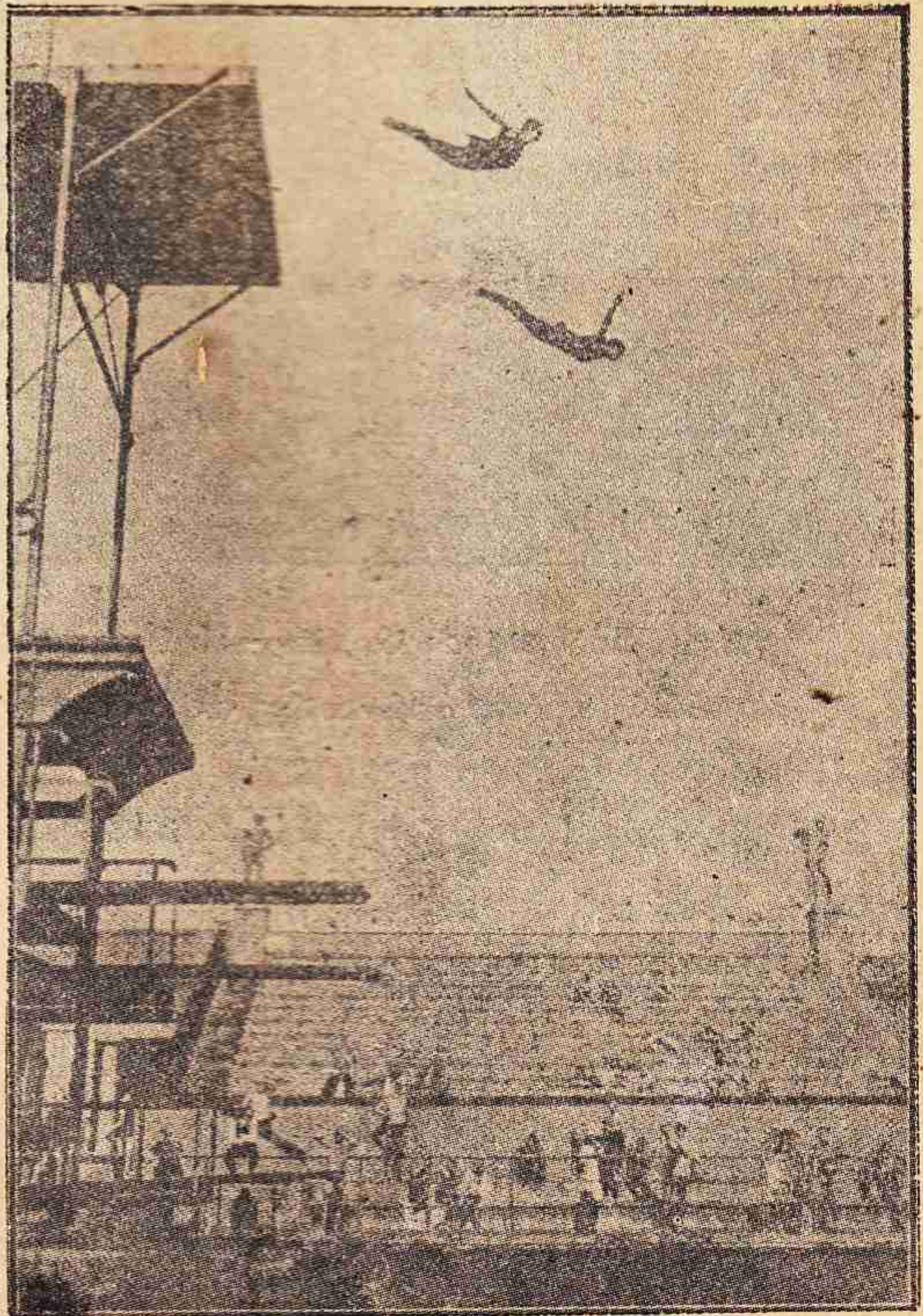
యందు ప్రకటించుచున్నాను. నే డీభారతీయ సంగ్రాహనయుగమున మనము జర్మనీదేశపు పరమపురుషార్థమును మనోగత మొనర్చుకొనదగును. ప్రతిగ్రామమునను, ప్రతి జనపదమునను, ప్రతినగరమునను వ్యాయామశాలల సంస్థాపించి బాలబాలికల నెల్లర నటకు పంపుచుండవలెను. భూమిలో పాతకొన్న ధనముల వెలువటిచి నేడు జాతీయశక్తి జీవనరసము నుప్పతిల్ల జేసికొనుట యుచితము. బాలికారత్నములను నగలతో నడపక వికాసవతులు, నిర్భయుర్రాండ్లు నగుచుండున పీఠాంగనల గావింపుడు లంపటుల బాగుపటుపగలుగునట్టియు, వివిధప్రదేశము

బాలికలు వ్యాయామక్రీడగావించుచున్నారు.

తికి పరిణామము. అందు సామ్రాజ్యలోలుపత, ఇంద్రియసుఖాలస, ప్రకృతివాదము నిండియున్నవి. ప్రపంచము సాత్త్వికస్వరూపము గల జాతీయత కెదురుచూచుచున్నది. సభ్యదేశములందలి లక్షలకొలది స్త్రీపురుషులు ఆ నూతనయుగపు ఆధ్యాత్మిక జాతీయవాదమునకై కొట్టుమిట్టాడుచున్నారు.

జాతీయశక్తియొక్క జీవనరసస్థాయి ప్రోతపుదివ్యదర్శనమును భావిభారతజాతి యొక్కటియే చేయింపగలదు. మనకు విరోపాఖండపు పరమపురుషార్థము కావలెను. విరోపాలో జర్మనీ ఆపరమపురుషార్థమున శిరోమణి యైయున్నది. విరోపామహాసంగ్రామము జర్మనీఅహంకారమును భగ్నపరిచినది: మంచిపని యైనది. జర్మనులు తమ్ముగాక యింకెవరిని గణించెడివారే కారు. ఇప్పటికిని కొంచెయిం దా స్వార్థాధిక్య సంస్కారము మిగిలిపోయియున్నది. మహాసంగ్రామానంతరము జర్మనులయం దడకున జనింపసాగినది. పరమపురుషార్థమున వారు యూరపున కంతకును ముందంజ యిడుచున్నారు. కావుననే జర్మను బాలబాలికల చిత్రములు నాదేశవాసులకై

బెర్లినునందలి సుప్రసిద్ధవ్యాయామశాలయందు బాలికలు రిథి అడుగులవక్షాననుండి నీటియం దురుమట

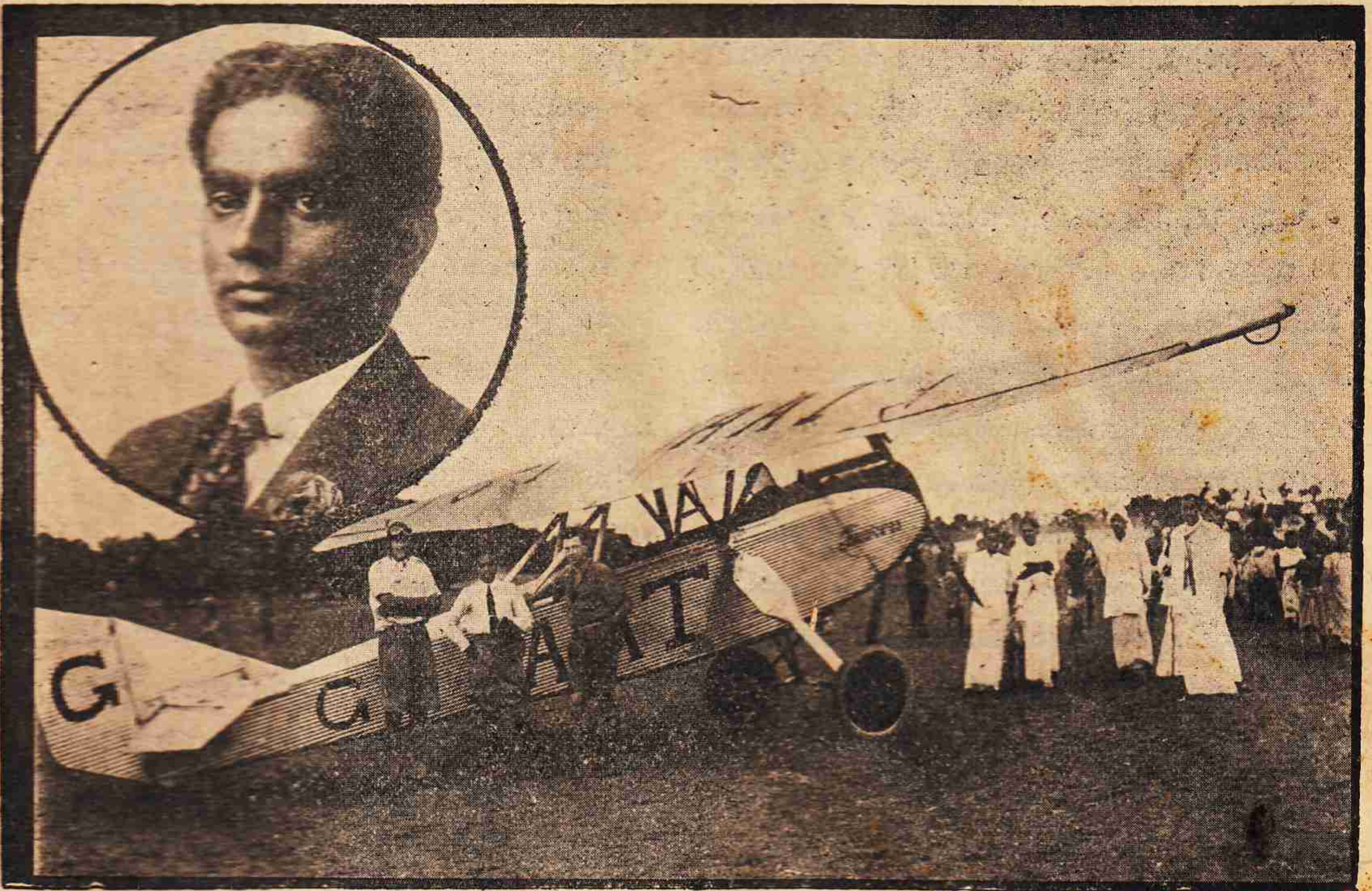
ల నిర్భయవిహారముసలుపగలట్టియు బాలికల దయారుచేయుడు. మనయధ్యాత్మ వాదములును, పశుయుపనిపత్తులును వ్యాయమకాల లనునాలయములు లేకున్న వట్టి శబ్దాడింబరములు మాత్రమే యగును.

ప్రథమ భారతీయ వైమానికుడు
యస్. ఎ. అణ్ణమలై శెట్టిగారు

మిస్ మేయోగారి దేశపు వివాహనీతి

న్యాయాధిపతి ఐన్. బి.లిండేగారును, వెయిక్ రెయిల్ ఇవాన్స్ గారును “రివోల్టర్ ఆఫ్ మాడరన్ యూత్” అని యొక్క గ్రంథమును రచించిరి. ఆ గ్రంథమునుండి కల్పద్రుమ పత్రిక గైకొనినభాగమునకు అనువాదము:—

“1920, 1921 సంవత్సరములలో డిసీవరు జువెనల్ (పిల్లలుచేసిన నేరములను విచారించుట కేర్పడిన) కోర్టువారు ఉన్నతపాఠశాలల (హైస్కూల్స్)లో చదు

ఇతడు వాటుకోట శెట్టి తెగవారిలో గొప్ప ధనవంతుడు. జర్మనీ, ఇంగ్లాండులందు విమానమును నడపించుటకు ఆభ్యసించెను. జర్మనీనుండి ‘జంకర్ స్’ అను 110 గుట్టముల వడిగల విమానమును 30 వేల రూపాయలకు కొని తెప్పించివాడు. ఈ విమానమున ముగ్గురు కూర్చుండవచ్చును. అణ్ణమలై శెట్టిగారి చిత్రమునున్న వారే.

పుటకు తెగినవయస్సులో ఉన్నదోషులయిన 769 మంది ఆడపిల్లలను విచారించినారు. ఈపిల్లలందఱును 14 మొదలు 17 సంవత్సరముల వయసుగలవారలు. వీరిలో 465 గురు ఇప్పుడు పాఠశాలలో లేరు. 304 రు యింకా చదువుచున్నవారే. ఈ 769 మంది ఆడపిల్లలమీద వచ్చిన నేరములలో అధమము 2000 మంది మగపిల్లలకైనా ప్రత్యక్షసంబంధ మున్నది. ఇంతమంది ఆడపిల్లలలోను 365 గురిని గురించి ప్రత్యేకము వారిసంగతి సంద

ర్యములను విచారించి తెలుసుకొన్నారు. వీరిలో 313 గురు 11, 12 సంవత్సరము లప్పుడు-అందు చాలమంది ముఖ్యముగా 11వ యేటనే-రజస్వలయి నారు. ఈ 313 రిలో 285 గురు 11, 12, 13 సంవత్సరముల వయస్సులో రజస్వలయిరి. 28 గురు మాత్రము 14, 15, 16 సంవత్సరముల వయస్సులో రజస్వలయిరి. ఆలస్యముగ రజస్వలయగువారికంటె శీఘ్రముగ రజస్వలయగువారే సంపర్కదోషములో తగులుకొనునట్టి అపాయస్థితిలో నున్నారు. ఇట్టి బాలికలగాంచిన మగపిల్లలు వారిని బాగా ప్రేమించెదరు. అట్టి యాడపిల్లలకు సంభోగమునుగుఱించిన జ్ఞానమేర్పడును. పరిణతమయిన బుద్ధినికూడ అతిక్రమించి కోర్కెలు పరుగులెత్తుచుండును. అవయవవికాసమును గుఱించిన తర్కము మున్నగునవి వారి కప్పుడేమియు తోచదు. 11, 12 సంవత్సరములప్పుడే అట్టి పిల్లలకు 18 సంవత్సరములు అంతకెక్కువ వయస్సుగల ఆడపిల్లలకుండే కోర్కెలు, అక్కరలు ఉండును. పెద్దవారికి ఉండే యుక్తాయుక్త పరిజ్ఞానము సహజముగా ఉండని ఆవయస్సులో నిగ్రహము లేకపోవుటవలన రజస్వలయగుట వినాశకరముగా పరిణమించుచున్నది. మగపిల్లలతో రహస్యసంబంధముగలదని ఒప్పుకొన్న 495 గురు ఆడపిల్లలలో 20 మంది కొక్కొక్కరు చొప్పున గర్భిణులయినారు. ఈరీతిని చూచినయెడల నూరుమంది గర్భిణులు కలరన్నచో 1900 లమంది అయినా గర్భిణీస్థితి దాటినవారు కలరన్నమాట. అనగా 3 లక్షల జనసంఖ్య గల నగరములో 200 మంది అక్రమగర్భిణులు ఉన్నారన్నచో 3800 మంది అయినను గర్భము గలుగకుండా దాటినవారు కలరనియు అందు వీరందఱు పాఠశాలలో ఇంకా చదువుచున్నవారుగానో, చదువు మానినవారుగానో, ఉన్నతపాఠశాలలో చదువదగిన వయస్సు గల వారుగానో ఉన్నారనియు తెలియుచున్నది. ఇంతకు ఈ సమస్య అంతయు ఇంటినిబట్టి యున్నది. ఒకానొక రకము యిండ్లలో నుండివచ్చే మంచి సంప్రదాయము కలిగి, సంపన్నములయిన మంచి కుటుంబములకు చెందిన పిల్లలు తమతోడివారిలో ఉన్నప్పుడు సాధారణముగా ప్రలోభములలోను, స్వేచ్ఛలలోను అంతగా చిక్కుకొ

నరు; కాని దురదృష్టవశమున మంచివంశములనుంచి వచ్చే వారిలోకూడా అటువంటివారు చాలతక్కువగ నున్నారు. ఇది విచారకరమయిన విషయము. అమెరికా నగరము లెట్లున్నవో తెలుసుకొనుట కుదాహరణముగా గైకొనదగిన డిసేవరువంటి నగరములోనే ఎన్నెన్ని వివాహము లగుచుండునో కొంచె మించు మించుగా అన్నన్ని వివాహవిచ్ఛేదములును, వేటుపాటులును ఉన్నప్పటికి మనము దేశాభిమానముతో అమెరికా కుటుంబముయొక్క ఘనతనుగుఱించి ఊరక పొగడుకొనుచుండుమని నాకు తెలియును. కాని పిల్లలకు తగిన ఆధ్యాత్మిక వైజ్ఞానిక వాతావరణముగల కుటుంబములు మాత్రము-వ్యాయము చెప్పవలయునన్న-తప్పిదారియుండునేమోకాని సాధారణముగా లేవనియే చెప్పక తప్పదు. ఇటువంటి చిక్కులలోపడని పిల్ల లెవరైన ఉన్నయెడల వారికి సరియయిన కుటుంబశిక్షణ కలదన్నమాటే. సరియైనపాఠశాలాశిక్షణమునుగూర్చి నేనిప్పుడు చెప్పుట లేదు. ఎందుచేతననగా ఎక్కడనో కొద్దిపై వేటు నూక-శ్శోను, పట్టి కున్నూ-శ్శోలోను తప్పిదారి కొన్నిటిలోను తప్ప ఇతరవిధములు పాఠశాలశిక్షణము యెంత అద్భుతమయిన దున్నప్పటికినీ స్త్రీపురుషజాతి సంబంధమయిన విషయమున మాత్రము సరియయిన శిక్షణ మున్నట్టు కనబడదు...1922 సంవత్సరములో డిసేవరులో జరిగిన ఒక్కొక్క వివాహమునకున్నూ ఒక్కొక్క వివాహపు టేర్పాటుకలదు. ఇచ్చిన ప్రతిరెండు వివాహపు పట్టాలకు (License) ఒక్కొక్కవివాహ విచ్ఛేదపు (Divorce) కేసువచ్చినది. ఈయంకెలు ఒక డిసేవరునగరమునకు మాత్రమే చెందినవి కావు. అమెరికా సంయుక్త రాష్ట్రములలోని చాలనగరములకివి కొంచె మించుమించుగ సరిపోవును. పైనుడివిన సంవత్సరమున వివాహవిచ్ఛేదములు (Divorces) ను, వేర్పాటులు (Separations) ను మొత్తము 2992...డిసేవరులో 1922 లో 1842 వివాహవిచ్ఛేదములును; 3008 వివాహములును జరుగగా 1921 సంవత్సరములో 1497 వివాహవిచ్ఛేదములును 3626 వివాహములును జరిగినవి. అనగా 1922 సం. లో వివాహవిచ్ఛేదములు 45 వంతున వృద్ధి

అయినవనియు వివాహములు 613 తగ్గినవనియు తేలుచున్నది. 1920 వ సంవత్సరమున డిసీవరులో ఇవ్వబడిన వివాహపుస్తకాలు 4002. 1922 సంవత్సరములో చికాగోలో 39000 వివాహపుస్తకాలు (License) ఇవ్వగా వివాహవిచ్ఛేదములు 13000 బహిరంగముగా లెక్కకు వచ్చినవి. ఈవివాహముల గుఱించియు, విచ్ఛేదముల గుఱించియు యునైటెడ్ స్టేట్స్ వార్తలనుబట్టి:

1924 సంవత్సరమునందు:

నగరము	వివాహము	విచ్ఛేదము
అట్లాంటిక	3350	1845
లాస్ ఆంజిలీసు	16605	7882
కన్యన్ నగరము	4821	2400
ఓహియో రాజ్యము	53300	11885
డిసీవరు	3000	1500
క్లీవుల్లాండు	10132	5256

కలవని తెలియుచున్నది. బాధ్యతలేకుండా పిల్లలను స్వేచ్ఛగా డబ్బు ఖర్చుపెట్టనిచ్చుటయే ఇట్టిపరిస్థితులు కలుగుటకు కొంతవఱకు కారణము. అట్టి స్వేచ్ఛ ఉండుటవలన తమతమ ఉద్దేశములు నెరవేర్చుకొనుటకు వారికి కొంతబలము అవకాశము కలుగుచున్నది. అట్టి స్వేచ్ఛ లేనియెడల ఇట్టివిసాగుట కవకాశము లేదు.

[స్వధర్మ]

గోవా వీరగల్లు

హీరాసుపండితుని మాధవ మంత్రియు, మల్లప్ప యొడయరు నొక్కరే అను నభిప్రాయము సరియైనదికాదు. అస్మత్కృత విజయ నగరసామ్రాజ్యచరిత్ర*మునుండి యీ క్రింది యాధారముల నిచ్చుచున్నాను.

“ఈమాధవమంత్రి పండితకుంజరుడు. పెక్కు గ్రంథములను రచించెను. అంగీరసగోత్రుడు. తండ్రి పేరు చౌండప్ప. ఉపనిషన్మార్గప్రతిష్ఠాగురుఁ డని ప్రఖ్యాతిగాంచిన పురుషవరేణ్యుడు; కాశీవిలాసుని

ప్రియశిష్యుడు; వీరశైవుడు; త్ర్యంబకనాథ సేవాపరాయణుడు. శైవిషయములన్నియు కర్ణాటకాశాసనసంపుటములందలి షికార్ పూర్ శాసనములలో నొక్కదానియందు వివరింపబడెను. (Epigraphia Carnatica, Vol. VII, Shikarpur-) 281 ఈశాసనమునకలు వాదగ్గఱున్నది. అదియంతయు నుదాహరించుట అనవసరమని మానితిని. ఈమాధవమంత్రియే గోవానగరమును మహమ్మదీయులకడనుండి పట్టుకొని విజయనగర సామ్రాజ్యములోఁ గలిపినై చెను. ఇతఁడు క్రీ. శ. 1391 సంవత్సరమునఁ బరమపదము నొందెను. (J. B. Br. R. A.S. Vol. IV, 107-115) ఈమాధవమంత్రియే హరిహరరాయల సోదరుడగు మారపరాయలకు మంత్రిగ నుండెను; బుక్కరాయలకు సామంతుఁడుగవనవాసి నేలెను.

మల్లి నాథ యొడయరు రెండవ హరిహరరాయల సోదరుడు. బుక్కరాయలకు జొమ్మదేవియందు 2నించిన కన్యపుత్రుడు. ఇతఁడు అరగరాజ్యమును రాజప్రతినిధిగఁ బాలించెను. రెండవబుక్కరాయలకూఁతు రొకతె యితనికి భార్యయైన విషయము హాస్యాస్పదముగ నున్నది. రెండవ బుక్కరాయలకు మల్లపయ్యొడయరు పినతండ్రియగును. తనకూఁతును బినతండ్రి కిచ్చిన నేటివరుస యగును? రెండవ బుక్కరాయల కూతురియగుఁడు మఱియొక మల్లపయ్యొడయరు కావలెను.

మల్లపయ్యొడయరు తండ్రికాలములో, బొమ్మటనకల్లు ప్రాంతమును రాజప్రతినిధిగఁ బాలించెను. (Epi. Colls. for 1901, Nos. 132, 139, 141) సోదరుడగు హరిహరరాయల కాలములో అరగరాజ్యమును శా. శ. 1312 ప్రాంతములందు బరుకూరు రాజధానిగ రాజ్యమేలుచుండెను. (Epigraphical Colls. for 1901, Nos. 154, 156 and 164)

కావున మల్లపయ్యొడయరు, మాధవమంత్రి యొక్కఁడేయని చెప్పుట సాహసము.

[కుందూరి ఈశ్వరదత్తు]

* ఇది యముద్రితము కానోపును.

మిస్. యం. గవ్ గారు

మిస్ కె. హిటోమి

ఈమె ఆంగ్ల యువతి. లండనులో జరిగిన నిఖిల ప్రపంచ స్త్రీ వ్యాయామసంఘపు పోటీపందెములందు 18 అ. 7 $\frac{3}{4}$ అం. మేర దుమికి మొదటి బహుమతిని గాంచినది.

ఈమె జపాను యువతి. పై పందెములందు 18 అ. 4 అం. మేర దుమికి రెండవ బహుమతిని పొందినది.

ఉరుముచు నున్నవల్లవె, మహాత్ముకతన్ జయదుందుభుల్ దిగం
తరములు దద్దరిల్ల, ముదితాజనముల్ జయగీతికా పుర
స్సరముగ హారతుల్ దగనొసంగిరి; కౌతుకపూర్ణచంద్రికా
భరితమనోజ్ఞమాచు నల బార్దొలి భూతలస్వర్గమయ్యెఁబో!

కెరటాల్ గొట్టుచు రింగురింగురని పక్షిస్వామియో నాఁగ నం
బరమధ్యంబునఁ దేలియాడెడు నదే వర్ణత్రయోత్పుల్ల సుం
దరమై యొప్పుపతాక పూర్ణవిజయోత్సాహ ప్రభూతోచ్ఛ సు
స్వరులై గాంధికి జే పటేలునకు జైజై యంచు ఘోషింపఁగన్.

రణమొనరింపలే దటు ఫిరంగులు ధామ్మని ప్రేల్చలేదు, దా
రుణముగ బ్రాంబుగుండ్లు పయిరువ్వఁగలేదు, విమానముల్ దిశాం
గణములఁ దేలుచున్ విసపుగాలులు పైపయిఁ బరిపలేదు, సై
రణయొక్కడే మహాస్త్రమయి రాజిలె నవ్యజయోపలబ్ధికిన్.

రవి యస్తమయమునొందని - యవనీరాజ్యంబునకు నియంతలు రణమ
ర్మవిదులు నృపనీతినిపుణు - లపురపురా, లొంగిపోయిరా యాంగ్లేయుల్ !

చిట్టపురాయియే బ్రటిషు సింహము పట్టినపట్టు, నట్టిమే
ల్పట్టు బ్రతిష్ఠనై పుణిబలంబును జేవయు, నంగవస్త్రమున్
గట్టెడు గాంధీయున్, *విరుసుగడ్డముఁ బెంచెడు నాపటేలు న
ట్టిటుగఁజేసి, రద్దిర ! కడిందితపోబల సంప్రయుక్తిమై.

కనుఁగొన గాలిమేడలను గట్టెడు వట్టికబుర్లపో, గహిం
సనె పలుమూరుఁజెప్పు నొకఛాందసుఁ డెప్పురణంబు సేతకున్
గొనకొననట్టి యా పిఱికికోమటియా, నల గోచిపాతరా
యని వెడమాటలే పిడుగులయ్యెను, యేకులు మేకులయ్యెనాన్.

కోపములేని యాపిరికికోమటి, గడ్డము బూచివాని సే
నాపతిగా నొనర్చుచు, ననాగరికుల్ రణభీరులు న్నవ

* ఈ పటేలుగారు గడ్డమును పెంచుకొనియున్నట్లు గాన్పింపదు.

(సంపాదకుడు)

జ్ఞాపరులన్న పామరులగైకొని, శ్వేతమహీశు సంగరా
టోపము నాగజాలుట కడుంగడు జిత్ర మహా విచిత్రమా.

అభినవప్రహ్లాదులనగఁ - ద్రిభువన దుర్లభము నొతితీక్షమెయి మహా
రభసమున కోర్చి నవజయ - విభవాస్పదులగుట మిగుల వింత గొలిపెడిన్.

చేసినదానికే బదులుచేయఁగ నొల్లము, మృత్యువైన సం
త్రాసము గొల్పజాల దిశ ధర్మమునందును, దైవమందు వి
శ్వాసమొకండె చాలును, దిశల్ వడికింపఁగఁ జాలుమేటి స
న్న్యాసమె సంప్రదాయముగ నందితినంచును జాతినా రహా!

నొచ్చియు నొవ్వజేయని మనోజయమే జయమిచ్చుమాకు, మా
నచ్చిన మార్గమద్ది, నవనాగరికుల్ విరసోక్తులాడినన్
వచ్చినలోటులేదు, దిగివచ్చిరివారును గొండనుండి, యీ
పిచ్చియె యచ్చివచ్చినది పిచ్చి యుగంధరజాతివారికిన్.

చంగునపైకి దూకు రభసంబుమెయిన్ రునిలిపించు నాంగ్లపున్
సింగముజాలు, మాతపముఁజేసిన గడ్డము, బోరియున్న యీ
రంగమె రక్తికట్టెను; స్వరాజ్యముమాట యటుండనిండు, పై
సంగతిఁజూచుకొంద మదిచాలును దత్త్వము బోధనేయఁగన్.

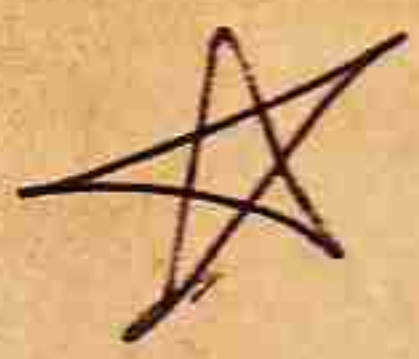
జడనిధి గర్భములోపల - బడబానల మున్నయట్ల బార్దొలియందున్
బడుగులును బక్కలును గడు - జడులగు జనులందు సత్వసారము వెలిగెన్.

అంతర్వాహినియై యత-లాంతరమున నడఁగియున్న యార్యత్వం బా
క్రాంతమహీతల గగన ది-గంతరమై వెలయు సుప్రకాశముఁ దాల్చెన్.

శరములఁ దాల్చి రక్కసులచందమునన్ నరరక్తతృష్ణమై
దురమున వ్రాలు టత్యధికదోషము, మృత్యువె మేలు, మేలునా
గరికత గోరువారల కఖండ యశోధనమబ్బు దాన నీ
వరవడిఁ బెట్టియిచ్చి రల బార్దొలివా రిది దిద్దుడందఱున్.

ధాత్రి మహాత్ముడౌచు నవతారముఁ దాల్చెను కృష్ణు డా పృథా
పుత్రుఁడు వల్లభౌయి యనపుట్టెను, బార్దొలిభూమియే, కురు
క్షేత్రముగాగదోచె, నవగీతలు వెల్వడె; ప్రేమధర్మస
త్సూత్రమరంద మింత చవిచూడుఁ డిహంబుఁ బరంబుఁగోరినన్.

ఆంధ్ర నాటకరంగము

శ్రీ దేవులపల్లి

వెంకట లక్ష్మీనరసింహారావు గారు

శ్రీ నరసింహారావు గారి చాణక్యని, రామదాసును * మొనమొన్న నే క్రొత్తగా చూచుభాగ్యము గల్గినది. వీరియందు తత్తమనట లక్షణములు మొలకలెత్తియున్నవి. క్రమముగ నవి ప్రోదిగాంచి యాంధ్రనాటక రంగమున కాశ్రయము నొసంగగలవు. చాణక్యరామ దాసుల స్వభావములు షరస్వర విరుద్ధములయి నవి. శ్రీరావుగారియం దవి ప్రత్యేకము సరి పోవగల్గినవి.

శ్రీరావుగారి గోపన్న రంగాలంకార మయినాడు; రామదాసుభక్తి యింకను నిశ్చలము, పరిశక్త్యము కాదగును. మఱియు వీరి చాణక్యపండితుడు రాజనీతికుశలుడు; నిష్ఠురుడు; కుటిలుడు; అభిమానఘనుడు. కాని, రావుగారి హృదయ మతిమాత్రావేశపూరితమయినది. దీనికిదోడు తోడిపాత్రముల యొనరుపాటు వీటి

బోయినది. మనచాణక్యని యుత్సాహము సన్నగిల్లినది. కర్తవ్యము ఇంచుక పేదవడినది.

చంద్రగుప్తుడు మహాచక్రవర్తి; కాత్యాయనుడు మహామంత్రి. చాణక్యమహాశయుడు భారతమహాసామ్రాజ్యరథమును నిర్మించి దాని ని నడపుటకు దగుదురని వీరి నిర్దేశి నేర్చి కూర్చినాడు. వీరు, నిక్కము మహాపురుషులు. కాని, ప్రదర్శనము వీరి నన్యథాకరించినది. చంద్రగుప్తు డనుచితపాత్రమయినాడు; కాత్యాయనుడు పరిహాసపాత్రమయినాడు. చాణక్యనియుత్సాహ మడుగంటుట కిది చాలదా!

నటుడు విద్యావంతుడు, సంస్కారి, నాట్య కళాకోవిదుడు కావలెను; చక్కని ప్రపంచ జ్ఞానము నార్జింపవలెను. ఇం దేది కొఱవడినను తాను ధరించుపాత్రముకొఱవడి పరిభవముపాలగును. ఇట మఱికొన్ని యుపయుక్తవిషయముల నుపదేశించు శ్రీభావరాజు వెంకటకృష్ణరావుగారి శ్రీయాక్రిందివాక్యములు పరికింపదగినవి.

* మొన్న ఆగష్టమాసమున ఏలూరు సీతారామాంజనేయ నాటకసమాజమువారు చెన్నపురమున నాటకములను బ్రదర్శించుచుండిరట. వారు చిట్టచివరవిగాచంద్రగుప్తు, రామదాసు నాటకములను ప్రదర్శించిరి. శ్రీలక్ష్మీనరసింహారావుగారి కోరికపై నే నా నాటకములను జూచితిని. అందు చంద్రగుప్తునాటకము సుప్రసిద్ధపంగనాటక కర్తయగు ద్వితీంద్రులు రాయగారి రచనమునకు శ్రీయుత నందూరిశివరావుగారు కావించిన యాంధ్రానువాదము. రాయగారి చంద్రగుప్తుని పాత్రముయొక్క యాచిత్యమునుగూర్చి కొన్ని సంశయములు గలవు. వానిని గూర్చి యింక విన్నవించి గోరిక గలదు. ఇంకొకమారు దానిని దీర్చుకొందును.

శ్రీ కడచిన (క్రామణమాస) భారతీయందు శ్రీభావరాజు వెంకటకృష్ణరావుగారు శ్రీనరసింహారావుగారి నటన కాళలమును గూర్చి సచ్చితముగా నొకచక్కనివ్యాసమును వ్రాసియున్నారు. దానిని గాంచనగును.

తాను ధరించుపాత్రను అనుభవముచే తెలుసుకొని యంగు లీనమైపోయి తన్మయత్వమునటించు భావనామూర్తియు, అనుభవజ్ఞుడు నగువాడే నిజమయిన నటు డనిపించుకొనును. అనుభవ, భావనలలో నేదిలోపించినను నటుని అభినయము, నటన పరిపూర్ణత్వమును పొందనేరవు. నటుడు తన జీవితమునం దనుభవించిన కష్టసుఖముల యనుభవసారమైన రసములనుమాత్రమే భావనాప్రజ్ఞ చేత నినుమడింపజేసి ప్రదర్శింపగలడు. కావున ప్రతినాట్యజీవియు అన్ని రసములను బ్రకటింపజాలడు. అన్నిరసములను సమముగా ప్రకటింపజాలిన నటు లెవ్వరయిన రసమూర్తులు ఒక రిద్ద రెక్కడయిన నుండవచ్చును. అట్టివారు మహాప్రతిభాశాలురు. వారి జీవితము కేవలము రసాత్మక మైనదిగా నుండును. సాధారణముగా ప్రతినటుడును తన ప్రకృతికి సహజములయిన రసములనే బాగుగా నటించగలడు.

ఆంధ్రనటకులు పై విషయములను బాటింప దగుదురు. ఆంధ్రనాటకరంగమునకు దామును, తమకు నాటకరంగమును సర్వభాసరిపోవునట్లు సంస్కరించుకొన దగుదురు.

శ్రీనరసింహరావుగారి చాణక్యరామదాసు పాత్రములనుబోలె బాహుళ్యపాత్రమును గూడ జూడ కుతూహలము గలదు.

గ. సు.

(భారతీకార్యాలయము)

స్థానం నరసింహారావుగారు-సత్యభామ'

శ్రీ స్థానం నరసింహారావుగారు పేరెన్నికగన నటకావతంసులు.

వీరు తమ ధరించుపాత్రమున తమ్ము తాము చతుగ్రసముగ దిగగొట్టుకొందురని శ్రీయుత వేలూరి శివరా

మశాస్త్రిగారు నుడివినది. వీరి నటనమును విమర్శించు తటి పెక్కుతావుల జ్ఞప్తికి వచ్చుచుండును. కాని వీరి సత్యభామాపాత్రము*మాత్రమి పరిచయముతో సంతృప్తి నిడక యిండుక యెక్కువ విమర్శనము నపేక్షించుచున్నది.

వీరి నటనమున నొక యమోఘముగు సమ్మోహన శక్తి యున్నది. ఎట్టిపాత్రనైనను వీరు సజీవముగ, నుజ్జ్వలముగ ప్రదర్శింతురు. సత్యభామాపాత్రయు వీరు తాము భావించినతీరున సమగ్రస్థావముతో ప్రదర్శింతురు.

వీరిభావన ననుసరించిన సత్యభామ యెట్టిదో పరామర్శించుటకు ముందు శ్రీకృష్ణ తులాభారమున సత్యభామ యెట్టిదో గుఱుతంపదగును.

సత్యభామ శ్రీకృష్ణుని సంపూర్ణముగ ప్రేమించినది: అతని సుందరమూర్తిని కామించినదియు. ఎల్లపుడు నతని సాన్నిధ్య మామెకు గావలెను. ఈఓరిమి లేని కూరిమిచే నామె తనహక్కునుగూడ నతిక్రమించి, తోడి దేవేరులకు భర్తను పాలువెట్ట నొల్లదు. కనుకనే రుక్మిణికి గల అతిలోకప్రేమ కిది లొక్కైనది. భక్తి యను పేరునకు యోగ్యత యీప్రేమకు చాలినదికాదు. ఐనను సత్య గొప్ప ప్రేమికురాలు. రాజస ప్రేమచే నామె మత్తిల్లి పోయినది. ఆప్రేమ సామాజ్యమునకు శ్రీకృష్ణుడు సార్వభౌముడు; తాను మహారాజ్ఞి. ఈశ్రీకృష్ణుడు భౌతికమూర్తి. తన్నాభౌతికమూర్తి వీడినచో నామెహృదయ మాక్రొశించును. ఆత్మదమనము చేసి కొను ధీరత యామెకు లేకపోలేదు: కాని, అతనిసాన్నిధ్యమున తా నుపలాలిత యగుచు అతని నాశించుకొనుచున్న సమయమున తనసవతి తనపతి నెడబాప—తోడ గొంపోవ—వచ్చినచో నామె యోగ్యజాలదు. ఇం దడచుకొను ధీరత యామెకు లేదాయనిన, సవతిమూలమున రెచ్చిన యభిమానము నడచుకొనుటకే యిచ్చగింపని రాజస ప్రకృతి యామెది. రుక్మిణి తన జన్మదినోత్సవ

* ఆగష్టు ౯ వ తే. శ్రీదుర్గా ఎమెచూర్నువారు మదరాసునందు ప్రదర్శించిన శ్రీకృష్ణతులాభారమున వీరి 'సత్యభామ'ను నేను జూచితిని.

మునకై పతి నాహ్వానించినది—తగినంత హేతువున్నదియే: ఐనను సత్యభామ కిష్టముకాని సందర్భమునకు సవతి కారణభూతయైనది: ఆమె ఆత్మదమనము కావించుకొనదు.

ఇట్టియెడ శ్రీకృష్ణుడు తా నెవరియింటి కేగ దగు నని అన్యుడగు నారదుని నాలోచన మడుగుట ఆమె కింకను వెగటుగును. ఇక చివరకు తన యింటికి రాక యితడు సవతి రుక్మిణి యింటికే యేగినచో ఆమెకు గల్లు మనఃక్షోభమునకు మేర యేముండును?

ఆసమయమున నారదు డామెకు ప్రత ముపదేశించి దాన నామె తనభర్తను తనకు నశవర్తిని జేసికొనగల్గు నని వచింప, నామె తన తత్త్వమానసము నాపేరాస యందు పోసికొన్నది. సరితూగు ధనాదికము నిచ్చి దానము పోయిన భర్తను బడయుటకై ఆమె తన సర్వ స్వమును తూనిక యిడెను. 'రెండు నిమిషములు కళ్లు మూసికొన్నచో, నాభర్తయెప్పటికిని నావాడే' యని యామె కొనజేళ్లపై నిలిచియుండెను. ఎన్నివైచినను ఆతడు తూగడాయె!—ఏమి పోయినను సరే, ఆతడు దక్కిన చాలు!—కాని, యేదీ సాఫల్యము? ఎంతటి ఆశ!—ఉపహత మైపోయినది. ఎంతటిమూల్యము!—అపర్యాప్త మైపోయినది. ఏబరువున కాతడు తూగునో యామెకు తెలియదాయె! భౌతికమూర్తిసే యామె తలచుకొనెను. శ్రీకృష్ణు డంతబరు వుండునని యామె యెఱుగదు; నారదుడు చెప్పనైనలేదట, ఏలయని యామె ప్రశ్నించినది. ఆమెకు తన యోచనయందు మూర్ఖత యేమియు కన్పడదు. మానవబుద్ధిబల మంతయు వినియోగించి మాచినను నది యర్థము కానిది. ఆమె అది కలహప్రియుని వంచనయని భావింప కేమిచేయును? (కృష్ణుడు తన్ను వంచింపడని యామెకు నమ్మకమే కాబోలు.)

ఇక కృష్ణుడు నారదునికి దాసుడైపోయినాడు. సత్యభామకు భర్త తనకడ లేకుంటయేకాక, యొకరికి దాస్యము నేయుచున్నాడు: దుర్భరము! అటుపై తన మూలమున తోడిదేవేరులు భర్తను గోల్పడిరి. తాను గర్హ్యవస్థ నున్నది. ఇంతయు తనవల్ల నైనదే.

కడచినదాని కనుతాపము; కృష్ణుడు తనతో మాటాడుటనుగూడ వంచకుడు నారదుడు నిర్దయముగ నిషేధించినందులకు కినుక; తన నిస్సహాయతకు పరితాపము—ఇంతయు భరించుచు, నెట్లయిన కృష్ణుని బడయుట కుపాయము నారయవలయును. ఇంతవ్యాకులత యామెహృదయమును కలచివైచుచున్నది. పాపము, అంతయు ప్రతికూలము కానా?

ఈసత్యభామకంటె మానవహృదయమును సమీక్షించు పాత్రలు నాటకలోకమున నెన్నియోలేవు. మానవప్రకృతి యామెయందు పూర్తిగ మూర్తీభవించినది. ఆమెది లౌకికత్వమున నికృష్టస్థానముగాదు; అతిలోకత్వమునకు దగ్గరమైట్టె. ఆమె ప్రేమకొఱ కెంత త్యాగమొనర్చినది!

ఇక నామెకు విశ్రాంతిలేదు. ఎట్లయిన పతిని బడయ నారదుని వెంటాడినది. చివరకు దేవేరులుగూడ వచ్చినారు. ఎట్లు మాట దక్కుట?

భక్తులవలన నామెకు భర్త తిరిగి లభించునని నారదుడు పల్కెను. అట్టి భక్తు లెచ్చటనైన గలరా యని యామె తహతహతో నడిగినది. తత్పురముననే యున్నారని యాత డమృతోపమానమగుమాట తెల్పెను. భక్తపద మామె హృదయమును మీటలేదు. 'నాకంటె భక్తులెవ్వరని యామె యహంకృతి మాపలేదు. అట్టి భక్తులెవ్వరో తెల్పినచో పాదములంటి తెచ్చుకొందు నని చెప్పినది. ఆహా! ప్రేతుకుల సానుభూతి బడయుట కీపాత్ర కెంతపాత్రత యున్నదో!

తన పల్కులకు నారదు డొసగిన యుత్తర మామె కొక పెద్దపరీక్ష: ఆభక్తురాలు రుక్మిణియేయట!

భర్తను దాస్యమునుండి విడిపించి, తాను బడయ వలయును. శుద్ధాంతజనముకడ తనమానము గాపాడుకొనవలయును. దేవేరులహక్కు నిపు డామె తిరస్కరింపదు: తానిపుడు మానవతి; కర్తవ్య జ్ఞానిని: ప్రేమ వీడితయయ్య ప్రేమ ప్రమత్తురాలు గాదు.

ఏరుక్మిణియెడ కక్షగట్టి యామె కృష్ణునిస్వవశము గావించుకొనుటకై విలక్షణచర్యల జేయబూనెనో, ఆరు

క్రిణీయే తన కిపుడాశ్రయణీయయైనది—ఆచర్యుల దుష్పరిణతి సంస్కరించుటకే! భర్తను బడయుట కెట్టిదియైన జేయవలయును: అతడు పూర్తిగా తనకే కావలె ననిపించు పొంగుప్రేమ ఆమెది. తనయపరాధమును సవరించుకొనుట తనవిధి. తాను ప్రార్థింపకయే రుక్మిణి వచ్చి యాతని విడిపించుట తన కవమానము. ఆమె యహంకారిణి కాదు: ఉత్కృష్టయగు నభిమానిని. సవతిని వేడుకొనుటకంటె వేడుకొనకుండుటయే యామె యభిమానమున కెక్కువ యాఘాతము. రుక్మిణిని వేడుకొన్నది; భర్తను—తన ప్రయత్నమువలననే—విముక్తు జేసి, పడసి, తన కర్తవ్యము నిర్వహించుకొన్నది; రుక్మిణిహృదయము తనహృదయముకంటె మహత్తరమగుట గ్రహించినది: ఏలయన—రుక్మిణి శ్రీకృష్ణుని మనసార భజించినది. అత డెక్కడ నున్నను సరియే, భావబద్ధుడగు ప్రేమమయుడు తనతోడనే యున్నాడు. తృప్తిమయమైన భక్తితో నామె తన పతిని భగవంతునిగ నుపాసించుకొన్నది.

సత్య శ్రీకృష్ణునకువలెనే యెల్లరకును సానుభూతికి పాత్రురాలు. ఆమె యేమొనర్చినను కృష్ణునెడగల ప్రేమాతిశయమువలననే. పవిత్రమైనది కారణము: కార్యములమాత్రము హృదయదౌర్బల్యపు రక్కులున్నవి.

ఇది యీనాటకమునందలి సత్యభామ.

శ్రీనరసింహారావుగారి భావనమాత్ర మించుక భిన్నరూపముగల పాత్రను ప్రదర్శించెను.

నటకుడు కవిరచించిన పాత్రకు సంస్కారములు చేసికొనవచ్చునే కాక చేసికొనవలసిన సందర్భములు గూడ నుండును. ఐన నాసంస్కారములు నాటకమున కుపకరింపవలెను; నాటకముయొక్క నాటకత్వమునకువన్నె తేవలయును. నాయకా నాయకపాత్రములను నటకుడు గాని, కవిగాని ప్రేక్షకుల సానుభూతి కేంద్రమునకైనను సాధ్యమగునంత సమీపమునకు గొంపోవలయును.

ఈనాటకమున సత్యభామయే కేంద్రవర్తిని—నాయక. ఈపాత్రము నరసింహారావుగారియందు నాటకప్రయోజనమున కెట్లు లుపకరించెనో గమనింపదగును.

నారదునకు శ్రీకృష్ణుని భార్యలు తక్కినవారు ప్రణమిల్ల. శ్రీరావుగారి సత్యభామమాత్రము వంగియే నమస్కరించును. కృష్ణుడు రుక్మిణి యింటి కేగినపిదప తనభవనమున నారదుడు విచ్చేసినపుడు అతి విముఖతతో అడకువ లేక వర్తించును. అత డామెకు భర్తను బడయునుపాయముగ వ్రత ముపదేశించినపిదప నామె యతనికి మోకటిల్లి నమస్కరించి, దాసిచే గూడ ప్రణమిల్ల జేయును.

తక్కిన దేవేరులకుకంటె సత్యభామకు నారదుని యెడగల భక్తి తక్కువయా? వారితో సమముగ దేవర్షి యెదుట మోకటిల్లుట తన కవమానమని యెంచునంతటి దురభిమానివిగాని, మూర్ఖురాలుగాని కాదు. సత్య తన యింట నతనియెడ నంత వైముఖ్యమును, అవినయమును జూపుటకు ఆతనియెడ నామె కంతచన వున్నను జాలదు; ఎచ్చట జూచినను ఆమె కాచన వున్నట్లు కన్నడనులేదు. తనభర్త తనకడకు రాకుండ జేసినది నారదుడే యనుకో పమున నట్లు వర్తించెనన్న, ఎట్లయిన నతని సత్కరించు నేకాని గౌరవాచారములు తప్పదు: కళావతి రాజపుత్రి, శ్రీకృష్ణునిదేవి: ఆమె కాతనియెడ గౌరవము లేక పోనులేదు. చివరకు తన కాతనివలన నొక ప్రయోజనమున్నదని భావించి ప్రణమిల్లుట దుఃస్వార్థపరతను, సంకుచిత మనస్కృతమూచించును. దేవర్షి యెడ సత్యభామ కంతగౌరవము గల్గుట కిదియే మొదటిసారియా, ప్రయోజన మున్నపుడెల్ల నట్లు ప్రణమిల్లునా యనిపించును. పాత్రకు లేని నలుపులు గూర్పరాదు: అట్టి కళంకితపాత్ర కిటు నావశ్యకత లేదు.

శ్రీకృష్ణుని తూచునపుడు వీరి సత్యభామ తన యింటగల సర్వస్వమును త్రాసున వైచునుగాని తనయొడలియాభూషణాదు లొక్కపూసయైనతొలగించివైవదు. చిట్టచివరి యత్నముగూడ చేయక యామె వీడునా? అంత పరితపించిన ప్రేమ కృష్ణునినిమిత్తమై యాభూషణముల తొలగించివేయుటకు జెనుదీయనిచ్చునా? ఇటు సమంజసత తక్కువ. కృష్ణుడు సంస్కరింపజేసిన సత్య

భామ హృదయము ప్రాపంచికతయం దింతక్రింద లేదు. సత్యభామ యిట్టిదన్నచో నాటకము సహింపజాలదు.

కృష్ణుడు నారదునకు దాసుడైపోయినపుడు వీర తివతురతతో నటించిరి. పిదప గన్పలుపదగిన దైన్యపరి మాణముమాత్రము వీరియం దహంకారాతి శయమున మట్టువడ్డది. పాత్రకు దైన్యము తనతో ప్రేక్షకులసాను భూతిని కోలుపుచ్చినచో, అహంకార మాస్థానమున ప్రేక్షకుల ప్రశంస నాకర్షింప లేదు.

మొత్తముమీద వీరభిమానముకంటె నహంకారము నెక్కువ యుపాసించిరి: రాజసముకంటె తామ సము నెక్కువ యవలంబించిరి. వీరిసత్య కడుంగడు సాధారణవనిత. ఈనాటకమునకు నాయకయగుట కన్వర్త గ నున్నది.

చివర సత్యభామకు సంస్కారము గల్గినది. లేనిచో పాత్రకు సరియగు పరిణతి యుండదు. రుక్మిణిని వేడుకొనుటనుండి వీరిసత్యభామ సంస్కారమునొందు యోగ్యత తోనే యున్నది. ఆస్థితికిని, పూర్వపు ప్రవృత్తులకును సామరస్యము కుదురుకొనవలెను. అప్పుడు వీరిసత్య సత్య యగు సత్య యగును.

సత్యభామకంటె నెక్కువ యాకర్షక మగుపాత్ర మియితివృత్తమున లేదు.

ఇట్టిసంస్కారములు కొలదిగ నిర్వహించుకొన్నచో, శ్రీ నరసింహారావుగారి యంతటి యాకర్షకముగ నీపాత్రను ప్రదర్శింపగలవా రరుదుగ నుందురు.

శ్రీరావుగారు రంగమున ప్రవేశించినది మొదలు నిష్క్రమించువఱకును పాత్రగనే స్ఫురింతురు కాని యొక్కత్రుటియు తమవలె గన్పట్టరు. అటుపై వారి నట

నమున నొకవిధమగు నగిషీసాంపు లున్నవి. పాత్ర నుజ్జ్వలముగ చూపుటయందు వా రసాధారణముగ నేర్పుగన్నటు తురు. అట్టియెడ వా రిటనిట బాగుగ నటించురని యెత్తి చెప్పుట యథార్థమగు ప్రశంస గాదు.

నటనా కాశలమునకు తీసిపోవని గాన ప్రావీణ్యమును వీరి కున్నది. రసానుగుణముగ సంగీతము వీరియం దొక పెద్దగుణము. పద్యముగాని, పాటగాని పాడుచున్నపుడు వచనమునవలె భావమే వ్యక్తమగుచుండును. రస ముబ్బుగ చిందుచుండును. వారు గానప్రవీణు లను మాట దూరమున గన్పడును. వీరి సంగీతము రసమును మఱింత పరిస్ఫుటము చేయునే కాని పాత్రను విడిచి రంగమును కళంకిత మొనర్పదు. రంగమున సంగీత మావశ్యకమా యనుసమస్యను వీరియభినయము అనుకూలముగ సమర్థించును. ప్రతికూలవాదుల కది యొక గొప్పప్రతివాదము—ఇట్టివా రరుదుగ నుండుటచే ఆసమస్య మాత్రము తలచూపుచునే యుండును గాని—

వీరి యనల్పనటనా కాశలము నిదివఱకు శ్రీయుతులు శివరామశాస్త్రిగారు తమసుధామధుర ఫణితుల నుగ్గడించియే యున్నారు. కాక వీ రాంధ్రసామాన్యమునకు ప్రత్యక్ష పరిచితులగు నటకావతంసులు. తమభావన ననుసరించి యేపాత్రనైనను వీరతికుశలముగ ప్రదర్శింతురు. ఈపాత్రవిషయమున తమభావన తిరుగవేసికొనునపుడు శ్రీరావుగారు సహృదయముతో ఈసూచనల గమనింతురు గాక. పాత్రశీలన కాశలమును, భావనాబలమును వీరియం దింకను పెంపైనచో, తన నిగ్గన నటులలో నొకరని వీరినిజూచి మనదేశము గర్వింపగలదు.

కొంపెల్ల జనార్దనరావు

పునర్విమర్శనము

అహదనకరశాసనము

హేమా హేమీ లుండగా నిన్న నే యొకశాసనముఁ బ్రకటించినవాడను నేను శాసన పరిశోధనకై రక్తమాంసములు ధారవోసిన వారికి గూడ నర్థముకాని యహదనకరశాసనమును అర్థముచెప్పటమాట యవ్వల నుండఁగాఁ బఠించుటయును బ్రబలానర్థమే యయ్యెను. నేను శాసనమును బ్రకటించిన తోడ్పాడనే, బహువర్షములనుండి బహుశ్రమముతో శాసనపరిశోధనము కావించుచున్న మన్నిత్రులు బ్రహ్మశ్రీ సోమ శేఖరశర్మగారు, పి. హెచ్. డి. బిరుదాంకులు శ్రీవేంకట రమణయ్య పంతులుగారు జోడించి నాపాఠ ప్రమాదములఁ గడచిన భారతిలో నుద్ఘాటించిరి. కాని అందు శ్రీవేంకట రమణయ్యపంతులుగారి దోషప్రతిపాదనములు ప్రధానముగా శ్రీశర్మగారి ప్రతిపాదనములకుఁ బ్రతిధ్వనులును, అవహేళన బహుళములును గానవాని నెక్కువగా లెక్కపెట్ట నక్కఱలేదు. ప్రాజ్ఞులు, నాకు బహుకాల మిత్రులు నగు శర్మగారి ప్రతిపాదనములనే నేను పరిగణింతును.

అహదనకరశాసనమును నేను 'కదిపితి' నని శ్రీశర్మగారు రినిరి. ఎంతమంచియోగ్యతగలమాట! శర్మగారు నాయర్థ వివరణాదులు కొన్ని యక్షరముల మార్చి, చేర్చి, తీసివేసి చేసిన వగుటచేఁ జాల సందేహింపవలసి యున్న వనిరి. అయినను గొన్నిపట్టుల భాషావేత్తలు ఆదరముతో ఆలోచించుట కర్హమైన శబ్దనిష్పత్తులుగల వన్నారు గాన యిక ధమ్యుడను.

శ్రీశర్మగారుగాక బ్రహ్మశ్రీ జయంతి రామయ్యపంతులుగారు, శాసనపరిశోధక శాఖోన్నతోద్యోగులగు శ్రీమాన్ ఆర్. కృష్ణమాచార్యులుగారు నింత వఱకుఁ బ్రాచీన చాళుక్యలిపిశాసనములను బ్రకటించుచుండుట నెఱుంగుదును. ఆంధ్రచరిత్ర పరిశోధకమండలి

వారుగూడ నిప్పుడు కొన్ని చాళుక్యశాసనములఁ బ్రకటించుచున్నారు. ఇంకను బ్రహ్మశ్రీ గిడుగురామమూర్తిపంతులుగారు, మానవల్లి రామకృష్ణకవిగారు, గొ.రామదాసు పంతులుగారు మొదలగువారుగూడ నీ లిపిని జదువుదురని విశ్వసించుచున్నాను. వీరుగూడఁ బ్రాచీనలిపి శాసనములను బ్రకటించియుండవచ్చును.

ప్రాచీనచాళుక్యలిపి పరిచయముగల పయివిద్వాంసుల నెల్లరను నీప్రతికా ముఖముననే బాహుటముగా నిట్లు వేడుచున్నాను. "ఈచర్చావిషయము సర్వపాఠక సాధారణముగా గుర్తింపఁదగినది కాదు. ఇండియన్ ఆంటిక్వరీ ౧౩వ వాల్యుం అందఱికిని సులభముగాదు. ఆసంపుటము మీయొద్దనుండును. శ్రీశర్మగారికినినాకును నభిప్రాయ భేదముగల స్థలములను మీరు సరిగా నందుఁ జూచిచదివి సాధుపాఠనిర్ణయముచేయఁగోరుచున్నాను."

నే నీ యహదనకరశాసనమును స్కీటు దొరగారు ఇండియన్ ఆంటిక్వరీ ౧౩ వ వాల్యుంలో ప్రకటించిన ప్రశస్త ప్రతిబింబములను జూచి పఠించితిని. ఈవిషయమును స్పష్టముగా నాశాసనవివరణోపోద్ఘాతమునఁ జెప్పితిని. నేను పూర్వతర భారతిలో ప్రకటించిన శాసన ప్రతిబింబములు ఇండియన్ ఆంటిక్వరీలోనివి కావు. అయుదంత మించుకంత విన్నవించుకొనవలసియున్నాను.

అహదనకరశాసనము నిక నెలనాళ్లకుఁ బ్రకటించునఁగా నేను శ్రీశర్మగారి నడిగితిని. 'అయ్యా, లక్ష్మణరావు పంతులుగారు నీమనుండి తెప్పించిన యహదనకరశాసన ప్రతిబింబము లెక్కడనున్నవి? వాని మీరు సూచితిరా? ఆశాసనమునుగూర్చి వారేమేని నోట్సు వ్రాసియుంచిరా?' అని. వారు 'ఆప్రతిబింబము లేమయ్యెనో నాకుఁ గానరా లేదు. లక్ష్మణరావుగారేమియు వ్రాసియుంచలేదు.' అని బదులుచెప్పిరి. నేను నాపరిశీలనము నెల్ల ఇండియన్ ఆంటిక్వరీ ౧౩-వ వాల్యుంలో

స్థీటు దొరగారు ప్రకటించిన ప్రతిబింబములబట్టియే జరపికొంటిని. నాపాతముల వానిబట్టియే గ్రహించితిని. శాసన విమర్శాంతమున నేను శ్రీశర్మగారిని సీమనుండి వచ్చిన ప్రతిబింబములగుర్చి యడుగుట మొదలగు విషయములనెల్ల వ్రాసితిని. భారతీకార్యాలయమున నాశాసన విమర్శము కొంత ముద్రితమయ్యెను. ఇక బ్లాకులు చేయింపవలసి యుండెను. అందుకై ప్రాచ్యలిఖిత పుస్తకశాలలోని యిండియన్ ఆంటిక్వరీ గెజి-వ వాల్యుమును ఎరవుగాఁ దీసికొని నేను భారతీ కార్యాలయమునకుఁబోయి అక్కడ ప్రధానోద్యోగులగు బ్రహ్మశ్రీ సుబ్బరామయ్యగారి కా పుస్తకమందలి ప్రతిబింబములఁ జూపి బ్లాకులు చేయింపఁగోరితిని. వారు తోడనే ద్రాయరు తెఱచి రెండు డెజుగుల శాసనప్రతిబింబములనెత్తి “ఇవేకావామీరు తెచ్చిన పుస్తకములోనున్నవీ” అనిరి. అవి రెండును అహదనకర శాసనప్రతిబింబములే. ఒకటి ఫోటో; రెండవది రాగిరేకులకచ్చెత్తి యెత్తినది. వానిఁజూచుట నాకు వింతయ్యెను. ఇవి యెక్కడివంటిని. వారు శ్రీశర్మగారికొకటిన్నర వత్సరమునకు ముందు నాకొసగిరనిరి. “నేను ఇదేమో తెలియఁజాలకున్నాను. శర్మగారి నడుగఁగా వానిఁ దామెఱుఁగమనిరి. ఎందుకివి? స్థీటుదొరగారి పుస్తకములోని ప్రతిబింబములబట్టియే బ్లాకులఁజేయింపుడు. కాని యీపుస్తకము దొరతనమువారిది. కాగితములు చెడకుండ ఫోటోలు తీయవలెను. జాగ్రత్తసుమండి” అంటిని. వారు “ఈవిషయము శర్మగారు మఱచియుందురు. మీపుస్తకమును గొనిపోందు. నే నీప్రతిబింబములబట్టియే బ్లాకులఁ జేయింతును.” అనిరి. వారు చూపిన రెండు సెట్ల ప్రతిబింబములఁ జూచితిని. అచ్చుతీసిన ప్రతిబింబములు గొంత స్పష్టముగా నున్నవిగాని అవి సిరా ఒలికి చెడిపోయినవి. బ్లాకులు చేయింపఁ బనికిరావు. ఫోటోప్రతిబింబములు అస్పష్టముగా నుండెను. ప్రాచ్యలిఖితపుస్తకశాలాపుస్తకమున కపాయము కలుగునన్న భీతిచే అస్పష్టముగా నున్నను ఆఫోటో ప్రతిబింబములనే మరల ఫోటోతీసి బ్లాకులు చేయింప నంగీకరించితిని. ఇది యెల్ల మేమక్కడ శర్చించుకొంటిమి. మఱి రెన్నాళ్లకు

శ్రీసుబ్బరామయ్యగారు మాయంటికివచ్చి శాసనాంతమున నేను వ్రాసిన వాక్యముల మార్చియామార్పు నంగీకరింపఁగోరిరి. అప్పటికే నేను తొలుత వ్రాసిన వ్రాతను తొలియచ్చుచిత్తులోఁ గొంత మార్చి ప్రతిబింబముల సుబ్బరామయ్యగారిచ్చినట్లు వ్రాసియుంటిని. శర్మగారి నడుగుటను దీసివేసితిని. సుబ్బరామయ్యగారు ప్రతిబింబములను ముద్రణసమయమున శర్మగారే యొసఁగినట్లు మార్చిరి. నిజముగానే నీప్రతిబింబములు బయల్పడ్డపిదప వానిఁగుర్చి మరల శర్మగారితో నేమియు ముచ్చటింపనులేదు; వారు వానిని నాకొసఁగనులేదు. అయినను నాకందు అభినివేశము లేదుగాన మియివ్వుముచోప్పున మార్పనంగీకరింతును అంటిని. శ్రీసుబ్బరామయ్యగారు మార్చిన వాక్యము పూర్వోత్తరములఁ జూచుకొని రచనలో నించుక మార్చేదో చేసితిని. అంతేకాని భారతిలో ప్రకటితములయిన శాసనప్రతిబింబములను గాని, వానిమూలములగు సీమనుండివచ్చిన ప్రతిబింబములను గాని, నేను శాసనవిమర్శము వ్రాయుకాలమునఁ జూడనేలేదు; ఉపయోగించుకొననేలేదు. భారతిలోని ప్రతిబింబములను నలుగురుంబోలె నేనును భారతి ముద్రితమై వచ్చినతర్వాతఁ జూచితిని. అవి మిక్కిలి అస్పష్టములు. మూలపురేకులను బట్టి తీసిన ఫోటోలబట్టి మరలఫోటోతీసి, వాని నైజాకంటె మిక్కిలి తగ్గించిన నైజాతో చేయఁబడిన బ్లాకులబట్టి ముద్రితమయినవి. అవి సరియయిన పాతనిర్ణయమునకుఁ బనికిరావు. స్థీటుదొరగారి ప్రతిబింబములే పనికివచ్చును. అవి మిక్కిలి స్పష్టముగా సరిగానున్నవి. వానినే నేను జూచితినిని మరల విన్నవించుకొనుచున్నాను. నేను ప్రకటించిన పాతములను స్పష్టముగాఁ బరిశీలించుట కీవిషయమెల్లను లేర్పావలసెను. భారతిలోఁ బ్రకటితములయిన ప్రతిబింబము లెంత యస్పష్టమయినను నవిగూడఁ గొంతవఱకు లిపిభేదనిర్ణయమున కుపకరింపవచ్చును.

ఇక పాతభేదములఁ బేర్కొందును. 19 బంతిలో ‘దము’ అని నేను ప్రామాదికముగా వ్రాసితిని. భారతి ప్రకటితముకాఁగానే నాసారబాటును శ్రీ శర్మగారికిని విన్నవించుకొంటిని. కడచిన భారతిలో ఈతప్పును దిద్దుకొంటిని. శర్మగారు ‘దణ్ణు’ అని చదువుట యుక్తమే.

21, 22 బంతులలో “రెణువడల ఏలేమువరులే ముల చేసినది” అని నాపాఠము. “రెణువడల ఎలెవు వరులెము లలసినది” శర్మగారిపాఠము.

ఇక్కడ శర్మగారు ‘ఎలె’ తర్వాతి యక్షరము ‘వు’ కాఁదగునుగాని ‘ము’ కాదనిరి. భూతద్దము నుప యోగించినను వారికది ‘వు’ గనేకనుపడెనట! ‘ఎలెవు’ క్రొత్తపదముట!

దీనికిచోడు వెంకటరమణయ్యగారు శాసనభాషను నే నిచ్చవచ్చినట్లు సంస్కరించితి ననిరి. అది ‘ము’ కాక పోవుట స్పష్టమనిరి. అర్థము కుదురదని యిట్లు మార్చి వైచుటా యనిరి. అర్థముకాని యపూర్వపదములను చిత్తానుసారము మార్చి చదువుకొని చేతనయిన ట్లర్థము

‘పరియారవు’ అనుచోటను, 23 బంతులలో సత్తుళ్ళో అను చోటను, 28 బంతులలో ‘పసుక్షేవుల’ అనుచోటను ‘వు’ లు గలవు. వానికిని ప్రస్తుతాక్షరమునకును సంబంధ మేమయినఁ గలదేమో ప్రాజ్ఞులు పరిశీలించి చూడఁద గుదురు! మఱియు శర్మగారును, వెంకటరమణయ్యగారును గోరినట్లు 15, 16 బంతులనడుమ ‘ప్రముఖాన్’, 18 బంతు లో ‘స్వాముళ్’, 21 బంతులలో ‘లెముల’, 22 బంతులలో ‘ముళ్’, 27 బంతులలో ‘పసిణిముడ్లు’, 32 బంతులలో ‘ముద్దకచ్చి’ యను చోట్లఁగల ‘ము’ లతో ప్రస్తుతాక్ష రమునకు సంబంధము లేదేమోచూడ పరిశీలించిచూడ దగు దురు. అది ‘వు’ అని చదువువారి హృదయ మిట్టిదని నే నూహింపఁజాలకున్నాను.

య ఇ ర జ్జి ర స ర గం గు గ స్వ త్త లా ర ట
ర త్త గు క్క ర త్త ర త్త గ ర గం గు గ నీ ర గ్గి కి
గ ర జ్జి ర ర గం గు గ గు గ ర గ ర గ
గ ర గ ర గ గ ర గ ర గ ర గ ర గ ర గ

ఇది ఇండి. ఆ. 13 వాల్క్యంలోనిదానిఁబట్టి చేసిన ప్రతిబింబపు తునుక. ఇందలి మూడవబంతి “రురెణువడల ఏలేమువరులేములచే” అని నేను జదివినది. క్రింద గీతగలవి తగాయిదాగల యక్షరములు.

చెప్పవలసినదేనా యనిరి. ఈవిధమున ఏపదమునకైన నేయర్థమైన చెప్పవచ్చుననిరి.

వీరుభయులు దానిని ‘వు’గా చదువుట నాకు అచ్చెరువు గొల్పుచున్నది. స్పష్టమయిన యాయక్షర మును గుర్తించుటకు బూతద్దమేలే! నిర్వికారమైన తిన్నని చూపున్నఁ జాలును. పైయిద్వరును ఆయక్షరమును శాస నమునఁగల తక్కిన ‘ము’లతోఁ బోల్చి చూడుఁడనిరే కాని, తక్కిన ‘వు’లతోఁ బోల్చిచూడుఁ డనరై రేలోకదా! 18 వ బంతులలో ‘నావురకు’ అనుచోటను, 20 వబంతులలో

మఱియు శర్మగారు 21 బంతులలోనిదేయగు కడ పటి యక్షరము ‘ల’ యనుచున్నారు. వెంకటరమణయ్య గారును పైపలుకునే ప్రతిధ్వనించుచున్నారు. విస్పష్ట ముగా స్థిటుదొరగారి ప్రతిబింబములో నది ‘చే’గాఁ గలదు. ఇంక నెవ్వరేని దానిని ‘వె’ గాఁ జదివినను జరువవచ్చునుగాని ‘ల’ గాఁ జదువుట యాశ్చర్యము గొల్పును. భారతిలోఁ బ్రకటితమయిన ప్రతిబింబములో నాయక్షరము సగపాలు ఘోటోలోనికి ఎక్కలేదు— శర్మగారు అనేకపర్యాయములు ఇండియన్ ఆంటిక్వరీని

పరిశోధించుచుగూడ నేను 'ఇండియన్ ఆంటిక్వరీ'లోని ప్రతిబింబములనుబట్టి పాఠమును బ్రకటించితిని. స్పష్టముగాఁ జెప్పిననుగూడ, "చేసినదియుచున్న" అనుటలో నర్థసంగతి గమనింపవలసియున్ననుగూడ "దానిని 'ల' గాఁ జదువుదునుగాని 'చె'గాఁ జదువను" అన్నచో నేనేమి యనఁగలను! ప్రాజ్ఞులున్నారని యూహకుండును. శ్రీశర్మగారు రిక్కడ నిట్లు పాఠమును మాత్ర మాక్షేపించిరి. శ్రీవెంకటరమణయ్యగారు నేఁజెప్పిన యర్థనిర్వచనమును గూడఁ జిందఱవలెఁజేసిరి! నే నీపట్టున నర్థముచెప్పుటలో నొక్క యక్షరమును 'లే' అనుదానిని దొలగించుట వశ్యకమయ్యెను. అట్లు దానిని దొలగించుటకు సరియైన కారణము తెలిపితిని. 'దీనికి వక్రంబు వచ్చిన గచ్చురు రెణ్ణువడల ఏలే మువరు లెముల చేసినదియుచున్న,' 'వీరిపయి నాడువరు గల్గిన ఏలే ముళ చేసిన నేయుడు-సను.' అని రెండువాక్యము లొకదాని తర్వాత నొకటిగాఁ గలవు. 'ఏలే-మువరు-లేముల-చేసినది-చున్న-' తో సరివచ్చు పదసంవిధానమే తర్వాతి వాక్యమునఁ గూడ 'ఏలే-ముళ-చేసిన-నేయుడు-సను.' అని కలదు. 'రెండువాడల గ్రామమును ఏలునటువంటి ముగ్గురుగా మాధికారులు చేసిన చేత చెల్లును.' అని తొలివాక్యమున కర్థము చెప్పితిని. 'ఆమువ్వరిమీఁదఁగూడ నడ్డ దిడ్డము లాడువా రుండురేని వారియెడఁగూడ నాగ్రా మాధికారులు చేసినచేత చెల్లును' అని రెండవవాక్యమున కర్థము చెప్పితిని. ఇందు గ్రామాధికారులని యర్థమిచ్చుపదము 'ముళ'. ఆశబ్దపు నిష్పత్తినిగూర్చి కొంత చర్చించితిని. తొలివాక్యమున "ఏలేలేముల చేసినది" సరియైనచో రెండవవాక్యమున "ఏలే ముళ చేసిన చేయుడు" అనుచోట, 'ఏలే' తర్వాత నొక 'లే' చేర్చవలసియుండును. 'ఏలేముళచేసిన చేయుడు' సరియగుచో మొదటి వాక్యమున 'ఏలేలేముల చేసినది' యనుచో 'ఏలే' తర్వాత 'లే' తొలగింపవలసి యుండును. మొదటివాక్యములో 'లే' తొలగించుట యుక్తమా, రెండవవాక్యములో 'లే' చేర్చుట యుక్తమాయని విచారించితిని. 'లేముల'కు అర్థము నాకుఁ గుదుర లేదు; 'ముళ'కు అర్థము గుదిరినది. రెండవ వాక్యమున "లే" చేర్చుట

సరిగాదని మొదటివాక్యమున 'లే' తొలగించితిని. రెండు వాక్యములందును పదసామ్యము స్పష్టముగాఁ గానవచ్చుచున్నదన్న నమ్మకము నాకుఁగలదు. సామ్యమును బట్టి తొలివాక్యమున 'లే'ను దీసివేయకున్నచో రెండవవాక్యమున 'లే'ను జేర్చవలసియేవచ్చునుగదా! రెండువాక్యములకును బదసామ్యము లేదని నిరూపించి నేఁజెప్పిన యర్థముకంటె సరిగా సరిపోయిన యర్థమును సంస్కార నిరపేక్షముగా నెవ్వరేని సాధింతురేని జోహారులు! అట్టిదేదియుఁ జేయకుండఁ బదసామ్యము గలదని మొదట (సామ్యము స్పష్టముగాఁ గానవచ్చుచుండఁగా) విరూపింపవలసినదిని, రెండును వేర్వేరుపదములేల కారాదని, కావనుటకు నిదర్శనము లేవీ యని సంస్కరించుట సాహసమని చేయు నాక్షేపములకు నే నేమని బదులు చెప్పవలెను? ఈ 'లే' ప్రభాకరశాస్త్రిగారిచే పూర్వాక్షరముతో జేర్చబడుటచే, ముళపదముత్పత్తియైనది. ఒకవేళ 22 వ బంతిలోని పదము 'శేముళ' అనునేమో, ఇత్యాదిగా వెంకటరమణయ్యగారు వ్రాసిన పదకొండు బంతుల వ్రాతకునుం బదులా? దశరా-మశేరా-కథ స్మృతికి వచ్చుచున్నది.

20వ బంతిలో నేను 'దాయసేసి' అని చదివిన దానిని శ్రీ శర్మగారు 'దాయసెసి' యనియు, 23 వబంతిలో నేను 'నరాళోక' అని చదివిన దానిని 'నరాళోక' యనియు, 22 వ బంతిలో నేను 'వీరిపయి' అని చదివినదానిని 'వీరిపయి' అనియు నిట్లే 'ఇ-ఈ, ఏ, ఏ, ఒ ఓ, స్వరములలో సర్వత్ర హ్రస్వరూపములనే పఠించిరి. కాని వారు ఈశాసనమునఁ బై స్వరములలో హ్రస్వదీర్ఘ భేదము పాటింపఁబడలేదని యంగీకరించిరి. అట్టిచో హ్రస్వముఁబోలె దీర్ఘముగూడఁబాతార్హ మేయగునుగదా! నేను శాసనమున కర్థముచెప్పఁ బూనితిని గాన హ్రస్వదీర్ఘములు రెండును బాతార్హములే కాన హ్రస్వముగాఁ బఠించినచో నర్థము సాసఁగనేని హ్రస్వముగాను, దీర్ఘముగాఁ బఠించినచో నర్థము గుదిరేనేని, దీర్ఘముగాను బఠించితిని. నాయర్థము నింకెవ్వరేని దుష్టముగా నిరూపించి హ్రస్వముగానే చదివి యర్థము చెప్పినప్పుడే

హాపాత మాక్షేపార్థ మగును. హ్రస్వదీర్ఘ ములకు లిపిలో భేదము లేనప్పుడు శబ్దరూపమును, అర్థమును తెన్నిర్ణయమునకు సాధకము లగును. ఈవిధమున నేను శాసనమున హ్రస్వముగనున్న కొన్ని 'హ'లను దీర్ఘములగా బరించితిని. హ్రస్వదీర్ఘస్వర సంస్కారమును జేయక విడిచితివి.

24 వ బంతులో నేను 'నెడ్డ' అని చదివినదానిని శ్రీశర్మగారు 'నెట్ల' అని చదివెరి. ఇది మహత్తరమయిన చర్చగల లిపి. దీని చర్చ నికమీద విపులముగా గావింప నున్నాడఁగాన యిక్కడ ను పేక్షించుచున్నాను.

25, 26 బంతులలో నేను 'వయ్యేటి' యని చదివిన పదములను శ్రీశర్మగారు 'వయ్యేటి (జ్వి) యని చదివెరి. "ఇది 'టి' యుఁగాదు. 'తి' యుఁగాదు." అని వారు వ్రాసెరి. నాకుఁ బూర్వ మీశాసనమును జదివినవారు ఫీటుదొర గారు, బర్గెన్ దొర గారు 'వయ్యేటి' అని చదివెరి. లక్ష్మణరావుగారు 'వయ్యేటి' అని చదివెరి. దీనినిగూర్చి నేను శాసనవిమర్శనమున నిట్లు వ్రాసెతిని. "ఈయక్షరము 'తి' యనికాని, 'టి' యని కాని స్పష్టపఱుప శక్యము కాకున్నది. 18, 20 బంతులలో గల 'తి'కిని దీనికిని సంబంధము లేకున్నది. 'టి' ఈశాసనమం దితరత్ర రాలేదు. అది "తి' అనుటకంటె 'టి' అనుట సంగతము" అని. ఇతరశాసనములందుఁ గొన్నిట నిట్టి యక్షరము 'తి' గాఁ జదువఁబడెను. కాని యిందు 'తి' నేఱువిధముగాఁ గలదు గాన యట్లు చదువుట సంగతముగాఁ దోచలేదు. 'టి' లిపితో దీనికిఁ గొంతచేరిక గలదుగాని, 'టి' యేయని సరిగాఁ జెప్పఁదగియుండలేదు. ఈశాసనమున 'టి' లిపికి పోలిక యితరత్ర గానరాలేదు. 'టి'గాఁ జదివిన నర్థము గుదురుచున్నది. ఆపదము ముహూఱు వచ్చినది. అది గ్రామనామమని నేనర్థము చెప్పితిని. శర్మగారు చదివినట్లు 'వయ్యేజ్వి' కూడ తృప్తికరముగాదు. టి యక్షరము అడ్డుగీతలేని బండితాకు గుడియే. దాని యడుగుతట్టున 'ద' 'ట' 'ఱ' ల కున్నట్లు లోనికిఁ జొచ్చిన పృష్ఠముండును. ఇందది లేదు. ఇది సరిగా నేటి మనవ్రాతలిపిలోని 'తి'

వలెనున్నది. నేను 'టి' గాఁ జదివినను, దాన నాకు అతృప్తియే కలదని స్పష్టముగాఁ జెప్పితిని. 'తి', 'టి', 'జ్వి' పఠనములు మూఁడును, అతృప్తిని గొల్పుచున్నపుడు 'టి' యని చదివిన నర్థసంగతి గానవచ్చెను గాన నేను దాని గ్రహింపవలసెను.

26 వ బంతులో నేను 'మరల' అని చదివినదానిని శ్రీశర్మగారు 'సకల' అని చదివెరి. ఇట్టి యాక్షేపమునకు నే నెట్లు సమాధానము చెప్పవలెనో యెఱుఁగఁజాలకున్నాను. ఇందు మొదటియక్షరము 'మ, యగుట నిరాక్షేపమై వెగడవలసినది. చిరకాలముననుండి శాసనపఠన ప్రకటనాది కార్యములందు నిష్ణాతులయిన శ్రీశర్మగారు దీనిని 'స' గాఁ జదువవలెననుట, దానికి నేను బదులుచెప్పుకొనవలసి వచ్చుట దైవదోషమే. ఈశాసనమందలి 'స' లిపికి నేటిమనవ్రాతలోను, అచ్చులోను మన్న 'స' లిపికి భేద మత్యల్పము ఈశాసనమందు 'స' **స** ఇట్లు గలదు. 'మ' **మ** ఇట్లు గలదు. సకారము నడ్డిమీఁదనుండి తలకట్టున కొక నిలువుగీటు గలదు. ఇదియే మననేటి 'స' కును, ఈశాసనమందలి 'స' కును భేదము. మకారము తలకట్టు నుండి నిలువుగీత కొంత క్రిందికి సాగి డాపలితట్టుగా మీఁదికి మెలికతిరిగి తలకట్టుననుండి క్రిందికి వచ్చిన తన మీఁదుగా వలపలితట్టునకు సాగి కొంత యూర్ధ్వముఖముగాఁ బోయి నిలుచును. మన తెలుఁగునాలుగంకె డాపలికొనకుడలకట్టిచ్చి యించుక వలపలితట్టుకు వ్రాల్చినచోఁ గొంచె మించుమించుగా నిట్టియక్షర మేర్పడును. ఇందుఁ దలకట్టునుండి క్రిందికి సాగినగీత మెలికతిరుగుటలో నొకసున్న యాకృతియు, నాగీత వలపలికి సాగి యూర్ధ్వముఖముగాఁ బోవుటలో కొమ్ము నాకృతియు నేర్పడినవి. నేటి మనలిపిలోని 'మ' కుఁ గల మొదటిసున్న యాకృతియు కొమ్మునాకృతియు వీని పరిణామములే. 'స' కు అట్టిసున్న యాకృతిలేదు. నాఁడునులేదు; నేఁడునులేదు. నాఁడు తలకట్టుననుండి క్రిందికిసాగినగీత 'స' కారపు 'నడ్డి'మీఁదికి మాత్రమే వచ్చి నిలిచినదిగాని క్రిందికి సాగి మెలికతిరిగి నున్నయా

కృతిని గల్పించుట గానరాదు. ఈలిపిరీతు లింతవిస్పష్ట భేదము గలవై యుండఁగా, నీశాసనమందలి యిక్కడిలిపి నిస్సంశయముగా 'మ' కారమై తెలియవచ్చుచుండఁగా, నిందలి యచ్చిమకారములు నిట్లేయుండఁగా, సకారము లతో దీనికి సంబంధములేమి స్పష్టముగాఁ గానవచ్చుచుండఁగా—ఇక దీనింగూర్చి నేనేమివ్రాయుదును—మకారము నడుగునున్న పెద్దదిగా నుండవలెనని, తలకట్టుకు నున్నకు నడుమ నిలువుగీటు చిన్నదిగా నుండవలెనని, కొమ్ము, సాగారికట్టుగాక, కుదించినట్లుండవలెనని, ఇవి మకారలక్షణములని, ఏమం విధముగా శ్రీశర్మగారు వ్రాసినవ్రాతలోని యాచితిని ప్రాజ్ఞులు పరిశీలించి నిశ్చయింపవలెను. ఈపట్టున వెంకట రమణయ్యగారి వాగ్దేశిని గూడ యారయవలసినది. ఆయత్తురము 'మ' కాఁజాలదు; 'ప' యగుటే నిశ్చయముట!

ఇక మఱియు 'మ' తర్వాతయత్తురమును నేను 'ర' గాఁ జదివెతిని. అది 'క' కాదని నాతలఁపు. దాని గూర్చి నాశాసనవిమర్శమున నిట్లు వ్రాసితిని. "తలకట్టు క్రిందియత్తురముతో సంధింపటకు నిలువుగీత కకారమున కుండును. ఈయత్తురమున నట్టులేదు. అత్తురముతో నొట్టియుండవలసిన తలకట్టుకు స్థలముచాలక లేఖకుఁ డిండుక యెడముగాఁ జెక్కను" అని. ఈశాసనమున రకార కకారములకు భేద మెట్టిదనఁగా:— చింతాకు నాకారమునవే రెండత్తురములును గలవు. రకారమునకు రెండువైపులకుఁ గొంచెము హెచ్చుగాసాగి తలకట్టు ఆయత్తురముతో నొట్టియున్నది. కకారమున కాయత్తురము వలపలితలయందునుండి, పయికొక గీత సాగి దానిమీఁద వలపలితట్టునకు మ్రొంగువలగల తలకట్టున్నది. ప్రస్తుతాత్తురమును రకారముగాఁ జదువుటలోను నాక్షేపముగలదు. రకారముగాఁ జదువుటలోను నాక్షేపముగలదు; కకారముగాఁ జదువుటకుఁ దలకట్టు దూరముగానుండు టాక్షేపవిషయము. కకారముగాఁ జదువుటకుఁ దలకట్టుతో నొట్టియుండవలసిన నిలువుగీటు లేకుండు టాక్షేపవిషయము. దీనింగూర్చి నేను జాలఁగాయోజించితిని. 'ర'గాఁ జదువగా 'మరల' అని యర్థముగల పదమగును. 'వాక్యార్థము పొసఁగును. 'మకల'

నాకర్థముగాలేదు. అనర్థకపక్షముకంటె అర్థవత్పక్షము గ్రాహ్యముగాన 'మరల' యని పఠించుటే సముచితమయ్యెను. ఆయినను 'క' కారముగాఁ జదివికూడ నెంతెంతో యోజించి చూచితిని. ఇక్కడ నొక క్రొత్త గానవచ్చెను. శాసనమం దింక నెక్కడనులేని యిటుకువల యాయత్తురసానమునఁ గలదు. ఈశాసనమునఁ దక్కిన యత్తురములకెల్లఁ దగినంతయెడ ముందునట్లు చెక్కఁబడినవి. ఈయొక్క యత్తురమే మిక్కిలి యిటుకుగాఁ జెక్కఁబడినది. శాసనలేఖకుఁడు దానినిఁ దొలుతఁ జెక్కఁమఱచి తర్వాత 'మ', 'ల'లకు తక్కిన యత్తురముల కన్నింటికిఁబోలె నడుమనున్నయెడమున నిజీకించి చెక్కియుండునని తోచెను. అట్లుచెక్కిటలో రకారపుఁ దలకట్టుకూడఁ జెక్కినను రెండుప్రక్కలను అత్తురము తలకట్టు కుండవలసిన చిమ్ములకుఁ జోటు లేదుగాన దానికై తలకట్టును మరల నెడముగాఁ జిమ్ములువచ్చునట్లు చెక్కియుండునని గోచరించెను. ఆవిషయమునే శాసనవిమర్శమున వ్రాసితిని. రకారముగాఁ జదువుటలో నున్నట్లే కకారముగాఁ జదువుటలోఁ గూడ స్పష్టముగా నత్యప్తియుండఁగా నాయత్తురము రకారము కానేకాదు. నిశ్చయముగా కకారమేయని గ్రుద్దిచెప్పుట యొప్పునా? ఈపట్టున వెంకటరమణయ్యగారు చేసిన ప్రసంగమును పరికింపుడు: దానిని 'ర' గ చదువుట తప్పట! 'క' గ నే చదువవలెనట. మరలనది 'క' అయినను కాకపోయినను 'ర' మాత్రము కాదట!" నేను కుస్తీపట్టితి నట! ఫీటుయిపోయితి నట! ఏ భీతియు లేనప్పు డేమన్న ననవచ్చును!

మఱియు 27 వ బంతిలో 'చరువయ్య' అని నేను జదివినదానిని శ్రీశర్మగారు 'చరువయ్య' అని చదివెరి. అక్కడ యకారపుఁ దలకట్టు నూఁదిమొనయంత నిలువుమొగమైఁది. అది రేఫవ్యంజకముగాఁ దలఁచి దలఁపవచ్చును. 33 వ బంతిలో 'దివక తీరవలసియున్న రయ్య' యనియే కలదు గావునను; నిక్కడ యకారమునకు నూఁదిమొన యంతగానున్న యాయూర్ధ్వముఖిత యస్పష్టమగుటచేతను నేను 'వయ్య' యని చదివెతిని! శర్మగారు చదివినట్లుగూడఁ జదువవచ్చును. కాని యది నిర్విశేషము.

మఱియు 28 వ బంతిలో 'గజ్జ సెడ్ల' అని నేను జదివినదానిని శ్రీ శర్మగారు 'గజంబు సెడ్ల' అని చదివిరి. తాము చూచినంతవఱకు 'జ' క్రింద 'ఇ' లేదనిరి. 'జ' తోగలసి దాని పిదప నొక యక్షరమును దానికి కొమ్మును గలవనిరి. ఆయుత్వమునే 'జ' తరువాతి యక్షరముయొక్క యెడమవైపు నిలువు గీటుగఁ బోనిచ్చినట్లున్నదనిరి. అట్లేయగునేని దాని 'బు' గ చదువదగు ననుకొంటి మనిరి. ఈపట్టున నేను శాసన విమర్శమున నీక్రింది యర్థముగల వాక్యముల వ్రాసితిని. '23, 24 బంతులలో "గజంబు సెడ్ల నడుపు" అన్న పదము లున్నవి. అవియే మరల 28, 29 బంతులలోఁ గూడ "గజ్జ సెడ్లనడుపు" అని వచ్చినవి. ఈరెండు చోట్లను అక్షరవ్యత్యయముగలదు. శాసనము ముగియఁ జెక్కనుచు జెక్కను లేఖకున కజాగ్రత్త యొక్కవగుట యిందు స్పష్టముగాఁ గానవచ్చుచున్నది. శాసనముమొదటగల యక్షరముల సౌందర్యము పోనుపోను మిక్కిలి చెడుచువచ్చినది. ఇందు 23, 24 బంతులలోని లేఖనము 28, 29 బంతుల లేఖనముకంటెఁ బ్రామాణికముగాఁ గొందును." ఇట్లు నేను వ్రాయుటకుఁ గారణముల నిక్కడ వివరించుచున్నాఁడను. 23, 29 బంతులలోని "గజంబు సెడ్లనడుపు" కు నే నర్థముచెప్పితిని. 28, 29 బంతులలోని పదములుగూడఁ గొంచెపు భేదముతో నట్లే చదువను, అర్థము చెప్పను దగియుండెను. ఆకొంచెపు భేదము లేవనఁగా:—23 బంతిలో 'గజ్జ' అని 'జ' కారముక్రింద ఇకారము స్పష్టముగాఁ గలదు. 28 వబంతిలో 'జ' కారముక్రింద నుండక 'ఇ' కారము దాని నంటికొనియే దానిప్రక్క నున్నది. శాసనప్రతి బింబమును బరిశోధింపదగును. శాసనవిలేఖకుఁడు దాని నట్లు ప్రక్క గా వ్రాయుటకుఁగూడఁ గారణముగలదు. సరిగా నీయక్షరమునకుదులమీఁద మీఁదిబంతిలోని 'ఘ' అను ద్విత్యాక్షరములోని ఇకారము క్రిందిబంతి కుండఁ దగినచోటును గొంతయోక్రమించుకొనెను. అట్లు క్రింది బంతిస్థలమాక్రమించుకొన్న యా 'ఘ' కు సరిగా నీక్రిందిబంతిలో మరల ద్విత్యాక్షరమును నీ 'జ' చెక్కవలసివచ్చెను. ఈబంతికిఁ గ్రింద నింక నొకబంతి చెక్కవలసియున్నది.

ఇక్కడ జకారముక్రింద ఇకారము చెక్కుచో క్రిందిబంతి చెక్కడమున కడ్డంకి కలుగును. ఈకారణముచే శాసనము చెక్కినవాఁడు 'ఇ' ను జతో నంటించి ప్రక్కగాఁ జెక్కియుండునని నాయనుమానము. 17 వ బంతిలో 'అజ్జాపయతి'లోని 'జ' క్రింది 'ఇ' కును, 28 బంతిలో 'జ' క్రిందమున్న 'ఇ' కును, నిక్కడ 'జ' నంటి ప్రక్కగానున్న యక్షరమునకును సాయాప్యము చక్కఁగాఁగాన వచ్చుచున్నది. కాని 17, 28 బంతులలో నాయక్షరము నిలువుగీటుకు నడుమ కుడితట్టునకు మాత్రమేయున్న యడ్డుగీటు ఇక్కడఁ గుడితట్టునకును నెడమతట్టునకును గలదు. ఇది కొంచెము భేదము. దీనిని జదువుటలో నేను మిక్కిలి చిక్కుపడి యిట్లు గుర్తించితిని. జకార ముత్పరాతి యాయక్షరమును 'ఇ' కారముగాఁ జదువుటే చాల సంగతముగా నుండునుగాని యింకే యక్షరముగా జదువుటయు సరి గాదు. అక్షర స్వరూపముచేతనే యిది యిట్లు చదువదగియుండఁగా నిక 23 బంతిలో 'గజంబు' ఇత్యాది పదములతో నిక్కడిపదములకు సంగతిగూడ నున్నప్పు డట్లు చదువుట కాక్షేప ముండరాదనియే నేనందును. శ్రీశర్మ గారిక్కడ కుడికొన నొకచుక్క గలదనిరి. అంగీకరించుచున్నాను. 'గజం' అని చదువుదును. శ్రీశర్మగారు 'సెడ్ల' అని చదువగా నేను 'సెడ్ల' అని చదువుటకుఁ గారణమిది. 28, 29 బంతులలో శర్మగారు 'సెడ్ల' గాను నేను 'సెడ్ల' గాను జదివినపదమే యిదియని నావిశ్వాసము. 29 వ బంతిలో నాద్విత్యాక్షరమునకుఁ బొట్టలో నడ్డుగీత గలదు; ఇక్కడ లేదు. లేఖకుఁ డజాగ్రత్తచే దానినిక్కడ విడిచినాడని నేను దలఁచితిని. 23, 24 బంతులలోని లిపికంటె, ఈ 28, 29 బంతులలోని లిపిలో శాసనవిలేఖకుఁడు చేసిన లిపి వ్యత్యాసములివి:—'జ' క్రింద 'ఇ' చెక్కకుండుట, 'ఇ' కు అడ్డుగీటు ఎడమతట్టునకుఁగూడఁ బోనిచ్చుట 'ఱ?' 'డ?' అక్షరములో నడ్డుగీటు చెక్కకుండుట,—ఈవిషయమునే నేను శాసనవిమర్శమున సంగ్రహముగాఁ జెప్పితిని.

మఱియు 31 వ బంతిలో నేను 'జనువ' అని జదివినదానిలో శ్రీ శర్మగారు తొలియక్షరము 'జ'

యగునాయని సంధేహించిరి. ఈశాసనమున నితరస్థలములవచ్చిన 'జ'లకును దీనికిని గొంచెము భేదము గలదనిరి. దీనికిఁ గుడితట్టున (కుడితట్టునకు అగ్రములుగల మూడు అడ్డగీతలున్నవి.) ఎగువగీటును, దిగువగీటును కలవనందు వలనఁగాని, లేనిచో 'భ'గగాని, 'ఱ'గగాని దానిఁజదివి యుందుమనిరి. శాసనము చెక్కుటనఁగా అచ్చుపోతె యక్షరములఁగూర్చుట గాదు. చేతివ్రాతలోఁ గూడ అక్షరములను సర్వత్రసమానాకారముతో వ్రాయుట గురురదు. అక్షరముల నిర్మాణరీతిలోని భేదములను జూచుకొనవలెనుగాని పాఠకములోని భేదములను లెక్కింపఁబూనినఁ గురురదు. ఇక్కడ నీయక్షరమును 'జ' కారమునుగాఁ జదువ నగునుగాని యింకొకదానిఁగాఁ జదువఁ గాదు.

మఱియు రెండు వ బంతిలో నేను 'దివకరయ్య' యని చదివినదానిని శ్రీ శర్మగారు 'టివకరయ్య' యని చదివిరి. ఆయక్షరమునకుఁ దలకట్టుతోఁ గూడిన గుడి లేదనిరి. ఇట్లున్నను గొన్ని శాసనములం దిది 'డ' గాఁ జదువఁబడెననిరి. దీనిగుడి తలకట్టుతోఁ గూడియున్నట్టుఁ గూడ గుర్తింపఁదగియే యున్నది. ఇట్టి లేకాతిలేక మయిన లిపిభేదమును నిశ్చయించుటకు శబ్దార్థసంగతి సాధకము. 'దివకరయ్య' యనఁగా నర్థము చక్కఁగా సరిపోవును. 'టివకరయ్య' యట్టిదిగాదు. ఇంతకు నిక్కడ తొలియక్షరము నాదృష్టికి 'ది' గాఁ జక్కఁగాఁ జదువఁదగియే యున్నది.

శ్రీ శర్మగారు పేర్కొనిన శాసనపాఠభేదములను బెక్కింటినిగూర్చి నాకు న్యాయముని తోచిన సమాధానముఁ జెప్పికొంటిని. శ్రీ శర్మగారికిని నాకును ముఖ్యముగాఁ జర్చావిషయము గానున్నది:—నెట్ల, కొనుక, గనను, అని ఫ్లిటుదొరగారు, బర్లెన్దొరగారు, లక్ష్మణరావుగారు చదివినట్టి శబ్దములలోని ధకారమే. నేను దానిని డకారముగాఁ గాని, డకారముగాఁ దర్వాతఁ బరిణామమంది యుత్సన్నమైపోయిన యొక వింతపూర్వలిపిగాని యగునంటిని. శ్రీ శర్మగారది బండి 'ఱ' యనిరి. ఇక్కడమాత్రము 'భ' గాఁ జదివిరిగాని యితరత్ర దీనిని వ్రాచీనులు బండి ఱ గానే చదివిరి. శ్రీ

శర్మగారును పెక్కు సాధనములతో నాతలఁపును దప్పఁ జెప్పి ప్రాచీనులు ఇతరత్ర చదివినట్లే చదువవలెననిరి. ఈ యక్షరమునుగూర్చి చర్చ పత్రికలలోఁ బడక పూర్వము నేను శ్రీ శర్మగారితో నీవాదపు సాధక బాధకములఁ జర్చింపఁ గోరితిని. నాయుద్దేశములనెల్లఁ జెప్పికొంటిని. నాశాసన విమర్శము ముద్రితము గాకపూర్వమును, ముద్రితమగుచున్నప్పుడును దానినిఁజూచి మంచి చెడ్డలఁ జెప్పఁగోరితిని. నాకోరిక నెఱవేఱలేదు. వారు నావాదమునకు సాధకములుగా నే నుదాహరించు శాసనాదులకు స్పష్టముగా ఆకరములను దెలుపవలసినదనియుఁ దర్వాత వానిని దాము పరిశోధించుకొనవలసినదియునుననియు నాతోఁ జెప్పిరి. మే మిర్వురము ఆప్తమిత్రులమేకాన పత్రికకెక్కి ప్రతివాదము జరిగినను నది సరసముగానే సాగునని నే విశ్వసించితిని. నావిమర్శమున నే నుదాహరించిన శాసనాదులకు స్పష్టముగా నాకరములఁ దెలుపుకొంటిని. న న్నట్లు కోరినవారయ్యు శ్రీ శర్మగారు తమ ప్రతివిమర్శమునఁ దాముదాహరించిన శాసనములలో దేనికిఁగాని ఆకరము దెలుపరైరి! వారింతవఱకు అనేకశాసన విమర్శములఁ బ్రకటించినవారు. వానిలో ననేకప్రాచీనశాసనముల నుదాహరించినవారు. ఎన్నఁడుగాని, ఎక్కడగాని వారు తాముదాహరించిన శాసనములకు ఆకరములఁ దెలుపకుండుట గానరాదు. ఈప్రతివిమర్శముననే వీరిట్టి యపూర్వపద్ధతి నవలంబించిరి. వారుదాహరించిన శాసనములు పెక్కులు అప్రసిద్ధములు, అముద్రితములు. అవి యొక్క డెక్కడ నున్నవో వెదకి పట్టుకొనవలసి వచ్చెను. శ్రీ శర్మగారివలెనే నేనును నింతకుఁబూర్వమే కొన్ని ప్రాచీనశాసనములను ఎవ్వగ్రహింపకువారి శాసనసంచయమునఁ బ్రతిబింబములఁజూచి ప్రతులు వ్రాసికొనియుంటిని గాన వానిలోఁ గొన్నింటిని వెదకి గుర్తించితిని. ఇంకఁ గొన్నిటికై తంటాలు పడవలెను. ఆయాఫీసులోని ప్రాంతతెలుఁగు శాసనముల ప్రతిబింబములను బెక్కింటి నీనడుమ శ్రీ జయంతిరామయ్య పంతులుగారు తెప్పించికొనిరట. శర్మగారుదాహరించినవి కొన్ని యందుండును. వానిపాఠములను, లిపులను జూచుకొవలసి యున్నది. మఱియు నావాదము

నకు సాధకములయిన శిలాశాసనములకుఁ గొన్నింటికిఁ బ్రతి బింబములను దీసి యచ్చుదిమ్మలు చేయింపవలసియున్నది. ఇదియెల్ల నెఱవేర్చుకొనుటకుఁ గొన్నాళ్ల గును. వలయు పరికరములనెల్ల సమకూర్చుకొని శ్రీ శర్మగారివాదమును జక్కఁజూచుకొని నావాదమునకుఁ గూడఁ బునరాలోచనము చేసికొని న్యాయముని నేను నమ్మినదానిని రాఁబోవు భారతిలోఁగాని దాని తర్వాతి భారతిలోఁగాని వెల్లడించుకొందును. నావాదము సరిగాదని తోఁచె నేని దానిఁదప్పక వెల్లడింతును. ఈచర్చ కొంతప్రాచీనాంధ్ర భాషాస్వరూపమును, ప్రాచీనలిపి స్వరూపమును బ్రవృత్తపఱుపఁగల్గుటతోఁ బర్యవసన్నమగునేని శ్రీ శర్మగారును, నేనును ధన్యుల మగుదుము.

శ్రీ శర్మగారు పయియక్షరమునుగూర్చి పత్రికలలో జర్చింపఁ జెల్పెట్టుట నాకు సమ్మతమే. ఆచర్చ వలన నపూర్వశాసన భాషాపరికరము గొంత బయల్పడఁగలదు. కాని నిక్కముగా నిలువఁజాలని యసందర్భపుటాక్షేపముల నిప్పుడు నేను బదులుచెప్పినవానినిఁ బత్రికలోఁ బ్రకటించినందుకే యావంతనావంత. వారు తమపాఠభేదములగూర్చి నాతోఁముచ్చటించియుండఁదగును. నేను సమాధానముచెప్పియుండఁదగును; పరస్పరము మామాపాఠముల గూడోషములనిర్ణయించుకొని యుండఁదగును. అట్లుజరిగియుండేనేని శ్రీ శర్మగారికిఁగాని నాకుఁగాని, నడుమ వెంకటరమణయ్యగారికిఁగాని యీ యాయాస మక్కఱ లేకపోయెడిది. శర్మగారును, నేనును పరస్పరము సందిగ్ధ విషయములనుగూడఁ బలుకుకొనుట చాలఁగాలముననుండి సాగుచున్న సంప్రదాయమేకాని క్రొత్తగాదు. అయినను శర్మగా రేలో ఆత్రపడి ప్రభాకరశాస్త్రిగారికి ప్రాచీనచాళుక్య లిపి చదువుటేచేతకాదన్న సిద్ధాంతము పుట్టఁదగినన్ని యాక్షేపములఁ బ్రోదిచేసిరి.

మఱియు శ్రీ శర్మగారు నాశాసనపదపదార్థవివరణములగూర్చి అక్షరములమార్చి చేర్చి తీసివేసి, శాసనమున కర్థము చెప్పితిని, అది చాలవరకు సందేహింపవలసి యున్నదని సందేహగ్రస్తసంస్కార ఫలితముగఁ గుదిరిన లిపినిర్ణయమును, అర్థమును సందేహగ్రస్తమేయని తేలుచున్నదని సూత్రప్రాయముగాఁ జెనకఁగాఁ

వెంకటరమణయ్యగారు దానికి భాష్కప్రాయముగా బహుభాషలాడిరి. పయిశాసనము లిపిదోష బహుళము. విడివిడిగాఁ బెద్దపెద్దగాఁ బ్రక్క కై దేసిబంతులచొప్పున వ్రాసిన మొదటి రెండుప్రక్కలలోను నిర్వదియేడుదోషములు గలవు. అందు సంస్కృతభాష గలదుగాన యాదోషములు స్పష్టములు. నేను వాని నిష్టమువచ్చినట్టు తీర్చి మార్చి చేర్చి వాయభిప్రాయమును జొప్పించి దిద్ది సంస్కరించితిని తెగడ శక్యముగాదు. 'ప్రసాదసదసమాసాదిత' అని కలదు. ఇందు 'సద' తీసివేయవలెను. 'భాస్వానిత్యోప' అని కలదు. 'భాస్వా' తర్వాత 'నివ' చేర్పవలెను. 'రిపున్యపాశ్రమపవనః' అని కలదు. 'రిపున్యపాశ్రపవనః' అని మార్పవలెను. యిట్టివే యాతప్పు లెల్లను. తెలుఁగుభాగమును ప్రక్క కైదేసి బంతులచొప్పున లేఖకుఁడు చెక్కినాఁడు. అక్షరములు చిన్నవి. బంతులు వంకర. లిపి మిక్కిలి అజాగ్రత్తగాఁ జెక్కినది. ఇట్టిచోఁ దప్పులుండక పోవువా? అయినను నేను సంస్కృతభాగమునఁ జేసిన సంస్కారములకంటెఁ జాలఁచక్కువగానే తెలుఁగుభాగమున సంస్కారములనుజేసితిని. వానిఁగూడ సకారణముగాఁ జేసితిని. వానినెల్ల నిక్కడ మరలఁ బేర్కొనఁజాలను. చేతలోఁ జెడిపోవచ్చునుగాని భావమునఁ బ్రామాణికత కొఱకే బాధపడితిని. ఆదరబీదరగా నేవోయందనిసాందని యర్థముల మనసులో నుంచుకొని 'మసి పూసి నేరేడుపండు' విధముగా మాయఁ జేయలేదు. నేఁ జెప్పినయర్థవివరణాదు నిర్దుష్టములేయని నేననలేదు. ప్రాజ్ఞలింకనుబరిశోధించి విశేషముల వెల్లడింపవచ్చును. మఱియెవ్వరేని యీసంస్కారములఁగూడఁ జేయకుండ యర్థము గుదిర్చినచో జోహారులు. అట్లేమియుఁ జేయక యాక్షేపించుట యర్హ లక్షణముగాదు. శ్రీ శర్మగారును బెక్కుశాసనములఁ బ్రకటించిరిగదా. వానిలో దాము గావించిన సంస్కారములనుగూడ స్మరించిచూచుకొనవలదా!

నాయీశాసనవిమర్శముననే కీ. శే., కె. వి. లక్ష్మణరావు పంతులుగారు పరిశోధించినట్టియు, వారి యనంతరము శ్రీ శర్మగారు సరిచూచి పూర్తిచేసి ప్రకటించినట్టియు సాతెలూరి తామ్రశాసనముననుండి యొకశ్లోక

ముదాహరించుకొంటిని. ఆశ్లోకమును శ్రీలక్ష్మణరావు పంతులుగారు ఆంధ్రపరిశోధకమండలి వార్షికోత్సవాధ్యక్షోపన్యాసమునఁగూడఁ బేర్కొనిరి. ఆయుపన్యాసమునను, భారతి ఒకటవ సంపుటమున ఒకటవసంచిలో ప్రతిబింబముగాఁ బ్రకటించిన తచ్ఛాసన విమర్శనమునను నాశ్లోకచరణము “వరకరిగల్గ భూపతి భూజాసి రి హాజిభువిప్రహాసతే” అని కలదు. ‘ప్రహాసతే’ అని సంస్కృతమునఁ గ్రియారూప ముండదు. ‘ప్రహాసతి’ అని యుండును. ‘ప్రభాసతే’ అని యుండు నేమోయని యనుమానముతో భారతిలోని ప్రతిబింబమును జూచితిని. అందులిపి ‘ప్రభాసతే’ యని చదువఁదగియున్నది. బంతిచివర భాయక్షరము గలదు. భస్పష్టముగానున్నది. దాని దీర్ఘమున కక్కడ చోటు చాలక లేఖకుఁ డాయక్షరముక్రిందుగాఁ జెక్తాను. క్రింద నొకదీర్ఘపుగీటు గలదు. ‘భ’ స్పష్టముగానున్నప్పుడు, ‘భాసతే’ అర్థవంతమును, నిర్దుష్టమును నగు పద మయినపుడు ఇట్లే చదువఁదగును. ‘ప్రహాసతే’ అనురూపము సాధువు గాదు; లిపియు నట్లులేదు; అర్థమును గుదురదు. నేనీవిషయమునెల్లఁ జేరుకొనక ‘ప్రభాసతే’ అనియే యుదాహరించుకొంటిని. మఱియు నాశాసన ప్రతిబింబములను భారములను జూడఁగా నిట్టి వింకను గానవచ్చెను. ప్రతిబింబములనుబట్టి ౮ వ బంతిలో ‘మగిదొగరాజః’ 3౦ వ బంతిలో ‘చతురాశశ్చక్ర వరహాలాఞ్చన’ అని కలవానిని ‘మగిదొశశ్చక్రవరహాలాఞ్చన’ అని కలదు. ‘గ’ కావచ్చును (గ స్పష్టముగనే కలదు.) అని) రాజః’ అని; చతురాశశ్చక్ర(?) వరహాలాఞ్చన’ అని చదివరి. ఇట్టివిగాన నింకనుగలవు.

శ్రీశర్మగారిప్పటికిఁ బ్రకటించిన శాసనములలోఁ గదపటిదగు చాళుక్యభీమరాజు సీసపద్యశిలాశాసనమునఁ గూడ సందేహస్థానములు గలవు. “సెడటిన బోయల ఎడవిసా[న్సె]” ..... కన్నరాభూపతి వెన్నాజిలో జూపె సంకిలా (ల) ద్దాను తేని బింకముడిచె...చోట నింకేకొని కాచె భూలోకంబెఱుంగ...”

ఇత్యాది విధముగానున్న సీసమున వాక్యముల కెల్ల కర్తృపదము ‘పండరంగు’ అనునది. ‘కన్నరాభూపతి వెన్నాజిలోఁ జూపె’ అని శర్మగారి పాఠముచొప్పునఁ జూడఁగా వాక్యాన్వయము, అర్థము పొసఁగదు. తక్కిన వాక్యముల కెల్ల విరుద్ధముగా ‘కన్నరాభూపతి తనవెన్ను ఆజిలో పండరంగునికేజూపె’ నని యర్థము చెప్పరాదు. కనుక “కన్నరా భూపతి వెన్నాజిలోఁ జూచె” అని యుండవలెనని నేను నిశ్చయించుకొని శాసనశిలను బరిశీలించితిని. ఆం దాయక్షర మస్పష్టముగానున్నను ‘పె’ అని చదువుటకుఁగాక ‘చె’ అని చదువుటకే యానుకూల్యము గల్గియున్నది. శర్మగారు తమవిమర్శమున లిపి రీతియే తమకుఁ బ్రధానముగాని యర్థసమన్వయముతోఁ దమకుఁ బనిలేదనివాసిరి. నేఁడు జిలుగువ్రాతగల కాగితములను జదువుటలోఁగూడ లిపిసంకేతములతోపాటు పదపదార్థసంగతికూడఁ బాఠపరిజ్ఞానమున ముఖ్యమగుట సర్వవిదితము. ఇంచుమించుగా శాసనలిపియు నిట్టిదే. అర్థసంగతియు, నారయకున్నచో సర్వత్ర స్పష్టముగాఁ బాఠనిర్ణయము లిపిమాత్రజ్ఞానముచే సాధ్యము గాదు. అర్థయోజనము సాధు లిపిస్ఫురణమునకు సాధకము.

[వేటూరి ప్రభాకరశాస్త్రి]

ఆంధ్రభ్యుదయము

శ్రీయుతులు

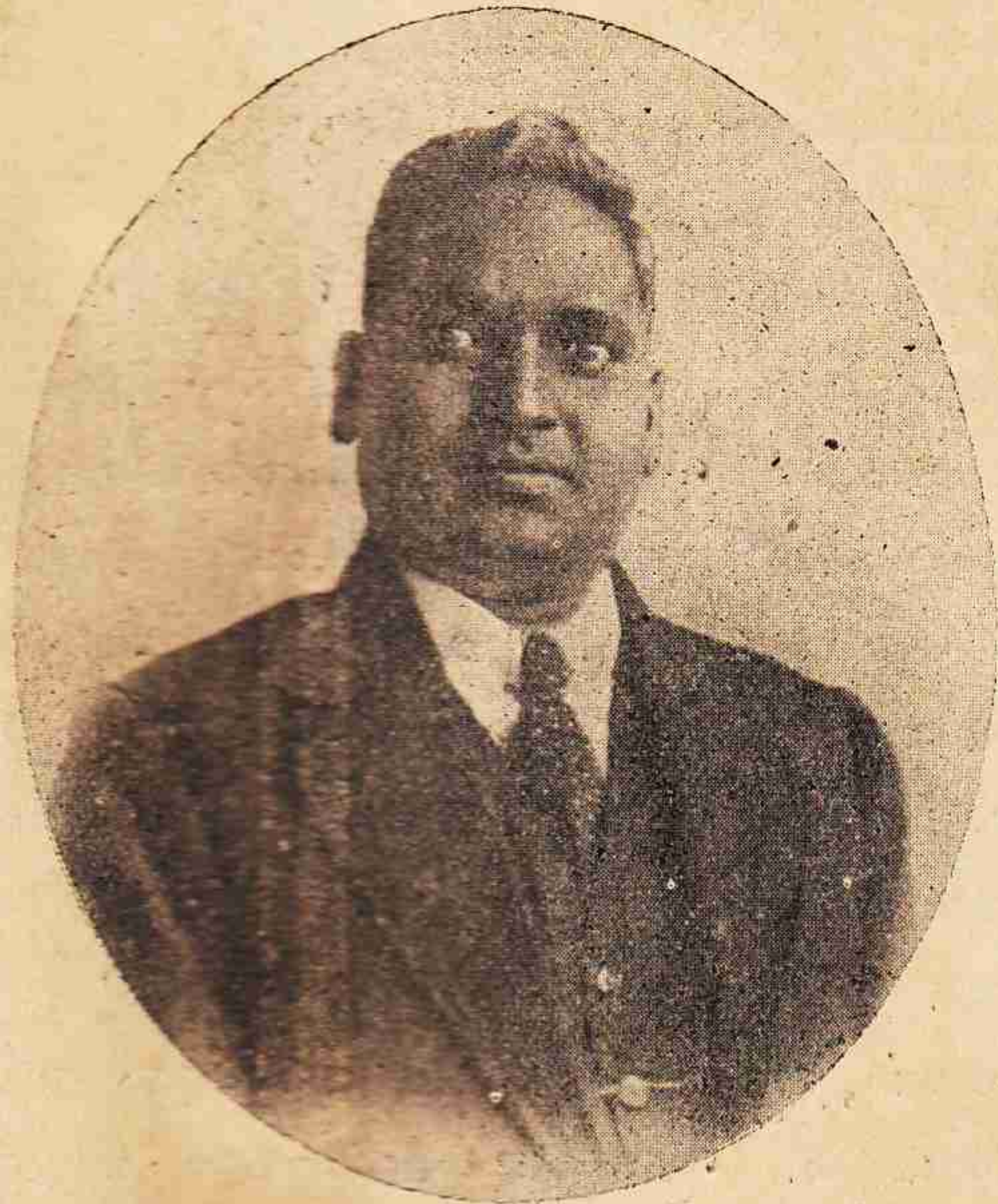
డాక్టరు నేలటూరి వేంకటరమణయ్య గారు,
యమ్. ఏ., పి హెచ్. డి.

వీరు పుమారుద్రావిడశాఖీయులు; నేలటూరి సుబ్బయ్యగారి కుమారులు. జననము ౧౮౯౬-౯౭ ప్రాంతము. స్వకాయకష్టమువలన, స్వయంసహాయమువలనను నెల్లూరు అమెరికన్ బాప్టిస్టుమిషన్ హైస్కూలులో ప్రాథమికవిద్య ముగించుకొని, పిదప మదరాస్ క్రిస్టియన్ కాలేజిలో ఇంటర్మీడియేట్, ఆనర్సు పరీక్షలందు తీర్థులైరి. ౧౯౨౧ లో బెంగళూరిలో 'వెస్టియన్ మిషన్ కాలేజి'లో ఆర్థికశాస్త్రోపన్యాసకులు (Economics Lecturer)గ పనిచేసి, ౧౯౨౨ లో మదరాసు 'క్రిస్టియన్ కాలేజి'లో తెలుగుపండితులుగ బ్రవేశించిరి. ౧౯౨౩ లో వీరి నవట చారిత్రకశాఖలోనికి మార్చిరి. అప్పటినుండి యిప్పటివరకు ఆశాఖయందే ఉపన్యాసకులుగ పనిచేయుచున్నారు. 'డాక్టర్ ఆఫ్ ఫిలాసఫీ' (పి హెచ్. డి.) బిరుదమునకై వీరు ౧౯౨౬ లో దక్షిణహిందూదేశ దేవాలయోత్పత్తి (The origin of the South Indian temple) అను వ్యాసమును మద్రాసు విశ్వవిద్యాలయమువారికి బంపిరి. వారు దీని యోగ్యతను, ప్రాశస్త్యమును బరీక్షించి వెంకటరమణయ్యగారి కాబిరుదమును ౧౯౨౭ మార్చిలో నొసంగిరి. కడచిన నెల ౨౩ వ తేదీని జరిగిన పట్టప్రదాన సభలోనే వీరు 'డాక్టరు' పట్టమునందరి.

శ్రీయుతులు

డాక్టర్ వంగల శ్రీరాముగారు

వీరు లక్ష్మో విశ్వవిద్యాలయ రాజనీతిశాస్త్రశాఖా ప్రధానాధికారులు; సుప్రసిద్ధాంధ్రులు, కృష్ణాపత్రికా సంపాదకులు నగు శ్రీ ముట్నూరి కృష్ణారావుగారి యల్లుండు. వీరు కాలిఫోర్నియా విశ్వవిద్యాలయము నందు బి.ఏ. (ఫస్టుక్లాసు ఆనర్సు) అందు తీర్థులైనవారు; రాజనీతిశాస్త్రమునందలి నైపుణికి బెస్సెట్ బహుమానము బడసినవారు; హార్వర్డు విశ్వవిద్యాలయమున యమ్. ఏ., పి హెచ్. డి. పట్టములను పొంది అంతర్జాతీయ న్యాయశాస్త్రమునందు బాడీన్ బహుమతిని బడసి, 1917-18 సం.ల యందు యూనివర్సిటీ స్కాలరు గను, 1919-19 సం.లలో గూడ్విన్ మెమోరియల్ ఫెలో గను, 1919-20 సం.లలో పార్కర్ ట్రావెలింగ్ ఫెలో గను ను త్తమవిద్యల నభ్యసించినవారు; కేంబ్రిడ్జి విశ్వవిద్యాలయమున ఎమ్మమ్మ్యూల్ కళాశాలయందు అంతర్జాతీయ న్యాయశాస్త్రమున పరిశోధనలగావించినవారు; 1924-25 సం.లయందు పాట్నా విశ్వవిద్యాలయమున రీడర్ షిప్ లెక్చరరుల నుపన్యసించినవారు. ఇంతకుపూర్వము వీరు కలకత్తా విశ్వవిద్యాలయమున ప్రధానోపన్యాసకులుగ పనిచేసి యుండిరి. అంతర్జాతీయ న్యాయశాస్త్రము నందు కార్నెజీ ఫెలోషిప్ ను పొందిన ప్రథమ భారతీయులు వీరే.

భారతీయమహిళామండలి

శ్రీమతి వైదేహికన్య

ఏదేండ్లు వయస్సుగల ఈబాలిక హైందవ లక్ష్మీ విలాస సభ (తిరువళ్ళిక్కేణి)కు అధ్యక్షురాలైన శ్రీమతి యం. లక్ష్మీకమ్మగారు మనుమరాలు. ఈబాలిక తన మాడవసంవత్సరముననుండి నాట్యమునందు పేరుగాంచి పెక్కురచేత పెక్కు బహుమతులను బడసినది. వజీయు 'బాలనటి' యను బిరుదమును 'టూడ్ హంటరు సతి'వలన పొందినది. ఈబాలిక లక్ష్మీవిలాససభవారి యాదరణమున విట్టివల రుక్మిణీకల్యాణ హరికథను కాలక్షేపము చేసినది. ఈమె తలిదండ్రులు ఈబిడ్డను విద్యావతినిగాజేయుట పరమావశ్యకము. విద్యావతియగు నేని యీమెకీర్తి మున్నుండు బహుధా పెంపొందగలదు.

శ్రీమతి ఎ. సి. దేవకీకన్య, చెన్నపురి

ఈమె చెన్నపురి మేరీరాణీ కళాశాలయందు చదివి బి. ఏ. పరీక్షయం దీరాజధానిలో ప్రథమస్థానము నలంకరించినది. ప్రాధెసరు కాండేతుపండితులవారి మేనకోడలు.

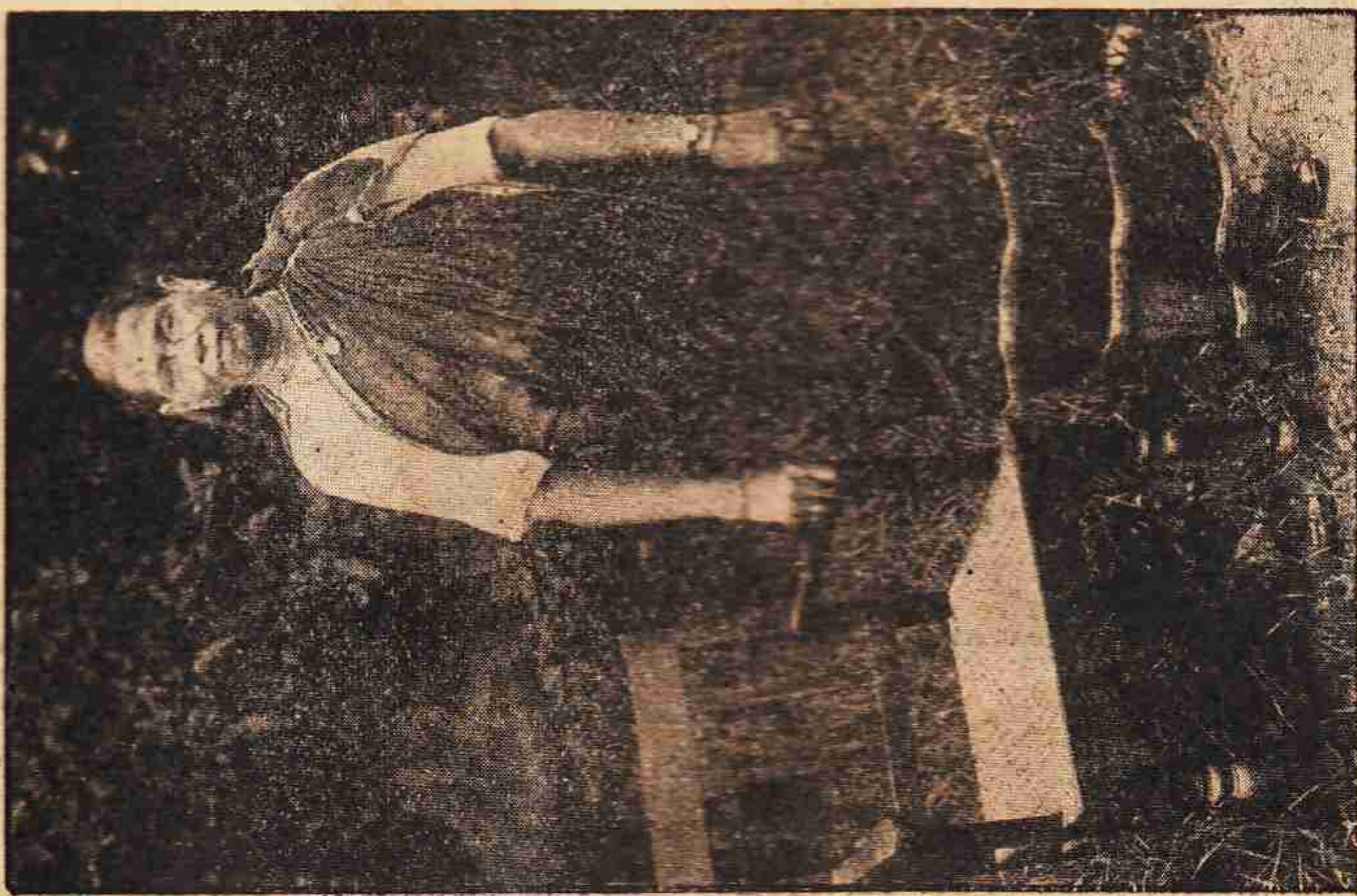
శ్రీమతి ఇ. జార్జి కన్య

వేదాంతశాస్త్రమున యం. ఎ. పట్టపరీక్షయందు రాజధానిలో మొట్టమొదటిస్థానము నలంకరించినది. ఈమె చెన్నపురి క్రైస్తవకళాశాలయందు విద్య నభ్యసించినది.

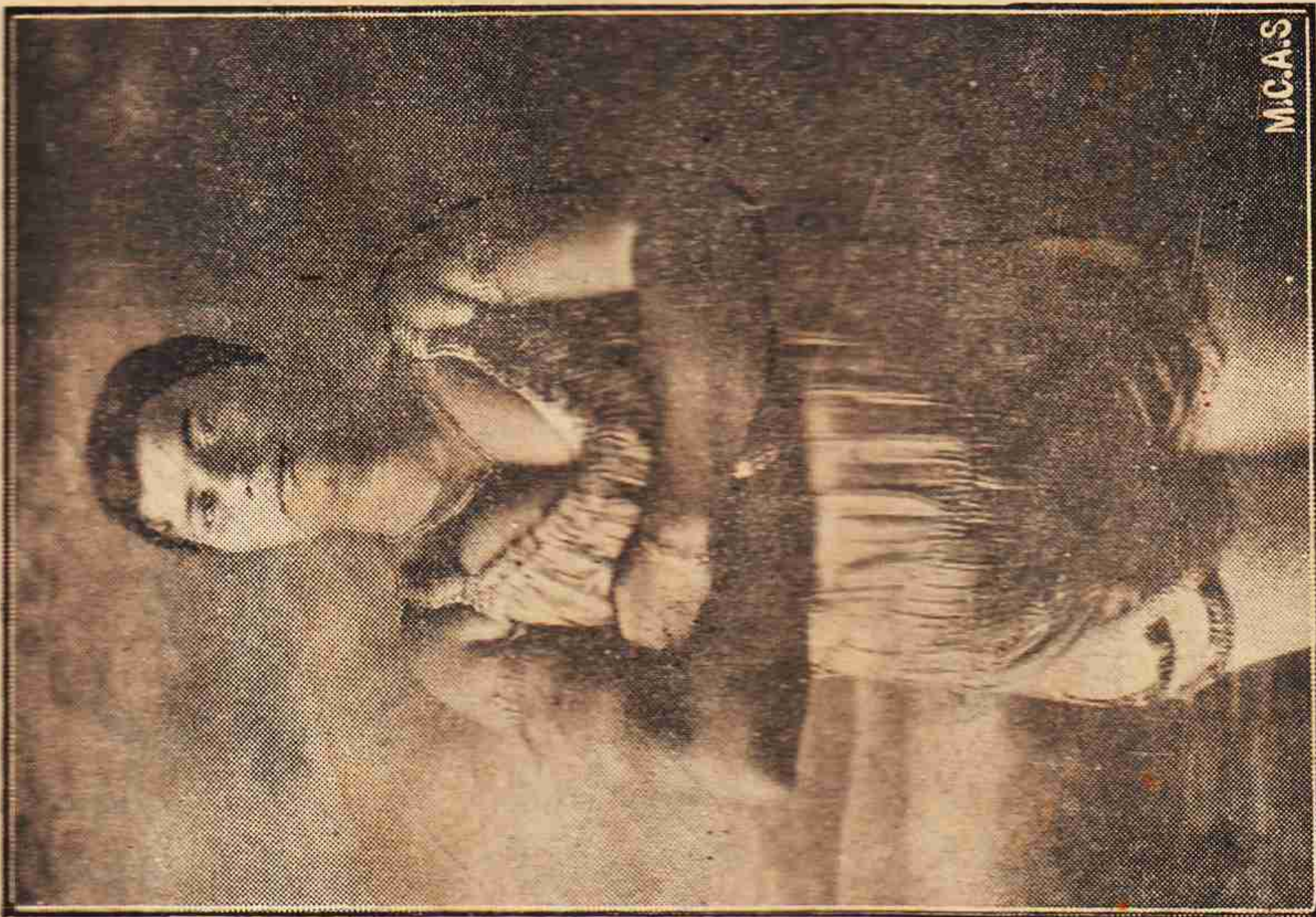

శ్రీమతి కాథరైను సుబ్బరాయుడుగార,
బెజవాడ.

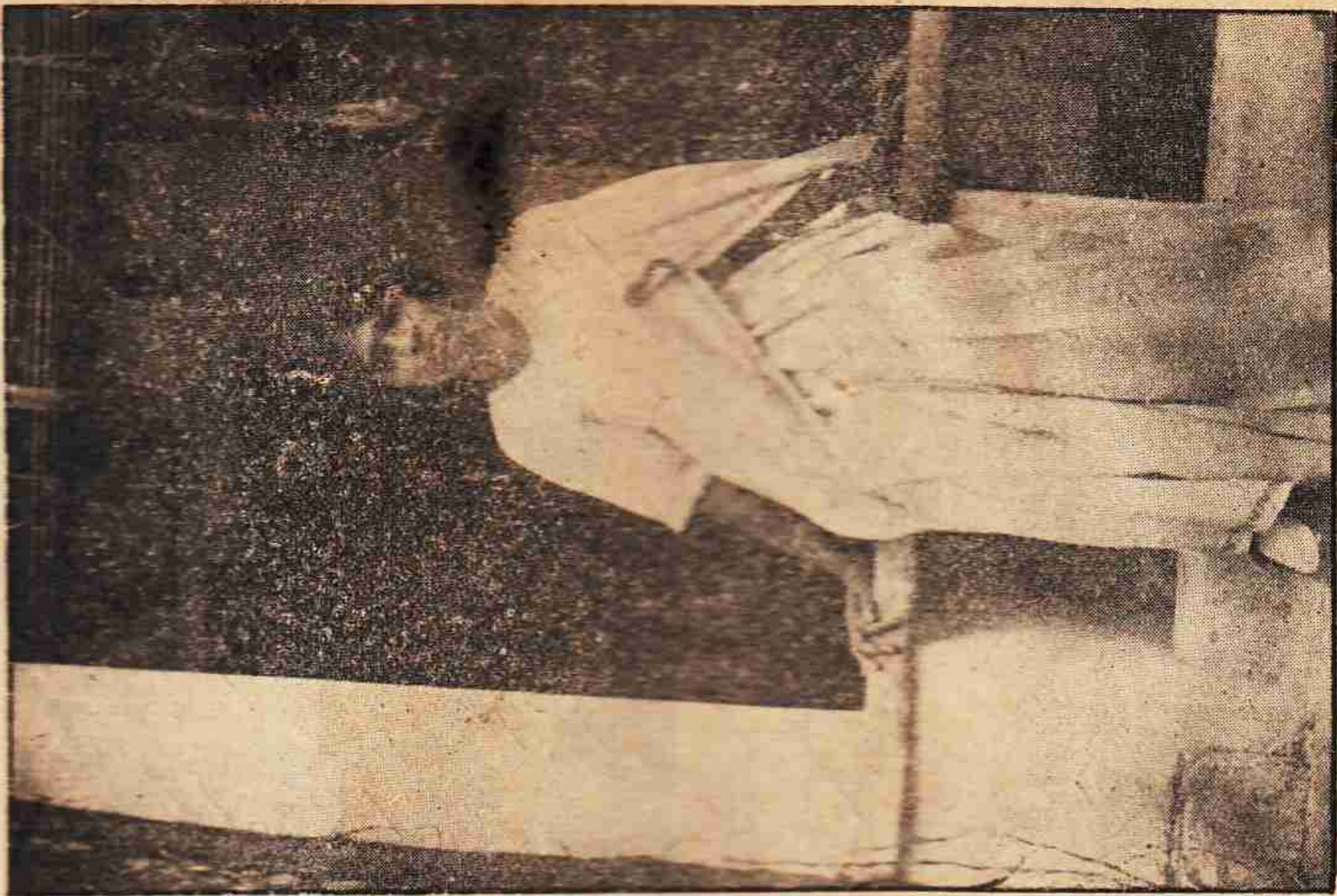
ఈమె బెజవాడయందు గౌరవన్యాయాధిపతిపదమున
నియమింపబడిన మొదటి ఆంధ్రయువతి.

శ్రీమతి రుక్మాబాయిగారు

పరశురామరావుగారి సర్కసునందు వ్యాయామప్రదర్శనము
జావించుచుండఁ తీసిన ఛాయాచిత్రము. ఈమెనుగూర్చి భారతి
నాల్గవ సంపుటము మాడనసంచికయందు చూడదగును.

మాధవయ్యగారికుమార్తె, యండ్లొల్లంబు.

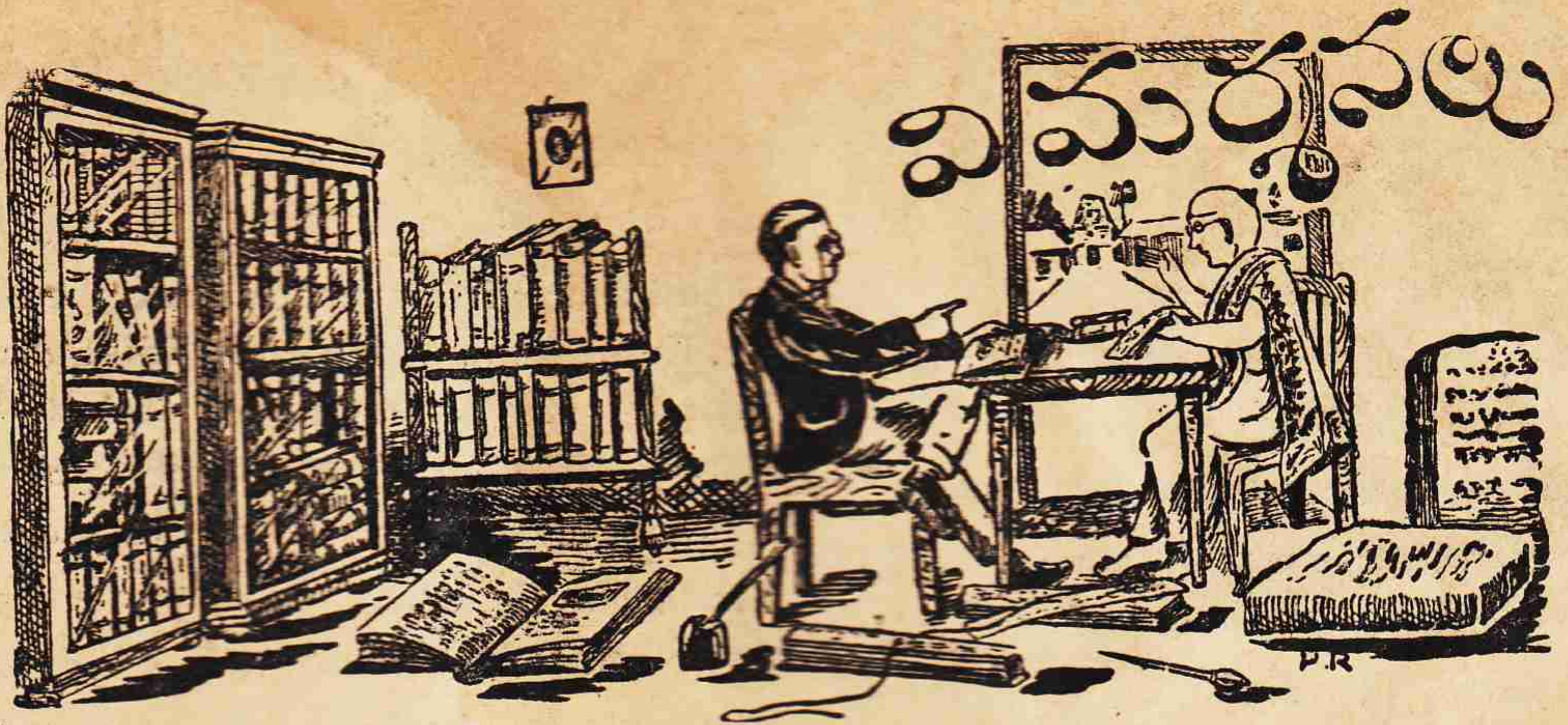
ఇంగ్లండుకు పోయియున్నది.
మాధవయ్యగారు సుప్రసిద్ధ గ్రంథకర్త.

సంభాషణయం దధికాభిలాష

హిరాయపండితకృత ఆర్యటివంశకృతి
విమర్శనము

(ARAVIDU DYNASTY)

ఆంధ్రదేశచరిత్రరచన మిదివఱకును, అఱవసోదరు లొక్కయు, ఆంగ్ల పండితులయొక్కయు హస్తగతమై యున్నది. అందు వారు పెట్టినదియే భిక్ష. ఆంధ్రదేశ చరిత్ర నిబంధమునకు ఆంధ్రభాషా పాండిత్య మత్యంత వశ్యకము. అట్టి పాండిత్యములేక ఆంధ్రదేశ చరిత్రను వ్రాయఁబూనుట నేలవిడిచి సామచేయుటవంటిది. ముఖ్యముగా విజయనగర సామ్రాజ్య చరిత్రమువ్రాయుటకు, కృష్ణ దేవరాయల కాలమునాటికపులకృతు లెంతయుఁ దోడ్పడఁగలవు. ఆంధ్రభాష మన అఱవసోదరులెట్లు తెలిసికొనెదరు? ఆంగ్లచరిత్రకారు లెట్టిపరిశ్రమ చేసిరి? ఒకచిన్న ఉదాహరణము మిచ్చెదను. కృష్ణస్వామి అయ్యంగారు తాము సవరించి Sources of Vizianagar History అను గ్రంథమునందు 'హర్మత్తున' అనే పదమున కర్థము తెలియమిచ్చే నీక్రింది యసందర్భపు వ్రాంతలువ్రాసె. "According to this manuscript hurmattu appears to be the name of a fortress near Udayagiri. But in the Krishnarayavijayam, the word occurs in the phrase ఒక్క హర్మత్తున meaning in one hurmattu and refers to the conquest of Sivasamudram. It therefore appears to be an adverb. The proper meaning of hurmattu is not known and there is no fort

of that name near Udayagiri. (Sources of Vijianagar History, P. 114). హర్మత్తున అనే పదము కృష్ణ రాయ విజయమునం దీవిధమున నుపయోగింపఁ బడినది. "వ. అనంతరం బొక్కహర్మత్తున నుమ్మత్తారు శివసముద్రస్థలంబుల నొసంగు" పుట 62. ఆ 'హర్మత్తు' అనే పదము నామవాచకమో అన్యాయమో తెలియక గింజకొనెను అఱవపండితుని ఆంధ్రదేశ చరిత్ర మెట్లుండునో చదువరు లూహించుకొనెదరుగాక.

నేను విజయనగరసామ్రాజ్యము రచించుటకు మొదలిడితిని. నేటివఱకు ప్రచురింపఁబడిన ఆధారము లన్నిటిని బురస్కరించుకొని సప్రమాణముగ వ్రాసి నాడను. తుభువ వంశముగూర్చి వ్రాయుటకుఁ బారంభించితిని.

విజయనగరసామ్రాజ్య చరిత్రకుఁ దోడ్పడు గ్రంథములలో హిరాయ పండితుని 'Aravidu Dynasty of Vizianagar' అను ఆర్యటివంశచరిత్రము చాల ముఖ్యమైనది. వీరు Journal of Mythic Society of Bangalore కు కొన్ని వ్యాసముల నీవిషయమై యిదివఱకు వ్రాసి, వాని నన్నిటిని జేర్చి విపులముగా నిట్లు గ్రంథ నిబద్ధముగావించిరి. వీరి గ్రంథమునందలి విశేష మేమన పోర్చుగీసువారు వ్రాసియుంచిన చరిత్రలనుండియు, ఆకాలపునాటి పోర్చుగీసు ప్రభుత్వమువారిదగ్గల నున్న రికార్డులనుబట్టియు, నూతనాంశముల గ్రహించి, చరిత్రమును విపులమొనర్చిరి. కాని ఆర్యటివంశమునుగూర్చి చక్కటి ఉద్దేశ

పూర్వకముగా చరిత్రను వ్రాయుటకు ఆవశ్యమునందలి రాజులు వ్రాసిన కృతులు, వారు కృతినందిన ఆంధ్ర కావ్యములును ముఖ్యముగా సహకారులుగా గలవు. వసుచరిత్ర, రామరాజీయము, బాలభాగవతము, నరస భూపాలీయము మొదలగు గ్రంథములు సమగ్రముగాఁ బరిశీలించి నార్వీటి వంశముయొక్క కథానీకము పూర్తిగా నెఱుంగును. హీరాసు పండితునకు ఈ కావ్యములఁ గూర్చి తెలిసికొనుటకు అణవలయ్యంగారి గ్రంథమే ఆధారమయినది. గ్రంథముయొక్క Foot Notes లో కృష్ణస్వామి అయ్యంగారి నామమే యెక్కుడుగఁ గన్పించుచున్నది. దానికిఁ గారణము వారు ఆంధ్రసంస్కృత కావ్యములు సవరించి వీని నన్నిటిని జేర్చి 'Sources of Vizianagar History' అని యొక యుద్ధగ్రంథమును ముద్రించుటయే. హీరాసుపండితుని గ్రంథము నందు మన ఆంధ్రకావ్య కృతికర్తల నామములు మేఘ చృన్నమగు రాకాశారదచంద్రికవలె మణిగుపడియున్నది. దీని కంతకును గారణము మన ఆంధ్రచరిత్ర అన్యుల హస్తగతమగుటయే. 'Literary Activity' అని పేరు పెట్టి ఒక్క అధ్యాయము 20 పుటలలో పూర్తిచేసిరి. ఆర్వీటివంశమునుగూర్చి వ్రాయుచు నందు సారస్వత పరిణామముఁ గూర్చి వ్రాయుదమన్న నే యాంధ్ర పండితునకైన నేవేయిపుటల గ్రంథమైనను వ్రాయనగును. వసుచరిత్రమునుగూర్చి రెండు పేర్లు వ్రాసి వదలివేసిరి. తెనాలి రామలింగకవిఁగూర్చి ఒక్క పేరా వ్రాసి వదలివేసిరి. వ్రాసినదంతయు నసందర్భముగానే యున్నది.

ఆంధ్రకావ్యములందు విజాపురీ నవాబును 'సపాదు'డని వర్ణింపఁబడినది. ఈవిషయము వసుచరిత్రాని గ్రంథములు చదివినవారికిఁ దెలియఁగలదు. కాని హీరాసునకు సపాదుఁ డెవరో తెలియలేదు.

19 వ పుటలో "Bukka's son Rama Raya who expressed Lakkambika, is called a great warrior, and conqueror of Sapada's army. Sapada is understood to be the Sultan of Golkonda." మన తెలుఁగు కావ్యము లందు గోలకొండ నవాబు కుతుబుషాహియనియు, కుతు

పనమల్కనియు వర్ణింపఁబడెను. ఇది హీరాసుగారి కట్లు తెలియును? ఆ గ్రంథమునందే 73 వ పుటలో "The Vasucharitram states that the Nizam, Kutubshahi, and Sapada (Adil Saha of Bijapur) fled to the forests before his march" అని వక్కాణింపఁ బడినది. దీనికాధారములు కృష్ణస్వామి అయ్యంగారి వ్రాతయే (Sources of Vizianagar History).

ఆర్వీటివంశచరిత్రమును గూర్చి వ్రాయుచు ఆర్వీటిపుర మెక్కడిదో, వీరి మొదటి వాసస్థల మెక్కడనో దొరగారు నిర్ణయింపలేదు. దీనికి గారణము వారు దానికిఁ దగినకృషి యొనర్చక పోవుటయే.

ఈ గ్రంథమునందు ముఖ్యముగా మనకుఁ దెలిసిన నూతనవిశేషము తల్లికోట యుద్ధమునుగూర్చి. ఈ నూతనవృత్తాంతము దొరగారు చంద్రవార్కరుగారి 'The Destruction of Vizianagar—Account of the Second Conference of the Bharata Ithihasaka Samsodhaka Mandala, Poona 1914' నుండి గ్రహింపఁ బడినది. మొదటినుండి చివరి వఱకుఁ జదివినచోఁ బ్రతియోధుఁడను, ఆర్వీటివంశ ప్రాబల్యమును గూర్చి గర్వపడక మానఁడు. ఇందులకు దొరగారి చరిత్ర పరిశోధనయు, గృహీయుఁ గారణములు. ఆయన కాంధ్రులు కృతజ్ఞులు.

విజయనగర సామ్రాజ్యచరిత్రమును వ్రాయుచుంటినిగాన, తద్రచనయందు ఈ గ్రంథము నాకుఁ జాల సహాయకారిగ నున్నది. నాకాంధ్రమునందే రచింపవలెనని యుత్సాహము కల్గి, నామాతృభాషలోనే వ్రాయుచుంటిని. గ్రంథమధ్యమం దాంధ్రకవుల పద్యములు ప్రమాణములుగ వ్రాయుచున్నప్పుడు, చదివినఁ గలుగు ఆహ్లాదము, అన్యభాషలో భాషాంతరీకరించి, వ్రాసిన వానినిఁ జదివిన గలుగలేదు. అందుకనే ఒకచీనా (China) పండితుఁడు 'Translation is transformation. అన్నాడు. త్వరలోనే నా గ్రంథమును గూడ ఆంధ్రప్రపంచమునకు సమర్పించెదను.

కుందూరి ఈశ్వరదత్తు

పశువైద్యచింతామణి

గ్రంథకర్త: యేజెళ్ల శ్రీరాములు చాదరిగారు, అంగలూరు (క్రిష్ణాజిల్లా). క్రాను నెజు 194 పుటలు; వెల 1-4-0.

భారతదేశ సాభాగ్యము పూర్వకాలమునను ప్రస్తుతమునను, భావికాలముననుకూడ పాడిపంటలపైననే యాధారపడియున్నది. మన మాతృదేశము ముఖ్యవృత్తి సాయ జీవనముగల ప్రజతో నిండియున్నది. ఈవిశాల దేశమున నేకొద్దియో పట్టణము లున్నవిగాని నూటికి తొంబదిభాగములు పల్లెటూళ్లయని యందరకును తెలియును. పాశ్చాత్యవాగరికత, పట్టణవాస గౌరవము నెంత హెచ్చయిపోవుచున్నను దేశక్షేమ మెన్నటికైన గ్రామసాభాగ్యమునే యాధారము చేసికొని యున్నది. 'గ్రామపునర్నిర్మాణము చేయుడు', 'మరల గ్రామము లకు మఱుడు' అను హెచ్చరిక లెచ్చటజూచినను వినవచ్చు నీదినములలో పాడిపంటలకు రెంటికిని, శిశు ఆరోగ్యమునకును, వస్తువుల రవాణా లకును నన్నింటికి నత్యవసరమైన బలమగు, నారోగ్యకరమగు పశువుల సంపదయొక్క తప్పని యవసరమును గూర్చి చెప్ప బని లేదు. నిత్యకృత్యములకును నప్పుడు మనకు పశువుల యారోగ్యాభివృద్ధులకు తగు మార్గములు తెలియుట; వాని రుగ్మతలను తెవుళ్ళను కుదిర్చి మరలసాభాగ్యము నొడగూర్చుటయు తెలియుట యత్యవశ్యకము. ఈగ్రంథకర్తగారు మిగుల శ్రమకోర్చి పశువులు, గుఱ్ఱములు, కోళ్ళు మొదలగు వానికివచ్చు జాడ్యలక్షణములను, వానికి ఆయుర్వేద, ఆంగ్లవైద్య పద్ధతుల ననుసరించిన చికిత్సలు మొదలగువానిని ఇందు సమకూర్చి మిగుల నుపకార మొనర్చిరనుటకు సందియములేదు. చిన్నరోగము మొదలు పెద్దజాడ్యమువఱకు సులభచికిత్స మొదలు అతి కఠినచికిత్సవఱకు నిందు వివరముగ, సరళముగ దెలిపినందుకు వీరికి చైత్రు లెల్లరు, పశుసంపదగలవారెల్లరు కృతజ్ఞులై యుండవగుదురు.

ఈసాత్రమునకు, ప్రొఫెసరు రంగనాయకులు (ఆక్స్ ఫర్డు) గారు వీరికనువ్రాసి, దీని విలువనుగూర్చి

చక్కగా వివరించిరి. వ్యవసాయముగూర్చి విద్యనభ్యసించిన పెద్దలు కొందఱును, పశువైద్య శాఖోద్యోగులు కొందఱుకూడ నీగ్రంథముపై తమ సదభిప్రాయము నొసంగియున్నప్పు డింతకంటె వేఱుగా వ్రాయుట యవసరములేదు.

జ. బ్ర.

యువకులు—దేశము

ఇది యొక 13 పుటల చిన్ని సాత్రము. కాకివాడ శ్రీ సోదరసమితివారిచే ప్రచురింపబడిన మొదటి ప్రచురణము. యువకులపైననే భారతదేశభావిసాభాగ్య మాధారపడి యున్నదను సాధువాస్వానీగారి యద్వైధనము నాధారముగా గొని ప్రపంచములోని వివిధఖండములలోను, దేశములలోను యువకులు స్వాతంత్ర్యమును గడించుట కెట్లు పాటుపడి విజయవంతులై రో వివరించుచు భారతీయులను కార్యకరణమునకు పురికొల్పుచున్నది. వ్యాయామము, బ్రహ్మచర్యము, దేశభక్తి, ఖద్దరుదీక్ష, గ్రామపునర్నిర్మాణము మున్నగున పన్నియు యువకుల కార్యక్రమములోనివే యని యుద్ఘోషించుచున్నది. ఇట్టి సమితులును, వాని ప్రచురణములును, దేశసాభాగ్యమున కంతయు తోడ్పడగలవు.

జ. బ్ర.

మిస్ మేయోగ్రంథ ఖండనము

(తెలుగు వచనము)

ఇందు మేయోగ్రంథసారము, రంగయ్యగారి ఖండనము, దీనబంధు ఆంధ్రాసుగారి ఖండన లేఖలును గలవు. క్రానునెజు. ౨౦౦ పుటలు. వెల రు. ౧-౧-౦.

పరిష్కర్త: శ్రీ పురాణ సూర్యనారాయణ తీర్థులుగారు

ప్రకాశకులు: జి. యస్. శాస్త్రి అండు కో, పొట్టుబాక్సు నెం. 110 రు, చెన్నపురి.

పునర్జన్మ (తెలుగు వచనము)

గ్రంథకర్త: శ్రీ పంచకర్ణ వెంకన్నగారు, రాజమహేంద్రవరము.

డెమ్మిసెజు. ౧౧౦ పుటలు. వెల రు ౦-౧౦-౦.

మహాభారతచరిత్రము (వచనము)

గ్రంథకర్త: పెండ్లాల వేంకట సుబ్రహ్మణ్య శాస్త్రిగారు, పితాపురము. డిమ్మిసైజు. ౨౩౭ పుటలు. వెల రు ౧-౪-౦

బాష్పాంజలి (వచనము)

గ్రంథకర్త: శ్రీ ఓంకారస్వామిగారు. విలాసము: శ్రీ శాంతిఆశ్రమము, తోటపల్లి కొండలు, శాంతి ఆశ్రమము పోస్టు, తూర్పుగోదావరిజిల్లా. ౬౪ పుటలు చిన్ని పుస్తకము. వెల రు ౦-౪-౦.

ఆంధ్ర భగవద్గీతలు, (పద్యములు. మొదటి మూడధ్యాయములు మూడు ప్రత్యేక సంపుటములు)

గ్రంథకర్త: కే. బాబూరావునాయడు గారు, బి. ఏ., బి. యల్., హైకోర్టు వకీలు, బరంపురము. ఈ యొక్కొక్క చిన్ని సంపుటము వెల రు ౦-౧-౦.

రసవాహిని (ఖండగీతములు)

గ్రంథకర్త: తుర్లపాటి గోవర్ధనరావు గారు. క్రానుసైజున ౭౨ పుటలు. విలాసము, వెల తెలియదు.

ధర్మసంగ్రహమునందలి

ఆహ్నికకాండము-ద్వితీయభాగము (సంస్కృతములము, తెలుగు తాత్పర్యము)

గ్రంథకర్త: ముదిగొండ వాగలింగ శాస్త్రిగారు. విలాసము: శైవప్రచారిణి, వరంగల్. డిమ్మిసైజు. ౧౩౧ పుటలు. వెల రు. ౧-౪-౦.

అభినవభారతచరిత్ర (తెలుగు వచనము)

గ్రంథకర్త: తూములూరి శివరామయ్య గారు. విలాసము: వాఙ్మయమండలి, గుంటూరు. ఈ మండలిలో రెండవదగ్గ నీ పుస్తకము క్రానుసైజున ౧౬౦ పుటలు గలది. వెల చందాదారులకు రు ౧-౧౨-౦; ఇతరులకు రు. ౧-౦-౦.

శ్రీకృష్ణచరిత్రము (వచనము)

గ్రంథకర్త: కొడాలి సత్యనారాయణరావుగారు, విలాసము: కే. శేషగిరిరావు అండ్ బ్రదర్స్, బుక్ సెల్లర్స్, ఏలూరు (పశ్చిమగోదావరిజిల్లా). క్రానుసైజు ౧౦౧ పుటలు. వెల రు. ౧-౧౦-౦.

వివిధకుసుమావళి (ప్రథమగుచ్ఛము)

గ్రంథకర్త: కవికొండల వేంకటరావుగారు, బి. ఏ., బి. యల్. విలాసము: గ్రంథకర్త, నరసాపురము, పశ్చిమగోదావరి. క్రానుసైజు ౧౦౬ పుటలు. వెల విద్యార్థులకు రు ౦-౪-౦; ఇతరులకు రు ౦-౧౨-౦.

ముద్దుకృష్ణ

(అయిదంకముల చిన్ని నాటకము)

గ్రంథకర్త: కొండపల్లి జగన్నాథదాసు గారు, విజయనగరము. క్రానుసైజు ౪౧ పుటలు. వెల రు ౧-౪-౦.

ఆంధ్రీకృత ప్రసన్న రాఘవనాటకము.

అనువాదకుడు: శ్రీరాజా మంత్రి ప్రెగడభుజంగ రాయకవి. డిమ్మిసైజు ౧౪౨ పుటలు. వెల రు ౧-౧-౦
విలాసము: రాజా భుజంగరాయ ప్రచురణాలయము, ఏలూరు, వెస్టు గోదావరిజిల్లా.

వసుక్రీస్తు

[ఆగస్తస్ లె మాడరక్ రివ్యూ పత్రికయందు ప్రకటించిన శ్రీ మణీంద్రభూషణగు ప్రగారి తివర్ణ చిత్రమునుండి.]

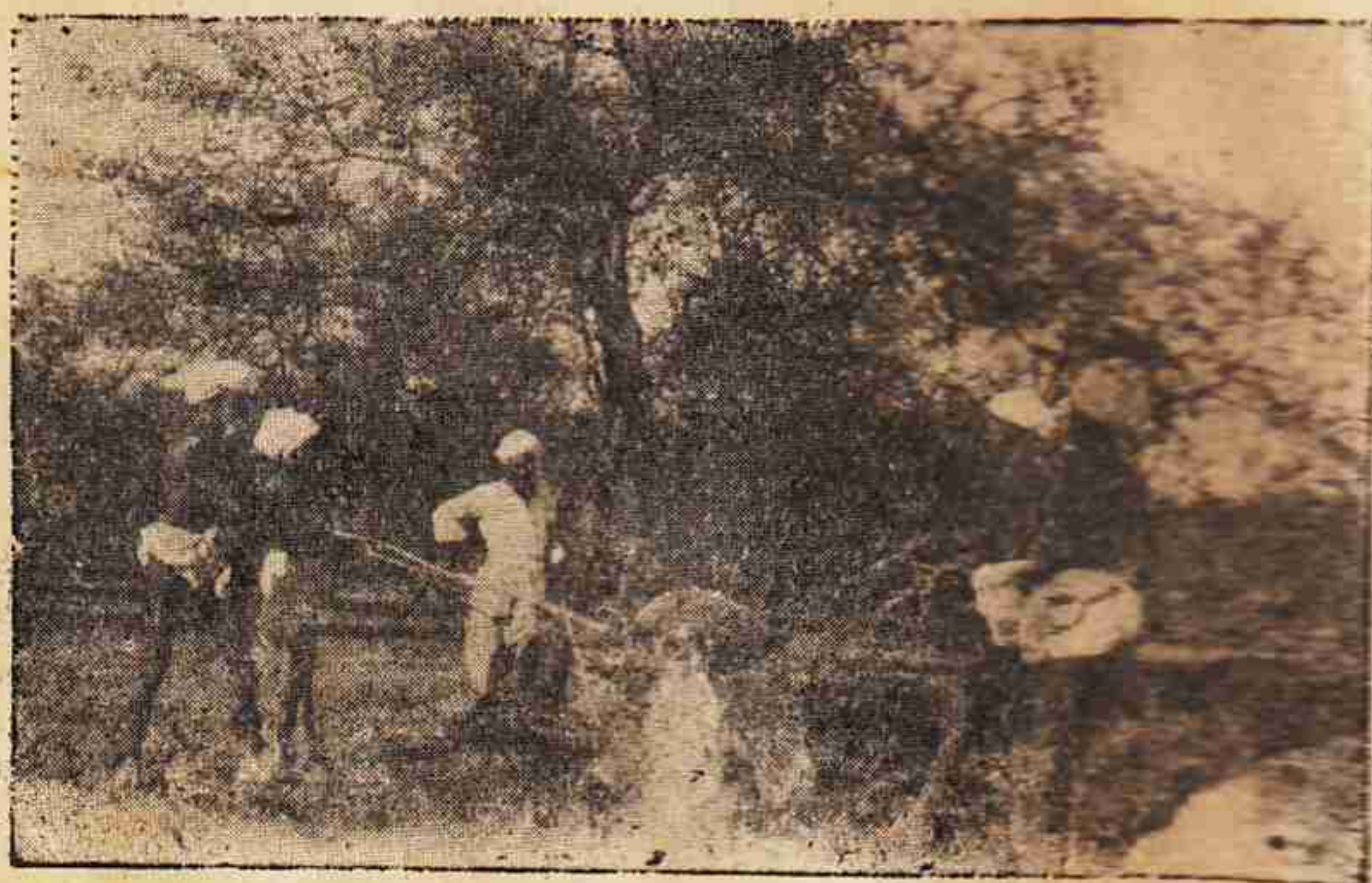

ఆ క స్మి క ఛా యా చి త్ర ము లు

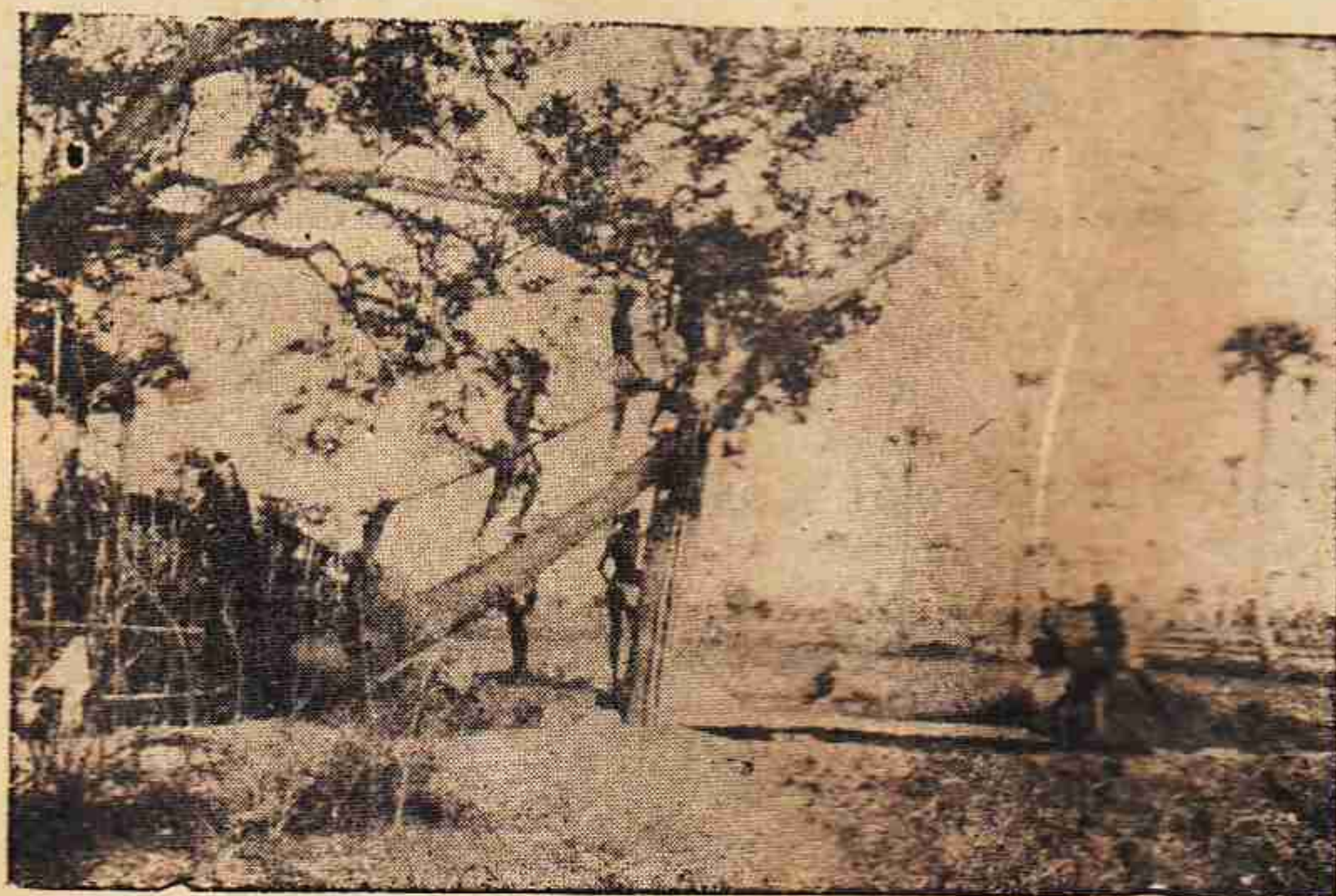
(SNAP SHOTS)

౧. ద్రాక్షారామ సప్తగోదావరి ప్రాంతము

౨. వరిమల్ల కు గూడలతో నీరువేయుట

౩. వరిమల్ల కు ఏతముతో నీరుతోడుట

ఛాయాచిత్రకారుడు: శ్రీ చక్రవర్తుల వెంకటరావుగారు, దంగేరు, ద్రాక్షారామంపాళ్యం, తూ. గో. జిల్లా.

సా ధి ప్రాయ వి శే ష ము లు

సకలపక్షసమావేశము

ఆగస్టు మాసాంతమునందు లక్ష్మణపురమునందు గూడిన సకలపక్షసమావేశము భారత స్వరాజ్యసంరంభమునం దొక దివ్య ఘట్టముగ నున్నది. సకలపక్షసమావేశము బొంబయియందు మే నెల 19-వ తేదిని గూడినది. బొంబయి సభయందు స్వరాజ్యాంగ నిర్మాణమును తయారుచేయుట కొక యుపసంఘ మేర్పరుపబడినది. ఆయుపసంఘమునందు శ్రీయుత పండిత మోతిలాలునెహ్రూ, సర్ తేజబహదూరు సప్ర, సర్ ఆలిఇమాము, ప్రధాను ఘయేబు క్వరీషు, సుబాసుచంద్రబోసు, మాధవరావు ఆనె, జయకరు, జోషి, సర్దారు మంగళసింగుగార్లు సభ్యులు. ఉపసంఘమునకు పండిత మోతిలాలునెహ్రూ గారధ్యక్షులు. బొంబయి సమావేశమునందు సకలపక్షసమావేశము నాటిన బీజమునకు ఉపసంఘసభ్యులు దోహదంబు నొసంగి స్వల్ప కాలములోనే పల్లవకుసుమపరిశోభితము చేసిరి. దానిని ఫలవంతము చేయవలసిన భారము భారతీయులమీదను, బ్రిటీషు రాజ్యాధికారుల మీదను గలదు. ఆరంభమునకు బొంబయి వలెను సఫలత నొందించుటకు లక్ష్మణపురమును సకలవిధములను తగియున్నది.

బొంబయి నగరము పాశ్చాత్యనాగరికతకు చిహ్నమై నవయుగ పరిణామమునకు

లక్ష్మ్యముగ గోచరంబగుచున్నది. బొంబయి నగరమందలి విశ్రాంతిగృహములు, దుకాణములు, పొగయోడలు, రైలుబండ్లు, నౌకాశ్రయములు, వేషభాషలు, మోటారుబండ్లు, సంపదలు పాశ్చాత్యవిజయమును సహస్రముఖముల వెల్లిడిచేయుచున్నవి. బొంబయి నగరమందు ప్రాచ్యసంస్కారము రూపమునందు కొంతవరకు కనబడుచున్నను, భావమునందు కృశించినది. అన్ని జాతులవారును, ధనార్జనమునకై నిరంతరము పాటుపడుచుండెడి విధమును బొంబయినగర పరిస్థితులు సువ్యక్తము చేయుచున్నవి. దేశమునకును, జాతికిని వ్యాపారపరిశ్రమములు గలుగజేసెడి లాభనష్టములను బొంబయి నగరము వేయినోళ్ళను చాటుచున్నది. ఒకప్రదేశమున దివ్యభోగముల ననుభవించెడి కోటీశ్వరులును, ఒకవైపున అష్టకష్టముల ననుభవించెడి దరిద్రులును ప్రత్యక్షమగుచుండురు. బ్రిటీషు రాజ్యప్రభావ మంతయు బొంబయి నగరమందు గోచరంబగుచున్నది. మూడువందల ఏండ్లలో బొంబయినగరమునకు పట్టిన మహద్దశవలన బ్రిటీషురాజ్యస్వభావము, బ్రిటీషురాజ్యబలము గ్రాహ్యములగుచున్నవి. చూపులకు సకల జనులకును సాహచర్య సంయోగములు గన్పట్టుచున్నను, కార్యములందు సంకుచితముగ పరిణమించుచున్నవి. నవయుగ నిర్మాణమైన బొంబయినగ

రమునందు గూడిన సకలపక్ష సమావేశము ప్రాచీనమైన లక్ష్మణపురమునందు సఫలమౌట సకలవిధములను ప్రశస్తముగ నున్నది.

లక్ష్మణపురము ఆర్యావర్తమందలి పుణ్యక్షేత్రము. హిందూయుగమునందు వలె మహమ్మదీయుగమునందును లక్ష్మణపురము ప్రసిద్ధిని బడసినది. 1857 సం.నందు సంప్రాప్తమైన సిపాయిల తిరుగుబాటు సందర్భమునను లక్ష్మణపురము నాయకత్వమును వహించినవిధ మితిహాసప్రసిద్ధము. ఆపురమందలి దివ్యమందిరములు భారతీయకళా వైభవములను ప్రత్యక్షమునీయుచున్నవి. బ్రిటీషు రాజ్యాధికారము కూడమునందు ప్రత్యక్ష మగుచున్నను, భావమునందు భారతీయసంస్కార ప్రాబల్యమే గోచరించుచున్నది. లక్ష్మణపురము హిందూ మహమ్మదీయుల విభేదములకు వలె హిందూ మహమ్మదీయ సంయోగములకును నిలయముగ నున్నది. ఉత్తర హిందూదేశమందు హిందూసంఘటనము ముస్లింసమితిస్వీయసాంఘికములందు వెలుగజేయుచున్న ఆత్మవిశ్వాసమునకు లక్ష్మణపురమునందు కూడిన సకలపక్షసమావేశము ప్రమాణముగ నున్నది. సకలపక్షసమావేశము తాలూకుదారులనుండరమందిరమునందుగూడినది. స్వరాజ్యపతాకము మందిరము మీద విరాజిల్లినది. తాలూకుదారుల నాయకుడు మహమ్మదాబాదు మహారాజు సభ్యులకు స్వాగతము నొసంగిరి. సభను సకలపక్షనాయకు లలంకరించిరి. డాక్టరు బిసెంటమ్మ, ఆలీఇమాం, తేజబహదూరు సప్రూ, సి. పి.

రామస్వామయ్యరు, మదనమోహన మాలవ్యా, షేకతాలీ, చాగ్లా, బిపినచంద్రపాలు, చింతామణి, అబ్దులుకలం ఆజాదుగార్లు మొదలగువారలు చూపిన వ్యగ్రోత్సాహము సకలపక్షములవారలకు గల స్వరాజ్యకాంక్షను విశదము చేసినది. పండ్రెండు సంవత్సరములకు పూర్వము పట్టిన అదృష్టమే ఇప్పుడును లక్ష్మణపురమునకు పట్టినది. నాలుగేండ్లనుండియు దేశమును కీలాభీలము చేయుచున్న హిందూ మహమ్మదీయ విభేదములు లక్ష్మణపురమునందు సమసిపోయినవి. డెబ్బదేండ్లు నిండిన పాలు గారును, ఎనుబదేండ్లు నిండిన బిసెంటమ్మగారును పూరించిన స్వరాజ్యనాదము దిగంతములందును వ్యాపించి బ్రిటీషు రాజ్యనీతిజ్ఞులకును, భారతీయులకును జ్ఞానోదయమును, స్వరాజ్యదీక్షను గలుగజేయుటకు సాధనముగ నుండగలదు. పాలుగారు దురహంకారపరాయణులైన బ్రిటీషు రాజ్యనీతిజ్ఞులకును, ప్రాజ్ఞులైన వివిధపక్షనాయకులకును, స్వతంత్రసంపాదనయందు కృతనిశ్చయమైన యువజనులకును, పరమేశ్వరునకును సమర్పించిన చందనములు భారతీయుల ధర్మపరాయణత్వమును విశదము చేయుచున్నవి. వృద్ధులైన పాలుగారి భావములకును, యువకులైన జవాహర్‌లాలు నెహ్రూగారి భావములకును గల యంతరమును సకాలముననే బ్రిటీషు రాజ్యాధికారులు గ్రహించుట శ్రేయస్కరము.

* * * *

భారతరాజ్యాంగ నిర్మాణము

మాంటుఫర్డు నివేదికయందు: బాధ్యతా యుత స్వపరిపాలనమును స్థాపించుట బ్రిటీషు రాజ్యాధికారుల విధ్యుక్తధర్మమని ప్రతిపాదించ బడినది. ఆ ప్రతిపాదనను సార్థకము గావించుటకు బదులు నిరోధించుటకే బ్రిటీషు రాజ్య నీతిజ్ఞులు వారి శక్తిసామర్థ్యములను గతించిన పదేండ్లయందును వినియోగించిరి. ఆ నిరోధక మార్గమునే సుస్థిరము చేయుటకు బ్రిటీషు రాజ్యాధికారులు సైమను కమిషనును నియమించిరి. బ్రిటీషు రాజ్యాధికారులు నియమించిన ఈ తెల్లకమిషను భారతీయుల కన్నులను తెరచినది. తెల్లప్రభుత్వము భారతీయులకు చూపుచున్న అవమానమును ఈ తెల్లకమిషను వెల్లడిచేసినది. అన్ని పక్షముల వారిని, అన్ని సంఘములవారిని ఈ అవమానము హృదయశల్యమై వేధించి కలుపుటకు దోడ్పడినది. న్యాయాంగమంత్రులై దేశభక్తులను నిర్బంధముల పాలుచేసిన సర్ ఆలీఃమాం, సర్ తేజ బహద్దూరు సప్రూ, సర్ సి. పి. రామస్వామి అయ్యరు మొదలగు ప్రముఖులకు బ్రిటీషు రాజ్యనీతిజ్ఞుల దుస్తంత్రము సుసంగతమైనది. ద్వంద్వప్రభుత్వమందలి అసంగతములు మంత్రుల కనుభవవేద్యములైనవి. మాంటుఫర్డు సంస్కరణములు స్థాపించిన రాజ్యాంగవిధానము దేశబంధనమునకు వినియోగపడినవిధమున దేశమోక్షమునకు వినియోగపడని విధమును గడచిన పదిఏండ్లయనుభవము తెల్లముచేసినది.

దేశమునకు స్వరాజ్యమో పరరాజ్య

మో కాని మధ్యమార్గము సాధ్యముగాదని గత కాలానుభవము విశదము చేసినది. రక్షణాధికారము, ధనాధికారము, న్యాయాధికారము లేని రాజ్యాంగసంస్కరణములు మాయా సంస్కరణము లని మంత్రులు గ్రహించిరి. బర్క్లను హెడ్డుప్రభువు రాజ్యాంగవిధానమును తయారుచేయవలయునని చేసిన సవాలున కనురూపముగ భారతీయనాయకులు స్వరాజ్యవిధానమును తయారుచేసి బ్రిటీషు రాజ్యాధికారులకు విషాదమును, భారతీయుల కానందమును సమకూర్చిరి. బర్క్లను హెడ్డుప్రభువునకు భారతీయుల విభేదములందును, బ్రిటీషు రాజ్యాధికారుల స్వాభిమానమందును గల విశ్వాసము భారతీయుల విజ్ఞానమునందును, మానవకల్యాణమందును లగ్నము కాకుండుట సంతోషకరము. ప్రపంచమునందు ఎన్నియో సామ్రాజ్యములు పుట్టి గిట్టినవి. చాల్డియా, అస్సిరియా, గ్రీకు, రోము, పారసీకము మొదలగు సామ్రాజ్యములు నామమాత్రావశిష్టములైనవి.

భారతవర్షము పరాధీనమైనను వీర్యవంతమై వెలయు చున్నది. బ్రిటీషుసామ్రాజ్యమునకును, లోకకల్యాణమునకును వీర్యవంతమైన భారతవర్షము ప్రయోజనకరముగాని, నివీర్యమైన భారతవర్షము ప్రయోజనకరముగాదని బ్రిటీషు రాజ్యనీతిజ్ఞులు గ్రహించుట పరమధర్మము. పరాధీనస్థితియందున్న దేశవికాసము దుస్తరమని రాజ్యాంగ

నీతిజ్ఞు లంగీకరించుచున్నారు. రాజ్యాంగ నీతిజ్ఞు లంగీకరించిన సిద్ధాంతమును భారతవర్షము నకు వ్యాపింపజేయుట బ్రిటిషు రాజ్యానీతి జ్ఞుల విద్యుక్త ధర్మమని వారుచేసిన ప్రతిజ్ఞ లన్నియును మృతాక్షరములగుట వారి సంకు చిత హృదయమును విశదము చేయుచున్నవి.

హిందూదేశ రాజ్యాంగ నిర్మాణము సులభకార్యము కాదని తెలిసిన విషయము. దీనికి బాధ్యత వహించవలసినవారు బ్రిటిషు రాజ్యాధికారులుగాని భారతీయులు గారు. స్వరాజ్యనిర్మాణమునకు ప్రతికూల వాతా వరణము బ్రిటిషు రాజ్యాధికారులు గలుగ జేయుచున్న విధమును దేశపరిస్థితులు విశద ము చేయుచున్నవి.

1. హిందూమహమ్మదీయ విభేదములు,
2. స్వదేశసంస్థానములు,
3. జాతి, కుల, మతభేదములు,
4. యూరపియను వర్తకుల, పౌరసేవో ద్యోగముల ప్రయోజనములు,
5. దేశసంరక్షణభారము-

స్వరాజ్య స్థాపనకు ప్రతిబంధకము లని బ్రిటిషురాజ్య నీతిజ్ఞులును, రాజ్యాభిమాను లును ప్రతిపాదించుట ఆచారమైనది. ఈ ప్రతి బంధకములను తొలగించుటకు బ్రిటిషురాజ్యా ధికారులు గడచిన నూటపబది ఏండ్లయందును చేసిన ఘనకార్యమును నిరూపించుట ప్రయో జనకరము. బ్రిటిషు రాజ్యాధికారులు శాంతిని

స్థాపించినను, వ్యాపారపరిశ్రమలను వృద్ధిచేసి నను, రైలుమార్గములను నిర్మించినను, రాజ్యాంగసంస్కరణములను నెలకొల్పినను, విద్యా వ్యాపనమునకు తోడ్పడినను, భారతీయపాఠ తంత్ర్యమునకు తోడ్పడినవిగాని భారతీయ స్వాతంత్ర్యమునకు తోడ్పడలేదు. బ్రిటిషు రాజ్యాధికారులు భారతవర్షమునందు బాధ్యతాయుత పరిపాలనమును స్థాపించుటకు ప్రతి జ్ఞను జేసిరి. కాని వారు బాధ్యతాయుత పరి పాలనమును నిర్వచనము చేయక మాయ మాటలతో కాలహరణము చేయుచున్నారు. ద్వంద్వప్రభుత్వము బాధ్యతాయుత పరిపాల నము గాజాలదు. బాధ్యతాయుత పరిపాలన మును నిర్వచనము చేయవలసిన యవసరము లేదు. రాజ్యాంగవిషయములందు స్వల్పపరి జ్ఞానము గలవారలకుగూడ నీసంగతి తెలిసి యున్నది. బ్రిటిషు రాజ్యాధికారులును, వారి యభిమానానుచరులును తెలియని వారివలె నటించుచు లోకమును వంచిరిపజాలరు.

ప్రజాలాభములకై ప్రజలు చేసెడి పరి పాలనము బాధ్యతాయుత పరిపాలనము. శా సనసభలు ప్రజాధికారము నకు లోబడుటయును, కా ర్యనిర్వాహకవర్గము శాసన సభకు లోబడుటయును బాధ్యతాయుత పరి పాలనమునకు లక్ష్యములని రాజ్యాంగములు వెల్లడిచేయుచున్నవి. ఈలక్ష్యములు సంపూర్ణ స్వతంత్ర రాజ్యమునందే సాధ్యములుగాని పరా

ధీనరాజ్యములందు సాధ్యముకావని నిత్యానుభవము తెలుపుచున్నది. ఎంతమంచి సుపరిపాలనమైనను, స్వపరిపాలనముతో తులతూగదని రాజ్యాంగవేత్తలు ఘోషించుచున్నారు. స్వరాజ్యము సకలజాతులకును జన్మస్వత్వము. భారతజాతీయమహాసభ స్వరాజ్యము భారతీయుల గమ్యస్థానమని ప్రతిపాదించినది. చెన్నపురియందు గతసంవత్సరమున గూడిన జాతీయమహాసభ సంపూర్ణ స్వాతంత్ర్యమే స్వరాజ్యసాధనమని నిర్ధారణచేసినది. ఈ సందర్భములందు బాధ్యతాయుత పరిపాలన నిర్వచనవిషయమై ప్రజానాయకులయందు భేదాభిప్రాయముల కవకాశము లేదు. అయినను నెహ్రూకమిటీ వలనరాజ్యముల పరిపాలనము బాధ్యతాయుత పరిపాలనమని నివేదికయందు నిర్వచనము చేసినది. ఈ ఉభయభావములును ఏకాభిప్రాయము తెలుపుచున్నట్లు నివేదిక సూచించుచున్నది. సంపూర్ణ స్వాతంత్ర్యమునకును, వలసరాజ్యముల స్వాతంత్ర్యమునకును గల తారతమ్యము సర్వత్ర తెలిసియున్నది. దానిని విశేషము చర్చించుటయు ననవసరము. పండిత మదనమోహన మాళవ్యాగారు వలసరాజ్యపరిపాలనము బాధ్యతాయుత పరిపాలనమని ఎంత సమర్థించినను వారిసమర్థనమందు పసలేదని జవాహరిలాలుగారి ప్రసంగము విశదము చేసినది. కాని లక్ష్మణపురమునందు గూడిన సకలపక్షసమావేశము సకలపక్షముల యభిమతమును నిర్ణయించుటకు ఏర్పడినదిగాని కేవలము కాంగ్రెసు అభిమతమును మాత్రమే

నిర్ణయించుటకు ఏర్పడలేదు. జవాహరిలాలు నెహ్రూగారు భేదాభిప్రాయము తెలిపినను వ్యతిరేకముగ సమ్మతి నొసంగలేదు. బాధ్యతాయుత పరిపాలనము విషయమై భిన్నపక్షములందు భేదాభిప్రాయము లున్నను అన్ని పక్షముల వారును నెహ్రూనివేదిక నంగీకరించి దేశమున కవసరమైన కనిష్ఠరాజ్యాంగ విధానమును నిర్ణయము చేసిరి. ఈ నిర్ణయము భారతీయ యువజనామోదమును బడయక పోయినను భారతీయులసంయోగమును, దేశావసరమును లోకమునకు వ్యక్తము చేయుచున్నది. సకలపక్షసమావేశము దేశకాల పాత్రముల కనురూపముగ నెహ్రూకమిటీ నిర్ణయముల నేకగ్రీవముగ నామోదించినది. నెహ్రూకమిటీ నిర్ణయించినది కనిష్ఠసామాన్య ప్రమాణముగాని గరిష్ఠసామాన్యప్రమాణముగాదు. ఈ విషయమును సకలపక్ష సమావేశమునందు తేజబహద్దూరు సప్రూ ఆలిఖమాముగారుచేసిన ప్రసంగములు విశదముచేసినవి. స్వరాజ్యస్థాపనమునకు ప్రతిపక్షులు తెలిపెడి ప్రతిబంధకములు కల్పితములుగాని యథార్థమైన ప్రతిబంధకములు గావని సర్వత్ర తెలిసియున్నది.

దేశరక్షణసామర్థ్యము స్వరాజ్యమునకు ముఖ్యవసరమని యందరును నంగీకరించు చున్నారు. ముప్పదిమూడుకోట్ల ప్రజలకు దేశరక్షణసామర్థ్యము సహజముగ గలదనుట నిర్వివాదాంశము. సకలాంగములను

బంధించి కదలుటకు సామర్థ్యము లేదని ఆక్షేపించుట యసంబద్ధము. ఇప్పుడైనను సైన్యము నందు విశేషభాగము భారతీయ సైన్యము. ఐరోపా మహాసంగ్రామమునందును, నితరసందర్భములందును భారత యోధులు చూపిన సాహసపరాక్రమములు బ్రిటీషురాజ్యాధికారుల ప్రశంసలను బడసినవి. చీనా, తుర్కీ, పారసీకము, ఆఫ్ఘని స్థానచరిత్రములు సకల జాతులకును సహజముగ గల స్వసంరక్షణ సామర్థ్యమును విశదము చేయుచున్నవి. ఒక వేళను లేదని యంగీకరించినను కనడా, ఆస్ట్రేలియా, ఇండోనేషియా, ఆఫ్రికా మొదలగు వలస రాజ్యములకు స్వసంరక్షణ సామర్థ్యము బాధ్యతాయుత పరిపాలనము స్థాపించినపుడుగాని, ప్రస్తుతముగాని కలదని ఎవరును చెప్పటకు సాహసింపజూరరు. ఆ దేశముల కవసరములేని సామర్థ్యము భరతవర్షమునకు మాత్ర మేల కావలయునో ప్రతిపక్షులు తెలుపవలసియుండురు. ప్రపంచమంతయును యుద్ధబహిష్కరణమునకు బూనుకొనుచున్న సమయమునందు స్వసంరక్షణ సామర్థ్య మేదేశమునకును నవసరము లేదు. ప్రపంచమునం దంతటను ఆయుధనియమమునకును, సంగ్రామ బహిష్కారమునకును ప్రయత్నములు జరుగుచున్న యుగమునందు స్వసంరక్షణ సిద్ధాంతమునందు పస లేదని తెలియుచున్నది. ఆసిద్ధాంతము నంగీకరించినను ముప్పదిమూడుకోట్ల ప్రజలకు లేనిసామర్థ్యము మూడుకోట్ల ప్రజలకు గలుగజాలదు. భరతవర్షమునకు సంపా

ప్తమైన దుర్దశ కపారమైన సైన్యవ్యయమే మూలకారణము.

భారతీయులు కోరునది నిరంకుశత్వమునకు బదులు బాధ్యతయు, పరదేశ ప్రాజాపత్యమునకు బదులు స్వదేశ ప్రాజాపత్యమును గాని అరాచకము గాదు. బ్రిటీషు పరిపాలనమువలన నిదివరకు ప్రయోజనము గలిగినను గలుగకపోయినను, నిపుడును ముందును ప్రయోజనము గలుగజాలదు. పంజరమునందు బంధింపబడిన సింహము శాంతిసౌఖ్యముల ననుభవించుచున్నను వీర్యమును గోల్పోయి కృశించుచున్నది. పరాధీనమైన భరతవర్షము సకల విధములను కృశించుచున్నది. వ్యక్తివికాసమునకును, జాతీయవికాసమునకును, ఆత్మావలంబనమువలె పరావలంబనము ప్రయోజనకరము గాదు. దేశసంరక్షణభారము వహించుటయందు భరతవర్షము దుఃఖము ననుభవించినను దేశావృతమైన నిశ్చేష్టతపోయి వీర్యవంతమై ఆత్మోపలబ్ధిని బడయగలదు. స్వీయ ప్రతిభను గోల్పోవుచున్న గ్రేటుబ్రిటను భరతవర్ష రక్షణభారమును పూర్వమువలె వహింపజాలదు. స్వరాజ్యాభిలాషగల దేశమును నిర్బంధమార్గమున పాలించుటయును సాధ్యమును, ప్రయోజనకరమును గాదు. గ్రేటుబ్రిటనుకు స్వాధీన భరతవర్షము సమకూర్చెడి ప్రయోజనములను పరాధీనభరతవర్షము సమకూర్చజాలదు. స్వీయప్రయోజనములకును, బ్రిటీషు ప్రయోజనములకును భరతవర్షము స్వయంరక్షణ సామర్థ్యమును గలిగియుండుట

పరమావసరము. ఆసామర్థ్యము స్వరాజ్య
మూలముననే కలుగగలదు.

స్వరాజ్యస్థాపనమునకు స్వదేశసంస్థానములు
ప్రబలాటంకములని వాదించుట యాచారమై

స్వదేశ
సంస్థానములు

నది. స్వదేశసంస్థానములు
భరతవర్షములో మూడవ

వంతుస్థలమును, నాల్గవవంతు

ప్రజలను గలిగియున్నవి. గతించిన ఒడంబడి

కల ననుసరించి స్వదేశసంస్థానముల సంత

క్షణ భారమును బ్రిటీషు ఇండియా

ప్రభుత్వము వహించుచున్నది. సంస్థానముల

కును, బ్రిటీషురాజ్యములకును ఒడంబడిక

లేర్పడినను, వ్యవహారమంతయును బ్రిటీషు

ఇండియా ప్రభుత్వమూలముననే నడుచుచు

న్నది. ఇప్పుడు జరుగుచున్న విధమున నె ముం

దును సంస్థానముల వ్యవహారక్రమమును బ్రి

టీషుఇండియా ప్రభుత్వము నిరాటంకముగా

నిర్వహింపగలదు. బ్రిటీషుఇండియాను విడిచి

సంస్థానములు నిలువజాలవు. బ్రిటీషుఇండియా

యందు ప్రజాస్వామ్యమును బాధ్యతా

యుత ప్రభుత్వమును, సంస్థానములందు నిరం

కుశత్వమును స్వేచ్ఛాపరిపాలనములును నసం

భవములు. సకలవ్యవహారములకును భరతవర్ష

మేకత్వమును, నేకాధికారమును గలిగియుం

డుట యుక్తముగాని అనేకత్వమును, భిన్నాధి

కారములను గలిగియుండుట ప్రయోజ

నకరముగాదు. భారతయుద్ధము, మూర్యసా

మ్రాజ్యము, మొగలు సామ్రాజ్యము

భారతీయ సామ్రాజ్యలక్ష్మ్యమును విశదము

చేయుచున్నవి. ప్రాచీనకాలమునందు సాధ్య

మైన సామ్రాజ్యలక్ష్మ్యము వర్తమానకాలమున

సులభసాధ్యముగ నుండగలదు. బ్రిటీషు ఇండి

యాయును, సంస్థానములును స్వీయపరిస్థితుల

కనురూపముగ ప్రాంతీయ స్వాతంత్ర్యమును

గలిగియుండుటయును, కేంద్రాధికారమునకు

లోబడియుండుటయును భారతసామ్రాజ్యము

నకు సహజమైన రాజ్యాంగవిధానము. ఆ

రాజ్యాంగవిధానమున నెహ్రూనివేదిక నిరూ

పించుచున్నది. ఇంతవరకును ఇండియా ప్రభు

త్వము నిర్వహించుచున్న యధికారమునే

స్వరాజ్యప్రభుత్వమును నిర్వహింపగలదు. ఇం

దు వివరిత మేమియును లేదు. సంస్థానా

ధీశులును, బ్రిటీషు రాజ్యాధికారులును భరత

వర్షమునకు సహజమైన సాంఘాతిక రాజ్యాంగ

విధానము నామోదించుట ప్రయోజనకరము.

సంస్థానాధీశులు వారి నిరంకుశాధికారమును

విసర్జించి నియమితాధికారమును వారి సంస్థా

నములందు స్థాపించి భారతమాతను సేవి

చుట శ్రేయస్కరము. భారతప్రాచీనసంస్కా

రమునకు నిలయములైన సంస్థానములు నవీన

సంస్కారమునకు నిలయములై సకలభారత

భాగ్యోదయమునకు దోడ్పడుట పరమధర్మము.

సంస్థానాధీశులు బట్లరుకమిషను సంద

ర్భమున చేయుచున్న యాందోళనము

దుర్గాహ్వయముగ నున్నది. లక్షలరూప్యముల

నిచ్చి సర్వీలిస్కాటును వారిపక్షమున వాదిం

చుటకు నియమించుట విచిత్రము. కొందరు

స్వతంత్ర సంస్థానములను స్థాపించుటకు గోరుచున్నారు. సంస్థానాధీశులు బ్రిటీషురాజ్యాధిపతితో సంబంధమును గలిగియుండవలయునని కోరుచున్నారు. స్కాటుగారు చిరకాల మాచరణమునందున్న వ్యవహారక్రమమును మరచి బ్రిటీషురాజ్యాధికారసంబంధమునే స్థిరపరచుచున్నారు. భారతీయరాజ్యాధికారమునకును, బ్రిటీషురాజ్యాధికారమునకును నడుమను సంస్థానములు వ్రేలాడజాలవు. ఈసందర్భములను గ్రహించిన మైసూరు సంస్థానాధీశుల వంటి ప్రాజ్ఞులు వారియాశయములను సకల భారతీయాశములందు మేళగించుటకు సిద్ధముగ నుండుట భావిభాగ్యోదయమునకు శుభసూచకముగ నున్నది. బ్రిటీషురాజ్యాధికారులును, సంస్థానాధీశులును స్వప్రయోజనములను వినర్జించి భారతీయ ప్రయోజనములను నారాధించుటకు భగవంతు డనుగ్రహించుగాత ! నెహ్రూనివేదిక స్వదేశసంస్థానములవిషయమై దృఢాభిప్రాయములను తెలుపకుండుటయనుచితమైనను సహజము. బ్రిటీషుఇండియా రాజ్యాధీశులతోపాటు సంస్థానాధీశులనుపైతము ప్రబలశత్రువులను జేయుట దేశప్రయోజనములకు సాధనభూతము గాదు. అయినను భారతీయ నాయకు లీభారమును నిర్భయముగ వహింపవలసిన యవసరమును సంస్థానముల పరిస్థితులు తెల్లముచేయుచున్నవి. సంస్థానప్రజల సమావేశమునందు మోచర్ల రామచంద్రరావుగారు తెలిపిన భావములును, సకలపక్ష సమావేశమునందు మనీలాలు కొథారెగారు

తెలిపిన భావములును సంస్థానముల సంస్కరణావసరమును విశదము చేయుచున్నవి. బ్రిటీషు ఇండియా ప్రజలును, సంస్థానముల ప్రజలును చేతులు కలిపి పని చేయుట సత్వరస్వరాజ్యసిద్ధికి సాధనము గాగలదు.

భరతవర్షము విశాలమైనఖండము. 10 లక్షలమైళ్ల వైశాల్యమును, 33 కోట్ల ప్రజలను గలిగియున్నది. హిందువులు, మహమ్మదీయులు, జైనులు, బౌద్ధులు, సిక్కులు,

పార్సీలు, క్రైస్తవులు మొదలగు భిన్నమతస్థులు గలరు. హిందీ, ఉర్దూ, బంగాళి మహారాష్ట్ర తమిళ కణ్ణాటాంధ్రాంగ్లాది భాషలు గలవు. వివిధకులములు గలవు. భిన్నసంస్కారములు, జాతులు గలవు. బ్రిటీషు రాష్ట్రములు, సంస్థానములు గలవు. ఈ విభేదములన్నియును స్వరాజ్యమునకు ప్రతిబంధకములని బ్రిటీషు రాజ్యాధికారులును, వారి ప్రియ శిష్యులును చిలుకపలుకుల వలె పలుకుట పరిపాటి మైనది. పరాక్రమణ జాతీయాహంకారమున కలవాటుపడిన పాశ్చాత్యరాజ్యాధికారుల కిట్టి సిద్ధాంతములు స్వప్రయోజనములకు వినియోగపడినను నవి సహజములు గావు. విశ్వప్రవృత్తి యంతయును భిన్నరూపములనె గోచరంబగుచున్నది. అనంత జీవములు, బ్రహ్మాండతారాగణములు ప్రవృత్తియందలి భిన్నవైచిత్ర్యమును విశదము చేయుచున్నవి. ఈ విచిత్రరూపముల నన్నిటిని నొకటంకసాలయం దేకరూపమునకు మార్చుట

దుస్సాధ్యము. ఒకవేళ సాధ్యమైనను ప్రపంచ కల్యాణమునకు ప్రయోజనకరము గాదు. విశ్వకల్యాణమునకు చీమమొదలు బ్రహ్మవరకును గల జీవజాలము లన్నియును భిన్నరూపములను దోడ్పడుచున్నవి. సకల సంహారమును గోరెడి “నాపొట్ట, నాబట్ట, నాజాతి, నామతము, నాభాష, నాదేశము” సిద్ధాంతములు శాంతి సౌఖ్యములకును, విశ్వవికాసమునకును సాధనంబులు గావు. బలము గల వారిది రాజ్యమును సిద్ధాంతము మూలబడినది. శ్రీకృష్ణపరమాత్ముడు విజయున కుపదేశించినట్లు విశ్వమునందు భిన్న ప్రవృత్తులకును స్థానము గలదు. విశ్వకల్యాణమునకు ధర్మము సాధనమైనట్లులు ధనముగాని, బలముగాని సాధనములు గావు. అశోకుడు ౨౨౦౦ పూర్వము ప్రతిపాదించిన ధర్మమునే వర్తమాన కాలమునందు పాశ్చాత్యులు మెల్లమెల్లగా గ్రహించుచున్నారు.

యూరపు ఖండమునందు గతించిన రెండు శతాబ్దములందును ప్రబలిన జాతీయ దురహంకారము మహా సంక్షోభమును గలుగ జేసినది. ఐరోపామహాసంగ్రామానుభవమైనను నీ దురహంకారమును పోగొట్టలేదు. వివిధమతములకును, జాతులకును, భాషలకును నిలయమైన భరతవర్ష రాజ్యాంగవిధాన మీసమస్యను, లోకమునకు నిర్ణయింపవలసియున్నది. భావమునం దేశత్వము, రూపమునం దనేకత్వము, సృష్టిరహస్యము. ఆరహస్యమే భారతరాజ్యాంగనిర్మాణమునందు పరి

స్ఫుటము గావలసి యున్నది. సకలపక్షసహావేశమునందు డాక్టరు బెజంట్ ముగా రీరహస్యమును సభ్యులకు హృద్యముగ విశదముచేసిరి. అమెరికా, ఆఫ్రికా, స్విజర్లాండు మొదలగు దేశముల రాజ్యాంగము లీవిధానమునకు మార్గదర్శకములుగ నున్నవి. భరతవర్ష రాజ్యాంగవిధానము రాజ్యాంగ చరిత్రమునందు నూతనాధ్యాయము నేర్పరుపగలదు. భాషాప్రయుక్తరాష్ట్రవిభాగ మీ సిద్ధాంతమునే యనుసరించుచున్నది.

నైహూనివేదిక భాషాప్రయుక్తరాష్ట్ర విభాగముల నామోదించినది. కాని ఉపసం

భాషాప్రయుక్త రాష్ట్రములు, ఆంధ్రరాష్ట్రము ఘుపుదృష్టి వాదప్రతివాదములకు మూలమైన సింధురాష్ట్రము మీదనే లగ్నమైనది. సింధురాష్ట్ర

నిర్మాణము విషయమై హిందువులకును మహమ్మదీయులకును పట్టుదల యేర్పడినది. ఆసమస్య రాజ్యాంగస్వభావమును గోల్పోయి సాంఘిక స్వరూపమును దాల్చినది. నివేదికయందు అవసరమైన యితరభాషావిభాగముల ప్రస్తావన లేకపోయినను, సింధురాష్ట్రము ప్రముఖతను వహించి పట్టుదలలకు గారణంబైనది. కష్టమైన సాంఘికరాజకీయ సమస్యలందు మునిగియున్న ఉపసంఘలక్ష్యము ఆంధ్రోత్కలాదిరాష్ట్రనిర్మాణమునందు లగ్నము గాకుండుటసహజము. మోతీలాలు నైహూగారి లక్ష్యమీసమస్యయందు లగ్నమైనపుడు వారు సకలపక్షసహావేశమునందు భాషాప్రయుక్తరా

ప్రప్రస్తావమును విస్తరింపజేసి రాజ్యాంగవిధానమును సార్థకము చేసిరి. ప్రపంచమునందు గల భిన్నజాతులు, మతములు, భాషలు, దేశములువలెను భరతవర్షమునందును భిన్నజాతులు, మతములు, భాషలు, భాగములు గలవు. ఆ భిన్న భాగముల వికాసమునందైక్యానందము సాధ్యముగాని భిన్నభాగముల సంహారమునందైక్యానందము సాధ్యముగాదు.

అనంతములైన ప్రకృతి వైభవములందు వ్యక్తులవలెను జాతులును, భాషలును, సాంప్రదాయాచారములును ప్రత్యేక లక్షణములను గలిగి విశ్వవికాసమునకు వివియోగ పడుచున్నవి. ప్రవృత్తియు దైక్యము భావమునందు సాధ్యముగాని రూపమునందు సాధ్యముగాదు. వివిధ మతములకును, భాషలకును, జాతులకును, సాంప్రదాయాచారములకును నిలయమైన భరతవర్షము లోకమునకు నవయుగ సందేశమును ప్రకటించుటకు సకలవిధములను దగియున్నది. ఆ సందేశము సర్వసమత్వ సందేశము. సర్వసమత్వ సందేశమును భౌతిక రూపమునను సార్థకము చేయుటకు శ్రేంచి పరివర్తనము పందొమ్మిదవ శతాబ్దారంభమునందు ప్రయత్నము చేసినది. ఇరువదవ శతాబ్దమునందు సోవియటురూపమునను రుష్యా రాజ్యము సర్వ సమత్వ సిద్ధాంతమును సార్థకము చేయుటకు విశ్వ ప్రయత్నము చేయుచున్నది. సమత్వము త్యాగమునందును, ధర్మమునందును సాధ్యముగాని భోగమునందును, విజయమునందును సాధ్యముగాదు. భౌతికవిషయములందు జాతీయత్వమును, సర్వసమత్వమును స్థాపించుటకు పాశ్చాత్య రాజ్యములు చేసిన ప్రయత్నములును, వారిసిద్ధాంతములును సంక్షోభమును గలుగజేసిన రీతిని శాంతి వికాసములను గలుగజేయలేదు. భారతస్వరాజ్య సిద్ధికి ప్రతిఘటనలు నిరూపించెడి ప్రతిబంధకములె సహజమైన సాధనములని నవయుగ ధర్మము విశేషము చేయగలదు. భారతీయులందరును భేదాభిప్రాయములను విడిచి వారి లక్ష్యమును దేశమునందును, ధర్మమునందును, దైవమునందును లక్ష్యముచేసి దేశమోక్షమును, లోకకల్యాణమును సాధింతురుగాక! సకల పక్షసమావేశమునం దీలక్ష్యము గోచరంబైన విధమును సభ్యులైన వదనములు, శాంత ప్రవర్తనము, ధర్మస్వభావము విశేషము చేసినవి.

మునందును సాధ్యముగాని భోగమునందును, విజయమునందును సాధ్యముగాదు. భౌతికవిషయములందు జాతీయత్వమును, సర్వసమత్వమును స్థాపించుటకు పాశ్చాత్య రాజ్యములు చేసిన ప్రయత్నములును, వారిసిద్ధాంతములును సంక్షోభమును గలుగజేసిన రీతిని శాంతి వికాసములను గలుగజేయలేదు. భారతస్వరాజ్య సిద్ధికి ప్రతిఘటనలు నిరూపించెడి ప్రతిబంధకములె సహజమైన సాధనములని నవయుగ ధర్మము విశేషము చేయగలదు. భారతీయులందరును భేదాభిప్రాయములను విడిచి వారి లక్ష్యమును దేశమునందును, ధర్మమునందును, దైవమునందును లక్ష్యముచేసి దేశమోక్షమును, లోకకల్యాణమును సాధింతురుగాక! సకల పక్షసమావేశమునం దీలక్ష్యము గోచరంబైన విధమును సభ్యులైన వదనములు, శాంత ప్రవర్తనము, ధర్మస్వభావము విశేషము చేసినవి.

వ్యాపార ధనలక్ష్యముగల ప్రభుత్వమునకు ధర్మలక్ష్యము సంకుచితమగుట సహజము.

యూరపియను
వర్తకుల ఉద్యోగము
గుల ప్రయోజనము

స్వరాజ్యస్థాపనము బ్రిటీషు వర్తకమునకును, బ్రిటీషు ప్రజల యుద్యోగములకును కొంత ప్రతిబంధకములను గల్పించుట సహజము. స్వదేశవ్యాపారమునకును, స్వదేశ ప్రయోజనములకును ప్రతిబంధకములైన వ్యాపారోద్యోగముల కాటంకములను గల్పించుటయే స్వరాజ్యమునకు ప్రయోజనము. దేశాభివృద్ధిమునకు మూలమైన విదేశ వ్యాపారమును, పౌర సేవోద్యోగుల ప్రాబల్యము

మును నరికట్టుట రాజ్యాంగమునకు సహజ ప్రయోజనము. ఆ ప్రయోజనములను ధర్మాత్ములందరును నిరభ్యంతరముగ నంగీకరింపవలసి యుందురు. కాని ధర్మపరాయణులైన భారతీయులు వారి ధర్మబాధ్యతను మాత్రము వినర్జింపరు. ఆవిషయమును నెహ్రూనివేదిక సువ్యక్తముచేసినది. యూరపువర్తకుల సొమ్మునకును, పనిచేయుచున్న యుద్యోగిస్థుల హక్కులకును నష్టము గలుగజాలదు. ఇట్టి స్వల్పవిషయములను నిర్ణయించుట సులభసాధ్యము. బ్రిటీషు రాజ్యాధికారులు సరళమార్గము నవలంబించునపుడు సకలజాతులకును స్వాగతంబు నొసంగిన భారతీయులవలనను వారి న్యాయమైన హక్కులకు భంగము గలుగజాలదు. నెహ్రూనివేదికయు దీవిషయము స్పష్టము చేయబడినది. నానాపక్షసమావేశమును నీవిషయము నంగీకరించినది.

నెహ్రూనివేదిక భారత దేశపరిస్థితుల కనురూపమైన రాజ్యాంగవిధానమును ఏడవ యధ్యాయమునందు 87 నిబంధనలందు వ్యక్తము చేయుచున్నది. ఈ నిబంధన లితర రాజ్యాంగవిధానములనుండి ఎత్తి వ్రాయబడిన వని యాక్షేపించుట సులభము. మానవనిర్మాణము లన్నియును గతానుభవమును బట్టి ఏర్పడుచున్నవి. ముఖ్యముగ రాజ్యాంగవిధానము లనుభవమునుబట్టి నిర్మింపబడుచున్నవి. ఈనియమములం దసంబద్ధ నియమములున్న నిరాకరింపవచ్చును; వానిని మార్చవ

చ్చును. నివేదికను పరిశీలించి విమర్శించుట రాజ్యాధికారులకు ధర్మమైయున్నది. బర్కెను హెడుప్రభువు చేసిన సవాలునకు బదులుగ నెహ్రూనివేదిక ప్రచురింపబడినది. ఇతరప్రయత్నములకువలెను, దీనికిని సంపూర్ణత్వ మసంభవము. ఆంగ్లేయ పత్రికలు నివేదికను నిరసించుటయును, నిందించుటయును సహజము. నిష్పక్షపాత బుద్ధితో నిరంకుశవర్గము నెహ్రూనివేదికను విమర్శించునని భారతీయులు కలలోనైనను తలచియుండరు. కాని నెహ్రూనివేదికయును, సకలపక్షసమావేశ మామోదించిన తీర్మానములును భారత రాజ్యాంగనిర్మాణమున కఖండమైన ప్రయోజనమును సమకూర్చగలవు.

భారత రాజ్యాంగము సంయుక్త రాజ్యాంగవిధానమనియును (Federal Type), కేంద్రాధికార రాజ్యాంగవిధానమనియును (Unitary Type) భేదాభిప్రాయములు ప్రబలియున్నవి. నెహ్రూనివేదికయందు రెండువిధానములును చేర్పబడినవి. భారతీయ రాజ్యాంగసమస్యలపూర్వములు. అపూర్వమైన సమస్యలకపూర్వమైన రాజ్యాంగవిధానము లేర్పడుటయును సహజము. ప్రయోజనము ప్రధానముగాని నామరూపములు ప్రధానములు గావు. నెహ్రూ ఉపసంఘము సంకుచిత పరిస్థితులందు సమర్పించిన భారత రాజ్యాంగ విధానము వివేకమును, నిగ్రహమును, దూరదృష్టిని, సాహసధైర్యములను, వ్యవహార దక్షత్వమును గలిగి ప్రాజ్ఞుల యాశీ

స్వాదములను బడయుచున్నది. సైమను సప్తక మేమిచేయునో కాలము తెలుపగలదు.

లక్ష్మణపురమునందు గూడిన సకలపక్ష సమావేశమునకు దిగ్విజయము గలిగినది. సకల రాజకీయపక్షములవారును, భిన్నసంఘములవారును, భిన్నమతములవారును, భిన్నప్రదేశములవారును వారి సంకుచితాభిప్రాయములను, ప్రత్యేకలాభములను విసర్జించి, స్వధర్మనిర్వహణమునుజేసి, ప్రతిపక్షులకు విషాదమును, స్వదేశీయుల కానందమును గలుగజేసిరి. నిరంకుశవర్గము చేయుచున్న కుట్రల మీదను లక్ష్మీతీర్థానములు పడుగువలె పడి భయభ్రాంతులను గలుగజేయగలవు. ప్రపంచమునందు ధర్మమునకు విజయముగలుగునుగాని యధర్మమునకు విజయముగలుగజాలదు. సైమను కమిషను నిర్ణయములను, వారి సహకారుల నిర్ణయములను సకలపక్ష సమావేశ మామోదించిన తీర్మానములు పరివర్తనము చేయగల విధమును కాలము విశదము చేయగలదు. శాసనసభాసభ్యులు నిరంకుశాధికారుల మాయలలోబడి దేశానర్థమునకు సాధనంబైన సహకారము నంగీకరించుట భారతీయుల పతితస్థితికి నిదర్శనముగ నున్నది. సైమను సప్తకమును బహిష్కరించుటకు నిర్ణయించిన చెన్నరాష్ట్రశాసనసభ తిరిగిసహకారము నామోదిం

చుట పరమవిచారమును గలుగజేయుచు భారతీయుల దుర్దశను విశదము చేయుచున్నది.

ఆరుమాసములు తిరుగకపూర్వమే చెన్నరాష్ట్రశాసనసభ వెనుక చేసిన నిర్ణయమును మార్పుకొని తనయాత్మగౌరవమును నాశనము చేసికొనినది. స్వప్రయోజన పరాయణులైన సభ్యులనుచితముగ ప్రవర్తించినను సభాగౌరవమును గాపాడవలసిన సభాధ్యక్షులైనను ధర్మసంరక్షణమునకు బూనుకొనకుండుట సంతాపకరము. సభాధ్యక్షులు ప్రతిపాదనమునకును, మోషనునకును గల్పించిన భేదములును, చేసిన నిర్వచనములును వారి న్యాయవాది స్వభావమును దెలుపుచున్నవి గాని ధర్మస్వభావమును దెలుపుట లేదు. నిరంకుశవర్గమునకు గల బలసామర్థ్యముల కిది యొక నిదర్శనముగ నున్నది. భారతీయులు స్వధర్మనిర్వహణపరాయణులై ఆత్మోపలబ్ధిని బడయుటకు స్వరాజ్యవసరమును నిట్టి యనుచితకార్యములు సంబోధించుచున్నవి. సకలపక్షసమావేశము నెహ్రూనివేదిక నేకగ్రీవముగ నామోదించుట యందు చూపిన దూరదృష్టిని, ధర్మలక్ష్యమును, దేశభక్తిని, సాహసధైర్యములను భారతీయులందరును వ్యక్తముచేసి. దేశమును, ధర్మమును, దైవమును భక్తిశ్రద్ధలతో నారాధించి కృతార్థులగుదురు గాక!

రు 500 లు బహుమానములు

చిలుకూరినారాయణరావు యమ్.ఏ.యల్.టి

గారు రచించిన

గ్రంథములు

1. కురాను షరీఫు—ఆంధ్రానువాదము—హిందువులను మహమ్మదీయులను మెచ్చుకొన్న గ్రంథము 4-0-0

2. అశోక చక్రవర్తి ధర్మ శాసనములు - పాళీమూలము, సంస్కృతాంధ్రములలోనికి అనువాదము. ఇంతవరకు దొరకిన సమస్త శాసనములును ఉన్నవి. 2-0-0

3. ఉపనిషత్తులు—కఠ, కేన, ఈశ, ఐతిరేయ, చక్రని చిన్నగీతములు, గేయములు, ద్విపదలుగా వ్రాయబడి ఉన్నవి. స్త్రీలు కూడా చదివి జ్ఞానము పొందవచ్చును. 0-6-0

4. ప్రాచీన హైందవ ప్రజాస్వామిక ప్రభుత్వము, స్వరాజ్యమును గురించి ఆలోచించేవారందరూ దీనిని చదివితీరవలెను. 0-12-0

5. సంస్కృత లోకోక్తులు—1300 కలవు. తేలు తెనుగున అర్థముతో వ్రాయబడిఉన్నవి. 1-0-0

300 సెట్లు మాత్రము మిగిలియున్నది. పయి 5 గ్రంథములను సెట్లుగా కొనువారికి కొన్ని సదుపాయములు కల్పించినాము. వీటిలో 50 సెట్లు బహుమానము అక్కరలేనివారి కుంచినాము. వీరికి సెట్లు రు 6 లు మాత్రము. తక్కినవాటిలో 125 గ్రంథాలయములకును, 125 ప్రత్యేకవ్యక్తులకును పార్సెల్సుకట్టి వేరేవేరే ఉంచినాము. మొదటి 125 లో 25 లో లోను, రెండో 125 లో 25 లోను పదిరూపాయల నోట్లు ఉంచినాము. ఏపార్సెలులో నోటు ఉన్నదో తెలియదు. ఆర్డరిచ్చువారి అదృష్టము. బహుమానము కావసినవారికి డిస్కౌంటు లేదు. రు 8-2-0 లు ఖరీదొచ్చుకోవలెను. అందరికిని పోస్టేజీ ప్రత్యేకము. బహుమానము కావలసినదీ, అక్కరలేనిదీ వ్రాయవలెను. ఇందువల్ల వచ్చే ధనమును పెట్టి తెనుగులో ధర్మశాస్త్రములను ప్రకటింతుము. ఈ గ్రంథములను తిరిగీ అచ్చువేయ దలచుకోలేదు. త్వరపడుదు. తరుణము మించినతరువాత నొచ్చుకొంటే లాభము లేదు.

ప్రపంచ మత గ్రంథమాల

దానవాయిగుంట - రాజమహేంద్రవరము

వాచకరణ వటి

రతీ మన్మథులవలె దాంపత్యసౌఖ్య మిచ్చును. ధాతువృద్ధికి ప్రఖ్యాతి జేందినది. ఒకమోతాదునకే గుణ మిచ్చును. అనేకులు పరీక్షించిరి. ఎంత పలుచనివీర్యము నైనను గట్టిపర్చి స్వప్నమందును, మూత్రముతోను పోయెడి శుక్రనష్టమును మాన్పును. ముసలితనము, నపుంసకత్వము బాపి నూతనయావనము, చక్కని సంసారసౌఖ్యము, సంతానభాగ్యము ఇచ్చును. రెండుసీసాలమందు శతవృద్ధులైనను యశావనులుగ జేయును. యశావనులకు స్త్రీలలోలతచే గలుగు నీరసము, కాళ్లులాగుట బోనడచి మిక్కిలి ధాతువుష్టినిచ్చును. 40 మాత్రలు వెల రు. 2-0-0.

పోస్టేజీ వేరు.

ఆయుర్వేదరత్న డాక్టరు ఆచార్యులు,

ఆయుర్వేదరసాయనశాల, నెం. 2 ఏలూరు, పశ్చిమగోదావరి

యూక్ లిప్ స్ట ఆయిల్

స్వచ్ఛమైన నీలగిరితైలము

ఇంజుయంజా, ప్లేగు, కలరా, వీటికి పరమాషధము

వైద్యమునందు ప్రసిద్ధిచెందిన ఒక వైద్యునివల్ల చెప్పబడిన ఈతైలము వాంతిభేది, ప్లేగువ్యాధి, తేలు మొదలైన విషజంతువుల కాటులు, కత్తి మొదలైనవాటి గాయములు, నరములమళుకు, నిప్పు మొదలైనవాటివల్ల కలిగెడు అనేకవిధములైన వ్రణములు, ఇంజుయంజా, మలేరియా, అనేకవిషజ్వరములు, దగ్గు, ఉబ్బసము, వాయువువల్ల కలిగెడిపోట్లు, నొప్పులు, పల్లునొప్పి, తలనొప్పి, ఒంటితలనొప్పి, కండ్లమంట, శీతభేది, ఉష్ణభేది మొదలైన వాటికి అనుభవసిద్ధాషధము. 1 ఔ. బుడ్డి 1-కి రు. 0-4-0 వి. పి. చార్జీ రు. 0-4-0 1 ఔ. బుడ్డి 12-కి రు. 2-8-0 వి. పి. చార్జీ రు. 0-12-0 1 ఔ. బుడ్లుగ్రోసు 1-కి 28-0-0

టి. సి. నాగలింగప్ప అండు కంపెనీ,

280 వాల్టాపురోడ్డు,

పోస్టుబాక్సు నెం. 516.

పి. టి. మద్రాసు.

త్వరపడుడు !

50 రహస్య గ్రంథముల సారాంశము.

త్వరపడుడు!!

ఇట్టి గ్రంథ మిదివరలో ప్రకటింపబడియుండలేదు. యువతీ యువకులు ప్రేమించుకొను టెట్లు? ప్రేమరహస్యములు, మందిరాంతర రహస్యములు స్త్రీ పురుషులలోని జాతులు, ఆయా జాతుల వర్తకులు, బంధనలయొక్క యభిప్రాయము, సంతానవాంఛలేనివారు సంప్రయోగము చేయవచ్చునా?—గర్భనిరోధనకుగల సులువుమార్గములు, అనుకుల దాంపత్యమునకు వలయు విషయములన్నియు నిందు గలవు. సమయానుకూల చిత్రములు 260 పేజీలు వెల 1 రూపాయ మాత్రము. (పోస్టేజి వేరు)

ఎన్.వి.గోపాల్ అందుకో., 37, తిరుపల్లివీధి, మద్రాసు.

మేలైన అసలు పుష్కరాగములు

వీటిచే నాణ్యముగా కట్టబడిన జడబిళ్లలు, తోడులు, ముక్కుపుడుకలు, బేసరీలు, మోపులు, ఉంగరములు వగైరా నమ్మకముగా దొరకునట్టి స్థలము.

పరిశ్రమశాల:—

జలగం సు బ్రహ్మణ్యం నాయుడు అందుకో

96 వరదాముత్తియప్పవీధి.

ప్రదర్శనగది, చైనాబజారురోడ్, మద్రాసు.

చమత్కారక థాకల్లోలిని

ఇది రోచనుఁ డను రాజకుమారుఁడు మందారమాల, మదనమాల, మదన సేన, వసంత సేన, మదలేఖ, చందనలేఖ లను విద్వద్రాజ కన్యారత్నంబులను బరకీయాభావంబునఁ బరిణయమయిన శృంగారచరిత్రము. పద్యములును శ్లోకములును గలసియుండు మనోహర వచనము. మొదటిభాగము 0-12-0
వినోదకథాకల్పవల్లి 3-0-0
కాళిదాసచరిత్ర, ప్రకరణము 1-8-0

ఇవిగాక అనేక వైద్య, జ్యోతిష, వేదాంతగ్రంథములు మొదలగునవి దొరకును. క్యాటలాగు నుచితము.

పిడుగు వెంకటకృష్ణారావుపంతులు,

2/40, పెద్దనాయునివీధి, మద్రాసు.

నిరపాయ మే ప్రథమము

గాలిఫిష్టల్

స్వరక్షణ

నిమిత్తం

దొంగలు, క్రూరమృగములు, దారిదోపిడి గాండ్ర బాధనుండి తప్పించుకొనుటకు తోడ్పడెనది. లైసెన్సు అవసరములేదు.

30 గుండ్లతోసహా వెల 1-కి రు 4-0-0.

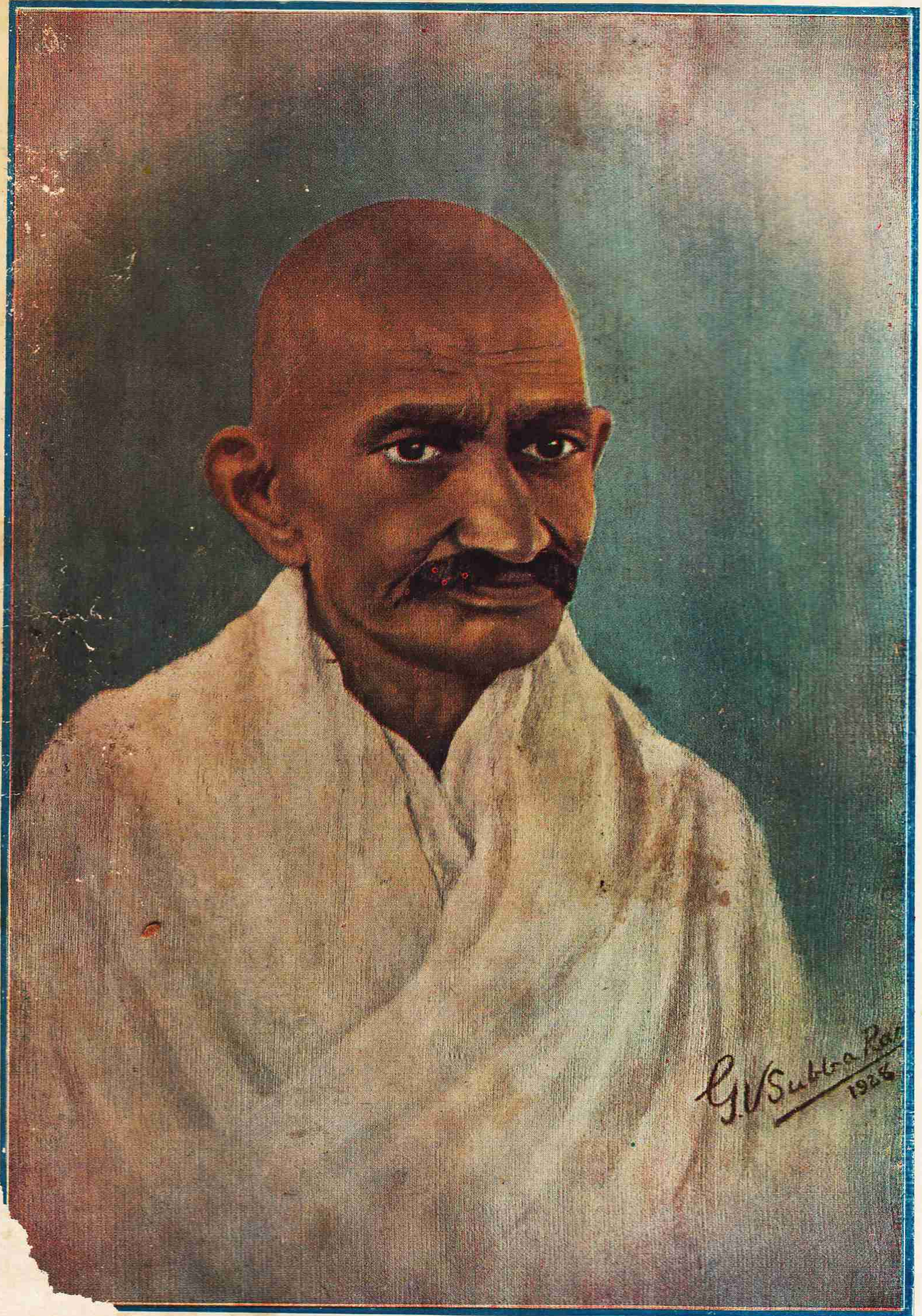
వి. పి. ఖర్చులు రు 0-6-0.

గుండ్లు ప్రత్యేకము 40 కి రు 1-0-0.

THE NOVELTY STORES 200
Bhuleshwar. BOMBAY, 2

ఉత్తరములు ఇంగ్లీషులో వ్రాయవలెను.

శ్రీ గాంధీమహాత్ముడు

చిత్రకారుడు: శ్రీ గుండిమెడ వెంకటసుబ్బారావుగారు, ఛత్రపురము

నాయకనాయకులు కొన్నియవచ్చునట్లును

గృహస్థాశ్రమ రహస్యములు

వెలి రూ. 1-8-0

ఇందు లజ్జ, ప్రేమ, మోహము, వివాహము, మానవజీవితముందలి వింతలు, భావముహూర్తముందలి విజయము, దంపతుల సంఘము, గర్భోత్పాదము ముదాపెదకలు గల విశేషవిషయములు, యిచ్చానుగుణముగా సంతానమును పొందువిధము, శ్రీ పురుషుని నేర్పడు గొడ్డుతనము, గర్భధారణము లేకుండుటకు మార్గములు మున్నగునవి అభ్యాసము లనేకములు విపులముగా చర్చించి సులభశైలితో వ్రాయబడియున్నది. మార్గస్వల్పప్రతులే యున్నవి కనుక వెంటనే ఒకప్రతికి వ్రాసి కప్పించకొనుము.

రెండు పతు లొక్క సారిగా కొనువారికి తపాలా ఖర్చు లేదు.

వాసన్ పుస్తకశాల.

మదన

బలహీను

विष्णु, वि

మొదలగువాటి

దీని సంభోగము

వర్తమానము

పాలనుగంధి లేహ్యము

రక్తశుద్ధికి శ్రేష్ఠమయినది. సవామేహము,
మేహపాదలు, మచ్చలు, ఇతిర చర్మరోగములు
క్షీణనొప్పులు, మొదలగునాటిని హరించును, 4
డబ్బీలు చాలును. 20 తులములడబ్బి రు. 1-4-0

పి. పి. ఖిర్మలు వేరు.

పి. శి. ఏ. అందు కో.,

ఆయుర్వేదసమాజం, పెరిదేపి,

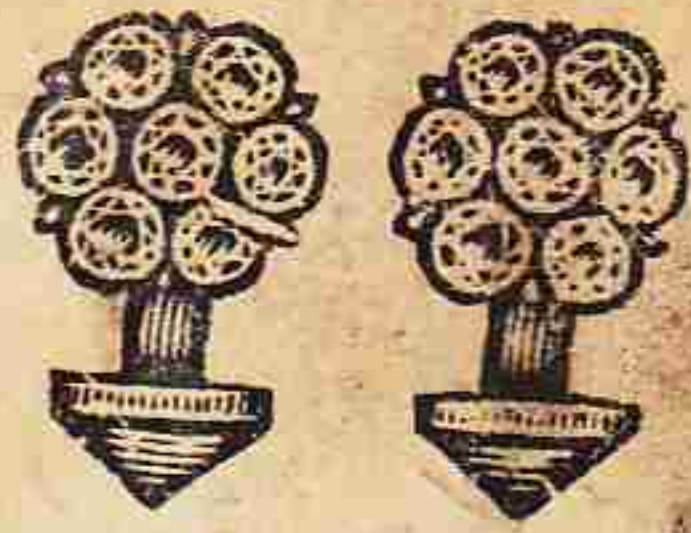
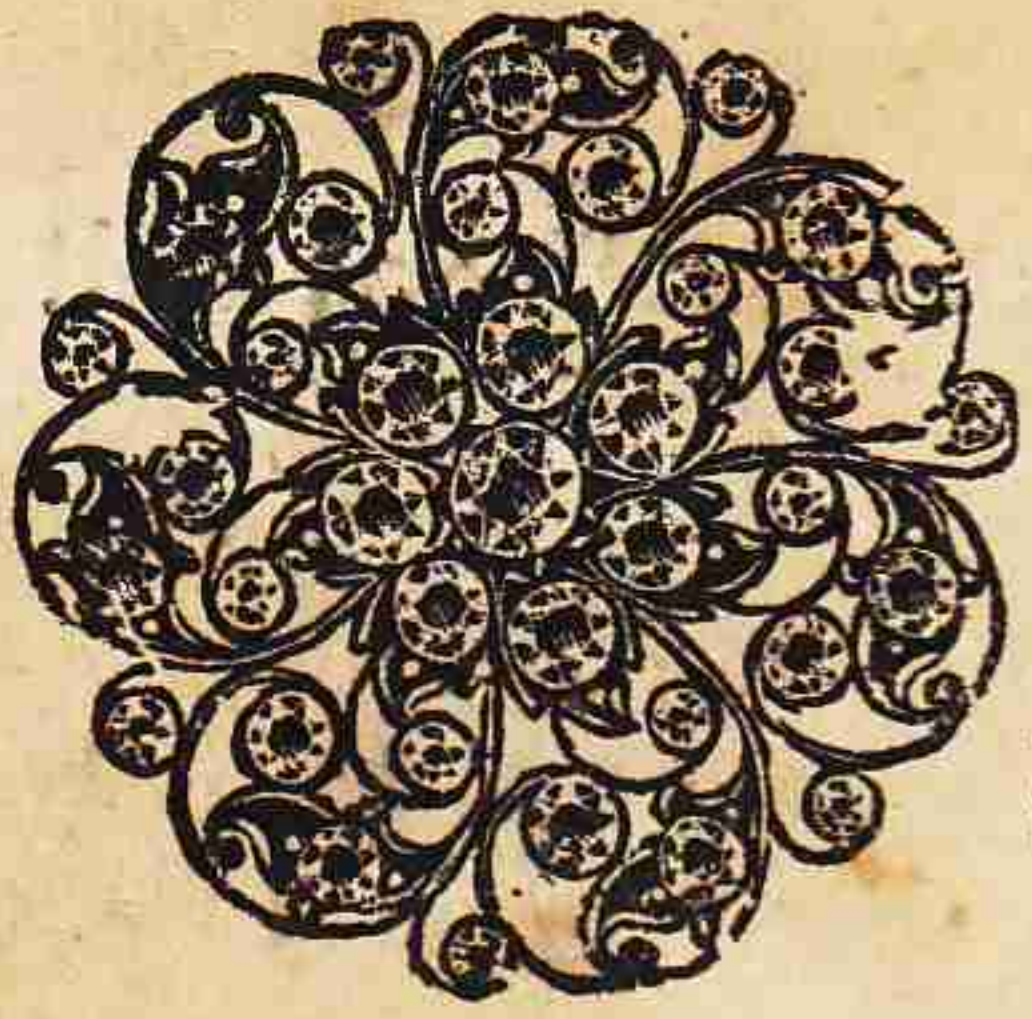
సెల్లూరుజిల్లా.

బాసుండ్ల
 కలహానతారు
 జానుసారముగా
 పించునట్లును చిత్రించి
 2. త్రికలహా
 అంతఃపురమున నిజించియుండు
 జనించిన యోగమాయను
 యవతారములను, చిత్రించి
 పించుచున్నది.
 రము, ప్రైపురుష
 కునకునకయె

రాజకీయములు	...	చివరి. చివరి
విస్తారమున కుత్సితము	...	చివరి. చివరి
యంగలము. కి కిము	...	చివరి. చివరి
మయము చెవకలగాచియము	...	చివరి. చివరి
దృఢముగా నిలిపివేయ	...	చివరి. చివరి
బలము కల్పింపవారు ఈ	...	చివరి. చివరి
యోగించిన విశ్లేషణ క	...	చివరి. చివరి
ప్రకృతి లవంతముగా గల	...	చివరి. చివరి
ముగా నుంచబడును. 20		
అమృతా శ్రమము, నెం.		

EE2-EE5

కంకణాల రామస్వామిశెట్టి కంపిని,

32/191, చైనాబజారు రోడ్డు, మదరాస్.

సవరంబంగారమునకు మించిన ఎలక్ట్రో ప్లాటినం గిట్టినగలు

మావద్ద స్త్రీలకున్న నాటకములకున్న కావలసిన చేతివంకీలు, వంకీవద్యాణములు, కమ్మలు, చెంపసరములు, జడబిళ్లలు, ముక్కుగొట్టములు మొదలైన బంగారు గిట్టినగలు అమ్మకమునకు సిద్ధముగా నున్నవి.

శుభకార్యములకు ముఖ్యముగా కావలసిన (వెండికి మించిన) జర్మన్ సిల్వర్ యందు తయారుకాబడిన పన్నీరుచెంబులు, చందనగిన్నెలు, తట్టలు మొదలైనవి మావద్ద సిద్ధముగా నున్నవి. నేడే కేటలాగుకు వ్రాయుడు.

K. Narasimham Chetty, (Proprietor)

K. Ramaswamy Chetty & Co.,

32/191, China Bazaar Road, Madras.

మంచి సాగనైన రెండు శ్రీకృష్ణజనన చిత్ర పటములచే

మీ యింటి గది నలంకరింపుడు

నీటిరంగులచే జేతితో వ్రాయబడిన కొన్ని ప్రతులు మాత్రమే యున్నవి

ప్రతిపటముయొక్క పైజు 14 అం. X 20 అం. ధర జత 1 కి రూ. 7-0-0

1. శ్రీకృష్ణపక్షము:—శ్రీకృష్ణుడు మధురలో జన్మించినవెంటనే విష్ణుదేవుని నాజ్ఞ వలన శ్రీకృష్ణభగవానుండైన చిన్ని పాపను, వసుదేవుడు గోకులబృందావనమునకు గొనిపోవుచున్నాడు. తత్సమయమున వసుదేవుడు కృష్ణావతారుడైన నాపసిబిడ్డను పుయ్యలయం దిడుకొని యమునానదిదాటుట బాగుగ జిత్రించబడినది. భాగవతప్రమాణానుసారముగా చిత్రకారుడు చిత్రమునందు నాకసము మేఘగర్భితంబైనట్లును మేఘుడు చల్లనివానతుంపురలు గురిపించునట్లును చిత్రించియుండుట మిక్కిలి శ్లాఘనీయము.

2. శ్రీకృష్ణవిజయము:—ఈ చిత్రపునందు గోకులమునకు రాజీయగు యశోదాదేవి రాత్రిపూట తన అంతఃపురమున నిద్రించియుండుట న, అప్పుడు వసుదేవుడు తన కున్నదబ్బించిన, కృష్ణుని నచటనుంచి యశోదాదేవికి జన్మించిన యోగమాయను తాము కృష్ణుని నుట బాగుగ రచియింపబడినది. అంతఃపురగోడలయందు లక్ష్మీదేవియొక్క యవతారములను, నదేవి తాము సనామంబులను రచియింపబడియండుట గోకులముయొక్క భాగ్యమును సూచించుచున్నది. ఈ కృష్ణమునందు చిత్రవిచిత్రములైన నాదాభేదములను అనగా సుఖదుఃఖముల వివరము నీడ మొదలగువ్యత్యాసములను స్పష్టముగా కనబడుచున్నది. సౌఖ్యములచే దకును కష్టములచే నాందోళనపడుచున్న వసుదేవునికిగల భేదము అనగా శక్త్యాశక్తి పుడు మోక్షపదము ప్రకాశము విశ్వము నీలవర్ణకారమును సూచించుటకే చిత్రమేఘవర్ణముగను, దానికిచుట్టూ దేదీప్యమానమైన వెలుగును కనపఱచియుంచబడినది. భాగవతానుగుణముగ మతము, నీతి, కళ, చిత్రము వ్రాయుటయందు సమర్థత మొదలైన గుణములను కనుపఱచుటకై రచియింపబడినది.

—మోసర్స్ యం. యస్. శర్మా అండ్ కోస్, ఆర్ట్స్ పబ్లిషర్స్,

20, ఆలంగూరు వల్లభీధి, తిరువల్లిక్కేణి, మదరాసు.

విషయానుక్రమణిక

ప్రతాపరుద్రచక్రవర్తి—శ్రీ శేషాద్రిరమణ కవులు ...	...	...	గిగిగ-గిగిగ
తిక్కన విరాటపర్వము—గుఱ్ఱం వేంకటసుబ్బరామయ్య గారు ...	...	...	గిగిగ-గిగిగ
వాయువిమానాగమనము—వడ్డాది సుబ్బారాయణుడు గారు...	...	...	గిగిగ-గిగిగ
నందిమల్లయ్య-ఘంటసింగయ్య—తేకుమళ్ల అమృతరావు గారు ...	...	...	గిగిగ గిగిగ
భారతివిజయ—జి. జాషువ గారు ...	...	...	గిగిగ-గిగిగ
రామాయణము—బెజవాడ గోపాలరెడ్డి గారు ...	...	...	గిగిగ-గిగిగ
గోవిందము—మంగిపూడి వేంకటశర్మ గారు ...	...	...	గిగిగ-గిగిగ
కుచేల—సి. కామేశ్వరరావు గారు ...	...	...	గిగిగ-గిగిగ
ప్రాక్తికశివత్వం—కొల్లూరు ధర్మారాయకవి గారు ...	...	...	గిగిగ-గిగిగ
కుమారము—పండిత పురాణం సూర్యనారాయణ తీర్థులు గారు ...	...	...	గిగిగ-గిగిగ
మహామణ—వేటూరి శివరామశాస్త్రి గారు ...	...	...	గిగిగ-గిగిగ
అవార్థము—శ్రీ. శ్రీ. ...	...	...	గిగిగ-గిగిగ
నాటకాన్ని చూడడం ...	...	...	గిగిగ-గిగిగ
అనితమ్మ—వేదల సత్యనారాయణశాస్త్రి గారు ...	...	...	గిగిగ-గిగిగ
చిన్ననాటి చేష్టలు—వేటూరి ప్రభాకరశాస్త్రి గారు ...	...	...	గిగిగ-గిగిగ
పల్లవులు—డాక్టరు య్. వెంకటరమణయ్య గారు ...	...	...	గిగిగ-గిగిగ
నరనర్మశాసనము—కొమాండూరు కృష్ణమాచార్యులు గారు ...	...	...	గిగిగ-గిగిగ
పచ్చియెరువువలన వరిచేలను బలపరచుట—గోపటి జోగిరాజు గారు ...	...	...	గిగిగ-గిగిగ
పునర్విమర్శనములు—			
విరామర్శవిమర్శము—వేటూరి ప్రభాకరశాస్త్రి గారు ...	...	...	గిగిగ-గిగిగ
అపదనకరశాసనము—మల్లంపల్లి సోమశేఖరశర్మ గారు ...	...	...	గిగిగ-గిగిగ
మీ:గడతలు—			
‘కాళిదాసః కవిశ్రేష్ఠః’—అవ్వారి సుబ్రహ్మణ్యశాస్త్రి గారు ...	...	...	గిగిగ-గిగిగ
వృత్తుః డేవః—మల్లాది సూర్యనారాయణశాస్త్రి గారు ...	...	...	గిగిగ-గిగిగ

కలగూరగంప—పియరీఇమాన్సుగారు-లక్క-ప్రతిమలు; మరణదండనము జరుగుచుండ
 ఛాయాచిత్రమును దీయుట; ప్రాచీనభారతీయవిజ్ఞానముయొక్కవిలువ;
 స్త్రీల వారసత్వపు హక్కులు; క్షయ-సహారణము; అమెరికను
 గ్రంథాలయములు; ప్రాంబనకలో రామాయణశిల్పము; ఆబ్రహాము
 కాలమున ఆబ్రహాము నగరము; చెదపురుగులగుట్టు; కే. చింతామణి
 ఘోష; రావుసాహెబు సుబ్బయ్యనాయడుగారు; 'భారతమాత
 వాస్తవస్థితి'; రాజకీయలోకమున ఒక వనితామణి; పండిత మోతీ
 లాలు నెహ్రూగారు. ... ..

౬౬౯-౬౮౮

దురదృష్టము—కర్ల పాలెం కుటుంబశాస్త్రిగారు ... ..

౬౮౮

భారతీయ మహిళామండలి— ... ..

౬౮౫-౬౮౬

విమర్శనలు— ... ..

౬౮౭-౬౮౮

ఆంధ్రపత్రికా కార్యాలయమునందలి శ్రీగణాధిపతి ... ..

౬౮౯

సూర్యోదయము—కలిదిండి సరసింహరాజుగారు ... ..

౬౯౦

సాభిప్రాయవిశేషములు— ... ..

౬౯౧-౭౦౦

చిత్రములు

త్రివర్ణచిత్రములు:—రాధ; 'విషయ నిమ్మ'.

సాధారణచిత్రములు:—ఆబ్రహాము కాలమున ఆబ్రహామునగరము; చెదపురుగుల
 గుట్టు; త్యాగరాజమహోత్సవము-సింగరేణికాలియర్సు; లక్ష్మీచిత్రములు ౫; శ్రీ గాంధీ
 మహాత్ముడు; శ్రీ రాజా రామమోహనరాయుగారు; డాక్టరు అనిబెసంటుగారు; ఇతర
 చిత్రములును.

డబ్బాపాలు :

పట్టుటవలన బిడ్డకు తృప్తిలేదు. ఆరోగ్యము లేదు. బలములేదు. తనబాధ తెలి కొని చెప్పుటకు పనికిరానివాడవు. గనుక, బిక్కమొగముతో చూచుచు విధిలేక త్రాసుచున్నది.

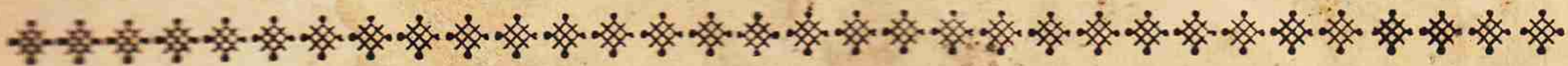
ఆయుర్వేదభూషణ నోరి రామశాస్త్రి,

తల్లిపాలు :

ప్రభావము తెలిసికొని చెప్పుటకు తగిన జ్ఞాన మే? బిడ్డకున్నయెడల, "అమ్మా, నాకు డబ్బాపాలు వద్దు, నీవు క్షీరవర్ధని నేవించి, నాకు తల్లిపాలు త్రాసుభాగ్యము నిమ్ము" అని యడుగును.

ఆయుర్వేద నిలయము, బెజవాడ.

శ్రీ
ర
వ
ర
చ
ర
ని

అమృతాంజనం డిపో, నెం. 7, తంబు శెట్టివీధి, జి. టి. మద్రాసు.

భారతి
సచిత్రమాసపత్రిక

సంవత్సర చందా	6 0 0
ార్ధసంవత్సర చందా	3 0 0
విడిపత్రిక	0 10 0
విడిపత్రికల నుచితముగ బంపుటకు వీలు లేదు. మాదిరిపత్రికలు వలయువారు తపాలు బిల్లులు పంపవలెను.	

ప్రకటనలు

ఒక నెలకు సాధారణ పుట 1-కి	రు. 6-0 0
సాధారణపుట $\frac{1}{2}$ -కి	రు. 12-0-0
సాధారణపుట $\frac{1}{4}$ -కి	„ 8-0-0
ఆరు నెలలకు 1-కి	„ 20-0-0
నెలకు $\frac{1}{2}$ -కి	„ 10-0-0
నెలకు $\frac{1}{4}$ -కి	„ 6-0-0
వ్యాసముల మధ్యపుట 1-కి	„ 30-0-0

మేనేజరు:—భారతి కార్యాలయము, నెం. 7, తంబు శెట్టివీధి, మదరాసు.

“నా మార్గదర్శి! నా వైద్యుడు!! నా స్నేహితుడు!!!”

అవతారము

“బాధలనే రాక్షసులను సంహరించుటకై ఉద్భవించిన అవతారము”

“బాలుండీతఁడు కొండ దొడ్డది మహాభారము సైరింపఁగాఁ
జాలండో యని దీనిక్రింద నిలువన్ శంకింపఁగాఁ బోల దీ
శైలాంభోనిధి జంతుసంయుతధరాచక్రంబుపై బడ్డ నా
కే లల్లాడదు బంధులార నిలుండి క్రిందం బ్రమోదంబునన్.”

“అచ్చుగ నీమాయను మును-చెచ్చెరఁ ద్రిగుణాత్మకముగఁ జేసిన జగముల్
సొచ్చినక్రియఁ జొరకుందువు-చొచ్చుటయును లేదులేదు చొరకుండుటయున్.”

“అతిదోషీడనకర్మరీఫలితకంఠాభత్వదుర్ధర్త్యధూ
ర్తత్యణావర్తదృఢాంగపాతహితగోత్రాభర్త్యకోత్పాదిత
క్రతుభగ్రాడ్ఘాణాగ్రహాన్ముఖశతారధ్వస్తమై నా కని
ష్పతనభ్రాంతిగ నందగోపక సుత బ్రహ్మ స్తుమస్త్యామనున్.”

“చలమున రాసభాసురినిఁ జంపి ప్రలంబుని నొంచి మర్కటున్
ఖలు బారియించి శత్రు నృప గర్వ మణించిఁ దురాత్ము రుక్మినిన్
నలినలిచేసి నాఁగటను నాగపురిన్ బెకలించినట్టి న
త్ఫలదుఁడు రంగశాయి మనపాలఁగలండు విచారమేటికిన్.”

“శ్రీలుఁడు దివ్య హేమమయచేలుఁడు పుణ్యఫలప్రదాన దృ
గ్జాలుఁడు నందబాలుఁడు సుసాంద్ర మునీంద్ర ఘణీంద్రరాడ్వచో
హేలుఁడు సత్కృపాలుఁడు సురేశ్వర భక్తవిలోలుఁ డాది గో
పాలుఁడు రంగశాయి మనపాలఁ గలండు విచారమేటికిన్.”

బలహీనము

సేనటోజన్ వల్ల నూతన బలమును పొందవచ్చును.

ప్రతి మనుజుడు దృఢకాయుడుగాను, మిగుల ఆరోగ్యముగానుండుటయే గొప్ప సంగతి.

మీరు కూడ బలము గలిగినవారలుగా ఉండేయందురు. కాని కొన్ని కారణములవల్ల వ్యాధిగ్రస్తులయి లేక ఎక్కువ వేరిశ్రమవల్ల ఆరోగ్యము చెడెను. మీరు బలహీనులైతిరి.

సేనటోజన్ సేవించి మీ శరీరబలమును, రక్తపుష్టిని పొందుడు. సేనటోజనువల్ల నూతన శక్తిని సంపాదించుడు.

డాక్టర్, హెచ్. హెచ్. డబ్ల్యూ. హార్ట్ హాన్సర్ రిమెంటు డిపో బాశుఫుర్ (N.P.)

కొన్ని వత్సరముల క్రితమునుంచి సేనటోజను నుపయోగించుచుంటిని. ఎట్టి కేసునందును ఆశాభంగము కాలేదు. నేడే ఒక సేనటోజను సీసాను కొనుడు.

SANATOGEN

నిజమైన టానిక్ ఆహారము

స్త్రీలు లన్నిటియందును, అంగళ్లన్నిటియందును దొరికును. తయారగునప్పుడుగాని, ప్యాకు చేయునప్పుడుగాని చేతితో అంటబడదు. అందఱకు నుచితముగా పంపబడును.

ఆంగ్ల భాషా పరిచయము లేనివారలకు బహుసులభము
సేర్పుకొనుటకు తెలుగు అర్థములతో నుండు

ఆనంద ఆంగ్ల భాషా బోధిని

అనుగ్రంథము మిక్కిలి సహకారిగ నుండును. ఇది 700 పేజీలు చక్కని కాలికోర్పైనుండు, భారతకథలు, ఆకథలకు సంబంధించిన 16 ఆప్ టో నుపటములు గలిగియున్నది. దీనియందు ప్రతిపదమునకు తెలుగు ఉచ్చారణ, ఇంగ్లీషు పదములు, అర్థము చేర్చి సేర్పుకొనువారలకు బహు

సులభముగ తెలియుటకు ముద్రించితిమి. ఇంగ్లీషు పాఠశాలలో 10 సం॥లు వేలకొలది రూ॥లు ఖర్చుచేసి సంపాదించిన జ్ఞానమును యింటియందుండియే సంపాదించవచ్చును. ఉపాధ్యాయుల వెదక పనిలేదు. గ్రామోద్యోగులు, కరణములు, దొరలతో సంబంధముగల బట్లర్లు, వంటవారలు మరియుతర సిబ్బందులు వీరలకును, ఆంగ్ల భాషా పరిచయము లేని వారలకును, మా ఆనంద ఆంగ్ల భాషా బోధిని చాల ఉపకారిగ నుండును. ప్రతి కుటుంబమునకును ఇది ముఖ్యవశ్యకము.

పుస్తకముల వెల రూ. 2-0-0.

ఒక పుస్తకమే కొనువారికి పోస్టుఖర్చులు అ. 8 యగును. 2 ప్రతుల నొకేసారి కొనిన పోస్టుఖర్చులు మేమే భరించెదము

ఆనంద బోధిని ఆఫీసు,

పోస్టు బాక్సు నెం. 167, మద్రాసు

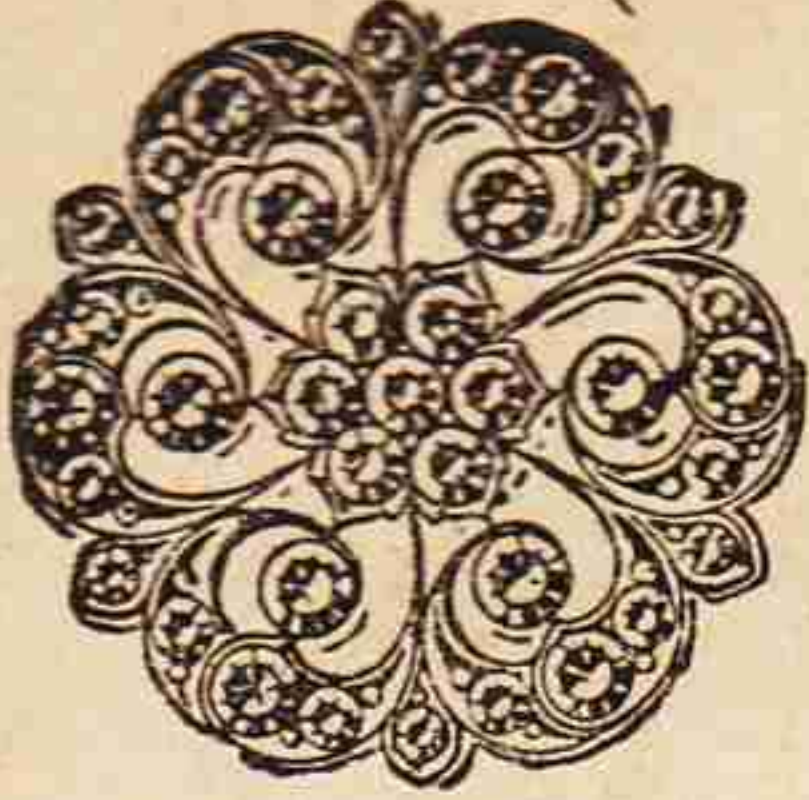

నమ్మకమగు క్రొత్తమాదిరినగలు దొరుకు స్థానము

ది ఆంధ్ర జ్యూయలరీ మాన్యుఫాక్చరింగు కంపెనీ,

హెడ్ క్వార్టర్సు: బెజవాడ.

బ్రాంచి: 210, చైనాబజారుగోడ్డు, మద్రాసు.

మావద్ద అనేకరకములు జడబిళ్లలు, నాగరములు, క్లిప్పలు, ఉంగరములు, చంపసరములు, పలురకములగాజులు, వెండికూజాలు, గిన్నెలు, కాలుగొలుసులు గలవు. నచ్చనివి వాపసుతీసుకొనబడును. పలురకముల గొలుసులు, వంకీలు, నాగవత్తులు, చైను అడ్డిగలు, ఉంగరములు, వెండికంచములు, పట్టెగొలుసులు, మొదలగునవి సిద్ధముగా నున్నవి. కాసు బంగారుకు కల్తీ లేని వెండికి, రత్నములకు పూచీ నిచ్చెదము.

కాకుమాను లక్ష్మయ్య చౌదరి,
శనగపాటి కోటయ్య అండు బ్రదర్సు,
ప్రాప్రయిటర్లు.

The Andhra Jewellery Manufacturing Company

Head office:
Bezwada

Branch:
210, China Bazaar Road, Madras

స్త్రీలపాలిటి వర ప్రసాదిని

గర్భశయ సంబంధముగ ముట్టుకుట్టు - కుసుమరోగము, సోమరోగము - అకాలబహిష్టి, బహిష్టి నిలిచిపోవుట, గర్భస్రావము, సంతానహీనత మొదలగు వ్యాధులకిది ఆభయప్రదాత. మేహజ్వరములను, జలుబును, దగ్గును, బలహీనమును, రక్తహీనమును, అజీర్తిని నమ్మకముగ కుదర్చగలదు.

వెల పెద్దబుడ్డి రు 3 లు; చిన్నది 1-10-0 అన్ని మందులపావులలో దొరుకును.

కేసరికుటీరం, ఆయుర్వేద ఔషధశాల, ఎగ్మూర్, మద్రాసు.

**Revised & Enlarged Editions of
Sankaranarayana's English-Telugu Dictionary**

శంకర నారాయణగారి ఇంగ్లీషు-తెనుగు నిఘంటువు రు. 8-0-0

Sankaranarayana's Telugu-English Dictionary

శంకర నారాయణగారి తెనుగు-ఇంగ్లీషు నిఘంటువు రు. 5-0-0

వావిళ్ల రామస్వామిశాస్త్రి అండ్ సన్స్,

తండ్రి అద్దెను: 'వావిళ్ల' మదరాసు.

292, ఎస్.స్. నేడ్, చెన్నపురి.

భారతి - ప్రకటనలు

నిర్మలమైన
కుంకుమపువ్వు

శ్రీ గాంచిన శ్రీ విష్ణువు
మార్కుగల కుంకుమపువ్వుకంటె
మంచిదియు, గుణమైనదియు నిర్మ
లమైనదియు మా రైతునందు
మరెద్దియును లేదు.

పరశువేదిశోకిన
యిగుము
బంగారమగునట్లు

మా వి. ఎచ్. ఆర్.
మార్కుగలమిస్కియిగువను
మీ ఆహార పదార్థములలో
నుపయోగించిన మీ భోజన
పదార్థమును మిక్కిలి రుచి
కరముగాను, సంతోషదాయ
కముగా నుండుట మీరు
గుర్తించుచురు. మీ ఆరోగ్య
మును బాగుగా కాపాడును.

వి. ఎచ్. ఆర్. మస్కి
యిగువయే మీ కోరికను
సఫలపరచుననుసంగతి దృ
ఢ నిశ్చయము. అంగడివాని
వల్ల నువర్తకునివల్ల నుమోస
పోయి మరియొక రకమును
కొనకుడు మీకు వి. ఎచ్.
ఆర్. ఇగువయే కావలెనని
చెప్పుడు, లేక యీదిగువ
విలాసమునకు వ్రాసి తెప్పిం
చు కొనుడు.

వర్మదాన్ హార్జీ అండుకంపెనీ, 34. గోవిందప్పనాయునివీధి, మదరాసు.

30 ఘంటలు పూర్తిగ పనిచేయును

ఇదియే
య పూర్వ
సమయము.
నూ యొక్క
, లక్ష్మి
లీడరు సి
పాకెటు శేడియం గడియారము. 5 సంవత్సరములు
ఉత్తరవాదము. ధర 1-కి అయిదురూపాయలు. గడి
యారపు వెనుకప్రక్క చిత్రవిచిత్రములుగ శైలికియు
న్నది. కాలమునకు సరియైన ఘంటను చూపును. యీ
జేబుగడియారము శేడియం గలది. రాత్రియందు దీపపు
సహాయము లేకనే ఘంటను చూడవచ్చును. ఈ జేబుగడి
యారమును ఆర్డరుచేయువారలకు 30 ఘంటలు పనిచేయు
టెంపీసు యినాముగ యియ్యబడును.

ధర జేబుగడియారము 1-కి రూ. 5-0-0

విలాసము:—స్వానుహావును,

తపాలుపెట్టె 5/8, పి. టి. మద్రాసు.

కర్నిక్

ఎగ్ మిక్ శర్మ

మలేరి.నూ, ఇతరజ్వరములు మొదలగువాటిని
కుదుర్చును. ధర రు. 0-14-0, రూ. 1-4-0
దయచేసి ఒకదఫా వాడిచూడుడు, ప్రతిచోటను
విక్రయించబడుచున్నది.

KARNIK BROS.

GIRGAUM,

BOMBAY.

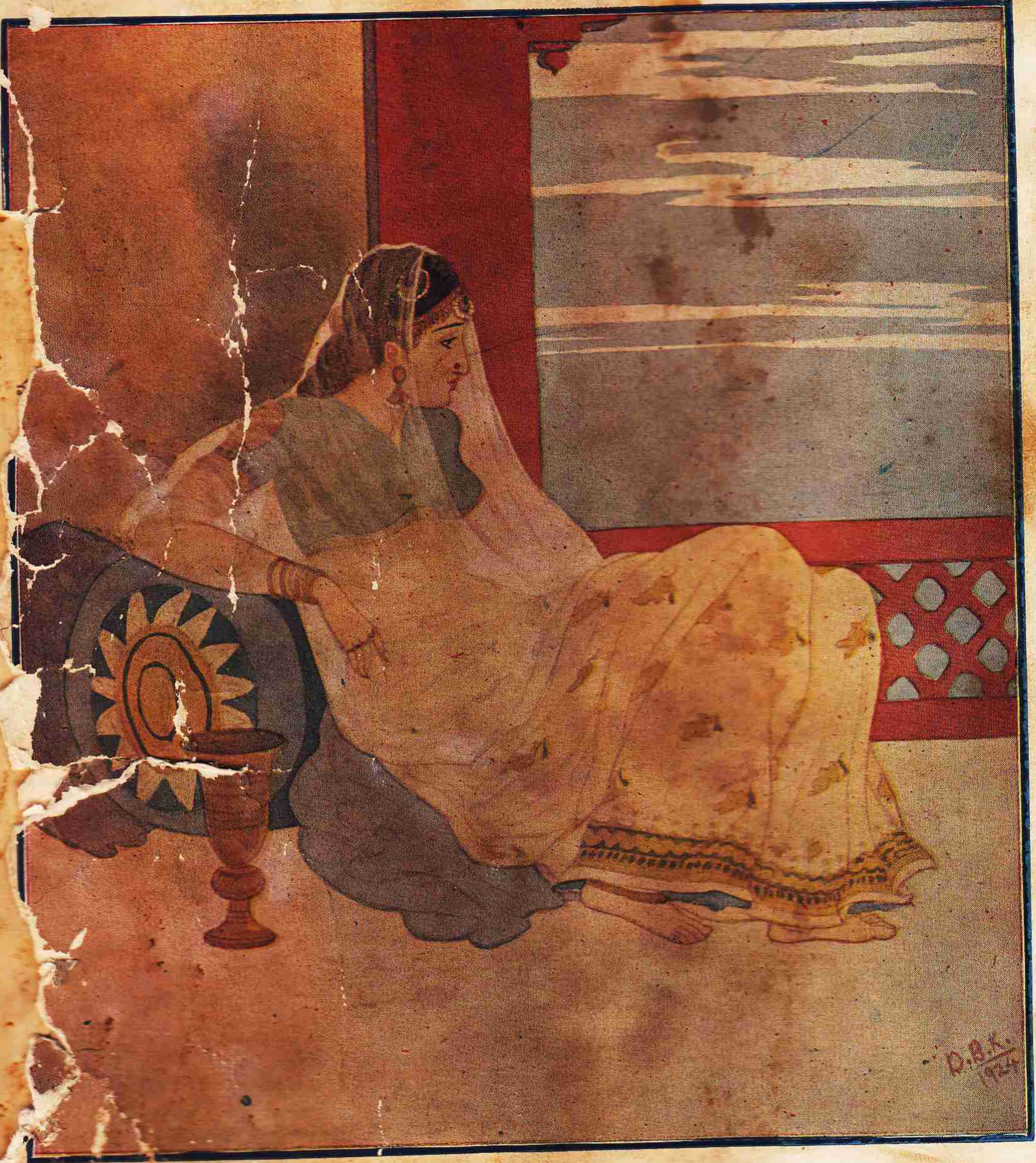
Madras Agents.—DADHA & Co.

తామర తైలము

తామర, తీట, దురద మొదలగువాటికి
మంచిమందు. వెల డబ్బీ 1-కి 0-6-0.

బొంబాయి అమృతాంజనండిశో, మదరాసు

రా ధ

చిత్రకారిణి: శ్రీ ది. బుచ్చి కృష్ణమూగారు, రాజమండ్రి.